

Kritikens ordning
Svenska bokrecensioner
1906, 1956, 2006

© LINA SAMUELSSON
Grafisk form ANITA STJERNLÖF-LUND
Typografi AGaramond
Papper Munken Pure
Omslagets bild GERTRUD SAMÉN
Tryck TRT BOKTRYCKERI, Tallinn 2013
Förlag BILD,TEXT&FORM
www.bildtextform.com
ISBN 978-91-980447-1-3

Lina Samuelsson

Kritikens ordning

Svenska bokrecensioner
1906, 1956, 2006

7	TACK
8	FÖRKORTNINGAR
8	PSEUDONYM- OCH SIGNATURNYCKEL

9	INLEDNING
10	Vad är litteraturkritik?
11	Institution – diskurs – normer
14	Tidigare forskning

1906

17	Det litterära året
18	Urval och undersökt material
21	KRITIKERNA 1906
21	Litteraturbevakningen före kultursidan
23	Kritikerkåren
26	Litteraturen
28	Kritiken av kritiken
33	RECENSIONERNA 1906
33	Utveckling, mognad och manlighet. Författaren och verket
35	”En verklig människa, som lefver och röres inför våra ögon”. Kritikens värderingskriterier I
38	”Det själfupplefvdas egendomlighet och autopsi”. Kritikens värderingskriterier II
41	Vem är författare? Konstnärlighet, genus och rätten till ordet
46	För fosterlandet. Föreställningar om nationalism
50	EXEMPELRECENSION

1956

56	Det litterära året
58	Urval och undersökt material
62	KRITIKERNA 1956
62	Kultursidor och litteraturtidkrifter
66	Kritikerkåren
72	Litteraturen
75	Kampen om kritiken
79	RECENSIONERNA 1956
79	En ny och modern kritik. Verket och kritikern
82	Enkelt och äkta. Kritikens värderingskriterier I
84	Om att vara människa. Kritikens värderingskriterier II
88	”Fem hekto nougat i lyxförpackning”. Populärlitteratur och genus
94	EXEMPELRECENSION

2006

99	Det litterära året
101	Urval och undersökt material
105	KRITIKERNA 2006
105	Drakar, bloggar och tabloider
110	Kritikerkåren
116	Litteraturen
121	Kritik i kris?
125	RECENSIONERNA 2006
125	Subjektiv och auktoritär – kritikern i centrum
129	Personligt, biografiskt (och dessutom sant). Författaren och verket
134	Drabbande pageturner som man minns länge. Läsaren som värderingskriterium
138	Originalitet, äkthet, komplexitet. Kritikens konstanta värderingskriterier
144	Moraliskt och politiskt korrekt – utan att det märks
149	EXEMPELRECENSION
154	AVSLUTNING
155	Kritikens möjligheter
158	Kritikens omöjligheter
161	Kritik idag och i framtiden
162	SUMMARY
168	BILAGA 1. Kritiker 1906
170	BILAGA 2. Kritiker 1956
173	BILAGA 3. Kritiker 2006
178	NOTER
225	KÄLLOR OCH LITTERATUR
225	Undersökt material
225	Recensioner 1906
228	Recensioner 1956
233	Recensioner 2006
240	Övriga källor
240	Arkiv och samlingar
240	Digitala källor
241	Etermedier
241	Periodika
245	Litteratur
256	PERSONREGISTER

Tack

Jag har haft mycket att vara tacksam över under åren som doktorand. Först vill jag tacka Estetisk-filosofiska fakulteten som gav mig möjligheten att få gå forskarutbildningen här på Karlstads universitet. Det blev början på ett nytt liv. Men att komma från Malmö till ett mörkt och snöigt Värmland för att påbörja det var inte helt enkelt. Därför vill jag särskilt tacka kollegerna på ämnet litteraturvetenskap och doktoranderna på avdelningen för varmt välkomnande och för fortsatt vänskap.

Jag har haft turen att ha Dag Nordmark som handledare och Jonas Ingvarsson som biträdande handledare. Deras skilda kunskapsområden och personligheter har kompletterat varandra på ett sätt som varit väldigt givande för mig. De har lagt ner mer tid än de fått betalt för, engagerat sig mer än de behövt och gett mer än uppgiften krävt. Mitt varmaste tack till dem! Särskilt Dag har som huvudhandledare tagit sig an ett stort arbete. Hans kritik är den bästa man kan få.

Jag vill också tacka de lärare som under min studietid uppmuntrat mig att realiserar mina doktoranddrömmar. Först Vanni Tjernström, lektor på Institutionen för medievetenskap och journalistik vid dåvarande Högskolan i Kalmar. Det är ledsamt att hon inte kommer att kunna läsa den här avhandlingen. Jag är också ett stort tack skyldig Ulf Olsson vid Stockholms universitet. Inte bara för att han upplyste mig om att tjänsten i Karlstad vad ledig utan också för att jag tagit med mig så många av hans idéer in i avhandlingen.

Engagemanget bland kollegerna i forskningsmiljön i Karlstad har varit stort. Tack till alla som läst, tyckt och hjälpt mig under vägens gång. Ett särskilt och extra stort tack till Sofia Wijkmark för avgörande råd och viktigt stöd.

Under doktorandtiden har jag fått flera vistelsestipendier. Tack till Ellen Keys Stiftelse Strand, till min värdinna och till mina fina medstipendiater för de underbara veckorna i Ellen Keys hem! Tack också till Artur Lundkvist och Maria Wines Stiftelse för skriarveckorna i Artur Lundkvists födelsehem Hagstad. Den sista genomarbetningen av manuskriptet fick jag ro att göra på Sigtunastiftelsen tack vare Harald och Louise Ekmans forskningsstiftelse – det är jag väldigt tacksam för.

Ett särskilt tack till Stina Otterberg som var slutseminarieopponent på mitt avhandlingsmanus och till Per Rydén som generöst tog sig tid att läsa. Att få synpunkter från kunniga kritikforskare har betytt mycket.

Den här avhandlingen hade inte fått lika fin form om det inte varit för Gyllenstiernska Krapperupstiftelsens generösa tryckbidrag, Anita Stjernlöf-Lunds omsorgsfulla arbete och alla vänner och kolleger som tagit sig tid att korrekturläsa. Stort tack!

Avslutningsvis – ett hjärtligt tack till vänner och familj! Både ni som läst och engagerat er i det här projektet och ni som påmint mig om att avhandlingen inte är det viktigaste i livet. Särskilt tack till Patrik. För allt – inte minst för hjälpen med siffrorna...

Karlstad i april 2013
Lina Samuelsson

FÖRKORTNINGAR

<i>AB</i>	<i>Afionbladet</i>	<i>NDA</i>	<i>Nya Dagligt Allehanda</i>
<i>Arbbl</i>	<i>Arbetarbladet</i>	<i>NorrkT</i>	<i>Norrköpings Tidningar</i>
<i>Arbt</i>	<i>Arbetet</i>	<i>NSD</i>	<i>Norrländska Socialdemokraten</i>
<i>BLM</i>	<i>Bonniers Litterära Magasin</i>	<i>O&B</i>	<i>Ord & Bild</i>
<i>BT</i>	<i>Borås Tidning</i>	<i>OoB</i>	<i>Ord och Bild</i>
<i>DN</i>	<i>Dagens Nyheter</i>	<i>Persp</i>	<i>Perspektiv</i>
<i>DT</i>	<i>Dagstidningen Arbetaren</i>	<i>SocD</i>	<i>Social-Demokraten</i>
<i>Expr</i>	<i>Expressen</i>	<i>ST</i>	<i>Stockholms-Tidningen</i>
<i>GHT</i>	<i>Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning</i>	<i>StD</i>	<i>Stockholms Dagblad</i>
<i>GP</i>	<i>Göteborgs-Posten</i>	<i>SvD</i>	<i>Svenska Dagbladet</i>
<i>HD</i>	<i>Helsingborgs Dagblad</i>	<i>SDS</i>	<i>Sydsvenska Dagbladet Snällposten eller Sydsvenska Dagbladet</i>
<i>MA</i>	<i>Metallarbetaren</i>	<i>UNT</i>	<i>Uppsala Nya Tidning</i>
<i>MT</i>	<i>Morgan-Tidningen</i>	<i>VL</i>	<i>Vårt Land</i>
<i>NA</i>	<i>Nerikes Allehanda</i>	<i>VK</i>	<i>Västerbottens-Kuriren</i>

PSEUDONYM- OCH SIGNATURNYCKEL

A. B-s	August Brunius	Les	Lennart Sörensen
A. U.	Aivva Uppström	L. J-n	Lennart Josephson
A. Ö.	Anders Österling	-m	J. A. Runström
Big Ben	Uno Asplund	M. C.	Maria Cederschiöld
B. L.	Bengt Lidforss	M.-L. S.	Marie-Louise Segerstedt
B. B-m	Birger Bäckström	M. Th.	Mildred Thorburn
B. B-n	Bo Bergman	Mustafa	Alexis Kuylenstierna
C. D. W.	Carl David af Wirsén	M. v. F.	Mia von Friesen
E. J.	Enar Jonsson	Nils Ludvig	Nils Ludvig Olsson
Ellberg	Sture Lindberg	-n -st	Torsten Fogelqvist
E. P.	Evald Palmlund	Oddson	Hans Erik Arwastsson
E. Sn	Emil Svensén	O. L.	Olof Lagercrantz
F. E.	Fanny Ekenstierna	O. L.	Oscar Levertin
F. V.	Fredrik Vetterlund	O. S-II	Ove Sandell
G. J.	Gabriel Jönsson	-pt-	Hans Emil Larsson
Glaukon	Olof Rosén	Qvidam	
H. Dhe	Hans Dhejne	Qvidamsson	Nils Peter Svensson
H. J.	förmodligen Harald Johnson	Rm	Gottfried Renholm
H. Lr	Huck Leber [Klara Johanson]	Simone	Margit Lindström
H. S-m	Henning Söderhjelm	S. K.	Sven Kiellander
Ion	Nils Ivar Ivarsson	S. R-n	Sven Rinman
J. A.	John Atterbom	S. S-n	Sven Söderman
K. H. S.	Karl-Henrik Sandberg	Svale	Sven Sandstedt
K. J.	Klara Johanson	S. Ö-t	Sven Öjlert
K. W-g	Karl Warburg	T. B.	Thore [Theodor] Blanche
L.	Ossian Lindskoug	V. N.	Ven Nyberg
L. D.	Lennart Dansk	V. v. K.	Vera von Kræmer
Leison	Torsten Nilsson-Leissner	X. X.	Adolf Samuel Drysen

Inledning

Recensionen är ett av det litterära verkets första möten med offentligheten. Eftersom recensioner har sin traditionella plats i massmedierna, främst i dagspress och tidskrifter, har de potential att nå en bred grupp av läsare. Genom sin aktualitet är litteraturanmälningen också ett värdefullt tidsdokument. Vi kan gå tillbaka och se hur ett verk bedömdes av sin samtid. ”Kritikens tillägnelser av diktverken och svar på deras tilltal berättar om litteraturens kollektiva och individuella betydelser i ett samhälle”, skriver Tomas Forser i *Kritik av kritiken*.¹ Kritiken är också medskapare till dessa betydelser.

Exemplen på författare som har mötts av oförstående recensenter är många. Hjalmar Bergmans verk ansågs som bisarra och osammanhängande och Moa Martinsons äckliga. Edith Södergran var möjligen sinnessjuk och Gunnar Ekelöfs debut *sent på jorden* avfärdades som ”esteticism av osundaste sort”, för att ta några ryktbara exempel.²

I början av 2000-talet kastade flera händelser ljus över litteraturkritikens roll. Till dessa hör Linda Skugges omtalade recension av Björn Ranelids *Kvinnan är första könet*, Unni Drougges uttalande om att hon hellre blev förföljd av nynazister än recenserad av Ulrika Milles och debatter om till exempel det patriarkala kritiker-mottagandet av kvinnliga författare, kritikens bristande samhällsengagemang och dess maskopi med den så kallade språkmaterialismen.³

Det här är en undersökning av recensioner av skönlitteratur från tre år, 1906, 1956 och 2006, med fokus på de normer som råder i och för kritiken. Kritiken är ständigt kritiserad – men har också en nästintill omöjlig uppgift. Den ska både vara publiktilfvänd (inte elitistisk eller för akademisk) och kunnig (men får inte bli snobbig), roande att läsa (men inte för lättsam eller populistisk). Den skrivs för dagen men ska gärna hålla även i ett historiskt perspektiv. Ska kritiken inte vara helt verkningslös måste den ha inflytande – men dess makt får inte bli för stor (ingen vill ha en ny Carl David af Wirsén).

Intresset för kritiken har inte blivit mindre under de år det här projektet har pågått. Debatterna har avlöst varandra och gett näring åt företällningen att kritiken idag skulle vara eftersatt och betydligt sämre än tidigare. Ett problem är att det ofta saknas kunskap om hur kritiken såg ut förr och hur det faktiskt är nu. Ett av studiens syften är därför att bidra med detta. Genom att i ett historiskt perspektiv belysa

den litteraturkritiska institutionen och dess normer vill jag också problematisera den diskussion som har förts om dagens litteraturkritik, ge kunskap om kritikens villkor och öka medvetenheten om den litteraturkritiska institutionen och texten i dess olika mediala former, både historiskt och i vår samtid.

VAD ÄR LITTERATURKRITIK?

Nationalencyklopedins definition av begreppet "litteraturkritik" är "ett i massmedier utvecklat sätt att beskriva, tolka och värdera konstverk".⁴ Göran Sörbom som står för formuleringen har i flera sammanhang försökt ringa in vad kritik är.⁵ Definitionen ovan beskriver kritikens plats (massmedier) och syfte. Därtill har även uppgiften att "kontextualisera", det vill säga att relatera verket till exempelvis biografiska, historiska eller politiska omständigheter, betonats.⁶ Samtidigt är det inte säkert att all kritik beskriver, tolkar, värderar och kontextualiserar. Sörbom påpekar själv att det är svårt att urskilja vad i en text som är det ena eller det andra. Sammanhanget är avgörande för vad som uppfattas som en positivt eller negativt laddad bedömning. En beskrivning är sällan objektiv, också den är en del av en tolkning.⁷

I de flesta fall är det inte svårt att känna igen den litteraturkritiska texten. I dagspressen finner vi den idag på kultursidor under tydliga vinjetter och tidskrifterna har vanligtvis särskilda recensionssidor. Vad som är kritik avgörs inte bara av egenskaper i texten utan också av det sammanhang där den är publicerad.⁸

Kritikens uppgifter är många och vilka som prioriteras har varierat över tid. Jag har redan nämnt dess nyhetsfunktion: recensionen behandlar vanligtvis ett nyutkommet verk och ska gärna publiceras så nära utgivningen som möjligt. Det finns numera ett första recensionsdatum, framförhandlat av förläggare, bokhandlare och kulturredaktioner för att göra den nya boken till en nyhetshändelse. I en bokflod omöjlig att överblicka är recensionerna en del av en journalistisk bevakning. Ett visst mått av konsumentupplysning ligger därför i uppgiften. Litteraturkritiken är också, som påpekats, vanligtvis det nya verkets första möte med den litterära offentligheten. Ordet "kritik" kommer från grekiskans *krínein* som betyder "skilja ut" och "avgöra". Ofta anses en recension i sig vara en positiv värdering av verkets betydelse; det blir åtminstone uppmärksammat och anses värt att kommentera.

Under 2000-talet har kritikens "journalistiska" sidor ofta påtalats med ogillande; recensionerna skulle ha påverkats alltför mycket av det mediala nyhetstänkandet. Inte heller i början av 1900-talet var det givet att kritik var journalistik. Benämningen journalist hade nyligen börjat användas och om Oscar Levertin sades till exempel att han "utan tvivel" var journalist" men med en "frappant ojournalistisk" stil. Dessförinnan talade man om "publicister" och "litteratörer" för vilka "tidnings-skrivandet framförallt [var] en politisk och litterär verksamhet" medan den nya beteckningen kom att stå för den nyhetsinriktade tidningsmedarbetaren.⁹

Med "kritik" avses i studien recensioner av skönlitteratur i massmedier, den

självständiga genre vars kärna är att informera om att ett nytt verk kommit ut och att värdera detsamma.¹⁰ Ett förtydligande behöver göras angående begreppet ”kritik” och dess synonymer ”anmälan” och ”recension”. En kvantitativ såväl som kvalitativ skillnad görs ibland mellan begreppen där ”anmälan” är en kortare text, ”recensionen” en mellanlång och ”kritiken” en mer omfattande. Anmälan upplyser om att en bok getts ut och lämnar ett kortare omdöme medan den kritiska texten förväntas vara mer nyanserad och fördjupad.¹¹ Den här distinktionen kan förvisso vara vettig att göra men jag kommer för den språkliga variationens skull att använda begreppen som synonymer.

INSTITUTION – DISKURS – NORMER

I studien undersöks litteraturkritiken utifrån ett diskurs- och institutionsteoretiskt perspektiv. Att analysera litteraturens institutionella förhållanden innebär vanligtvis, som definitionen i *Den litterära institutionen* (1975) lyder, ”att se den litterära texten i sitt samhälleliga sammanhang”.¹² Betoningen ligger på produktionsförhållandena, eller som Peter Uwe Hohendahl uttrycker det i *The Institution of Criticism* (1982), ”the social models which guide and control the activity called literary criticism”.¹³ Det finns flera sociala kontexter och materiella villkor att ta hänsyn till när man studerar kritik. Litteraturkritiken är både en del av den litterära institutionen och av den journalistiska.¹⁴ Men till den kritiska institutionen räknar jag inte bara dessa yttre villkor, utan även de texter som institutionen producerar. Med inspiration från Michel Foucaults teorier om diskurssamfund undersöks här recensionernas ”diskursiva praktik”, det vill säga de ”anonyma, historiska regler, alltid definierade i tid och rum, som under en bestämd epok och för en given social, ekonomisk, geografisk eller språklig krets har definierat de villkor under vilka utsägelsefunktionen utövas”.¹⁵ Dessa regler och begränsningar för kunskap finns lagrade i utsagor, så kallade diskursiva formationer.¹⁶ I min studie utgör recensionerna och kritikdebatterna exempel på sådana utsagor och behandlas som en gemensam text. Analysen innebär inte bara studier av texter utan även av de institutionella arrangemang som omgärdar produktionen av dem; platserna där diskursen utövas och aktörerna som har rätten att tala.¹⁷ Med den kritiska institutionen avser jag följaktligen både recensionerna och kritiken som socialt fenomen.

Fokus ligger på de gemensamma normer som uttrycks i kritiken eftersom dessa visar vilka praktiker – utsagor – som är godkända eller önskvärda. Ordboksdefinitionen av *norm* är ”regel, rättesnöre; måttstock, mönster”.¹⁸ *Nationalencyklopedin* beskriver en norm som ”handlingsregel, påbud om hur man bör handla eller om hur något bör vara beskaffat eller organiserat”.¹⁹ Enligt Foucault har normerna tagit över den juridiska lagens funktion i det moderna samhället. Det är i normerna som makten ligger.²⁰ Men de har inte någon självklar grund, utan växer fram i ett växelspel där det i slutändan framträder ett mönster, en sanning. Denna sanning grundar sig

inte nödvändigtvis på vad som är sant utan på vad som *anses* som sant.²¹ Diskurser är inte heller oföränderliga eller värderingsmässigt homogena utan, med Foucaults ord, ”vapen för makt, kontroll, underkuvande, kvalificering och diskvalificering”.²²

Samtidigt som kritiken lyder under den egna verksamhetens normer utövar den också en normerande makt över den litteratur som den bedömer. Att skilja dessa två system åt är inte helt enkelt och ofta finns ett samspel dem emellan. Med kritikens normer avses här därför båda dessa ordningar.

Som vi kommer att se i genomgången av tidigare forskning ägnar sig kritikstudier främst åt att studera enskilda recenser, en tidsperiod eller ett författarskap. De perioder som undersökts har oftast valts för att de ansetts vara litteraturhistoriskt viktiga. Men recensionsverksamhet bedrivs kontinuerligt och det är denna dagliga kritik jag vill sätta fokus på. Därför utgår jag istället från kortare perioder där jag studerar texter ur flera fora och av många recenser.

Varje år undersöks i en sociologisk studie, ”Kritikerna”, och en textanalytisk, ”Recensionerna”. Frågeställningarna är inspirerade av Foucaults installationsföreläsning *Diskursens ordning*. Där skriver han att en kritisk analys av diskurser bland annat innebär ”att försöka avgränsa uteslutandets, begränsandets och tillägnelsens former [...], att visa hur de har formats och vilka behov de motsvarar, hur de har modifierats och flyttats, vilket tvång de faktiskt utövat och i hur hög grad de har turnerats”.²³ Att studera diskurser innebär alltså att studera deras gränser; vad som är möjligt och vad som inte är det inom den aktuella ordningen. Det innebär att ställa frågor om vem som har rätten till ordet, vad som utestängs och hur den inre kontrollen över diskursen upprätthålls. Mer konkret kommer jag att diskutera vem som får skriva kritik, vilka läsarter som är premierade och vilka mönster som utmärker recensionerna.²⁴

I den första studien undersöks den litteraturkritiska institutionens sociala villkor. Var skrivs kritiken? I vilka fora och medier och hur ser deras förhållningssätt till uppdraget ut? Vilka aktörer är det som har rätten till ordet? Rätten till ordet är även en ordning som styr vem som blir recenserad. Ett avsnitt behandlar därför de verk som anmäls. Här jämförs också recensionerna med avseende på längd, mängd och aktualitet. Avslutningsvis diskuterar jag några debatter som präglar kritiken under perioden och på vilket sätt dessa ger uttryck för den litteraturkritiska diskursens normer.

Textanalysen är baserad på en större mängd recensioner från varje år vilka läses som en gemensam text.²⁵ Här har jag studerat återkommande genredrag och dispositionsmönster, teman, läsarter, värderingskriterier liksom kritikernas förhållningssätt till verket, författarna och den egna kritikerrollen. I denna textkorpus har vissa aspekter varit återkommande, i några fall explicit uttryckta, i andra mer implicit. De normer jag lyfter upp som kännetecknande för kritiken är inte de enda under perioderna, men de har varit särskilt framträdande i urvalet. I många fall har de kunnat sammanföras till större normativa system, som förhållandet mellan den kritiska praktiken, estetiker och ideologier. Även kritikerna behandlas som en ge-

mensam röst. Det innebär att jag är mer intresserad av det som exempelvis Fredrik Böök och Klara Johanson har gemensamt än av det som skiljer dem åt, även om det gemensamma kan ligga i premisser som gör att de bedömer och skriver väldigt olika. De kan till exempel ha liknande utgångspunkter för hur litteratur ska värderas men ändå komma fram till olika värderingar av det enskilda verket.²⁶ Samma sak gäller de fora recensionerna publiceras i. Det som är gemensamt för kritiken, oavsett om den skrivs för *Svenska Dagbladet*, *Go'kväll* eller *Ord & Bild*, är mer intressant än vad som är unikt för respektive organ.

Varje årtalsstudie avslutas med att jag återger och kommenterar en recension från respektive år.²⁷ Syftet med detta är att ge ett exempel på recensionsgenren och samtidigt knyta ihop det som tagits upp i föregående kapitel till en övergripande sammanfattning med avslutande reflektioner.

Omfattningen av den skrivna litteraturkritiken under de senaste hundra åren är enorm. Kritik har även bedrivits i radio och television under 1900-talet och på internet sedan dess genombrott mot slutet av förra seklet. Varje undersökt år omfattar tolv dagstidningar, två eller tre tidskrifter och 2006 även program ur radio och television. Ur dessa har recensionerna från kortare perioder valts ut, totalt 200–284 anmälningar per år.

För åren 1906 och 1956 använde jag initialt pressbibliografierna *Svenskt Pressregister* och *Svensk tidningsindex* för att överblicka recensionsproduktionen, men eftersom de är ofullständiga har jag tagit fram alla recensioner direkt ur tidningarna och tidskrifterna. Urvalsprincipen har varit att det recenserade verket ska klassificeras som skönlitteratur i Kungliga Bibliotekets katalog *Libris*. I de fall det har varit svårt att avgöra vad som är en recension har jag hellre inkluderat texterna än valt bort dem.²⁸ Notiser som enbart upplyser om att en bok kommit ut har däremot exkluderats. Urvalsprocessen och det undersökta materialet kommer att presenteras mer utförligt i varje årsstudie.

Metoden att undersöka ett specifikt år har de senaste decennierna fått fäste inom den växande teoribildning som, inspirerad av bland andra Foucault, går under namnet mediarkeologi.²⁹ Ett exempel på det är *A New History of German Literature* (2004), en litteraturhistoria sorterad utifrån olika årtal med avsikt att undkomma den traditionella litteraturhistoriens tendens att "treat individual texts and performances not as singular occurrences, but as illustrative instances of some force, tendency, or norm such as the spirit of an age or a nation, a class bias, or an aesthetic ideal".³⁰ Författarna vill alltså komma åt den historiska situationen utan efteråtperspektiv och etablerade föreställningar om kontinuitet och sammanhang. När Hans Ulrich Gumbrecht undersöker året 1926 i *In 1926: Living at the Edge of Time* (1997) så motiverar han sitt val med att det är ett år som inte förknippas med någon speciell "hermeneutic relevance". Gumbrecht vill därmed studera det han kallar "historical simultaneity" och beskriva världen som den uppfattades av de människor som levde då, vilket han beskriver som en "theory of the present".³¹

Årtalen i denna undersökning är, precis som hos Gumbrecht, inte valda för att det då sker omvälvande förändringar i litteraturkritiken. Tvärtom har avsikten varit att undvika år med alltför starka konnotationer eller då viktiga händelser skett inom den litterära världen (som inledningen av Strindbergsfejden 1910–11). Att jag valt tre år som utgångspunkt är sålunda inte bara ett metodiskt utan också ett teoretiskt ställningstagande: jag vill komma undan de förväntningar som annars finns på analyser av enskilda kritiker, receptionen av särskilda verk eller en epok.

Åren utgör utgångspunkter men händelser som ägt rum under närliggande perioder och som kan antas ha betydelse eller vara belysande för det studerade året har i vissa fall inkluderats. Exempel på det är en kritikdebatt som fördes 1955 och som diskuteras i kapitlet om 1956, ett annat en artikel om kritik som publicerades 1907 men som belyser frågeställningar som gällde även 1906. I kapitlet om det sista året diskuterar jag även tendenser gällande 2000-talet såväl före 2006 som efter. Perioden är närliggande och en del av vår egen samtid. Därför har jag inte velat gå miste om möjligheten att kommentera den utveckling som skett därefter i de fall det varit relevant.

Efter de tre årtalsanalyserna återkommer i avslutningskapitlet den inledande frågan om hur den kritiska diskursen och dess normer verkar. Här diskuteras resultaten av respektive studerad period och i relation till dessa hur gränserna för kritikens diskurs sett ut och förändrats.

TIDIGARE FORSKNING

Kritiken av litteraturkritiken är en genre som är lika gammal som kritiken själv, men de första svenska akademiska studierna av verksamheten är från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Gunhild Berghs avhandling *Litterär kritik i Sverige under 1600- och 1700-talen* (1916) studerar anteckningar från akademiska dissertationer som exempel på kritik under renässansen och barocken, Hjalmar Himmelstrands avhandling från 1898 handlar om Olof Bergklint, ansedd som Sveriges första kritiker, och Sverker Ek skriver om Johan Henrik Kellgrens kritiska verksamhet i *Sammlaren* 1907.³²

Den moderna kritiken (från slutet av 1800-talet och framåt) i Sverige har behandlats i två större studier. Per Rydén's omfattande *Domedagar* (1987) tar avstamp i 1880-talets litteraturkritik, följer kritikens utveckling och diskuterar recensionsgenren fram till 1980-talet utifrån olika litteratursociologiska frågeställningar. Tomas Forsers mer översiktliga *Kritik av kritiken* (2002) skisserar 1900-talets kritikhistoria med särskilt fokus på dagskritik och kultursidans framväxt. Både Forser och Rydén betonar litteraturkritikens beroende av pressen och de sociala villkor som styr kritiken.

Ett fåtal studier har undersökt enskilda aspekter av litteraturkritiken. Under 1960- och 70-talens vurm för kvantifierbara data gjorde Bengt Nordberg ord- och

stilanalyser av lyrikrecensioner i *Recensenter och läsare* (1968) och Rolf Yrlied en kvantitativ innehållsanalys av Pär Lagerkvist-recensioner i *Litteraturrecensionens anatomi* (1973).³³ Studier där litteraturkritiken är primärobjekt har senare behandlat ämnen som finlandssvensk kritik 1916–1929 i Roger Holmströms *Karakteristik och värdering* och svenska kritikers mottagande av finsk prosa på 1960-talet i Eva Herners *Svenska recensenter läser finska böcker*.³⁴

Som tidigare nämnts är studier över enskilda kritiker, mottagandet av ett visst verk eller författarskap, eller en särskild historisk period vanligt förekommande. Men även här finns många luckor. ”Att inte ens kritikens klassiker överlag hunnit kartläggas talar tydligast om forskningsläget”, skrev Rydén 1987.³⁵ Då förelåg bland annat hans egna studier av Oscar Levertins kritik, Birger Christoffersons *Svenska kritiker och deras metoder* samt ytterligare några monografier om Johan Erik Rydqvist, J. P. Theorell, C. F. Bergstedt, Erik Hedén, Gurli Linder, Karin Boye, Arnold Ljungdal och Per Meurling.³⁶ Drygt ett kvartssekel senare har en hel del tillkommit. Forskare har beskrivit Klara Johansons, Knut Jaenssons, V. F. Palmblads, Bengt Lidforss, John Landquists och Eva von Zweigbergks kritiska gärningar – för att nämna några exempel.³⁷ Både Martin Kylhammar och Bengt Landgren har behandlat Sten Selanders kritikerverksamhet.³⁸ Till de senaste tillskotten hör Stina Otterbergs avhandling om Olof Lagercrantz och Per Rydéns studie om Carl David af Wirsén.³⁹ Men med tanke på hur många kritiker som har varit betydelsefulla för den svenska litteraturen så saknas fortfarande många monografier och vad det gäller de mest aktiva recensenterna under avhandlingens undersökningsperioder är flera inte nämnda ens i uppslagsverk eller biografiska lexika. Av receptionsstudier kan Lars Wolfs av Selma Lagerlöfs *Gösta Berlings saga*, Git Claesson Pippings av Victoria Benedictssons 1880-talsdiktning och Inger Månesköld-Öbergs av Ola Hanssons senare författarskap nämnas.⁴⁰

När det gäller periodstudier är glappen stora. Hanna Östholms avhandling behandlar litteraturkritik vid sekelskiftet 1800. 1830-talet och den första dagskritiken i mer modern utformning har undersökts av Kurt Aspelin i *Poesi och verklighet* (första delen 1967, den andra 1977) och med ett genusperspektiv av Åsa Arping i *Den anspråksfulla blygsamheten* (2002). Gunilla Domellöf studerar kritiken hundra år senare utifrån feministisk teori i *Mätt med främmande mått* (2001) och Mats Jansson 1940-talets kritik i *Kritisk tidspegel* (1998).⁴¹

Litteraturkritikforskningen har kommit något längre i de skandinaviska grannländerna än i Sverige. 1990–1992 utgavs en norsk litteraturkritikhistoria för åren 1770–1940 och en fortsättning är under arbete. 1994 kom John Chr. Jørgensens avhandling om den danska litteraturkritikens historia.⁴² Flera norska och danska verk belyser kritikens villkor.⁴³

I Sverige är litteraturkritikens historia ännu inte skriven. Byggstenar till en sådan kan däremot hittas, förutom i ovan nämnd forskning, i litteratur- och presshistorier.⁴⁴ Sven Nilssons *Det offentliga samtalet* om kultursidornas framväxt och *Kulturmaterialiet i*

storstadspressen under 1960-talet är sådana exempel.⁴⁵ I dessa betonas främst litteraturkritikens materiella och sociala villkor. Flera studier bygger på Pierre Bourdieus kultursociologiska teorier, däribland Donald Broady och Mikael Palmes studie ”Inträdet”, om litteraturkritiken som fält.⁴⁶ Utan att genomföra en fullständig fältanalys har jag hämtat viss inspiration i Bourdieus fältbegrepp när jag formulerat frågeställningarna för den sociologiska analysen, till exempel de som gäller inträdesvägar, legitimitet och strider.⁴⁷

Genusperspektivet har fått större spridning de senaste åren men är fortfarande eftersatt. Som Forser skriver finns det ”en kvinnornas svenska litteraturkritikhistoria, men den är inte skriven. Den kommer att ge perspektiv på patriarkala kanonbildningar, genrevärderingar och på nätverken utanför institutionen i den kvinnliga kritikens långa marsch från periferi till centrum”.⁴⁸ Jag vill med min forskning bidra till en sådan historieskrivning.

Ulf Olssons *Jag blir galen* (2002), om Strindbergskritiken, samt Lena Kårelands och Boel Englundss *Rätten till ordet* (2008), om kvinnliga kritiker från 1880–1920, har varit särskilt intressanta för studien om 1906.⁴⁹ Förutom i dessa, och Rydénss och Forsers övergripande undersökningar, är åren efter sekelskiftet 1900 och före Strindbergsfejden mycket litet omskrivna. Ett undantag är Christer Jacobsonss *På väg mot riotalet* (1961) om kritikernas litterära värderingar under 1900-talets första decennium.⁵⁰

Om 1950-talets litteraturkritik skriver Karl Erik Rosengren i *The Climate of Literature* där han undersöker recensioner från 1953–1976.⁵¹ 1968 års litteraturutredning ger även en del data om litteraturutgivningen och kritikens omfattning, inte minst i en kvantitativ jämförelse av skönlitteraturrecensioner 1956 och 1968.⁵²

Om 2000-talets första decennium finns det ännu inte många studier. En av de få är Cecilie Wright Lunds *Kritikk og kommers* (2005) som undersöker svenska och norska kultursidor under 2000-talet.⁵³ Däremot finns det många debattinlägg och artiklar. Här kan nämnas tidskriften 00-tals temanummer om decenniets kritik samt Andreas Åbergss *Den vältempererade kritiken* (2009), Björn Gustavssonss *Farväl kultursidor* (2008), antologin *Kulturjournalistikens gränser* (2010) och Thomas Anderbergss mer filosofiskt inriktade *Alla är vi kritiker* (2009).⁵⁴ Kritikens normer har också uppmärksamrats i de experiment som *Ord & Bild* genomförde mot slutet av 1990-talet. Anmälarna fick i uppdrag att skriva recensioner utifrån olika principer, till exempel att anmäla en äldre bok som om den vore nyutgiven, beskriva en etablerad författare som debutant eller vice versa.⁵⁵ Syftet var att ”belysa litteraturkritikerns villkor, de förväntningar som ligger både i genren och i uppdraget”.⁵⁶ I ett annat temanummer om kritik från 2001 ville *OEI* ”ge plats för en (poesi)kritik som inte – åtminstone inte initialt – behövt ta hänsyn till de prefabricerade figurer och dramaturgier som dagstidningsrecensionen och dess något längre tidskriftsvariant regleras av”. Ytterligare exempel är radioprogrammet *OBS* serie ”Fiktiv litteraturkritik” där recensenter anmälde påhittade böcker.⁵⁷

1906

DET LITTERÄRA ÅRET

Det var en stämning som om man trätt in i ett sorgehus. Eller som om en kung dött. Nej ännu mera: som om, genom en fullkomligt absurd olyckshändelse, själva riksläkaren försvunnit med den döde. [...]

Någon sade:

– Jag har en känsla av att en hel epok gått i graven.

Det hade det också. Det visade sig mycket snart, under de närmaste månadernas boutredning efter honom. Det var esteticismen, det var nittitalet, som han tagit med sig i graven.¹

I romanen *Det var en tjugande idyll...* (1938) skildrar Gustaf Hellström hur den litterära epok som brukar kallas nittitalet tog slut. Året är 1906; skälet en kritikers död. Oscar Levertin, ofta ansedd som periodens främste recensent, och den som tillsammans med Verner von Heidenstam lanserat nittitalismens estetiska ideal, hade avlidit den 22 september detta år.² Men det innebar inte att nittitalisterna inte längre var verksamma. Flera av epokens stora författare var fortfarande aktuella. Selma Lagerlöfs *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* kom ut under året, liksom Erik Axel Karlfeldts *Flora och Pomona* samt Per Hallströms *En skälmroman* och *De fyra elementerna*.

1906 publicerades även August Strindbergs *Nya Svenska Öden*, Hjalmar Söderbergs *Gertrud*, Vilhelm Ekelunds *Hafvets stjärna*, Sven Lidmans *Källorna* och Ola Hanssons *Det förlofvade landet*. Den förstnämnda blev det sista verk som Levertin recenserade. Bland årets debutanter kan Ludvig Nordström och Ivar Conradson uppmärksammas. Hjalmar Bergman gav ut sin första roman – *Solivro* – medan Anders Österling bytte genre när han, efter sin hyllade debut med diktsamlingen *Preludier* (1904), provade att skriva dramatik i *Nattens röster*.³ I början av sin karriär var även Sigfrid Siwertz, som under året följde upp sitt förstlingsverk *Gatans drömmar* med dikter i *Den unga lönnen* och novellsamlingen *Margot*.

Ett av de mest uppmärksammade verken under året var Olof Högbergs *Den stora vreden*, vinnaren av tidskriften Iduns romanpristävling. Förhandsintresset för

detta norrlandsepos var så stort att kritikerna trodde att det kunde vara romanen till skada.⁴ Idag är det nog snarare de över tusen sidorna och det arkaiserade språket som bidragit till att *Den stora vreden* inte finner många nya läsare. ”I samband med segern i Iduns litteraturpristävling siade man om att Högberg skulle komma att räknas till de allra främsta i den svenska vitterheten”, berättar Ingeborg Nordin Hennel. ”I stället blev det som bekant så att hans böcker numera i allmänhet betraktas som ointressanta för att inte säga oläsbara, någon sorts kuriosas.”⁵ Desto populärare blev berättelsen när den sattes upp i regi av Peter Oskarson på Gävleborgs Folkteater mot slutet av 1980-talet.

Till de stora litterära händelserna under året bör också ett annat, mer eller mindre bortglömt verk räknas – Karl-Erik Forsslunds omfångsrika idéroman *Göran Dellings*. Den är, som Ann-Sofi Ljung Svensson skriver, så tidsbunden att det krävs ”ett stort mått av uthållighet” för att ta sig igenom de ”drygt sexhundra sidorna natursvärmerier och utopiska visioner i långa, monologiska, didaktiska partier”, därtill skrivna med en radikal form av nystavning.⁶

Andra av årets verk har blivit mer långlivade. *Gertrud* spelades senast 2006 på Stockholms Stadsteater och *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* kom under 2012 både i en ny illustrerad praktupplaga, sändes som dramatiserad TV-serie och framfördes av både Helsingborgs Stadsteater och Västanå teater. Av utländsk litteratur som kom i svensk översättning under 1906 är Oscar Wildes *Spöket på Canterville* och andra noveller och sagor och H. G. Wells *Världarnas krig* än idag populära. Nobelpriset i litteratur tilldelades italienaren Giosuè Carducci, en starkt patriotisk poet vars internationella rykte dock inte blev långvarigt.

URVAL OCH UNDERSÖKT MATERIAL

Sverige hade år 1906 drygt 200 dagstidningar som kom ut mer än en dag i veckan. Det var framför allt i dagspressen som nyutgivna böcker anmäldes och här blev recensionerna alltmer frekventa under 1900-talets första år. Men litteraturbevakning var ingen självklarhet för alla organ. Sveriges, vid den här tiden, största tidning, *Stockholms-Tidningen*, hade nästan ingen alls utan satsade främst på evenemangsrecensioner som teater- och konsertanmälningar.⁷

Svenskt Pressregister registrerar recensioner av litteratur, konst, musik och teater i dagspressen mellan 1880 och 1906, med undantag för 1903, ur sjutton tidningar. Perioden 1904–1906 finns enbart digitalt i form av en databas.⁸ Enligt mina beräkningar utifrån pressregistrets uppgifter trycktes under året nästan 1 200 recensioner av skönlitteratur i de registrerade tidningarna. Under en månad låg antalet på i genomsnitt ett femtiotal. Bokrecensioner förekom åtminstone sporadiskt även i andra dagstidningar som *Hernösandsposten*, *Helsingborgs-Posten*, *Nerikes Allehanda*,

Göteborgs Aftonblad, Östergötlands Dagblad, Ny Tid, Norrköpings Tidningar, Tidningen Kalmar, Malmö-Tidningen, Lunds Dagblad, Skånes Nyheter, Jämtlands Tidning och förmodligen ytterligare ett antal landsortstidningar.⁹

För att få en hanterlig mängd anmälningar har jag valt ut tolv tidningar, baserat på deras anseenden som kulturorgan, omfattningen på deras litteraturbevakning och utifrån en strävan efter geografisk och ideologisk spridning.¹⁰ Pressregistret är tyvärr långt ifrån fullständigt. Felaktiga klassifikationer och av misstag utelämnade artiklar förekommer, vilket gjort att jag bara använt det för översiktlig information. Det slutliga urvalet av recensioner har jag gjort ur de mikrofilmade tidningarna.

Tidningarnas utgivningsort, upplaga, utgivningsdagar och politiska inriktningar¹¹

TIDNING	ORT	UPPLAGA/UTGIVNING	POLITISK INRIKTNING
<i>Aftonbladet</i>	Stockholm	30 000/6 dgr	Frisinnad
<i>Arbetet</i>	Malmö	19 900/6 dgr (1905)	Socialdemokratisk
<i>Dagens Nyheter</i>	Stockholm	22 000/7 dgr (1905)	Liberal
<i>Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning</i>	Göteborg	25 000/6 dgr (1904)	Frisinnad-Liberal
<i>Göteborgs-Posten</i>	Göteborg	20 000/6 dgr (1908)	Liberal
<i>Nya Dagligt Allehanda</i>	Stockholm	15 500/6 dgr (1907)	Konservativ
<i>Social-Demokraten</i>	Stockholm	14 000/6 dgr (1905)	Socialdemokratisk
<i>Stockholms Dagblad</i>	Stockholm	20 000/6 dgr (1908)	Konservativ
<i>Svenska Dagbladet</i>	Stockholm	32 000/7 dgr (1905)	Liberal
<i>Sydsvenska Dagbladet</i>	Malmö	6 000/7 dgr	National liberal
<i>Uppsala Nya Tidning</i>	Uppsala	3 300/6 dgr	Liberal
<i>Vårt Land</i>	Stockholm	7 000/6 dgr	Höger, kristlig

Flertalet är Stockholmstidningar, två tidningar är utgivna i Göteborg, två i Malmö och en i Uppsala. Bland dem finns såväl konservativa och frisinnade som socialdemokratiska organ, även om det borgerliga lägret är bättre representerat än det vänsterorienterade. Vänster- och landsortspressen var länge restriktiva med kulturmaterial.¹² Man kan urskilja ett konservativt block med *Vårt Land*, *Nya Dagligt Allehanda* och *Stockholms Dagblad*, ett liberalt med *Aftonbladet*, *Göteborgs-Posten*, *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet*, *Sydsvenska Dagbladet*, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* och *Uppsala Nya Tidning* samt ett socialistiskt med *Arbetet* och *Social-Demokraten*. Ur dessa tidningar har jag tagit fram alla recensioner under två perioder, en vårmånad – mars – och en höstmånad – oktober. Omfattningen redovisas nedan.

Recensioner av skönlitteratur i dagspress 1906

DAGSTIDNING	MARS		OKTOBER	
	RECENSIONER	RECENSERADE VERK	RECENSIONER	RECENSERADE VERK
<i>AB</i>	4	5	8	10
<i>Arbt</i>	2	2	2	2
<i>DN</i>	3	5	11	15
<i>GHT</i>	2	2	9	9
<i>GP</i>	5	7	3	5
<i>NDA</i>	0	0	8	11
<i>SDS</i>	0	0	2	2
<i>SocD</i>	1	1	2	3
<i>StD</i>	5	6	14	21
<i>SvD</i>	5	7	4	5
<i>UNT</i>	2	2	1	1
<i>VL</i>	3	4	8	8
TOTALT ANTAL	32	41	72	92

Totalt ingår 104 recensioner från dagspressen. Som tabellen visar behandlar recensionerna ibland flera verk.¹³

Litteratur recenserades även i tidskrifter.¹⁴ Antalet tidskrifter under året var betydande och förutom de litterärt och/eller kulturellt inriktade utgavs bland annat kalendrar, familje-, barn-, och jultidskrifter, fackförbundstidskrifter och skämttidningar. Troligtvis var litteraturbevakningen i dem ringa, om det över huvud taget förekom någon. Enligt Kristina Wallanders avhandling om fackförbundstidskrifterna började den största av dessa, *Järnarbetaren* (senare *Metallarbetaren*), inte ta in recensioner förrän på 1910-talet.¹⁵ Kalendrar och tillfällighetstidningar var vanliga decennierna kring 1900 men innehöll sällan litterär debatt eller kritik.¹⁶ Förhållandet verkar ha varit likartat med familjetidningarna.¹⁷

Av kulturtidskrifterna i Claes-Göran Holmbergs bibliografi *Litterära tidskrifter i Sverige 1900–1970* var det bara *Ord och Bild* samt den unglitterära Malmötidningen *Vårbris* (som kom ut med två nummer under året och därefter lades ner) som anmälde skönlitteratur.¹⁸ Därutöver fanns regelbunden recensionsverksamhet i bredare kulturtidskrifter som till exempel *Finsk tidskrift* och i kvinnotidskrifter som *Idun* och *Dagny*.

Jag har valt ut *Ord och Bild* och *Dagny* för närmare analys. *Ord och Bild* var en månadsskrift och *Dagny* utkom under året med 20 nummer.¹⁹ Hela årgångarna ingår i urvalet. I tidskrifterna och framför allt i *Ord och Bild* var det vanligt med stora recensionskrönikor. 1906 ingick sex sådana artiklar och därtill ytterligare två enskilda recensioner. Sammantaget recenserades 47 verk. I *Dagny* förekom 16 recensioner och 20 anmälda böcker.

Kritikerna 1906

Litteraturbevakningen före kultursidan

Under 1700-talet och det tidiga 1800-talet bedrevs kritik vanligtvis i tidskrifter men en bit in på 1800-talet blev dagspressen ett allt viktigare forum. När *Aftonbladet* grundades 1830 står det att läsa i programförklaringen att tidningen skulle erbjuda ”en nöjsam sysselsättning inom hvarje bildad aftonkrets och en hittills saknad eller åtminstone högst ofullständig vägledning till urskiljande af det dugliga i den Svenska bokhandeln”.²⁰ På 1840-talet fick Wendela Hebbe uppdraget att sköta tidningens följetonger och skriva bokrecensioner. Därmed blev hon både Sveriges första anställda kvinnliga journalist och en tidig kulturredaktör.²¹ Litteraturkritiken skulle också fortsättningsvis ha en given plats i tidningen; 1906 var *Aftonbladet* ett av de organ som publicerade flest anmälningar.

Per Rydén förlägger dagskritikens stora genombrott till 1880-talet. Han menar att det är först då som man kan tala om masspridda tidningar och det är i dessa som litteraturkritikens överlevnad tryggas. Recensionernas omfång ökade betydligt under de sista decennierna för att efter sekelskiftet minska per titel, men istället ge utrymme för fler verk. Nu kunde man se en början till en kritikerkår, även om det inte handlade om mer än ett femtiotal personer.²²

Vid 1900-talets början var bokrecensioner ett vanligt men långt ifrån självklart inslag i dagspressen. Omfattningen kunde variera mycket, även inom en och samma tidning. Det kunde gå veckor mellan anmälningarna och tidningarna var i stor utsträckning beroende av de enskilda skribenternas ambitioner på området. Så var det till exempel i *Dagens Nyheter*, en folklig lågpristidning som grundats 1864. ”Dagens Nyheter utrustades för att slå sig fram där möjligheterna ansågs störst, inom mellanskikt och bland bättre ställda arbetargrupper”, skriver Leif Kihlberg. ”Då betraktades litterärt stoff mestadels som lyx, besvärande med hänsyn till det trånga utrymmet i en fyrsidig tidning, dessutom ansträngande, för att inte säga tråkigt.”²³ När Edvard Alkman vid slutet på 1890-talet rekryterades som konst- och litteraturkritiker fick kulturbevakningen ett uppsving – men återgick, när han slutade, till att mestadels bestå av korta notiser.²⁴ 1905 anlätades Bo Bergman som litteratur- och teaterkritiker och därmed höjdes recensionsantalet rejält. Till stor del var det hans

förtjänst att *Dagens Nyheter* under 1906 stod för näst flest anmälningar under året.

Även *Göteborgs-Posten* hade en folklig framtoning i jämförelse med den mer kulturellt profilerade konkurrenten *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*. 1904 hade Alkman tagit över tidningen och han och hustrun Annastina Alkman skrev själva en del recensioner. Den stora mängden svarade dock konst- och litteraturkritikern Birger Bäckström för.²⁵

Också i *Upsala Nya Tidning*, som redan vid starten 1890 betonat kulturbevakningens betydelse, var recensionsverksamheten en enmanssysselsättning. Fram till 1900 sköttes den av Ruben G:son Berg och därefter av Torsten Fogelqvist som gav den en mer kulturradikal profil.²⁶

Några av dagstidningarna profilerade sig som kulturorgan. Främst var *Svenska Dagbladet*. Tidningen grundades 1884 men köptes 1897 upp av Verner von Heidenstam, Helmer Key och Ernst Thiel och förvandlades i samband med det till ett kulturellt inriktat ”intelligensblad”. Heidenstams vänner – Levertin, Tor Hedberg och Hjalmar Söderberg – knöts till tidningen, som genom dem kom att bli nittitalisternas dagsforum. Levertin fick rollen som en tidig kultureddaktör och förste litteraturkritiker.²⁷ Litteraturrecensionerna fick också något större omfång här än i de andra tidningarna, även om antalet anmälningar inte var så många.

Flest recensioner publicerade högborgerliga *Stockholms Dagblad*. Sedan slutet på 1890-talet hade den haft en ledande ställning med Sven Söderman som förstekritiker och Klara Johanson som en av de fasta litteraturanmälnarna.²⁸

I Göteborg var *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* (ofta kallad *Handelstidningen*) främst på kulturområdet, mycket tack vare huvudredaktören S. A. Hedlund som under 1850-talet anställt medarbetare som Viktor Rydberg och Eva Brag, en av Sveriges första kvinnliga kritiker. 1906 hade Karl Warburg, professor i estetik och medarbetare sedan 1870-talet, uppgiften som förstekritiker.²⁹

Om *Svenska Dagbladet* var dagspressens främsta kulturorgan så var *Ord och Bild*, grundad 1892 av Karl Wählin, den mest betydelsefulla tidskriften och även den ett av nittitalisternas fora. Bokrecensioner hade funnits sedan starten men i olika former. 1906 dominerade längre samlingsrecensioner skrivna av Fredrik Böök som själv infört traditionen två år tidigare.³⁰ Vanligtvis inledde han krönikorna med några sammanfattande ord om årets svenska romaner eller diktsamlingar men verken recenserades därefter oftast enskilt, eller möjligen två eller tre tillsammans.

Även om vänsterpressen traditionellt sett var mer restriktiv med kulturmaterial så fanns det undantag. *Social-Demokraten* var ett sådant och hade en egen recensionsverksamhet, även om bidragen var få.³¹ Vera von Kræmer, dotter till redaktören Hjalmar Brantings fru, teaterkritikern Anna Branting, skrev de allra flesta. 1887 avgick en av tidningens främsta medarbetare, Axel Danielsson, för att grunda *Arbetet* i Malmö. *Arbetet* hade en uttalat agitatorisk ambition och konkurrerade med den liberala lågprispressen.³² År 1905 var den inte bara den största socialdemokratiska tidningen utan också näst störst i regionen, efter *Skånska Dagbladet*, och hade en

tre gånger så stor upplaga som *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*.³³ Här var Bengt Lidforss ledarskribent och litteraturkritiker.³⁴

År 1885 grundades också en strängt konservativ och kristen dagstidning, *Vårt Land*. Namnet valdes för att markera dess fosterländska profil.³⁵ Carl David af Wirsén hade varit en av initiativtagarna och tidningen blev hans främsta arena. Han fortsatte att skriva om utländsk litteratur i *Post- och Inrikes Tidningar*, men behandlade den inhemska i det nya organet.³⁶ Den flitigaste skribenten i *Vårt Land* var emellertid en person som senare kom att förknippas med ett liberalt och kvin-nopolitiskt engagemang – Mia von Friesen (mer bekant under sitt namn i andra giftet, Leche-Löfgren).³⁷ Hon medverkade i *Vårt Land* 1906–1907, men hävdade själv att hon inte var lika konservativ som kollegerna. I sina memoarer berättar hon att hon kunde skriva precis som hon ville och ej behövde ”sälja sin själ”.³⁸ Om det är en efterhandskonstruktion eller inte är förstås svårt att avgöra. Englund och Kåreland kommenterar i *Rätten till ordet* att det för en kvinnlig skribent förmodligen var viktigare att bli publicerad än var man blev det.³⁹

Också *Nya Dagligt Allehanda* grundades (1859) för att utgöra en konservativ motvikt mot den liberala pressen.⁴⁰ Till en början var inte kulturmaterialet viktigt. Jarl Torbacke beskriver det som obetydligt och mest bestående av notiser, fram till 1920-talet då en större satsning på kultursidor gjordes. Han exemplifierar med att Nils Erdmann kunde ansvara för litteraturbevakningen samtidigt som han fortsatte sin karriär i statsförvaltningen.⁴¹ Men Erdmann skrev inte alla recensioner själv. En rad idag okända skribenter gjorde att *Nya Dagligt Allehanda* 1906 hade en ganska omfattande kritikverksamhet.

Det fanns också kvinnopolitiska tidskrifter med framträdande kulturmaterial. En av dem var *Dagny*, Fredrika-Bremer-Förbundets organ och därmed den första organiserade kvinnorörelsens tidskrift. Föregångaren, *Tidskrift för hemmet*, hade varit Sveriges första kvinnotidskrift. Redan i den hade det funnits bokrecensioner och traditionen fortsatte under det nya namnet.⁴² Verk skrivna av kvinnor, eller som behandlade kvinnofrågan, var särskilt prioriterade. Det var också till största delen kvinnor som skrev recensionerna.

Kritikerkåren

Jag har ovan nämnt några av de mest kända kritikerna vid 1900-talets början. Men kritikerkåren var större än så. Jag har listat de personer (ibland bara kända under sina signaturer) som skrev recensioner under mars och oktober i de utvalda tidningarna (se bilaga 1). Listan omfattar 43 kritiker, varav sju inte är identifierade.⁴³

Frågan om recensioner skulle undertecknas eller inte, och i så fall med fullständigt namn eller signatur, diskuterades till och från under 1800-talets sista decennier. Radikala och moderna kritiker föredrog att signera med namn, men de konservativa,

med undantag för Wirsén, förespråkade anonymitet. På 1890-talet var fortfarande så många som två tredjedelar av texterna osignerade.⁴⁴ 1906 var det betydligt färre men det varierade organen emellan.⁴⁵ Totalt ingår åtta osignerade recensioner i urvalet, flertalet ur *Dagens Nyheter*.⁴⁶

Tidningarna hade oftast en huvudrecensent, ytterligare någon eller några trogna medarbetare och därutöver sporadiska frilansare.⁴⁷

Utifrån listan kan några generella antaganden om kritikerkåren som helhet göras: för det första att de flesta kritiker var män, men också att fler kvinnor än vad som är förväntat medverkade.⁴⁸ Till dem kommer jag att återkomma. Några av anmälarna – däribland Wirsén, Levertin, Warburg, Hans Emil Larsson och J. A. Runström – hade flera decenniers erfarenhet som litteraturbedömare bakom sig, medan andra – som Bo Bergman, Torsten Fogelqvist, Anders Österling och Fredrik Böök – var i början av sina karriärer. De äldre var få, Wirsén med sina 64 år och Gottfried Renholm, 72 år, var äldst och medelåldern var inte mer än 39 år.⁴⁹ Det fanns också en grupp yngre kritiker i åldrarna 20–31, varav sex var födda på 1880-talet – ett decennium då ett flertal av de äldre anmälarna redan var verksamma.

Ett tiotal recensenter står för den stora mängden kritik. Mia von Friesen och Carl David af Wirsén i *Vårt Land*, Klara Johanson och Sven Söderman i *Stockholms Dagblad*, Hans Emil Larsson i *Sydsvenska Dagbladet*, Oscar Levertin i *Svenska Dagbladet*, Fredrik Vetterlund i *Aftonbladet*, Bo Bergman i *Dagens Nyheter*, Birger Bäckström i *Göteborgs-Posten* och Karl Warburg i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*.

Allra mest skrev Birger Bäckström (mer känd för sin konst- och teaterkritik i *Handelstidningen* på 1920-talet än för sin verksamhet i *Göteborgs-Posten*) och Fredrik Vetterlund i *Aftonbladet*. I *Ord och Bild* dominerade Fredrik Böök.

Flera kritiker hade doktorsexamen i litteraturhistoria. Vetterlund var docent vid Stockholms högskola och Johan Mortensen vid Uppsalas universitet. Oscar Levertin var professor vid Stockholms högskola och Warburg hade tidigare varit det vid Göteborgs högskola.⁵⁰ Söderman hade disputerat 1889. Den unge Böök var fortfarande student vid året för min studie men skulle redan 1907 avlägga doktorsexamen i Lund och samma år förordnas till docent. Torsten Fogelqvist, också han i början av sin karriär, hade precis tagit sin kandidatexamen och påbörjat sina licentiatstudier när uppgifterna som publicist och folkhögskolelärare tog över.⁵¹

Akademisk examen eller ett eget författarskap verkar ha varit vanliga vägar till kritikeruppdraget. Något förvånande är det därför att så många kvinnor var litteraturanmälare. Åtta kritiker i urvalet är kvinnor. Av dessa var hälften aktiva i dagspressen. Det är inte så få med tanke på att det tjugo år tidigare, enligt Eva Heggstads undersökning, bara funnits en enda: Eva Brag i *Handelstidningen*.⁵² När Per Rydén skisserar 1890-talets kritikerkår nämner han tre kvinnor: Anna Branting, Ellen Key och Jacobine Ring.⁵³ Det är rimligt att tänka sig att den ökade andelen kvinnliga kritiker vid 1900-talets första decennium var ett resultat av förbättrade utbildningsmöjligheter, allt fler kvinnliga författare och en starkare kvinnorörelse.

Men pressen var ändå ”en männens värld”.⁵⁴ Ofta hade de kvinnliga recensenterna anställningar som korrekturläsare eller som översättare på utrikesavdelningen, men fick gärna bidra med recensioner. *Dagnys* redaktör Lotten Dahlgren och Maria Cederschiöld, som senare blev chef för utrikesredaktionen på *Aftonbladet*, inledde sina karriärer på det viset.⁵⁵

Även om de kvinnliga kritikerna var överraskande många har få satt spår i historieskrivningen.⁵⁶ Det kan inte helt skyllas på ointresserade och androcentriska forskare. För många kvinnor var recenserandet bara en tillfällig sysselsättning innan de gick vidare som barnboks författare eller ägnade sig åt journalistik orienterad mot områden som hem och familj.⁵⁷ Ofta skrev de om annan litteratur än de manliga kritikerna. De behandlade i större utsträckning verk skrivna av andra kvinnor eller barnlitteratur.⁵⁸ Något som gjorde att deras kritik riskerade att hamna utanför den manligt dominerade litterära offentligheten. De kvinnor som skrev i andra organ än kvinnorörelsens fick sällan själva välja litteratur och skrev därför ofta om mindre framstående författare. Oavsett vilken strategi de valde riskerade de alltså att hamna i underläge.⁵⁹ Varken deras fora, verk eller recensioner hade lika hög status som de manliga skribenternas.⁶⁰

Till de mest aktiva av de kvinnliga kritikerna hör Klara Johanson, Mia von Friesen, Vera von Kræmer och *Dagens Nyheters* barnboksrecensent Gurli Linder. Av dem var det bara Johanson som hade universitetsexamen, men så hade de svenska högre lärosätena bara varit öppna för kvinnor i drygt trettio år. Hösten 1894, när hon låg i Uppsala, var hon en av 23 kvinnliga studenter.⁶¹ Linder hade läst på Högre Lärarinneseminarier medan von Friesen och von Kræmer, som Boel Englund och Lena Kåreland beskriver det, hade skaffat sig sin bildning på det för borgerliga flickor typiska sättet – genom egen bokläsning och öppna föreläsningar. Högre studier verkar inte ha varit en nödvändig investering för en kvinna, menar Englund och Kåreland. Mer betydelsefullt var kulturellt kapital från en intellektuell hemmiljö eller kontakter på tidningarna.⁶² För att få skriva en recension då och då krävdes det möjligen inte mer än så, men väl för att verkligen spela roll som kritiker. Klara Johanson är också den enda av de kvinnliga recensenterna, möjligen tillsammans med Linder, som gått till historien för sin kritikergärning.⁶³

Recensionssysslan var inte något heltidsarbete utan sköttes vanligtvis vid sidan av andra kulturella verksamheter, exempelvis litteraturhistorisk forskning, författarskap eller journalistik. Det var inte heller ovanligt att journalister inom helt andra områden skrev bokanmälningar då och då. Exempel utgör publicisterna Emil Svensén och Thore Blanche på *Aftonbladet*, Gottfried Renholm på *Nya Dagligt Allehanda* och *Svenska Dagbladets* Verner Söderberg.⁶⁴

Många anmälare bedömde mer än litteratur. Tor Hedberg var *Svenska Dagbladets* och Georg Nordensvan *Dagens Nyheters* ledande konstkritiker. August Brunius skrev främst om konst och teater.⁶⁵

Kritikerna rörde sig relativt fritt mellan tidningarna. Ett fåtal höll sig till ett och

samma organ hela sina yrkesliv men de allra flesta bytte någon eller några gånger.⁶⁶ Det kunde vara ett led i karriären som för Torsten Fogelqvist som börjat på en lokal tidning i Östergötland, fortsatt till *Upsala Nya Tidning* och gått vidare därifrån till *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* för att sedan bli redaktör på *Aftontidningen* och slutligen kulturchef på *Dagens Nyheter*.⁶⁷

För den som hade kontakter med pressen eller den litterära världen verkar det inte ha varit särskilt svårt att få skriva recensioner. Men det var en relativt liten grupp som rörde sig i de kretsarna, ofta samma personer som på andra sätt var involverade i den litterära världen. Kritikeruppdraget var på så vis bara en liten del av deras agerande i den kulturella och mediala offentligheten.

Litteraturen

Variationen i vad som recenserades var stor. Nästan 70 procent av verken som anmäldes i dagspressen i mars och oktober bedömdes bara av en enda tidning.⁶⁸ Det tyder på att det fanns en stor frihet för redaktörer och enskilda kritiker att välja vad de ville uppmärksamma och när. Aktualitet verkar ha varit mindre viktigt, om än inte oväsentligt. En anmälan av Gustaf af Geijerstams *Farliga makter* inleds med kritikerns ursäkt för att ”[t]re månader ha förflutit sedan Geijerstams nya roman blef synlig i boklädsfönstren, och så till vida måste ju en recension, som först nu ser dagens ljus, betecknas som i afsevärd grad försenad”.⁶⁹

När Bjørnsons *Mary* kom ut skrev både *Aftonbladet* och *Dagens Nyheter* genast om det. ”’Mary’, Fortælling af Bjørnstjerne Bjørnson, blef i går tillgänglig i boklädorna i staden. Vi meddela ett förberedande referat af dess innehåll”, inledde *Aftonbladet* och *Dagens Nyheter* valde en liknande formulering: ”De första exemplaren af *Mary*, Fortælling af Bjørnstjerne Bjørnson, blefve synliga i bokhandelsfönstren i Stockholm i går vid middagstiden. Det är således ingen intim bekantskap med boken som ligger till grund för detta första omnämnande, det är efter ett helt hastigt genomgående vi antyda grunddragen af berättelsens fabel.”⁷⁰ Båda recensionerna avslutades med påpekandet att läsningen skett under tidspress och att den därför hade sina begränsningar.⁷¹ Här är nyhetsvärdet påtagligt. Att Bjørnson, som tilldelats Nobelpriset tre år tidigare, kommit ut med en roman var en stor händelse.

Mary fick mycket uppmärksamhet. I övrigt var det den inhemska litteraturen som föranledde flest anmälningar. Anders Österlings *Nattens röster* fick sju och Vilhelm Ekelunds *Hafvets stjärna*, Anna Wahlenbergs *Förbrytare* och Ernst Didrings *Kronans kaka* recenserades, precis som *Mary*, av sex organ. *Göran Dellings* av Karl-Erik Forsslund och *Hennes hjälte* av Mathilda Malling fick fem anmälningar.⁷² Totalt behandlade 65 procent av recensionerna svenska verk och den nordiska litteraturen utgjorde 84 procent. Den norska och danska litteraturen lästes ofta på originalspråk.⁷³

Större delen av den översatta litteraturen kom från England, några få verk från Frankrike och Tyskland. Den engelska dominansen torde varit relativt ny: i Claes-Göran Holmbergs undersökning av 1880-talets kritik var den franska litteraturen fortfarande i överläge och enligt Holger Ahlenius dominerade Tyskland översättningsmarknaden de första åren på 1900-talet.⁷⁴

Fem av de mest recenserade böckerna var prosaverk. Ser man till de anmälda verken som helhet sattes också prosan främst, nästan 70 procent av recensionerna var av romaner eller noveller. Lyriken utgjorde drygt en femtedel och dramatiken knappt en tiondel.

Män fick störst uppmärksamhet. I mars månad recenserades endast en kvinnlig författare i dagstidningarna. I oktober handlade 67 procent av recensionerna om mäns verk.⁷⁵ I kvinnorörelsens tidskrift *Dagny* var, inte helt oväntat, intresset för de kvinnliga författarna större.⁷⁶ Inkluderas även tidskrifterna blir fördelningen i hela urvalet drygt 70 procent recensioner av verk skrivna av män och nästan 30 procent skrivna av kvinnor.⁷⁷ Det kan verka som en betydande snedfördelning men sett till utgivningen av skönlitteratur var det inte det.⁷⁸ Om utrymmet som de kvinnliga författarna fick jämförs med deras manliga kollegers är det däremot tydligt att männen hade företräde. Medellängden för recensioner av kvinnors verk omfattade knappt 2 500 tecken medan motsvarande för manliga författare var nästan det dubbla. Män fick alltså både större utrymme och kunde vänta sig fler anmälningar.

Den litteratur som fick mest uppmärksamhet var också – inte heller det särskilt förvånande – vuxenlitteratur. Enligt beräkningar utifrån pressregistret utgjorde barnboksrecensionerna drygt en tiondel, och de publicerades nästan uteslutande i november och december månad, en konsekvens av att förlagen ville locka julklappsköpare.⁷⁹ Intresset varierade mellan tidningarna. *Social-Demokraten* och *Svenska Dagbladet* skrev knappt alls om barnböcker. Andra, så som *Dagens Nyheter*, *Göteborgs-Posten*, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* och *Stockholms Dagblad*, hade specialiserade kritiker.⁸⁰ I och med recensionernas lokalisering till julmånaderna och att tidskrifterna inte heller anmälde barnböcker ingår bara tre recensioner i urvalet.

Kritiken var säsongsbetonad. Rydén beskriver bokutgivningen, och därmed också recensionsverksamheten, under 1890-talet som tudelad: perioden maj till mitten på juni kallar han bokvåren och därefter rådde stiltje till början av september då höstboksäsongen drog igång. De böcker som recenserades i början på året var ofta eftersläntrare från föregående års utgivning.⁸¹ År 1906 utgör inget undantag. Recensionerna var mest frekventa under hösten. Perioden januari–september låg antalet på 40–70 i månaden, med några höjdpunkter under april, maj och juni. Den riktigt stora mängden anmälningar kom i oktober då verksamheten nästan fördubblades i jämförelse med föregående månader.⁸² Även för vuxenböckerna rådde inte bara en ”julsboksflod”, utan också vad Rydén kallar en ”julrecensionsflod”.⁸³ Vid 1906 anmäldes lika mycket skönlitteratur i december som under hela perioden januari till juli.⁸⁴

Några första recensionsdagar fanns inte att ta hänsyn till och det kunde gå

månader mellan tidningarnas mottaganden av samma bok.⁵⁰ I urvalet är ungefär en fjärdedel av böckerna utgivna 1905 eller tidigare. Av dessa recenserades de flesta i tidskrifter vilka förstås inte hade samma utgivningsfrekvens som dagspressen, men det förekom också att dagstidningarna anmälde fjolårets litteratur (oftast då utländska verk).

Bokrecensionerna följer inte några standardmått. Allt mellan 2 000 och 10 000 tecken är normala omfång. Medellängden per verk ligger på 4 271 tecken.⁸⁶ I tidskrifterna är samlingsrecensioner vanliga. De är ofta väldigt långa (en var till exempel över 44 000 tecken) men omfånget per verk å andra sidan något mindre än i dagspressen: 3 255 tecken, jämfört med 4 783.⁸⁷ Den stora variationen i längd beror förmodligen på att litteraturkritiken ännu inte hade någon fast och avgränsad plats på tidningssidorna, vilket gav den enskilde kritikern friheten att skriva så långt eller kort som han eller hon önskade utan större redaktionella restriktioner.

Kritiken av kritiken

Litteraturkritiken och kritiken av densamma hänger samman. Olof von Dalin skrev 1736 ”Tankar öfwer critiquer”.⁸⁸ Några decennier senare var det Olof Bergklint som anmärkte på att kritiken var alldeles för snäll och tandlös.⁸⁹ Den mest kända av de historiska striderna är förmodligen Thomas Thorilds och Johan Henrik Kellgrens tvist om kritikens uppgift på slutet av 1700-talet.⁹⁰ Thorild tyckte att Kellgren och hans likar förde en orimligt sträng kritik och påpekade att ”[i]ngen ting göres för sina fels skull, utan för sitt värdes skull” och att kritikern bör ”döma allt efter sin grad och sin art”.⁹¹ Kellgren svarade med att

en karl, som ger sig ut för at hafva fått en kallelse til de blott behagelige konsternerne, en onyttig rimmare, som inbillar sig vara en vida högre varelse än sina likar, och som, för at bevisa det, tyranniserar allmänheten med sina tillvärkingar; en sådan bör med rätta få sin plats mellan äran och åtlöjet.⁹²

När K. G. Ossian-Nilsson 1907 väljer titeln *En kritik över kritici* skriver han alltså in sig i en lång tradition. Hans publikation är det mest omfattande inlägget på området åren kring 1906. Skriften polemiserar framför allt med tidens auktoritära och maktfullkomliga kritiker:

Och så sitter då recensenten, han må vara tjugo eller sextio år, våt bakom öronen eller förtorkad i hjärtat, på sin härlighets stol och ställer de behagliga på sin högra sida och de misshagliga på den vänstra och säger till den ene ”kom” och han kommer i mycket bugande hållning, och till den andre ”gå” och han går bort i gråt och tandagnisslan. En maktställning, överträffande en dagskritikers, existerar icke, har aldrig existerat och skall säkerligen aldrig existera. Utan anmeldarens förord blir den bästa bok osåld, på hans ord ösa massorna i sig den drav, som för dagen heter ambrosia.⁹³

Recensenterna i början på seklet var litteraturens grindväktare, kriorättare och domare. Wirsen utgjorde själva urtypen. I ständig opposition mot den nya litteraturen bekämpade han både åttitalism och nittitalism. Fredrik Vetterlund beskriver i en minnesartikel kollegans strider:

Till din granskargärning drefs du då ej främst af den kritiske vetenskapsmannens lidelse att genomtränga, förstå, återframställa, porträttera; den lidelsen röntte du blott inför det och dem, som du älskade. Nej, du kallades af nornan till ett slagfält. Därvid kände du dig som korsriddaren mot saracenerna, och alltid såg du icke, att ädelt uppsåt, poesi och idéer, personlig storhet kunde finnas hos de otrogne.⁹⁴

För Wirsen och hans likar var kritiken en kontrollinstans, motiverad, som Ulf Olsson uttrycker det, av en ”plikt mot ’allmänheten’”. Litteraturrecensionerna skulle skydda publiken från att läsa osedliga eller på andra sätt olämpliga böcker. Men det innebar också att kritikerna tvingades att, likt rättegångsdomare, anföra bevisen och därmed också referera de opassande texterna.⁹⁵

Så agerar Wirsen i en recension av Sven Lidmans *Källorna*. Att diktaren blandade antika och erotiska motiv upprörde honom. Det är, skriver han, ”som såge man en ädel grekisk vas i någon hetärs budoir”, och författaren ”borde blygas öfver dylika verser”. Men att det, som Wirsen uttrycker det, ”finnes mysterier, som af finkänsligheten ej yppas eller antydas” hindrade honom inte från att själv citera dem.⁹⁶ Han återger även ämnen som Vilhelm Ekelund, enligt hans åsikt, obetänksamt inlåtit sig på:

Om en gosse heter det:

låret spände sig vekt i en linje af smältande renhet.

En annan gång säges det om en gosse:

Hvar skall jag finna
ord sväfvande,
ord tillräckligt lätta
för knäets mjuka böjning,
smala runda låret,
gossefina vadens ljusa veka linje?

Detta är uppriktigt sagdt, icke riktigt sundt, och man stötes tillbaka.⁹⁷

Inga andra kritiker såg något stötande eller opassande i Lidmans eller Ekelunds dikter. Sedlighetskampen fick Wirsen föra ensam.⁹⁸ Uppdraget som kriorättare tog sig desto fler an. Brister i språkbehandlingen, dåliga översättningar och brott mot metriken påpekades ofta.⁹⁹ Axel Klinckowströms vers i *Örnsjö-tjuren* fick många

anmärkningar. ”Hans hexametrar äro ofta nog allt utom mönstergilla, ja, somliga äro afgjordt förkastliga med sina missbildade och ibland till och med felande fötter”, skriver en kritiker.¹⁰⁰ Levertin gjorde en längre utläggning om författarens hantering av versmåttet:

Den böjelse för en viss vårdslöshet, som hexametern – liksom all jämn men ändock icke jämnt reglerad lunk – gärna för med, har dock ej heller han undgått. Jag citerar på måfå några redan vid första genomögnandet stötande rader:

”Hundvännen Maxim och Flink, den åldriga jägarn från Trosa.”

Man förstår, att ”hundvännen”, är en diktaren kär hederstitel, men som inledningsdaktyl tiil [sic] en hexameter är ordet knappast vackert, och radens skönhet ökas icke af det därpå följande underliga namnet med sin kuriösa tonvikt. Skön är heller icke en rad som följande:

”Tjuren från Örn sjön är nu mitt mål
förr’n en kommande skymning.”

Och hvad sägs om följande rad till sist?

”Detta och mera därtill i räntebärande aktier.”

Levertin påpekar att även om ”[v]i respektera högt det Klinckowströmska brukets aktier”, så ”föredraga [vi] ändock i slutet af en hexameter ett rent tvåstafvigt slutord”.¹⁰¹ Trots det avslutar han med en historia om hur Goethe brutit mot metriken, och menar att så länge ”totaliteten är treffligt och stilfullt klingande, kan ju dylikt aldrig skämma en dikt, som är nöjsam och intagande och utan att röja någon djupare originalitet dock visar ett i vår tid rätt egenartadt och lustigt gammalsvenskt original”.¹⁰² Genom anekdoten markerar Levertin sin distans till kriarättarrollen. Han hade i debattartikeln ”Kriarättare, kritik och diktkonst” några år tidigare uttryckt sin motvilja mot anmälare som språkgranskade dikter alltför petigt. Att påpeka språkliga fel var en sak, men att som vissa anmälare fränkänna diktaren rätten att bryta mot grammatikens regler om det personliga uttrycket krävde det, upprörde honom. Dem kallade han ”estetiska dilettanter” som uppfattade ”litteraturen som en enda stor kriabok, som de fått på sitt ansvar att korrigera”. Kritikens uppgift var enligt Levertin att bedöma verkets ”inre form” – ”allt, som är det specifikt konstnärliga, det som skiljer poetens språk från andras, ordval, välklang, kolorit, allt det artistiska, som är uttryck för det i diktarens själ, som just tvingar honom att dikta”.¹⁰³ Uttalandet är värt att lägga på minnet eftersom vi längre fram kommer att se hur författarens personlighet och uttrycksbehov är centrala estetiska värderingskriterier i recensionerna under perioden.

Levertin namngav inte de kritiker han ansåg oförmögna att urskilja denna ”inre

form”, men det är ingen vågad gissning att han räknade Wirsén till dem. Denne angrep gärna enskilda strofer hos diktare som Levertin höll högt. Om Ekelund skriver sålunda Wirsén:

Poesin kan ej lefva blott på antydningar; man vill någon gång få realiteter. Huru är språket i följande rader:

Öfver mitt hjärta försonande frid
Ljuflig förintelse strålar blid. (?)

Är ljuflig förintelse sakobjektet till verbet ”strålar” eller dess subjekt? Förmodligen det senare; men klart ser man det icke.

Han avslutar recensionen:

Hr Ekelunds uttryckssätt är ofta dunkelt och hans språkbehandling ej ren. Hvarför säger han:

Hvar är de goda änglar
min tanke ville gå till?

Här kräfvés ett äro, ej är; men meter-nöden band författaren.¹⁰⁴

Wirsén var Levertins främsta antagonist, inte bara i synen på litterära värden utan även på den kritiska praktiken. Han blev naturligt nog besviken när Ellen Key kring årsskiftet 1903–1904 hävdade att de unga såg honom som ”en ny Wirsén”. I sitt svar betonade han skillnaderna dem emellan och formulerade den berömda karakteristiken av sig själv som ”den *sympatiska kritikern*, som gärna ser allt till det bästa”.¹⁰⁵ Men Keys anmärkning syftade snarare till att påminna Levertin om att han numera tillhörde makthavarna. För de yngre kritikerna ingick han i det etablissemang som skulle utmanas.¹⁰⁶ Levertins maktställning betonas också av K. G. Ossian-Nilsson i debattartikeln ”Svensk litteratur” (1905):

Och ändå kan man visst inte beskylla den svenska litterära världen för oenighet. Denna mikrokosm är på sin höjd klufven i de två hemisfärerna: d:r af Wirséns och prof. Levertins, och mellan dessa båda världsdelar ligger visserligen ett litet världshaf. Men stormar och jordbäfningar ha väl redan i det närmaste uppslukat herr Wirséns världsdela, och med vördiga prästerskapet försvinner den helt och hållet, lämnande herr Levertin det obestridda världsherraväldet.¹⁰⁷

De yngre kritikerna kritiserade inte bara den maktfullkomliga recensenten, de prövade också att själva inta ett annat förhållningssätt till verket och författaren. Anmälaren skulle enligt deras ideal vara författarens jämlike och drivas av en önskan att förstå, inte döma. En sådan attityd märks särskilt i mottagandet av Vilhelm

Ekelunds *Hafvets stjärna*. Till och med en i vanliga fall så auktoritär anmälare som Fredrik Böök skriver: "Kritiken viker skygg undan – allt detta ligger på ett plan, som är oåtkomligt för beröm och tadel. [...] Det gäller endast att förstå, att värmas af den eld – diktens och religionens gemensamma ursprungshärd – som sällan brunnit i renare lågor än hos denne skald."¹⁰⁸

Arbetets recensent är av samma åsikt: "Att skrifva vackra ord om en sådan dikt är alldeles gagnlöst. Den talar mer än nog för sig själf, utan att man behöfver banalisera den med alldagliga fraser."¹⁰⁹ Han påpekar även att det är

alldeles lönlöst att recensera en sådan bok som "Hafvets stjärna". Ty man kan inte finna ord att tolka hvad man känner, och man nästan frestas att citera hvarje dikt. Det tjänar dessutom ganska litet till att tala för eller emot ett sådant verk.¹¹⁰

Hållningen erinrar om den Ossian-Nilsson ett år senare skulle lansera i *En kritik över kritici*. Han menar där att vägledande och förmanande kritiker leder författarna vilse och "konstnärligt demoraliserar" dem. Anmälare borde bara behandla verk de är lämpade för: "*endast den förstående sympatien för det skrivna gör recensenten kompetent att bedöma det skrivna*".¹¹¹

I anmälningen av Nils Wilhelm Lundhs novellsamling *Mars* talar en sådan sympatiserande läsare:

Jag läste boken en morgon, när snön yrde utanför, och sedan hela dagen i snömodd och grå himmel låg de kvar som en skygg, ljus hälsning i sinnet. Ty skygg är boken, trots sin längtan efter vårstormen, som skall komma "till gränder och skumma salar", den har ingenting af trots, den har en stum, bevekande vädjan, men så förtröstansfullt strålände, att ingen kan stå emot. Man går honom till mötes och svarar med osäker stämma: ja, jag tror, jag tror på människorna som du.¹¹²

Verket framstår som alltför skört för att analyseras. Kritikern beskriver en av Lundhs noveller som "bland det ömtåligaste, vackraste jag läst. Den är ett vilsekommet frö, som stuckit upp ett par späda blad bland stickor och stenar, den är ett par värjande händer, som be om skydd".¹¹³ En annan anmälare gör jämförelsen att det är "med dikten som med blomman. Den förlorar sin doft och vissnar i ens hand, då man undersöker den".¹¹⁴

De kritiker som intog denna sympatiserande hållning var alla i tjugooårsåldern och diktarna de skrev om deras generationskamrater. Det skulle kunna tolkas som att den nya kritikerrollen var uttryck för en generationsväxling. Men med den försvann förstås inte genast den auktoritära kritiken, och det var möjligt att en och samma person intog båda positionerna. Att subjektivitet och auktoritet kan vara två sidor hos samma kritiker kommer vi att se även femtio och hundra år senare.

Recensionerna 1906

Utveckling, mognad och manlighet. Författaren och verket

Ett kännetecknande drag i recensionerna 1906 är jämförelsen mellan det nyutgivna verket och de författaren tidigare skrivit.¹¹⁵ Det är inte särskilt konstigt; en ny bok väcker frågan om hur den förhåller sig till tidigare produktion. Men förfarandet pekar också på en central värderingsnorm: att författarskapet utvecklas.¹¹⁶ Jämförelsen är en viktig del i bedömningen av huruvida författarskapet framåtskridit och ett återkommande uttryck i sådana sammanhang är ”mognad”.¹¹⁷ I recensionerna av Sven Lidmans och Vilhelm Ekelunds nya verk är denna retorik vanlig. Lidman har, som en kritiker skriver, visat ”[e]n ovanligt rakt uppstigande utvecklingslinje”, och med nya diktsamlingen *Källorna* tagit ytterligare ett steg ”mot egen suveränitet och mognad”.¹¹⁸ En annan berömmar författarens framsteg men påpekar samtidigt att ”färdig är han icke. Det finns många fulländade strofer i hans poesi, men de fulländade poesierna äro få”. Lidman hör ”icke till våra originellaste diktare, men till våra fullkomligaste”.¹¹⁹ Originalitet är en viktig aspekt som jag ska återkomma till, men inte avgörande när författarskapets utveckling och mognad bedöms. Mer betydande är att framsteg skett inom det egna författarskapet. Att skriva om samma ämnen eller på samma sätt i verk efter verk – hur skickligt det än görs – bedöms strängare. Ett exempel utgör mottagandet av Vilhelm Ekelunds *Hafvets stjärna* som inte i tillräckligt stor utsträckning skiljer sig från *In Candidum*.¹²⁰ Även de som ställer sig positiva till det nya verket påtalar detta:

Denne den subtilaste af de subtila kan spela saker som ingen annan kan, men hans repertoar är icke stor och han tycks icke göra många anstalter för att utvidga den. Det som en gång verkade som en uppenbarelse – hans enastående sensitiva konst – är icke längre nytt. Och publiken vill ha nytt. Publiken är otacksam. Vilhelm Ekelund står där han står.¹²¹

Det är inte bara publiken som vill ha nytt, utan också kritikerna. En annan anmälare nämner i förbigående att Ekelund utkommit med en ny diktsamling, men att den är ”blott allt för lik sina äldre syskon”.¹²² Om *Hafvets stjärna* skriver han:

Om Vilhelm Ekelunds nya lilla diktföljd vill jag fatta mig kort. Den är kanske formellt bättre än sin föregångare, kanske också rikare på ren inspiration, men den liknar dock "In Candidum" så mycket, att kritiken i sin granskning skulle både ifråga om erkännande och anmärkningar nödgas alldeles upprepa sig själf. Det är knappt tillåtligt för en granskare och ännu mindre för en skald åtminstone i den utsträckning som Vilhelm Ekelund gör det.

Han motiverar sitt omdöme med argumentet att "skall kritik hafva någon mening är det väl dess plikt att påvisa ensidighet och stillastående och mana till arbete för utveckling och förnyelse."¹²³ Anmälaren ska alltså vara författarens rådgivare och vägledare. Precis som litteraturhistorieskrivningen lyfter fram nya och epokgörande författarskap har också kritikern ett behov av att betona det nyskapande – för såväl den egna glädjen i att läsa något nytt som för att ha något att framhålla för publiken och för att det journalistiska mediet i sig premierar nyheten.

Huruvida *Hafvets stjärna* utgör en ny fas i författarskapet råder det delade meningar om, men frågan är densamma: framsteg eller inte? Det centrala bedömningskriteriet är huruvida skalden utvecklats i positiv riktning. En av de recensenter som berömmar Ekelund skriver att

diktarens vilja till utveckling mot allt högre, mer kristallisk klarhet, allt djupare tillbedjan af den öfver jorden höjda, själiska skönheten och af naturens upphöjdhet är så stark, att intet gifver oss anledning frukta, att hans ledstjärna skall öfvergifva honom. Tvärtom talar allt för, att det ädlas stjärnljus öfver den kalla världen skall leda honom än högre öfver "tidens larmande haf"!

Han jämför honom med en annan ung skånsk poet, Anders Österling, och menar att Ekelund är den som "nått den djupaste utvecklingen, den högsta fulländningen af sitt skaldskap".¹²⁴

Att det är praxis att relatera ett nytt verk till författarnas tidigare alster märks också när kritiker som inte gör sådana jämförelser känner sig nödgade att kommentera detta. En anmälare skriver att hon inte läst Nils Wilhelm Lundhs tidigare verk men att hon ändå kan gissa att *Mars* står "ett steg öfver sina föregångare".¹²⁵ När *Fenwicks karriär* av Mrs Humphrey Ward recenseras bekänner anmälaren att han inte läst alla tidigare alster men påpekar som ursäkt att "de nya böcker af henes [sic] hand, som med prisvärd regelbundenhet inträffa hvart annat år, på intet vis [äro] uttryck för nya faser i hennes utveckling".¹²⁶

Om den anmälda författaren är erfaren eller i början av sin karriär blir därför avgörande för hur verket bedöms. När Arvid Järnefelts *Helena* recenseras avslutas anmälningen med påpekandet att författaren "ger intryck af att ännu vara en helt ung man och man har allt skäl att motse hans kommande produktion med intresse".¹²⁷

Att författaren var 45 år och hade ett dussintal alster bakom sig hade tydligen den 28-åriga anmeldaren missat.

Det finns en påtaglig relation mellan kritikernas föreställningar om mognad och utveckling och deras uppfattningar om manlighet. En skriver att Ekelund visar en "tendens att stanna i växten, och man börjar tröttna inför en poetisk ynglingaålder, som har så svårt att nå mandomens fasthet och mognad". En annan kallar honom för "denne yngling som har så svårt att bli man".¹²⁸

Just manlighet är ett återkommande begrepp i beskrivningarna av olika författares stil och följs i några fall av attribut som "muskulös" och "stark".¹²⁹ Anna Nordlund har påpekat att adjektivet "manlig" ofta användes som synonym till andra positivt laddade omdömen, så som djärvhet, spänst, kraft och klarhet, i kritiken vid början av 1900-talet.¹³⁰ "Manligt" och "manlighet" framstår som högt värderade egenskaper såväl hos författaren som person som i den litterära estetiken. Ulf Olsson lyfter fram relationen mellan manlighet och egenskaper som mognad, styrka, uthållighet, klarhet och objektivitet, i sin analys av receptionen av Strindberg. Att kalla en författare för omogen var ett sätt för kritikerna att antyda att denne inte var en riktig man, menar han.¹³¹

Kritikerna agerar därmed som domare och avgör om författaren utvecklats i rätt riktning och mot önskvärd manlighet. När den viktigaste referenspunkten är författarens tidigare produktion blir författarnamnet den primära enhetsskapande principen. Det ger recensenterna en makt att definiera författarskapet som ytterligare befästs när de nya verken bedöms utifrån de av dem etablerade föreställningarna. När idéerna om mognad knyts till önskemål om en specifik manlighet definierar kritikerna också vad som anses som "manligt" i litteraturen liksom vilka positiva värden i litteraturen som ska förknippas med manlighet.

"En verklig människa, som lefver och röres inför våra ögon" *Kritikens värderingskriterier I*

Ett annat karakteristiskt drag för recensionerna 1906 är det stora utrymme som ägnas åt referat vilket ger dem deskriptiv och informativ karaktär. Pjäasers och romaners innehåll beskrivs ofta detaljerat. I de fall handlingen är alltför rudimentär för att närmare granskning ska vara av intresse, påpekas istället det.¹³²

Särskild uppmärksamhet ägnas de litterära karaktärerna och ofta förmedlas verkens innehåll just genom utförliga beskrivningar eller analyser av huvudpersonens agerande.¹³³ Georges Rodenbachs *Det döda Brügge* är ett exempel. Romanen handlar enligt kritikern om: "Hugues Viane, som slagit sig ned i Brügge, drömmarnas och dödens stad. Han lefver som en enstöring och han lefver på en stor sorg. Hans verkliga tillvaro ligger bakom honom, den dog med den kvinna han älskade. Allt, hvad han tänker och känner, rör sig fortfarande kring henne".¹³⁴ Recensionerna av

Mary ger också exempel på detta sätt att beskriva handlingen genom att porträttera karaktärerna.

Det är i Paris. Där ser hon första gången de två kontrasterna löjtnanten Frans Röy, ett naturbarn med naturbarnets vackra åskådning, men också med naturbarnets sätt, och hans kamrat, salongshjälten Jörgen Thiis, som känner kvinnorna och rättar sig därefter.

Röy får snart Marys onåd. I okonstlad uppsluppenhet tar han henne om livet en gång och är tvärt struken från hennes vänkrets. För honom var det endast lek, för henne allvar.

Men Jörgen Thiis! På en världsmans belevade sätt gör han henne sin kur och tränger mer och mer in i hennes drömmar. Så ruinas hennes far och det blir hon, som får söka reda upp affärerna.

Nu kommer emellertid hennes väsen i svallning, hon blir ej den gamla lugna Mary, utan en lidelsefull älskande kvinna. Och då de unga tu skena öfver skacklorna, är det hon, som tagit initiativet.¹³⁵

Att de litterära karaktärerna är centrala i verken (och för kritikernas bedömningar av desamma), är typiskt för 1800-talets och det tidiga 1900-talets realistiska romaner. Den borgerliga realism som växer fram vid mitten av 1800-talet med författare som Gustave Flaubert kännetecknas av ett verklighetsåtergivningsideal där illusionen av verklighet är målet för berättandet. Inlevelse och identifikation med karaktärerna är därför läsarpunkter som uppmuntras.¹³⁶

I recensionerna beskrivs karaktärerna ofta som "levande". Kritikerna ska kunna se dem framför sig. De vill ha "gestalter af kött och blod", figurer som lever och rör sig som "naturliga människor".¹³⁷ Även detta exemplifieras i recensionerna av *Mary*.¹³⁸ "Men fullt lefvande, i alla smådrag psykologiskt trovärdig synes hon mig dock icke", skriver en anmälare om protagonisten.¹³⁹ Det är framför allt Marys beteende i romanen som diskuteras och en mindre debatt om hon ska ses som en positiv karaktär eller inte uppstår i pressen.¹⁴⁰ En anmälare undrar om hennes förhållande till sin sexualitet verkligen är trovärdig:

Vidare synes mig skildringen af henne i det afgörande moment, då hon i sin kvinnliga suveränitet öfverlämnar sig åt fästmannen, egendomligt fjärran och överklig. Själva handlingen öfverraskar, så litet förberedd som den är, men man förstår den dock som ett utslag af hennes stolta själfrådighet och hennes oerfarenhet. Däremot har man svårt att fatta, att den lämnar henne så oberörd, så psykiskt och erotiskt oberörd. Författaren antyder icke ens att den i detta afseende har den ringaste betydelse för henne; allt hvad det rör sig om är rent personlig stolthet och förödmjukelse – hon kunde hafva känt på samma sätt om hon skänkt bort en dans och icke rönt den tacksamhet därför som hon väntat. Detta slags kvinnopsykologi förefaller åtminstone en man ganska osannolik – männe kvinnorna förstå den bättre!¹⁴¹

Hur den manliga motparten agerar har han mer förståelse för: ”Helt annorlunda frisk och lefvande är satiren på mannen i denna situation. Hans ’beskyddande ömhet’, hans inbiliska eröfrarmanér äro skildrade med mycken humor. Författaren förlöjligar honom icke, han konstaterar endast hur löjlig han själf gör sig i sitt begär att vara riktigt ädel och finkänslig.”¹⁴¹

Alla ifrågasätter inte trovärdigheten i Marys beteende. En kritiker framhåller karaktärens logik som

när det gäller att finna sig förorättad af den ovärdiga Jörgen, är framställd med öfverlägsen och välgörande skärpa – detta är bokens utan all jämförelse bästa och mest lefvande sidor. Där intresserar Mary, där kan man säga att den diktade figuren lefver sitt eget lif, utan att författaren står bakom och drar i trådarna.¹⁴³

Kritikerna bedömer inte bara karaktärernas handlande utan även om de är intressanta nog att vara protagonister. För *Nattens rösters* anmälare är det ett problem att man vet ”knappast ens en gång, hvem som är dramats hufvudperson”. Han resonerar: ”Är det George? Synbarligen är detta författarens mening [...]. Men det borde varit Lydia, ty det ämne som författaren velat utveckla är efter allt att döma: kvinnan såsom den demoniska, förstörande makten i mannens lif”.¹⁴⁴ Huvudpersonen Daniel i Gustava Svanströms roman väcker inte ”det intresse, han såsom berättelsens centralfigur borde ingifva” och i recensionen av Järnefelts *Helena* föreslår anmälaren att protagonisten borde bytas ut. Helena anses ”för litet sammansatt, för mycket enbart uppbygglig för att riktigt hålla intresset vid lif” och därför inte lika spännande som en ung, manlig agitator som också förekommer i romanen.¹⁴⁵

Vi kan också notera hur de författare som skapat ”en verklig människa, som lefver och röres inför våra ögon” och som ”skänker oss [...] människor sådana som de lefva och lida” får beröm.¹⁴⁶ Omvänt kritiserar författare som misslyckats med att skapa denna känsla av närvaro.¹⁴⁷ Olof Högberg får anmärkningen att han inte har förmågan att ”ge oss genomförda karaktärsbilder, väsen, som röra sig inför vår syn med eget, själfständigt lif”.¹⁴⁸ Om Anatole Frances *Ametistringen* skriver *Göteborgs-Posten*: ”Personerna sakna lif, de äro som dockor klippta i papper. Anatole France talar i deras ställe och som han måste hålla i deras snören kunna de icke vara inne på scenen mer än två i stöten”.¹⁴⁹

Kritikernas sätt att läsa karaktärerna som om de vore verkliga människor svarar mot realismens berättartekniska ideal. Lars-Åke Skalin kallar det en ”som om-strategi”; de litterära personerna behandlas *som om* de vore verkliga människor med en personlighet och ett liv även utanför texten och inte som språkliga konstruktioner. Författarens uppgift blir att skapa karaktärer som lever inför läsarna i enlighet med en logik som innebar att ”[j]u mera liv diktaren lyckas ingjuta i sina skapelser, desto mindre tycks de stå under hans kontroll”.¹⁵⁰

Recensionerna uttrycker också en annan av realismens estetiska normer – den att

berättaren inte ska synas. Denna så kallade illusionsestetik innebär att läsaren inte på något sätt skulle behöva bli påmind om att någon skrivit verket, det skulle framstå ”som ett slutet helt”. Enligt Arne Melberg var denna estetiska ideologi fortfarande den dominerande i början av 1900-talet, även om det nu kommit andra former av realistiska romaner.¹⁵¹ En vanlig teknik för att skapa illusion i romanen är den som kallas ”exit author” vilket Melberg beskriver som ”berättarens osynliggörande och berättelsens föregivet självalstrande förmåga”. Författaren ska likt Gud själv vara osynlig men allsmäktig (”invisible et toutpuissant”, som Flaubert uttryckte det).¹⁵²

I några recensioner, där författarens närvaro i texten lyfts fram, framstår även denne som en gud som överblickar sitt verk. ”Och öfver det hela, scenerier, människor och tilldragelser lyser diktarens stora, starka och milda åsyn, liksom en lärars, som gläder sig åt barnens allvar och lek, som blir litet hårdhänt, när han blandar sig i leken, men som vill allt väl och leder allt till det bästa”, heter det i en anmälan, och i en annan att ”öfver hvarje sida ligger här återskenet från författarens småleende, ett nyanseradt sympatiskt småleende, fullt af fin humor”.¹⁵³

I litteraturkritiken 1906 verkar det alltså vara den borgerliga realismens ideal som kritikerna utgår från i sina bedömningar. Därför får de svårigheter att hantera texter som utmanar den traditionella estetiken. Hjalmar Söderbergs *Doktor Glas* blir problematisk för en av anmälnarna. Stilistiskt är den ett mästerverk, menar han, men doktors lugna resonemang om mordet är ”psykologiskt orimliga” och författaren har inte förmått göra handlingen trovärdig. Intrigen kallas för en ”tom konstruktion”.¹⁵⁴

Den borgerliga realismens litterära estetik präglar alltså kritikernas normer för prosa. Men vid sidan av den finns det, vilket vi kommer se i nästa kapitel, också uttryck för en annan litterär traditions normer – romantikens.

”Det själfupplefvdas egendomlighet och autopsi” Kritikens värderingskriterier II

I en recension av Ekelunds *Hafvets stjärna* påpekar anmälaren att en kollega skrivit att Sven Lidmans ”dikter lida ibland af en viss brist på det själfupplefvdas egendomlighet och autopsi”. Han kommenterar detta upprört: ”Och dessa ord utslungar han så där alldeles i förbifarten, som om ett dylikt fel inte vore någonting att fästa sig vid, ehuru han därigenom i själfva verket omedvetet uttalat en dräpande kritik. Hvad är det, som skapar lyriken, om inte just den egna upplevelsen?”¹⁵⁵

Föreställningen är vanlig. På olika sätt återkommer det så kallade ”personlighetskravet” – att verken ska uttrycka författarens personlighet – liksom ”äkthetskriteriet” – och värderas utifrån huruvida det skildrade framstår som självupplevt.¹⁵⁶

Synen på inspiration ger exempel. Författaren får inte ta genvägar, texten ska

komma från hans eller hennes innersta. I en recension av Karl-Erik Forsslunds *Göran Dellings* påpekas att ”på inte så få ställen förefaller det en, som skulle författaren nöjt sig med inspiration af sekunda art – som skulle han inte med nödigt tålmod ha inväntat den stora ingifvelsens stunder utan jäktat och skjutit på”.¹⁵⁷ Det inspirerade uttrycket är också en av grundidéerna i den romantiska expressionsetetiken som M. H. Abrams beskriver i *The Mirror and the Lamp* (1953):

Almost all the major critics of the English romantic generation phrased definitions or key statements showing a parallel alignment from work to poet. Poetry is the overflow, utterance, or projection of the thought and feelings of the poet; or else (in the chief variant formulation) poetry is defined in terms of the imaginative process which modifies and synthesizes the images, thoughts, and feelings of the poet. This way of thinking, in which the artist himself becomes the major element generating both the artistic product and the criteria by which it is to be judged, I shall call the expressive theory of art.¹⁵⁸

Diktningen förväntas alltså vara ett uttryck för poetens innersta känslor. Kritikerna vill ”gärna höra något personligt tonfall, något som har tycke af nödvändighet och djup inre upplevelse”.¹⁵⁹ Det ska finnas en ”själ”, som ”lyser ur hvart och ett av de sammanhäftade bladen, skänker dem den enhet och helhet de formellt sakna”.¹⁶⁰ De vill ha ”förstahandspoesi” – litteratur som är ett direkt uttryck för författarens personlighet och erfarenhet och som är resultatet av ett inre tvång.

Landskapsmålning och reflexion fyller helt dessa sidor af lugn och sorgfälligt utformad vers, som röja en odelad, mogen och behärskad talang, fostrad af ett fint skönhetssinne och en konstnärlig allmänbildning. Men man förnimmer aldrig det skaldiska vingsuset, man känner inte, att författarinnan af inre tvång gripit versspråket som uttrycksmedel.

Man frågar sig: kunde icke detta lika väl blifvit ett litet stämningskåseri på prosa och detta andra strukits med pensel på en väfbit och omsatts i pianofantasier? Hur skickligt utfördt och – än mer – hur äkta känt alltsammans än må vara, förstahandspoesi är det dock icke.¹⁶¹

Författare kan få beröm som: ”När han är som bäst tycker man sig höra ett väsen direkt ur dunklet hviska fram sin själs innersta” eller att det finns något så ”djupt – starkt är inte rätta ordet – personligt, något så äkta och intimt, att man gripes”.¹⁶²

Motsatserna är det hantverksmässigt bearbetade, som riskerar att försvaga det personliga. Som en kritiker skriver om Lidmans *Källorna*: ”det är det utvärtes, det poetiska handtverket som vunnit, icke personligheten”. Han fortsätter: ”De mer subjektivt hållna kärleksdikterna [...] intressera åtminstone mig långt mindre. Att säga att de icke verka upplefda vore meningslöst, men det personliga i dem är svagt.

Utsirningen, adjektiven, känslans instrumentering bort skymma melodien, känslan själf.¹⁶³ Även här efterfrågas poetens personlighet. Den finns i verket, men skymms av den överarbetade formen. ”Det hela blir ord och onödigt många ord. Man har svårt att minnas de enskilda dikterna, de läsa sig icke ut från hvarandra, och helhetsintrycket blir icke starkt, därför att den passion som talar ur dem är alltför kär i sitt språkliga uttryck.”¹⁶⁴ Idéen uttrycks också i en annan recension av Lidmans *Källorna* där anmälaren skriver att ”[k]onstdriften talar handens sysslolösa lek, en konstnärs öga kan ha granskat resultatet, men den inre nödvändigheten, hvarförutan ett konstverk ej blir till, söker man förgäfvets”. Poesin får något ”ofriskt och litterärt” över sig när författarens själ saknas i den: ”Det är inga hemligheter, intet skälfvande bröst bakom sådana rader.”¹⁶⁵ Viktigare än formmässig perfektion verkar diktarens unika uttryck vara.¹⁶⁶ Kritikerna vill ”med rysning och salighet [se] in i en själ”.¹⁶⁷ En av dem formulerar en sådan poetik:

All psykologisk kunskap, all dikterisk lifsförklaring hvilar ju i grund och botten på det själfupplefdes grund, ty utan de omedvetna eller medvetna analogisluten från vår egen själsliga erfarenhet skulle gestalterna kring oss vara innehållslösa och intetsägande marionetter. Den som själf är tom, finner därför världen kring sig tom och ödslig; all konst är till sitt innersta väsen lyrisk, är jagets segerrika kamp för att ge lifvet innehåll och skuggorna själ, och den ström, som befruktande fyller det hvardagliga och betydelselösa såväl som det ovanliga och sällsporda, med sina vågor af tankar och känslor, rinner från konstnärens hjärta, som rymmer all hans världsvisdom och all hans konst.¹⁶⁸

Denna syn på skapande och på äkthet märks även i den recension som kommenterades inledningsvis. Med syftning på en dikt om hasardspel i Venedig skriver anmälaren: ”Jag vet ingenting om, huruvida Sven Lidman själf lefvat vid Canal Grande, men i hvarje fall meddelar en sådan diktföljd i sin bjärta sensationsromantik ett andra eller tredje hands intryck.”¹⁶⁹

Talet om det självupplevda innebär inte att diktverket nödvändigtvis måste vara baserat på verkliga händelser.¹⁷⁰ Kritiken mot ”andrahandserfarenheter” och önskan om ”förstahandspoesi” uttrycker snarare ett originalitetskrav. En recensent skriver uppskattande om Gustaf Ullmans diktsamling *Caprifol* att ”[d]et finnes i ’Caprifol’ knappast en enda dikt, som icke förmår ge läsaren ett otvetydigt intryck af att det bakom den ligger en klar och egen syn, en stark och personlig stämning, en djup och oftast bitter upplevelse. Allt bottnar hos denne unge skald i lifvet själf”.¹⁷¹

Här är originalitet relaterat till personlighet och äkthet, men att ha ”något eget” handlar i recensionerna också ofta om självständighet i förhållande till andra författare. Kritikerna ogillar när influenser lyser igenom. Att Ernst Didrings novellsamling *Kronans kaka* är påverkad av August Strindberg påpekar både *Aftonbladets*, *Vårt Lands* och *Göteborgs-Postens* anmälare.¹⁷² Den sistnämne talar om osjälvständighet

och lärjungeskap och skriver att det ”är rätt kusligt att läsa en sådan efterbildning med dess försök att fonografiskt återgifva en Strindbergsk träta. Det finns icke så få ställen, där författaren på detta sätt alldeles hjälplöst hemfaller åt imitation. Hans skisser äro konstruktionens- eller i Giftas-stilen”.¹⁷³

Anmälarer i *Aftonbladet* citerar också ett stycke ur verket, påpekar att ”repliken här helt närgånget kalkerats på den Strindbergiska” och uppmanar författaren att flytta sin ”bokhylla med Giftas så långt som möjligt från sitt skrifbord”. Men han betonar också att ”fastän Strindberg nog hörs flerstädes genom bokens senare noveller äfven, finnes där också ett annat föredrag, som är författarens eget”, vilket visar hur centralt personlighetskriteriet är.¹⁷⁴

Utifrån ett sådant tankesätt blir jämförelser med andra författare implicit kritik av författarens bristande originalitet.¹⁷⁵ När Olof Högbergs *Den stora vreden* anmäls är det förmodligen därför som recensenten framhåller:

Skulle det vara någon svensk författare som Högbergs stil skänker en påminnelse om, så kunde det möjligen vara Thorild, men likheten är förenad med så mycket olikhet, som alltid måste finnas mellan två hvar för sig så helstöpta personligheter.¹⁷⁶

Personlighet ställs i motsättning till imitation. Högberg, slår kritikern fast, har en stark sådan och ”[d]enna personlighet har äfven här tryckt sin prägel på hvarje sida i hans bok från den första till den sista”.¹⁷⁷ Om diktaren uttrycker sitt inre och väntar in den äkta själsliga inspirationen så kommer det skapade också uttrycka hans eller hennes personlighet och därför bli originellt.

Det är en syn på författaren och diktningen som vi har sett exempel på i de tidigare refererade kritikdebatterna. Författare skulle inte vara ”skickliga handtvärkare” utan originella konstnärer, hänförelse och inspiration var viktigare än klokhet, hette det där.¹⁷⁸ 1800-talsrealismens och romantikens estetik och poetik ingick således båda i det kritiska normsystemet 1906.

Vem är författare? Konstnärlighet, genus och rätten till ordet

Ett verk kan få lovord samtidigt som dess författare får veta att han eller hon inte är någon *diktare* eller *skald*. När Oskar Hoffmanns barnbok *Bland Marsmänniskor* recenserar påpekar kritikern att den är ”ett verk af en faiseur, icke af en skald”.¹⁷⁹ Verseposet *Örnstjuren* av Axel Klinckowström kallas till och med för ett debutantverk – trots att anmälarer vet att författaren utgivit både diktsamlingar och prosaverk tidigare. Han förklarar: ”Jag skrifver med flit debuterat, ty i de ej så få poem han förut utgifvit med fornnordiska ämnen brottades det poetiska bärsärka-

raseriet allt för hårdt med den litterära diletantismen för att resultatet skulle blifva det afsedda.”¹⁸⁰

Ändå anser han att Klinckowström lyckats åstadkomma ”ett ganska älskvärdt och lustigt litet arbete” som ”äfven visat sig vara ett stycke – ett icke allt för imponerande stycke – men dock ett stycke af en diktare”.¹⁸¹ Här är förhållandet det motsatta – eposet må vara lättviktigt, men dess författare likafullt en konstnär.

Äkta skald och diktare blir man alltså inte bara för att man är publicerad. Tidigare forskare har påpekat att beteckningarna användes som ”honnörsord om författare som ansågs mer kvalificerade” och på så vis fick funktionen av ett slags invigningsformler.¹⁸² Frågan om vem som är diktare kan också relateras till det romantiska diktaridealet. Originalitet är inte bara ett viktigt kriterium i sig utan framstår som en förutsättning för konstnärlighet. Det illustreras i en samlingsrecension av svensk prosa i *Ord och Bild* där anmeldaren listar några av fjolårets svenska författare. Sist nämner han August Strindberg varpå han kommenterar: ”De böcker, hvilkas titlar läsas häröfvan, tillhöra nästan alla den svenska prosans medelklass. Endast ett af författarnamnen – det sista – har klangen af en snillrik nydanare och en stor konstnär.”¹⁸³ Snillrikhet och innovationsförmåga är alltså egenskaper som skiljer en konstnär från en vanlig författare.¹⁸⁴

I en samlingsrecension av svensk-amerikansk litteratur beklagas den låga nivån på alstren. ”Vanligast se de ut som skriföfningar af tilltagsen och mer eller mindre begåfvad skolungdom, som glädtigt tror sig författa, när den sätter ihop en mosaik af läxböckernas mönsterfraser, och berusas af skaldeyra, så ofta de i minne hopade versraderna samla sig till någon skenbart ny strof.” Uppgivet funderar kritikern över vad som skulle kunna hjälpa dessa undermåliga författare: ”Flit och träning samt en eventuell kontakt med moderlandets modernaste litteratur [...]. Nej, det enda nödvändiga är ett diktargeni, en skapare, som skulle med en trollformel sammankalla den stora västerns svenskar till en nation i anden. Då detta mirakel sker, får Svensk-Amerika sin egen litteratur – icke förr”.¹⁸⁵ En sådan diktarförmåga besitter däremot Sven Lidman. En kritiker förklarar hans storhet:

Det är, som den unge skalden blott behöfde luta hufvudet mot bröstet och lyssna till sig själf för att en ström af toner och bilder skulle brusa fram och utan möda fylla diktens form. Äfven när själfva uppslaget, poemets frö synes obetydligt, af ringa grobarhet, lyftes idén af den unge skaldens starka stämningssvall till en ovanlig fulltonighet.¹⁸⁶

Varför en viss författare kan kallas ”skald” och ”konstnär” kräver ingen förklaring. Det räcker med formuleringar som: ”Detta är ju stor konst”, ”verklig poesi”, ”äkta skaldegåfva”, ”skrifven af en konstnär” eller ”[d]jupt poetisk”.¹⁸⁷

Konstnärligheten – den poetiska kraften eller genialiteten – framställs som något

som läsaren måste ha en särskild känslighet för att uppfatta. Han eller hon kan spåra den äkta poesin, vet vad som är stor konst och har förmåga att skilja agnarna från vetet. Att äga denna kunskap legitimerar kritikern för uppdraget. ”En sådan strof måste väcka den vittra yrkesmannens hänförelse, och hvar och en, som har sinne för poesi, måste gripas af dess grandiosa melankoli”, skriver en anmälare om en dikt i *Källorna*.¹⁸⁸ Och om *Hafvets stjärna* påstår en annan att: ”Den som icke känner andhämtningen bakom hvarje rad, den, hvars bröst icke häfver sig i instinktiv medkänsla af huru det ’dignande sinnets last’ lyftes af ett öfverfullt bröst, den har icke öra för lyrikens hemliga puls bakom ordens klädedräkt.”¹⁸⁹ Även en kritiker som ogillar Ekelunds dikter framhåller: ”I denna diktsamling finnes emellertid en verkligt vacker dikt, full af naturpoesi, och den må citeras som bevis att anmäla ren visst ej saknar sinne för det, som hos denne skald verkligen är tilldragande”.¹⁹⁰

Men rätten till ordet tar man inte hur som helst. Författare ska veta sin plats och inte ge sig på ämnen han eller hon inte behärskar. Anmälnarna frågar sig: ”Borde verket ha fått lämna skrivbordslådan? Varför har det här skrivits?” och hävdar därmed sin rätt att avgöra vad som är god litteratur. Dilettant, nybörjare och skolflicksaktig är tillmälen som tillskrivs författare vilka inte anses mäktiga sin uppgift.¹⁹¹ Det är ju litet svårt att fatta, hur en vuxen skribent har lust att meddela allmänheten något så rent elevaktigt”, skriver en anmälare.¹⁹² Karin Hultmans debut, brevromanen *Sjukhusinteriörer*, presenteras i en recension som ”[d]en lilla bok, som här föreligger och som en af våra främsta förläggare ansett löna mödan kosta trycksvärta på”.¹⁹³ I en annan kommenteras breven med att det faktum att de har ”förflyttats från den slutna familjecirkel, där de utan tvifvel beredt glädje och fågnad, ända ut i bokmarknaden, är en af dessa öfverloppsgärningar, som är en allt för vanlig litterär företeelse för att ge anledning till några särskilda reflexioner”.¹⁹⁴

En recensent avslutar sin anmälan av Harald Raages *Fru Berete* med att fråga varför romanen blivit skriven och signaturen Sigbrand får för *Uppgörelsen* veta att han borde ”ha nedlagt sitt opus i skrifbordslådan eller kastat det på elden samt därpå återgått till sina sysslor, hvilka synbarligen ha föga med litteraturen att skaffa”.¹⁹⁵ Även en hyllad författare som Österling får den besvikne kritikern att undra: ”Hvarför har Hr Anders Österling, ung och lofvande poet, som redan skänkt oss vackra verser, gått hän och utgifvit detta lilla missfoster af ett drama, i stället för att omsorgsfullt nedläsa det i sin skrifbordslåda!”¹⁹⁶

Exemplen på hur kritikerna bevakar gränsen mot amatörism är många.¹⁹⁷ Att vara alltför populär och alltför produktiv framstår också som misstänkt och ”harmlösa publikromaner” ställs gärna mot verk som ”äro verkligen barn af en skald”.¹⁹⁸ Det gäller både manliga och kvinnliga författare men, som vi kommer se, är det oftast kvinnorna som förknippas med den lättviktiga underhållningslitteraturen, medan egenskaper som mognad, originalitet och geni knyts till manlighet. Det gör att det främst är manliga författare som utnämns till ”äkta skalder”, medan underhållningsförfattaren vanligtvis är en kvinna.

Förhållandet kan härledas till 1830-talet då romangenren var ny, populär och dominerad av kvinnliga författare. I *Edging Women Out* (1989) skriver Gaye Tuchman att när de manliga författarna i större utsträckning tog sig an romanen så höjdes genrens status. Men samtidigt som den uppvärderades utmanövrerades kvinnorna, vilket delvis berodde på kritikernas skilda bedömningar av kvinnliga respektive manliga författare.¹⁹⁹

David Gedin har visat att så var fallet även i Sverige under det moderna genombrottet. När författare inte längre skrev under pseudonym och det gällde att skapa sig ett namn fick den manliga litteratören fördelar. Denna författaridentitet som inte skiljde på brödskrivande och skönlitterärt skapande exkluderade kvinnorna. Medan de manliga litteratörerna kunde försörja sig genom att skriva i tidningarna var den delen av marknaden i huvudsak stängd för kvinnliga skribenter och i takt med att konkurrensen hårdnade bland romanförfattarna fick de därför det allt svårare ekonomiskt. Litteratörerna var dessutom ofta verksamma både som författare och kritiker och hade genom sina dubbla positioner på det litterära fältet makt över kriterierna för vad som var god litteratur.²⁰⁰ Mathilda Mallings och Anna Wahlenbergs karriärer utgör exempel. Författarna debuterade båda på 1880-talet och skrev skisser, noveller och romaner som behandlade sedlighetsfrågor och kvinnans ställning. Mallings novell ”Pyrrhussegrar”, publicerad under pseudonymen Stella Kleve, orsakade sedlighetsdebatt när den trycktes 1886. Som många andra kvinnliga författare gick de båda under 1890-talet över till mer lönsamma och mindre kontroversiella genrer. Wahlenberg skrev främst barnböcker, Malling herrgårdsromaner och historiska underhållningsromaner.²⁰¹

Enligt Birgitta Ney var kritikernas uppfattning om Stella Kleve att ”hennes skildringar var så genomsyrade av okyskhet att man formligen äcklades”. När samma författare mot slutet av 1800-talet började skriva mer lättsam och anständig underhållningslitteratur under nytt namn nådde hon läsare i de borgerliga skikten, men intresserade inte längre anmälarna.²⁰² Men *Hennes hjälte*, Mallings roman om den engelska societeten, fick faktiskt en hel del recensioner. Kritikerna var alltså inte ointresserade, men de mottog den som lättsam och oviktig underhållningslitteratur. Både *Hennes hjälte* och Wahlenbergs novellsamling *Förbrytare* recenseras vardera fem gånger. De anmäls ofta tillsammans och trots att de skriver i skilda genrer så är det påfallande hur lika bedömningarna av dem är. Att de är populära betonas och ställs i motsats till litteratur som konstnärligt uttryck. Författarna får beröm för att deras människokännedom och iakttagelseförmåga är god och för att verken är lättlästa och underhållande, men kritiserar för att karaktärerna saknar psykologiskt djup och trovärdighet.²⁰³ Att verken är ”konstlösa” är återkommande kritik. De kunde ”skrifvits eller icke skrifvits, allt efter behag” som en recensent uttrycker det om Mallings *Lady Elizabeth Percy*.²⁰⁴ *Hennes hjälte* kommenteras av en annan anmälare:

Att berättelsen ändå knappast väcker något djupare intresse beror därpå att författarinnan har skäligen litet att säga oss. Hon hör till de damer som skriva romaner för att de skola något ta sig före och för att denna sysselsättning roar dem. Man får vara nöjd när de studerar sina ämnen så omsorgsfullt och skriva sina romaner så säkert och behärskad som fru Mallings gör.²⁰⁵

Malling och Wahlenberg hade lämnat den ”seriösa litteraturen” för att istället skriva populärt och de blev bedömda därefter. Att den seriösa litteraturen och underhållningslitteraturen bedöms efter olika skalor är inte underligt, men dessa skalor har alltså också en tydlig manlig respektive kvinnlig dominans. Det sätt på vilket kritikerna skriver om Malling och Wahlenberg känns igen i andra anmälningar av kvinnliga författare. Där betonas ofta att de har talang och smak, liksom förmågan att skriva väl och fångslande; ändå är det framför allt deras läsframgångar som påtalas och inte deras konstnärliga begåvning.²⁰⁶ *Ord och Bilds* samlingsrecension ”Svensk berättarkonst” ger exempel: Wahlenberg ”ser icke djupt, men hon har inom sina gränser en klar och säker iakttagargåfva”, Maria Rieck-Müller beröms för att hennes stil inte har några ”anspråk på högre konstnärlighet” och för att den ”ingenstans sträfvat efter att ge mer än hvad den verkligen går i land med”.²⁰⁷ I en anmälning av Karin Michaëlis *Tommelise* skriver recensenten att verket ger ”intryck af att författarinnan leker med dockor, och man undrar här och hvar öfver att hon gitter sitta och skriva ned allt detta som flyger henne i hufvudet”.²⁰⁸

Elaine Showalter talar i sitt verk om det viktorska Englands litteratur om kritikens ”double standards”. Med det menar hon att egenskaper som litteraturkritikerna uppskattar hos manliga författare är helt andra än de som förväntas av kvinnliga.²⁰⁹ Åsa Arping visar också i sin studie av den svenska litteraturkritiken på 1830-talet hur de kvinnliga författarna ”skiljs ut från en manlig kreativ norm och åläggs andra regler”. På så sätt fanns det på förhand skilda förväntningar på vad en författare kunde prestera.²¹⁰ Showalter beskriver dem som att

women writers were acknowledged to possess sentiment, refinement, tact, observation, domestic expertise, high moral tone, and knowledge of female character; and thought to lack originality, intellectual training, abstract intelligence, humor, self-control, and knowledge of male character. Male writers had most of the desirable qualities: power, breadth, distinctness, clarity, learning, abstract intelligence, shrewdness, experience, humor, knowledge of everyone's character, and open-mindedness.²¹¹

Flera av dessa egenskaper – såsom takt, känslsamhet, iakttagelseförmåga och hög moral – använder också kritikerna för att beskriva de kvinnliga författarna i de

svenska recensionerna 1906. Git Claesson Pipping lyfter fram liknande normerande egenskaper i sin undersökning om litteraturkritiken vid slutet på 1800-talet. Det finns, menar hon, en ”schablonbild av kvinnan: kvinnor sympatiserar och förstår, och kan se psykologiska förlopp. Pessimistiska kvinnskildringar av kvinnor är tendentiösa. Kvinnor kan inte berätta en sammanhängande historia utan utvecklingar”.²¹² Ett vanligt omdöme även i kritiken 1906 är också att kvinnorna skriver för omfångsrikt och inte kan sålla i sitt material. ”Boken skulle också hafva vunnit på en sammandragning; alldeles detsamma kunde ha sagts med färre ord och något mer försynthet” får en författare höra och en annan kritiserar för en ”alltför stor ordrikedom”.²¹³

Enligt Showalter ser kritikerna den kvinnliga författaren först och främst som kvinna och bara i andra hand som författare. Även om hon har mycket gemensamt med sina manliga kolleger kommer hon därför oftast att jämföras med andra kvinnliga skribenter. Hon skriver: ”A woman novelist, unless she disguised herself with a male pseudonym, had to expect critics to focus on her femininity and rank her with the other women writers of her day, no matter how diverse their subjects or styles.”²¹⁴ Samma tendens är känd i litteraturhistorieskrivningen där det finns många exempel på att kvinnliga författare behandlas för sig.²¹⁵ Även i kritiken separeras ofta män och kvinnor. Kvinnliga författare jämförs för det mesta med andra kvinnor och män med andra män, något som visar att författarens kön styr kritikernas uppfattningar redan innan läsningen.

För fosterlandet. Föreställningar om nationalism

Föreställningar om svenskhet och nationalitet är återkommande i kritiken. Att begreppen var aktuella 1906 är inte särskilt förvånande. 1800-talet har kallats nationalismens århundrade och åren kring sekelskiftet 1900 var frågan i fokus. Den ökande industrialiseringen, urbaniseringen och emigrationen bidrog därtill, men också till en större internationalism.²¹⁶ Under den här perioden bytte nationalismen karaktär. Den patriotism som vid 1800-talet framför allt varit ett nostalgiskt ”bankettfenomen”, som Staffan Björck uttrycker det, började mot slutet av seklet att handla om fosterlandskärlek.²¹⁷ Med nationalromantiken och den litterära nationalismen nådde föreställningarna om kärlek till hembygden, fosterlandet och ”det svenska folklynnat” en höjdpunkt.²¹⁸

Dessa ideologiska strömningar märks också i litteraturkritiken. Inte sällan relateras skönlitteraturen till uppfattningar om svenskhet och till andra nationaliteter. Karaktären Göran Delling hålls till exempel fram som särskilt svensk av en kritiker:

Forsslunds skaldekraft har i Göran Delling skapat en gestalt, som inte bara äger stor allmänmänsklig innebörd. Utan när jag ser på all den säregna klarhet och

vänhet, som han förstått sprida öfver sin hjälte, förekommer det mig, som hade han här lyckats ge uttryck åt ett element särskildt i det svenska lynnet. Svårt att hitta ett tillräckligt betecknande ord för detta "element" jag nu tänker på. Den blonda lyriken i svenskarnes lynne – jag finner intet annat.²¹⁹

I en annan recension beskrivs den gamle morfadern i samma roman som "en personifikation af [...] kärnsvensken".²²⁰

Axel Klinckowströms *Örnsjö-tjuren* karaktäriseras som "icke ett epos med bred och djup folkskildring och nationellt perspektiv" utan "ett diminutivum af ett epos, en liten berättelse på vers af blygsamma proportioner i alla riktningar, men i sin patriarkaliska gammalsvenskhet icke utan ett hemväfdt och troskyldigt behag" som kritikern uppskattar:

Eljes måste skildringarna kallas förträffliga af en präktig kärnfull svenskhet, som är ett nöje att återfinna. Friskt och trefligt skildras i denna dikt både den gamla herrgården med sin gästabudssal, fylld av jakthistorier, kortspel och toddyrök, sina gästrum och korridorer och bergsmannens af ärtruskor och krusbärsbuskar omgifna stuga.

Den är dessutom skriven på hexameter, vilket anmälaren menar "passar märkvärdigt väl svenskt lynne med dess smak för fulltonighet och paradmarsch".²²¹ En recensent kommenterar ett citat ur diktverket och undrar "om en äkta svensk utan sinnesrörelse kan läsa strofer som denna".²²²

Föreställningar om vad som är specifikt svenskt i litteraturen förmedlas också i recensionen av böcker skrivna av emigranter. Anmälaren fantiserar om hur en svensk-amerikansk litteratur skulle se ut:

Man kunde roa sig med att obekymrad om måhända störande fakta drömma möjligheten af en litteratur på vårt mål, hvilken droge sin saft ur rötter, sänkta djupt i svensk ras, men hvars blommors exotiska former och kulörer röjde att den mognat i jättelandet och bortom solnedgången. Den litteraturen skulle vara på en gång kärnsvensk och äkta amerikansk, bäggedera ovillkorligt och oafsiktligt.²²³

Verken förväntas vara präglade av sin författares miljö. Det kan vi till exempel se i recensionen av Olof Högbergs *Den stora vreden* som anmälaren läser som ett uttryck för den norrländska folkanden eller i Antonio Beltramellis *Naturbarn* vars berättelse sägs härstamma ur historier från hans italienska hembygd.²²⁴ Recensenten ger exempel på karaktärernas passionerade handlande i den senare romanen och

kommenterar: ”Hvilken skillnad mot våra nordiska psykologers skildring af nordiska människor och deras själslif med de små och fina skiftningarna, som så sällan föra till handlingar på lif och död!”²²⁵

Föreställningar om olika nationaliteters lynnen finns också i Ingeborg Maria Sicks roman *Else* vars huvudkaraktär påstås vara präglad av en älskvärd och ”äkt dansk” naivitet. En anmeldare anklagar Karin Hultmans alter ego i *Sjukhusinteriörer* för att ha en finlandssvensk överklassattityd och ägnar nästan hela recensionen åt att förklara hennes agerande utifrån hennes påbrå.²²⁶

Andrea Kollnitz visar i *Konstens nationella identitet* (2008), om receptionen av tysk och österrikisk modernistisk konst i Sverige under de första decennierna av 1900-talet, hur centrala föreställningarna om ett lands ”nationalkaraktär” var. ”Det framkom att ett huvudintresse hos de svenska kritikerna inte bara låg i den *estetiska värderingen* av tysk/österrikisk konst utan ännu mer i en *förståelse* av konsten som manifestation av (ett främmande lands) *nationalkaraktär*”, skriver hon. Konsten bedöms efter föreställningar om en viss nationalitet samtidigt som det är utifrån konsten som kritikern skapar sin förståelse för vad som kännetecknar nationalkaraktären.²²⁷ Mina exempel är för få för att jag ska kunna dra liknande slutsatser men man kan i alla fall se att resonemang av detta slag förekommer.

Förutom sökandet efter skilda nationallynnen var frågan om det nationella kontra det kosmopolitiska central åren kring sekelskiftet. Mottagandet av Bjørnsons *Mary* utgör exempel. Enligt en kritiker handlade den om ”rasproblemet, frågan om nationellt och främmande” och skulle läsas som ”en skildring af norskhetens seger öfver det kosmopolitiska”.²²⁸ Han summerar innehållet utifrån denna tes:

Hjältinnan, Marit eller – som hon själf omdöper sig – Mary Krog, är född på Norges sydliga, mot Europa vettande kust och har själf främmande blod, holländskt, spanskt, kanske också en smula anglosachsiskt, i ådrorna. Äfven hennes uppfostran blir kosmopolitisk; från sitt trettonde till sitt tjugonde år vistas hon nästan oafbrutet på resor, promenerar sin strålande skönhet genom alla Europas hotell, blir firad, bortskämd, världsdam, stolt, otillgänglig i sin kalla jungfrulighet. Så möter hon i Paris för första gången det urnorska i skepnad af en ungdomlig jätte. Det är starkt, djärft, öfverströmmande af hälsa och lifsmod, det är ”snakkesaligt”, det hjular, går på händerna, skrattar, brøler – det förgäpar sig hjälptöst i hennes skönhet, elegans och otillgänglighet. Det förvånar och roar henne, lockar och skrämmer henne, väcker det kvinnliga till lif hos henne, hotar slutligen att taga makten ifrån henne. Då förskansar hon sig bakom världsdamens värdighet och räddar sig slutligen genom flykten.

Hon kommer hem till Norge och här möter hon så en annan typ af norskhet, mera afdämpad, kosmopolitiserad, till det yttre förfinad, till det inre försämrad: den unge officern-diplomaten Jörgen Thiis.²²⁹

Här är karaktärerna bärare av norska eller kosmopolitiska drag. Det kan vi även se i *Dagens Nyheters* recension där Marys ena beundrare kallas ”grobianen från Paris” och kritikern uttrycker lättnad över att hon till slut räddas av en norрман ”af rätta sorten”, en kärnkarl som är den som ”hålla rasen uppe” från både grobianen och ”det förflockande, kosmopolitismen medfört”.²³¹

Även andra kritiker kommenterar romanens förhållande till det nationella visavi det kosmopolitiska. *Göteborgs-Posten* skriver:

”Gården och slægten”, heter första kapitlet. Man väntar sig något ståtligt, men det kommer inte. Det är en kosmopolitisk oreda, däri efter hand en hel del länder och städer vefvas in. Det är Holland, England och Amerika, Paris och Stockholm. Den norska bristen på historia gör sig gällande, släkten blir internationell och gården en förstuga till utlandet, dit personerna resa ut, då de skola företaga sig något och därifrån de återvända, mondäna och flerspråkiga, för att hvila ut och beundras.²³¹

En annan aspekt av det nationella perspektivet är föreställningen att Sverige skulle vara i behov av en viss sorts litteratur.²³² Hos Sven Lidman finns det enligt en kritiker ”hvarken svensk friskhet eller grekisk plastik” och denne frågar sig: ”När man *kan* skriva rena och vackra sånger, hvarför då icke öfvergifva den patschulidofande njutning, den med modärn vällust tillsatta antik-kult, som så ofta förstör, författarens poesi? Sverige behöfver just i dessa ögonblick, om någonsin, ädlare mankraft i sin sång.”²²³ En annan skriver uppskattande om samma författares antikkult och argumenterar istället för att det är just detta som den svenska diktningen saknat.²³⁴

Ulf Olsson menar att talet om nationalitet var centralt i Strindbergskritiken vid sekelskiftet och att svenskhet var ”en kategori som genom sin centrala plats i det diskursiva systemet alla tvingades förhålla sig till. Till kritikerns plikt hörde uppenbarligen att som gränsvakt granska författarens pass”.²³⁵ Oavsett om det är författarens, läsarens eller de litterära karaktärernas svenskhet som betonas och uppmuntras så kan man se att värnandet om det fosterländska och inhemska är återkommande i bedömningarna av skönlitteratur. Med det inte sagt att alla recenser nödvändigtvis var övertygade nationalist. Ett exempel på att så inte var fallet utgör en av recensionerna av Ekelunds *Hafvets stjärna*. Anmälan är trött på talet om svenskhet och fosterland och undrar om inte ”alla de, som tala så vackert om fosterlandskärlek o. d., skulle göra sitt land och dess kultur en långt större tjänst, om de något mera omsatte sina ord i praktik, och hvar och en i sin stad ville offra en liten summa åt de bästa verk vår litteratur frambringar”. I slutändan uppmanar därför även han läsaren att köpa diktsamlingen: ”den svenska lyriken behöfver vårt stöd och vår uppmuntran, liksom vi behöfva den”.²³⁶ Ett uttalande som också visar hur stark föreställningen om det svenska var.

Exempelrecension

Arbetet 23.3.1906:

NYA BÖCKER.

Vilhelm Ekelund: *Hafvets stjärna*. Stockholm, Alb Bonniers förlag. Pris 2: 25

En ny diktsamling af Vilhelm Ekelund har så småningom börjat bli ett litterärt evenement i synnerhet för oss skåningar. Och jag tror att intet af hans verk motsetts med större spänning och intresse än just hans sista.

Det är nu snart ett år sedan Ekelund utgaf sin diktsamling "In candidum". Som bekant blef denna tämligen kyligt mottagen af våra litterära professorer, som skyndade att konstatera en afmattning. Möjligen låg däri äfven någon sanning, ehuru afmattning nog inte var rätta ordet. Ty äfven i denna samling funnos dikter, som faktiskt vittnade om en ej obetydlig utveckling, på samma gång den innehöll några kanske alltför flyktigt skisserade och fragmentariska stämningar, så att boken, som helhet betraktad, kom att lida af en viss ojämnhet. Följde så i åtskilliga tidningar och tidskrifter några dikter, af hvilka man dock ej kunde draga någon slutsats om den kommande samlingens valör. Det är nämligen det egendomliga med Ekelunds dikter, att de så att säga måste ställas i belysning af hvarandra för att rätt fattas och förstås.

Det var därför med ganska stor spänning jag började genomläsningen af "Hafvets stjärna". Desto större glädje är det då att konstatera, att om "In candidum" kunde betraktas som ett visst stillastående i skaldens utveckling, han här i stället tagit ett jättesteg framåt: att Vilhelm Ekelund i sin senaste diktsamling framstår skönare och renare än någonsin förr.

Det hvilat något säreget, ofattbart öfver alla Ekelunds skapelser och i synnerhet öfver hans senaste. Att påpeka hvad det är skulle vara alldeles lönlöst. Den, som har det minsta poesi i blodet, förstår det ändå, och den, som ej har det, kommer troligen att besvara mina ord med en axelryckning. Det är, som om de väckte egendomliga visioner: af gyllne skyar i en solnedgång, bak hvilka stjärnorna börja glimma som aningar ur det blå. Och då man slutat läsningen, är det som om man vaknat upp ur en dröm. Jag ville som exempel nämna den underbara dikten "Återblick":

”Då jag var yngre,
var tysta förtroliga ting
ingifvare och upphof åt sången

Det mörkblå hafvet i marsdagens brand,
vårdunklet i den drömmande slättens
 outsägliga tystnad
sjöng verser och klang för mig
 Högre tycktes mig
 ingen själens uppenbarelse
 och beundransvärdare
 än ett träds ädla hvalf,
 tyst sänkt till ro
 vid solnedgångens bön.

Ack, lätt föll ordet
till sorglös visa,
själens drömmande, stilla
 vårdunkla djup
bar själfman [sic] lefvande
kvällande glans åt sången;
 dock nu, jag ville
 åt sommaren viga
 festliga strofers ljusprakt,
 i purpur hvälfva
 en himmel öfver sången:

Ack, hvar ta färgen
till det lysande blodet,
ack, hvar den höga
klingande glädjen?

Ty min själ är ju evigt
samma dunkla svårmodsrymd –
ack, fåfängt, fåfängt
härlig människovår,
lifrusig sydlig luftkrets
 locka min sång,
ty i mitt sinne
 lefver endast du,
bleka tysta
vårdunkla visa.

Att skrifva vackra ord om en sådan dikt är alldeles gagnlöst. Den talar mer än
nog för sig själf, utan att man behöfver banalisera den med alldagliga fraser.

Då man ifrån en sådan skapelse vänder sig till Sven Lidman eller någon annan
poet af professor Levertins nåde, skall man otvifvelaktigt, försåvidt man har nå-
gorlunda vaket skönhetssinne känna sig, som man fått en kalldusch. Jag vill visst
inte tala något ondt om Lidman. Snarare tvärtom. Men jag ville protestera mot
vissa herrars försök att låta Vilhelm Ekelund förblekna för nämde skald, ehuru

han visserligen är ett stort ljus och har en professor i estetik att sköta sin låga. Jag skulle för öfrigt i detta sammanhang vilja anföra ett litet citat ur prof. L:s recension öfver Sven Lidmans "Källorna". Kursiveringen är gjord af mig. Herr Levertin skrifer på följande sätt: "I samband med skaldens synbarligen utomordentliga lätthet att skriva vers, som nästan alltid hafva välklangens förförelse och formens ståt, ligger kanske hans produktionsfara. *Dessa dikter lida ibland af en viss brist på det själfupplefdas egendomlighet och autopsi*".

Och dessa ord utslungar han så där aldeles i förbifarten, som om ett dylikt fel inte vore någonting att fästa sig vid, ehuru han därigenom i själfva verket omedvetet uttalat en dräpande kritik. Hvad är det, som skapar lyriken, om inte just den egna upplevelsen? Det är kanske denna, som mest af allt utvidgar klyftan mellan Ekelund och Lidman.

Hos Ekelund finnes dessutom ingen förkonstling, inget tvång. Man märker, att hans sånger ha kommit från hjärtat, att de äro nedskrifna i stunder, då skalden känt behof af att dikta, hvilket tyvärr eljest icke alltid är fallet med många af våra poeter. De äro sjungna för honom själf, inte för världen, och bära alla den äkta poesiens adelsmärke. Skalden har för öfrigt uttalat denna bekännelse i en liten strof "*jag diktar för ingen*", hvilken kanske är en af de härligaste skapelserna ej blott i samlingen utan i vår litteratur.

Jag diktar för ingen –
för vinden som vandrar,
för rågnet som gråter,
min sång är som blåsten,
 som mumlar och går
 i höstnattens mörker
 och talar med jorden
 och natten och rågnet.

Kanske bidrager ock till hans dikters omedelbarhet och ursprunglighet den omständigheten, att han ofta går ifrån den traditionella rimmade formen och låter sin vers strömma ut obundet och fritt. Vilhelm Ekelunds poesi är nämligen ett så ädelt och själiskt flöde, att det finaste och skäraste däri ofta skulle fördunsta, om den leddes fram i urgamla banor. Och likväl, med hvilket fulländadt mästerskap behandlar han icke den bundna formen. Redan i sina föregående diktsamlingar har han gifvit oss bevis därpå, ehuru kanske ej så glänsande som just i "*Hafvets stjärna*", hvilken innehåller ett tiotal rimmade och metriskt bundna poem. Versbyggnaden är enkel, inga konstiga rimflätningar, – men öfver hvarje rad hvilat något mjukt och vekt, som smeker örat likt härliga toner.

Det har påpekats, att det skulle ha sitt intresse att anställa en jämförelse mellan Vilhelm Ekelunds diktning och den tyska romantiken, och jag vill minnas, att en Stockholmskritiker med anledning af "*In candidum*" på hans poesi satte etiketten: "*Made in Germany*". Det är mig nu en gång för alla förhatligt att uppdraga paralleller eller dissekera en dikt, hvilket man nödvändigt måste göra, då man vill anställa jämförelser. Det är nämligen med dikten som med blomman. Den förlorar sin doft och vissnar i ens hand, då man undersöker den. Men jag tror, att om vi ska se något djupare, skola vi finna, att Ekelunds diktning har sina rötter åtskilligt

längre tillbaka i tiden. Läs t. ex. dikten "Nyss med en brännande pil mitt hjärta träffade Eros", en dikt, som för öfrigt, trots sin skönhet, kanhända blottar några angreppspunkter för en småsinnad kritik. Vi behöfva t. o. m. ej läsa mer än första raden, förr än vi ha klart för oss ur hvilken jord den tagit sin näring. Hela dikten är som en af antikens skönaste idyller. Som bekant hämtade den tyska romantiken åtskilligt från det gamla Grekland och Rom, och jag tror att Vilhelm Ekelunds diktning är en alldeles ny romantik, direkt uppsprungen ur klassisk mark.

Det är för öfrigt alldeles lönlöst att recensera en sådan bok som "Hafvets stjärna". Ty man kan inte finna ord att tolka hvad man känner, och man nästan frestas att citera hvarje dikt. Det tjänar dessutom ganska litet till att tala för eller emot ett sådant verk. Vilhelm Ekelund är nämligen en poet af den beskaffenheten, att han, så länge svenskt språk talas, kommer att bestå, herr Warburgs skämtsamma antologi till trots.

Någonting, som man äfven måste beundra hos Ekelund, är hans outtröttliga skaparförmåga som samtidigt är förenad med en oerhörd skaparkraft. Om man nämligen besinnar, att han är ej stort mer än 25 år gammal, nästan bäfvar man för att ställa hans horoskop.

"Hafvets stjärna" är en diktsamling, som man bör ej blott läsa utan äfven köpa. Det är nämligen en bok, som ej lämpar sig för bullrande läslokaler, lika litet som det går för sig att göra genomläsningen af densamma till ett hastverk. I stunder, då man känner längtan efter ädel och själisk poesi, bör man taga den ned från sin hylla, och den kan sålunda, kanske mer än andra, bli en bok för alla tider, en bok, som aldrig blir gammal, som man aldrig tröttnar på. Att läsa Vilhelm Ekelunds dikter är nämligen som att gå öfver en vacker äng. Första gången ser man kanske inte så mycket af allt det sköna den gömmer. Men ju flera gånger man går där, desto mera öppnas ens ögon. Man skådar blommor, som man förut ej såg, man hör fåglar kvittra, som man förut ej hörde, känner nya doftvägor slå emot sig. Och det hela förenar sig till en stor, mäktig symfoni, som rusar en häftigare och starkare för hvarje gång man går den vanda vägen.

Och den svenska lyriken behöfver vårt stöd och vår uppmuntran, liksom vi behöfva den. Jag tror för resten, att alla de, som tala så vackert om fosterlandskärllek o. d., skulle göra sitt land och dess kultur en långt större tjänst, om de något mera omsatte sina ord i praktik, och hvar och en i sin stad ville offra en liten summa åt de bästa verk vår litteratur frambringar.

Och "Hafvets stjärna" är just ett sådant verk. – Det är Vilhelm Ekelunds vackraste diktbok.

Hvilka större loford skulle jag väl kunna ge den?

H. J.

Vilhelm Ekelunds *Hafvets stjärna* var ett av de mest recenserade verken 1906. Anmälningen ovan mäter över 9 000 tecken vilket är mycket, men inte ovanligt långt. De andra recensionerna av samma verk är mellan 4 600 och 6 900 tecken. Kritikerna hade stor frihet att välja vad de ville skriva om och hur omfattande. Några första recensionsdagar fanns inte utan anmälningarna av Ekelunds diktsamling kom utspridda under månaden.

Den här är publicerad i skånska *Arbetet*. Litteraturbevakningen där var sporadisk med Bengt Lidforss som den mest profilerade kritikern. Det finns inga fler recensioner av H. J. i *Arbetet*, men däremot en anmälning av Gustaf Jansons roman *Det gamla huset* av samma signatur föregående år i *Stockholms Dagblad*.²³⁷ En gissning är att kritikern vanligtvis medverkade i någon annan svensk tidning men också sökte sig andra tillfälliga uppdrag.

De helt anonyma recensionerna var få 1906. Merparten är undertecknade med namn eller bekanta signaturer. Vem som döljer sig bakom initialerna H. J. är okänt men ett möjligt namn är Harald Johnsson. Han var född 1886 utanför Kristianstad och tog studenten 1904. Några år senare blev han fil. kand. vid Lunds universitet. 1906 hade han debuterat med diktsamlingen *Dagrar*, ett litet häfte tryckt i Landskrona på eget förlag och som inte fick några recensioner i de större tidningarna. Året därpå kom *Solregn* ut på Bonniers förlag och därefter ytterligare några diktverk, romaner och folklivsskildringar på Åhlén och Åkerlunds förlag. Större berömmelse som författare nådde han först på slutet av 1910-talet och då för sina detektivromaner. Det finns inga uppgifter om att Johnssons skulle ha skrivit bokrecensioner men han var från 1907 medarbetare i *Lunds Dagblad*.²³⁸ Eftersom Harald Johnsson var en ung man från Skåne med egna diktambitioner och som skrev i pressen är det rimligt att identifiera honom som H. J.

Om H. J. är denne unge man är det inte heller alltför märkligt att han polemiserade med de äldre, etablerade kritikerna. Redan i inledningen påpekar han hur hans läsning av Ekelund skiljer sig från den ”våra litterära professorer” gjort och han riktar direkt kritik mot Oscar Levertin. Även Karl Warburgs antologi, förmodligen *Ur svenska sången* som kom i sin andra upplaga 1905, får en känga. Det var inte vanligt med denna typ av uttalat klander. Kanske vågade H. J. just för att han ännu befann sig utanför det litterära etablissemang.

Levertin hade förhållit sig kritisk till *Hafvets stjärna* men inte varit direkt negativ.²³⁹ H. J.:s syn på det litterära verket har många likheter med Levertins, till exempel att det var den ”inre formen” som skulle bedömas. Den hårda polemiken i recensionen och försvarandet av Ekelund – den poet som varit Lidforss’ upptäckt och protegé – var förmodligen ett sätt för H. J. att befästa sin plats i kretsen kring det unga Skåne.²⁴⁰ Levertin och Lidforss var fiender och det är troligtvis den motsättningen som avspeglar sig i H. J.:s uppgörelse med *Svenska Dagbladets* huvudkritiker.

Recensionen visar på många genretypiska drag. Citaten är frikostiga och dikter återges i sin helhet. I inledningen jämför anmälaren Ekelunds nya diktsamling med tidigare verk – också det ett vanligt grepp. Han kommer snart in på frågan om en utveckling skett i författarskapet. H. J. vill först inte hålla med om att det föregående verket, *In Candidum*, visat på ”en afmattning” men erkänner att diktsamlingen kanske ändå kan ses som ”ett visst stillastående i skaldens utveckling”. Den nya står i alla fall för ”ett jättesteg framåt”.

De värderingskriterier som får H. J. att sätta det nya verket så högt kan härledas

till romantikens estetiska normer, som vid sidan av realismens dominerade kritiken 1906. Han pekar på att det hos Ekelund inte finns något förkonstlat, "hans sånger ha kommit från hjärtat", och att de är uttryck för hans egna upplevelser. Han beskriver också dikterna som omedelbara, ursprungliga och som ett "sjaliskt flöde". De är resultatet av en diktares tvång att dikta och inte främst avsedda för någon publik ("de äro sjungna för honom själf, inte för omvärlden"). Utifrån dessa kriterier kan han också avgöra att det är äkta poesi.

Estetisk känslighet var ett krav som inte bara ställdes på poeten utan även på kritikern. H. J. visar på denna förmåga när han skriver att han inte vill peka ut det unika i Ekelunds diktning. "Den, som har det minsta poesi i blodet, förstår det ändå, och den, som ej har det, kommer troligen att besvara mina ord med en axelryckning", konstaterar han. Att ha denna känsla för den sköna poesin var ett sätt för kritikern att legitimera sig. I H. J.:s formulering ligger också en udd riktad mot de anmälare som varit oförstående inför skaldens diktning.

H. J. för ett långre resonemang om de jämförelser som andra kritiker gjort mellan Ekelund och den tyska romantiken. Som jag nämnt tolkades ofta jämförelser med andra författare som implicit imitationskritik eller som en dold anklagelse om att författarens personlighet och originalitet inte var tillräckligt stark. Så verkar också H. J. uppfattat det eftersom han genast betonar att Ekelunds inspiration inte alls kommer från dem. Dikterna i *Hafvets stjärna* är "en alldeles ny romantik, direkt uppsprungna ur klassisk mark", menar han. Ekelund har alltså inte lånat från romantikerna utan likt dem hämtat inspirationen ur antikens källor. Därför är hans diktning äkta och personlig.

Recensionen är också ett exempel på den nya kritikerroll jag beskrev i avsnittet om kritikerideal. Den auktoritära domarrollen utmanades av H. J. och andra kritiker som vill låta dikten tala för sig själv. För honom är det "lönlöst" att "dissekera" en dikt. Istället för att beskriva lyriken är det den egna upplevelsen han försöker förmedla och han gör det med naturmetaforik: "Att läsa Vilhelm Ekelunds dikter är nämligen som att gå öfver en vacker äng. Första gången ser man kanske inte så mycket af allt det sköna den gömmer. Men ju fler gånger man går där, desto mer öppnas ens ögon." Här är det inte kritikern som ska förklara dikten utan dikten som ska få kritikern att förstå något han inte tidigare insett.

Så hade recensionen kunnat sluta men det sista stycket formar sig till en uppmaning att agera hellre än bara ägna sig åt tomt prat om kärleken till fosterlandet. Här märks hur tvingande talet om nationalismen kunde vara. Man kan utläsa en viss sarkasm i H. J.:s uttalande om fosterlandskärlek men ändå tillgriper han det argumentet när han uppmanar till köp av verket.

Ekelunds *Hafvets stjärna*, avslutar han recensionen, är ett av de bästa verk "vår litteratur frambringat" och "[d]et är Vilhelm Ekelunds vackraste diktbok. Hvilka större loford skulle jag väl kunna ge den?" Förmoligen inga utifrån rådande värderingskriterier.

1956

DET LITTERÄRA ÅRET

1950-talet är ett marginaliserat decennium i litteraturhistorien. Ofta hamnar det i skuggan av de starka perioder som det omges av: fyrtioalet med högmodernismen och sextioalet med dess litterära radikalism.¹ När Ulf Olsson beskriver perioden i *Den Svenska Litteraturen* kallar han den en brytningstid där ”olika litterära strategier och tilltal prövas, författarna rör sig i olika riktningar i större eller mindre beroende av det socialhistoriska 1950-talet”.² Det är de redan etablerade författarnas decennium: Lars Ahlin, Stina Aronson, Lars Gyllensten, Eyvind Johnson, Ivar Lo-Johansson med flera var aktuella. Det var också decenniet då författare som Sven Fagerberg, Lars Forssell, Willy Kyrklund, Sara Lidman, Pär Rådström, Arne Sand, Bo Setterlind, Tomas Tranströmer, Birgitta Trotzig, Per Wästberg och Sonja Åkesson påbörjade sina karriärer. Till de mest lästa hörde deckarförfattare som Stieg Trenter och Maria Lang och de, särskilt bland kvinnor, populära Dagmar Edqvist och Alice Lyttkens.³ ”1950-talet föder alltså ingen ’generation’, än mindre någon upprorisk sådan”, skriver Olsson. ”Var och en för sig träder tidens unga författare in på den litterära scenen för att, var och en på sitt sätt, ställa frågan om det litterära uttryckets möjligheter.”⁴

I de litteraturhistoriska handböckerna förknippas 1950-talet ofta med provinzialism, idyll och nyromantik. Till skillnad från 40-talsmodernismens orfiska och högstämda diktning skrev många poeter ironiskt och pastischerande. I Stockholm bildades Metamorfosgruppen av Lennart Nilsén-Somre med deltagare som Paul Andersson, Urban Torhamn och Petter Bergman. I Skåne fanns Lundagruppen med bland andra Anna Rydstedt och Majken Johansson.⁵

”Naiviteten, realism och mondän misantropi” – med de orden beskriver Karl Erik Lagerlöf perioden i förordet till antologin *Femtioalet i bakspeglén* (1968). Men också som ”pluralismens, mångfaldens decennium framför andra, en tid full av motsägelser och frihet, toleranter än 60-talet, fullt av lek och högsinhet, urbant esteticerande, präglad av en slags ansvarslös högkonjunktur före den verkligt allvarliga upptäckten

av världen”.⁶ Bilden av decenniet som världsfrånvänt och lekfullt har också blivit ifrågasatt. Eva Lilja och Jan Magnusson skriver i inledningen till *Bo-lövens sorl* (1998) att litteraturen under decenniets andra hälft ändrade karaktär till att bli mer politiskt medveten och progressiv. I ett efterhandsperspektiv verkar 1956 ha varit något av en brytpunkt mellan ”de två femtitalen”.⁷

I en krönika i *Svenska Dagbladets Årsbok* utnämner Gösta Attorps Pär Lagerkvists roman *Sibyllan* till årets största litterära händelse och Vilhelm Mobergs tredje del i utvandrarserien, *Nybyggarna*, till årets publiksuccé. Bland övriga prosaverk lyfter han fram Tora Dahls *Långt bort härifrån*, Lars Gyllenstens *Senilia*, Ulla Isakssons *Dit du icke vill*, Ivar Lo-Johanssons *Journalisten*, Artur Lundkvists *Vindingevals*, Ivan Oljelunds *I gudarnas knän*, Sven Rosendahls *Lojägarna*, Gustav Sandgrens *Vårregnens tid* och Beppe Wolgers novellsamling *Djur som inte...* Till dessa kommer diktsamlingar som Paul Anderssons *Judiska motiv*, Werner Aspenströms *Dikter under träden*, Stig Carlsons *Mittlinje*, Johannes Edfelts *Under Saturnus*, Ella Hillbäcks *Det älskansvärda*, Axel Liffners *Glanslöst*, Harry Martinsons *Aniara* och Göran Printz-Påhlsöns *Dikter för ett barn i vår tid*.⁸ Bland årets romandebutanter märks Birgitta Stenberg med *Mikael och poeten* och Kjell Espmark med *Mordet på Benjamin*.

Mycket engelsk spänningsfiktions kom i svensk översättning, däribland flera verk av populära deckarförfattare som Agatha Christie, Peter Cheyney och Mickey Spillane, liksom nyutgåvor av Jackson Coles vilda västern-romaner, Leslie Charteris ”Helgonet”-serie och Ian Flemings James Bond-böcker. Detta år fick verk som Djuna Barnes *Nattens skogar*, Kingsley Amis *Lyckliga Jim* och Heinrich Bölls *Hus utan väktare* svensk språkdräkt.⁹

Nobelpriset i litteratur tilldelades den spanska författaren Juan Ramón Jiménez vars *Silver och jag* samma år översattes till svenska och då recenserades av Svenska Akademiens ständige sekreterare, Anders Österling.

Bland svenska priser och utmärkelser omnämns Bellmanspriset som tilldelades Rabbe Enckell. *Svenska Dagbladets* eget litteraturpris gick till Walter Ljungquist för romanen *Paula*. Ljungquist belönades också tillsammans med Stina Aronson med Samfundet De Nios stora pris.¹⁰

När redaktionen i det första numret av *BLM* 1957 summerade fjolårets viktigaste bokhändelser tryckte de på att det varit ett starkt år, framför allt för de etablerade författarna: ”Ett år då Vilhelm Moberg, Pär Lagerkvist och Harry Martinson nådde så stor publik och då så många andra bra författare dessutom fann tiotusentals läsare kan inte vittna om annat än ett gott kvalitetssinne hos publiken.” Men de påpekar också att ”[d]et är lönlöst att spekulera över om man år 2056 kommer att komma ihåg 1956 för någon speciell bok – även om man gärna vill tro det.”¹¹

Flera av 1956 års verk ingår i 1900-talets litterära kanon. När TV-programmet *Röda Rummet* 1998 genomförde en tittaromröstning om seklets mest betydelsefulla svenska böcker fick två av årets titlar topplaceringar: på första plats kom Mobergs utvandrarserie och på andra Martinsons *Aniara*.¹²

Stora förändringar hade skett i mediasituationen sedan 1906. Dagstidningarna var till antalet ungefär lika många som femtio år tidigare men upplagorna hade blivit större. Under de femtio år som passerat hade tidningsmarknaden både expanderat och koncentrerats. En anledning var upphävandet av den pappersransonering som införts under andra världskriget och som ledde till att de starka tidningarna kunde växa ohämmat och att många av de mindre slogs ut. Åren mellan 1950 och 1955 minskade antalet tidningar med drygt elva procent trots att den totala dagstidningsupplagan ökade med tretton procent.¹³

Presshistoriker talar om femtiotalets tidningsdöd. Särskilt drabbad var landsorten där 58 tidningar upphörde under en tioårsperiod. Men också i storstäderna lades flera ner, däribland *Aftontidningen* som kom ut för sista gången hösten 1956 och *Morgontidningen* som upphörde 1958. Samma år gjordes *Arbetaren* om till veckotidning.¹⁴

Den nya kvällspressen lanserades under 1930-talet och skiljde sig från dagspressen såväl till innehåll som form och tilltal. 1933 gjorde P. G. Peterson om *Aftonbladet* till en tabloid inspirerad av den populära anglosaxiska pressen. Tecknade serier, kriminaljournalistik, sport och stora bilder var viktiga inslag i denna nya tidningstyp. Rubriceringen var därtill mer slagkraftig och språket enklare. Till skillnad från morgon- och eftermiddagstidningarna såldes kvällstidningarna enbart i lösnummer. Kvällspressen gjorde succé och i början av 1940-talet var *Aftonbladet* Sveriges största tidning. Men *Expressen* som grundades 1944 gick redan efter fyra år om.¹⁵

Under 1940-talet hade tidskriftsmarknaden växt. Vid mitten på decenniet var veckopressens samlade upplaga, tillsammans med några av de mest populära månadstidskrifterna, större än dagstidningarnas.¹⁶ På 1950-talet startades också en rad specialtidskrifter, några av dem med inriktning på kultur. Även i mer allmänna veckotidningar och månadsskrifter som till exempel *Folket i Bild* var kulturmaterialiet betydande. Det fanns också rena litteraturtidskrifter, som *BLM*, och mindre, avantgardistiska blad som *Salamander*, *Upptakt* och *Siesta*. Även politiska organisationer och folkbildningsförbund hade tidskrifter som skrev om litteratur, som till exempel *Clarté*, *Perspektiv* och *Fönstret*.¹⁷

För en första överblick över kritiken i dagstidningarna har jag använt bibliografin *Svensk tidningsindex*, utgiven av Bibliotekstjänst mellan 1953 och 1960, med uppdrag att ”registrera kulturmaterialiet i svensk dagspress”. Där ingår uppgifter om 73 dagstidningar 1956 vilket utgör en tredjedel av den totala utgivningen.¹⁸ Av dessa hade flera omfattande recensionsverksamhet.¹⁹ Mest recensioner publicerades under höstmånaderna med en topp i oktober och november med över 700 och minst under våren då antalet låg mellan 200 och 300 per månad. Men *Svensk tidningsindex* är, precis som *Svenskt Pressregister*, långt ifrån komplett och det slutgiltiga urvalet av recensioner har jag därför gjort manuellt.

Bland tidningarna med störst bokbevakning har jag med hänsyn till ideologisk hållning, utgivningsort samt ställning på tidningsmarknaden och i kulturvärlden,

valt ut tolv för närmare analys: *Arbetsbladet*, *Arbetet*, *Dagens Nyheter*, *Dagstidningen Arbetaren*, *Expressen*, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, *Morgon-Tidningen*, *Norrköpings Tidningar*, *Stockholms-Tidningen*, *Svenska Dagbladet*, *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* och *Uppsala Nya Tidning*.

Tidningarnas utgivningsort, upplaga, utgivningsdagar och politiska inriktning 1956²⁰

TIDNING	ORT	UPPLAGA/UTGIVNING (1955)	POLITISK INRIKTNING
<i>Arbetsbladet</i>	Gävle	28 300/6 dagar	Socialdemokratisk
<i>Arbetet</i>	Malmö	46 200/ 7 dagar	Socialdemokratisk
<i>Dagens Nyheter</i>	Stockholm	300 000/7 dagar	Liberal
<i>Dagstidningen Arbetaren</i>	Stockholm	7 200/6 dagar	Syndikalistisk
<i>Expressen</i>	Stockholm	265 300/7 dagar	Liberal
<i>Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning</i>	Göteborg	45 500/6 dagar	Frisinnad-Liberal
<i>Morgon-Tidningen</i>	Stockholm	48 100/7 dagar	Socialdemokratisk
<i>Norrköpings Tidningar</i>	Norrköping	23 800/6 dagar	Höger
<i>Stockholms-Tidningen</i>	Stockholm	181 100/7 dagar	Liberal
<i>Svenska Dagbladet</i>	Stockholm	104 00/7dagar	Moderat
<i>Sydsvenska Dagbladet Snällposten</i>	Malmö	74 700/7 dagar	Moderat
<i>Uppsala Nya Tidning</i>	Uppsala	37 300/6 dagar	Liberal

Av de sex stockholmsstidningarna var *Dagens Nyheter* störst, följd av den ledande kvällstidningen, *Expressen*. I Göteborg hade *Göteborgs-Posten* flest läsare, men *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* den mest omfattande recensionsverksamheten. I Skåne-regionen fanns flera tidningar med rik litteraturbevakning och av dem har jag valt ut moderata *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* och socialdemokratiska *Arbetet*. Arbetarpressen var stark under 1950-talet och i urvalet ingår tre socialdemokratiska dagstidningar och en syndikalistisk.²⁰ Tre landsortstidningar finns med på grund av politisk och geografisk spridning samt deras satsningar på litteraturkritik.

Ur dessa tolv tidningar har jag tagit fram recensionerna från den första veckan i mars 1956 (vecka 10; 5–11 mars) respektive den första veckan i oktober (vecka 40; 1–7 oktober). Tabellen på följande sida visar omfattningen av recensioner i respektive tidning. Skillnaden mellan vår- och höstmånaden är stor. I oktober publiceras mer än fyra gånger så många artiklar som i mars.

Tidskrifternas anmälningar är inte lika lätta att överblicka eftersom de saknas i bibliografin *Svensk tidskriftsindex*.²² Jag har valt *Bonniers Litterära Magasin (BLM)*, *Perspektiv*, en stor kulturtidskrift utgiven av Lantbruksförbundet med en omfat-

tande recensionsverksamhet, samt *Metallarbetaren*, en fackförbundstidskrift som publicerade många anmälningar av skönlitteratur.²³ De båda förstnämnda kom ut med tio nummer om året, den senare med ett per vecka. Jag har granskat recensionerna i mars och oktober i månadstidskrifterna (nummer 3 och nummer 8) och nummer 10–14 och 38–43, vilket motsvarar mars och oktober, av *Metallarbetaren*. Det är vanligt att tidskriftsrecensionerna behandlar flera titlar. I de 51 anmälningarna bedöms 103 verk.

Recensioner av skönlitteratur i dagspress 1956

DAGSTIDNING	v. 10		v. 40	
	RECENSIONER	RECENSERADE VERK	RECENSIONER	RECENSERADE VERK
<i>Arbbl</i>	2	2	8	8
<i>Arbt</i>	1	1	15	15
<i>DN</i>	5	9	13	16
<i>DT</i>	2	2	6	7
<i>Expr</i>	2	2	10	13
<i>GHT</i>	7	13	8	9
<i>MT</i>	3	7	7	7
<i>Norrkt</i>	1	7	2	7
<i>SDS</i>	0	0	14	14
<i>ST</i>	2	2	7	9
<i>SvD</i>	1	1	8	11
<i>UNT</i>	1	1	5	6
TOTALT ANTAL	27	47	103	122

Recensioner av skönlitteratur i tidskrifter mars och oktober 1956

TIDSKRIFT	MARS		OKTOBER	
	RECENSIONER	RECENSERADE VERK	RECENSIONER	RECENSERADE VERK
<i>BLM</i>	9	20	14	27
<i>Metallarbetaren</i>	3	6	5	16
<i>Perspektiv</i>	9	10	11	24
TOTALT ANTAL	21	36	30	67

Även radion hade bokanmälningar. Redan 1925, när de officiella radiosändningarna inleddes i Sverige, inrättades en krönika med uppgift att granska kulturen. Två år senare blev litteraturkrönikan en egen programpunkt som sändes under hela enkanalsperioden fram till 1955. Litteraturbevakningen fick under denna period

stort utrymme, särskilt under 1930-talet och början av 1940-talet, då den leddes av uppskattade recensenter som Ivar Harrie, Sten Selander och Margit Abenius.²⁴ Kännetecknande för krönikorna var att de sällan innehöll negativ kritik. Enligt Solveig Lundgren berodde det på att radiokritikerna först och främst såg det som sin uppgift att lyfta fram den aktuella litteratur man ansåg som mest värdefull och inte att ägna sig åt kritisk granskning. ”Att behandla böckerna positivt uppfattades som en tyst överenskommelse”, skriver hon.²⁵

Inställningen var troligtvis en följd av de hårda reaktioner som den tidiga litteraturkritiken i radio mött från bokbranschen. När Göran Lindblad i några krönikor 1926 uttalat negativa omdömen upprörde det bokförlagen och Författareföreningen som kritiserade radions ”bokreklam”. Efter det tycks konsensus rått om att radiomediet inte lämpade sig för en lika kritisk bevakning som pressen.²⁶

När en andra radiokanal, det så kallade dubbelprogrammet, infördes, ersattes litteraturkrönikorna av *Bokfönstret*. Det första programmet gick ut i etern i september 1956 och under hösten sändes ytterligare sex avsnitt. Redaktörer var Hans Levander och Börje Lindell och till de fasta medarbetarna hörde Ingrid Arvidsson, Östen Sjöstrand och Tore Zetterholm.²⁷

Tyvärr finns inga manus eller inspelningar bevarade av *Bokfönstret*. Genom Sveriges Radios klippssamlingar har jag ändå kunnat överblicka innehållet. De ger intrycket att fler verk kunde tas upp, men att dessa fortfarande inte blev utsatta för någon kritisk granskning. ”I en recension i radio gäller det mera än i en tidning att presentera böckerna och att mindre ägna sig åt analys”, menade Arvidsson i en intervju inför det nya programmet.²⁸

I *Bokfönstret* blandades olika former av litteraturbevakning. Ny svensk och utländsk skönlitteratur anmäldes men även andra sorters litteraturjournalistik prövades. När Harry Martinsons *Aniara* recenserades följdes inslaget upp av en intervju med författaren. Tore Borglund skrev om upplägget i *Expressen* att det ”gav ett vackert exempel på radions rika möjligheter att ge en bokinformation som är annorlunda. Kompletterad med ett kritiskt vittnesbörd kan diktarintervjun som aptitretare och popularisator vara betydligt överlägsen den vanliga recensionen”. Men han kommenterade också problemet med alltför kortfattade, om än slående, omdömen. ”Publiken kan ju inte – som i en tidningsrecension – blicka tillbaka, och det går ju inte heller att haka på en intervju på varje recenserad bok.”²⁹

Att litteraturkritiken i allmänhet var harmlös betonade flera krönikörer i sina bedömningar av programmet. ”Gudarna ska veta att rolig och färgstark litteraturkritik är något mycket sällsynt. Litteraturkritikerna i radio är just så snälla och försynta som man kan anta att regeringen i sina aftonböner önskar att oppositionen skulle vara”, är ett omdöme.³⁰ De flesta var dock överens om att *Bokfönstret* var ett lyckat program och det konstaterades att radions litteraturkritik äntligen ”funnit sin form”.³¹

Ytterligare ett medium hade tillkommit 1956. Under hösten inleddes televisionens reguljära sändningar. En filmkrönika ingick i de första månadernas program men något litteraturbevakningsprogram kom inte förrän 1960 då *Bokhörnan* började sändas.³²

Kritikerna 1956

Kultursidor och litteraturtidskrifter

Dagstidningar och tidskrifter var precis som 1906 kritikens främsta fora, men kulturmaterialiet hade framför allt i de förra genomgått stora förändringar. Några hade infört särskilda sidor för kulturjournalistiken. Kultursidan var dock fortfarande ett ganska nytt fenomen och i flera tidningar anmäldes böcker sporadiskt och utan fast plats.³³ *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* recenserade inte ett enda skönlitterärt verk i mars månad men hade i oktober infört ”Bokrevyn” vilket satte fart på bevakningen. *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* var däremot tidigt ute. Redan 1918 avsattes särskild plats för recensioner på sidan tre.³⁴ *Social-Demokraten*, som 1944 bytte namn till *Morgon-Tidningen*, hade också reserverat plats för kulturen redan på 1910-talet när Anna Lenah Elgström (fortfarande aktiv 1956 men i *Sydsvenskan*) och Erik Hedén skapade det ”Idéernas forum” som ansetts vara ett förstadium till en kultursida.³⁵

Under 1920- och 1930-talen blev kultursidor allt vanligare. *Dagens Nyheters* utveckling som kulturorgan påbörjades när Torsten Fogelqvist anställdes 1919 och blev tidningens kulturchef.³⁶ *Stockholms-Tidningen* hade länge varit ointresserad av litteratur- och konstbevakning men också här inrättades en kultursida på 1930-talet efter uppköpet av den mer kulturellt inriktade *Stockholms Dagblad*. Den placerades på sidan sex och fick därav namnet ”sjättesidan”. Att *Stockholms-Tidningen* och *Göteborgs-Posten*, liksom kvällstidningarna, satsade på kulturavdelningar befäste kultursidans etablering i den svenska pressen.³⁷

Några av de socialdemokratiska dagbladen gjorde stora satsningar på kulturmaterialiet. *Arbetet* lanserade en boksida på 1930-talet med författarna Eyvind Johnson och Karin Boye som fasta recensenter. 1936 inrättades en kultursida, litteraturbevakningen ökade och många nya skribenter medverkade, däribland Stig Ahlgren.³⁸ Också *Arbetarbladet* i Gävle införde 1954 en kombinerad ledar- och kultursida med Ove Sandell som redaktör. ”Ända från sitt första andetag har *Arbetarbladet* intresserat sig för kultur”, skriver tidningens historieskrivare och exemplifierar med att vinjetten ”Litteratur och konst” förekom redan i det första numret från 1902.³⁹ *Arbetarbladet* var en av de landsortstidningar som publicerade flest littera-

turrecensioner 1956, bara *Upsala Nya Tidning* och *Norrköpings Tidningar* hade fler.

Även för syndikalistiska *Arbetaren* var kulturjournalistiken en angelägenhet från starten. ”Kulturen skulle inte få vara ett privilegium bara för de materiellt besuttna. Den skulle ut till folket: litteraturen, konsten, teatern, musiken. Sålunda fick *Arbetaren* sin kulturprofil redan i koltåldern”, står det i tidningens jubileumsskrift.⁴⁰ Trots att tidningen bara kom ut i drygt 7 000 exemplar bedömdes här ungefär lika många böcker som i *Svenska Dagbladet*. Också *Morgon-Tidningen* höll *Social-Demokratens* kulturintresse levande. Sedan 1956 var Erwin Leiser kulturchef och Artur Lundkvist och Stig Carlson två av medarbetarna.

Omfattande litteraturbevakning framstår som en statusmarkör och framhålls i tidningarnas historieskrivningar. Sven Nilsson påpekar att de tidningar som såg sig som kulturbärare – *Svenska Dagbladet*, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* och *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* – gärna lyfte fram detta i sin reklam.⁴¹ Det var inte alltid de största organen som hade den mest omfattande kritiken. Trots att *Göteborgs-Posten* i mitten på 1950-talet hade en mer än fyra gånger så stor upplaga som *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, ansågs den senare av tradition vara stadens kulturtidning.⁴²

Sydsvenska Dagbladet införde en mindre kulturredaktion, ledd av Harald Schiller, under femtioalet. Från och med våren 1956 sköttes den i praktiken av tidningens litteraturkritiker Nils Ivar Ivarsson, som enligt Gunilla Lundström moderniserade kulturavdelningen och skapade särskilda recensionsspalter.⁴³ Ivarssons betydelse styrks av den stora skillnaden mellan antalet recensioner i mars och oktober. Under vårveckan anmäldes inte en enda bok och under resten av månaden bara några enstaka. I oktober däremot låg tidningen i toppskiktet sett till antalet recensioner och under hela året var det bara *Dagens Nyheter* som bevakade mer skönlitteratur.⁴⁴

Att kultursidor gav prestige var också ett argument som Ivar Harrie använde i *Expressen*. Enligt Karl Erik Gustafsson hade chefredaktören Carl-Adam Nycop först placerat dem långt in i tidningen, men Harrie påpekade att tidningens ””intellektuella ansikte”” inte skulle döljas. Tvärtom, menade han, borde det lyftas fram eftersom det kunde ge tidningen bättre rykte. Påpekandet hörsammades och kulturen flyttades till sidan fyra.⁴⁵

Expressens kulturjournalistik skiljde sig ändå från morgontidningarnas. Harrie ville att den skulle hålla ”en rak linje”, vara tydlig, skarp och populär i tilltalet, fokusera på debatt och inte vara rädd för att ta upp kontroversiella frågor. Man satsade också på välkända medarbetare.⁴⁶ Kultursidan skulle alltså på samma gång vara ett intellektuellt alibi och platsen för en ny utmanande och publiktillvänd bevakning. Enligt Harrie var det problematiskt att som kulturchef navigera mellan dessa båda uppgifter:

För bidragsgivarna är han busen ”journalisten”, som vanställer kulturlivet med jätten Prokrustes’ metoder, stryker det viktiga, gör rubriknummer av bagatel-lerna, vulgariserar och vandaliserar. Samtidigt får han veta av kollegerna på

nyhetsredaktionen, att hans avdelning är en parasitorganism på den riktiga journalistiken och egentligen avsedd att göda kulturdoktorer. Experterna på ekonomiavdelningen bevisar gärna med läsefrekvensundersökningar med fina kurvor i, att kultursidan innehåller dött gods från försäljningssynpunkt – ibland bygger de själva därtill en teori att ”kulturen” direkt skrämmer bort lösnummerköparen.⁴⁷

Kristoffer Holt menar att Harrie valde bildningsaristokratens roll framför journalistens. Från ledningens håll uppfattades därför kultursidorna som tunga och svårlästa. När Harrie på 50-talet drog sig tillbaka och lämnade det mesta av den dagliga skötseln till Åke Lindström, passade Nycop på att förändra dem. De skulle bli populära, lättsamma och inte längre ”ett reservat för ’kulturprofeter’ och ’kulturjeppar’”. Hemming Sten anställdes för att leda arbetet, även om Harrie formellt stod kvar som redaktör.⁴⁸ Att denna förändring provocerade traditionella recensenter ska vi se längre fram.

Tidningarna i urvalet representerar alltså skilda traditioner och förhållningssätt. De kan placeras i tre olika grupper. Den första är den borgerliga pressen, konservativ eller liberal, med långa anor som litteraturförmedlare. *Svenska Dagbladet*, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, *Norrköpings Tidningar* och *Upsala Nya Tidning* hör hit och profilerade sig alla aktivt som kulturorgan. Också *Dagens Nyheter* och *Stockholms-Tidningen* kan inkluderas även om de historiskt saknat stark kulturprofil. I avseende på upplaga och recensionsverksamhet var de däremot ledande.

Den andra kategorin är A-pressen som hade en storhetstid från slutet på 1940-talet.⁴⁹ Hit hör Malmöbaserade *Arbetaren* som var betydligt större och ekonomiskt mer stabil än de andra vänstertidningarna.⁵⁰ *Morgon-Tidningen*, det socialdemokratiska partiets främsta organ, hade också en stor läsekrets. I denna grupp placeras jag även mindre tidningar såsom *Dagstidningen Arbetaren* och *Arbetarbladet*. Den tredje kategorin utgörs av kvällspressen som stod för en mer populär kulturjournalistik.⁵¹

Dagens Nyheter publicerade flest recensioner. Tidningen var inte bara kvantitativt sett ledande utan nu också, med Tomas Forsers ord, ”dominanten på fältet och landets mest eftertraktade plats för kulturdebatt och för litteraturkritiker”.⁵² Torsten Fogelqvists mission att utmana *Svenska Dagbladet* och *Handelstidningen* hade varit framgångsrik.

Den upprustning av kulturbevakningen som börjat under Fogelqvists tid fortsatte under Herbert Tingstens ledning. Thorsten Jonsson anställdes som kulturchef och en rad ansedda skribenter knöts till sidan.⁵³ När Olof Lagercrantz tog över i början på 1950-talet höjdes sidans kvalitet och status ytterligare. Stina Otterberg menar att hans ”kvartss sekel på *Dagens Nyheter*s kultursida medförde en *professionalisering* av kulturjournalistiken och en auktorisering av den egna redaktörrollen”.⁵⁴ Utvecklingen var förmodligen särskilt tydlig i *Dagens Nyheter* och bidragande till dess

starka position som kulturförmedlare, men i olika grader kunde samma tendens skönjas även i andra tidningar.

Det var inte ovanligt att en kritiker skrev i flera fora eller ofta bytte organ som ett led i karriären. Jacob Branting medverkade i *BLM*, *Arbetaren* och *Morgon-Tidningen* 1956. Två år senare blev han kulturredaktör på *Arbetarbladet* och på 1960-talet var han kritiker i *Aftonbladet*. Göran O. Erikssons karriär är ett annat exempel. Han hade skrivit för *Handelstidningen* sedan 1952 och blev dess förstekritiker 1956. På 1960-talet var han kulturchef på *Stockholms-Tidningen* och ansedd som en av landets mest inflytelserika recensenter.⁵⁵

Ideologisk tillhörighet kunde vara ett skäl till byte, men flera kritiker skrev i tidningar med annan politisk hållning än deras egen. Victor Svanberg valde, trots sina vänstersympatier, folkpartistiska *Stockholms-Tidningen* som hade större resurser än den socialdemokratiska pressen.⁵⁶ Att Sten Selander gick från liberala *Dagens Nyheter* till högerns huvudorgan *Svenska Dagbladet* var, som Bengt Landgren skriver, ”något förvånande”, men enligt Selander själv ett praktiskt snarare än ideologiskt beslut.⁵⁷ Erik Hj. Linder återgick däremot till frikyrkliga *Morgon-Bladet* (tidigare *Svenska Morgonbladet*) när hans uppdragsgivare *Stockholms-Tidningen* i oktober 1956 köptes upp av LO och blev socialdemokratisk.⁵⁸ Artur Lundkvist lämnade också *Dagens Nyheter* efter en konflikt med Tingsten om den så kallade tredje ståndpunkten, för att istället skriva för *Morgon-Tidningen* från och med början på 50-talet.⁵⁹

Decennierna 1930–50 var en guldålder för kulturtidskrifterna.⁶⁰ Albert Bonniers förlag startade 1932 *Bonniers Litterära Magasin*. Ambitionen var att den skulle vara populär men också bildande. ”Spegling, popularisering och måttfull journalistisering” var enligt Tomas Forser tidskriftens, och dess förste redaktör Georg Svenssons, linje.⁶¹

BLM blev snart den ledande litterära tidskriften och förblev så under de sju decennier den kom ut. Flera av 1900-talets stora kritiker medverkade här samtidigt som de skrev i dagspressen, däribland *Svenska Dagbladets* Staffan Larsson, *Arbetarens* Viveka Heyman, och Bengt Holmqvist, Per Wästberg och Johannes Edfelt vilka annars hade sina hemvister i *Dagens Nyheter*.⁶² Många medarbetare var författare som nyligen slagit igenom, däribland Birgitta Trotzig och Petter Bergman.⁶³ Andra flitiga skribenter var Sigvard Cederroth, lyrikförläggaren Sven Lindner och kulturjournalisten Nils P. Sundgren. Cederroth hade varit lantbrevbärare men sagt upp sig i slutet på 1940-talet för att på heltid frilansa som kritiker.⁶⁴ Margit Abenius, tidigare inflytelserik litteraturanmälare i radio, hade också länge *BLM* som sitt främsta forum.⁶⁵ Deckare recenserades av Roland Adlerberth och av Jörgen Elgström, den senare var ansedd som en ”förgrundsgestalt bland svenska deckarkritiker”.⁶⁶

Förutom de renodlade litterära tidskrifterna – *BLM*, *Upptakt* och *Salamander* med flera – utgjorde fack- och bildningsförbundens tidskrifter viktiga fora. Fackföreningsrörelsen hade fått sitt genombrott i Sverige på 1880-talet och redan mot

slutet av decenniet började flera förbund ge ut egna tidskrifter. Många av 1900-talets tidiga arbetarförfattare publicerade sig här och under samma period införde också några av tidskrifterna litteraturbevakning i mindre skala. Mitten av 1950-talet kallar Kristina Wallander för en "kulturstoffets storhetstid".⁶⁷ I *Metallarbetaren* svarade historikern Gunnar Gunnarson för de flesta recensionerna 1956.

Tidskriften *Perspektiv* utgör ett exempel på bildningsförbundens tidskrifter. Den gavs ut mellan 1950 och 1964 av Lantbruksförbundet och närstående LT:s förlag.⁶⁸ Tanken var från början att tidskriften skulle vara ett forum för landsbygdens kulturdebatt men redaktören Ragnar Oldberg hade ambitionen att den även skulle räknas i den "allmänt giltiga kulturdebatten".⁶⁹ Enligt Tore Frängsmyr gjorde tidskriftens breda kulturbegrepp den speciell:

Här publicerades artiklar om ekonomi och samhällsplanering, hembygdsvård och miljöfrågor, något som då var otänkbart i etablerade eller unglitterära tidskrifter. Det kan vara skäl att understryka denna synpunkt, eftersom kulturstoff av detta slag nu är en självklarhet i debatten.⁷⁰

Senare presshistorieskrivning betonar den omfattande recensionsavdelningen.⁷¹ Frängsmyr skriver att Oldberg föredrog en konsumentupplysande och informativ kritik framför en personlig och värderande. Han tog också gärna in anmälningar av mer udda böcker, ansträngde sig för att inte anmäla samma titlar som dagstidningarna och prövade gärna nya skribenter.⁷² Under hela året medverkade trettio recensenter. Bland dem var många kända från andra tidningar, däribland *Morgon-Tidningens* Stig Carlsson, *Norrköpings Tidningars* Bengt Jändel och *Sydsvenskans* Sigvard Mårtensson.

Tidskrifternas litteraturbevakning kompletterade dagstidningarnas. *BLM* kunde erbjuda utrymme och *Perspektiv* bredd. I debatter framkom ofta åsikten att tidskrifterna skulle stå för den mer djupgående kritiken och dagstidningarna för den snabba litteraturbevakningen.⁷³ Men även om dessa skillnader fanns är likheterna mer framträdande. Också i tidskrifterna trycktes korta och notisartade recensioner med nyhetskaraktär och dagstidningarna publicerade ofta både långa och avancerade artiklar. De båda medierna lånade inte bara varandras skribenter utan också varandras uttryck.

Kritiker kåren

I urvalet ingår över hundra recensenter. Precis som för år 1906 har jag listat alla (se Bilaga 2). En del saknar biografisk information medan andra fortfarande är välkända.⁷⁴

Ålderskillnaden mellan kritikerna var stor. Medelåldern låg på 41 år. Yngst var Lennart Sörensen på *Sydsvenska Dagbladet* med sina 20 år, Lars Lönnroth var 21, Bo Cavefors och Petter Bergman 22 och Per Wästberg 23 år. Fyra var äldre än 65

år, Anna Lenah Elgström och Anders Österling äldst, båda 72 år.

Även om etableringen av kultursidor hade medfört att det fanns fler tjänster för kulturskribenter än 1906, så skrev de flesta på frilansbasis vid sidan av sina ordinarie yrken.⁷⁵ Bengt Holmqvist, Knut Jaensson och Sigvard Cederroth var kritiker på heltid. Jag kommer att återkomma till dem.

Många kritiker var författare. 40 procent av recensenterna hade någon gång gett ut ett skönlitterärt verk, men alla var inte etablerade i yrket eller kända för sitt skönlitterära skapande.⁷⁶ De räknas knappast som författarkritiker, alltså personer som upprätthållit en framgångsrik skönlitterär produktion och samtidigt verkat som kritiker.⁷⁷ Rydén framhåller Österling som ett belysande exempel på en skribent som ”genom sin fortsatta litterära produktivitet förblivit en utövande kollega till dem han haft att bedöma”.⁷⁸ Österling som också var Svenska Akademiens ständiga sekreterare skrev sedan tjugo år tillbaka för *Stockholms-Tidningen*.⁷⁹ I Svenska Akademien satt även en annan författare och kritiker, Sten Selander. Hans kritikerverksamhet, liksom hans lyriska författarskap, sträckte sig tillbaka till 1910-talet.⁸⁰

Till författarkritikerna hör även *Morgon-Tidningens* Artur Lundkvist och *Dagens Nyheter*s Johannes Edfelt. Lundkvist hade under 1920-talet börjat som recensent i *Arbetaren*. Innan han kom till *Morgon-Tidningen* hade han hunnit med längre perioder på *Dagens Nyheter*, *Stockholms-Tidningen* och *Svenska Dagbladet*.⁸¹ Edfelt, som debuterat som lyriker på 1920-talet, hade börjat skriva för *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* och *BLM* på 1930-talet, och kommit till *Dagens Nyheter* 1940.⁸² Till denna kritikerkategori kan även Stig Carlson, Petter Bergman, Lars Bäckström, Hans Dhejne, Anna Lenah Elgström, Lars Forssell, Folke Isaksson, Bengt Jändel, Gabriel Jönsson, Olof Lagercrantz, Staffan Larsson, Arne Sand, Bengt Söderbergh, Birgitta Trotzig och Per Wästberg räknas. Varför var så många författare kritiker? En anledning var förstås den ekonomiska, en annan att särskilt de yngre och mindre kända skribenterna såg kritikerysslan som en möjlighet att göra sig ett namn och knyta kontakter.⁸³

Flera recensenter hade doktors- eller licentiatexamen, däribland Margit Abenius, Elof Ehnmark, Lennart Josephson, Hugo Kamras, Olof Lagercrantz, och Sven Rinman. Erik Hjalmar Linder var docent och Victor Svanberg professor i Uppsala sedan 1947. Carl Fehrman som skrev i *Svenska Dagbladet* hade avlagt doktorsgraden 1945 och skulle 1958 få en professur i Lund. Denna grupp utgjorde ingen stor del av kåren men så var inte heller den akademiska världen särskilt stor vid denna tid.⁸⁴

Man behövde inte skriva kritik regelbundet eller vara erkänd i den litterära världen för att få tillträde till kultursidan. Utrikeskorrespondenten Christina Lilliestierna på *Dagens Nyheter*, sport- och nöjesjournalisten Uno Asplund på *Handelstidningen* och jordbruksredaktören Torsten Nilsson-Leissner på *Sydsvenska Dagbladet* kunde då och då anmäla en bok. När Jacob Branting slutade som kulturredaktör på *Arbetarbladet* ersattes han av Karl-Henrik Sandgren, tidigare kommunalredaktör med stort kulturintresse.⁸⁵ Även chefredaktörer, som *Dagens Nyheter*s Herbert Tingsten

eller *Norrköpings Tidningars* Lennart Dansk, tog då och då på sig att anmäla ett verk. Stina Otterberg beskriver med en träffande bild hur *Dagens Nyheters* kultursida under femtiotalet hade ”drag av ambitiös skoltidning där skribenter hämtade från samtidens vetenskapliga och litterära elit står sida vid sida med tidningens allmänreportrar som medverkar utifrån sina personliga intressen och hobbies”.⁸⁶ Det gällde inte bara *Dagens Nyheter*. Forser liknar *Göteborgs-Postens* kultursida vid ”en diversebutik, trevlig att besöka och med ett rätt stort sortiment av texter om litet av varje”.⁸⁷

Det krävdes alltså inte någon formell kompetens för att skriva recensioner och det fanns heller inte någon given karriärväg. Kritikerkåren framstår som en heterogen men hierarkisk grupp. Många hade tillträde, men skillnaderna i status kunde vara stora. De flesta kritiker ägnade sig enbart åt skönlitteratur, och recenserade inte även konst, film eller teater vilket varit vanligt femtio år tidigare. En del var nischade mot till exempel barnböcker, lyrik eller spänningslitteratur.

Att kritikernas status ökade framgår av det allt vanligare bruket att lyfta fram recensentens namn i rubriksättningen. Redan från mitten på 1930-talet började tidningarna stoltsera med kulturavdelningarnas medarbetare i sin egenreklam, en praxis som hade nära koppling till kultursidornas framväxt.⁸⁸ Recensenten blev synligare. Ofta nämndes hans eller hennes namn i rubriker som: ”EBBA LINDQVIST: Fem diktsamlingar” eller ”Nöden och äventyret. Av ARTUR LUNDKVIST”.⁸⁹ Det var förstås ett bruk som delvis styrdes av tidningarnas allmänna redigeringsprinciper men som också visade att kritikerns namn och person kunde användas som dragplåster.⁹⁰

Samtidigt förekom fortfarande signaturer och pseudonymer. Ungefär en femtedel av anmälnarna, varav flera var födda före 1910, använde sådana. Bruket var vanligast i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* och *Sydsvenska Dagbladet*. Det kan tänkas att signaturerna för äldre kritiker, som Henning Söderhjems ”H. S–m” eller Hans Dhejnes ”H. Dhe”, var så välkända att de blivit synonyma med namnen.

Henning Söderhjelm hör till tidens mest produktiva recensenter. Han hade medverkat i *Handelstidningen* i över trettio år. Under 1910-talet hade han disputerat i psykologi och därefter författat både detektivromaner och memoarer, men recensionsverksamheten framstår som hans huvudsakliga sysselsättning.⁹¹ Lika aktiv var Stig Carlson, poet och redaktör för *Lyrikvännen*. Under de här granskade två månaderna anmälde han fjorton böcker i *Morgon-Tidningen*.⁹² Flitig var också Lennart Fröier som tillsammans med Evald Palmlund fyllde *Arbetets* litteraturspalter. Båda var involverade i Litterära studentklubben i Lund och hade tidigare medarbetat i *Kvällsposten*.⁹³

Många av kritikerna, som Erik Hjalmar Linder, Victor Svanberg, Knut Jaensson, Bengt Holmqvist och Hans Dhejne hade stor erfarenhet. Dhejne kom till *Sydsvenska Dagbladet* i början på 1900-talet och bytte aldrig organ.⁹⁴ Linder hade följt med sin kollega Gunnar Helén från radions *Tidsspegeln* till *Stockholms-Tidningen* när denne utsågs till kulturchef där. Självt blev han andreredaktör.⁹⁵ *Stockholms-Tidningen* var

också Victor Svanbergs forum sedan 1940-talet. Knut Jaensson och Bengt Holmqvist hade, som nämnts, kritikeruppdraget som huvudsysselsättning. Jaensson hade sedan 1930-talet hört till kretsen kring *fem unga* och det svenska avantgardets poeter samlades gärna i hans och hustruns, författaren Tora Dahls, hem. Under samma period skrev han för tidskrifter som *Fönstret*, *Karavan* och *BLM* innan han fick anställning på *Dagens Nyheter* 1946.⁹⁶ Holmqvist har karakteriserats som 40-talisternas kritiker och ansetts vara den som introducerade nykritiken i Sverige. Han hade kommit till *Dagens Nyheter*, från *Stockholms-Tidningen*, 1955 och skulle bli kvar i över trettio år.⁹⁷

Av 113 kritiker var bara 18 kvinnor. Av dem är många idag okända. Kerstin Ahlstrand, sedermera Matz, arbetade på *Expressen*.⁹⁸ På *Dagens Nyheter* var Christina Lilliestierna utrikeskorrespondent men bidrog liksom tidningens film- och teaterkritiker Barbro Hähnel ibland med bokrecensioner.⁹⁹ Andra, som Ann Bouleau och Greta Hjelm, var översättare.¹⁰⁰

I några av tidningarna medverkade inte en enda kvinna under urvalsperioden, i *Metallarbetaren* ingen under hela året.¹⁰¹ I det sistnämnda fallet återspeglades förmodligen den manliga dominansen i ägaren Svenska Metallindustriarbetareförbundet. Här recenserades dessutom bara fyra verk skrivna av kvinnor under hela året.¹⁰² Av de trettio skribenter som medverkade i *Perspektiv* var bara sex kvinnor och ingen av dem bidrog mer än två gånger.¹⁰³ I *BLM* var de kvinnliga skribenterna också få men här dyker några välkända namn upp som Margit Abenius, Birgitta Trotzig och Eva Moberg.

I urvalet ingår få barnböcker vilket utesluter en del kritiker. Eva von Zweigbergk hade ersatt Gurli Linder som ansvarig för barnboksbevakningen i *Dagens Nyheter* 1935 och Greta Bolin hade motsvarande post på *Svenska Dagbladet*.¹⁰⁴ Det fanns också flera manliga barnbokskritiker, däribland Lennart Helsing i *Aftonbladet*.¹⁰⁵

Ett tiotal kvinnor skrev regelbundet och omfattande, bland dem Ven Nyberg, Margareta Sjögren och Gunnel Vallquist i *Svenska Dagbladet*.¹⁰⁶ Ebba Lindqvist var förste lyrikkritiker på *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* mellan 1949 och 1958, sedan 1954 också programledare för radioprogrammet "Lyriskt forum" och själv poet.¹⁰⁷ Även Anna Lenah Elgström hör till de mer bekanta namnen. Under det tidiga 1900-talet hade hon varit en betydande författare och samtidigt varit verksam som kritiker i *Social-Demokraten*. Under 1950-talet skrev hon för *Sydsvenska Dagbladet*.¹⁰⁸

Mest produktiv var Viveka Heyman. Hon blev recensent för *Dagstidningen Arbetaren* i början på 1940-talet och tog över som kultureddaktör efter Stig Dagerman 1949. Fem år senare lämnade hon uppdraget men fortsatte som frilans. I *En fri tidning* betonas hennes arbetsamhet; ingen skulle ha skrivit så många kulturartiklar för tidningen som hon gjorde. I *Kritisk tidspegel* lyfter Mats Jansson fram hennes betydelse som promodernistisk kritiker på 1940-talet.¹⁰⁹

Olof Lagercrantz berättar i sina memoarer *Ett år på sextiotalet* (1990) att det på

Svenska Dagbladet under 1940-talet råde en tydlig rangordning bland kritikerna, vilken innebar att "[b]erömd skrev om berömd, mindre berömd skrev om mindre berömd".¹¹⁰ Det är rimligt att tänka sig att detta gällde också 1956 och i fler fora. Att studera vem som recenserar vem kan vara ett sätt att avgöra en kritikers status. För de kvinnliga anmälarna var det lika vanligt att de skrev om män som kvinnor. De recenserade romaner av Leiken Schjelderup, Elisabeth Trévol, Dagmar Edqvist, Alice Lyttkens och Ebba Lewenhaupt. Några av dem bedömde välkända manliga författare. Heyman anmälde Rudolf Värnlund, Dagny Levin skrev om Birger Sjöberg och Barbro Hähnel om Herman Wouk. Abenius och Heyman recenserade Harry Martinsons *Aniara* i *BLM* respektive *Arbetaren*. Martinsons rymdepos var en stor litterär händelse och tidningarna satte sina främsta kritiker att anmäla det. Lagercrantz gjorde det själv i *Dagens Nyheter*, Lundkvist skrev i *Morgon-Tidningen*, Göran O. Eriksson i *Handelstidningen*, Linder i *Stockholms-Tidningen*, Åke Janzon i *Svenska Dagbladet* och Karl Vennberg i *Aftonbladet*. Att Heyman och Abenius fick äran visar att de tagit sig ur den "kvinnliga litterära subkulturen" som Karl Erik Rosengren kallat den kvinnliga litteraturkritiken under perioden. Med det åsyftade han att det var dubbelt så vanligt att kvinnor anmälde böcker av kvinnliga författare som att de manliga kritikerna gjorde det.¹¹¹ Mer rätt är egentligen att vända på det. Kvinnorna läste både män och kvinnor medan 83 procent av männens recensioner behandlade andra män.¹¹² Litteraturkritiken var en manlig kultur: 84 procent av kritikerna var män, det var män som skrev 86 procent av recensionerna och 79 procent av anmälningarna behandlade verk skrivna av män. 71 procent av recensionerna var skrivna av män om andra mäns verk.

Trots att kritikerna var mer än dubbelt så många som föregående period hade antalet kvinnliga kritiker inte ökat i samma utsträckning. Det gör att könsfördelningen faktiskt var ojämnare än under 1906.¹¹³ Andra undersökningar har också visat att bara 15 procent av recensionerna skrevs av kvinnor ännu på 1960- och 1970-talen.¹¹⁴

Varför var kvinnorna så få? Det finns förstås inget enkelt svar på frågan, men jag kan se ett antal bidragande faktorer. Att recensera handlar om att värdera och bedöma, att göra sin röst hörd och uttrycka sin mening – egenskaper som kvinnor varken fostrades till eller uppmuntrades att förvärva. Kritikens tradition är, som Forser betonar, offentlighetens och, med "dess offensiva upplysningsideal och myndiga påståelighet", en manlig sfär.¹¹⁵

De kvinnliga kritikerna saknade också förebilder och de kontaktnät som deras manliga likar ägde. De kunde även riskera att möta motstånd. Tingstens rekrytering av Ingrid Arvidsson i mitten på 1940-talet upprörde *Dagens Nyheter*'s ledning som ogillade att "ett olämpligt fruntimmer" skulle sköta litteraturbevakningen.¹¹⁶

Kvinnans position inom den litterära institutionen hade också betydelse. Kritikerna hade, som vi sett, ofta en egen skönlitterär produktion och/eller bakgrund i den akademiska världen. Andelen kvinnor inom båda dessa grupper var låg. I författarkåren dominerade männen. Uppskattningsvis låg fördelningen även här

på 20 procent kvinnor och 80 procent män.¹¹⁷ Bland akademikerna var kvinnorna ännu färre.¹¹⁸ Många kvinnliga recensenter var istället journalister och från en sådan position lyckades de sällan göra sig namn som kritiker och var förmodligen inte heller i första hand intresserade av det.

Toril Moi skriver i en genusvetenskaplig studie av Pierre Bourdieus kultursociologiska teorier att det att vara kvinna ofta är ett ”negativt kapital” på det intellektuella fältet. Med det menar hon att en kvinna för att lyckas behöver samla på sig mer symboliskt kapital än en man – för att uppväga den brist på kapital som hennes kön utgör. Men Moi betonar också att för den som redan har tillräckligt stort kulturellt kapital spelar könet mindre roll.¹¹⁹ Ett sådant saknade de flesta kvinnliga kritiker och därför är de mer eller mindre bortglömda i kritikhistorien. De få som lyckats att göra sig ett namn – som Heyman, Abenius och Lindqvist – framstår som undantag och, med Anna Williams ord, som ”stjärnor utan stjärnbilder”.¹²⁰ I berömmelse och betydelse har de haft svårt att tävla med sina manliga kolleger. Ingen av dem är med på Forsers lista över ”bästa kritiker” i *Kritik av kritiken* och varken Lindqvists eller Heymans kritikergärningar lyfts fram i Per Rydéns *Domedagar*.¹²¹

Att få tillträde till kultursidorna verkar ha varit relativt lätt. Bo Strömstedt, som senare skulle bli kulturchef på *Expressen*, berättar att han 21 år gammal helt enkelt skickade in en färdig recension till kvällstidningen och fick den antagen. Sedan fortsatte det:

Våren 1952, färdig med min fil kand och min militärtjänstgöring, skickade jag ett nytt stycke till kultursidan, ”Per Staffan Lind, poet” – snabbt följd av ännu ett som häftigt smådade greve Snoilsky. Honorarens storlek uppmuntrade mig, och när jag en dag i augusti 1952 kom hem från ett röstprov på Radiotjänst i Malmö [...] låg i tamburen ett brev från Expressens dåvarande kulturredaktör Åke Lindström. Uppmanad av Ivar Harrie undrade han om jag ville efterträda Sven Alfons som tidningens lyrikkritiker.

Ingenting ville jag hellre [...].

Förvirrad och glad tackade jag ja, och den 10 september 1952 recenserade jag, 23 år gammal, min första diktsamling i *Expressen*: ”Stunder” av den 83-åriga Bo Bergman, pensionerad från posten redan innan jag börjat skolan. Han fick god kritik.¹²²

Strömstedts berättelse påminner om Viveka Heymans. Även hon skrev till kulturredaktören, i det här fallet Karl Vennberg på *Arbetaren*, och fick ett antal recensionsexemplar tillbaka med posten.¹²³

Goda kontakter verkar ha varit betydelsefulla. Den litterära världen var liten och att kritiker och författare var vänner, kanske till och med släkt behövde inte utgöra något hinder. Enligt Wallander var det ofta samma personer som recenserade och som blev recenserade i *Metallarbetaren*.¹²⁴ I urvalet är det flera kritiker som också skrivit verk som anmäls, i många fall av kolleger och bekanta.¹²⁵ Otterberg kom-

menterar *Dagens Nyheters* kultursida under Lagercrantz ledning:

I dag är det vanligt att kultursidor anlitar kritiker från andra tidningar när verk av deras egna skribenter ska anmälas. En oskriven regel om jäv gör gällande att en kritiker helst inte ska anmäla verk av författare som han eller hon har någon personlig koppling till [...]. Praxis för Lagercrantz kultursida var raka motsatsen, vilket också var brukligt i samtiden. Här recenserar kolleger varandras verk, och inte minst Lagercrantz själv är flitig att recensera böcker både av sina redaktionsmedlemmar och av författare och skribenter han känner personligen och ibland rentav är nära släkt med.¹²⁶

Dagens Nyheters kulturchef anmälde verk av tidningens egna kritiker Eva von Zweigbergk, Bengt Holmqvist och Johannes Edfelt – liksom sin chef Herbert Tingsten, sin svåger Erik Askund och sina nära vänner (till exempel den diktsamling av Hjalmar Gullberg som han läst redan på manusstadiet). När problemen med vänkritik diskuterades vände han den till sin fördel och menade, som Otterberg uttrycker det, ”att kritiken, som kritik betraktad, blir bättre om man inte bryr sig om att sträva efter oberoende mellan recensent och recenserad”. För Lagercrantz personligen ledde det till en del konflikter och uppsagda bekantskaper, men som litteraturkritisk praxis var hans agerande inte ovanligt.¹²⁷

Författaren och journalisten Lars Widding påpekade i *Expressen* i mars 1956 det olämpliga i att författare skrev om varandras böcker. I *Aftontidningen* anmälde poeten och kritikern Stig Sjödin sin kollega Staffan Larssons dikter och Larsson recenserade i sin tur Sjäödins diktsamling några veckor senare i *Svenska Dagbladet*. Båda kallade varandras verk för de ”viktigaste” i periodens utgivning.¹²⁸ Hemming Sten på *Expressen* instämde och citerade Lars Bäckström som i den unglitterära tidskriften *Upptakts* februarinumner med beklagande noterat att med ”Stig Carlson, Axel Liffner och Staffan Larsson som särskilt inflationsdrivande poesikritiker har kvalitetsomdömena om det ’nödvändiga’, det ’angelägna’ och det ’beundransvärda’ etc. kommit att tillämpas på en abnormt stor procent av den nytukomna poesin”.¹²⁹

Vänskapsband och koterier var ifrågasatta men vanliga. De nära banden mellan författar- och kritikerkolleger visar också på vikten av att helst sitta på två stolar (det vill säga skriva både skönlitteratur och kritik) för att få inflytande på den litterära scenen.

Litteraturen

Enligt nationalbibliografin gavs det 1956 ut cirka 1 200 skönlitterära verk varav drygt hälften utgjordes av svenska original. Barnlitteraturen stod för ungefär en tredjedel.¹³⁰ För att få en uppfattning om hur stor del av det totala utbudet som anmäldes undersökte 1968 års litteraturutredning fem månader av *Dagens Nyheter* och

Arbetarbladet samt hela årgången av *BLM* 1956. Resultatet visade att *Dagens Nyheter* bedömde nästan 27 procent, *Arbetarbladet* drygt 14 procent och *BLM* närmare 38 procent av den svenska skönlitteraturutgivningen.¹³¹ Även om det är ganska höga siffror, så betyder det likväl att många verk valdes bort.

Precis som 1906 hade svenska och etablerade manliga författare företräde. Mest uppmärksamhet fick Sven Rosendahls *Lojägarna* med åtta anmälningar, alla förstadagsrecensioner. På andra plats kom journalisten Jan Olof Olssons romandebut *Årsklass 39* med fem recensioner. Axel Liffners *Glanslöst*, Nils Parlings *Sodom*, Gustav Sandgrens *Vårregnens tid*, Owe Husåhrs *Tre hjältar* och Friedrich Dürrenmatts *Domaren och hans bödel* fick vardera fyra. Med undantag för den sistnämnde var alla välkända författare på den svenska bokmarknaden.¹³²

Listan toppas av inhemska original. I recensionsmaterialet som helhet var nästan hälften av titlarna utländska, men den översatta litteraturen fick färre antal recensioner. Bara två böcker anmäldes fler än två gånger: Dürrenmatts *Domaren och hans bödel* och H. C. Branners *Ingen kender natten*.¹³³ Den enskilda kritikern verkar ha haft stor frihet att själv välja vad han eller hon ville uppmärksamma. Verk översatta från japanska, italienska, ryska, spanska och holländska recenserades, men huvuddelen av den anmälda översatta litteraturen är engelskspråkig. Den anglosaxiska litteraturen hade blivit dominerande efter andra världskrigets slut då Tysklands starka ställning på den svenska bokmarknaden ersattes av Frankrike och sedan allt mer av Storbritannien och USA. Det avspeglas också i litteraturbevakningen.¹³⁴ Arton av de utländska verken anmäldes från originalspråk.¹³⁵

Kvinnor fick sällan mer än en eller två recensioner och det var över huvud taget inte många som uppmärksammades. Bara två recenserades mer än två gånger, Tora Dahls *Långt bort härifrån* och Dagmar Edqvists *Paradisets portar*. Kvinnorna utgör mindre än en femtedel av författarna i urvalet.¹¹⁷ Fördelningen överensstämmer med utgivningen – även där utgjorde de kvinnliga författarna omkring tjugo procent.¹³⁷ Precis som 1906 fick de i genomsnitt något kortare recensioner än männen.¹³⁸

Prosan dominerade och utgjorde ungefär 75 procent av recensionerna. Lyriken stod för drygt en femtedel. Därutöver anmäldes ett fåtal dramatiska verk, några tecknade serier och två barnböcker.

Att så få barnböcker recenserades är anmärkningsvärt och väcker frågor om barnlitteraturkritikens status. Flera av dagstidningarna hade profilerade barnboksrecensenter och Otterberg framhåller barnkulturens starka ställning på *Dagens Nyheter*'s kultursida under femtiotalet.¹³⁹ Å andra sidan skriver Forser i ”Litteraturkritik som julklappstips” (1972) att barnlitteraturkritiken varken hade samma status eller syfte som den övriga litteraturbevakningen. Långt in på 1960-talet ansågs den vara en ”serviceinrättning åt bokhandlare, bibliotekarier och julklappsconsumenterna” snarare än verklig kritisk granskning.¹⁴⁰ Litteraturtidningar som *BLM* skrev bara i undantagsfall om barnböcker. Istället var det i specialtidningar som *Barn och kultur*, *Bokrevy*, *Skolbiblioteket* och *Biblioteksbladet* som bevakade utgivningen. Både i dessa

och i de dagstidningar som Forser undersökt publicerades de flesta anmälningarna i december, precis som i början på 1900-talet.¹⁴¹ Det förklarar varför barnböckerna i urvalet är få.

Även om det rådde konsensus om att svensk skönlitteratur av etablerade författare – oftast män – skulle prioriteras så är variationen bland titlarna ändå anmärkningsvärd. Av tolv tidningar valde fem att *inte* anmäla Sven Rosendahls *Lojägarna* på första utgivningsdagen.¹⁴² Förfarandet med en första recensionsdag var ett ganska nytt fenomen och ännu inte etablerat. En femtedel av recensionerna – de flesta publicerade i mars – gällde verk utgivna föregående år eller ännu tidigare. De riktigt stora bokhändelserna, som Martinsons *Aniara* och Mobergs *Nybyggarna*, anmäldes nästan genomgående på utgivningsdagen. När *Morgon-Tidningen* råkar recensera Beppe Wolgers *Djur som inte...* två veckor innan den kommit ut i bokhandeln, beklagar de det i en notis.¹⁴³ 1956 märks en oro för de fasta datumen som anses stressa fram anmälningar och göra recensionen till en nyhet.¹⁴⁴ Men kulturredaktionerna hade fortfarande stor frihet att välja vilka titlar som skulle framhållas och när. För *Perspektiv* var, som nämnts, ambitionen att inte skriva om samma litteratur som dagstidningarna. Även tidskrifterna emellan var variationen stor. Bara drygt en tiondel av verken recenserades i mer än en av tidskrifterna och det var bara två, Husáhrs *Tre hjältar* och Dahls *Långt bort härifrån*, som uppmärksammades i alla tre. Även i dagstidningarna var olikheterna påfallande. 84 procent av verken recenserades bara i ett organ.

Förlagstillhörighet hade betydelse. Bonnierägda *BLM* recenserade betydligt fler böcker från det egna förlaget än de andra tidskrifterna. *Perspektiv* som ägdes av LT:s förlag valde företrädesvis böcker därifrån och *Metallarbetaren* premierade socialdemokratiska Tidens förlags utgivning.¹⁴⁵

Recensionerna varierade mycket i längd men omfattade normalt mellan 2 000 och 5 000 tecken. I jämförelse med 1906 var färre anmälningar långa och fler riktigt korta nu. Över 60 verk recenserades på mindre än 1 000 tecken och bara sexton fick mer än 5 000 tecken. Kritiken i tidskrifterna var i snitt något längre än dagspressens men där var det vanligare med samlingsrecensioner vilket gjorde att utrymmet som ägnades varje enskilt verk ändå var större i tidningarna.¹⁴⁶

Längst artiklar publicerades i *BLM* och i *Norrköpings Tidningar*, men sett till omfång per recenserat verk erbjöd den senare ett mindre.¹⁴⁷ Liten plats gavs också i *Metallarbetaren*, *Expressen* och *Arbetsbladet* medan de böcker som anmäldes i *Upsala Nya Tidning*, *Sydsvenska Dagbladet*, *Stockholms-Tidningen*, *Svenska Dagbladet* och *Arbetaren* fick betydligt större utrymme.¹⁴⁸ Tomas Forser menar att ryktet om *BLM*s ovanligt omfattande recensioner är en myt: ”Recensionerna mäter inte fler spaltcentimeter än de som kunde förekomma i en tidning som Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. Men de är många fler, de orienterar över vidare fält och de är genomgående av hög klass.”¹⁴⁹

Tidskrifternas recensioner var inte nödvändigtvis längre än dagstidningarnas,

men i dagspressen var kravet på att skriva kort starkare. Artur Lundkvist berättar att när han återkom till *Stockholms-Tidningen*, efter att *Morgon-Tidningen* lagts ned, bad hans nya chefredaktör, Victor Vinde, honom att skriva kortare:

Det var ingen större svårighet, svarade jag, det blev ju egentligen tidningen som förlorade genom att få mindre text för samma honorar. Och jag berättade för honom hur Torsten Kreuger vid ett tillfälle angett sitt ideal för en litteraturrecension: den skulle försiggå likt ett fallskärmshopp, kasta sig ut med en gång, beskriva en rak och snabb linje, för att sen ta mark, punkt och slut, utan onödigt kring snack. Vinde skrattade och trodde nog vi skulle komma överens.¹³¹

Vindes och Kreugers åsikter var nog inte ovanliga. Att skriva koncentrerat var viktigare nu än 1906 då utrymmet var större. Dessutom konkurrerade fler titlar om uppmärksamheten. Kultursidans begränsade omfång innebar att artiklarna behövde underordna sig en journalistisk värdering och längd blev ett mått på betydelse.¹⁵¹

Kampen om kritiken

Genom kritikhistorien återkommer frågan om hur litteraturkritik ska bedrivas och av vem. Åren kring mitten på femtiotalet utgör inget undantag.¹⁵² Den mest omfattande debatten utlöstes av Bengt Holmqvists artikelserie "Kritikens tidsålder" 1955.¹⁵³

Just 1956 bestod inläggen av ett fåtal korta artiklar som sällan ledde till några större strider. I grunden handlade de om en och samma fråga: vem är kritiken till för? Frågeställningen kan tolkas som en reaktion på två tendenser i samtiden. Den ena var en sedan 1940-talet pågående utveckling mot allt mer avancerade recensioner som riskerade att bli en intern angelägenhet mellan kritiker och författare. Den andra mot en mer lättsam och populariserad litteraturbevakning.

Litteraturkritik brukar beskrivas som en praktik inspirerad av två traditioner, den journalistiska och den litteraturvetenskapliga.¹⁵⁴ Debatterna ovan kan ses som en strid mellan dessa skilda förhållningssätt. Att den aktualiserades nu berodde förmodligen på de förändringar kritiken genomgått i och med kultursidornas etablering. Med dessa ställdes nya krav på läsartilltal samtidigt som recensenter inspirerades av metoder och teorier från den akademiska litteraturforskningen vilket gjorde texterna mindre lättillgängliga.

År 1955 skriver historikern Sven Ulric Palme att "kritik först och sist är nyhetsförmedling". Han efterlyser recensioner som alla kan förstå och inte som nu "urarta[r] till kineseri eller terminologiskt humbug".¹⁵⁵ Också författaren Bo Setterlind menade att anmälningarna blivit alltför svårlästa, skrivna på "tillkrånglad recensionssvenska, uppblandad som den är med onödigt många främmande ord".¹⁵⁶

Föreställningen att kritikerna uttryckte sig konstlat bara för att framstå som intel-

lektuella återkom med jämna mellanrum. Lars Villius menade att recensenterna i *BLM* skrev på ”hebreiska”. När samma personer medverkade i dagspressen kunde de formulera sig begripligt, men i kulturtidskrifterna skulle de skriva ”lärt”, med uppståndande av hela apparaten av negativismer och främmande ord”.¹⁵⁷ *Skånska Dagbladets* Karl Hugo Axelsson raljerade i en krönika över de samtida litteraturanmälnas lust att etikettera författarskap och peka ut litterära förebilder. Handlade det egentligen inte bara om att kritikern ville visa upp sin egen beläsenhet?¹⁵⁸

Arbetsbladets kulturredaktör Ove Sandell förordade en hållning mellan den populariserade och den avancerade bokbevakningen. Han ansåg att recensentens uppgift visserligen var ”att informera läsarna om de nya böckerna, locka dem att läsa de goda böckerna och avstå från de dåliga”, och att en mer ingående analys som regel inte var dagskritikernas sak. Men litteraturkritiken borde ändå ha rätt att vara mindre lättläst än tidningens övriga delar. Precis som många andra genrer hade den sin egen terminologi.¹⁵⁹

Udden var ofta riktad mot modernismens förespråkare och särskilt mot nykritiken som fick skulden för det ökade formintresset. När Mats Jansson tecknar 1940-talets litteraturkritiska fält pekar han på konflikten mellan den nya generationens tongivande modernistiska recensenter och deras motståndare i form av både borgerliga kritiker som Hans Dhejne och Sten Selander och marxister som Gunnar Gunnarson. Trots skiftande ideologiska uppfattningar kunde de senare mötas i argumentationen för en antiexperimentell och realistisk litteratur, tillgänglig för en bred läsekrets.¹⁶⁰ Konflikten var knappast överspelad 1956 men nu var det istället nykritiken som var källan till misshälligheterna. Flera kritiker – däribland Holmqvist, Lindner och Cederroth – var intresserade av den nya anglosaxiska forskningsmetoden och inspirerades av den i sin kritik. Men deras sätt att skriva om litteratur mötte också starka reaktioner hos de recensenter som satte verkens innehåll i centrum och som tyckte det fanns för stort fokus på formfrågor.¹⁶¹ När Holmqvist, som varit en av teorins förespråkare, kritiserade dess utveckling i USA, var motståndarna därför snabba att haka på. Enligt dem hade nykritiken lett till att recensionerna främst handlade om verkens form och att de hade förlorat sin pedagogiska funktion. Victor Svanberg menade att den samtida svenska kritiken var usel, saknade koppling till idédebatten och ”dalta[de] med formproblem”. Sven Stolpe beklagade också den moderna kritikens hållning som innebar att det inte spelade någon roll ”vad dikten bär fram av mänskligt innehåll och av idéer; det enda avgörande är, *hur* den är gjord”.¹⁶² Att Holmqvist inte avsett att diskutera den svenska dagskritiken utan enbart den akademiska metodens konsekvenser – och detta i USA och inte i Sverige – spelade mindre roll.¹⁶³ Nykritiken utgjorde ett rött skynke. Lennart Fröier ansåg att den var orsaken till prosakritikens allt mer långsökta tolkningar och till att det hade blivit norm att visa upp ”symboler, allegorier och mytiska mönster i romanen” – oavsett om det fanns sådana eller inte. Som exempel anförde han en recension i vilken ett

gräl mellan två gubbar tolkats som en allegori över förhållandet mellan öst och väst och frågade: ”Vad är meningen med det? Hur långt ska man rimligtvis kunna föra jakten på allusioner och allegoriska anspelningar?”¹⁶⁴

Nykritikens höga värdering av allmängiltighet och angelägenhet anklagades också för att skapa ”inflation” i vissa värdeomdömen. ”Av någon anledning hålls det vidare för troligt att ett diktverk för att kunna räkna på beständighet måste behandla något som är av bestående intresse, såsom Kärleken, Döden och Väderlekens Skiftningar”, skriver Jacob Branting och menar att det för tillfället rådde en ”hausse i evighet och beständighet på den litterära börsen”.¹⁶⁵

Oavsett hur omfattande och inflytelserik denna föregivet formanalyserande och tolkande kritik egentligen var, upplevdes den uppenbarligen som ett hot. Att recensionerna blev allt för subjektiva och svårlästa för den ”vanliga läsaren” var ett vanligt argument och sannolikt en följd av den obegriplighetsdebatt som hade förts på 1940-talet.¹⁶⁶ Då handlade det om att litteraturen skulle kommunicera med läsaren och vara förstälig, nu ställdes samma krav på litteraturkritiken.

Samtidigt som en del av den massmediala litteraturbevakningen blev smalare och mer avancerad fanns det också en motsatt tendens, nämligen att kritiken behandlades som vilken journalistisk text som helst. En recension skulle utifrån ett sådant synsätt skrivas med samma krav på lätläshet och nyhetsanpassning som tidningen i övrigt.

När kritiken institutionaliserades på kultursidan ökade både dess autonomi och dess beroende. Litteraturjournalistiken fick en egen plats men tvingades också att anpassa sig till kraven på lönsamhet. En välgjord kultursida kunde lyfta en tidnings anseende och många värnade om sin kulturprofil, men utrymmet var inte givet. Som Harrie påpekat kunde litteraturkritiken av ägarna uppfattas som mer tärande än närande, medan skribenterna beklagade att den var anpassad efter journalistiska behov.¹⁶⁷ Enligt Sven Nilsson behövde tidningar som ville satsa mer på kulturmaterial vanligtvis visa vilka journalistiska och ekonomiska fördelar de därmed kunde uppnå.¹⁶⁸

Den alltmer populariserade och nyhetsanpassade kritiken som framför allt den nya kvällspressen med *Expressen* i främsta ledet, stod för, bemöttes också med skepticism. Ove Sandell ansåg att det var den typen av recensioner – som handlade mer om personen än om verket och vars ”stil är ovärdig sitt föremål: ett sladdrigt prat, någon gång knappt över seriernas nivå, fast mer osammanhängande” – som utgjorde det verkliga problemet.¹⁶⁹

Morgon-Tidningens kulturchef Erwin Leiser gav följande bild av *Expressens* litteraturbevakning: ”Den tycks gå ut på att chockera läsarna genom en hurtfrisk jargong som inte tar hänsyn till annat än den omedelbara utmanande effekten. Man tar upp personer i stället för saker, diskuterar författaren i stället för hans verk.” Som exempel lyfter han upp Bo Strömstedts recension av Maria Wines *Munspel under*

molnen. Enligt Leiser försökte Strömstedt dölja sin egen osäkerhet och oförmåga att förstå diktsamlingen, genom att ”slå under bältet” och ”då blir det som det blivit här, en till frisk spontanitet förklädd slapphet, en osäkerhet som behöver arrogansens täckmantel”.¹⁷⁰ Kulturchefen vände sig också mot att *Expressen* tilltalade författarna vid förnamn, vilket i sin tur upprörde Bernt Eklundh, kvällstabloiden *Göteborgs-Tidningens* kulturredaktör. Enligt honom var Leisers reaktion ett tecken på att han var rädd att förlora makten över kritiken. ”Hans varningar för flåshurtighet har naturligtvis berättigande men summan av allt tycks bli: Leiser är illa berörd över att journalister vågat sig in i kulturreservaten, under parollerna Modern typografi och Nyheten främst.” De gamla traditionella kulturskribenterna får finna sig i att ”[k]ulturartikeln i traditionell mening måste maka åt sig”, menar han.¹⁷¹

Det fanns en tydlig antagonism mellan å ena sidan kvällstidningarnas kulturjournalister (däribland *Expressens* redaktör Hemming Sten, dess unge lyrikkritiker Strömstedt samt Eklundh på *Göteborgs-Tidningen*) och på den andra den traditionella kulturbevakning som *Morgon-Tidningens* och *Dagens Nyheters* kulturchefer representerade. Mottagandet av Harry Martinsons *Aniara* i mitten av oktober 1956 synliggjorde konflikten. På ett helsidesuppslag sidorna före Strömstedts recension i *Expressen* publicerades ett reportage med en tecknad bild av Aniara och ”fakta om rymdskeppet”. En något motvillig Martinson intervjuades av Lars Widding och fick besvara frågor som ”Vad käkar dom egentligen?” och om han själv ville resa till månen.¹⁷² Lagercrantz reagerade och skrev på *Dagens Nyheters* kultursida dagen därpå att ”Expressens Aniarauppslag är i sin groteska konkretion ett slag i diktarens ansikte. Det är just denna övertro på det handfast verkliga som tusentals gånger varit föremål för Harry Martinsons satir. Expressen tror sig kunna äta den symboliska fågeln, lägger måttband på det som är omätbart”.¹⁷³ Ivar Harrie svarade i *Expressen*:

Han [Lagercrantz] är ense med Erwin Leiser i regeringsorganet om att Expressens kulturredaktion förnedrar kulturen och sänker allmänbildningen genom att framställa händelser i kulturlivet så som journalister brukar framställa alla slags händelser, med tonvikt på vad som är nyhet [...]. Sådant får inte förekomma, kulturhändelser ska förbli interna angelägenheter kulturpersonligheter emellan, det är helgerån om de framställs så att de kanske väcker intresse hos ”plebs”, den stora enkla dumma allmänheten.¹⁷⁴

Debatterna om hur kritiken skulle bedrivas kan tolkas som en kamp om legitimitet och rätten till ordet. För vem skrivs kritiken? Vem ska få skriva den och hur ska det göras? Att frågan hade blivit viktig berodde förmodligen, som jag tidigare nämnt, på kultursidans framväxt. Nu hade de flesta tidningarna egna etablerade kritiker och dessa en anvisad plats för sina texter, men det var för den skull inte givet hur kritiken skulle se ut eller vem den skrevs för.

Recensionerna 1956

En ny och modern kritik. Verket och kritikern

Recensionen är, som Per Rydén skriver, en genre som förändras långsamt. Han kallar den traditionell, närmast statisk och exemplifierar med att det sena 1700-talets anmälningar påminner om de nutida.¹⁷⁵ Men att genren är sig lik innebär inte att de normer kritikerna utgår från också är det. Även om samma moment av värdering, beskrivning och tolkning återkommer, har kritikernas utgångspunkter förändrats. Vi kommer också se hur olika aspekter är mer eller mindre dominerande under respektive perioder. 1906 ägnades stort utrymme åt de litterära karaktärerna och verkens handling. Innehållsreferaten användes mer sällan 1956, oftare återgavs istället händelseförlopp fragmentariskt och utan förklarande sammanhang.¹⁷⁶ Utmärkande är istället någon form av analys eller fördjupad tolkning av den anmälda texten.¹⁷⁷

Denna tendens har relaterats till den litterära modernismens genombrott. Perioden 1946–1964 kallar Per Rydén för ”maktägande modernism”. Med det åsyftar han att de modernistiska författarna intagit positioner som kritiker, lektörer och redaktörer och att en ny kritikerroll slagit igenom. ”Den stora kritikens tid med dess anspråk på att uppställa lagar, förvalta en tradition och däri efter vederbörlig prövning och eventuell korrigeringspassa in den nya litteraturen var definitivt förbi”, skriver han. Den nya litteraturen hade ”mindre behov av domar och större behov av uttolkning”.¹⁷⁸

Mats Jansson för också fram tesen att modernismens genombrott – och senare dominans – till stor del berodde på att den fått sin egen kritikerkår på 1940-talet. Även han urskiljer ett paradigmskifte under samma period. ”Vi är inne i en brytningstid och förändringsprocess. Litteraturkritiken innehar ännu i hög grad en normativ och dömande funktion. Samtidigt möter exempel på en kritik som i större utsträckning underordnar sig det litterära verket”, skriver han.¹⁷⁹

I en debattartikel från 1959 beskriver Olof Lagercrantz kritikens uppgift som ”att tolka, söka egenart, förstå”. Enligt Stina Otterberg undvek Lagercrantz värderande adjektiv för att istället ”återgestalta eller omgestalta den litterära texten”.¹⁸⁰ Det är ett förhållningssätt som förefaller vara typiskt för kritikerna under perioden. De vill presentera egna tolkningar av verken. När de beskriver vad de handlar om är

det därför vanligtvis inte intrigen utan budskapet eller tematiken som avses. ”Om samvetskonflikt handlar Dagmar Edqvist roman”, skriver en recensent. ”En mäsä är det, över förlorad ungdom och delaktighet i livet”, heter det om ett annat verk. *BLM:s* kritiker tolkar temat i Tora Dahls *Långt bort härifrån* som valet mellan ”dom eller kärlek” och *Perspektiv* menar att det är ”nödvändighetens väg i en människas liv” som Olle Svensson beskriver i *De blindas flykt*.¹⁸¹ Att formulera vad verket egentligen handlar om är en central uppgift.¹⁸² Kritikerna vill på så sätt skriva vidare på det, förklara det eller översätta det. De vill fånga dess stil eller stämning. ”Berättelsens grundton är melankoli och ensamhet, men inte uppgivelse”, skriver en anmälare om Maj Birkstams *Eva Ingen*.¹⁸³ En annan karakteriserar Folke Dahlbergs lyrik som ”skön men sällsam, dunkel i konturerna men med skimrande reflexer”.¹⁸⁴

Ett vanligt retoriskt grepp är att kritikern ger exempel på de karaktärer, miljöer eller situationer som läsaren kan möta i boken.¹⁸⁵ Ett annat är att citera eller parafrasera. Till exempel återanvänds Britt-Marie Eklunds dikt som börjar ”Jag tror på allt som dröjer eller / tvekar / på allt som bär sig självt i väntans / väntan” när kritikern skriver att Eklunds dikt är bäst ”när den dröjer eller tvekar”. Gabriel Jönssons uttryck – ”och som en sommarvind gick han tillväga” – tar anmälararen upp: ”Skimret, luftdagrarna över landskapet har poeten förstått att fånga med lätta penseldrag, och något av mjukheten i handlaget vill man gärna tro att han lärt direkt av sommarvinden.”¹⁸⁶

Kritikens värderande funktion är mindre tydlig. Det betyder inte att värderingar saknas men de uttrycks oftast mer implicit, till exempel genom jämförelser med andra verk. Dessa har dessutom delvis andra funktioner nu än föregående period. Då uppfattades likheter mellan verk inte sällan som ett tecken på bristande originalitet och osjälvständighet hos den recenserade författaren. Nu används de istället för att placera in ett verk i en kontext och för att tolka och värdera det.¹⁸⁷

Intresset för form och berättarteknik är närvarande i kritiken men i recensionsurvalet är det inte så dominerande som debatterna ger sken av. Ett exempel på hur det kan ta sig uttryck är recensionen av C. P. Snows *De nya männen*:

Romanen är skriven i jagform, och den som berättar är ständige statssekreteraren Lewis Eliot, en medelålders man med ett olyckligt äktenskap bakom sig, en resignerad människa som låter de egna problemen sjunka tillbaka och i stället omfattar brodern Martin med ett intresse, som är osjälviskt men kanhända bottnar i social revansch känsla: brodern – atomforskaren ska göra den karriär Lewis själv avstått ifrån. En spionhistoria är inflettad i handlingen, men det inslaget är inte särskilt ”dramatiskt” – spänningen ligger i Martins och de andra vetenskapsmännens kamp, i skildringen av myndigheternas förhoppningar och misstroende och i de enskilda forskarnas reaktion inför framtidsperspektiven med atomkrig och utplånade städer. Det är en fint spunnen handling med en mängd trådar både i det yttre och inre skiktet.¹⁸⁸

Fokus ligger på att uttolka verkets huvudteman (forskarnas dilemman och strävanden

liksom relationen mellan bröderna) men anmeldaren beskriver även formmässiga aspekter (en genreangivelse och att det finns flera handlingsplan och berättarpositioner). Det senare betonas också längre fram i recensionen när romanens brister härleds till formen:

Svagheten i romanen – ty till slut har man trots allt en känsla av svaghet i greppet – hänger ihop med Lewis' ställning i berättelsen. Trots alla sina kommentarer, sina kloka ingripanden, sin självanalys blir han en smula diffus och blek, och det kan verka som han vore uppfunnen för att handlingen ska få ett fäste. Kanske hade boken fått skarpare kontur utan detta förmedlande ”jag”.¹⁸⁹

Att kritikerna gärna relaterar sina tolkningar till samspelet mellan form och innehåll kan vi också se i en recension av Artur Lundkvists roman *Vindingevals*. ”Ensamheten, ångesten, den själsliga splittring, som utmärker den moderna, rotlösa storstadsmänniskan, speglas i en bruten, intensiv, surrealistiskt stegrad montage teknik”, heter det här.¹⁹⁰

En annan förändring märks i kritikerrollen. 1956 träder kritikerna fram med sina personliga läsningar och blir därmed också synligare som agerande subjekt. Vi får ofta följa deras reaktioner under läsakten och hur de betonar det subjektiva i sina tolkningar och bedömningar. Formuleringar som ”i mitt tycke”, ”enligt mig” eller ”så som jag uppfattar det” är vanliga. Sinnliga reaktioner och intryck under läsningens gång redovisas gärna. Kritikerna ryser, tråkas ut, suckar, skrattar och rycks med.¹⁹¹

Subjektiviteten gör också att en recensent kan skriva om en diktsamling: ”Jag vet att den senare dikten är större och mer ursprunglig poesi [...] men det finns en intelligent prydlighet i den förra som alltid ska tilltala mig väl så starkt.”¹⁹² Hur uppfattningar om verket kan förändras under läsningen betonas i en recension av H. C. Branners *Ingen känner natten*: ”Det hände under läsningen, att jag gång på gång hajade till och undrade, om författaren skulle orka hålla balansen i sin berättelse. Men – och detta är det väsentliga – vid slutet måste jag ändå erkänna, att han lyckats. Ingen känner natten är en stark, en gripande upplevelse.”¹⁹³

Per Lagerholms analys av recensioner i *BLM* visar hur genren förändrades mellan 1932 och 1948. I början på 1930-talet var anmälningarna deskriptiva och värderingarna tydligt negativa eller positiva. ”De analyserande delarna är förvånansvärt korta”, skriver han och textens funktion ”i stor utsträckning rent informativ”. Beskrivningar av verkets handling tar upp mycket utrymme medan kritikerns reaktioner och ”mentala processer” sällan omnämns. 1948 var anmeldaren som person däremot framträdande och recensionerna ofta komponerade efter dennes ”spontana reaktioner på läsningen”. Lagerholm noterar också att medan kritikerna i början på 1930-talet undvek att skriva ”jag” och föredrog ”man” så blev recensenterna mer synliga och aktiva parter i de egna texterna från slutet på 1940-talet.¹⁹⁴ Beskrivningen av kritiken 1948 äger viss giltighet även 1956. Kritikerna skriver dock sällan ”jag”,

hellre använder de uttryck som ”man”, ”ens” och ”läsaren”. Ändå är det tydligt att de talar om sina egna erfarenheter. Det heter att ”man här och var kan uppdriva ett visst intresse”, att ”människans avgrunds djup blottläggs, så att man nästan får kväljningar”, att ”man skall överraska sig själv med att skratta högt och ljudligt under genomläsningen” eller att ”[l]äsarens sista intryck är besvikelse”.¹⁹⁵ Kritikern kan alltså vara personlig och synlig i texten men det är ännu inte kutym att skriva ”jag”.

Även om uppgiften som uttolkare av verket innebär en underordnad ställning gentemot författaren och den litterära texten så ger den samtidigt kritikern en central position – litteraturen klarar sig ju inte på egen hand, texten behöver skrivas vidare och recensenten har kompetens att göra det. Den förlorade auktoriteten som litteraturdomare tar recensenterna igen som uttolkare. Kritikern legitimerar sig genom att vara en känslig och lyhörd mottagare; istället för att hylla eller fördöma ska han eller hon förklara.

Enkelt och äkta. Kritikens värderingskriterier I

I recensionerna återkommer vissa honnörsord och omdömen. Exakt vad de stod för i sin samtid och vad kritikerna menar när de använder dem är förstås inte helt enkelt att avgöra men begreppen visar vilka termer som stod till förfogande när ett verk skulle beskrivas och bedömas. Sådana är enkelhet, klarhet, saklighet och tydlighet. Ofta kombineras de. Kritikerna talar om ”en ömsint bok, skriven på ett klart, enkelt och effektivt språk”, hur författaren berättar ”enkelt och koncist” i en roman eller om ”den sakligt enkla stilen” i en annan. Språket är ”kristallklart, kortfattat”, berömmar en kritiker en författare. En annan kallas ”en klar och beräknad berättare”.¹⁹⁶

Uttrycken återfinns även i lyrikkritiken. Kerstin Hed berättar ”[e]nkelt och även i bästa mening okonstlat”, menar *Arbetets* recensent och Arne Nymans diktsamling *Ytor* beskrivs som ”formellt klar och påtagligt gripbar”.¹⁹⁷

”Enkelt” och ”klart” används alltså i många olika sammanhang men de uttrycker alltid positiva värderingar. Ofta associeras de till tydlighet; att författarna vill nå fram till och kommunicera med läsarna. I en recension av Stig Carlsons *Mittlinje* heter det:

Så klart och så avspänt har Stig Carlson knappast skrivit förr. Han tycks ha fått råd att lämna bakom sig nästan allt det som sedan gammalt tyngt hans vers: den litet krampaktiga ordmagin från förr är borta, och med den de långa genitivanhopningarna, överdrifterna, bildraseriet. Samtidigt har den nya avspändheten gett honom ett långt vidare register än förut.¹⁹⁸

Att Carlson skriver ”klart” och ”avspänt” beror alltså enligt anmälnaren på att han vågat skära bort de element som har ”tyngt hans vers”. En annan recensent betonar samma utveckling. ”Han har, i det stora hela, nått fram till en avklarnad enkelhet

och pregnans i formen, som gör ett imponerande intryck”, skriver denne, men påpekar också att författaren

[n]ågon gång som i dikten ”Flykten”, kan [...] återfalla till sin tidigare överlastade stil, men det är undantag. Han har lyckats disciplinera sitt bildspråk, som förr ofta kunde verka abstrakt opersonligt och oorganiskt – nu växer bilderna naturligt fram ur den lugna rytmiska andhämtningen.¹⁹⁹

En annan författare som disciplinerat sitt uttryck är Arne Nyman. Han skulle, enligt en kritiker, själv ha sagt sig behöva ”ett hårt formtvång för att inte förlora sig i svammel”. Med ett sådant har dikterna också fått ”den slipade kristallens renhet och klarhet”.²⁰⁰ Folke Fridells genrebyte från roman till novell uppmuntras. Detta nya format, menar hans anmälare, passar honom och ”har lett till en förnyelse av hans stil, tvingat honom till koncentration och disciplinering och framför allt till reflexion över de estetiska problemen”.²⁰¹

Birger Norman uppskattas för sina ”tydliga, realistiska bilder”, medan hans kollega Björn S. Nordenborg får anmärkningen att det har gått för ”mycket retorik” i hans diktning: ”På nästan varje sida i hans häfte kan man finna versrader som inte fyller någon nödvändig uppgift, som saklöst kunde skurits bort.” Han uppmanas återkomma när han ”lärt sig mer av koncentrationens konst, när han i långt högre grad iakttar den konstnärliga ekonomins krav”.²⁰²

Det är rimligt att tänka sig enkelhets- och tydlighetsidealet som en reaktion mot föregående decenniums högmodernism och dess avancerade formspråk, svårbegripliga texter och exklusiva tilltal. Det är ordrikedomen och ”bildraseriet” som nu ska bort. Eva Lilja och Niklas Schiöler skriver att bland det tidiga femtiotalets poeter fanns uppfattningen att fyrtioalisterna misslyckats både med det avancerade formspråket och med att göra sig förstådda. 50-talspoeterna förstod sig inte på den fria versen. De vill att poesin ska vara ”enklare, klarare, tillgängligare. Bildspråket skall hänga ihop. Det är T S Eliots exakta bildteknik som efterlyses, i motsats till surrealismens mer vildvuxna bilder. I viss mån gick de också tillbaka till den gamla taktfasta formen.” Författarna på 1950-talet återgick till mer traditionella uttrycksformer och ville skriva mer lättförståelig poesi, en rakare och tydligare diktning.²⁰³ Det är också ideal som kritiken uppmuntrar med sitt tal om enkelhet och klarhet.

Tio år tidigare hade den stora ”obegriplighetsdebatten” utlösts efter att Sten Selander recenserat Erik Lindegrens *mannen utan väg* och hävdade att den var omöjlig att förstå. Selander fick därefter ett rykte om sig som reaktionär modernismmotståndare, vilket Martin Kylhammar påpekat var både orättvist och felaktigt. ”Idag ser vi tydligare att Sten Selanders kritik av ett språk bortom logiken och av det elitistiska i den konstnärliga modernismen hade en mycket allvarlig grund, och inte alls bottnade så mycket i en småborgerlig konservativ estetik”, skriver han. Kylhammar menar att det för Selander var viktigt att författare tog sitt etiska ansvar. Inte minst efter andra världskriget och nazismens brott mot mänskligheten behövdes

en litteratur som kunde vägleda, förmedla kunskap och inte minst kommunicera. Att Lindegren, som Kylhammar uttrycker det, ”struntade i publiken och politiken för att söka sitt eget uttryck” blev en provokation mot dessa ideal.²⁰⁴ Kritiken mot modernismens obegriplighet och långt drivna formexperiment fortsatte med den på skämt skrivna diktsamlingen *Camera obscura* som kom ut samma år, där Lars Gyllensten och Torgny Greitz under pseudonymen Jan Wictor drev med den moderna poesin.²⁰⁵

Det finns också exempel där 40-talet mer explicit framställs som ett antiideal. I en recension av Axel Liffner beklagar kritikern att även om dikterna nu blivit ”användbara” och ”angelägna” med ”sin avsaknad av prunkande briljans”, saknas tyvärr inte ”den ironiska distansen, det kletande arvet från 40-talet”.²⁰⁶ I anmälningen av Hans Petersons roman *Hejda solnedgången* skriver en recensent: ”För inte så länge sen skreks det vilt i kulturspalterna efter berättare bland den unga författargenerationen. Och skreks med rätta tyckte många, som var utledsna på de ungas experimenterande med stil och komposition.” Peterson däremot, menar kritikern, kan ”konsten att berätta en historia rakt fram utan onödiga konstgrepp och finter”.²⁰⁷ När den unga författargenerationen diskuterar det nya decenniets litteratur i *Dagens Nyheter* i början av 1950-talet är uttryck som klarhet och begriplighet återkommande. 40-talets diktning beskriver en av författarna som framkrystad med ”konstiga sammansättningar och formuleringar”, och han ställer den i motsättning till den spontana dikt som skapas genom ”äkta känsla”.²⁰⁸

Samtidigt som ett modernistiskt synsätt präglar den nya kritikerrollen och dennes förhållningssätt till verket uttrycker alltså bedömningskriterierna en motreaktion mot de formspråk som förknippas med 40-talets högmodernism.

Om att vara människa. Kritikens värderingskriterier II

”Mänskligt” och ”mänsklighet” är andra ofta återkommande begrepp. Romanser sägs handla om ”vår tids människa” eller om ”människans utsatta ställning i vårt århundrade”.²⁰⁹ I recensionen av Evan Hunters *Det lätta steget* skriver kritikern att det väsentliga i romanen ”ligger på det djupt mänskliga planet” och Tora Dahls *Långt bort härifrån* sägs ha ”ärende till alla människor”.²¹⁰ Även i lyriken beröms sådant som en ”mänsklig stämma” och ”förfinade konstnärliga och mänskliga värden”.²¹¹ I Artur Lundkvists samlade dikter uppskattas särskilt de som har ”ett mänskligt angeläget tonfall” och Johannes Edfelts *Under Saturnus* får recensenten att fråga om man får ”riktigt syn på den mänskliga och poetiska innebörden” i en av prosadikterna.²¹²

Vad handlar då detta ”mänskliga” om? Precis som vad gäller andra återkommande värderingsord är betydelsen vag och beroende av sammanhangen där de används. Det kan handla om vad det innebär att vara människa eller, som en kritiker uttrycker

det, för att ”spegla en syn på själva människovarat, som aldrig upphört att ha sin giltighet”.²¹³ Inte sällan är det ”allmängiltigheten” som betonas – att verken ska skildra erfarenheter som gäller hela mänskligheten.²¹⁴ En anmälare gör reflektionen att många kritiker numera skulle hävda att litteraturen ”är det enda signifikativa uttrycket för det rent mänskliga, dess mål och medel”.²¹⁵

Fler verk handlar om människors utveckling och relationer, en tematik som kritikerna värdesätter. Ivar Lo-Johanssons *Journalisten* kallas ”en själs utvecklingshistoria” och Owe Husáhr gestaltar ”en mänsklig tillblivelseprocess”.²¹⁶ Författare som inte lyckas med, eller inte ens försöker, skriva om mänsklig psykologi på önskvärt sätt kan däremot bli problematiska. Björn-Erik Höijers roman *Befriaren* ”kunde ha blivit ett verkligt konstverk, en fascinerande berättelse om en enslig grubblares vandring i den mänskliga tankens irrgångar”, men författaren har inte lyckats med detta. I recensionen av Lars Gyllenstens *Senilia* diskuteras bristen på intresse för de ”vanliga människorna”. Kritikern menar att romanen riskerar att bli ”oangelägen”, rentav ”verka stötande i sin förnekelse, i sitt överlagda avståndstagande från tingen och människorna”. Han lyckas till slut ändå hitta en psykologisk dimension i verket och skriver att det har ”betydelse för dem som är intresserade av den intellektuelle enslingens problematik”.²¹⁷

Att litteratur som tar upp frågor om människan och hennes problem värderas högt märks också i intresset för de litterära karaktärerna. En kritiker skriver att det är ”psykologin som intresserar oss moderna människor” och att han uppskattar verk som söker ”de psykologiska sammanhangen”.²¹⁸ Det är han inte ensam om. Många recensenter vill ha ”psykologiskt genomlysta gestalter”, ”kunskap om själslivet” och ”psykologisk inlevelse”.²¹⁹ Handlingen ska gärna ”utvecklas med en motivisk och psykologisk följdriktighet”, porträtten vara ”konstnärligt och psykologiskt träffsäkra” och författaren en ”utmärkt psykolog”.²²⁰ Man vill gärna se det litterära verket som en skildring av en individs utveckling eller som en studie i vad som händer med människan i utsatta situationer.²²¹

Även nu beskriver kritikerna karaktärer som ”levande”. Författare som lyckas göra sin protagonist till ”en mycket levande, verklig människa”, som får fart på berättelsen så att ”gestalterna börjar leva ett allt påtagligare liv” eller skapar en karaktär som ”formas sakta men säkert ut till en levande gestalt”, beröms.²²² Förtjust skriver en kritiker om Per Wästbergs *Halva kungariket*: ”Ett konstens mysterium har skett inför ens ögon, människor har levandegjorts och sammanhang förklarats – kan man mer begära?”²²³

Trovärdighet är likaså viktigt. ”Jan Olof Olsson har inte spart sig någon möda när det gällt att göra figuren trovärdig”, står det i en recension av *Årsklass 39*. ”När man läst boken till slut, säger man sig: just så måste det ha varit att vara ung i Vasastan och heta Jan Olof Olsson.” En annan kritiker ser samma porträtt som ett misslyckat ”depersonaliseringsnummer” och förklarar varför:

Familjelivet hos barberaren ses hela tiden utifrån, det besjålas inte av den sorts intimitet, som ensam kan genomlysa en situation eller en människa. Och framför allt har romanens huvudperson blivit mycket mindre levande och tydlig därigenom att vi ordentligt lär känna honom bara från en sida, den erotiska [...].²²⁴

Även om den förre anser att Olsson lyckats och den senare att han inte har det efterfrågar de samma sak: karaktärernas trovärdighet.

Lika ofta som författare beröms för att skapa levande romanfigurer, anklagas de för att ha misslyckats med denna uppgift. Det heter att de ”inte är i stånd att skapa levande människor” och att karaktärerna blir klichéer, för ytligt skisserade, schablonartade eller konstruktioner.²²⁵

Psykologisk trovärdighet och levande karaktärer är alltså fortfarande, precis som femtio år tidigare, centrala värderingskriterier. De är inte heller kriterier specifika just för början och mitten av 1900-talet utan framstår snarare som mer eller mindre konstanta under hela första hälften av seklet. Peter Forsgren skriver i en analys av *Ord och Bilds* romankritik mellan 1900 och 1950 att de under hela perioden var ”en av kritikernas käpphästar”.²²⁶ Man kan fråga sig varför dessa kriterier har varit så betydelsefulla och om kritikerna på 1950-talet avser detsamma när de talar om levande karaktärer och om trovärdighet som deras kolleger gjorde i början på 1900-talet.

I en recension av Tora Dahls *Långt bort härifrån* för en kritiker en lång diskussion om hur karaktärer blir levande. Hon ser en estetisk konflikt mellan vad hon kallar en ”moraliserande” respektive en ”konstnärlig” hållning: ”Motsättningen utspelar sig mellan moralistens fastslående: denna är ond, denna är god – och konstnärens: denna gestalt är.” Att gestalten ”är” innebär att den får vara komplex och mångtydig och sådan blir den bara när

skapandet tillåts följa sitt innersta väsen, som är att vara en kärleksakt – ett upprätande av en positiv relation till objektet, som innebär ett utlämnade i tillit: att glömma det man vill för att överlämna sig åt det som är. Där denna kärlek, eller denna nödvändiga naivitet bryts av en värdering, bryts också identifikationsmöjligheten: gestalterna förlorar sin individualitet och blir idealfigurer, illustrationer.²²⁷

Att karaktärerna har ”liv” handlar därför inte bara om trohet mot verkligheten utan också om hur väl författaren lyckas förmedla en känsla av äkthet och närvaro i verket. En recensent menar att Olssons oförmåga att åstadkomma psykologiskt trovärdig karaktärsskildring beror på att han ”berättar om *hur* denne småborgargrabb upplever trettitalet – men ingenting om vad hans erfarenheter betyder för honom” och att författaren ”inte vågar gestalta sin figurs inre utveckling, därför att det stöter på långt svårare konstnärliga problem och kräver en annan stilmotod”. Han citerar ett stycke ur romanen och kommenterar missnöjt: ”Detta är Jolos sätt att karakterisera och samtidigt hans form av psykologisk analys.”²²⁸

Verklighetsbakgrunden hjälper föga, snarare skapar den distans. Björn-Erik Höijers roman *Befriaren* kritiseras på liknande grunder. Recensenten berättar att författaren baserat huvudkaraktären på en levande människa och att denne protesterat mot detta i medierna. Men det är inte de moraliska implikationerna som i första hand intresserar kritikern utan istället att författaren försökt ta en ”genväg” till trovärdigt gestaltande. Han har försökt ”smälla in ett stycke osmält, oförmedlad ’verklighet’” och just det gör att romanen brister i trovärdighet. Istället för att låta hjälten ”organiskt levande växa fram” väljer författaren alldeles för enkla förklaringar till karaktärens handlande som därför inte blir psykologiskt intressant.²²⁹

Psykologisk trovärdighet framstår alltså delvis som något annat 1956 än 1906. Den bygger inte längre på logisk konsekvens utan handlar mer om diktarens förmåga att skildra karaktärerna komplext och känsligt. Det är en realism som inte förenklar eller schematiserar det mänskliga beteendet som efterfrågas. Det är en uppfattning som stämmer väl överens med den kritik modernister riktat mot realismens traditionella karaktäriseringskonst som inte svarar mot ”en modern tids dynamiska människosyn och strängare krav på sannhet inför livet”.²³⁰ En förklaring kan också sökas i den psykologiska vetenskapens utveckling under det halvsekel som gått. Att de nya kunskaperna om människans själsliv påverkat kritikens värderingar antyder Ivar Harrie i en recension i *Ord och Bild* från 1934. Han beskriver hur litteraturkritikens syn på begreppet ”karaktär” förändrats:

Förr hade ordet karaktär i litterära sammanhang helt enkelt sin etymologiska betydelse: en människas individuella präglings. Det estetiska kravet var att hos diktens personer tydligt känneteckna och konsekvent genomföra denna individuella präglings, som sen tolkades på ettdera av två sätt, bägge enkla: antingen som utflöde av det absoluta eller som produkt av faktorerna anlag och miljö. Evolutionstidevarvet, som anslöt sig till den senare tolkningen, kompletterade konsekvenskravet med utvecklingskravet: berättelsen borde innehålla ett stycke tydlig miljöpåverkan på anlagen. Så enkelt och klart är det inte längre ställt. ”Karaktär” är inte längre någon entydig estetisk-psykologisk term, utan täckordet för ett ängslande problem, i liv och dikt. Den individuella präglings egenvärde är inte längre oomstritt, kultförremålet ”Personligheten” svävar inte längre ovanför anfäktelse, tvivel, blasfemier. Karaktärernas tillkomst ter sig som en serie processer i det undermedvetna, vilka rita upp en säregen kontur kring det mänskliga innehållet.²³¹

Harries bild exemplifierar väl skillnaden mellan synen på karaktärer 1906 och 1956. Även om kriterierna varit återkommande under åtminstone ett halvt sekel har innebörden förändrats. På femtiotalet var Freuds idéer allmängods inom litteraturkritiken och man ser till och med exempel på hur kritikerna reagerar mot alltför tydliga freudianska influenser. Om Branner skriver en anmäla att ”[h]ans beroende av psykoanalysen, som han visserligen inte förhåller sig okritisk mot, kan i en del avsnitt tyckas alltför påträngande. Det är, om man så vill, en svaghet”.²³²

Intresset för människor har förstås alltid funnits i litteraturen och kritiken, men man kan fråga sig varför det mänskliga blivit något av ett honnörsord i recensionerna 1956. En möjlig förklaring är att erfarenheterna av andra världskriget och livet i skuggan av kalla kriget gjort temat extra angeläget. Genom att skildra människan ställer litteraturen också frågor om vart mänskligheten är på väg. Det kan också relateras till kritiken av 40-talsmodernismen som jag belyste i föregående avsnitt och det ideal som Sten Selander formulerade: litteraturen bör vara vägledare i etiska frågor.

I litteraturhistorieskrivningen beskrivs 1950-talet vanligtvis som ett tillbakablickande, romantiskt, idylliskt, provinsialt och opolitiskt decennium men den senare hälften har också framställts som betydligt mer progressiv. Rikard Schönström beskriver detta ”andra femtiotal” som framåtblickande mot ”sextioalets politiska radikalism och estetiska funktionalism” och Sven Nilsson och Rolf Yrild pekar på en omsvängning redan 1957 mot en större politisk medvetenhet hos författarna.²³³ Även Nina Burton ser en uppgörelse med verklighetsflykten i mitten på 1950-talet. Författarna hade dittills kunnat leva i en drömvärld, en ”sluten värld där det tidiga 50-talets romantik kunde fly undan nuet och där man kunde övervintra under det kalla kriget”, men nu var det dags att komma ut i verkligheten. Hon menar att man kan skymta en ny moralisk värdeskala i kritikernas tal om äkthet och uppriktighet.²³⁴

I recensionerna kan vi se att litteraturen gärna får ha ”ett ärende” och visa på engagemang. I en stor samlingsrecension i *Perspektiv* är rubriken ”Engagerat – mer eller mindre” och kritikern bedömer där en rad nyutkomna prosaverk utifrån kriteriet om de är skrivna ”med engagerad penna”.²³⁵ Men det som uppskattas i dessa verk är inte så mycket de moraliska och politiska budskapen som de psykologiska människoskildringarna och författarnas entusiasm över sina ämnen.²³⁶ Paul Tennyngart skriver att 50-talspoeten Paul Andersson såg uppgiften att ”upptäcka människan” som viktigare för diktningen än att ”förbättra världen”, det senare var en uppgift för ingenjörer, inte konstnärer.²³⁷ Kritikerna tycks ha resonerat i liknande banor; istället för att rikta blicken mot textens förhållande till omvärlden vänder man den inåt, mot människans psyke. Det finns ett intresse och engagemang för litteratur som skildrar mänskligt viktiga frågor men det får inte komma i vägen för det som anses som ännu viktigare – frågan om vad det innebär att vara människa.

”Fem hekto nougat i lyxförpackning”. Populärlitteratur och genus

Flera av recensionerna 1956 behandlar populärlitteratur. Att avgöra vilka verk som hör till denna kategori är inte oproblematiskt. Ulf Boëthius förordar i antologin *Brott, kärlek, äventyr* en smaksociologisk definition där begreppet avser litteratur som både har en stor läsekrets och som anses som moraliskt och/eller estetiskt undermålig. Populärlitteratur blir då ”en flytande och historiskt föränderlig kategori”,

oberoende av verkens innehåll och form.²³⁸ Den litteratur jag kommer att diskutera i följande kapitel är de verk som behandlas som populärlitteratur i kritiken. Det rör sig om ungefär en fjärdedel av verken i urvalet och består främst av deckare eller spänningsromaner.²³⁹ Underhållningslitteraturen är ofta översatt. Kvinnliga författare är något bättre representerade inom dessa genrer än i hela materialet. Här möter vi till exempel deckarförfattare som Elisabet Kågerman, Inga Thelander och Christianna Brand, och författare till konventionella kärleksromaner, ofta i historisk miljö, som Barbara Cartland och Olive Eckerson.

Att populärlitteraturen får så pass stort utrymme tyder på att den tas på ett visst allvar, men det är viktigt att ställa frågan om *hur* den anmäls. Längd är ett mått på hur viktigt verket anses vara och anmälningar av underhållningslitteratur är kortare än medelrecensionen.²⁴⁰ Medellängden är under 1 500 tecken för populärlitterära verk men många recensioner är kortare än så. En kärleksroman bedöms med två meningar och rubriken "Påfrestande": "Den spirande kärleken, den stormande svartsjukan och det dramatiska mordet har i Margaret Bell Houstons roman 'Bortom horisonten' snurrats in i soppig kvasipsykologi. Jodå, det är precis så påfrestande som det låter."²⁴¹ Deckare anmäls dessutom ofta i samlingsrecensioner om ibland så många som tretton verk tillsammans. Omdömena om respektive böcker kan då till och med vara kortare än exemplet ovan.²⁴²

Kritikerna använder delvis andra bedömningskriterier. Inte förvånande kommer underhållningsvärdet först. Att boken, som en kritiker skriver, "garanterar läsaren några behagliga timmar" eller att man får "valuta för pengarna".²⁴³ Man läser som tidsfördriv och avkoppling och då är spänning och humor viktigt. Thomas Sterlings *Mord i Venedig* får omdömet "en underhållning, som är därtill både humoristiskt och kvickt värd oreserverad rekommendation".²⁴⁴ När det gäller den slutliga värderingen avgörs den inte sällan utifrån formeln "underhållningsvärde i relation till lästid". *Arbetsbladets* bedömning av Eckersons *Drottningens gunstling* mynnar ut i att det nöje romanen erbjuder är "väl ringa utbyte av en så tjock bok".²⁴⁵ När det gäller Edwin O'Connors roman *The Last Hurrah* är slutförslaget att den visserligen är "delvis festlig, men överdrifterna blir väl stora och upprepningarna av ungefär samma sak på 400 sidor blir småningom tröttsamma".²⁴⁶

Förväntningarna är på förhand nedskruvade och kraven lågt ställda. Till exempel skriver en recensent om Mac Hymans *Sergeanten och jag* att boken "trots sina brister ifråga om personteckningen, stil och annat" är en läsvärd och "i många stycken en utomordentligt rolig bok".²⁴⁷ Robert Henriques spänningsroman är knappast "någon märklig roman" men den har "roliga episoder och mycket spännande episoder".²⁴⁸ Inte heller Gert Ledigs *Stalinorgeln* är "någon märkvärdig bok och absolut inte en välskriven, avvägd roman" men det är ändå "svårt att ställa sig likgiltig inför den" och dess grymma skildringar av kriget, menar kritikern.²⁴⁹ Om Richard Papes *Chansen var noll* skriver *Svenska Dagbladet* att "[b]erättelsen är skickligt gjord, tempot är raskt" men, som för att betona att omdömena gäller en underhållningsroman, påpekar han

också att "boken såsom godnattlektyr" måhända kan vara "alltför uppiggande".²⁵⁰

Kritikerna är måna om att påpeka när ett verk inte är litterärt betydelsefullt. Flera kallas bagatellartade och veckotidningsbetonade.²⁵¹ Max Ehrlich *Första tåget till Babylon* har, menar recensenten, "åtskilligt gemensamt med fem hekto nougat i lyxförpackning; man kan inte stå emot, men det blir för mycket av det goda". Om Robert Ruark skriver *BLM* att han egentligen har berättartalang men att han i arbetet med nya romanen tyvärr "inte nekat sig någonting utom litterär ambition".²⁵²

I recensionerna av underhållningslitteraturen dominerar fortfarande den mäsrande och tydligt värderande domaren. Kritikerna intar kriarättarens roll. En av dem skriver om Elise Dufvas *Döden öppnar dörren*:

Anmälarer är inte jägare och kan inte bedöma huruvida hagelpatroner kan tillverkas rent amatörmässigt. Däremot vet han att en landsfogde inte kan förklara en person häktad. Numera [...] är häktningen en domstolsangelägenhet.

Författarinnan borde ha läst på bättre.²⁵³

Även Elisabet Kågerman anses okunnig om polisarbete vilket nogsamt påpekas:

Man frestas tro, att fru Kågerman skytt mödan att skriva initierat om polisarbete. Därför väck med snuten så att deckarmor ostörd kan trassla till det för sig med risk för livet. "Vi skulle ha meddelat Bosse för länge sedan och inte gått här och bara pratat", suckar hon när tretton händelserika kapitel av sexton är undanstökade, och då är det sannerligen så dags.²⁵⁴

Anmälarer avgör inte bara om författaren lyckats litterärt utan också om hon verkligen ansträngt sig. Kågerman, menar han, "hittar gärna på ursäkter för att slippa ta sig en ordentlig funderare".²⁵⁵

Underhållningslitteraturen framställs ibland som ett hot mot den seriösa litteraturen. I en recension av Eva Wennerström-Hartmanns *Marmorhänderna*, årets svenska roman i en pristävling, påpekar kritikern att det är ett pris som inte brukar "ge andra resultat än habila, populärt skrivna underhållningsböcker med filmningsmöjligheter som en tydligt framskymtande baktanke". *Marmorhänderna* är "ett glädjande undantag", här finns allt det som den kommersiella litteraturen saknar: "ett allvarligt syfte, en artistisk uppbyggnad och ett uppenbart litterärt värde".²⁵⁶ En recensent uttrycker glädje över att hitta Agnar Mykles kvalitetsroman *Lasso kring fru Luna* i "strömmen av banala, tillrättalagt insmickrande eller utpekulerat chockerande böcker som mals fram ur översättningskvarnen".²⁵⁷ Robert Ruark omtalas med beklagan som en författare vilken anpassat sig efter kommersiella behov i sin senaste roman. "Det är en aktningvärd massa råstoff inmalt i den, och alltihop tycks vara utvalt med fint väderkorn för vad som säljer", skriver kritikern. Tråkigt nog är "denna voluminösa hackmat [...] gjort av en karl som inte alls saknar skrivförmåga".²⁵⁸

En anmälarer berättar följande anekdot: "Det är ingen marknad längre för

'stillsamma och intressanta' böcker, hörde jag nyligen i bokhandeln. Man talar sig varm för dem, sa min interlokutör, men kunden svarar alltid: 'Nej, jag är så trött om kvällarna, jag måste koppla av, ge mej en deckare eller något lätt.'" Hon beklagar detta men påpekar också att man inte bör "sätta sig till doms över sin nästas fritidsläsning".²⁵⁹ Samtidigt uppträder kritikerna som grindväktare gentemot populärlitteraturen, med uppgift att gallra ut vad som håller måttet och vad som aldrig borde tryckts.

Särskilt tydligt är detta förhållningssätt till spänningslitteraturen. Mitten av 1950-talet är ansedd som en guldålder för den svenska kriminalromanen. Inte minst den så kallade "pusseldeckaren" hade en storhetstid efter andra världskriget och fram till mitten på 1960-talet. Sara Kärrholm menar att det ökade intresset för svenska deckare under perioden 1945–1965 kan relateras till de kollektiva meningsskapande berättelsernas förlorade bärighet efter andra världskriget, oron under kalla kriget och det ökade inflytandet från väst. Deckarnas popularitet avspeglas inte bara i ökad utgivning utan också i instiftandet av priser och lanserandet av särskilda tidskrifter. Det stora recensionsutrymme deckare fick i finlitterära tidskrifter som *BLM* framhåller Kärrholm som ett tecken på att genren hade relativt högt anseende.²⁶⁰

I *Svensk mordbok* (1957) skriver Jörgen Elgström och Åke Runnquist att den inhemska deckarproduktionen växt alltför mycket som en följd av Stieg Trenters och Maria Langs framgångar. De höga royaltyförtjänsterna på kriminalromaner skulle ha lockat alltför många "att fatta skrivmaskinen" med följderna att deckarkritikerna får "ett drygt arbete med sållningen".²⁶¹ Att de såg det som sin uppgift att varna för undermåliga kriminalromaner märks i recensionerna. En kritiker talar om "mordet som författarkrycka" och menar att "detektivromanen i dag har demokratiserats därhän att man till och med tvingas läsa hundra sidor av urtråkig mänsklig tillvaro – att man gör det beror på att det hänt ett mord, vilket tycks utlösa så mycket adrenalin hos läsaren att han fortsätter denna trista läsning".²⁶²

Enligt Elgström och Runnquist blev deckarkritiken under 1940-talet mer auktoritär som en följd av den ökade utgivningen.²⁶³ Samtidigt som en ny kritikerroll utvecklades, anpassad att möta den modernistiska litteraturen kvarstod alltså den äldre domarollen på detta område. Enligt många forskare var det under modernismen som uppdelningen i högt och lågt grundlades.²⁶⁴ Kritikernas skilda förhållningssätt till populär- respektive kvalitetslitteraturen kan därför ses som både ett resultat av och en orsak till en sådan dikotomisering. Även om lättsamma kärleksromaner och amerikanska deckare anmäls sida vid sida med lyriksamlingar och nyutgivna klassiker, så är det viktigt för kritikerna att markera vilken typ av litteratur det är som bedöms. Kortare recensioner, fokus på underhållningsvärdet och en mer auktoritär kritikerroll är olika sätt att skilja populärlitteraturen från kvalitetslitteraturen.

Uppdelningen i ett populärlitterärt och höglitterärt kretslopp är inte minst intressant ur ett genusperspektiv. Först vill jag påminna om att få kvinnor över huvud taget förekommer i urvalsmaterialet. Det kan delvis förklaras med att det

fanns färre kvinnliga författare, men det är också tydligt att intresset för verk av kvinnor var mindre. I flera av tidningarna anmäldes inte ett enda och totalt utgör verken inte mer än en femtedel av de recenserade böckerna.²⁶⁵ För att undersöka om kvinnor anmäls väsentligt annorlunda än män – vilket en hel del feministisk forskning har gjort gällande – skulle det alltså krävas ett betydligt större urval. Jag ska ändå peka på några tendenser.

Man kan börja med att konstatera att ointresset och det begränsade utrymmet kan tolkas som en implicit negativ värdering. Jag noterade också i inledningen av kapitlet att kvinnor är betydligt bättre representerade inom underhållningslitteraturen än i recensionsmaterialet i stort. Deckargenren är visserligen manligt dominerad men fem kvinnliga författare återfinns här. Det finns också flera kvinnliga författare till kärleksromaner som pseudonymen Nicole och de redan nämnda Barbara Cartland, Margaret Bell Houston och Olive Eckerson.

Författare som Alice Lyttkens och Dagmar Edqvist är svårare att placera. De var etablerade och populära. Eva Heggstad beskriver Lyttkens som ”en av den svenska litteraturens mest produktiva författare av lättare underhållningslitteratur” och som känd under epitetet ”den svenska populärlitteraturens ’Grand Old Lady’”.²⁶⁶ Lyttkens och Edqvist hörde till de mest lästa författarna under 1950-talet, men även om de var väl ansedda i sin samtid har de i litteraturhistorieskrivning och forskning fått en marginell position.²⁶⁷ Att kvinnor skriver inom lättare genrer, eller om man så vill – att det kvinnor skriver anses som lättare – kan relateras till den koppling mellan populärlitteratur och kvinnlighet som Andreas Huyssen pekar på i ”Mass Culture as Woman: Modernism’s Other” (1986). Han menar att med modernismen bildades en dikotomi mellan den äkta, manligt definierade kulturen å ena sidan och den triviala masskulturen som förknippades med kvinnlighet å den andra. På så sätt skapades också en rädsla för feminisering som ytterligare förstärkte gränserna mellan den ”höga” och den ”låga” litteraturen.²⁶⁸

Mycket av det de kvinnliga författarna skriver betraktas som underhållning utan konstnärliga ambitioner. ”Utan att kunna pådyvlas några mer utpräglade litterära kvaliteter nalkas de alla sitt gamla, alltid nya ämne med intuition och sakkunskap på ett språk som kvinnor förstår”, skriver en kritiker i en samlingsrecension.²⁶⁹ Ingrid Beije, menar en annan, ”gör ett sympatiskt och erfaret intryck och reder ut frågorna utan djupsinne eller allt för häftigt känslöengagemang men lugnt och sakligt”.²⁷⁰

Många kvinnliga författare får positiva omdömen utifrån samma kriterier som deras manliga kolleger: inlevelse, psykologisk kännedom, äkthet, saklighet, att verken är väl komponerade och lyckas gripa läsaren. Men man kan också se tecken på att dessa egenskaper betonas genom det som Mary Ellmann kallar könsanalogier, till exempel att verken tillskrivs egenskaper som är önskvärda hos kvinnor. Böckerna kan kallas för mjuka och intagande.²⁷¹ Om Maj Birkstams roman *Eva Ingen* skriver anmeldaren att den är ”behagfullt berättad och äger en spröd charm”.²⁷²

Gunilla Domellöf undersöker i *Mätt med främmande mått* (2001) hur kvinnliga

författare bedömdes på 1930-talet utifrån Ellmanns teorier. ”Det könsstereotypa idealet är en låg, mild, mjuk och behaglig kvinnoöst”, skriver hon och citerar Ellmanns uttalande om att kritikerna tenderade att ”blame something written by a woman as *shrill*, praise something as *not shrill*”.²⁷³ Denna tendens kan vi se i recensionen av Beije där anmeldaren betonar att hon skriver lugnt och sakligt och utan ”häftigt känslöengagemang”. Även högt värderade egenskaper som charm och sensibilitet kan då anses som överdrivna. En kritiker undrar om Anna Barney inte skriver ”lite för känsligt”. Hennes roman är i alla fall ”för ’oändligt intagande’” för att passa hans smak.²⁷⁴

Pil Dahlerups jämförelse av en manlig kritikers recensioner av Cecil Bødkers två diktsamlingar visar skillnaderna i språkbruk när män respektive kvinnor bedömdes vid mitten på 1950-talet. Båda verken fick positiva omdömen men vid debuten trodde anmeldaren att författaren var en man, när *Virvlande hästar* publicerades året därpå visste han att hon var en kvinna. Kritikerns ordval och uttrycksätt skiljde sig markant när han recenserade den kvinnliga författaren från det han använde när han trodde att hon var en man. Tonen var mildare och adjektivet ”liten” användes flera gånger. I recensionerna av den manliga poeten Bødker var det däremot inga dikter som beskrevs som små.²⁷⁵

En recension som är intressant att lyfta fram utifrån ett genusperspektiv är anmeldningen av Maria Wine i *Expressen*. Den börjar:

Maria Wine, den stackars människan, har det inte lätt: alla märker att hon umgåtts flitigt med Artur Lundkvist – men ändå inte riktigt har hans mäktiga blåst i sig. I den nya boken ”Munspel under molnen” har hon dessutom vågat sig på att dikta om resor som han diktade om i fjol, och liksom han gjort små stycken om djur gör också hon små stycken om djur...²⁷⁶

Recensionen passerade inte okommenterad. En kulturredaktör kallade den för ett ”bottenrekord” och uppmärksammade den orättvisa jämförelsen:

Att hon som är skaldinna känt ett behov att gestalta sina upplevelser under de resor hon och Artur Lundkvist företagit tillsammans är väl inte heller så märkvärdigt, och just hennes ”Munspel under molnen” markerar olikheterna i hans och hennes personligheter, på ett sätt som gör varje försök till jämförelse milt sagt larvig.²⁷⁷

Men det var framför allt anmeldarens bristande respekt för Wines författarskap som upprörde redaktören. Idag kan vi sätta recensionen i samband med hur andra kvinnor med berömda författarmakar blivit mottagna. Retoriken känns igen från receptionen av Moa Martinson som ofta jämfördes med sin framstående make. I både litteraturhistorieskrivning och samtidskritik var Harry regeln och ”Moa undantaget som får den inte alltför ärofulla uppgiften att bekräfta regeln”.²⁷⁸ Den behandling Moa Martinson fick utstå på 1930-talet var alltså fortfarande gångbar 1956.

Exempelrecension

BLM 1956:8

SVITER AV ETT BOMSKOTT Av Carl-Eric Nordberg

Sven Rosendahl: *Lojägarna*. Bonniers 1956. 19:75.

Man får nästan en mindre chock när man upptäcker att handlingen i Sven Rosendahls nya och märkliga roman utspelas några årtionden in i vårt eget upplysta och välmående sekel. Ty över hela denna folklivsfresk vilar en stämning av vargavinter, missväxt och primitiv existenskamp, som snarare kan leda tanken till 1700-talets nöddår. På de stenmarker och myrtegar som kringgärdar Galtåsens ödemarksby mognar inga skördar. Bleka nödens minut är i stället för invånarna i de låga stugorna ett evighetstillstånd som bara helt sporadiskt kan hävas av en snarad hare eller en skjuten ripa. I deras värld gör hungerns spöke daglig visit, en middagsgäst som girigt suger människoköttet från benen och sadistiskt roar sig med att blåsa upp barnens magar till stinna ballonger. Några scener och figurer ur detta fattigdomens skräckkabinett minns man särskilt: modern som i det skymmande stallet mjölkar den vettsskrämda märren på några illaluktande droppar, hustrun som ligger död och naken på bordet med söndervärkt kropp och fingrar som rovfågelsklor.

Men medan kvinnornas klagokör ljuder nere i den utsultna byn, drar de lojagande männen omkring uppe i fjällen som ett följe av skrattande Backusdyrkare. Ja, dessa familjeförsörjare tycks i sanning föga oroade av materiella bekymmer; de bemöter i stället tillvarons djävulskap med en utmanande ironi som skänker också det tragiska ett slags absurd festivitas. "Det syntes", heter det om en av dem, "helt enkelt inte existera ett allvar så tungt att det inte fick en viss skämtsam anstrykning på hans läppar." Rosendahl har övertagit detta groteskens tonfall och insvept lojakten i en orgiastisk atmosfär av bocksprång och brännvinsglädje. I skenet från gästgiveriernas brasor raglar gestalter förbi som kastar nästan mytiska skuggor över timmerväggarna: där är den gårdsgårdssmale Lars Ovesson med sitt ständigt hoppande huvud; där är Edor med mårdansiktet, "en ärlig person som helt inriktat sig på att ärvä"; där är Fjällbispen som alltid jagar i begravnings svart långrock och vars hårkringlor tycks "klimpa ur stjärten på en orttupp"...

Man kan sålunda på en gång karakterisera Rosendahls roman som uppsluppen och upprörande: ett livsglädjens fyrverkeri som flammar upp mot en bakgrund av

djupaste samhällsmörker. Men mellan dessa paradoxala ytterligheter utspelar sig det psykologisk-moraliska drama som markerar bokens egentliga tyngdpunkt.

Huvudaktörerna i detta drama är Malkolm Tärnsund och Harald Ingesson.

Med sina grönglimmande ögon, sitt rävröda skägg och sitt ytterst känsliga väderkorn när det gäller vinstgivande affärer är den förre starkt besläktad med den amoraliske, halvt djurlike Jon-Per i "Jättarna leker". Av de övriga lojägarna avskys han också uppriktigt: han har ju både lurat av dem deras skogsarrenden och med största sannolikhet tagit livet av en sedelprasslande nasare. Malkolms demoni är emellertid mer komplicerad än så: han vill på en gång hjälpa sin nästa på fötter och sätta krokben för honom. I kretsen av larmande supbröder är han den överlägsne och medvetne, som i sitt stora strafftal inte bara kan tillbakavisa deras anklagelser som orättvisa utan också – från en plattform av nedlåtande objektivitet – visa hur dessa anklagelser vittnar om ett slags förvänt fromhetsbehov: "Ni älskar rättfärdigheten och ljuset genom att smida lögner om Malkolm Tärnsund..."

Att det är Harald Ingesson som mot den sistnämnde kastar de hätskaste knivarna förvånar inte, eftersom han (för övrigt på högst autentiska grunder) misstänker sin äldsta dotter vara en gökunge som hustrun Ingegärd smugglat in i boet sedan hon våldförts av Malkolm. Men den djupaste orsaken till hans antagonism är ändå en annan. Bakom sina svordomsglödande vulkanutbrott är nämligen Harald en kluvenhetens desperado som ständigt vacklar mellan familjeansvar och flyktbegär. Han är mannen som känner sig ha hamnat i äktenskapets bakvatten och nu vill realisera pojkårens dröm om frihetssegelns ut mot öppna havet. Men först måste han slita sig loss från det ankare som heter medlidande, "det elände som kallas ömkan". Och den frigörelsen förutsätter en förnekelse vars rätta namn kanske är fördömmelse. Det är därför han söker sig in mot katastrofen och griper varje tillfälle att gå i blodig närkamp med den diaboliske hustruföraren.

Men första gången han höjer mausem mot lodjuret känner den ofelbare skytten hur handen liksom avsiktligt darrar till så att kulan slår fel. Det är om sviterna av detta bomskott romanen egentligen kan sägas handla eller med andra ord om en självvrannsakan som främst artikuleras i tre nyckelepisoder. Den första utspelas i snöstormen, då Harald tycker sig frestad av djävulen själv men räddar sig när han i högst densammes skinsäck upptäcker sina skrikande barn. Den andra markeras av den stora uppgörelsen med Malkolm, då han tvingas erkänna att det är sig själv han jagat över fjällvidderna, att han varit sitt samvetes hjälplösa byte. Och den sista och avgörande inträffar då han till hälften medvetet låter lappyinglingen drunkna i forsen och sen dyker efter den sönderslagna kroppen: "Det var kallt i vattnet så dödens. Knappt att jag orkade med dessa simtagen. Jaja, allt går Malkolm i händerna. Det slutar väl så luriskt att vi blir precis nästan som vänner. För människa kan nog snart icke pådyvla människa. Älvbotten lär väl vara gemensam då."

Man kan spekulera över vilken roll som den drunknade egentligen spelar. Kring Anders Tomasson skimrar ett slags renhjärtenhet som på ett sällsamt sätt tycks korrespondera med hans mystiska insikt i sitt kommande öde. Utstött ur lojägarnas gemenskap är han ändå i dubbel bemärkelse spårfinnaren som inte bara leder sina plågoandar genom vintriga vildmarker utan också för dem in i det själens landskap "där den ena människan angår den andra". Hans död blir samtidigt påtvingad och självvald: ett nödvändigt offer i en ett frälsningsdrama som nästan kan leda tanken

till det som en gång utspelades på Golgata.

Men författarens språkrör är väl ändå till sist Harald som först får representera en biologiskt determinerad livssyn när han jämför människornas vandring på jorden med lämlarnas tåg mot kusten men sedan genomgår en tros- och personlighetsutveckling som spränger denna determinism och slutligen utmynnar i en kosmisk vision: "Ovanför var det så vansinnigt med rymder. Ingen Gud, nej. Men liksom om det finnes en reda mitt i värsta oredan och råket. Som om rymligheten i världsallet gjorde att alla kolumner någonstans ginge jämnt upp."

"Lojägarna" är som kanske framgått av detta försök till innehållsanalys en sammansatt och komplicerad roman som inbjuder till åtskilliga tolkningar. Men samtidigt kan man uppleva den som konkret och omedelbar verklighetsskildring, myllrande av människor och rykande av liv. Som prosastrateg är Rosendahl alltså här verksam på många olika fronter och söker konsekvent genomföra ett växelspel av yttre skeende och inre drama, episk rundmålning och psykologisk närbild, saftig naturalism och finådrig symbolik. Samma strategi har också präglat hans närmast föregående romaner. Men även om både "Jättarna leker" och "Varulven" var och en på sitt sätt var betydande verk gav de också i vissa ögonblick ett suspekt intryck av exaltation och känslorsel: det kunde ibland verka som om Rosendahl halvt avsiktligt hetsade upp sig i diabolisk falsett. I "Lojägarna" är andhämtningen (trots bokens dramatiska vindstyrka) lugnare och mer auktoritativ. Allting är här mognat och mättat: ting och händelser, problem och personer intar liksom av sig själva sina givna platser i skådespelet. Denna diktarens suveräna kontroll av sitt dynamiska material tyder på djup och långvarig förtrogenhet – mycket går det också att ur hans tidigare produktion plocka ur ett par böcker som närmast kan kategoriseras som förövningar och utkast till denna senaste: både i romanen "De onda dagarna" och i novellsamlingen "Svartstarr" möter man delvis samma miljöer, motiv och människor.

På minussidan bör väl noteras att Rosendahl i likhet med många andra modernt medvetna folklivsskildrare ibland låter romanens stenblocksgummor och ekstubbsgubbar överta sådana nervreaktioner och sinnesförmimmelser som nog egentligen borde vara förbehållna honom själv. Irriterad kan man också bli över hans benägenhet att stundom stjälpna små skyskrapor av ord över läsaren. Men dylika brister kan ändå inte sabotera det mycket massiva faktum att Sven Rosendahl med "Lojägarna" – denna rika och kontrastfyllda roman som så djävt svingar mellan fattigdomens avgrunder och livsjublets höjdrön – definitivt säkrat sin position bland nutidens stora svenska berättare.²⁷⁸

Carl-Eric Nordberg hade debuterat med romanen *Det korsfästa paradiset* åtta år tidigare. 1955 gav han ut essäsamlingen *Åtta udda* där han porträtterade författare han ansåg förbisedda, däribland Sven Rosendahl. Senare skrev han biografier om Aksel Sandemose och Émile Zola. Det var vanligt att kritiker hade egna skönlitterära författarskap och en mindre grupp (15 procent) doktorsexamen eller pågående avhandlingsprojekt. Men många var förstas som Nordberg – de hade publicerat ett eller ett par skönlitterära verk utan att betraktas som författarkritiker och skrev om litteratur men stod utanför akademien.

Recensionen är publicerad i *BLM* men Nordberg var – som så många andra vid den här perioden – aktiv i flera fora. Främst skrev han för *Aftonbladet* och tidningen *Vi*. Den senare hade han medverkat i sedan 1954 och blev kvar hos som film- och litteraturkritiker till slutet på 1990-talet.²⁸⁰

Lojägarna anmäldes i sju av dagstidningarna på samma dag, den 6 oktober 1956. Sven Rosendahl var en etablerad författare som debuterat 1932 med ungdomsromanen *Skogarnas åbor* på Gebers förlag och gett ut ytterligare ett dussin böcker innan *Lojägarna*. *Gud fader och tattaren* som publicerats två år tidigare blev hans stora genombrott. *Lojägarna* marknadsfördes som första delen i en serie, men någon fortsättning blev det aldrig.

Utgiven på Bonniers är det inte överraskande att *Lojägarna* anmäldes i förlagets egen litterära tidskrift. Recensionen var nästan 8 600 tecken vilket var ovanligt omfattande även för *BLM*.

Det är inte överraskande att *Lojägarna* fick stort medialt genomslag. Prosaberättelser skrivna av svenska, manliga etablerade författare hade goda chanser att få det. Variationen i vilka verk tidningarna och tidskrifterna valde var samtidigt stor. Även om Rosendahls roman var den mest recenserade under urvalsperioden anmäldes den inte i *Metallarbetaren* förrän i början på december och ignorerades helt av *Perspektiv*.

Den litteraturkritiska genren hade genomgått ett antal större förändringar sedan 1906. Texterna hade blivit mindre deskriptiva, mer analyserande och kritikern oftare synligt närvarande i texten. Recensenterna var mer intresserade av att förmedla stämningar och analysera form och berättarteknik – genredrag som känns igen i recensionen ovan.

Kritikerna ville inte (såvida det inte är populärlitteratur som recenseras) vara domare utan hellre presentera en egen läsning. Så också Nordberg. Han inleder recensionen med en personlig reflektion, även om han, vilket är vanligt 1956, väljer att skriva ”man” istället för ”jag”. Upplevelsen framställs som allmängiltig, samtidigt som kritikerns subjektivitet betonas. Tonen är resonerande, ”författarens språkrör är väl ändå Harald”, skriver han och undrar om ”man kan spekulera över vilken roll” en drunknad jägare har.

Nordberg kallar det han gör i recensionen ett försök till innehållsanalys. Istället för att återberätta handlingen betonar han olika aspekter i verket för att återge dess stämning. Vi får veta att hungersnöd råder med en beskrivning som är mer litterärt gestaltande än informativ.

Han pekar också på några särskilt minnesvärda scener och figurer genom att använda anaforer. ”Där är” upprepas och karaktärer ur verket porträtteras med något attribut och citat ur verket. Han beskriver romanens stämning och karakteriserar den som ”uppsluppen och upprörande: ett livsglädjens fyrverkeri som flamlar upp mot en bakgrund av djupaste samhällsmörker”.

Recensionen framstår som en provkarta över grepp som ofta användes i anmälningar av prosa. Nordberg fokuserar i första hand på den litterära texten och inte

på externa referenser. Hans analys börjar med karaktärerna eftersom det är deras psykologisk-moraliska drama som han ser som mest centralt. Precis som under föregående period är psykologisk trovärdighet och att de litterära karaktärerna uppfattas som "levande" avgörande kriterier. Ofta är det genom karaktärerna som verkets handling presenteras; så också i recensionen ovan där huvudpersonerna Malkolm Tärnsunds och Harald Ingessons moraliska konflikter ställs i centrum.

Stor vikt läggs vid romanens budskap och teman. I *Lojägarna* menar Nordberg att det är det "bomskott" som Harald riktar mot det jagade lodjuret som verket egentligen handlar om; men inte händelsen i sig så mycket som dess symboliska betydelse.

I kritiken 1956 återges verkens innehåll ofta bara fragmentariskt, till exempel genom att enskilda scener, karaktärer eller händelser som läsaren kan möta i verket radas upp. För den som inte läst *Lojägarna* är det inte helt lätt att hänga med i Nordbergs recension. Om en central episod står det till exempel bara att den "markeras av den stora uppgörelsen med Malkolm, då han tvingas erkänna att det är sig själv han jagat över fjällvidderna, att han varit sitt samvetes hjälplösa byte". Det ska sannolikt utläsas som att Malkolm fått Harald att inse att han gett sig ut på lojakten för att ta itu med en inre själslig konflikt.

Nordberg beskriver *Lojägarna* som en "sammansatt och komplicerad roman som inbjuder till åtskilliga tolkningar". Faktum är att varje kritiker betonar olika händelser som de mest centrala i verket. *Expressens* Åke Lindström och *Arbetarens* Thore Åkerström tar till exempel upp det ekonomiska bedrägeri som Malkolm utsatt sina grannar för som en viktig del av handlingen, vilket Nordberg inte kommenterar över huvud taget.²⁸¹

Recensionens konsumentupplysande funktion är vag. Även om man läst romanen är det svårt att ta ställning till kritikerns omdömen. Vad innebär ett påstående som att författaren "ibland låter romanens stenblocksgummar och ekstubbsgubbar överta sådana nervreaktioner och sinnesförnimmelser som nog egentligen borde vara förbehållna honom själv"?

Anmälningen utgör därför också exempel på den alltmer komplicerade kritik som en del debattörer vände sig mot medan andra såg som ett nytt steg mot en mer litterär och tolkande recensionsverksamhet. Hur recensionsverksamheten skulle bedrivas var en återkommande fråga under mitten på 1950-talet. För vem och varför skrev man? Inte bara den allt mer lättsamma kritiken som kvällspressen representerade sågs som ett problem, utan även den mer avancerade och specialiserade i till exempel *BLM*.

Nordbergs recension är alltså typisk på många sätt; fokus ligger på karaktärer och psykologi och kritikerns uppgift är att måla upp stämningar och utläsa teman. Skribentens tolkning är det väsentliga i recensionen och verk som är öppna för mångtydigheter blir därmed också högt värderade. Den "konkreta och omedelbara verklighetsskildring", som recensenten uttrycker det, är av mindre intresse än det inre drama som han vill uttolka.

2006

DET LITTERÄRA ÅRET

2006 ligger bara några år tillbaka i tiden och vi kan enbart gissa vilka av årets titlar som fortfarande kommer att läsas och uppmärksammas om femtio eller hundra år. När 2000-talets första decennium passerat lät *Dagens Nyheter* etthundra svenska kritiker, författare, litteraturvetare och förläggare rösta fram årtiondets bästa roman; på första plats kom ett verk från 2006 – Sara Stridsbergs *Drömfakulteten*. Det belönades även med Aftonbladets kulturpris samt nominerades till Augustpriset. På listans femte plats kom ytterligare en av årets romaner, Jonas Hassen Khemiris *Montecore*. Även den Augustnominerades och belönades med Sveriges Radios Romanpris.¹ Två år tidigare hade *Sydsvenska Dagbladet* arrangerat en omröstning bland sina kritiker om 2000-talets bästa roman. *Drömfakulteten* placerades också här på första plats. När tidningsläsarna fick rösta kom den i toppskiktet, men de rankade den postumt publicerade Millennium-serien av Stieg Larsson högst.² Den första delen i Larssons trilogi, *Män som hatar kvinnor* från 2005, var den mest sålda boken under de kommande två åren, och uppföljaren, *Flickan som lekte med elden*, som kom ut 2006 valdes till årets svenska kriminalroman av Svenska Deckarakademin.³

När litteraturkritikern Annina Rabe inför decennieskiftet gjorde ett försök att kartlägga 00-talets litteratur pekade hon på inflytandet från skrivarskolor, intresset för autofiktions och självframställning i prosan, språkmaterialismen och formexperimenten i lyriken samt den nya guldåldern för svensk kriminalfiktions.⁴ Martina Lowdens debutroman *Allt* från 2006 hölls fram som ett verk som väl kännetecknade årtiondet:

Allt liknar ingenting annat som skrivits under tjugohundraåret, ändå skulle jag säga att den är en typisk nollnolltalsroman. Den innehåller mycket av det som utmärker de olika förgreningarna av decenniets skönlitteratur. Uppbyggd kring dagboksanteckningar, hänsynslöst personlig, språkvrängande och storslaget klas-

siskt litterär på samma gång. Martina Lowden fångade – förmodligen tämligen omedvetet, eftersom hon är en unik litterär begåvning – flera av de tendenser som kom att dominera nollnolltalets litteraturklimat.⁵

Allt belönades med Sveriges Författarförbunds Katapultpris och Borås Tidnings debutantpris. Ett annat hyllat förstlingsverk var Susanna Alakoskis *Svinalängorna* som tilldelades årets Augustpris.

Den svenska kriminalfiktionens framgångar syntes i försäljningstopplistorerna. Av årets svenska böcker sålde Jan Guillous *Madame Terror* bäst, följd av Liza Marklunds *Nobels testamente*, Stieg Larssons *Flickan som lekte med elden*, Camilla Läckbergs *Olycksfågeln*, Åsa Larssons *Svart stig* och Håkan Nessers *Människa utan hund*. Bara två verk utanför kriminalgenren tog sig in på bästsäljarnas tio-i-topplista: *Svinalängorna* och Mark Levengoods *Sucka mitt hjärta men brist dock ej*. Bland årets försäljnings-succéer kan även nämnas Maria Erikssons *Mias hemlighet* (fortsättningen på Liza Marklunds *Gömda*), Linda Olssons *Nu vill jag sjunga dig milda sånger* och Jonas Gardells *Jenny*, uppföljaren till *En komikers uppväxt* och *Ett ufo gör entré*.⁶ En stor publikframgång var också Jens Lapidus debutroman *Snabba cash*.

När årsskiftet närmade sig listade flera kulturredaktioner årets viktigaste böcker. Variationen var stor men bland andra Eva-Stina Byggmästars *Älvdrottningen*, Lars Gustafssons *Den amerikanska flickans söndagar*, Kjell Johanssons sista del i trilogin om ”De utsatta” – *Rummet under golvet*, Agneta Klingspors *Går det åt helvete är jag ändå född*, Lotta Lundbergs *Skynda, kom och se*, Agneta Pleijels *Drottningens chirurg*, Marie Silkebergs *23:23*, Anne Swärds *Kvicksand* och Pauline Wolffs *Vi är luftens drottning* lyftes fram.

När det gällde utländsk litteratur i svensk översättning framhöll kritikerna bland andra Julian Barnes *Arthur & George*, Mircea Cartarescus *Oribitor*, Jonathan Safran Foers *Extremt högt & otroligt nära*, Karl Ove Knausgårds *En tid för allt*, Ali Smiths *Jag är allt du drömt*, Zadie Smiths *Om skönhet*, Kirsten Thorups *Ingenmansland* och Juli Zehs *Leklust* som särskilt framstående verk.⁷

Nordiska rådets litteraturpris tilldelades Göran Sonnevi för diktsamlingen *Oceanen* och från Sverige nominerades även Lotta Lotass *skymning:gryning*. Lars Jakobsons författarskap belönades med Selma Lagerlöfs Litteraturpris och under hösten kom hans roman *Vid den stora floden* som fick Svenska Dagbladets litteraturpris. Årets Nobelpris i litteratur gick till den turkiske författaren Orhan Pamuk.

Ett verk som fick stor medial uppmärksamhet under året var Alexander Ahndorils roman *Regissören*, en fikcionaliserad skildring om en då ännu levande person, Ingmar Bergman.⁸ Fabian Kastners debutroman *Oneirine*, som bestod av citat ur andra verk, väckte också diskussioner och anklagades för plagiat.⁹ Men den mest intensiva kulturdebatten under året var den som inleddes med folktoppartisten Cecilia Wikströms förslag om att Sverige skulle ha en nationell litterär kanon, utvald av förslagsvis Skolverket eller Svenska Akademien. Förslaget diskuterades livligt på kultursidorna under sommaren och det fanns även en del referenser till debatten i höstens recensioner.¹⁰

URVAL OCH UNDERSÖKT MATERIAL

2006 kom det ut ungefär 150 dagstidningar i Sverige, runt en fjärdedel färre än 1906 och 1956. Flera andratidningar i landsorter hade slagits ut, men även i storstäderna hade alternativen minskat för läsarna. I Göteborg fanns, sedan *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* lagts ner 1973, bara en dagstidning, *Göteborgs-Posten*. I Stockholm hade *Svenska Morgonbladet*, *Morgon-Tidningen* och *Stockholms-Tidningen* gått i graven och kvar stod bara *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* av de rikstäckande morgontidningarna.¹¹

Men om antalet tidningar var färre 2006 så fanns det desto fler andra mediekana-ler: radio och TV sändes av såväl Sveriges Television som av kommersiella aktörer och därtill tillkom internet med nättidskrifter, podradio och bloggar. Dagstidningarna hade dessutom sedan 1990-talet ofta två kanaler – papperstidningen och internet-upplagan. Under samma period lanserades även gratistidningar, som *Metro*, som hade mer av en nöjesprofil, men undantagsvis recenserade böcker.¹² Därutöver fanns förstås en stor marknad av månads- och veckotidningar och ett statligt kulturstöd för kulturtidskrifter.

Trots många konkurrerande medier var dagspressens kultursidor fortfarande betydelsefulla arenor för litteraturkritik. Någon översikt över vilka tidningar som hade bokrecensioner finns inte i de pressbibliografiska databaserna *Mediearkivet* och *Presstext*, men anmälningar förekom i flertalet dagstidningar. Jag har valt storstadstidningar eftersom de var tongivande i den litterära debatten, samt ett antal lokaltidningar med omfattande litteraturbevakning. Precis som vid tidigare urval har jag eftersträvat geografisk och politisk spridning. Totalt ingår tolv dagstidningar.

Tidningarnas utgivningsort, upplaga, utgivningsdagar och politiska inriktning 2006¹³

TIDNING	ORT	UPPLAGA/UTGIVNING (2006)	POLITISK INRIKTNING
<i>Aftonbladet</i>	Stockholm	426 000/7 dagar	Obunden socialdemokratisk
<i>Borås Tidning</i>	Borås	49 100/7 dagar	Obunden moderat
<i>Dagens Nyheter</i>	Stockholm	351 800/7 dagar	Obunden liberal
<i>Expressen</i>	Stockholm	344 400/7 dagar	Obunden liberal
<i>Göteborgs-Posten</i>	Göteborg	245 700/7 dagar	Liberal
<i>Helsingborgs Dagblad</i>	Helsingborg	82 100/7 dagar	Oavhängig
<i>Nerikes Allehanda</i>	Örebro	59 300/7 dagar	Oberoende liberal
<i>Norrländska</i>			
<i>Socialdemokraten</i>	Luleå	40 000/6 dagar	Socialdemokratisk
<i>Svenska Dagbladet</i>	Stockholm	194 900/7 dagar	Obunden moderat
<i>Sydsvenska Dagbladet</i>	Malmö	125 500/7 dagar	Obunden liberal
<i>Uppsala Nya Tidning</i>	Uppsala	56 600/7 dagar	Liberal
<i>Västerbottens-Kuriren</i>	Umeå	39 000/7 dagar	Frisinnad liberal

Urvalet består alltså av två stockholmsbaserade och rikstäckande morgontidningar, *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*, två stockholmsbaserade kvällstidningar med lokalupplagor, *Expressen* och *Aftonbladet*, en morgontidning från storstadsområdet Göteborg, *Göteborgs-Posten*, och en från Malmö/Lundregionen, *Sydsvenska Dagbladet*, samt fem lokaltidningar: *Helsingborgs Dagblad* i söder, *Borås Tidning* och *Nerikes Allehanda* i Mellansverige, *Västerbottens-Kuriren* och *Norrländska Socialdemokraten* i Norrland.

Politiskt är spridningen sämre vilket är ett resultat av den borgerliga dominansen i medielandskapet. De allra flesta dagstidningarna var obundet liberala eller moderata och så ser det också ut i urvalet, där bara två av tidningarna är socialdemokratiska.¹⁴

För att begränsa materialet har jag, som tidigare, valt ut en vecka ur en vår- och en höstmånad, nämligen den första hela veckan i mars (vecka 10, 6–12 mars) och den första hela veckan i oktober (vecka 40, 2–8 oktober).

Det hävdas ofta att utrymmet för litteraturkritik blivit mindre under 2000-talet men antalet recensioner i dagstidningar var betydligt större 2006 än hundra år tidigare och mer omfattande under vårmånaden än dito 1956.¹⁵

Recensioner av skönlitteratur i dagspress

DAGSTIDNING	v. 10		v. 40	
	RECENSIONER	RECENSERADE VERK	RECENSIONER	RECENSERADE VERK
<i>AB</i>	6	6	6	6
<i>BT</i>	6	6	2	2
<i>DN</i>	8	8	9	9
<i>Expr</i>	8	8	9	9
<i>GP</i>	6	6	8	8
<i>HD</i>	10	10	10	10
<i>NA</i>	11	11	15	18
<i>NSD</i>	1	1	1	1
<i>SDS</i>	13	13	17	17
<i>SvD</i>	12	12	15	15
<i>UNT</i>	11	14	5	5
<i>VK</i>	5	5	1	1
TOTALT ANTAL	95	100	98	101

Till skillnad från tidigare år är samlingsrecensionerna fåtaliga. Det gör att antalet artiklar och recenserade verk i stort sett sammanfaller. Recensionerna är jämt fördelade mellan månaderna. En anmälning är publicerad i två olika tidningar.

En hel del recensioner publicerades också i tidskrifter, både i de med litterär

inriktning och i mer allmänna kultur- eller samhällstidskrifter, samt i populärpress (veckotidningar och magasin).¹⁶ Flera av de tongivande kulturtidskrifterna, som *00-tal*, *OEI*, *Glänta* och *Lyriskvänner*, hade ingen litteraturbevakning. Det hade däremot *Ord & Bild*, *Tidningen Boken*, *Horisont* och *Ordkonst*.¹⁷ Allra flest böcker anmälde *DAST-magazine* och *Jury*, tidskrifter inriktade på underhållningslitteratur, särskilt kriminalfiktion. En bredare publik hade också månadstidskriften *Vi* med några sidor bokrecensioner i varje nummer.

Bland tidskrifterna har jag valt ut *Vi* och *Ord & Bild*. Kooperativa Förbundets tidskrift *Vi* gavs ut varje månad och under hela året anmälades 51 skönlitterära verk. Urvalet är begränsat till mars och oktober månaders nummer. Under vårmånaden publicerade tidskriften tre recensioner och under höstmånaden sju. *Ord & Bild* kom ut med sex nummer 2006 varav tre var dubbelnummer. En av anmälningarna var en större samlingsrecension där två kritiker vardera bedömde åtta verk. Hela årgången ingår med totalt 27 recensioner.

Böcker bevakades även i radion, däribland i *Kulturnytt* i P1. Här anmälades i mars nio verk och i oktober två. Även *Biblioteket* och *Kulturradion: Vågen* i P1 behandlade litteratur, liksom flera av lokalradions kanaler.¹⁸

Mitt intryck är att anmälningarna i *Kulturnytt* inte skiljer sig nämnvärt från dagstidningarnas recensioner vare sig till form eller till innehåll. Aktuell litteratur bedöms och omfånget motsvarar en anmälan i någon tidning.¹⁹

Mer annorlunda var recensionsverksamheten i televisionen.²⁰ I morgon-TV-programmet *Gomorra Sverige* i SVT1 anmälde växelvis Yukiko Duke och Magnus Utvik en handfull böcker under tio till femton minuter i dialog med programledaren. I dessa recensioner var det framför allt böckernas innehåll som återberättades och därefter betygsattes de enligt en femgradig skala. Vanligtvis behandlades nyutgivna böcker men det förekom även äldre litteratur som av någon anledning blivit aktuell på nytt.²¹

Ett annat program med regelbunden litteraturbevakning var SVT2:s caféprogram *Go'kväll*. Här diskuterade en panel varje vecka nyutkomna böcker med programledaren. Under tio minuter hann de ta upp både facklitteratur och skönlitteratur, och ofta även kokböcker, varvat med ett par filmer. Tonen var ännu mer lättsam än i *Gomorra Sverige* och varje bok anmälades mycket kort med mestadels personliga reflektioner från den kritiker som läst den. Litteraturbevakningen i båda dessa program skiljde sig därmed märkbart från den i press och radio. Sporadiskt recenserades också böcker i SVT2:s nyhetsprogram *Kulturnyheter*. Även dessa recensioner var korta, 2–3 minuter, och fördes i dialog med programledaren.

TV4 och de andra reklamfinansierade kanalerna hade ingen bokbevakning 2006, men något år senare lanserade programledaren Malou von Sivers *Malous bokklubb* som ett inslag i det direktsända *Efter tio*. Tidigare hade försök med litteraturmagasin som *I bokskogen* i TV4 och *Gutenbergs Galax* i TV3 gjorts.²²

Jag har gått igenom de avsnitt av *Gomorra Sverige*, *Go'kväll*, *Kulturnyheter*

och *Kulturnytt* som hade bokrecensioner i mars och oktober.²³ Det rör sig om fyra avsnitt av *Gomorra Sverige* i mars där fjorton skönlitterära böcker anmäldes och tre program i oktober med åtta recenserade verk samt två avsnitt av *Go'kväll* i mars där tre böcker bedömdes och fyra avsnitt i oktober med tio recensioner. Ur *Kulturnyheter*na, som anmälde böcker mer sporadiskt, ingår två recensioner från oktober. Hela urvalet 2006 består därmed av 275 recensioner.

Internet var ett annat nytt forum för litteraturkritik. Här fanns recensioner både i internetboklådor som till exempel *Amazon* och de svenska motsvarigheterna, samt i bloggar inriktade på litteratur och i nättidskrifter.²⁴

En av de idag mest kända bokbloggarna, *Bokhora*, startades i juli 2006. *Kulturtidskrifter 2006–2007* listar även flera nättidskrifter som hade bokbevakning, däribland *Dagensbok* där – som namnet antyder – minst en bok om dagen recenserades.

Bloggarna är ett mellanting mellan professionell kritik och amatörkritik som jag valt att exkludera. Men även om recensioner från nätet inte ingår i urvalet är det viktigt att notera detta populära forum för litteraturkritik. Som vi kommer att se framstod nätet i kritikdebatterna både som en möjlighet och som ett hot mot den traditionella kritiken.

Drakar, bloggar och tabloider

Om kultursidan 1956 befann sig i sin barndom hade den 2006 ena foten i graven – i alla fall är det den bild man får i böcker och artiklar under 2000-talets första decennium. Det är ingen orimlig lägesbeskrivning. Kultursidan hade förändrats på sätt som kan uppfattas som marginaliserande eller, om man vill vara mer optimistisk, som tecken på utveckling och breddning. Under 1990-talet hade flera dagstidningar slagit ihop sina kultur- och nöjessidor. *Dagens Nyheter*, *Göteborgs-Posten*, *Nerikes Allehanda*, *Svenska Dagbladet* och *Sydsvenska Dagbladet* hade kombinerade kultur- och nöjesidor 2006 medan *Borås Tidning*, *Helsingborgs Dagblad*, *Norrländska Socialdemokraten*, *Västerbottens-Kuriren*, och de båda kvällstidningarna fortfarande hade separata.²⁵ I *Upsala Nya Tidning* var några av sidorna rubricerade ”Kultur & Nöje” och andra enbart ”Kultur”.²⁶ Det gemensamma utrymmet innebar dock inte nödvändigtvis att de båda redaktionerna samarbetade, det vanligaste var att de fortfarande hade varsin chef och egna medarbetare, och i de flesta tidningar fanns en tydlig uppdelning mellan kultur- och nöjesmaterial. I samband med sammanläggningarna förlorade däremot både *Sydsvenska Dagbladets* och *Dagens Nyheter*s kulturchefer den chefredaktörstatus de tidigare haft.²⁷

Antalet dagstidningar hade fortsatt att minska sedan 1950-talet och efter 1970-talet fanns det på många orter endast en lokaltidning. Det innebar färre fora för kulturbevakning, även om materialet fortfarande var respekterat i flera av de större landsortstidningarna. Större mediekoncerner med samarbetande tidningar kunde innebära att samma kulturmaterial trycktes i flera organ.²⁸

Nästan alla dagstidningar publicerade, som nämnts, fler recensioner 2006 än de gjort femtio år tidigare. Därtill kom bevakningen i TV och på internet. Trots en decimerad tidningsmarknad hade litteraturjournalistiken sålunda ökat i omfång och fått fler fora och fler former. Leif Ove Larsens undersökning av norska kultursidor åren 1964, 1984 och 2005 visar att kulturmaterial i tidningarna – tabloidiseringen till trots – inte blivit mindre utan tvärtom mer omfattande. Och det var inte enbart intervjuer med kändisar och bevakning av Melodifestivalen som stod för denna tillväxt; bokrecensionerna hade också blivit fler.²⁹ Någon motsvarande större

undersökning av svenska kultursidor har inte gjorts, men de mindre studier som tagit upp frågan gör det troligt att resultatet skulle blivit likartat i Sverige.³⁰ Trots det har den återkommande tesen i det offentliga samtalet om kultursidan varit att den förytligats, tappat prestige, spelat ut sin roll och är på väg mot sin undergång. Anledningen till det heter allt som oftast tabloidisering.

Josefine Sternvik beskriver i *I krympt kostym* (2007) den svenska dagspressens formatbyte och dess konsekvenser. Utvecklingen kring sekelskiftet 2000, då även de största dagstidningarna övergick till tabloid, kallar hon för den tredje vågen i detta förlopp. Innan dess hade formatet främst förknippats med kvällstidningar, och senare även med andratidningar på landsorten som velat minska storleken eller som inte haft råd med nya pressar och därför övertagit kvällstidningarnas avlagda. Men när *Svenska Dagbladet* år 2000 bytte format var det något nytt. Några år senare följde andra större dagstidningarna efter. *Dagens Nyheter*, *Göteborgs-Posten* och *Sydsvenska Dagbladet* gick över till tabloid den 5 oktober 2004. *Borås Tidning*, *Upsala Nya Tidning* och *Helsingborgs Dagblad* gjorde strax därefter detsamma. I denna tredje fas, menar Sternvik, var bytet något av en branschöverenskommelse. Formatet uppfattades stå för modernisering och gav, inte minst viktigt, tidningarna tillfälle att ändra profil och göra redaktionella och ekonomiska besparingar.³¹

Men tabloidiseringen av dagspressen skedde inte utan motstånd. Som Sternvik skriver handlade det inte bara om ett nytt format utan även om en förändrad syn på journalistik, uppfattad som ”en generell sänkning av den standard där mjuka nyheter ökar på bekostnad av hårda”.³² För kultursidans del sammankopplades tabloidiseringen med ökande kommersialisering; kritik ersattes av förhandsreklam, recensioner med författarporträtt och samhällskritiska analyser med nöjesbevakning.³³

I artikeln ”Att titta på tidningen” (2009) frågar Sternvik hur tabloidiseringen påverkat kultursidan. Hon visar att utrymmet inte nödvändigtvis blivit mindre men att andra genrer och kulturformer som inte varit aktuella några decennier tillbaka nu hörde till kulturbevakningens områden. Storleksändringen hade också underlättat ”den kritiserade ’snuttifieringen’ av kulturen” eftersom tabloidformatet ”förespråkar kortare texter och gynnar det visuella materialet”. Men hon påpekar också att det inte med nödvändighet behövde innebära försämrad kvalitet. Ett större problem för kulturens del, menar hon, var dagstidningsbranschens allt sämre ekonomiska situation.³⁴

Att även litteraturkritiken påverkats av tabloidiseringen var, och är, ett vanligt påpekande, och många hävdade att kritiken på 2000-talet var i kris.³⁵ Den skulle ha fått minskad betydelse i såväl den litterära offentligheten som för den läsande allmänheten. Färre läste recensioner och dagskritiken hade, möjligen med undantag för boktipsen i TV, inte längre någon påverkan på vilka böcker som konsumerades.³⁶ Dessutom hade utövarnas villkor försämrats. Arvodena hade blivit lägre, tiden för att skriva recensionerna kortare och spaltutrymmet hade blivit mindre, vilket medförde att anmälarna inte längre hade möjlighet till den fördjupning som gjorde kritiken meningsfull.³⁷

Litteraturkritikens kris skulle också bero på att journalistiska krav på nyhetsförmedling, förenkling och tillspetsning fått gå före kritiska dygder som fördjupning och nyansering. I förordet till antologin *Kulturjournalistikens gränser* (2010) beskriver Oscar Hemer och Malena Forsare läget:

Nyhetsjournalistiska värderingar har kommit att prägla kulturbevakningen, samtidigt som den subjektiva opinionsjournalistiken spritt sig till andra områden: till tidningarnas helgbilagor, till dramadokumentärer i radio och TV, och även till avdelningar där nyhetsjournalistisk objektivitet och opartiskhet tidigare var allenarådande ideal. Den en gång självklara uppdelningen mellan fin- och populärkultur är också sedan länge överspelad.³⁸

Att litteraturkritiken var en journalistisk genre verkade inte självklart. ”Hör recensionen till mediavärlden? Det gör den nog. Men som en sten i skon”, menar Madeleine Gustafsson i en essä i tidskriften *Kritiker*.³⁹ Kritik hade förstås bedrivits i olika medier ända sedan den slutade att utövas enbart i salongerna, men nu uppfattades själva mediavärlden som hotande. I *Tidskrift för litteraturvetenskaps* temanummer om kritik 1998 anser Eva Adolfsson att kritiker hade som uppdrag ”att stärka det litterära fältets självständighet gentemot journalistikens” och Tomas Forser hävdar att ”[j]ournalistiseringen invadering av det litterära systemet” är bekymmersam:

Kritikerns förtrogna samtal med texten, infogning av den i olika kontexter, väntan på att dess mening växer; allt det som är att öppna sig för litteraturen kräver andra produktionsförhållanden och pengar än de som gäller. Ett mycket litet fåtal svenska samtida litteraturkritiker tycks ha det så väl förspänt med etik och pengar att de kontinuerligt kan verka i systemets marginaler och gå och vänta på att de skall ha något att säga.⁴⁰

Den allmänna tendensen i medierna – snabbhet, enkelhet och tillspetsning – påverkade det kritiska samtalet. ”Kritikern blir en journalist och som sådan vet han att nyheten är det som det hela handlar om.”⁴¹ Inte nog med att recensionerna marginaliserats – de riskerade också att påverkas negativt av sin omgivning.

Hotet mot den ”seriösa kritiken” kom inte bara från utrymmesbrist och krav på lönsamhet utan också från konkurrensen från nya medier och litteraturbevakningsformer. Läsarna vände sig inte enbart till kultursidornas och de litterära tidskrifternas recensioner för att avgöra vad de skulle läsa eller tycka – de fick sina uppslag från andra håll. Anders Mildner skriver att

[n]ollnolltalets mest betydande förändring inom medieområdet var att människor fick verktyg att bli sina egna medier. [...] Sett ur kritikerns perspektiv såg utvecklingen till en början hotande ut: skulle samtalet om till exempel litteratur nu helt flytta över till bloggar, där läsarna helt och hållet diskuterade med varandra?⁴²

Därmed hade kritiken förlorat sin uppgift som nyhetsförmedlare och konsumentinformator. I *The Death of the Critic* (2007) hävdar Rónán McDonald att 2000-talets många recensionsfora gjort att kritiken spelat ut sin roll.⁴³ Andreas Åberg anammar den amerikanska författarens tes i debattskriften *Den vältempererade kritiken* (2009): ”I stället för att värna om sin egenart och förbättra det som är, eller åtminstone har varit, genuint med kultursidornas uppdrag försöker man hellre efterlikna de fiender man borde göra motstånd mot. Kritiker ska göra webbteve, topplistor och blogga.” Han menar att de istället borde bli mer etiskt medvetna och ansvarsfulla och ”till varje pris svara an mot de estetiska skapelserna, personerna bakom dem, och läsarna”. Först då kunde de undvika den död de nu gick till mötes.⁴⁴

Kritiken befann sig alltså inte i kris bara för att den var marginaliserad utan också för att den var alltför populär. Per Rydén påpekar genrens livskraftighet i ”Kritik, trots allt!” (2008). Recensionens olika subgenrer blev bara fler och fler, och lika ”ofta som kritiken än dödförklarats har det visat sig att den tagits till för ständigt nya former, fram till det senaste dataspelet”, skriver han. Behovet av att värdera framstår som ett mänskligt behov, vilket också Thomas Anderberg poängterar i *Alla är vi kritiker* (2009).⁴⁵

Sedan 1956 hade televisionen tillkommit som ett nytt forum för litteraturbevakning. 2006 förmedlade caféprogram som *Go'kväll* och morgon-TV som *Gomorrón Sverige* boktips i en form inspirerad av Oprah Winfreys *Oprah's Book Club* eller brittiska *The Richard and Judy Book Club*.⁴⁶ Om någon recensionsverksamhet påverkade bokförsäljningsciffrorna så var det enligt branschtidskriften *Svensk Bokhandel* dessa; år 2006 utnämndes *Go'kvälls* anmälare Ingalill Mosander till ”Sveriges mäktigaste journalist” av de tjugo största svenska bokförlagen.⁴⁷

Ett annat kommersiellt betydelsefullt forum var de läsarecensioner som publiceras på nätboklådor som *Amazon* och dess svenska motsvarigheter, till exempel *Bokus* och *Adlibris*. Ann Steiner skriver i ”Amatörkritik på internet” att även dessa fått allt större betydelse för bokförlagen och ironiskt nog lett till nästintill professionella *Amazon*-recensenter.⁴⁸ 2006 var hotet (eller komplementet) från de populära bokbloggarna fortfarande litet men det skulle komma att växa och diskuteras flitigt under kommande år.⁴⁹

Även i de traditionella medierna var recensionerna på väg att ersättas av andra former av bevakning och rådgivning, som till exempel den topplista som *Dagens Nyheter* nylanserade 2007 där kritiker röstade fram veckans bästa böcker.⁵⁰ En annan utveckling var ”tagging”, att efter en recension förmedla kontakt med boklådor. 2004 skrev *Svensk Bokhandel* en artikel om fenomenet som bland annat några engelska dagstidningar använde sig av. De svenska kulturredaktörerna som intervjuades menade att ett liknande system i svensk dagspress var omöjligt, men bara några år senare startade *Dagens Nyheter* bokförsäljning i samarbete med *Adlibris*.⁵¹ Sifferbetyg i litteraturecensioner har också varit kontroversiellt och användes 2006 bara av *Gomorrón Sverige*. Men 2010 gjorde *Upsala Nya Tidning* ett försök att bedöma all

kultur enligt en femgradig betygskala – även den vanligtvis fredade litteraturen.⁵²

Istället för långa artiklar av riksläkande kritiker hade den populariserade litteraturbevakningen – topplistor, bokbloggar, TV-soffornas tipsande och läsarecensioner på nätboklådor – tagit över läsarna och utrymmet. Med detta följde betygssättning, öppet kommersiella samarbeten mellan recensenter och bokhandlare och en allt mer otydlig gräns mellan professionella anmälare och amatörkritiker.

Men all kritik kan knappast beskrivas som snuttifierad. I *Ord & Bild* var den längsta texten i urvalet närmare 32 000 tecken.⁵³ Det är längre än någon recension från urvalet 1956 och av samma omfång som Fredrik Bööks litteraturkrönikor 1906. Utrymmet per verk låg på över 5 000 tecken i 2006 års årgång av tidskriften, vilket är mer än dubbelt så mycket som medellängden per recenserat verk i *BLM* 1956.⁵⁴ Om längd är ett mått på fördjupning och kvalitet så har inte allt blivit sämre. Men de litterära tidskrifterna var få och deras läsekrets liten. Man måste också komma ihåg att *Ord & Bild* recenserade knappt 40 verk under hela 2006 och *BLM* runt 350 under 1956. Även om jämförelsen haltar säger den något om kritikens påstådda marginalisering.

Till litterära bloggar och andra fora på internet bör man även lägga de litterära nättidskrifterna, vilka hade ett närmast oändligt utrymme till sitt förfogande och vars skribenter inte behövde oroa sig för läsarnas ointresse – de som hittade till dem var redan initierade. Sådana nättidskrifter var till exempel *O-tidskrift* och *Ett lysande namn* ur vilka kritikertalanger hämtades till de tryckta medierna. Ett annat exempel var sajten *Litlive* som grundades 2003 och där norska, danska och svenska professionella kritiker skrev recensioner.⁵⁵ Det fanns alltså en mer avancerad och därmed möjligen även fördjupad litteraturkritik 2006 men den nådde endast ut till en liten grupp människor och inte sällan – precis som den mer populära amatörkritiken – producerades den på mer eller mindre ideell basis.

2006 kan således tre former av litteraturkritik urskiljas. Först och främst det vi kan kalla 1) den traditionella dagskritiken. Den andra kategorin, 2) den smalare tidskriftskritiken, hade även den en lång tradition. Här fanns utrymme och möjlighet att publicera mer komplicerade texter om mindre publikfriande ämnen. Tidskrifterna hade hög (litterär) status men liten läsekrets och var vanligtvis beroende av statligt kulturstöd. Uppdelningen i en litteraturkritik som vände sig till en större grupp med mer informativt och tydligt värderande syfte i dagspressen och en mer analyserande kritik i tidskrifterna känner vi igen från 1956. Till denna grupp kan nu även läggas den längre, mer essäistiska nätkritiken. Slutligen hade 3) den populariserade bokförmedlingen tillkommit. Hit hör boktipsen i tv och på nätet samt kortare recensioner och topplistor i populärpress.

Resultatet var ökad bredd. Det skrevs mer kritik än någonsin, av fler personer och med en större mångfald. Ur en sådan synvinkel är talet om kritikens död märkligt. Men mängden aktörer skapade också nya konkurrenssituationer och omfördelningar av makt. Som vi sett ovan tvingades kritikerna – precis som 1956

– att ställa sig frågan: vem skriver vi för och varför? Mot den bakgrunden är det inte konstigt att kritikens syften ofta diskuterades. Under 2000-talet hade kritikens dåliga självförtroende och förlorade auktoritet med jämna mellanrum behandlats i seminarier, debatter och krönikor.⁵⁶ Tidskriften *Kritiker* inledde 2006 en enkätserie med nordiska litteraturrecensenter som i varje nummer fick frågan ”Vad är kritik?”. Det är en symptomatisk frågeställning – svaret var inte givet.

Debatterna om kritikens kris utmynnade vanligtvis i försvar för den fria och professionella kritiken. I USA lanserades *The Campaign to Save Book Reviewing* 2007 av oroade recensenter. I Sverige har vi hittills inte sett någon liknande kampanj men drivkraften bakom alla de upprop om kritiken som hölls under 2000-talet var densamma – kritiken behövde räddas.

Kritikerkåren

Inte bara recensionerna utan även kritikerna hade blivit fler. I urvalet för 2006 ingår 175 personer (se bilaga 3). Jämfört med femtio år tidigare hade antalet skribenter ökat med drygt femtio procent och sedan 1906 nästan fyrdubblats.

Nu används inte längre några signaturer eller pseudonymer. Anmälares namn lyftes även 1956 fram i rubriker och puffar, men det skedde i mycket större utsträckning 2006. I rubriker och ingresser heter det att ”Pia Bergström ser heliga Birgitta få liv”, ”Hanna Hallgren läser Ann Jäderlund” eller att ”Bret Easton Ellis har skrivit en bergochdalbana till roman, som till slut får Johan Dahlbäck att fullständigt tappa fotfästet”.⁵⁷ Kritikerns framträdande position underströks ytterligare av bildbylines med hans eller hennes foto (i *Helsingborgs Dagblad*) eller tecknade porträtt (i *Expressen*). *Sydsvenska Dagbladet* anger en kort yrkestitel efter varje recensent och *Ord & Bild* presenterar alla skribenter i slutet på varje nummer.

Flertalet dagstidningar hade en stor medarbetarskara.⁵⁸ I *Nerikes Allehanda* liksom i *Sydsvenska Dagbladet* skrev över 40 personer under de två månaderna, i *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* runt 30 och i *Göteborgs-Posten*, *Uppsala Nya Tidning*, *Borås Tidning* och *Helsingborgs Dagblad* mellan 20 och 25. Hur namnkunniga personerna var varierade. En del var profilerade skribenter, några så gott som okända och andra mer bekanta som författare, journalister eller forskare. Få kritiker utmärkte sig genom mängd. De flesta skrev en eller två recensioner under mars och oktober, andra mellan tre och fyra. Andreas Brunner, Jenny Högström, Nina Lekander och Ann Lingebrandt utgör undantag och skrev fler än tio. Även Daniel Andersson, Ingrid P Bosseldal, Peter Grönborg, Annika J Hagström, Fabian Kastner, Lars-Inge Nilsson och Marie Pettersson hörde till de mer aktiva med mellan 8 och 9 anmälningar vardera.

Flera kritiker var inriktade mot särskilda genrer. Thomas Brylla, Kristin Hallberg,

Suzanne Frieberg, Lena Kåreland, Ann-Mari Tammerman och Ying Toijer-Nilsson skrev om barn- och ungdomslitteratur. När *Lyrikvännen* 2006 genomförde en enkät med de lyrikkritiker de uppfattade som de viktigaste tillfrågade de Pelle Andersson, Aase Berg, Andreas Brunner, Thomas Götselius, Anna Hallberg, Tom Hedlund, Jenny Högström och Eva Ström.⁵⁹

Till skillnad från föregående perioder användes gästrecensenter när den anmälda författaren också var tidningsmedarbetare. Till exempel recenserade Björn Wiman, anställd på *Expressen*, journalisten Belinda Olssons roman i *Aftonbladet*, där hon var krönikör, och Eva Ström, som vanligtvis medverkade i *Sydsvenska Dagbladet*, togs in till *Göteborgs-Posten* för att anmäla tidningens kritiker Alexandra Coelho Ahndorils *Birgitta och Katarina*. Att använda gästrecensenter när författare hade anknytningar till tidningarna var ett sätt att värna trovärdigheten och minimera risken för vänkritik, men den litterära och massmediala världen var förstås så pass liten att objektiviteten ändå var något av en chimär.⁶⁰

I en enkätundersökning med kulturcheferna på några av de större dagstidningarna från 2007 framkom att hälften av medarbetarna på kultursidorna var frilansare. I *Norrländska Socialdemokraten* var det ”ungefär en tredjedel” medan *Aftonbladet* angav cirka två tredjedelar och *Sydsvenska Dagbladet* uppskattade att de utgjorde så mycket som 85 procent.⁶¹ Även som frilansare var kritikerna vanligtvis knutna till ett enda eller möjligen två organ. Några som skrev för landsortspresen hade däremot flera fora. Fabian Kastner publicerade sig under mars och oktober i såväl *Upsala Nya Tidning*, *Borås Tidning*, *Västerbottens-Kuriren* som *Nya Wermlandstidningen* och Inger Dahlman skrev förutom för *Västerbottens-Kuriren* även för *Nya Wermlandstidningen*, *Dalarnas Tidningar* och småländska *Barometern*.⁶² De som var anställda på tidningarna hade i vissa fall andra huvudsysselsättningar än kulturjournalistik medan några hade uppdrag som kulturchef, litteraturredaktör eller kritikansvarig.⁶³

Kritikernas ålder varierade mycket. Äldst var Ying Toijer-Nilsson, 82 år, och yngst 22-åriga Inti Chavez Perez. Medelåldern låg på 46 år – att jämföra med 39 år 1906 och 41 år 1956.

Åldersfördelningen tyder på att erfarenhet av journalistiskt arbete eller en redan etablerad position inom kulturvärlden ofta var en förutsättning för att få skriva i tidningarna. Dessutom hade utbildningarna blivit längre än de var hundra år tidigare. Den 24-åriga Fredrik Böök kunde disputerat, bli docent och förstekritiker på den främsta kulturtidningen inom ett år – vilket knappast är möjligt ens för den mest briljanta begåvning idag.

Könsfördelningen var anmärkningsvärt jämn. I urvalet ingår 86 män och 89 kvinnor och de skrev nära nog lika många recensioner. Tidigare undersökningar har visat att så sent som på 1970-talet utgjorde kvinnorna inte större andel än de gjort på 1950-talet.⁶⁴ I *Kritik av kritiken* skriver Tomas Forser att en av de mest märkbara skillnaderna i kritikerkårens sammansättning sedan slutet på 1980-talet är just den ökade andelen kvinnliga kritiker.⁶⁵ På bara ett kvarts sekel hade de

gått från att vara ett udda inslag på kultursidorna till numerärt jämställda med de manliga skribenterna. Det är en utveckling som troligtvis inte hade varit möjlig utan ett aktivt jämställdhetsarbete på kulturredaktionerna och i de litterära och publicistiska institutionerna.

Resultatet är ändå något överraskande med tanke på att tidigare undersökningar pekat på en långt ifrån jämställd värld. Eva-Lotta Hulténs studie av *Aftonbladets*, *Dagens Nyheter* och *Sydsvenska Dagbladets* kultursidor under en höstmånad 2002 visade på en fördelning på 70 procent män och 30 procent kvinnor.⁶⁶ Ann Olsson-Gislow fick ett liknande resultat när hon undersökte *Expressens* kultursida i november och december samma år. Av 155 texter handlade 118 om män och 37 om kvinnor, 60 procent av artiklarna var skrivna av män. ”De kulturella männen, både de skrivande och de omskrivna, befann sig på den solbelysta delen av kullen och kvinnorna på skuggsidan”, konstaterade hon. Kulturchefen Per Svensson lovade bättring och bad Olsson-Gislow om en uppföljning ett halvår senare. Den visade på en betydligt större bevakning av kvinnliga kulturutövare, men bland skribenterna stod kvinnorna fortfarande bara för 40 procent av artiklarna.⁶⁷ Två år senare hade inte mycket förändrats. Cecilie Wright Lund beskrev den nordiska dagspressens kultursidor som ett ”kulturellt 2/3-samfund” där männen stod för ungefär 70 procent av texterna.⁶⁸ Eva Clementis studie av litteraturbevakningen i *Dagens Nyheter*, *Aftonbladet* och *Expressen* 2004 visade även den att bara en tredjedel av skribenterna var kvinnor. Min egen uppsats om kritiken i fem dagstidningar under 2003 pekade på en 60/40-fördelning till männens favör.⁶⁹

Men studierna ovan är inte helt jämförbara med föreliggande eftersom de undersöker fler typer av kulturjournalistiska texter. Cecilie Wright Lunds rapport visade att när det gäller kritik av skönlitterära verk var könsskillnaden inte särskilt stor. Jan Fredrik Hovden och Karl Knapskog skriver i sin studie av norska kulturjournalister att just litteraturkritik oftare skrevs av kvinnor medan till exempel musikkritiken dominerades av unga män.⁷⁰ Jämställdheten inom skönlitteraturkritiken var därför inte någon nyhet just 2006 utan ett resultat av en längre tradition av kvinnliga medarbetare och av kvinnors inträde inom akademien och de litterära institutionerna. En annan förklaring är att jämställdhetsarbetet har varit prioriterat under senare delen av 00-talet, efter undersökningar som de ovan nämnda och interna utredningar på redaktionerna.⁷¹ Att män och kvinnor är nästan exakt lika många tyder på att normen var mätbar jämställdhet. Det skulle vara femtio procent kvinnliga skribenter och femtio procent manliga.

Problemet med den ”journalistisering” som kritikens kritiker ofta lyft fram väcker frågan om allmänjournalister utgjorde en större andel av kritikerkåren 2006 än tidigare perioder. En annan vanlig föreställning var att allt fler kritiker också var författare. ”Utan att ha alltför mycket på fötterna vill jag påstå att sammanblandningen av kritiker, författare och redaktörer har ökat det senaste decenniet – det är helt enkelt vanligare att en författare ikläder sig rollen som kritiker”, skriver Anna

Hallberg i en artikel från 2003.⁷² Två år senare fördes en diskussion i *Expressen* där Tomas Forser beklagade sådana dubbla positioner. En författare kunde numera strax efter att själv gett ut ett verk recensera kollegerna. ”För tio, femton år sedan tillämpades mer eller mindre konsekvent en karantänsprincip. Det fick gå ett halvår eller mer innan man satte kritikerpennan i författarhanden”, påstod han.⁷³ Ytterligare en uppfattning var att ”vem som helst” kunde bli kritiker. Hallberg menar i den ovan citerade artikeln att så var fallet. Tidigare rekryterades recensenter från universiteten men numera hade sociala kontakter ”på många redaktioner *fullt ut* ersatt kraven på kompetens och beläsenhet”, skriver hon.⁷⁴ Björn Gustavsson är inne på samma linje i *Farväl Kultursidor*:

På senare år har begreppet ”kritiker” allt mer fått ersätta tidigare mera blygsamma beteckningar, som ”anmälare” och ”recensent”. Det är ironiskt att den mer prestigefyllda benämningen kritiker kommit i bruk samtidigt som fler och fler oerfarna skribenter – ofta gymnasieungdomar – värvas för recensensarbete. Även allroundjournalister får allt oftare gästspela som ”kritiker” (det blir billigare för tidningen).⁷⁵

Han avslutar med att: ”I dag kan i stort sett vem som helst upphöjas till kritiker. Till och med sportjournalister har fått hoppa in som litteraturkritiker.”⁷⁶

Som vi kunnat se i föregående kapitel är det ingen ny företeelse med bokanmälare som inte var specialiserade på litteratur. Även tidigare år kom en stor grupp skribenter, publicister och journalister från andra områden – även sportens. Den rekrytering från universiteten som Hallberg talade om var även då ganska blygsam och det är en inte alltför djärv gissning att många också förr fick sina uppdrag genom kontakter.

Att avgöra vilka som är författarkritiker är, som jag tidigare varit inne på, inte helt enkelt. Vem är författare och hur framstående måste en kritiker vara i denna roll för att räknas som författarkritiker? För att kunna jämföra kritikergrupperna årsvis har jag utgått från hur många som vid året för studien hade publicerat minst ett verk som klassificerats som skönlitteratur i Kungliga Bibliotekets katalog.⁷⁷ Vid 2006 hade 29 procent av recensenterna det, vilket är en mindre andel än 1906 (42 procent) och 1956 (40 procent).⁷⁸

Att avgöra vilka som hämtats ur universiteten är inte heller oproblemiskt. Krävs en doktorstitel eller en fast tjänst? Påbörjad forskarutbildning, eller räcker det med en högre examen? Jag har valt att inkludera de som var aktivt forskarstuderande eller disputerade i denna grupp. År 2006 utgjorde de 15 procent. De flesta var litteraturvetare, men några hade sin examen i andra ämnen. Andelen akademiker var därmed ungefär lika stor 2006 som 1956 (13 procent). 1906 utgjorde de däremot en fjärdedel av kåren. Minskningen skulle i så fall skett redan under första hälften av 1900-talet, men siffrorna kan förstås ha fluktuerat under ej undersökta perioder.

År 2006 var 58 procent av skribenterna varken akademiker eller författare, att

jämföra med 44 procent 1906 och 51 procent 1956. Skillnaderna är inte betydande och en anledning till att såväl författarkritikerna som journalisterna antogs utgöra en så mycket större andel 2006 än tidigare var förmodligen att kåren vuxit och blivit mer synlig.

Föreställningen om kritikern som yngre, lågutbildad och i avsaknad av beläsenhet verkar till stor del följa med föreställningen om den ”tabloidiserade” och ”journalistiserade” kritiken. I en intervju från 2004 uttalar sig en oroad Ragnar Strömberg:

Ja, om tio år kommer gubbar som jag att få skriva kanske en gång i veckan. Resten av veckans kultursidor kommer att vara fulla av såna som Linda Skugge. Det blir en fragmentisering och en tabloidisering. Jag är bekymrad över den gradvisa sänkningen av det offentliga samtalets nivå.⁷⁹

Att avgöra vad som var kritik och vem som var en kritiker var, som jag tidigare påpekat, uppenbarligen betydelsefullt. Att peka ut vilka skribenter som inte var ”riktiga kritiker” kan ha varit ett sätt att upprätthålla yrkets status.

Frågan aktualiserades i den så kallade ”Ranelidfejden” som utbröt efter Linda Skugges recension i *Expressen* av Björn Ranelids *Kvinnan är första könet* i september 2003. Skugge hörde vid tiden för publiceringen till kultursidans fasta medarbetare och var själv skönlitterär författare. Men hon var mest känd för de krönikor hon skrivit för *Expressen* sedan början på 1990-talet. Efter den uppmärksammade anmälningen, där hon bland annat kommenterar Ranelids utseende, hävdade flera kolleger att hon inte var en riktig kritiker, att recensionen hon skrivit inte var kritik och att hela debatten om den var en icke-debatt.⁸⁰ Enligt *Svenska Dagbladets* Magnus Eriksson visade Skugge med sin recension att hon inte visste någonting om ”litteratur, läsning eller kritikens grunder”.⁸¹ Han tillade också att man inte blir ”litteraturkritiker bara för att man är uppkäftig och har fött två barn”.⁸² I *Dagens Nyheter* beskrev Stefan Jonsson Skugge som ”en djärv skribent som missförstått sin skribentroll” och frågade: ”Tror hon att litteraturkritik är detsamma som att skratta åt författaren för hans kroppsliga missbildning? Tror hon feministiska skrik ersätter argument?”⁸³

I sitt försvar av Skugges recension menade *Expressens* kulturchef Per Svensson i sin tur att kritikernas reaktioner kan tolkas som en strategi för att bevara makten på det litteraturkritiska fältet:

Kultursidorna tas över av specialister, av journalister med ett i mediebruset växande behov av att markera distans till andra journalister – kolumnister, ledarskribenter, nöjeskrönikörer. Strategin följer här två spår:

1. Sakralisering av den egna verksamheten (litteraturkritik får bara bedrivas av prästvigda som håller sig till liturgin).

2. Odlandet av en långtgående konsensuskultur och samförståndsanda [...]. Linda Skugge bryter med sin Ranelidrecension mot såväl sakraliseringsbudet som Saltsjöbadsandan.

Det är detta, tror jag, som är kärnan i Ranelidstriden. Här kommer någon och ifrågasätter själva grunden för den samtida kulturjournalistiken: föreställningen att vi alla sitter i samma båt – Arken, kanske? – och med gemensamma krafter försöker rädda det Fina och Viktiga och Goda från att slukas av det elakt stormande mediehavet.

Det är därför Skugge framkallar sådan ilska. Det är därför hon måste förminskas, demoniseras, exkommuniceras.⁸⁴

I december 2006 inträffade en annan händelse som fick kritikerkåren att reagera. Författaren Kristian Lundberg hade i en samlingsrecension av deckare i *Helsingborgs Dagblad* anmält en bok som inte skrivits. Han tvingades sluta recensera för tidningen och flera kolleger ansåg att han skadat kritikens trovärdighet.⁸⁵ Lundbergs misstag blev ännu ett tillfälle för kritikerkåren att positionera sig och formulera utsagor om vad som var god kritik. Däremot uteslöts han inte. I *Expressen*, där han också frilansat i flera år, var kulturchefen villig att se det hela som ett misstag och låta Lundberg fortsätta. Det viktiga verkade inte ha varit att Lundberg slutade recensera skönlitteratur utan att hans beteende fördömdes utåt och att trovärdigheten återupprättades.

Undersökningen visar alltså att kritikerna som grupp varken var sämre utbildade, mindre meriterade eller yngre än femtio och hundra år tidigare. Det finns snarare tecken på att yrket var på väg att i viss grad professionaliseras.⁸⁶ Att utövarna sluter sig samman och försöker begränsa åtkomligheten till yrket eller bara ger tillträde till dem som följer vissa bestämda regler är exempel på det.⁸⁷ Talet om en urholkad kritikeridentitet är ett uttryck. Att beklaga sig över att ”vem som helst” numera kan bli kritiker och att påtala behovet av att värna om vad som är riktig kritik och vem som ska få kalla sig kritiker, ett annat.

I samtalen om kritiken betonades ofta arbetsvillkoren och ekonomin. Att färre kritiker hade fasta anställningar uppfattades som ett problem. Arvodena ansågs för låga för att någon skulle kunna ha uppdraget som heltidssysselsättning. För att bli en bra kritiker krävs två faktorer: utrymme och arvodering, menar Anna Hallberg i en artikel från 2003. Hon ger ett exempel: ”I mitten av 20-talet fick Fredrik Böök 500 kr i dåtidens penningvärde (vilket motsvarar ungefär 20 000 kr idag) för en understreckare i Svenska Dagbladet. Idag är den siffran 3 500 kr.” Enligt Hallberg var resultatet av de låga arvodena ”utbrända frilansare, som i snabb takt tvingas spotta ur sig hastigt producerade krönikor, kåserier, notiser och brödtexter, för att överhuvudtaget ha råd att överleva”.⁸⁸ Också Gabriella Håkansson gav de låga lönerna skulden för texternas sjunkande kvalitet. ”När timarvodet för litteraturkritik hamnar på runt 35 kronor är det inte självklart att sänka det ytterligare genom att ägna sig åt tidskrävande fördjupning, sammanhang och eftertanke”, påpekar hon.⁸⁹ Arne Ruth var inne på samma spår när han intervjuades i *00-tal*:

En grundläggande faktor är ekonomisk. Kulturredaktioner har satts på sparlåga. Svenska Dagbladets redaktion är numera så liten att där varken finns marginaler

för sjukdom eller ledighet. Och denna tidning är inte ensam om det ekonomiska berådet. I förhållande till det arbete som krävs ligger genomsnittsbetalningen för bokrecensioner i Sverige långt under normerna för frilansjournalistik. En kritiker som ställer kvalitetskrav på sitt skrivande lever i halv misär.⁹⁰

I *Farväl kultursidor* undersöker Björn Gustavsson vilka arvoden dagstidningarna i Sverige erbjöd för recensioner år 2007. De flesta mindre betalade runt 600 till 1 000 kronor för en artikel, de större mellan 1 500 och 3 500. De lägsta honoraren som uppgavs var 500 kr och det högsta drygt 7 000 kronor.⁹¹

Det är inte mycket pengar, men att frågan var så viktig berodde förmodligen också på att allt fler var beredda att skriva gratis. Det riskerade att göra det svårare att motivera existensen av professionella yrkeskritiker. Ekonomin blev därför i sig avgörande för vem som var en kritiker.

En lösning var bildandet av en egen fackförening.⁹⁴ I Norge hade Norsk litteraturkritikerlag bildats redan 1946 och ett arbetsstipendium inrättades 2007.⁹³ I Sverige fanns inte något motsvarande, däremot Fria Seminariet i Litterär Kritik som grundades 2003 av Ulf Eriksson och Magnus William-Olsson, liksom en inofficiell avdelning – Kritikerforum – med fokus på arbetsrättsliga frågor inom Sveriges författarförbund.⁹⁴

Under 2000-talets första decennium gavs också utbildningar i kritik. Både Göteborg, Stockholm och Uppsala hade sådana. Därtill fanns utbildningar i kulturjournalistik vid Umeå universitet och Malmö högskola.⁹⁵ Handböcker och vägledningar som norska *Kritikerboka* (2010) av Atle Christiansen och *Kulturjournalistikens grunder* (2007) där Jimmy Vulovic skriver ett kapitel om hur man recenserar romaner har publicerats.⁹⁶

Ett annat tecken på en starkare kåridentitet är instiftandet av olika priser och belöningar för kritikinsatser. 2006 fick *Dagens Nyheters* Lotta Olsson tidskriften *Jurys* pris ”Årets mest lovande deckarrecensent” och Inger Dahlman Broocmanpriset för sina insatser som kulturredaktör och litteraturkritiker i Norrköping.⁹⁷ Eva Beckman tilldelades Björn Nilsson-priset av *Expressens* kulturredaktion, *Aftonbladets* Axel Liffner-stipendium gick till Cordelia Edvardson och Johan Croneman fick Gerard Bonniers stipendium för kulturjournalistik.⁹⁸ Priserna visar att kritiken värdesattes men har också misstänkts för att vara ett sätt att dölja allt sämre arbetsvillkor.⁹⁹

Litteraturen

I dagspressen märks två tendenser – den ena är variation och den andra likriktning. För samtidigt som väldigt många verk anmäls i bara en enda tidning (nästan hälften av recensionerna hör hit) så står de nio mest recenserade verken för drygt 40 procent av anmälningarna.¹⁰⁰ Dessa var Ann Jäderlunds diktsamling *I en cylin-*

der i vattnet av vattengråt och Niklas Rådströms *Gästen* som recenserades tretton gånger, Belinda Olssons debutroman *Gravidchock! Reporter erkänner* som fick tolv anmälningar, vidare Alexandra Coelho Ahndorils *Birgitta och Katarina* (11), Bret Easton Ellis *Lunar Park* (10), Håkan Sandells *Skisser till ett århundrade* (9), Kjell Espmarks *Motvilliga historier*, Inger Alfvéns *Mandelkärnan* (8) och *Börja leva* av Nadine Gordimer (7).¹⁰¹ Samtliga var verk av etablerade författare. Belinda Olsson var visserligen debutant men redan känd som krönikör och som en av redaktörerna för den uppmärksammade antologin *Fittstim* från 1999. *Birgitta och Katarina* var Alexandra Coelho Ahndorils andra roman efter *Stjärneborg*, vilken belönats med Katapultpriset. De två översatta författarna, Nadine Gordimer och Bret Easton Ellis, var också sedan länge etablerade på den svenska litterära marknaden.

Sju av de mest recenserade verken var skrivna av svenska författare. Överlag fick också den inhemska litteraturen störst uppmärksamhet. I hela urvalet var nästan 60 procent av verken svenska.¹⁰² Av de utländska dominerade översättningar från engelskan. Andra representerade språk var finska, koreanska, ryska, franska, italienska, danska, tyska, norska, japanska, portugisiska och vietnamesiska – men då handlade det bara om enstaka titlar.¹⁰³

Svenska etablerade författare var mest prioriterade i kritiken också 1906 och 1956.¹⁰⁴ Föregående perioder var det dock vanligare att utländsk originallitteratur anmäldes.¹⁰⁵ Den översatta litteraturen utgjorde 2006 en större andel än den inhemska på den svenska bokmarknaden men kritikerna och kultureddaktörerna valde att i första hand anmäla verk som låg geografiskt och kulturellt nära dem själva och deras publik.¹⁰⁶ Att fokus låg på svenska författare kan vara ett tecken på att kritiken uppfattades som en del av nyhetsförmedlingen där det journalistiska kravet på närhet gick före viljan att introducera upptäckter.¹⁰⁷

Nästan 80 procent av anmälningarna av vuxenlitteratur gällde romaner eller novellsamlingar. Förutom några serier, ljudböcker och enstaka dramatiska verk utgjorde lyriken den resterande femtedelen. Jämfört med tidigare år innebär det något fler recensioner av prosa jämfört med lyrik, men ökningen är inte särskilt stor.¹⁰⁸

Den största förändringen jämfört med tidigare år är, inte helt oväntat, den jämna könsfördelningen. 2006 är andelen recenserade män och kvinnor nästan exakt 50/50.¹⁰⁹ En förutsättning för det var förstås att antalet kvinnliga författare ökat under den senare hälften av 1900-talet.¹¹⁰ De allt fler kvinnliga kritikerna bör också ha haft betydelse, liksom den ökade genusmedvetenheten inom kultursektorn. Förmodligen var, som tidigare påpekats, skönlitteraturkritiken mer jämställd än kulturjournalistiken i allmänhet.

Genusforskning och feministiska debattörer har uppmärksammat att kritiken är segregerad; män recenserar män och kvinnor recenserar kvinnor, möjligen kan kvinnor även recensera män.¹¹¹ Det var även 2006 det vanligaste förhållandet, men man kan också se att manliga kritiker anmärkningsvärt ofta anmälde kvinnliga författare, vilket visar på en medveten strävan att bryta könsrollsmönster.¹¹² De könsblandade

anmälningarna utgjorde en mindre andel (37 procent) och bland dessa var det lika vanligt att män recenserade kvinnor som att kvinnor recenserade män.¹¹³ Män anmälde också litteratur som var riktad mot en kvinnlig publik eller som behandlade traditionellt kvinnliga ämnen. Belinda Olssons *Gravidchock* recenserades av tre män och nio kvinnor och Katerina Janouchs *Dotter önskas* av två män och två kvinnor. Alexandra Coelho Ahndorils roman om ett mor-dotter-förhållande anmälades också av några manliga recensenter, liksom Inger Alfvéns kvinnliga utvecklingsroman. Andra exempel var Mari Jungstedts *Den döende dandyn* som recenserades av Johan Lundberg, Anna Mattssons *Vägar utan nåd* som Tommy Olofsson skrev om och Jenny Leebs *Grevgatan 22* som anmälades av Joel Landberg. Att välja manliga recensenter till traditionellt kvinnliga verk kan ha varit ett medvetet agerande för att bryta könsstereotyper.¹¹⁴

Fjorton procent av recensionerna i dagspressen gäller böcker riktade till barn och ungdom. Dessa verk anmälades inte längre bara till julen, men vanligen på speciella sidor med egna redaktörer och kritiker. Detta kan antingen tolkas som att barn- och ungdomslitteratur togs på allvar som en egen genre vilken krävde egen expertis eller som att den exkluderades och marginaliserades.¹¹⁵ Barnbokskritiker påpekade också att barn- och ungdomslitteraturen inte recenserades lika seriöst som vuxenlitteraturen.¹¹⁶ Precis som hundra år tidigare var det fortfarande fler kvinnor än män som bedömde genren.¹¹⁷

I *Sydsvenskan* hade kriminalfiktion en egen sida. På så sätt skiljdes även en av de mest populära genrerna från den övriga skönlitteraturen – eller fick särskild uppmärksamhet, beroende på hur man väljer att se på det.

Hur den bästsäljande litteraturen skulle behandlas verkar ha varit problematiskt framför allt för dagspressen. I TV-soffornas recensioner togs den gärna upp medan en smal tidskrift som *Ord & Bild* kunde, om den ville, helt välja bort den.¹¹⁸ I en debattartikel från 2009 skriver Malin Ullgren – som tröttnat på att bästsäljarna bredde ut sig på dagstidningarnas kultursidor – att kritikerna över huvud taget inte har något att göra i ”den blott och bart kommersiella litteraturens näringskedja”.¹¹⁹

Populärlitteraturen har både utpekats som marginaliserad i dagspressen och som allt mer dominerande och utrymmeskrävande.¹²⁰ Det intryck som dagstidningarna ger är splittrat. Deckare, tecknade serier, fantasy, science fiction och historiska romaner recenserar, men ofta skild från kvalitetslitteraturen. Ett undantag är *Gravidchock* som marknadsfördes som en kommande bestseller i den populära genren ”chick lit” och som var en av de mest anmälda böckerna i urvalet.

Tomas Forser har beklagat att det under 00-talet givits ”allt större plats åt det massmedialt gångbara, det något så när säljbara, det redan exponerade”.¹²¹ Att *Gravidchock* fick så mycket uppmärksamhet berodde förmodligen på det som Forser uppmärksammat: den var redan medialt exponerad och författaren berömd. Men andra ofta recenserade författare fick knappast sina förstadaysrecensioner på grund av höga försäljningsciffror. Utifrån samma kriterier som 1956 utgör uppskattningsvis inte mer än en femtedel av recensionerna litteratur som hör till underhållningsgenrerna.

Vid sidan av kritikernas arvoden var den vanligaste förklaringen till recensionernas förment försämrade kvalitet att de skulle vara korta och skulle produceras allt snabbare. John Swedenmark beskriver situationen i *00-tals* kritiknummer:

Alltför många titlar på alltför litet spaltutrymme till oanständigt dålig betalning. Sådana är villkoren i dagspressen, som ändå är de enda som överhuvudtaget kan betala. Men det är inte det värsta.

Det värsta är den tidsnöd som skapas av de fasta recensionsdatumen. Att skriva en kritisk text – inklusive läsning omskrivning kringläsning reflexion metaforinventioner skrivande omskrivande och revision – på kanske bara en vecka (och i bästa fall få pröjs för en dags arbete) kan funka under lyckliga omständigheter, men är egentligen omöjligt.¹²²

2006 hade de flesta förlag fasta veckodagar vilket innebar att Norstedts böcker anmäldes på måndagar och Bonniers på fredagar.¹²³ Det var dock långt ifrån alla verk som fick förstadagsrecensioner och därför kunde själva publiceringsdatumet vara en implicit värdering av boken. En anmälan på utgivningsdagen signalerade hög status.

Recensionsdatumen må vara en del i den process som gjort anmälningen till en nyhet och den recenserade boken till en händelse, men inte heller detta var något nytt. Hundra år tidigare anmäldes Bjørnstjerne Bjørnsons *Mary* så fort den kommit ut i bokhandeln och vid sekelskiftet 1900 var det vanligt med listor över ”nytt i bokhandeln” tillsammans med ett kort omdöme och uppgifter om pris och försäljningsplats. Däremot hade recensionsdagarna onekligen fått större betydelse på 1990- och 2000-talen och gjort att etablerade, viktiga författare ”måste” anmälas på fastställt datum.¹²⁴ Johan Svedjedal beskriver kritiken som ”ett subtilt system av belöningar och bestraffningar” där ”själva värderingen bara [är] en bit, urvalet av vad som behandlas i recensionen en annan. Till de andra mekanismerna för utestängning hör att inte behandla en bok alls eller att behandla den med någon fördröjning”.¹²⁵ Utifrån tidskriteriet var Ann Jäderlund alltså en framgångsrik författare. Alla dagstidningar utom två anmälde hennes nya diktsamling på första recensionsdagen. Belinda Olssons *Gravidchock* fick ännu fler anmälningar i dagspressen men utspridda över veckan. Även Inger Alfvén, Alexandra Coelho Ahndoril och Kjell Espmark recenserades på utgivningsdagen.

En fara med fasta recensionsdagar är att de riskerar att bli ”bästföredatum” och att verk därefter glöms bort.¹²⁶ Även år 2006 kunde böcker få vänta länge. Vissa anmäldes i en tidning i mars men recenserades först i oktober i en annan. Nästan 90 procent av verken var utgivna under året, men ett tjugotal titlar var från föregående år och sex stycken var äldre än så. I oktober förekom dock inte några av fjolårets böcker. De verk från föregående år som uppmärksammades först i mars var ofta publicerade av mindre förlag, nyutgåvor av klassiker eller barn- eller ungdomslitteratur.

Ann-Sofi Ljung Svensson menar att när tidningssidorna i tabloidformat blev mindre måste även recensionerna blivit det.¹²⁷ Det är ett rimligt antagande men förutsätter att det stora formatet faktiskt fylldes av långa anmälningar. Ett sätt att

ta reda på om det gjorde det är att räkna antalet tecken. I de tryckta recensionerna som ingår i urvalet för 1906, 1956 och 2006 ser det då ut så här:

Jämförelse av medellängd för alla tryckta recensioner i urvalen 1906, 1956, 2006

ÅR	RECENSION	RECENSERAT VERK
1906	6 674	4 271
1956	3 293	2 192
2006	3 065	2 795

Recensionerna var alltså betydligt längre 1906, men mellan 1956 och 2006 var skillnaden inte stor. Eftersom samlingsrecensioner var vanliga 1956 fick varje verk kortare bedömningar då än 2006.

När recensionernas längd diskuteras är det oftast dagspresskritiken som avses. Det är där tabloidiseringen skett. Vilka konsekvenser har den haft på kritikens längd?

Jämförelse av medellängd för recensioner i dagspressen i urvalen 1906, 1956, 2006

ÅR	RECENSION	RECENSERAT VERK
1906	6 117	4 783
1956	3 053	2 348
2006	2 553	2 631

Medellängden för en recension i dagspressen har blivit kortare, sedan 1906 mer än halverats. Men skillnaden mellan 1956 och 2006 är liten, och utrymmet per verk till och med något större 2006. En jämförelse mellan medellängden i de fyra dagstidningarna som ingår i urvalen både 1906, 1956 och 2006 visar också att skillnaden mellan de två senare åren inte var stor.

Medellängd per recenserat verk i *Dagens Nyheter*, *Sydsvenska Dagbladet*, *Svenska Dagbladet* och *Upsala Nya Tidning* 1906, 1956, 2006

ÅR	DN	SDS	SvD	UNT
1906	4 320	5 453	7 871	5 303
1956	2 374	2 673	2 651	3 575
2006	2 658	2 010	3 384	2 736

I både *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* var utrymmet per verk större i urvalet 2006 än 1956, men kommer inte i närheten av omfånget 1906. Då recenserades å andra sidan betydligt färre titlar. Den stora minskningen i längd hade alltså skett mellan 1906 och 1956 även om det bör påpekas att inga slutsatser därmed kan dras för hur det sett ut perioderna däremellan.¹²⁸

Längden på recensionerna 2006 varierade betydligt mindre än tidigare år. Färre

riktigt långa recensioner publicerades. I dagspressen var den längsta 2006 drygt 6 000 tecken och bara nio artiklar överskred 5 000 tecken – att jämföra med 1906 då en fjärdedel hade större omfattning. Att ungefär hälften av recensionerna omfattade mellan cirka 2 000 och cirka 3 500 tecken tyder på att utrymmet var uppgjort på förhand.

När det gäller tidskriftskritiken skrevs de längsta recensionerna 1906, men det utrymme varje verk fick var som störst 2006. Jämförelserna blir dock inte rättvisande eftersom genre, utgivningstakt och omfattning skiljer sig mycket åt och urvalen inte täcker exakt samma perioder.¹²⁹

Jämförelse av medellängd för recensioner i tidskrifter i urvalen 1906, 1956, 2006

ÅR	RECENSION	RECENSERAT VERK
1906	9 088	3 255
1956	3 907	1 935
2006	6 908	4 108

Siffrorna ovan visar ändå att krönikorna i *Ord & Bild* 2006 stod sig mycket väl i jämförelse med de från 1900-talets början i samma tidskrift. Även i *BLM* 1956, där recensionerna ofta var långa, var utrymmet per verk mindre än i *Ord & Bild* 2006, eftersom många verk anmäldes i grupp.

Kritik i kris?

Kritiken debatterades ständigt under 2000-talet. I februari 2005 inledde Tomas Forser en debatt om kritiker som också var skönlitterärt aktiva. Han menade att det var problematiskt att de tilläts bedöma sina generationskamrater och på så sätt skaffa sig fördelar gentemot de författare som inte skrev kritik:

Inget maktmedel är så verkningsfullt på kulturområdet som kritiken, recensionen. Stipendier? Men vägen till stipendierna går via kritiken. En utmärkt hävstång i en allt mer obsolet litteraturkultur har den som både själv skriver prosa och poesi och recenserar andras prosa och poesi. Den som därtill som kritiker tar hand om generationskamraternas arbeten ligger i vinnarhålet.¹³⁰

Svaren från författarkritiker som kände sig utpekade lät inte vänta på sig, inte heller kulturredaktörernas försvar.¹³¹ Men diskussionen övergick snart till vad som var bra kritik och varför den inhemska samtidskritiken inte var det.¹³² Om detta var de flesta överens. Det handlade egentligen inte bara om vem som fick stipendiepengar, skrev Forser nu. Problemet var att litteraturkritiken ”för närvarande är en krisbransch och att svårigheterna inte låter sig reduceras till plånboksfrågor”.¹³³

Innan diskussionen ebbat ut inleddes en ny debatt som även den handlade om kritikernas oförmåga och bristande trovärdighet. Nu var det *Aftonbladets* Pelle

Andersson som påtalade recensenternas slentrianmässiga hyllanden av stora författarskap. ”Respekten för de litterära ikonerna är alldeles för stor och leder till grunda texter. Kritikerna är mer för att befästa en kanon än försöka begripa – och berätta – vad de ’stora’ faktiskt skriver om”, påstod han.¹³⁴ Inlägget fick medhåll. Många menade att problemet bottnade i arbetsvillkoren (kultursidornas förväntningar, tids- och platsbrist), men kritikerna själva hade också en del av skulden – de vågade inte vara domare, hade inte förmågan att tolka vissa typer av verk och var alltför ängsliga för att ha en åsikt som skiljde sig från mängdens.¹³⁵ Sådan kritik av kritiken var återkommande under hela decenniet.¹³⁶ ”Kritikern får inte förfalla till att bli bara en allmän tipsare, det måste också finnas plats för ett djupare resonemang”, varnade Maria Schottenius och Kristian Lundberg deklarerade att kritik måste skapas av ”mod, lust, ärlighet – och lusten att dela med sig av erfarenheter”.¹³⁷

Ofta började diskussionerna med att någon kritiker anklagade sina kolleger för att läsa ett författarskap på fel sätt. 2006 gällde det mottagandet av Lars Mikael Raattamaas *Svensk dikt. Dagens Nyheter*s Jonas Thente ansåg att *Svenska Dagbladets* Johan Lundberg och *Expressens* Anders Johansson inte sett storheten i Raattamaas nya versioner av svenska diktklassiker eftersom den ena utgick från kulturkonserverativa normer och den andra från ett ”underhållningsperspektiv”.¹³⁸ Lundberg och Johansson svarade båda, att bara för att författare ville provocera och bryta normer innebar det inte att de också lyckades eller att de, om de gjorde det, därför skrev bra litteratur.¹³⁹

Kritikernas normer var ett vanligt ämne i debatterna. Dessa kunde vara såväl ideologiska som estetiska men inte sällan sammanföll de i en strid mellan högerbetonad kulturkonserveratism och den ofta vänsterinriktade språkexperimenterande litteratur som av sina motståndare kallades ”språkmaterialism”.¹⁴⁰

Året därpå var det dags igen. Nu började det med Therese Bohmans recension av Frederik Stjernfelt och Søren Ulrik Thomsens *Den negativa uppbyggligheten i Afonbladet*. Hon ställde där frågan om det blivit så att ”normbrottet i sig har blivit just norm, och provokation något man snarare förväntar sig än blir överraskad av inom konsten”. Inte minst gällde det i litteraturkritiken som hon menade ofta var ”ett riktigt smörgåsbord av just sådan retorik: den här diktsamlingen gör upp med traditionen, den här romanen tar avstånd från det klassiska berättandet, den utmanar alla invanda föreställningar, är gränsöverskridande, respektlös, oförutsägbar, normbrytande – och därmed bra”.¹⁴¹

Till en början handlade debatten om vilken estetik som var den dominerande på det litterära fältet – vad var egentligen norm i den svenska samtidslitteraturen och i bedömningen av den?¹⁴² Diskussionen fick ytterligare fart när Jesper Högström anklagade den svenska prosan för att hålla låg kvalitet och för att vara mer intresserad av form än innehåll.¹⁴³ Frågan om normer och normbrott, innehåll eller form, och obegriplighet eller kommunikation i såväl romaner som lyrik avhandlades därefter på flera kultursidor. Det dröjde inte länge innan den samtida kritiken återigen fick

skulden. ”En stor del av problemet beror förstås på att det i dag inte finns några professionella kritiker”, skrev Krister Gustavsson i *Expressen*:

Vad vi har att lita på är en uppsjö extraknäckande amatörer, det vill säga författare som recenserar sina kompisar. Den här ankdamsproblematiken [sic] beror i sin tur på att kritik inte längre betraktas som en konstart jämbördig med andra litterära genrer, samt på att kultursidorna i allt mindre grad intresserar sig för att publicera kvalificerade recensioner.¹⁴⁴

Pelle Andersson skyllde också på kritikerna:

Kritikernas rädsla att bli beskyllda för att vara smakdomare har lett till en rädsla att ta ställning överhuvudtaget. [...] Det talas ibland drömskt om en tid där litteraturen påverkade världen – Ivar Lo, Beecher Stove [sic], Vilhelm Moberg, Astrid Lindgren med flera – men den gjorde det i en tid där journalistiken och kritiken ville ta ställning och såg som sin uppgift att vara något mer än underhållning.¹⁴⁴

Mot slutet debatterades debatten. *Sydsvenska Dagbladets* kulturchef Daniel Sandström undrade om det inte var ”något lurt med detta plask i ankdammen. Kämpar inte dessa två sidor för samma sak? Att återupprätta ankdammen och de gamla reglerna för hur konsten ska diskuteras?”¹⁴⁶ Anders Johansson var inne på samma spår. ”Poängen med de senaste veckornas ganska högljudda litteraturdebatt är inte att den tydliggör skillnaderna mellan fältets olika positioner (traditionellt/experimentellt, konservativt/trendigt); poängen är tvärtom att den uppenbarar skillnadernas obetydlighet”, skriver han och pekar på Hallbergs och Lundbergs egentligen mycket likartade kritikerideal.¹⁴⁷ Debatten var bara en skendebatt, ingenting stod egentligen på spel.

Magnus Eriksson i *Svenska Dagbladet* tyckte inte heller att grälet varit lyckat:

Jämför gärna med två av de litterära debatter under de gångna trettio åren som fått en självklar plats i den samtida litteraturhistorieskrivningen: debatten om litteraturkritiken sommaren 1980 och Jäderlundsdebatten 1988–89. Då gällde det någonting. De ifrågasatta kritikerna hotades av uteslutning ur den intellektuella offentligheten. Den här gången skriver alla från trygga positioner. Vilka är insatserna? Vad står på spel? Vilka resultat hoppas man att debatten skall få?¹⁴⁸

Om diskussionen om språkmaterialism kontra kulturkonservatism kommer att vara bortglömd om tio, tjuo eller hundra år återstår att se, likaså om den kommer att ha haft någon betydelse för litteraturklimatet. Men vi kan konstatera att konflikten mellan formalistisk och innehållsorienterad litteratur varit återkommande under

2000-talets första decennium. 2001 gällde det lyrikkritikernas oförmåga att recensera dikter som ”handlade om något” efter ett inlägg av Jenny Bergenmar i *Göteborgs-Posten*.¹⁴⁹ Inför decennieskiftet formulerade en grupp författare ett manifest för en 2010-talets litteratur i opposition mot den formfixering de ansåg dominerade fältet, vilket ledde till ett motmanifest och ny debatt.¹⁵⁰

Två teman har varit återkommande: det ena är kritikernas förlorade trovärdighet och det andra deras bristande förmågor. Båda leder vanligen till slutsatsen att de samtida recensionernas kvalitet och status är lägre än forna tiders. Kritiken har ansetts som provinsial, meningslös, och styrd av egenintressen och kottierier. Oftast är det de usla arbetsvillkoren som får skulden, men påståendet att utövarna är slarviga, dåligt pålästa, feiga och okunniga är också vanligt.

Det är en dystert bild och som vi kan se har den upprepats envist. Trots skilda åsikter om vilka som har makt så är föreställningen om samtidskritikens uselhet gemensam. Debatterna om litteraturkritiken framstår därför som symboliska kamper.¹⁵¹ Om vad som är god kritik är man redan överens, men genom att debattera det kommuniceras gränserna mot yttervärlden. Det här är kritik – det här är det inte.

Det finns mycket som tyder på att dagskritiken var tämligen välmående 2006, och som jag ovan visat var flera av farhågorna om kritikens förfall överdrivna. Samtidigt var krisen reell för debattörerna och en del av deras verklighetsuppfattning. Det är inte något unikt för 2000-talet. Något raljerande kan man säga att kritiken alltid är i kris och att kritiken av kritiken är lika gammal som kritiken själv. På 1930-talet beklagade Virginia Woolf i pamfletten *Reviewing* hur recensionerna sedan mitten på 1850-talet blivit allt kortare, skrevs allt snabbare och uttryckte recensenternas egna åsikter istället för verklig kunskap: ”not only did the reviews become shorter and quicker, but they increased immeasurably in number. The result of these three tendencies was of the highest importance. It was catastrophic indeed; between them they have brought about the decline and fall of reviewing”.¹⁵²

Kritikens förfall verkar ha pågått lika länge som det har skrivits bokanmälningar. Men för den skull ska kritikpessimisterna inte avfärdas. Vi har sett att på 2000-talet utsattes verksamheten för stora förändringar som upplevdes som hot – nya medier har tillkommit som utmanat traditionella maktförhållanden och kritikernas auktoritet och legitimitet har ifrågasatts när vem som helst kan vara recensent på nätet. Pressens omstruktureringar har i flera tidningar tvingat den länge fredade kultursidan att dela plats med nöjes- och livsstilsjournalistik.

Det är möjligen just därför som kritikernas bevakning av gränserna för den ”riktiga kritiken” blivit allt viktigare. Att hela tiden påtala kritikens betydelse blir ett sätt för recensenten att legitimera sig. Behovet av definitioner, fackförbund och sammanslutningar kan ses i relation till detta. Professionaliseringsstrategierna är sätt att hantera amatörkritiken på nätet, topplistorna i dagspressen och tipsen från TV-sofforna. De handlar inte bara om en kamp för arbetsvillkoren utan också om en önskan att definiera vilka som är kritiker och vad som är kritik.

Recensionerna 2006

Subjektiv och auktoritär – kritikern i centrum

Om recensenterna 1906 betonade verkets handling och kritikerna femtio år senare analysen av detsamma är det anmälarna själva som står i fokus 2006. Recensenten, som vi tidigare mest sett glimtar av, träder nu fram i helfigur.

Skribenternas nya synlighet har påpekats tidigare, ofta i negativa ordalag. Tomas Forser skriver att författaren inte sällan ”spelar andra fiolen, när kritikern tar över scenen” och Andreas Åberg menar i sin analys av samtidskritiken att den allt oftare handlar om ”att lyfta fram kritikern själv snarare än verket ifråga”. Merete Mazzarella beskriver det som att recensenterna numera inte bara är subjektiva ”utan också subjekt, recensionens egentliga huvudperson”.¹⁵³

Ordet ”jag” möter ofta läsaren redan på de första raderna. En anmälan av Ann Jäderlunds *I en cylinder i vattnet av vattengråt* börjar:

Ännu minns jag det första tonårsmötet med Ann Jäderlunds poesi. Det var ilska, det var frihet. Det var hemlig förståelse inför att allt kan skrivas, också om det inte låter sig sägas. I flera dagar en ysterhet, kroppens förnimmelse av yttrandefrihet. Handspråk, fotspråk. Förnimmelsernas språk. Adrenalinets sånger. Jag minns att jag sprang, och sommarklar luft.¹⁵⁴

Recensenten av Stig Claessons *God natt fröken Ann* inleder också med att berätta om sitt första möte med författaren:

Jag hamnade en gång i ett hus med ett bibliotek, ett himmelrike för den som inte är uppvuxen bland böcker. Henrietta ska du också glömma läste jag som i feber och var sedan ohejdbar, tuggade i mig minst två hyllplan Slas den sommaren, djupt förälskad i hans sjungande titlar, lågmälda tilltal, knivskarpa samhällskritik.¹⁵⁵

Ett annat vanligt grepp är att kritikern tar avstamp i en personlig erfarenhet som relaterar till det litterära verkets tematik.¹⁵⁶ Så börjar *Expressens* anmälan av Katerina

Janouchs *Dotter önskas*:

”Man inbillar sig”, sa min fru inför ultraljudet, ”och så har man femtio procents chans att ha rätt.”

Men jag visste ju. Jag var helt säker på att vi skulle få en dotter, precis som jag så oerhört gärna ville.

Det var lätt att se där på skärmen. Min fru tog min hand hårt och jag försökte skuldmedvetet hålla inne jublet som bubblade ut i rummet.

Jag jublade åt att barnet såg friskt ut, visst. Men det hade jag dumdristiskt nog tagit för nästintill givet. Det verkliga jublet handlade om att jag skulle få bli pappa till en dotter.¹⁵⁷

Berättelsen introducerar inte bara romanens ämne utan skapar också en känsla av intimitet och uppriktighet mellan kritiker och läsare. Personliga detaljer om recensenten, som var han eller hon är uppväxt, bor eller semestrar, eller var de var när de läste boken, är vanliga. Uppgifterna drar uppmärksamheten till människan bakom texten.¹⁵⁸ I enstaka fall får redogörelserna rent av större utrymme än det lästa verket. Ett sådant exempel är *Ord & Bilds* anmälan av Yukio Mishimas postumt översatta *Sol och stål*. Den börjar:

En vinter för ett par år sedan läste jag Mishimas roman Demaskering från 1948. Nattarbetade då. Ovanligt många på spårvagnen in till stan kanske just den sena kvällen. Satt i lunchrummet och läste en stund innan jag började och om någon arbetskamrat frågat mig vad boken handlade om hade jag inte velat säga sanningen. Det var halt på gatorna. Äldre snö som fallit hade frusit till is under nysnön som inte bildade något ordentligt fäste för de under vintern knappast lämpliga finskor (Enrico Bruno) som var de enda jag ägde. Att packa ner alla dessa produkter i backar var inget svårt arbete; min snabbhet och smidighet och min goda kondition kom väl till pass för detta arbete som inte krävde någon egentlig råstyrka eller övriga kvalifikationer. Tänkte att Mishima inte undvek att erkänna vissa av skrivandets uppenbara konflikationer [sic]. Att skriva om de känslor man hade, vad man tänkte på som ung är ett arbete som bygger på efterkonstruktion, ett slags historierevisionism. Demaskering var, tyckte jag, den mest smakfulla och samtidigt mest skoningslöst självutlämnade skildringen av begär till den unga manliga kroppen som jag någonsin läst.¹⁵⁹

Recensionen fortsätter i samma personligt hållna essäistiska stil. Först efter mer än halva artikeln nämns det anmälda verket. Dessförinnan har vi förutom en introduktion av kritikerns förhållande till författarskapet fått kännedom om hans arbetsliv, klädstil och hälsa.

Att recensenterna låter den egna personen få allt större utrymme i texterna har uppfattats som ett tecken på en narcissistisk celebritetskultur.¹⁶⁰ Ett nästan övertydligt exempel är förstås den så kallade bildbylinen. Den får ofta symbolisera det

som Oscar Hemer beskriver som ”en förskjutning av fokus från verket till upphovsmannen – både författaren/konstnären och recensenten – med en stark individuell profilering av kultursidornas medarbetare”.¹⁶¹

Att kritiken blivit mer jag-centrerad är rimligtvis en följd av den alltmer personliga journalistiken men också av den litterära institutionens utveckling. I *Jag – en fiktion* (2012) diskuterar Ingrid Elam hur ”[j]aget breder ut sig i den samtida prosan, snart är det bara detektivromaner som berättas i tredje person”. Berättargreppet är förstås inte nytt men Elam påpekar hur den litterära offentligheten förändrats: ”Romanförfattaren måste hantera det faktum att varje fiktiv berättelse kan komma att tolkas som självbiografisk just för att jaget så ofta framträder tillskuret i och för media.”¹⁶² Även i litteraturvetenskapen har vi de senaste decennierna sett en ökad betoning på det läsande subjektets betydelse.¹⁶³

Men det är inte säkert att en kritik utan synlig avsändare skulle uppfattas som mer seriös. Jaget som säger ”så här läser jag verket, detta är min personliga åsikt, *min känsla*”, är också ett retoriskt grepp som signalerar hederlighet.¹⁶⁴ I recensionerna 2006 är medvetenheten om betydelsen av vem som läser stark och den manifesteras i deklamationer om förförståelser och personliga utgångspunkter. ”Självgillar jag normalt inte den sortens skräckromantiska eller pseudopsykologiska förvecklingar som Kjell Espmark fyller sin nya bok *Motvilliga historier* med. Jag läser alltså novellerna lite motvilligt”, bekänner en kritiker.¹⁶⁵ ”Vad som alltid irriterat mig hos Håkan Sandell är den alltför tydliga ideologi som genomsyrat hans poesi”, berättar en annan och *Aftonbladets* kritiker avslöjar att hans utgångsläge inför läsningen av Niklas Rådströms *Gästen* inte är det bästa eftersom han ogillar romanens huvudpersoner (H. C. Andersen och Charles Dickens), men han tillägger: ”jag är förstås också skeptisk inför min egen ovilja”.¹⁶⁶ Om Pauline Wolffs *Vi är luftens drottning* skriver en recensent: ”Jag hade inte läst särskilt många sidor, när jag sade till mig själv: detta är ingen bok för mig, jag är inte bara för gammal, jag har också fel kön. Det är inte boken det är fel på, det är mig.”¹⁶⁷

När kritikern och inte texten står i centrum blir det också viktigt att betona hur den egna läsningen skiljer sig från kollegernas.¹⁶⁸ Mottagandet av Lars Mikael Raatamaas *Svensk dikt* kommenterar en kritiker lite föraktfullt med att ”[r]ecensenterna kissar nästan på sig av förtjusning” – och presenterar därefter sin egen, förmodat mer distanserade, läsning.¹⁶⁹ Att visa hur andra läst fel blir ett sätt att hävda den egna kompetensen samtidigt som det uppmärksammar vad som är unikt med just denna kritikers läsning av verket.¹⁷⁰

Den starka betoningen på den personliga inställningen till verken gör att 2000-talets kritik kan te sig som motsatsen till den äldre auktoritära anmälares. Kritikern som var smakdomare och riksläkare – ”den kritikerns tid är nog strax förbi”, skriver Forser.¹⁷¹ Samtidigt syns tecken på att det inte alls behöver vara så. Mazzarella beskriver med ett träffande uttryck den samtida kritikerrollen som ”subjektivt auktoritativ”. Hon gör en kortfattad beskrivning av hur den objektive smakdomaren

utmanades av kritiker som inte ville ”göra anspråk på att representera någon absolut norm utan bara en enskild inlevelseförmåga, en åsikt betingad av just den kritikerns högst personliga erfarenhetsbakgrund”. Mazzarella menar att kritiken kring sekelskiftet 2000 inte bara är subjektiv utan också auktoritär eftersom ”efterhand som subjektiviteten bredde ut sig förlorade den all ödmjukhet”. Hon exemplifierar med det vanliga omdömet ”författaren når inte ända fram”: ”Å ena sidan är det ett uttryck som klart säger ut att det är kritikern som vet vart författaren var på väg, å andra sidan låter det mest som om kritikern klagade över en utebliven orgasm – en orgasm som det varit författarens förbannade skyldighet att ge.”¹⁷²

I recensionerna 2006 finns flera exempel på ett sådant förhållningssätt. En författare har ”inte vågat eller förmått att ta ut svängarna ordentligt”, en annan ”inte riktigt vetat vad han ville med berättelsen”.¹⁷³ Kritikerna har heller inte övergett sina anspråk som vägledare. Astrid Trotzig får veta att hon borde ”tagit sin thrillerintrig på större allvar”, Belinda Olsson skulle ha haft ”fler teman och röster” i sin roman, Nigel Hinton ”skrivit mer engagerande”, och det ”språkligt korrekta och psykologiskt trovärdiga skulle vinna på att få brytas mot en litet mer personligt humoristisk ton” i Mari Jungstedts *Den döende Dandy*.¹⁷⁴

Recensenterna utgår ofta från en plus- och minusmodell där det slutgiltiga omdömet blir en avvägning.¹⁷⁵ Som när *Nerikes Allehanda* kan konstatera att Bret Easton Ellis *Lunar Parks* ”fördelar uppväger med råge nackdelarna”.¹⁷⁶ Ofta används en retorik där det som prisas samtidigt kritiseras: ”*Birgitta och Katarina* är vackert skriven, kanske lite för vackert”, Rådström har läst biografierna om H. C. Andersen noga, ”kanhända har han läst för mycket av dem” och Nadine Gordimers nya roman ”har en bred syftning, möjligen alltför bred”.¹⁷⁷

”Jag letar förgäves efter någonting att kritisera”, skriver en anmälare om *Birgitta och Katarina* och visar hur viktigt detta är. ”Möjligen är boken för kort – Coelho Ahndoril – hade för min del gärna fått följa Katarina tillbaka till Sverige igen.”¹⁷⁸ En annan recensent hittar brister i romanen och även om hon inflikar att ”det är inte i invändningar som den här recensionen ska landa” känner hon sig uppenbarligen tvungen att påpeka dem.¹⁷⁹

Ett annat vanligt grepp är den så kallade ”prognosen”.¹⁸⁰ Andrej Kurkov får höra att som förstlingsverk är hans *Döden och pingvinen* ”alls inget att skämmas över” och att kritikern ”ser fram mot att i fler översättningar följa hur berättargåvan mognat”. Anna Schulzes *Brist* bedöms som ”[p]å det stora hela en imponerande säker debut av en författare som med största sannolikhet kommer att låta höra av sig igen”.¹⁸¹ John Chr. Jørgensen tar upp uttrycket ”lovande” om en debutant som ett exempel på typiskt recensionsspråk: ”Att sige ’lovene’ om en debutant er at signalere, at man kender fagjargongen, den kritiske *argot*.”¹⁸² Men det är inte bara debutanter som får prognoser. Astrid Trotzig kallas ”en av de kommande riktigt stora svenska författarna”, Pauline Wolffs recensent ”hyser inget som helst tvivel om hennes påfallande potential” efter hennes andra roman och Jens M. Johanssons uppföljare

till debuten talar för att han kommer att bli ”en författare att räkna med”.¹⁸³

Kritikern 2006 är personlig men har för den skull inte övergett mer auktoritära roller som rådgivare och domare. Istället har själva subjektiviteten – kritikerns smak och åsikter – blivit det som legitimerar domarrollen. Om recensenten 1906 läste verken av en plikt mot allmänheten och 1956 utifrån sin kompetens som uttolkare av dess egentliga betydelser vinner anmälnaren 2006 legitimitet genom att vara sig själv.

Personligt, biografiskt (och dessutom sant). Författaren och verket

Förutom kritikern tar författaren större plats i recensionerna nu jämfört med tidigare perioder. I de allra flesta anmälningar finns någon form av presentation av antingen författarskapet (verk, priser, status på den litterära scenen) eller upphovsmannen (om han eller hon är känd sedan tidigare, information som ålder och hemort eller kanske tidigare karriär). I radio- och TV-recensioner är det här ett stående inslag som programledaren vanligtvis förmedlar innan recensenten tar över, men även i de tryckta anmälningarna får dessa presentationer stort utrymme.¹⁸⁴ I dag är det ett så självklart inslag att det kan verka överflödigt att uppmärksamma, men liknande information var sällsynt under tidigare undersökningsperioder. Att recensionen är informativ på denna punkt har blivit viktigt och författarens status – debutant eller etablerad, prisbelönt och hyllad eller tidigare okänd – är betydelsefull för bedömningen av verket.

Den bild som ges av författaren är ofta förutsägbar. När Belinda Olsson roman-debuterar nämner de flesta recensenter att hon är krönikör på *Aftonbladet*. Flera påtalar förlagets omfattande marknadsföring. ”Belinda Olsson är vårens bestseller’ [sic] Det står det tvärs över den aktuella debutantens nyckelben på omslaget av Dagens Industris högblanka månadsmagasin *Diego*. Belinda är skitsnygg på bilden. Precis som en bästsäljarbrud bör vara”, heter det i en recension.¹⁸⁵ På så sätt för också kritiken vidare den mediala bilden av författaren – ung, snygg tjej som kommer att bli nästa storsäljare.

Ett annat exempel är en författare som beskrivs som ”en 35-årig manlig musiker i Stockholm”, vilket ställs i kontrast till hans lågmälda skildring av pensionärer i en småstad. Att en ung storstadsman ”skulle ägna flera år åt att leva sig in i gamla skröpliga kvinnors liv på den svenska landsbygden”, menar en recensent, ”är en så orimlig tanke att man måste läsa Oscar Danielsons roman *Johannas backe* för att tro sina ögon”.¹⁸⁶ Recensionerna blir en del i marknadsföringsprocessen inte bara av verken utan också av författarskapens ”varumärken”.

Per Thomas Andersen kallar det ökade intresset för personer – författare såväl som recensenter – för ”*personifikationskriteriet*”. Med det menar han att kritikern (liksom journalister i övrigt) anser att en händelse som kan knytas till en människa

är mer medialt intressant än generella nyheter och tendenser. Kan man dessutom relatera den till det så kallade ”elitkriteriet” – att personer den berör också är berömda – blir det mediala genomslaget stort:

Elitekriteriet og personifikasjonskriteriet innebærer at forfatteren er (minst) like viktig som boka. Det er ikke nok å være forfatter. Det er like viktig å ha en forfatter, en figur som kan figurere for sin bok, et imago eller et image. Den viktigste motoren for en bok er en forfatter.¹⁸⁷

Belinda Olsson och Ann Jäderlund uppfyller båda kriterierna. Även om deras författarskap (populärlitteratur kontra högt värderad lyrik) och mediala kontexter (debutant/etablerad, känd journalist/svårbegriplig poet) ser väldigt olika ut får de ungefär lika mycket uppmärksamhet under perioden.

I kritiken av samtidskritiken har den ökade personcentreringen fått exemplifiera genrens negativa utveckling. ”Det vi har upplevt under de senaste decennierna är allt mindre av tolkande och allt mer av positionerande”, som en kritiker uttrycker det. ”Man håller sig till utanverket och ser inte innebörden. Det är en oförmåga som blivit ett mode.”¹⁸⁸ Utrymmet per verk var, som jag visade i föregående kapitel, inte mindre än 1956 men den plats som ägnades åt analyser av verket konkurrerar med mer information om författaren och om kritikern själv.

Författaren som person och varumärke har blivit allt mer betydelsefull för hur ett verk tolkas. Därför är det svårt att tänka sig recensioner som helt negligerar dessa faktorer. För att förstå Belinda Olssons *Gravidchock*, som utspelar sig i en kvällstidningsmiljö och ställer frågor om normer för moderskap och arbete, tycker uppenbarligen de flesta anmälare att det är relevant att påtala författarens bakgrund som journalist, feministisk debattör och nybliven förälder. När Jäderlund använder klichéer som ”hjärta” och ”själ” relateras det till hennes närmast kanoniserade ställning som poet.¹⁸⁹ I takt med att författaren blivit mer medialt exponerad måste också kritiken ta ställning till den bild som etablerats; mediebildens och det litterära varumärket är centrala kontexter för förståelsen av författarskapet och det nya verket.

Ett tydligt tecken på författarnas ökade synlighet är att deras porträtt illustrerar nästan varenda anmälan. Det faktum att samlingsrecensioner blivit mindre vanliga tyder också på en ökad individualisering. 1956 ingick det i det kritiska bevakningsuppdraget att ta emot och anmäla utgivningen. Att berömda författarskap recenserades utifrån gemensamma teman eller stilar var vanligt. 2006 är nästan alltid den enskilda författaren recensionens främsta referenspunkt. Det innebär att andra kontexter väljs bort. Kritikerna analyserar sällan verken i relation till andra författarskap eller strömningar, istället jämförs de vanligen med den aktuella författarens tidigare alster.¹⁹⁰ Vi får veta att Kjell Johanssons senaste verk är ”mörkare” än hans föregående, att Astrid Trotzig är trogen samma teman och att Carina Rydberg efter två självbiografiska böcker nu skrivit en roman.¹⁹¹ En anmälare framhåller att en

av karaktärerna i Nadine Gordimers *Börja leva* är jurist vilket är ”ett vanligt yrke i Gordimers romaner”.¹⁹²

Kritikerna gör gärna allmänna konstateranden om författarskapen, som ”[d]et här är Alfvéns specialområde” eller ”men det vore ju inte Nadine Gordimer om det förblev så”.¹⁹³ Uttryck som ”det är bekant Hedlundskt”, ”[s]om så ofta hos Espmark” eller ”[h]är finns Claessons adelsmärken” pekar på en önskan att relatera det lästa till en redan etablerad uppfattning om författarskapet.¹⁹⁴ Nästan alla kritiker diskuterar hur Jäderlunds nya diktsamling skiljer sig från hennes tidigare – men också på vilka sätt den liknar dem. Det heter att hon ”i flera bemärkelser [bryter] ny mark i författarskapet” samtidigt som de redan bekanta greppen betonas.¹⁹⁵ Värderingen av det nya verket sker därefter i relation till den etablerade uppfattningen om författarskapet som, precis som 1906, förutsätts vara den främsta enhetsskapande principen.

Något av en standardmodell för recensionerna på 2000-talet är en inledning där författaren presenteras kort (tidigare verk, position inom den kulturella världen, omdömen från andra kritiker eller eventuella priser). Därefter följer kritikerns karaktärisering av författarskapet (som sällan skiljer sig från de andras läsningar) och slutligen värderas det nya verket i förhållande till denna bild av författarskapet.

Modellen är framgångsrik eftersom den uppfyller kravet på personifikation. Torbjörn Forslid och Anders Ohlsson har visat hur förlag, läsare och även kritiker behöver författaren som ”kändis”. ”Det går helt enkelt inte att verka i offentligheten och där publicera böcker utan att det skapas föreställningar om personen bakom verken. Dessa åsikter och föreställningar påverkar sedan i sin tur synen på och värderingen av författarskapet”, skriver de. Enligt dem skulle det ökade intresset inte bara bero på journalistiska krav utan också på en ”biografisk renässans” inom litteraturstudiet och ett ökat behov av ”autenticitet”.¹⁹⁶

Recensenterna läser gärna in samband mellan liv och verk. Att norrmannen Jens M. Johansson är svenskfödd avslöjas, menar en kritiker, i ”en liten självbiografisk blinkning till läsaren”, nämligen att alla huvudpersonerna i romanen har förnamn som både är norska och svenska. ”Det är som om han ville signalera att här finns vissa bestämda delar av mig själv och min problematik nedlagda i figurerna, tydligast förstås i den unge man som plötsligt en torsdag upphör att älska sin fru”, skriver recensenten.¹⁹⁷

När E. M. Forsters *A Room with a View* (1908) kom i en första svensk översättning och anmäldes i *Gomorrön Sverige* berättade recensenten att författaren hemlighållit sin homosexualitet. Denna erfarenhet skulle ligga bakom den kvinnliga huvudpersonens nedtryckta känslor.¹⁹⁸ Det är inte enda gången en författares sexuella läggning påtalas. Anna Mattsson jämförs i en recension med Anna-Karin Granberg, eftersom de båda kommer från Karlskrona, inledde sina författarskap som lyriker och ”är lesbiska”. Både hemmiljön och de lyriska dragen i deras prosa diskuteras därefter men vilken betydelse deras sexuella läggning skulle ha framkommer inte.¹⁹⁹

De årtal som Jäderlund angett som undertitel till *I en cylinder i vattnet av vatten-*

gråt gör att många kritiker läser verket som självbiografiskt. En räknar ut hur gamla Jäderlunds barn skulle vara och gissar att ”deras tonårstid manat fram författarens egen”.²⁰⁰ Men recensenterna är också medvetna om att sådana läsningar är problematiska – inte minst när de gäller det här författarskapet. Jäderlund skriver på ett ställe i *I en cylinder i vattnet av vattengråt* om en berlock med texten ”Ann” vilket en kritiker också kommenterar: ”Det är ingen självklar sak att skriva in ett ’Ann’-jag [...] i ett författarskap som sedan 80-talet underminerat det lidande-men-stabila poetjag som såväl flanörmodernismen som den kampinriktade enkelfeminismen velat bära vidare från romantiken”. Samtidigt slår hon fast att Jäderlund ”lyckas skriva sitt ’jag’ utan att svika sin jagupplösande poetik. Jaget fortsätter, sedan det kommit ut som ’Ann’, att vara många slags röster”.²⁰¹

Trots att kritikerna vet att det inte är okomplicerat att läsa in författaren i textens ”jag” gör de ofta det ändå om information om författaren sammanfaller med fiktionens.²⁰² Även Olssons *Gravidchock* kallas självbiografisk av flera kritiker trots att det inte finns några uppenbara sådana markörer i verket.²⁰³

Flera av de anmälda verken både inbjuder till och gör motstånd mot biografiska läsningar. Ett exempel är Bret Easton Ellis *Lunar Park* där huvudpersonen heter Bret Easton Ellis och är författare till *American Psycho*, Ellis mest berömda roman. En kritiker kommenterar:

I *Lunar Park* utmanar och leker Ellis (författaren) med både läsaren och sig själv, liksom med det skönlitterära skrivandet som sådant. Boken är lika delar självbekännelse och skräckroman, lika mycket familjedrama som metafiktivt experiment. [...]

Vartenda ord är sant, försäkrar berättarrösten. Men redan i den till synes faktastinna inledningen smyger sig fiktiva element in. Den som kan sin Ellisiana upptäcker snart att allt inte stämmer.²⁰⁴

En annan frågar: ”Men vem är han, Bret Easton Ellis? Var befinner han sig, utanför eller innanför bokens pärmar? Samtidigt som läsaren inte kan låta bli att fråga sig vad som är biografiskt sant börjar romanens intrig radera ut gränserna mellan fiktion och verklighet.”²⁰⁵

Även om kritikerna därmed visar att de är medvetna om att författaren ”leker” med självbiografiska element vill de kunna avgöra vad som är ”sant” och inte. En recensent kommenterar mottagandet av Alexander Ahndorils omdebatterade roman om Ingmar Bergman, *Regissören*, med att hon är ”betydligt mer intresserad av om romanen är bra, än av den eventuella sanningshalten”.²⁰⁶ Det är inte ovanligt sätt att hantera den här sortens genreöverskridande litteratur. Även om de *litterära* kvaliteterna förutsätts vara viktigast, kan anmälarna inte, vilket en av dem också påpekade, låta bli att försöka avgöra vad som har biografisk referens.²⁰⁷ Anders Johansson skriver i en artikel i *Ord & Bild* angående debatten om Maja Lundgrens

Myggor och tigrar från 2007 att problemet med kritikernas läsningar av den var att de betraktade litteratur ”som antingen autentisk eller fiktiv, eller mycket autentisk och lite fiktiv”.²⁰⁸ Samma önskan att klassificera vissa delar av romanen som fiktion och andra som verklighetsbaserade är genomgående i recensionerna av *Lunar Park*.

Ett annat verk som väcker frågan om autenticitet är Fabian Kastners *Oneirine*. Att romanen i sin helhet består av citat ur andra litterära verk ”avslöjades” strax efter mottagandet.²⁰⁹ Metoden provocerade många, däribland *Ord & Bilds* kritiker: ”Jag känner mig helt enkelt lurad; om det inte är Fabian Kastner jag har läst utan en samling utdrag från andra författare, då blir boken mest av allt ett lustigt påhitt, ett intressant fenomen, och en uppvisning i Fabian Kastners skicklighet och beläsenhet.” Att det finns mycket som är lyckat i verket spelar ingen roll, ”vad gör det med läsoplevelsen, läsglädjen, när jag inte längre kan vara säker på att något av detta är Fabian Kastners?”, undrar hon.²¹⁰ Trots medvetenheten om det bedrägliga med författarens autenticitet är det alltså ändå den som efterfrågas.

När en kritiker skriver att Anna Mattssons skildring är så tydlig att ”[i]ngen författare, inte ens Charles Dickens, skulle kunna skriva så, med denna omutliga åskådlighet och realistiska pregnans, om det inte gällde någonting in på bara skinnet självupplevt” är det i grunden samma äkthetskriterium som hundra år tidigare. Triumferande konstaterar anmälaren sanningshalten i de övergrepp som Mattsson skildrar: ”I hennes fall finns också en dom att hänvisa till.”²¹¹ Även om äkthet hundra år tidigare också handlade om att det skildrade var baserat på egna upplevelser så påpekade kritikerna att ”oförmedlat lif” sällan skapade bra berättelser. I läsningarna 2006 utgör istället författarens liv och den medialt kända verkligheten referenspunkt.²¹²

Kritikerna vill ha ”sanning” och finns verklighetsreferenser framstår litteraturen som mer äkta. ”Även om det är på låtsas kan romanen säga något om vad det är att leva. När boken dessutom befolkas av personer som verkligen funnits ökar känslan av att komma sanningar på spåren”, skriver en recensent. Hon fortsätter:

Och det hjälper inte alls att Coelho Ahndoril inleder sin roman ”Birgitta och Katarina” med orden ”Denna roman gör inte anspråk på att framställa någon biografisk sanning om Birgitta Birgersdotter”. Jag kan ändå inte värja mig mot känslan att det är den verkliga Birgitta jag läser om. Önskan att få blicka in i en annan människas värld är så stark.²¹³

En kritiker menar att *Lunar Park* må vara ”långt ifrån den sannskyldiga självbiografi den utger sig för att vara”, men väljer ändå att ”trots den övernaturliga inramningen och författarens alla ironier, att han så uppenbart driver med den mediala bilden av sig själv” läsa den som ”den mest personliga och självutlämnande bok Ellis skrivit”.²¹⁴

Äkthetskriteriet har överlevt 1900-talet. Så starkt är begäret efter verklighet bakom fiktionen, att det är en människa man blickar in i och inte en språklig konstruktion.

Drabbande pageturner som man minns länge
Läsaren som värderingskriterium

Kritikerns betydelse märks inte bara i att han eller hon är synligt närvarande utan också i det att läsarens upplevelse framställs som det huvudsakliga värderingskriteriet.

Att avgöra om en recension är positiv eller negativ 2006 är inte svårt. Själva värderingen uttrycks ofta tydligt. Lovord är vanliga. ”Han är en utmärkt poet, skarpsinnig och originell”, kan det heta eller att ett verk är ”storartad berättarkonst”, ”en alldeles briljant bok”, eller helt enkelt ”en toppenbra bok”.²¹⁵ En recensent konstaterar om Les Murrays *Dikter från den efterblivna landsbygden* att ”Murray är en storartad poet. Det går inte att säga det vare sig enklare eller mer invecklat”.²¹⁶ Just detta, att det inte går att förklara hur bra ett verk är återkommer då och då. En av recensenterna i SVT:s *Go'kväll* beskriver en bok som ”så oerhört superbra så ni förstår inte hur bra den är”.²¹⁷ Mer än så motiverar kritikerna sällan bedömningarna. Det behöver de inte heller eftersom själva utgångspunkten för värderingen i de flesta fall är mycket enkel: gillar jag det här eller gillar jag det inte? Därför räcker lovorden i exemplen ovan. Uppfattar kritikern Murray som ”storslagen” är han det.

Formuleringar som det som ”griper mig mest” eller ”berör mig starkast” är vanliga liksom omdömen som ”[s]jälva blir jag [...] road” eller råd som motiveras med att det hade ”funkat mycket bättre på mig”.²¹⁸ Det är inte något nytt inslag i kritiken, men betoningen på den personliga erfarenheten är betydligt starkare än i föregående perioder.

När Ann Steiner i *Litteraturen i mediasambället* (2012) bygger vidare på den periodindelning av kritikens historia som Per Rydén formulerade i *Domedagar* kallar hon fasen från 1990 och framåt för ”Subjektivismens tid”. Tidigare liknade recensionerna varandra i avseende på form och stil, men de nya medierna och den ökade mångfalden bland skribenter har bidragit till en högre grad av subjektivitet: ”Åsikterna i recensionerna presenteras inte längre med nödvändighet som objektiva. Lika vanligt förekommande har det blivit att en recensent diskuterar olika möjliga åsikter eller redovisar sin egen syn på ett litterärt verk som något subjektivt i stället för allmängiltigt.”²¹⁹

Subjektiviteten är ett framträdande drag i kritiken under 2000-talet, men det betyder inte att recensionerna var ”objektiva” och ”allmängiltiga” tidigare. Som vi sett var personliga läsningar av verken framträdande även 1956 och den auktoritära bedömningen ifrågasatt redan 1906. Den stora skillnaden är kritikerns ökade synlighet 2006. Om recensenterna 1956 ville betona den egna tolkningen, vill anmälarna 2006 lyfta fram vad som är just deras bedömning. Trots det varierar inte omdömena särskilt mycket. De flesta är överens om vilka böcker som är storartade (Jäderlunds) eller mediokra (Belinda Olssons) men de uttrycker dessa värderingar i termer av personligt gillande eller ogillande. En anmälare skriver om Olssons *Gravidchock*:

Gravidchocken har faktiskt nästan allt för att flyga från bokpallarna.

Jag menar det som uppriktigt beröm. För jag gillar berättelser. Jag gillar att det händer saker. Jag gillar att man vänder sidorna i rask takt och att boken i all sin raka okomplicerade älskvärdhet är aningen svår att lägga ifrån sig.

Och allra mest gillar jag att få läsa om en tjej som är lika nere som jag själv med den underbara och kanske aningen vridna värld som är den stora bullrande kvällstidningens.²²⁰

Anmälaren har visserligen en hel del invändningar och romanen bedöms som mindre lyckad i sin genre och inte särskilt nyskapande – men det främsta värderingskriteriet är kritikerns egen känsla inför det lästa.

I recensionerna av Jäderlund är diktverkets storhet underförstådd. I dessa förmedlas upplevelsen av verket utan ett synligt kritikerjag. Men det finns även här exempel på hur recensenterna utgår från sin egen läsnings- och tolkningsprocess:

Det är som berättat med uppspärrade ögon. När detta stildrag nu återkommer, tar det mer och mer över. Efter de [sic] inledningen kommer sidor med alla bokstäver glest placerade. Så länge kan ingen spärra upp ögonen, jag måste överge den tanken, men slås i stället av själva glesheten. Med Ann Jäderlund läser man inte mellan raderna, man läser mellan bokstäverna. Orden är så laddade av tunga, betydelsefulla hemligheter, att de måste spridas ut för att inte gå igenom isen. Jag själv laddar det skrivna med mitt.²²¹

Kritikerna motiverar ofta sina åsikter med den effekt läsningen haft på dem, om de blivit rörda, drabbade, tagna eller chockerade.²²² Julian Barnes *Arthur & George* är en sådan ”upprörande, gripande, mycket underhållande bok”.²²³ Att verk ”nästan tar andan ur en”, ”ställer många oroväckande frågor” eller ”ruskar om” uppskattas.²²⁴ De kan från början ha varit skeptiska men uppträckt att de faktiskt ”började gilla den här romanen mer och mer”.²²⁵ Eller tvärtom, ha väntat sig att boken ”borde ge en märkvärdig litterär erfarenhet” och undra varför den uteblir.²²⁶ Kritikerns känsloreaktioner används som argument för om verket är lyckat eller inte.

Att skönlitterära texter påverkar läsaren framstår som i sig positivt, även om det är en obehaglig upplevelse som erbjuds. En recensent beskriver hur Håkan Sandells *Skisser till ett århundrade* ”efterlämnar en märklig melankolisk tomhetskänsla”. Det är, skriver han uppskattande, ”så påtagligt medvetet att det ska göra ont att läsa. Man ska helt enkelt konfronteras med intigheten. Och försöka göra något med den”.²²⁷

Böckerna ska gärna väcka något hos läsaren, nya insikter eller starka reaktioner. ”Jag får lust att protestera – jag får lust att göra uppror, slå håll på glaset, titta ut och se världen!” skriver en anmälare efter läsningen av Kjell Espmarks *Motvilliga historier*.²²⁸ Anna Mattssons incestskildring gör enligt en recensent det omöjligt att inte ”helhjärtat avsky den man som bemäktigade sig den lilla Alexandra” och ”[e]fter ett hundratal sidor av denna roman får varje någorlunda vettig läsare en stark impuls att straffa karljäveln”.²²⁹

I rapporten *Litterær mediedebatt 1998* framhåller Pernille Haugen att sådana ”*af-fektive begrunnelser*”, det vill säga att kritikern beskriver sina känslomässiga reaktioner inför läsupplevelsen, är ett tecken på dagspressrecensionernas konsumentvägledande funktion.²³⁰ Kritikerna skulle alltså berätta om sina läsningar för att andra ska veta vad de kan vänta sig av verket – och om de över huvud taget borde läsa det. Denna funktion kan jämföras med den innehållsreferaten hade i recensionerna 1906 – men istället för handlingen är det upplevelsen som återberättas.

Huruvida boken är värd tiden det tar att läsa den är ett återkommande konsumentupplysande bedömningskriterium. En kritiker skriver om en roman att ”hade det inte varit för att jag suttit fast på en akutmottagning med en sjuk mormor i elva timmar vete sjuutton om jag hade tagit mig igenom alla sidor”.²³¹ Men vanligare är att de ”sugs in i berättelsen”, att böcker är ”bladvändare av högsta klass” eller att en roman är ”omöjlig att lägga ifrån sig”.²³² Håkan Nessers *Människa utan hund*, förklarar en anmeldare, är ”vad man på engelska brukar kalla för pageturner. [...] Man bara läser och läser och kan inte sluta och det är rätt härligt faktiskt”.²³³ Femtio år tidigare var sådana kriterier vanliga i recensioner av populärlitteratur, men nu påträffas de även i bedömningar av andra genrer. I *Ord & Bilds* recension av Pauline Wolffs *Vi är luftens drottning* är recensentens ointresse en viktig utgångspunkt. Han frågar sig varför han inte engageras av texten och kommer fram till att det är för att den inte väcker hans nyfikenhet: ”Man kan i stort sett hoppa in i texten ungefär var som helst, fångas en episod och sedan fortsätta den slumpvisa läsningen på någon annan sida i hopp om att hitta ännu en pregnant episod. För att jag ska hålla mig engagerad krävs något mer.”²³⁴

Ett annat exempel är Mats Söderlunds *Hyperparasiterna* som ”skulle kunna vara en fantastisk diktsamling” men som tyvärr inte berör kritikern:

[B]oken har alla förutsättningar: en bärande idé, vackra motiv, ett säkert öga för detaljer och nyanser. Ändå får dikterna inget fäste i mig. Det är märkligt, när det trots allt finns så många enskildheter som jag tycker om, men dikterna griper inte tag och jag har svårt att komma ihåg dem när jag slår igen boken.²³⁵

Med sådana utsagor visar kritikerna att de har kompetens att avgöra vad som är lyckat i verken. För det slutgiltiga omdömet spelar sådant ändå mindre roll än vad deras känsla säger dem. Man kan erinra sig Mazzarellas lite elaka jämförelse med en utebliven orgasm. Ansvaret är författarens, händer det inget för läsaren är det den förre som misslyckats.

Det får inte bli tråkigt. Långa ”transportsträckor på tomgång” och läsaren tröttnar direkt.²³⁶ Om boken klarat testet och kritikern dras med, fortsätter läsa och grips av skildringen kommer nästa utmaning. Är effekten varaktig? Kommer man att minnas det lästa? Kanske rent av förändras av det?

Något av en kritikerklyscha är uttryck som ”läsningen sitter i länge”. ”Romanen lever kvar i en, dagar efter avslutad läsning, och kanske blir det längre än så”, berömmar en anmälare.²³⁷ Göran Moldéns debut må vara ”smygande och diskret”, men ”efteråt hänger den ändå kvar”.²³⁸ En roman jämförs med en mörk chokladpralin: ”[d]et är inte en bok att ’sträckäta’”, men den har stark och lång eftersmak.²³⁹

I *Kritiker* analyserar Daniela Floman mottagandet av Göran Sonnevis *Oceaner* från 2006. Hon noterar hur passivt recensenterna förhåller sig till diktsamlingen. De vill forslas med av texten, och ”bara följa med och känna”.²⁴⁰ Även för tolkningen av texten är alltså upplevelsen av läsningen avgörande.

Det under 1900-talet återkommande kriteriet ”levande” är fortfarande aktuellt men uttrycks även det utifrån kritikernas upplevelse. ”Jag förflyttas utan större svårigheter några århundraden bakåt i tiden under läsningen och det känns både dramatiskt och njutbart”, skriver en anmälare.²⁴¹ Eller som *Sydsvenskans* anmälare skildrar sin upplevelse av Coelho Ahndorils *Birgitta och Katarina*:

Och det må vara sanning eller saga: här lär jag känna en mor, hustru och författare som berör. Jag känner med Birgitta när hon föder sina åtta barn, älskar dem, ser dem dö eller giftas bort som delar av affärsuppställningar. Genom att skildra små avgörande ögonblick i relationen mellan mor och barn lyckas Coelho Ahndoril levandegöra en avlägsen tillvaro. När Birgitta lägger sitt nyfödda barn till sitt bröst hugger det till också i mitt. När tolvåriga dottern leds till vigselaltaret är det närapå outhärdligt.²⁴²

Helsingborgs Dagblads anmälare anser att Nadine Gordimer däremot inte lyckats få honom att känna för hennes karaktärer:

Trots dessa goda förutsättningar för en berättelse om hur passionerad livslust ställs mot livets realiteter och oundvikliga smärta, så blir resultatet bara en kyligt intellektualiserad betraktelse av den unge mannen och hans familj. Visst tycker jag synd om honom när jag läser, men Nadine Gordimer lyckas inte förmedla den smärta och den ångest som Paul och alla i hans närhet rimligen borde känna i det allvarliga läge som familjen hamnat i. Enkelt uttryckt: jag känner varken obehagskänslor när hon skriver om döden eller glädje när hon skriver om livet.²⁴³

Identifikation är viktigt för att kritikerna ska kunna leva sig in i det lästa. De vill känna med karaktärerna och gör det lättast om de liknar dem eller om deras öden kan relateras till erfarenheter de själva gjort. I TV-soffornas recensioner är det vanligt att programledaren frågar anmälaren om det är lätt att förstå karaktärerna, särskilt om dessa lever i en annan tid eller kultur:

[Programledaren]: Men får man samma känsla som läsare om man inte har varit med om det här som han har? [...]

[Recensenten]: Jo, men det får man. Jag tycker att jag kan sätta mig in i dom här ungdomarna, jag kan känna vad dom känner, jag förstår precis.²⁴⁴

”Sakta tonas en bild upp av en man vars största brister som människa är obehagligt nära ens egna”, skriver en kritiker uppskattande om ett verk.²⁴⁵ Recensenter säger sig ”le igenkännande” eller att det lästa fått dem att minnas hur det var att vara ung.²⁴⁶

Aftonbladets recensent betonar att Olssons *Gravidchock* är lätt att tycka om ”[ä]ven om man inte – som jag – under de senaste åren har levt i tätt samband med både en kvällstidning och en gravid kvinna” medan samma roman får *Västerbottens-Kurirens* anmeldare att känna sig exkluderad. Hon skriver: ”tyvärr kan jag inte riktigt skaka av mig känslan av de unga arga feministkrönikörerna som en hemlig klubb dit jag inte har tillträde. En klubb av inbördes beundran och självupptagenhet”.²⁴⁷ I båda fallen framstår samhörighet som en förutsättning för att kunna uppskatta verket. Och går det att leva sig in i det ändå – ja, då är det en riktigt bra bok.

Originalitet, äkthet, komplexitet *Kritikens konstanta värderingskriterier*

Identifikation är ett viktigt kriterium men det kan också uppfattas som ett väl banalt sådant. Om Inger Alfvéns *Mandelkärnan* skriver en kritiker: ”Det har varit så lätt att känna igen sig i både människor och miljöer och just denna igenkänning har gjort mig otålig. Jag vill inte känna igen mig. Jag vill ha något mer av litteraturen.”²⁴⁸ Även hon vill att läsningen ska ha effekt, men att ”drabbas” eller ”känna igen sig” är för enkelt – den riktigt fina litteraturupplevelsen erbjuder det mer diffusa ”något mer”, egenskaper som tyder på komplexitet eller originalitet. I grund och botten har kritikernas värderingskriterier inte förändrats särskilt mycket under de hundra år som undersökningen omfattar. Originalitet, komplexitet, äkthet och trovärdighet efterfrågas fortfarande.

Erik Bjerck Hagen skriver i *Litteraturkritikk* (2004): ”Det har vært mye strid om kvalitet i løpet av de siste to hundre års litteraturhistorie, men kriteriene for å vurdere kvalitet har altså vært relativt stabile. Tre av de viktigste har vært virkelighet, oppriktighet og fremmedhet.” Med virkelighet menar han det litterära verkets förmåga till verklighetssuggestion, oppriktighet avser främst upphovsmannens ärlighet och i det sista begreppet inkluderar Bjerck Hagen både originalitet, oförsäglighet och stil.²⁴⁹

I *Alla är vi kritiker* kallar Thomas Anderberg kriterierna autenticitet, originalitet, komplexitet och skönhet typiska kritikerkriterier.²⁵⁰ Enligt honom är det den kritiska

praktiken som leder till sådana värderingar. Originalitet, till exempel, skriver han ”hyllas ofta av kritiker, kanske oftare än vad som är rimligt”:

Kritikern tvingas helt enkelt vada igenom så mycket mer av det som hennes läsare kan ta del av att hennes repertoar blir mångdubbelt stor. Det är inte självklart en fördel. En sådan överkonsumtion av det gråmelererade [sic] kan föranleda en hel serie av kritiska förenklingar och missgrepp, där somliga riskerar att fjärma kritikern från hennes åhörare. Framför allt kan hon överbetona originalitet vid sammanvägningen av ett verks konstnärliga kvaliteter. Visserligen vill läsaren och lyssnaren gärna bli överraskade, men inte till priset av att slungas ur stolen.²⁵¹

Komplexitet skulle vara extra lockande därför att det är en egenskap som får kritikern att framstå som ”skärpt och betydelsefull när hon finner sådant som andra inte ser”.²⁵² Med Anderbergs sätt att resonera skulle dessa kriterier vara framgångsrika av samma skäl som jag tog upp i föregående kapitel – de sätter kritikern själv i centrum.

2006 beröms verk och författare för sin självständighet. Att inte följa trender och att ha något ” eget ” uppskattas. Det är en aspekt av originalitetskriteriet som passar väl ihop med medielogikens aktualitetskrav.²⁵³ Att en bok kommit ut är i sig en nyhet och om den dessutom skiljer sig från mängden blir den än mer angelägen att uppmärksamma.

Att inte likna någon annan är viktigt men kan vara svårt att lyckas med – kritikerna söker gärna upp trender. Några verk om historiska personer leder till ytliga jämförelser dem emellan.²⁵⁴ När två romaner utspelar sig i tidningsmiljöer talar anmälaren om en ny genre.²⁵⁵ ”Både greppet och språket påminner till en början oroande mycket om Jonathan Safran Foers uppmärksammade första bok *Allt är upphyst*”, skriver en kritiker om Jonas Hassen Khemiris *Montecore*. Men ”snart segrar berättelsen” – den har bevisat sin individualitet och originalitet.²⁵⁶

Finns det romaner med liknande teman eller miljöer måste det nya verket tillföra något nytt för att inte bli en ”dussinbok”.²⁵⁷ Olssons *Gravidchock* klarar sig enligt en anmälare därför att den ”problematiserar den moderna bilden av kvinnan som mamma och yrkesarbetare” och därmed ”håller sig de där viktiga snäppen ovanför sina systerromaner”.²⁵⁸ En annan anser att ”barnafödarsegmentet inom svensk nutidsläsning börjar kännas ganska trångt”.²⁵⁹ Även om verket skiljer sig mycket från föregångarna kommenterar kritikerna det som är gemensamt.²⁶⁰ En anmälare förklarar:

[S]kriver man en roman om en kvinnlig reporter på en kvällstidning så får man nog finna sig i att det är Marklund som sätter mallen; den deckarförfattare som i dag skulle få för sig att skildra en kriminalkommissarie vid Ystadspolisen och dennes förhållande till skräpmat, internationell brottslighet och klassisk musik skulle knappast passera utan hänvisning till... Håkan Nesser? [sic]²⁶¹

Han poängterar att en sådan jämförelse visserligen vore som att ”ställa *Stjärnornas krig* bredvid *Hedebyborna*” och att *Gravidchock* ”är mer än en sprängladdad thriller en klassisk kvinnlig arbetarroman om hårt kneg och barnafödande”. Ändå verkar sammankopplingen med andra kvinnliga kvällstidningshjältar vara nästintill ofrånkomlig.

Fenomenet kan jämföras med den så kallade ”anorexiagenre” som uppfanns av kritikerna kring sekelskiftet 2000. Under två månader 2002 kom tre romaner som tematiserade ätstörningar vilket, som Katarina Bernhardsson påpekat, fick kritikerna att tala om en ny genre. Oavsett hur olika verken var inbördes räckte motivet ung kvinna med ätstörning för att de skulle anses vara ännu en ”anorexibok”. Ironiskt nog berömdes ofta de enskilda verken samtidigt för att vara ”något mer” än ett uttryck för den litterära trend kritikerna just placerat dem i.²⁶²

Originalitetskriteriet 2006 märks främst i talet om självständighet och nyhetsvärde. En recensent förstår inte varför Jens M. Johanssons roman *Tröst* översatts till svenska när det finns så mycket mer spännande norsk litteratur. Den är, menar han, ”en traditionell roman med ett traditionellt innehåll återgivet på ett glanslöst språk”.²⁶³ Ingenting nytt och ingenting utmanande – varför uppmärksamma ett sådant verk?

Tankemodellen kan jämföras med den som Frederik Stjernfelt och Søren Ulrik Thomsen kritiserar i *Kritik av den negativa uppbyggligheten*. Enligt dem beröms verk i allt för hög grad för vad de inte är:

Man beskriver det som ska hyllas genom att understryka – gärna upprepade gånger och med olika jämförelsematerial – vad det inte är. Det här konstverket är inte avbildande, inte vanligt, inte begränsat... något fantastiskt utlovas, och märker man inte att preciseringen av det fantastiska uteblir helt och hållet, så kan man hetsas till att stämma in i jubelsången.²⁶⁴

På ett liknande sätt menar Stjernfelt att begreppet ”det nya” används. ”Kan man säga om något att ’det är helt nytt’, så räknas det i sig som ett argument”, skriver han.²⁶⁵ Stjernfelts och Thomsens exempel handlar om Danmark men när deras bok kom ut i svensk översättning påpekade flera kulturdebattörer att detsamma gällde i Sverige (vilket inledde den debatt om lyrikkritikens normer som refererades i föregående kapitel).

I mottagandet av Lars Mikael Raattamaas *Svensk dikt* hyllas just sådana normbrott och regelöverskridanden. ”En del traditionalister kanske äcklas av den här sortens massakrer”, skriver en kritiker. ”Självt tycker jag det är ett ganska kul sätt att närma sig de välkända orden, de laddas på nytt.”²⁶⁶ I övrigt är de lovord om överskridanden, som enligt Stjernfelt och Thomsen skulle vara så vanliga, sällsynta i detta urval. Fler exempel finns på hur författare uppskattas för att de inte gör sig till eller vill för mycket.²⁶⁷ Håkan Sandell är till exempel, enligt en kritiker, ”en

som verkligen är outsider, solitär, inte som pose, utan av nödvändighet, därför att det är livets och diktens villkor”.²⁶⁸ Eller Marcus Birro: ”Tungsinnet känns äkta, Birro är inte någon posör som koketterar med sitt allvar.”²⁶⁹ Känner inte kritikern att det skrivna är ”äkta” kan det dömas ut som för konstlat, pretentiöst – till och med för ”litterärt”. Risken finns att recensenten tycker att det blir för mycket. ”Det är en mäktig känsla att ta del av denna dikt”, skriver *Borås Tidning* om *Skisser till ett århundrade*, ”men det höga tonläget gör att engagemanget mattas. Stundtals går substansen förlorad i yvighet, vilket gör det svårt att verkligen gå igång under läsningen, mättnad infinner sig”.²⁷⁰

Även om Vendela Fredricsons *Landar* är något nytt, irriterar anmälaren sig på kapitelrubriker som ”signalerar ’fint’ så fermt att man blir matt”.²⁷¹ Marie Silkebergs stora pretentioner tröttnar också ut en recensent: ”i slutet av boken tycker jag att det blir för dekorativt, med rader av coola suggestiva ord som i sin myckenhet ibland helt enkelt blir lite för ’suggestiva’”, skriver han. Recensionen är skriven i dialog mellan två anmälare, och kollegan håller med – ”i orden själva, pågår ett spel med en teoretisk och kulturell hierarki som är lite väl oantastlig och självbekräftande och, som du skriver Ulf, cool... Det låga och opassande och glappande lyser i denna impressionistiska och estetiserande poesi helt med sin frånvaro och det kan jag inte förlåta den”.²⁷²

Det nya och utmanande bör alltså inte vara utstuderat normbrytande eller avsiktligt svårt. Däremot får texterna gärna vara mångtydiga. Täthet är något av ett modeord. ”[L]iten till formatet men med stort innehåll”, är omdömen som i varierande form återkommer.²⁷³ Ett annat är ”undertext”. Det handlar om att ”[t]olkningsbarheten är rik”, ”mångbottnadhet” och att ”[d]et skenbart enkla döljer ett stort stoff”. ”Undertexten i fetstil”, som en kritiker uttrycker det.²⁷⁴

Verken ska alltså gärna vara ”något mer” än vad de vid första anblicken eller läsningen framstår som. Det är en norm som skulle kunna grunda sig just i kritikerns behov av att vara den som hittar något nytt och på så vis kan tillföra verket något.²⁷⁵ *Lunar Park* beskrivs som ”mer än en skickligt utförd skräckpastisch”, den är framför allt ”ett psykologiskt drama om söner och fäder, svek, hat och individens ansvar att påverka sitt eget liv”.²⁷⁶ En kritiker undrar om inte Rådströms *Gästen* egentligen handlar om ”Envar och livet, och vår existentiella språkförbistring som gör att vi trots längtan att nå den andre ständigt misslyckas”.²⁷⁷ Jenny Erpenbecks *Ordbok* ”utmanar vår bild av människan som modigare, ståndaktigare och mer frihetsälskande än vad hon ofta är” och i några av de skärvor av dikter som Raatamaa efterlämnar ”skymtar en ny sanning”.²⁷⁸

Den riktigt lyckade litteraturen är ögonöppnare och sinnesutvidgare. Elisabeth Rynells *I mina hus* får en kritiker att se ”människan på nytt” och han kan ”upptäcka ett nytt språk även hos sig själv”.²⁷⁹ Karin Stensdotters *Den gordiska soffan* har förmågan att ”upphäva berättandets naturlagar och ge oss läsare inte bara nya sinnesintryck utan även nya sinnen”.²⁸⁰ Att tillskriva verk så starka effekter blir

ett sätt för recensenterna att visa sig både estetiskt sensibla och kunniga. Det kan jämföras med hur anmälarna 1906 avgjorde vem som var en äkta skald eller med de avancerade tolkningar av verken som kritikerna 1956 presenterade.

I recensenternas värderingar och estetiska ställningstaganden syns även spår av konflikten mellan traditionell och experimentell litteratur. En anmälare skriver att det som ”gör att Alexandra Coelho Ahndoril är en säriling bland de unga författarna är att hon är lika intresserad av innehåll som av form”.²⁸¹ Uttalandet antyder att form och innehåll vanligtvis skulle stå i ett motsatsförhållande, antingen experimenterar man med språk och berättarteknik eller så vill man ”bara” berätta. Det är en föreställning som också kommit till uttryck i kritikdebatterna från perioden.

Frågan om språket kommer tydligast fram i lyrikkritiken. En anmälare är missnöjd med Kaj Svenssons *Ingen tom yta*:

Språket rymmer ingen undran över språket. Dikten behandlar motiv som vore språket alltid genomskinligt och det bara gällde att säga ”rätt” saker. Som om språket i sig vore ett gott system. Som om man nödvändigtvis talade sanning bara för att man inte ljuger. Jag är gärna vänlig mot dålig dikt – men bara om viljan att säga något specifikt är lika stark som kärleken till formerna.²⁸²

Här är det författarens, i anmälares tycke, naiva föreställningar om språket som orsakat misslyckandet. Ett annat exempel är en lyrikrecension i *Ord & Bild* som inleds med en utläggning om poesins väsen:

En del poesi verkar emanera ur en språklig störning som stoppar upp det som många anser att språket är till för: kommunikation. En del poesi kan aldrig låta bli att misstänksamt eller roat titta på verktyget språket, den kan inte som det harmoniska musikstycket få den som spelar och den som lyssnar att i stunden undanröja medvetenheten om att musiken faktiskt framkallas av fysiska verktyg: fingrar, luftströmmar, tangenter, strängar och partitur. Istället stannar denna poesi ideligen upp, synar, lyssnar, undrar, tar om, prövar, hittar något nytt, känner igen något gammalt och fortsätter sedan därifrån, förtjust och frustrerat. Orden träffar poeten i ögonen eller öronen och de lossnar från sina sammanhang och referenter, de tappar greppet, blir oregleriga och springer iväg, delar upp sig, fördubblas, glider undan eller hakar fast i nya ord och betydelser. Orden gör uppror och börjar leka kurragömma, eller de blir hotfulla, allt beroende på hur man uppfattar denna brist på respekt inför vad vi nu en gång hade kommit överens om. Eller: orden tar tag i sinnen och saker och ting och sliter i dem tills de tycks lossna från kroppen och dras med i en dans utan styrsel.²⁸²

Kritikern ställer samma krav som föregående recensent på en misstänksamhet mot språket som verktyg för kommunikation.

Mottagandet av Håkan Sandells *Skisser till ett århundrade* väcker också frågor

om språkets och poesins funktion. Sandell kallar sig själv ”retrogardist” och flera kritiker beskriver hans estetiska ideologi som en motpol till den konceptuella lyrik de kallar språkmaterialistisk.²⁸⁴ ”Där många av hans generationskamrater (han är född 1962) gräver bland språkets rötter och får upp halvkvädna visor, sönderbrutna ord och rester av en bildprakt som förgått, diktar han långa monologer om jaget i Norden och världen”, förklarar en kritiker.²⁸⁵ En annan deklarerar:

Personligen tycker jag att Håkan Sandells estetiska hållning, som genomsyrar hans författarskap, är något som bör lyftas fram. Det må vara hur som helst med inflytandet i svensk poesi från de så kallade språkmaterialisterna. Med sin anti-metaforiska hållning sparkar de undan vårt språkliga fundament.²⁸⁶

Ann Jäderlunds *I en cylinder i vattnet* av vattengråt väcker liknande frågor. Det synliga diktjaget och den konkreta tidsangivelsen får kritikerna att undra om poetens språkförståelse förändrats. En menar att ”denna kirurgiska avgränsning av en tidsrymd känns främmande, nästan oroande, inför en poesi som man sedan länge kommit att förknippa med uppskjutna referenser och kringgående rörelser i språkets egen verklighet”.²⁸⁷ Han konstaterar dock att Jäderlund klarar av detta nya element i diktningen, hennes poesi ”har varit, och är fortfarande, en mångbottnad och förförisk undersökning av den zon där förnimmelse och språk konfronteras”.²⁸⁸ *Sydsvenska Dagbladets* kritiker kommenterar också årtalen, vilka han, liksom de flesta recensenter, räknat ut, sammanfaller med författarens egen tonårstid:

Men vad är detta? utbrister kanske en och annan purist. Lärde oss inte åttiotalet att författaren var död, att rebusarna utan nyckel härskade? Att dikten ska vara en jungfru stolt, kyligt kysk och orörbar? Jojo, men Jäderlund är Jäderlund. Visserligen skymtar här både luciafylla, föräldrappror och omöjliga krav från omgivningen – kort sagt, tonårstidens alla vedermödor – men det förfaller aldrig till bekännelseprosa med ojämn högerkant. Snarare blir det en denaturering av det välkända.²⁸⁹

Nyckelfraser är ”språkets egen verklighet”, ”vårt språkliga fundament”, ”gräva bland språkets rötter” och ”rester av en bildprakt”. Jag ska inte gå närmre in på de språkfilosofiska ställningstagande som artikuleras men vi ser förstås rester av postmodernismens språkdebatt: kan språket referera till något annat än språk? Kan litteraturen säga något om verkligheten?

Kritikdebatterna åren kring 2006 kretsade, som vi sett i föregående kapitel, i hög grad om ”språkmaterialisterna”, vilka förknippades med tidskriften *OEI* och vars estetiska ideal ansågs dominerande inom litteraturkritiken. Föreställningen att språk och innehåll stod i motsatsförhållande, som vi såg i dessa debatter, präglade även recensionerna.

Moraliskt och politiskt korrekt – utan att det märks

Kritikerna må uppskatta nya insikter, men helst vill de att deras världsbild ska bekräftas. Litteratur får gärna ge dem nya perspektiv på tillvaron och vara lite obekvämt men de kan bli provocerade om världen inte skildras som de vill se den. Det kan vara könsroller som är för traditionella – eller som till varje pris ska brytas. Även om verken har sympatiska budskap bör dessa inte vara för tydligt formulerade. Kritikern vill själv stå för tolkningarna och att budskapet inte skrivs läsaren på näsan.

I barnlitteraturkritiken finns exempel på att det icke didaktiskt-moraliserande beröms. En författare uppskattas för att hon ”behandlar ett svårt ämne utan att bli sentimental eller uppfostrande”, en annan för att hon skriver ”utan att ’gulla’ med sina läsare”. Om en bilderbok heter det att: ”Jujja Wieslanders text och Sven Nordqvists bilder spelar fyrhändigt på stora orgeln i en moralkantat; alla piporna. Bären varandras bördor! Du skall icke ljuga! Men den som gör bot, får också ett rent samvete till huvudkudde. Allt detta, men utan att det märks.”²⁹⁰ Wieslanders och Nordqvists sensmoral är bra eftersom den inte är påträngande eller övertydlig.

Vuxenlitteraturen utgör inget undantag. Inte heller här vill recensenterna se alltför explicita politiska eller moraliska pekpinningar. ”När Anna Schulze lyckas som bäst med sitt berättande förmår hon gå plågsamt nära sina karaktärer och betrakta deras brister utan att applicera moral, vilket inte betyder att moralen inte finns där”, skriver en kritiker om novellsamlingen *Brist*.²⁹¹ En annan anser att Inger Alfvén i sitt författarskap ”fulländat sin roll som skarpsynt moralist – i den egenskapen dessutom fullkomligt fri från pekpinningar och fördömanden i sin illusionslösa syn på de individer hon har valt att göra till studieobjekt”.²⁹²

Upsala Nya Tidning påpekar att även om Jens M. Johansson är ”intresserad av de samhälleliga mekanismernas inflytande på våra privata liv och problem” behandlar han dessa ämnen ”lekfullt” och ”utan att komma med några pekpinningar”.²⁹³ *Svenska Dagbladet* skriver om Mari Jungstedts *Den döende dandyn* att hon uppvisar en ”alltid lika välkommen ovilja att använda romangenren i politiskt syfte” och *Sydsvenska Dagbladets* anmälare tycker att ”ett par hundra sidor om prostitutionen i Thailand och kampen för en renare miljö är mer än vad romanen kan bära”. ”Ett lite förnumstigt drag smyger sig dessutom in i Lauras funderingar över kvinnans förnedring och ozonskiktets uttunning” vilket gör det än värre.²⁹⁴

Är författarens avsikter alltför uppenbara känner kritikerna sig inte bara påtvingade ett visst budskap – de har också snuvats på möjligheten att själva utläsa verkets ärende. En anmälare skriver berömande om Kjell Espmarks *Motvilliga historier* att han sympatiserar med författarens kritik av ”ett historielöst och infantiliserat samhälle”. Ändå har han ”svårt att känna någon stor entusiasm över dessa allegoriska lärostycken. Kanske för att deras avsiktighet är så förkrossande”.²⁹⁵ På samma sätt menar en kritiker att Alexandra Coelho Ahndoril ”visar lite övertydligt på Birgit-

tas vrede över kvinnokroppens slaveri” och att ”det feministiskt/psykologiska gör Birgitta till en kvinnokliché”.²⁹⁶ För ytterligare en annan är det Alfvéns skildring av könen som blir problematisk. Det finns ”irriterande passager, där Inger Alfvén övertydligt låser positionerna, ställer manligt mot kvinnligt, förnuft mot känsla, vetenskap mot tro och understryker hur kvinnor underordnar sig och män flyter ovanpå, känslomässigt förkrympta, intellektuellt briljanta”.²⁹⁷

Det kan också vara så att den bild av verkligheten som romanen ger inte stämmer med kritikernas ideal. En ogillar till exempel att *Gravidchock* kritiserar moderskapets normer men inte arbetslivets:

Där inträder mitt problem med romanen. Inte för att jag inte har rätt kul medan jag läser [...]. Men det är underhållande bara så länge jag förmår tänka bort att det handlar om ett – hur bitvis drivet ironiskt och klass- och könsmedvetet det än är – märkligt okritiskt försvarstal för en arbetsmarknad som skapar galopperande ångest hos den som ska få barn.²⁹⁸

Det ökade antalet kvinnliga kritiker har medfört ett större inslag av feministiska tolkningar.²⁹⁹ Kritiken mot misogyna eller på andra sätt sexistiska läsningar har varit stark under 00-talet. 2007 skrev en grupp som kallade sig ”47 intellektuella” ett ”Upprop mot patriarkal litteraturkritik”. De menade att trots decennier av feministisk kamp så förekom fortfarande recensioner där ”[l]itteratur skriven av manliga författare ges en universell giltighet, medan kvinnors böcker betraktas som partikulära skildringar av partikulära företeelser”.³⁰⁰ Framför allt vände sig debattörerna mot att kritikerna inte kunde skilja på författare och berättare i kvinnors verk:

Personliga erfarenheter har alltid varit en av konstens upprinnelser, men i de fall böckerna är skrivna av kvinnor betraktas resultatet alltför ofta som en terapeutisk bearbetning av erfarenheten, snarare än utifrån sina estetiska kvaliteter. Den genomgående konsekvensen av dessa biografiska läsningar är att kvinnliga författare placeras i objektspositioner och betraktas som offer snarare än som författarsubjekt.³⁰¹

Som vi sett är biografiska tolkningar vanliga även av mäns verk; men det är möjligt att kvinnor missgynnats av sådana läsningar i större utsträckning än männen. Christian Lenemarks jämförelse av mottagandet av Carina Rydbergs och Stig Larssons böcker – författare vilka båda, som han uttrycker det, ”spelat det biografiska kortet” – visar att kön såväl som position inom kulturvärlden har betydelse för den medialiserade bilden av författarskapen.³⁰² Mottagandet av Maja Lundgren hösten 2007 gav ytterligare exempel på detta. Bevakningen av hennes *Myggor och tigrar* har jämförts med den av Lars Noréns *En dramatikers dagbok*, ett annat självutlämnande verk

som kom ut några månader efter Lundgrens roman. Cristine Sarrimo sammanfattar skillnaden som att de estetiska kvaliteterna i Noréns verk ursäktade dess moraliska problematik medan Lundgrens istället värderades moraliskt.³⁰³

I början på 2000-talet publicerade den feministiska gruppen S.K.A.M. ett litterärt manifest där de första punkterna löd:

1. tjejer ska inte få fett med skit så fort de ger ut en bok
2. tjejer ska få skriva som dom vill om ätstörningar, ridläger, mens och våldtäkt
3. tjejer ska få skriva om sina egna ätstörningar, sina egna ridläger, sin egen mens (vi skriver om våra erfarenheter, vi lever i patriarkatet, vi skriver om patriarkatet)
4. våra texter ska inte behöva vara konstruktiva eller uppbyggliga
5. manliga recensenter ska inte läsa in jävla heterokärlek i alla våra grejer, vi tar avstånd från kärlekskravet och kravet på sentimentalitet³⁰⁴

Även här handlade det om att kvinnliga författares verk recenserades utifrån andra normer än manliga kollegers. Sara Stridsberg utvecklar resonemanget i en artikel i *Bang*:

Det är svårt att jämföra enskilda böckers kvaliteter, men hur böcker tas emot av kritiken (dagskritik, priser, uppmärksamhet) går att jämföra. Likaså vilken typ av erfarenhet som räknas och belönas. [...] Det handlar om värdehierarkier och om vilken plats tjejers och killars (bland annat av att leva i ett patriarkat) erfarenheter har i Litteraturen.³⁰⁵

Ovan anförda uttalanden tyder på att manliga och kvinnliga författare även i början på 2000-talet behandlades annorlunda och recenserades utifrån skilda förutsättningar.³⁰⁶ Framför allt skulle det avspeglas i synen på vilka ämnen som ansågs konstnärligt betydelsefulla.

I anmälningarna i urvalet märks inga sådana uppenbara skillnader mellan hur män och kvinnor recenserades. Med det inte sagt att det inte fanns ojämlikheter. Pil Dahlerups jämförelse av mottagandet av Cecil Bødker på 1950-talet visade hur svårt det kan vara att upptäcka skillnaderna.³⁰⁷ Bedöms Ann Jäderlund annorlunda för att hon är kvinna? Det är mycket möjligt, men skillnaden är att 00-talets recensenter var väl medvetna om den risken. En skriver:

Ann Jäderlund rör sig i sin nya diktsamling i domäner som skulle kunna viftas undan som kvinnligt privata. Men ingen kommer att förgulliga hennes poesi, trots att den, parallellt med sitt tunga allvar, är vild och knäpp. Ann Jäderlund befinner sig nämligen nuförtiden, på gott och ont, på en piedestal klart jämförbar med de kanoniserade männens, det vill säga utom all fara för förminskning.³⁰⁸

Kritikern vet hur kvinnliga författare som skrivit om liknande ämnen (pubertet, smink, tonårsfylla) behandlats – men också att det är annorlunda för Jäderlund.

Tolkningarna av *I en cylinder i vattnet av vattengråt* är ofta feministiska. Enligt en recensent handlar dikterna om ett dubbelt förtryck, det vill säga ”samhällets korrektion av flick- och kvinnokroppen, och flickkvinnornas egna och ofta effektiva självskadande”:

Sorg och sorg. Över de kroppar som inte kunde bringas till existens. Och hur skulle en flicka ha kunnat växa fri; virvla oskadd genom elden? När ett av hennes köns uppdrag är att gestalta omänniska i det offentliga rummet: (fitthora) i klassrummet, (groupie) backstage, (hål för sädesavgång) i pappas-storebrors-lillebrors Lektyr (som lyser inifrån garderoben). Nej, som en blomma – svensk flora är en av Jäderlunds topos – beskärs flickan.³⁰⁹

Genusmedvetenheten är överlag stark.³¹⁰ *Dagens Nyheter*s recensent tycker att Katerina Janouch ”slarvat bort ett superämne” i *Dotter önskas* och sätter istället själv in den i den feministiska kontext hon anser att verket saknar:

tack vare att romanen är så historielös är ”Dotter önskas” en roman som gör könsförtrycket tydligt.

Könets fängelse finns inte bara i omvärlden, vi har själva tagit hand om nycklarna och skramlar med dem så fort vi ser ett barn. Den feministiska utopien om en värld där kön inte styr våra liv är en annan berättelse.³¹¹

Helsingborgs Dagblads anmälare anser att Janouch tar upp ett viktigt problem men att ”de stereotypa könsroller och den traditionella familjeidyll Helena envisas att pressa in sina känslor i” är svårare att smälta.³¹² I *Kulturnytt*s recension av Julio Cortázar’s *Den där Lucas* tar kritikern fasta på sin skavande känsla av att kvinnosynen inte är acceptabel.³¹³

Uttalat politiska läsningar förekommer också. I recensionen av Hanna Wallstens *Vi skulle älska om vi bara kunde* är det klassperspektivet, eller snarare avsaknaden av ett sådant, som irriterar anmälaren. Bokens budskap är, enligt henne, att lika barn leka bäst:

Den försmädliga och svekfulla Ingela arbetar som vårdbiträde och över hennes klassrelaterade nojor om att inte vara fin nog vilar inget försonande, i stället beskrivs hon som en bitter och ganska gräslig person.

Susanne och Katarina däremot är inte bara utrustade med rika känsloliv vars rörelser mot varandra sätts i svall redan i baksidestexten, deras gemensamhet är den självklara medelklassens.³¹⁴

En annan recensent påpekar författaren Ida Börjels brist på respekt för de människor som lyssnar (och ringer in till) radioprogram liknande de som hon transkriberat i diktsamlingen *Skåneradio*. ”*Skåneradio* är mest ett lättköpt, populistiskt och raljerande spektakel på bekostnad av misären i socialgrupp femtielva. Och det är ju inte precis där makten finns”, skriver han.³¹⁵

Bristande genus- och klassanalyser uppmärksammas alltså och kan vara avgörande för hur verket bedöms, men de politiska och ideologiska tolkningarna vill kritikerna göra själva. Mottagandet av Bret Easton Ellis *Lunar Park* ger exempel. Flera kritiker menar att verket i sig inte är uttalat samhällskritiskt, men att man ändå kan läsa det som sådant.

Det verkligt skrämmande i den här berättelsen är inte dess spöken och skräcksyner, utan skildringen av ett samhälle lamslaget av materialism, desperation och kyla. I Ellis amerikanska (mar)dröm är de vuxna uppslukade av karriär och statusjakt, medan barnen lider av prestationsångest, ätstörningar och kontaktsvårigheter och till och med femåringar proppas fulla med psykofarmaka.³¹⁶

Men det finns också en som inte nappar på betet:

Nu är inte jag dummare än att jag fattar att det här väl ska föreställa någon sorts systemkritik, en slags parabel över ett hårdnande samhällsklimat, det är tufft i kändisbranschen, eller något ditåt. Men hur synd tycker man egentligen om la dolce vita-gänget i Hollywood? Nej, just det!³¹⁷

En skillnad från tidigare undersökningsperioder är att genus- och samhällskritiska läsningar är frekventa. Jämställdhetsperspektivet och samhällskritiken är en del av de rådande normerna för hur man skriver litteraturkritik. Några recensenter visar en trötthet över denna retorik. Arthur Phillips *Egyptologens gåta* beskrivs som ”en roman som i sin ’orientalism’ skulle ha fått Edward Said att sätta det nattsvarta arabiska kaffet i vrångstrupen” och kritikern av Jungstedts *Den döende dandyn* påstår att den har ”en biologiskt influerad upplösning som torde få mer än en genusdoktorand med queerinriktning att sätta kaffet i vrångstrupen”.³¹⁸ Jämställdhetsperspektivet kan jämföras med hur nationalism fungerade i kritiken 1906. De är bägge övergripande ideologier som enskilda kritiker kan sympatisera med eller vara kritiska till, men de är något som man måste förhålla sig. Kritiken är kanske ännu inte jämställd – men den strävar ditåt.

Exempelrecension

Helsingborgs Dagblad 10.3.2006:

DIKTENS TRIUMF ÖVER SPRÅKETS LÖGN

Tre starka svenska författare kommer ut i dag med nya böcker. Ann Jäderlund är ovanligt självutlämnande, Inger Alfvén demonstrerar åter sin förmåga att skildra människors inre och Alexandra Coelho Ahndoril följer upp sin debut.

BOKEN

I en cylinder i vattnet av vattengråt

Ann Jäderlund

Bonniers

utkommer idag

Inför varje kanonskifte står en misskrediterad poet; missförstådd av alla tills någon, i regel en yngre, kritiker sticker ut hakan och visar hur fel alla haft. Så var det i fallet Erik Lindegren och så var det med Gunnar Björling. Men hur är det med Ann Jäderlund? Hon mötte under 90-talets första år en "obegriplighetsdebatt" liknande den under Lindegrens 40-tal. Sedan dess har man ivrigt hyllat Jäderlund som ingen annan samtida poet. Ändå vet kritiken fortfarande inte riktigt hur den ska hantera henne: Hur kommer det sig att Jäderlund-kritiken inte lyckas göra sig av med en litteraturteoretisk skötesynd som parafrasen? Manliga kritiker har skrivit in allt från sina egna sexuella fantasier, till en beröringsmetafysik som må vara aldrig så subtil – den finns där inte i dikten från början. Lika lite finns där några feministiska programförklaringar, som en och annan kvinnlig kritiker också velat se.

Den 14 mars 2003 gick jag själv som kritiker på den här sidan i fällan när jag citerade en av mina favoritfigurer; "Amorbåge" i "Som en gång varit äng" (1990), den om att:

*Ängen är fuktig och leker att ängen är fuktig
Bladet är blankt och leker att bladet är blankt
Munnen är vacker och leker att munnen är vacker*

Jag ville så gärna se poeten själv framför den där "ängen". Där en lekande korrespondens mellan "det sensoriska" och "det mentala" äger rum. Förvisso krävs kanske ett medvetande, en tidslighet, för att producera en "lekande" egenkap hos en äng. Men problemet kvarstår: Det subjekt jag skriver in i dikten finns där inte nödvändigtvis alls!

I nya samlingen *I en cylinder i vattnet av vattengråt* är subjektet lika illusoriskt, även om det verkar stabilare på ytan. Här finns antydningar till självbiografi. Undertiteln säger "(1967-1978)", och från första dikt finns ett "jag", och snart ett "barn är det / hon jag", en mamma "som inte fanns när hon syntes" och en "Pappa Pa"; "smutsig och nästan död". Så finns ord som markerar en kulturhistorisk tid; "70-talspistiller", "teak" och "manchester", den färg som förekommer flest gånger är "brun". Datum skrivs, autentiska platser framträder. Här finns även ett "du", som det är lätt att associera med modersgestalten, men det förblir tvetydigt: "du gjorde ett litet huvud av / mig inuti / mig som du inte tålde..."

Om en mantraliknande koncentration fanns på "munnen" i samlingen "Kalender röd levande av is" (2000) ser man i nya boken en motsvarande på det absolut intima: på könsöppningen. Trots det vetter dikterna här ännu mindre mot någon entydigt erotisk betydelse. Könet visar snarare på något intimt personligt, befäst med skam. Överhuvudtaget är tillvarons grundassociation denna skam: "skatten för den / giriga skuggan det att / få livnära sig på sin lott / och äta av den som går / före..."

När könet framträder talar det om utsatthet och aggressivt äckel; det blir ett skällsord: "nakenfittsår", "människofittshuvud" och "fittljus". Öppningen är hela tiden också hotad; med att "sys igen". Ett igentäppningsmotiv som återkommer i många dikter; i ett sår så tätt "att det blir märken / i själva / febern", i "huvud utan ljud", och i att vara "instängd i din egen själ som en hyacint i en plastpåse".

Det är Ann Jäderlunds hårdaste diktsamling och kanske den mest självutlämnande. Men trots den antydna självbiografin finns här lika mycket som talar mot dylik tolkning; ja mot tolkning överhuvudtaget. För hur pass tillförlitligt refererar dikterna? Som första dikten lyder: "... så tillverkar jag / mina / tårar så / blir jag / färdig / så / gör såret van- / såret / ont" [sic] Nybildningen "vansåret" är en samlande språkfigur (en så kallad trop), precis som den gamla figuren med "ängen". Jäderlund arbetar ofta med sådana nybildningar av troper; så ofta att man skulle kunna tro att språket enligt hennes uppfattning enbart bestod av dem – av utbytbara retoriska figurer. Innebär en sådan läsning inte att begränsa henne? Nej, tvärtom kan det [sic] gå i god för Jäderlunds yttersta sanningslidelse. I nya samlingen finns en dikt som tematiserar förhållandet till språket som sådant.

*Hur kan
andningen
vara ett
svar
som inte
finns
hur kan
svaret
vara
som inte
finns
utanför
frågan*

Den retoriska frågan bär ett påstående: Allt språk refererar till sig självt. Samtidigt mynnar dikten ut i frågan om varat; hur kan svaret vara om det inte finns utanför frågan? Mot detta "svar"/"vara" strävar dikten – förgäves. Men den strävar. Om "allt språk är retoriskt", som Nietzsche sa, då uttrycker språket aldrig någon säker referens. Språket har ett ursprung i en nödlösning; en lögn. Den om att "jaget" eller "subjektet" är ett centrum för en serie händelser som beskrivs i termer av "orsak" och "effekt".

Men idéen om en "insida" och en "utsida" är inget annat än en metafor. En abstraktionernas stege vi har kastat bort och glömt allteftersom den blivit en vana, en konvention. Kategorier som "orsak" och "effekt" kan till exempel alltid kastas om och beskrivas på diametralt motsatt vis. Hela den här godtyckligheten; utbytbarheten av skillnader, av retoriska figurer, är språkets sätt att fungera: Det är språket.

Hur överkommer vi språkets ursprungliga lögn? Poesins möjlighet är om inte att lösa, så åtminstone hantera problemet. En av de dikter som sticker ut i Jäderlunds nya samling är en som går på tvärs med de vanligast förekommande motiven och talar om en "utvidgning", en handling med "ögonen" som inte så lätt låter sig översättas till "verklighet":

*Vidga ögonen
till ett
hål
i fittan
till en orange
pärla pärla
som
smälter*

En sådan dikt refererar i första hand inte. Den visar på en koncentration – allt vi kan säga därutöver blir parafra. Den främmande tropen värjer sig mot och undkommer tolkningar. Den eftersträvar att avslöja sanningen om språkets ursprungliga lögn. Häri ligger orsaken till att Jäderlund skriver sig bort från hänsynen till "subjektet". Rymmer boken en "bekännelse" så vill Jäderlund ta itu även med betingelserna för en sådan. Men liksom allt annat språk är dikten beroende av lögnen. Sanningen visar sig och tar död på sig själv i ett och samma moment. Inte desto mindre visar den sig – och dikten upprepar rörelsen. Det är så Ann Jäderlund överkommer lögnen; det är så hon blir "färdig".³¹⁹

Henrik Petersen

Ann Jäderlunds åttonde diktsamling *I en cylinder i vattnet av vattengråt* anmäldes i nästan alla dagstidningar i urvalet på första recensionsdag den 10 mars. Så också i *Helsingborgs Dagblad*, en av de större landsortstidningarna med ett gott rykte för sin omfattande litteraturbevakning. Anmälaren Henrik Petersen var en av kultursidans återkommande medarbetare och skrev även för tidskrifter som *Ord & Bild*,

Horisont, OEI, Vagant och *Lyriskvällen*. Ett litet fotoporträtt pryder hans byline tillsammans med en e-postadress.

Recensionen är ovanligt lång för en anmälan 2006 – en bra bit över 6 500 tecken. Omfånget signalerar att det är ett viktigt verk av en betydande författare som bedöms och att utgivningen är en stor litterär nyhet. Aktualitetsvärdet understryks ytterligare i ingressen liksom underrubriken där det meddelas att "[t]re starka svenska författare kommer ut idag med nya böcker".

Redan i denna redaktionella behandling kan två tidstypiska tendenser urskiljas. Den första är att varje verk behandlas individuellt. Samlingsrecensioner var ovanliga 2006 och när sådana brukades var det oftast för barn- eller populärlitteratur. Ord som "massgravar" om företeelsen visar dess låga status.³²⁰ Så skulle kritikerna 1956 knappast sett på sin tids samlingsrecensioner. I dem anmäldes gärna välkända och uppskattade författare tillsammans. Fokus kunde då ligga på till exempel gemensam tematik. 2006 är det istället författarskapet som är det nya verkets viktigaste kontext.

Den andra tendensen är att det ingenstans talas om författarens kön. I den bästa av världar skulle det berott på att sådan information hade varit irrelevant men förmodligen är försiktigheten mot feministiskt kritiserade formuleringar som "kvinnliga författare" medveten.

Rubriken "Diktens triumf över språkets lögn" och ingressen där Jäderlund kallas "ovanligt självutlämnande" signalerar att två av de teman som varit återkommande i recensionerna av *I en cylinder i vattnet av vattengråt* kommer att vara centrala även här – den självbiografiska läsningen och poetens språkförståelse.

Intresset för kritiken är anmärkningsvärt stort under 2000-talet och i den ovanstående recensionen gör anmälaren flera reflexioner över genrens villkor. Han diskuterar problem som hur kritiken kan göra en dikt rättvisa, hur berömda författarskap bör hanteras och det faktum att kritikern i ett historiskt perspektiv alltid löper risken att ha läst verket "fel".

Flera recensenter var aktiva i debatter och forum där kritik diskuteras. Medvetenheten om den egna kritikerrollen och dess problem och brister får också genomslag i recensionerna. Som Petersen påpekar var Ann Jäderlund en av de författare som blivit föremål för en större kritikdebatt. Den utbröt efter Åsa Beckmans reaktion på några manliga kritikers mottagande av *Som en gång varit äng* 1988.³²¹ Nästan tjugo år senare var Jäderlund hyllad "som ingen annan samtida poet" – vilket väckte nya metakritiska problem för vår recensent. Hur anmäler man en sådan oantastlig ikon? Frågan hade varit uppe för debatt på kultursidorna föregående år. Kritikerna beskylldes då för att vara mer intresserade av att befästa en kanon än av "uppriktigt respektlös och initierad analys" när det gällde berömda och uppskattade författarskap.³²²

Via diskussionen om kritikens villkor får Petersen också in en kort resumé över Jäderlunds författarskap och av hennes nuvarande status inom den litterära offentligheten. Sådan information var viktig i recensionerna.

Petersen summerar också kort tidigare anmälares felläsningar. De manliga kritikerna beskriver han raljerande som sexistiska och de kvinnliga som tillkämpat feministiska. Båda grupperna har haft fel – inget av det de velat läsa in finns enligt honom i dikterna. Det är en retorik som exemplifierar den slags subjektivt auktoritära kritikerroll som var vanlig 2006. Kritikern erkänner villigt att han har haft fel, för att i nästa stund auktoritärt slå fast vilken läsning som är den rätta.

De flesta recensenter kommenterade det framträdande ”jag” som finns i *I en cylinder i vattnet av vattengråt*, liksom undertiteln: årtalen 1968–1978. Så också Petersen. Det finns ”antydningar till självbiografi” skriver han, men det är enligt honom ”en illusion”. Han tänker inte göra om misstaget att läsa in författarens jag i dikterna, istället påpekar han att det är lika mycket som talar emot en sådan tolkning. Förklaringen hittar han i ett annat vanligt tema i lyrikkritiken – poetens språkförståelse.

Petersen menar att dikterna inte går att ”tolka” därför att de inte refererar till något; de är bara språk. Som exempel citerar han en dikt som han menar tematiserar författarens förhållande till språket. Den läser han som en variant av den postmoderna doktrinen att allt språk refererar till sig självt. Tematiken känns igen från andra recensioner under perioden.³²³

De biografiska läsningarna var vanliga i kritiken. Kommentarer om verklighetsbakgrund, likheter mellan författarens person och de litterära karaktärerna och frågan om vad som var ”sant” förekom ofta. Samtidigt fanns en stark medvetenhet om att relationen mellan verklighet och fiktion är komplicerad. Särskilt Jäderlund var problematisk att läsa självbiografiskt. Även om det finns ett jag, en tidsangivelse, till och med ett ”Ann” i *I en cylinder i vattnet av vattengråt* så hade ju hon, som en recensent uttryckte det, varit en av de främsta företrädarna för en ”jagupplösande poetik”.³²⁴

Kunskapen om författarskapet var ofta en nyckel till förståelse i kritiken 2006, och även i recensionen ovan relateras det nya verket till författarens tidigare produktion. Det starka fokus på könsorganet i den nya diktsamlingen jämför han med hur ”munnen” var ett centralt motiv i den tidigare *Kalender röd av is* och han talar om nybildningar av troper som något vanligt förekommande i Jäderlunds dikter.

Jämförelserna inom författarskapet kan vara strategier för att undvika det som Petersen såg som så riskabelt och fullt av fallor – att försöka att tolka dikterna. 2000-talets recensenter höll sig hellre till välkända kontexter; ”utanverken”, som en debattör missnöjt kallade det.³²⁵ Men dessa utanverk var inte oviktiga för förståelsen av Jäderlunds lyrik. Recensionen av en ny diktsamling handlar vid 2006 inte bara om den litterära texten utan också om dess mottagande och dess roll i den litterära institutionen.

Trots att Petersen inte vill tolka så är han angelägen om att tillföra texterna något. Även om dikten ”undkommer tolkningar” kan han fastslå dess betydelser och vad som varit författarens ambition. Analysen formulerar han subjektivt men förmedlar auktoritärt: ”Det är så Ann Jäderlund överkommer lögnen; det är så hon blir ’färdig’”.

Avslutning

I en essä om att läsa äldre recensioner påtalar Nina Björk att litteraturkritiken alltid skriver om mer än litteraturen den behandlar: ”Vad detta andra är avgörs naturligtvis av den enskilda kritikerns intresse och kunskaper – men också av någonting överindividuellt, av det som ligger i luften när kritikern möter sitt verk, av den fråga som tiden – till synes osynligt – ställer.”¹ Det Björk kallar överindividuellt kommer jag att tala om som kritikens diskurs. De frågor som hon menar att tiden ställer, det som ”ligger i luften”, har jag försökt komma åt genom att studera de normer som varit rådande vid olika tidpunkter. Jag har analyserat dominerande värderingskriterier, teman och retoriska mönster i recensioner från 1906, 1956 och 2006 och beskrivit aktörer, debatter och konflikter i de kritiska institutionerna under samma period. Avslutningsvis vill jag nu diskutera dessa normer som uttryck för en litteraturkritisk diskurs.

Foucault skriver i *Diskursens ordning* att ”diskursproduktionen i varje samhälle på en och samma gång kontrolleras, väljs ut, organiseras och fördelas av ett visst antal procedurer vilkas roll är att avvärja dess makt och hot, att bemästra dess slumpmässighet och att kringgå dess tunga, skrämmande materialitet”.² Institutionellt tvingande och historiskt modifierbara regler och procedurer kontrollerar diskurserna, både utifrån och inifrån. De sistnämnda talar Foucault om som *inre kontrollprinciper*. De reglerar vad som genom upprepning och legitimering gör vissa praktiker önskvärda och andra förväntande, kanske till och med nödvändiga. De yttre kontrollprinciperna kallar Foucault *utestängningsprocedurer*. De bestämmer var gränserna för diskursen går, vad som är tillåtet, förbjudet eller omöjligt. De yttre och inre procedurerna är inte åtskilda utan ”korsar, förstärker eller tar ut varandra och bildar ett komplicerat galler i ständig förändring”.³ En utestängningsprincip som särskilt uppmärksammas i *Diskursens ordning* reglerar vilka subjekt som tillåts tala – vilka som har *rätten till ordet*. Här har kritiken en dubbel roll. Den är både en institution bestående av talande subjekt och ett system med uppgift att kontrollera rätten till ordet i en annan diskurs, den skönlitterära.

Men en diskurs består inte bara av utsagor; den definieras också av det som *inte* sägs. Normerna i kritiken signalerar var gränserna går för vad som är möjligt respektive omöjligt att yttra i den diskursiva ordning som gäller vid en viss tidpunkt.

Genom att jämföra normerna under tre perioder kan vi se hur gränserna förskjutits eller bestått.

KRITIKENS MÖJLIGHETER

Som genre har recensionen inte genomgått några större förändringar under de senaste hundra åren. Såväl år 1906 som 1956 och 2006 är det beskrivningar, tolkningar och värderingar av ett eller flera nya verk som utgör kritikens kärna. Olika funktioner kan vara mer eller mindre dominerande, kriterier och retorik varierar, men recensionsgenren är stabil. Det är i de allra flesta fallen lätt att känna igen en anmälan. Varje recension skriver in sig i en diskurs för vad kritik är och denna diskurs förstärks genom att den upprepas. Som Foucault skriver:

Diskursen – själva det förhållandet att man talar, använder ord, använder de andras ord (om så bara för att returnera dem), ord som de andra förstår och godtar (och kanske i sin tur returnerar) – det förhållandet är i sig en makt. För maktförhållandena är diskursen inte bara en yta att fästa tecken på, den är en operator.⁴

Diskurserna kontrollerar genom att ange principer för klassifikation, organisation och distribution.⁵ Ett exempel på en sådan är *författarfunktionen*. Den är, som Foucault skriver, en viktig klassificerande princip för texter inom den litterära diskursen, och har varit det de senaste 400 åren. ”Om alla de berättelser, poem, dramer och komedier som man under medeltiden lät cirkulera i åtminstone relativ anonymitet frågar man numera varifrån de kommer och vem som skrivit dem; man kräver svar. Man kräver att författaren garanterar enheten hos de texter på vilka man sätter hans namn”.⁶

Kritiken påverkas inte bara av detta förhållande; den är också en central aktör i upprätthållandet av principen. Med författarnamnet skapas föreställningar om författarskapet och dess genealogi.⁷ Ett exempel på hur det kan gå till är recensionerna från 1906 som ofta inleds med att den nya boken jämförs med tidigare verk av samma författare. Det var viktigt eftersom författarskapets utveckling var ett centralt bedömningskriterium som gav kritiken makt inte bara att värdera verket utan också att definiera författarskapet och dess utveckling.⁸ För denna bedömning var kunskaperna om författarens kön, ålder, status och bakgrund avgörande. Som vi sett rädde delvis skilda normer för kvinnor respektive män och för olika åldrar. Flera normsystem var alltså i spel. Utveckling förknippades med mognad vilken i sin tur var knuten till föreställningar om manlighet.

Även under 2006 var författarskapet ett centralt begrepp i den kritiska diskur-

sen. Utförliga författarpresentationer och jämförelser mellan det nya verket och de tidigare var vanligt förekommande. Nu stod inte föreställningen om utveckling i centrum utan hur den nya boken kunde relateras till författarens varumärke. Men författaren har inte alltid varit en självklar kontext. År 1956 saknar man ofta både personlig och historisk information om bokens upphovsman. Under denna undersökta period är det också betydligt vanligare med samlingsrecensioner och att det nya verket jämförs med andra författares verk.

Författarfunktionen är inte bara en kontrollerande princip i den diskurskritiken bedömer utan också för kritiken själv. Även den som skriver recensioner har en författarfunktion. Foucault menar att inom den litterära diskursen tar

den individ som med ett möjligt verk i sikte börjar skriva en text, åtminstone sedan en viss epok [...] till sig författarfunktionen för egen del. Det han skriver och det han inte skriver, det han avser som ett utkast till verket – även ett första utkast – liksom det han lämnar åt sidan som alldagligt tal, hela detta spel av skillnader föreskrivs av författarfunktionen sådan som hans epok givit honom den och sådan som han i sin tur omformar den.⁹

Detsamma kan sägas gälla för recensenten. Han eller hon skriver in sig i den kritikerroll som är möjlig och förväntad i den gällande diskursiva ordningen. Är anmeldaren väletablerad innebär även hans eller hennes namn – precis som den skönlitterära författarens – förväntningar om enhetlighet. Klara Johanson anmälde ibland böcker under signaturen Huck Leber och skrev då friare och mindre ansvarstygnt än när hon var ”K. J.”. Det förekom till och med att ”K. J.” och ”Huck Leber” recenserade samma bok.¹⁰

En annan kontrollprincip som Foucault lyfter fram är disciplinerna. Han exemplifierar med hur det inom olika discipliner, däribland de vetenskapliga, upprättas gränser mellan sanna och falska satsar. Redan innan sanningsgraden i en utsaga bedöms måste den uppfylla vissa fordringar för att den ska ”vara i det sanna”.¹¹ Man kan råka säga det sanna ”i utanförskapets vildmark, men i det sanna är man endast om man lyder ’diskurspolisens’ regler, vilka man måste aktivera på nytt i varje diskurs”.¹²

För kritikens del är litteraturvetenskapen en sådan styrande disciplin.¹³ Även journalistiken och skönlitteraturen äger sanningsystem som styr den litteraturkritiska diskursen. En recension ska behandla ett nytt, skönlitterärt verk genom att analysera, tolka och beskriva det, men hur det sker är beroende av vad som är sant inom respektive disciplin och den diskurs som är förhärskande vid en viss tidpunkt. Inflytandet från disciplinerna är tydligt även när man ser till vilka aktörer som vanligtvis åtar sig kritikeruppdraget: journalister, litteraturvetare och författare.

Den journalistiska diskursen kräver aktualitet. Recensionen är en snabb genre

som både behandlar nyheter och själv är en. Tidsmarginalerna i pressen var större 1906, men aktualitetsprincipen likafullt viktig. Berömda författare som Bjørnstjerne Bjørnson, Sven Rosendahl eller Ann Jäderlund, har inte behövt vänta länge på sina anmälningar medan recensionerna av okända författare, böcker från mindre förlag, utländsk litteratur utan större publik i Sverige eller populärlitterära genrer, kunnat dröja eller helt exkluderas. Inte heller barnlitteratur har haft något större nyhetsvärde utan kunnat anmälas månader i efterhand.

Tidsramarna är avhängiga det forum som publicerar recensionen. Tidskrifter, dagstidningar, TV- och radioprogram har skilda målgrupper och urvalsprinciper. Variationen mellan de olika organen är påfallande under alla perioder. *Perspektiv* och *Ord & Bild* har valt delvis andra titlar än dagspressen och *Dagny* lade större vikt vid verk skrivna av kvinnor. Men det finns ändå några gemensamma tendenser som kan relateras till medielogikens värderingar. Den inhemska litteraturen har genomgående företräde (närhetskriteriet). De redan bekanta och väletablerade författarna prioriteras (elitkriteriet).

Litteraturkritiken är ständigt föremål för diskussion. Meningsskiljaktigheterna i dessa debatter kan tolkas som konflikter om diskursernas inflytande på kritiken. 1906 gällde kampen kritikerns uppgift gentemot litteraturen; var recensentens roll att vara en auktoritär kariatör och hårdhänt gränsvakt eller att möta verket som en jämlike? Någon motsättning mellan de journalistiska och de akademiska diskurserna kom däremot inte till uttryck. Vid mitten av 1950-talet hade förhållandet ändrats. Kritiken var på väg att etableras på kultursidor. Den hade på så sätt vunnit en fast plats i dagstidningarna men fick i gengäld anpassa sig efter mediernas krav på lönsamhet och läsartilltal. Debatterna vid mitten av 1950-talet handlade mycket om kritikens uppgifter, om vem man skrev för och varför. En mer akademisk recensionsverksamhet ställdes mot en lättillgängligare och mer nyhetsanpassad. Motsättningen mellan å ena sidan en folklig och populär kritik och å andra sidan en mer avancerad och exklusiv visar på en spänning mellan den journalistiska och den litteraturvetenskapliga diskursen. På 2000-talet hade recensionerna större utrymme i medierna än vid någon annan av de undersökta perioderna. I debatterna beskrevs den journalistiska diskursens dominans som problematisk, samtidigt som många fruktade att kritiken skulle marginaliseras.

En avgörande diskurs är förstasidans skönlitterära. Kritiken är i princip alltid sekundär i förhållande till litteraturen. Vilken litteratur som skrivs avgör vilken kritik som är möjlig. Det stora intresset för verkens handling 1906 är beroende av intrigbaserad realistisk litteratur och den textanalyserande kritiken 1956 ett resultat av en skönlitteratur i behov av uttolkning. Slutligen har också den litteraturvetenskapliga disciplinen betydelse eftersom den styr vilka analyser, tolkningar och beskrivningar som är accepterade vid en viss tid.

Vad som är möjligt i kritiken beror alltså på vad som är möjligt i skönlitteraturen, i litteraturvetenskapen och i de medier där den distribueras. Men kritiken utövar

också makt över närliggande diskurser, mest påtagligt i den diskurs den har som uppgift att bedöma: skönlitteraturen. När de litterära verken, journalistiken och litteraturvetenskapen, förordar vissa läsningar utestänger de andra.¹⁴

KRITIKENS OMÖJLIGHETER

Den diskursiva ordningen formas av ett nät av påbud och förbud. Utestängningsprocedurerna avgör vad som inte får sägas (eller som om det ändå sägs kommer att ignoreras) och vad som inte kan göras. Som exempel anger Foucault tabut, avskiljandet av vansinnet från förnuftet och motsättningen mellan det sanna och det falska.¹⁵

För att en utsaga ska uppfattas som sann måste den alltså vara uttalad *inom det sanna* – det vill säga organiserad i diskursens kunskapssystem. Under antiken var detta ”den diskurs man respekterade, fruktade och gjorde klokast i att underkasta sig eftersom den var den rådande – den diskurs som uttalades av rätt person och enligt erforderlig ritual”. I modern tid avgörs sanningsgraden istället av ”yttrandet självt [...] dess mening, form, ämne och förhållande till sin referent”. Viljan till sanning är alltså beroende av institutionellt stöd och distribution.¹⁶

De normer som återfinns i recensionerna uttrycker vad som är sant i den literaturkritiska diskursen vid en viss tid. De blir sanningar därför att de har detta institutionella stöd, uttalas av personer med tillträde till ordet och distribueras i etablerade former (på kultursidor till exempel). Dessa styr i sin tur vilka läsararter som är påbjudna, vilka värderingar som är rimliga och vilka uttalanden som är möjliga.

Kritikens syn på nationalismen kan illustrera detta. 1906 var det vanligt att relatera de litterära karaktärerna eller författarens stil till nationella egenheter. Gänge föreställningar om svenskhet vore däremot omöjliga 2006 därför att de inte längre var ”sanna”. Recensenter skulle inte utan vidare kunna uttrycka sådana åsikter utan att riskera att hamna utanför diskursen och fråntas rätten att tala.

Bemötandet av kvinnliga författare utgör ett annat exempel. Den retorik som kritiker använde 1906 och 1956 om verk skrivna av kvinnor är närmast tabubelagd idag. Recensenter kan fortfarande uttrycka sig sexistiskt men dessa uttalanden kommer inte längre att passera okommenterade. Ett exempel från 2012 är Jens Ganmans recension av Liv Strömquists *Ja till Liv! i Östersunds-Posten*. Ganman påstår där att Strömquist ”vill vara snygg” på omslagets författarporträtt och att hon har ”det obligatoriska kåtsuget i blicken”. Anmälningen väckte starka reaktioner i bloggar, sociala medier, krönikor och i nätupplagens kommentarsfält.¹⁷ Den kallades sexistisk, patriarkal och osmaklig. ”Artikelförfattaren går över alla gränser för journalistik i recensionen ovan. Det är på inget sätt okej att skriva så. Att sexualisera en författare på det sättet är under all kritik”, skrev en läsare.¹⁸ Kritiken som riktades mot Ganmans recension visar på en stark feministisk medvetenhet hos både läsare och

kritikerkolleger. Strävan efter kvinnors och mäns jämställdhet är en sanning i kritiken på 2000-talet som även de som inte delar denna syn måste förhålla sig till. Att uttala sig om en kvinnlig författares utseende är att bryta mot ett tabu. Ganman visste det. ”Det var kanske inte så oväntat att en del skulle sätta morgonkaffet i vrångstruppen över den där recensionen”, skriver han i sin kommentar till debatten.¹⁹

Ett annat exempel är relationen mellan fiktion och verklighet som var en återkommande fråga i recensionerna 2006. Kritiker diskuterade om Ann Jäderlunds dikter handlade om hennes egen tonårstid och vad i *Lunar Park* som inte stämde med kända fakta om författaren Bret Easton Ellis' liv. 1956 anmäldes också flera självbiografier, som Ivar Lo-Johanssons *Journalisten* och Tora Dahls *Långt bort härifrån*, men i recensionerna av dem var diskussionerna om ”verklighet” kontra ”fiktion” frånvarande.²⁰ Behovet av att klassificera och organisera verken utifrån denna princip fanns uppenbarligen inte i den litteraturkritiska diskursen då men var stark 2006.

Kriterierna äkthet och psykologisk trovärdighet har som jag visat varit centrala under alla undersökta år, men vad som uppfattas som äkta och trovärdigt är avhängigt av de litterära och litteraturvetenskapliga diskursernas sanningar vid de olika tillfällena. Karaktärerna 1906 uppfattades inte som levande om de inte följde den borgerliga realismens logik, men bedömdes femtio år senare utifrån nya, mer modernistiska ideal för litterär karaktärsteckning.

De val av tolkningar och kontexter som kritikerna gör innebär maktutövning inte bara över den kritiska diskursen utan också över den litterära. *Viljan till sanning* avgör vilka läsningar, tolkningar och värderingar av verk som är möjliga i bemärkelsen sanna och förnuftiga. Dominerar vissa läsarter kan de till slut utgöra *tabun* (om än inte bokstavliga eller tvingande sådana) mot andra förhållningssätt – det blir nära nog omöjligt att läsa ett verk på andra sätt än det förordade.

En annan utestängningsprincip är motsättningen mellan förnuft och vansinne. ”Ända sedan djupaste medeltid är dåren den vars diskurs inte får cirkulera som andras. Ibland uppfattas hans tal som obefintligt, utan vare sig sanning eller betydelse, utan beviskraft, utan makt att legalisera en handling eller ett kontrakt”, skriver Foucault.²¹ Uppdelningen mellan förnuft och vansinne gör att vissa utsagor – även om de uttalas inom diskursen – kommer att exkluderas eller tystas. Ett exempel är de redan nämnda reaktionerna på Linda Skugges recension av Björn Ranelids *Kvinnan är första könet* 2003. Uteslutandet av Skugges person (hon är inte recensent) och förnekandet av att texten tillhörde diskursen (det här är inte kritik) skedde utifrån antagandet att Skugge var en ”dåre” som talat och en sådan behövde man inte lyssna till.²²

Några år senare utslöts en annan kritiker, nämligen Kristian Lundberg som recenserat en utgiven bok i *Helsingborgs Dagblad*. Men denna gång skedde det på andra premisser. Även om Lundbergs agerande, precis som Skugges, väckte debatt och kollegernas fördömande blev han snabbt förlåten. *Helsingborgs Dagblads* kul-

turchef påpekade att han fortfarande var välkommen att medverka i tidningen som skönlitterär författare och i *Expressen* kunde han fortsätta att recensera litteratur. Till skillnad från Skugge var Lundberg ingen dåre, han var en kritiker i kårens ögon. Hans beteende kunde klandras men han befann sig fortfarande inom diskursen.

Uttekandet av Skugge som inkompetent och utan rätt till ordet avslöjar kritikens maktbegär. Som Foucault skriver: "Diskursen försöker förgäves framstå som om den inte är något att bry sig om, men de förbud den drabbas av avslöjar mycket tidigt och mycket snabbt dess koppling till begäret och makten". Den manifesterar eller döljer inte bara begäret, maktsystemen och striderna utan är också begärets och stridens objekt, som Foucault skriver, "den makt man försöker erövra".²³

Reaktionerna på Skugges recension gjorde normerna för vem som är kritiker och vad som är kritik synliga. Att hon över huvud taget skrev anmälningar uppfattades som ett tecken på att ett av kontrollsystemen – det om vem som får tala – hade fallerat.

Under 2000-talet har påståendet att kritiken är i kris upprepat frekvent. Men uttalandena om samtidskritikens uselhet konkretiseras sällan och de riktas nästan alltid mot en oidentifierad annan. Möjligen kan en "dåre" som Skugge få statuera exempel. Det kan mycket väl vara så att debattörernas oro är berättigad och att kritiken är på väg mot sin undergång. Intressantare är ändå frågan varför denna utsaga upprepas så ihärdigt.²⁴ En förklaring är att den har fått en legitimerande funktion. Genom att kritisera samtidskritiken signalerar den talande att han eller hon ingår i den litteraturkritiska diskursen, vet vilka spelregler som gäller där och har accepterat dem.

En viktig utestängningsprincip är således den som Foucault benämner *rätten till ordet*, vilken reglerar vilka talande subjekt som kommer in i diskursens ordning: "Alla vet att man inte får säga allt, att man inte kan tala om vad som helst när som helst och, slutligen, att inte vem som helst får tala om vad som helst." För att en utsaga ska vara "sann" måste den inte bara vara sagd i "det sanna" utan också av rätt person.²⁵

Som vi har sett krävs inte särskilt mycket för att få möjligheten att recensera litteratur. Att oprövade skribenter skriver sida vid sida med etablerade och namnkunniga kritiker är ett förhållande som gäller 1906 såväl som 1956 och 2006. Den diskussion som fördes på 2000-talet om att recensenterna skulle vara mer amatörmässiga än tidigare hade alltså knappast någon empirisk täckning. Tvärtom hade kritikeruppdraget under perioden professionaliserats i bemärkelsen att det fått ett starkare institutionellt stöd (utbildningar, priser, organisationer).

Men kritiken saknar yttre legitimeringssystem. Det finns ingen instans som avgör vem som är en kritiker. För att bli medlem i exempelvis nätverket Kritikerforum räcker det att registrera sig på hemsidan, till skillnad från huvudorganisationen Sveriges författarförbund som kräver två publicerade verk av den som söker medlemskap.²⁶ Men tillträdet är bara skenbart. Frågan om vem som är kritiker avgör också vilka som har makt att, som Foucault uttrycker det, "bestämma villkoren för

diskursernas inträde i spelet, om att påtvinga de individer som håller dem regler för att därigenom hindra att vem som helst får tillgång till dem”.²⁷ Talet om ekonomi, kritikens kris och den hotande amatörismen på 2000-talet kan tolkas som en del i sanktionerandet av vem som får kalla sig kritiker. Skrivs det för mycket kritik – gratis och utan publicistiska mellanhänder – finns det en risk att kritikerrollens betydelse undergrävs.

KRITIK IDAG OCH I FRAMTIDEN

Sju år har gått sedan min sista undersökningsperiod och de förhållanden som gällde i kritiken då håller på att förändras. *Dagens Nyheter* genomförde för några år sedan omfattande neddragningar av personalstyrkan på kulturredaktionen och *Svenska Dagbladet* meddelade hösten 2012 att kulturdelen inte längre skulle vara en separat bilaga.²⁸ Kanske kommer andra tidningar, sina initiala beklaganden till trots, att följa *Svenska Dagbladets* exempel, precis som i fallet med tabloidiseringen. Är det kultursidans, eller snarare kulturdelens, död vi ser? Det kan vi förstås inte veta och inte heller vad det i så fall skulle innebära för litteraturkritiken. Den kritiska essäistiken har, som Arne Melberg skriver, ”under sina 500 år visat sig förbluffande anpassbar till genrer, medier och omständigheter. Det beror antagligen på att kritiken inte är någon bestämd och avgränsbar genre, åtminstone inte i första hand, utan snarare ett modus, som kan arbeta sig in i alla möjliga sammanhang”.²⁹

Hur ser kritikens diskursiva ordning ut år 2056? Förmedlas kritiken i andra medier än idag, kanske i en helt annan form? Det är möjligt. De fora som traditionellt har varit kritikens genomgård stora förändringar samtidigt som nya tekniska och mediala förutsättningar tillkommit som påverkar både journalistiken och bokbranschen.³⁰

Men studien har också visat att recensionen har förändrats påfallande lite under hundraårsperioden. Trots olyckskorparnas kraxande så var anmälningarna varken färre eller kortare 2006 än femtio år tidigare. I dagsläget råder det inte heller någon brist på intresse för kritik. 2012 arrangerade Fria Seminariet i Litterär kritik en fyradagars kritikfestival i Malmö och Köpenhamn och året innan dess instiftade *Dagens Nyheter* kritikerpriset Lagercrantz i samband med 100-årsjubileet av Olof Lagercrantz födelse. Den rådande normen är inte bara att litteraturkritiken är i kris utan också att den är viktig och värdefull. Kanske kommer den inte – trots nya mediala former, ekonomier och aktörer – att förändras påtagligt. Oavsett hur den litterära branschen ser ut kommer kritik alltid handla om att välja. Den kommer alltid vara en kommentar och den kommer alltid vara påverkad av den litterära diskurs den bedömer, det vetenskapliga sanningssystem den tänks inom och de rådande mediala diskurserna. Eftersom den alltid kommer att vara ofullkomlig kommer den också alltid att kunna bli bättre.

Summary

LINA SAMUELSSON

The Order of Criticism:

A Study of Book Reviews in Sweden in 1906, 1956, 2006

Literary criticism has always been criticized. The debate on the function, quality, conditions and value of the literary review has been continuous in the Swedish media for the past 10–15 years. The topic of this thesis is literary criticism in Sweden with a focus on three years: 1906, 1956 and 2006. By describing and analysing the critical reception of literature in these periods, the thesis aims to increase the knowledge and understanding of literary critical discourse and the function and power of the literary review in the past and today. The theoretical approach is inspired by Michel Foucault's ideas on discourse, power and the right to speak. In particular, the thesis addresses the issue of norms in relation to literature and literary criticism by studying how literary criticism is written, by whom, on what, where and how much.

The term "criticism" is here used to refer to book reviews in the daily press, magazines, radio and television. My survey is based on book reviews from a broad selection of publications. In total, the sample covers twelve daily newspapers and 2–3 magazines from each year. The year 2006 also includes radio and television shows. Altogether, the material consists of 200–300 reviews per year.

The thesis consists of three main chapters, one on each year, divided into two parts. The first part is a sociological study of the channels, actors, and objects involved in criticism. The critical debates of the time are also discussed. The second part is a text analysis of the reviews read as a discursive text system. Here the focus is on the criteria of evaluation, the role of the critic, recurring themes, and the reading approaches displayed. The most significant characteristics of each period are emphasized.

In 1906, book reviews in Sweden usually appeared in the daily press and in several journals. The genre was well established and almost all major newspapers covered recently released books although often occasionally and seasonally, and the critical reception lacked regularity and a permanent section in the papers. The length of

the articles varied considerably from short press items to multiple column articles.

The community of literary critics consisted of approximately 50 persons. A majority used their full name or a well-known signature. Some decades earlier, most critics were anonymous while only a handful used pseudonyms in 1906.

Many critics contributed sporadically with the occasional review. In most newspapers, the critical reception of literature was handled by one or a few critics, but they contributed all the more. They were often connected to the academic world and some were themselves accomplished fiction writers or poets. Not unexpectedly, most critics were men. The noteworthy number of women in the profession is more surprising. Several of the women wrote criticism on a regular basis and to a fairly great extent, even though they mostly reviewed women writers or children's literature.

The traditional role of the critic in 1906 was that of an authoritarian judge; a gate-keeper checking and assessing formal and moral aspects for the good of the people. But some of the young critics of the time did not accept this role and chose to act differently. For them, the task of the critic was to understand the writer and act as his or her patron. They saw no need to correct linguistic errors – the personal expression of the writer was more important than accuracy and morality.

In the second part of the chapter on 1906 – the analysis of the reviews – I identify some central criteria of the critical evaluation. One such criterion is *development*. New works were often compared with the author's earlier production to see if new heights had been reached. Development meant that the author was evolving and showing progress in his or her work. This criterion also gave critics the power to define the boundaries of an authorship and to suggest in what direction it should develop.

Another significant criterion was *psychological credibility*. The analysis of the literary characters had a prominent role in the critical reception of 1906. The most important aspect was that the characters acted credibly and that the writer managed to portray them as 'persons of flesh and blood'. These values can be traced back to the realist movement of the 19th century and authors such as Gustave Flaubert and Henry James. Other important criteria were *personality* and *authenticity*, qualities closely related to the aesthetics of Romanticism and the expressive theory of art. These criteria were especially notable in the reception of poetry. A poem was understood as the direct expression of the writer's essential personality. The impact of Romantic aestheticism also left its mark on the critics' view on artistic qualities. Reviewers often made a distinction between craft and art writers. These categories also included a gender dimension: men were regarded as real poets while women wrote for their own enjoyment.

One final significant characteristic of the literary reception in 1906 is the prevalent interest in nationalism. Nationalistic ideas were strident in society and the cultural climate of the period. They also strongly influenced criticism. The reviewers' un-

derstanding of a literary work often depended on expectations based on the author's nationality. Literary styles as well as fictional characters were often evaluated in terms of their "Swedishness".

The second part of the thesis examines the year 1956. In 1956, there were more newspaper book reviews than in 1906. The period was also a golden age for cultural magazines and many of these covered literature extensively. Criticism was generally considered important and maintained a high status. All major newspapers published literary criticism and most of them to a great extent. In some papers, the reception of books was handled by literary experts in a guaranteed space on a regular basis. Even the evening tabloids offered book reviews as a constant element, and these attracted attention because they were placed in the first pages of the papers.

There were more than twice as many reviewers in 1956 as fifty years earlier. As in the previous period, a majority was men. Since the number of women had not increased to the same extent as the number of reviewers, they made up a smaller part of the total number in 1956 than in 1906.

There were still many so-called "hobby writers" reviewing books from time to time, but also notably many highly respected professional reviewers. Several were writers themselves, which meant that a person could both write reviews and be reviewed in a paper.

A notable difference between the two years is the length of the reviews. On an average, the article length had been cut in half by the year 1956. The new, separate cultural section ensured a guaranteed space to the reception of literature, but also placed journalistic demands for news value upon the reviews. Especially the evening tabloids tried out a more entertaining way to review books with the ambition to reach a wider public. This was reflected in the literary debates of the time. Two views on contemporary criticism are notable. The first one claimed that the book reviews had become too advanced and specialized for the common reader as a result of the Anglo-Saxon new critical influence. The second focused on the journalistically influenced criticism, practiced by the tabloids, for example, where books were treated as news. Both views concerned the question of for whom literary criticism was written, and I argue that the conflict between the disciplines that involve literary criticism – the academic study of literature and arts journalism – became evident in the debates.

The emphasis on *interpretation* is typical of the critical texts of 1956. Other functions such as value judgments or descriptions were subordinate to the critics' wish to add something to the text through their readings and to participate in the creation of the meaning of the work by commenting on symbols, themes and meanings. This is a critical stance that previous research has related to the new modernist ideals embraced by the reviewers.

Although inspiration from literary modernism is evident, there were also aspects

in the critical discourse that can be understood as reactions to the incomprehensibility and exclusivity of modernist aesthetics. The critics of 1956 highly valued *simplicity*, *clarity* and *will to communicate*. These attitudes could be referred to the idea of a “new romanticism” in the literature of the 50s. In Swedish literary history, the decade had primarily been associated with the idyllic, traditional and provincial, although researchers also have stressed more radical aspects during the latter years. In 1956 a recurrent theme in literary reception was “*human*” and “*humanity*”. The critics highly valued literature that commented on humanity or what it meant to be human. Even though this interest was not new to either literature or criticism, it accentuates the new image of the 50s and its wish for literature to demonstrate social commitment and responsibility.

The third part of the thesis examines the criticism of 2006. If the “cultural section” was under way in 1956, it was on the way out fifty years later. In the early 21st century, art journalism and entertainment news merged in several papers. At the same time, the paper format shifted from broadsheet to tabloid, a change that produced strong reactions. Criticism was now described as marginalized and in a state of crisis.

My research shows that the number of book reviews was not lower in 2006 than in 1956, but the critics still felt that the status of criticism was threatened; the space that had been taken for granted was no longer self-evident, and the function of criticism and the role of the professional critic were not clear.

A common view on contemporary criticism is that the critics of today are inferior to those of the past. It is not the task of this thesis to judge the quality of the critical community or their texts, but some comparisons can be made between the reviews and the critics of the examined years at group level. Contrary to popular belief amongst several debaters, a comparison shows that the critics had not become younger. The average age was higher in 2006 than in earlier periods (46 compared with 39 in 1906 and 41 in 1956). It has also been suggested that the critics’ different professional roles were more interfused in 2006 than before. Allegedly, for example, more critics were also fiction writers. This is also refuted by my results. The percentage of critics that had published a literary work was lower in 2006 than in the two other years and the proportion of reviewers with a doctoral degree was the highest in 1906 but about the same level in 2006 as in 1956.

There are two major differences between 2006 and the earlier periods. The first is that the reviewing establishment is larger and much more diverse in 2006; my sample includes 175 persons. But this also means that most critics only wrote a few reviews each every month, a circumstance that made it much harder to make a living on book reviewing.

The second difference is that there are now as many women as men reviewing literature. This was quite an unexpected result since several earlier studies of general arts journalism have shown that women in the 21st century are still overshadowed by

their male colleagues. My study shows that this was not the case in literary criticism. Male writers received a great deal more attention than female writers in the earlier years, whereas there were almost exactly as many women as men being reviewed in 2006. Criticism was also not as gender segregated as before.

Another common notion in the critical debate was that the reviews had become shorter. My comparison of the critical texts' average lengths shows that this is not true either. There were no specific differences in length between 2006 and 1956. In some publications the reviews had even become longer although there was a stronger standardisation of the length in 2006, i.e., the length of the review did not vary as much as in earlier periods. In the newspapers, few texts had more than 5, 000 characters.

As mentioned above, literary criticism was often criticized and discussed in the first decade of the 21st century. In these debates almost everyone shared the opinion that Swedish contemporary book criticism was poor and in a state of crisis. But why was this statement so often repeated? A simple answer is: because criticism is always considered to have been better in the past. Another is that the critics experienced a real threat to their function. The talk about the crisis of criticism could therefore also be interpreted as a strategy for the critics to strengthen their own field. By repeating this message they marked the boundaries of good criticism and defined who the real critics were.

The increased *visibility of the critic* is a characteristic feature of the critical texts in 2006. The reviewers had been present in their texts in the earlier periods as well, but in 2006 we often meet the critic in the first paragraph; not only through their opinions but also through information of their personal lives. This new presence can be related to the need for a distinctive sender, a phenomenon commented on both in academic studies of literature and in journalism.

Literary criticism after the 1990s has often been described as *subjective*. Looking at the criteria for evaluation in 2006, one of the most explicit one is the *stimulation of the reader*; what the critics feel and how they experience the work. However, subjectivity does not necessarily mean that the critic is less authoritarian. On the contrary, as I argue, the critics are subjective in an authoritarian way simply because their own opinions are the basis of their authority, thus rendering legitimacy to their 'verdicts'.

Not only was the critic more visible in the texts – the same goes for the author. Just as in 1906, authorship was an important factor in 2006 when a new work was reviewed. Even though development was not as central a factor as before, the question of how the work compared to the earlier oeuvre still mattered. Here I stress that the increased attention paid to the writer is a consequence of the media logic tying an event to a person. Now the individual author was the focal point of the

review; the multiple book reviews that had been so common in the 50s were only used for the reception of children's books or popular literature.

The great interest shown in the writer as a person is also notable in the frequent biographical interpretations of the literary works. The reviewers often compared literature with life; the authors' or their own, a criterion illustrating the critics' needs for empathy and identification, as well as for a real person behind the text.

Other strong criteria were *reliability*, *originality* and *complexity*. To be original, the writer needed to be unique, which meant not following other writers or trends. Complexity often entailed that the critic was invited as a co-interpreter of the work. The same idea was notable in the reception of literature with moral or ideological messages. Such texts were appreciated as long as their messages were not too obvious, leaving room for the critics' own interpretations. Especially feminist readings were common in the criticism of 2006, which I interpret as the normalization of the gender perspective in literary reviewing.

In the last chapter of the thesis I discuss how the different norms of the times embody the order of a critical discourse, and describe how the discourse operates, analysing its limits, powers and functions. I also show how some reading approaches were privileged in the reviews while others were almost ruled out. Furthermore, I show how the critical discourse both influences and is influenced by the discourses of closely related disciplines such as journalism, academic criticism, and – of course – literature itself.

There have been several important changes in the Swedish critical community since 2006, my last examined period. Even the major newspapers have reduced the number of critics employed and there is less space for cultural material. Is this the end of book reviews in the daily press? If so, will criticism find new channels and audiences? At the same time, there is no lack of interest in criticism. Book reviewing may be in a crisis but it is also considered to be valuable. If in crisis, it is, in other words, worth saving.

Bilaga 1. Kritiker 1906

Kritiker i dagspress och tidskrifter 1906.

Antal recensioner som anges är det antal som ingår i urvalet.

Inom parentes anges det antal recensioner kritikern skrivit under hela året baserat på uppgifter från *Svenskt Pressregister*.

NAMN OCH FÖDELSEÅR	SIGNATUR/ PSEUDONYM	TIDNING/TIDSKRIFT OCH ANTAL RECENSERADE VERK ¹
John Atterbom (1870–1930)	J. A.	<i>GHT</i> 5 (20)
Bo Bergman (1869–1967)	B. B–n	<i>DN</i> 7 (51)
Thore [Theodor] Blanche (1862–1932)	T. B.	<i>AB</i> 3 (3)
August Brunius (1879–1926)	A. B–s	<i>SvD</i> 3 (11)
Birger Bäckström (1878–1962)	B. B–m	<i>GP</i> 12 (55)
Fredrik Böök (1883–1961)		<i>OoB</i> 42 (42). Även <i>GHT</i> (3)
Maria Cederschiöld (1856–1935)	M. C. D. ⁱⁱ	<i>AB</i> 1 (13) <i>NDA</i> 1 (10)
Adolf Samuel Drysén (1871–1921)	X. X.	<i>DN</i> 2 (2)
Fanny Ekenstierna (1864–1933)	F. E.	<i>Dagny</i> 14 (14)
Clara Fleetwood (f. 1861)		<i>Dagny</i> 1 (1)
Torsten Fogelqvist (1880–1941)	–n –st	<i>UNT</i> 2 (11)
Mia von Friesen (1878–1966)	M. v. F.	<i>VL</i> 4 (47)
Tor Hedberg (1862–1931)		<i>SvD</i> 1 (8)
Alfred Jensen (1859–1921)		<i>StD</i> 1 (2)
	J. M. ⁱⁱⁱ	<i>UNT</i> 1 (1)
Klara Johanson (1875–1948)		
K. J. samt Huck Leber (H. Lr.)^{iv}		<i>StD</i> 10 (45); <i>OoB</i> 1 (1)
Harald Johnsson (1886–1936)	H. J.	<i>Arbt</i> 1 (1)
Vera von Kræmer (1878–1940)	V. v. K.	<i>SocD</i> 4 (34)
Alexis Kuylenstierna (1862 – 1947)	Mustafa	<i>DN</i> 1 (3)
Hans Emil Larsson (1855–1922)	–pt–	<i>SDS</i> 1 (19)
Oscar Levertin (1862–1906)	O. L.	<i>SvD</i> 6 (20)
Bengt Lidfors (1868–1913)	B. L.	<i>Arbt</i> 2 (4)
Johan Mortensen (1864–1940)		<i>SvD</i> 1 (10)
Georg Nordensvan (1855–1932)		<i>DN</i> 2 (16)
	N. P. ^v	<i>NDA</i> 5 (28)
	–ns ^{vi}	<i>StD</i> 9 (50)
	O. M.	<i>StD</i> 1 (5)
Gottfried Renholm (1834–1908)	Rm	<i>NDA</i> 4 (8)
Olof Rosén (f. 1879)	Glaukon	<i>SvD</i> 1 (1)

Algot Ruhe (1867–1944)		<i>Arbt</i> 1 (3)
J. A. [Johan August] Runström (1852–1906)	–m	<i>AB</i> 3 (9)
Emil Svensén (1850–1921)	E. Sn	<i>AB</i> 1 (1)
Nils Peter Svensson (1880–1929)	Qvidam Qvidamsson	<i>GHT</i> 3 (7)
Verner Söderberg (1872–1932)		<i>SvD</i> 1 (4)
Sven Söderman (1866–1930)	S. S–n – ns –t. –t.	<i>StD</i> 4 (40) <i>StD</i> 9 (50) <i>SDS</i> 1 (1)
Mildred Thorburn (f. 1883)	M. Th	<i>Dagny</i> 3 (3)
Aivva Uppström (1881–1971)	A. U.	<i>Dagny</i> 3 (3)
Karl Warburg (1852–1918)	K. W–g	<i>GHT</i> 3 (18)
Fredrik Vetterlund (1865–1960)	F. V.	<i>AB</i> 6 (55)
Carl David af Wirsén (1842–1912)	C. D. W	<i>VL</i> 7 (22). Även <i>Post- och Inrikes Tidningar</i> (26)
	X. ^{vii}	<i>StD</i> 1 (1)

- I För dagstidningarna baserat på uppgifter från Svenskt Pressregister.
- II Skulle kunna vara journalisten Simon Drottij (1882–1931) som medarbetade i *Vårt Land*. Han var dock främst känd för att skriva om jordbruksfrågor. Ett annat alternativ är författaren och journalisten Daniel Berg (1887–1937).
- III Skulle kunna vara Johan Mortensen, kritiker vid *Svenska Dagbladet*, men vid tiden anställd på Uppsala universitet.
- IV Johansons signatur "Huck Leber" användes främst för kåserier men ibland undertecknades även recensioner med detta signum, eller dess förkortning, "H. Lr". Ingrid Svensson menar att Huck Leber mest användes för att recensera humoristisk litteratur i en kåserande ton men också för att Johanson skulle kunna "agera friare och kanske mindre ansvarstyngt" som kritiker. Det kunde till exempel hända att både "K. J." och "Huck Leber" recenserade samma verk, *Klara Johanson som kritiker*, s. 42.
- V En gissning är N. P. (Pelle) Ödman (1838–1911) som medarbetade i *Vårt Land* men inte är känd som recensent. Ett annat förslag är journalisten Natanael Per Ollén (1879–1965).
- VI Signaturen "–ns" användes av Hedvig af Petersens (1875–1961), anställd för att sköta "Hemmets sida" på *Stockholms Dagblad*. Hon skrev även recensioner men något som talar emot att det skulle varit hon som signerade en av artiklarna är att recensenten i den refererar till sig själv som "han".
- VII Gissningar är T. Brandt (som använde signaturen X.), tidningsmannen Einar Eriksson (1886–1954) eller E. W. Hülphers (1871–1957).

Bilaga 2. Kritiker 1956

Kritiker i dagspress och tidskrifter 1956 som ingår i urvalet.

Antal recensioner som anges är det antal som ingår i urvalet. Inom parentes anges det antal recensioner kritikern skrivit hela oktober och mars månad i tidningarna (baserat på uppgifter ur *Svensk tidningsindex*) eller under hela året i tidskrifterna.

NAMN OCH FÖDELSEÅR	SIGNATUR/ PSEUDONYM	TIDNING/TIDSKRIFT OCH ANTAL RECENSERADE VERK
Margit Abenius (1899–1970)		<i>BLM</i> 3 (7)
Roland Adlerberth (1923–1993)		<i>BLM</i> 4 (46), <i>Expr</i> 1 (1) och även andra tidningar
Kerstin Ahlstrand (f. 1930) (senare Matz)		<i>Expr</i> 1 (1)
Hans Erik Arwastsson (f. 1923)	Oddson	<i>SDS</i> 1 (1)
Uno Asplund (1910–1974)	Big Ben	<i>GHT</i> 2 (5)
Sven O. Bergkvist (1927–1998)		<i>MA</i> 3 (3). Även <i>Kommunalarbetaren</i>
Petter Bergman (1934–1986)		<i>BLM</i> 1(8)
Kurt Bergström (f. 1925)		<i>Arbbl</i> 1 (1)
Tore Borglund (1925–2003)		<i>Persp</i> 3 (7). Även <i>Kvällsposten</i>
Ann Bouleau (pseudonym för Ann Diczfalusy) (1912–2005)		<i>Expr</i> 2 (2)
Jacob Branting (1930–2006)		<i>MT</i> 2 (3), <i>DT</i> (2), <i>BLM</i> (1)
Lars Bäckström (1925–2006)		<i>UNT</i> 3 (10)
Tord Bäckström (1908–1991)		<i>GHT</i> 3 (3)
Stig Carlson (1920–1971)		<i>MT</i> 2 (14), <i>Persp</i> 10 (10)
Bo Cavefors (f. 1935)		<i>DT</i> 1 (1)
Sigvard Cederroth (1910–1979)		<i>Persp</i> 1 (1), <i>BLM</i> 7 (47)
Lennart Dansk (1909–1980)	L. D.	<i>Norrkt</i> 1 (1)
Hans Dhejne (1891–1986)	H. Dhe	<i>SDS</i> 2 (9)
Johannes Edfelt (1904–1997)		<i>DN</i> 6 (10), <i>BLM</i> (4)
Elof Ehnmark (1899–1978)		<i>UNT</i> 1 (1)
Anna Lenah Elgström (1884–1968)		<i>SDS</i> 1 (1)
Jörgen Elgström (1919–1980)		<i>BLM</i> 16 (65)
Olof Engström		<i>SvD</i> 1 (1)
Göran O. Eriksson (1929–1993)		<i>GHT</i> (4), <i>BLM</i> 5 (12)
Lars-Göran Eriksson (f. 1925)		<i>BLM</i> 1 (4)

Carl Fehrman (1915–2010)		<i>SvD</i> 1 (1)
Frederic Fleisher (f. 1933)		<i>Expr</i> 1 (1)
Harald Forss (1911–1996)		<i>Persp</i> 1 (3)
Lars Forssell (1928–2007)		<i>DN</i> 1 (3)
Lennart Fröier (f. 1927)		<i>Arbt</i> 4 (14)
Erik Gamby (1908–1996)		<i>UNT</i> 2 (7)
Jan Gehlin (1922–2010)		<i>DN</i> 2 (6)
E. R. [Edvard Robert] Gummerus (1905–1991)		<i>Persp</i> 2 (6)
Gunnar Gunnarson (1918–2002)		<i>MA</i> 10 (33)
Olle Herrlin (1914–1992)		<i>SvD</i> 1 (1)
Viveka Heyman (f. 1919–2013)		<i>DT</i> 2 (12), <i>BLM</i> (8)
Greta Hjelm (1906–1999)		<i>GHT</i> 1 (1)
Bengt Holmqvist (1924–2002)		<i>DN</i> 1 (5)
Barbro Hähnel (f. 1930)		<i>DN</i> 3 (4)
Folke Isaksson (f. 1927)		<i>MT</i> 2 (4)
Nils Ivar Ivarsson (f. 1925)	Ion	<i>SDS</i> 1 (3)
Knut Jaensson (1893–1958)		<i>DN</i> 1 (3)
Rune Johansson (1915–1983)		<i>DN</i> 1 (2)
Enar Jonsson (1891–1974)	E. J.	<i>GHT</i> 1 (1)
Lennart Josephson (1908–1987)	L. J–n	<i>SDS</i> 1 (1)
Bengt Jändel (1919–1983)		<i>NorrkT</i> 12, (20), <i>Persp</i> 1 (28)
Gabriel Jönsson (1892–1984)	G. J.	<i>SDS</i> 1 (5)
Hugo Kamras (f. 1913–1988)		<i>BLM</i> 1 (1)
Sven Kiellander (1903– 1984)	S. K.	<i>Arbt</i> 2 (4)
Kerstin Koch (1915–1999)		<i>Arbt</i> 5 (5)
Olof Lagercrantz (1911–2002)	O. L.	<i>DN</i> 2 (6)
Staffan Larsson (1927–1994)		<i>SvD</i> 1 (5), <i>BLM</i> 1 (1)
Erwin Leiser (1923–1996)		<i>MT</i> 1 (1)
Dagny Levin (1914–2005)		<i>Arbbl</i> 1 (3)
Sture Lindberg (1921–2005)	Ellberg	<i>Arbbl</i> 1 (1)
Paul Lindblom (1916–2002)		<i>MT</i> 5 (6)
Erik Hjalmar Linder (1906 – 1994)		<i>ST</i> 1 (5)
Sven Lindner (1925–2003)		<i>BLM</i> 2 (10). <i>Även Aftonbladet</i>
Ossian Lindskoug (1890–1975)	L.	<i>SDS</i> 1 (1)
Margit Lindström	Simone	<i>Arbbl</i> 1 (1)
Åke Lindström (1913–1959)		<i>Expr</i> 3 (6)
Karl Gustav Lindkvist (f. 1924)		<i>Persp</i> 1 (2)
Ebba Lindqvist (1908–1995)		<i>GHT</i> 5 (8)
Sven Lindqvist (f. 1932)		<i>DN</i> 1 (1)
Christina Lilliestierna (1923–2000)		<i>DN</i> 1 (1)
Artur Lundkvist (1906–1991)		<i>MT</i> 1 (9)
Carl-Olof Lång (1928–1986)		<i>Expr</i> 1 (1)
Erik Lönnroth (1910–2002)		<i>DN</i> 2 (2)
Lars Lönnroth (f. 1935)		<i>DT</i> 1 (2)
Gustaf Lövqvist		<i>DT</i> 2 (2)

Eva Moberg (1932–2011)		<i>BLM</i> 1 (2)
Sigvard Mårtensson (1920–2003)		<i>SDS</i> 1 (4), <i>Persp</i> 4 (5)
Bengt Nerman (f. 1922)		<i>Persp</i> 1 (1)
Torsten Nilsson-Leissner (1893–1977)	Leison	<i>SDS</i> 1 (1)
Carl-Eric Nordberg (f. 1924)		<i>BLM</i> 2 (4), <i>Även AB</i> och tidskriften <i>Vi</i>
Åke Nordin (f. 1922)		<i>MT</i> 1 (1)
Ven Nyberg (1898–1986)	V. N.	<i>SvD</i> 2 (4)
Nils Ludvig Olsson (1893–1974)	Nils Ludvig	<i>Persp</i> 1 (1)
Torborg Ottosdotter (1900–1962)		<i>Persp</i> 1 (1)
Evald Palmlund (1922–2008)	E. P.	<i>Arbt</i> 3 (12)
Ralf Parland (1914–1995)		<i>MA</i> 4 (4), <i>Persp</i> 3 (21). <i>Även ST</i> och <i>Samtid</i> och <i>Framtid</i>
Sven Rinman (1905–1997)	S. R–n	<i>GHT</i> 1 (4)
Martin Rogberg (1896–1966)		<i>SvD</i> 1 (2)
Björn von Rosen (1905–1989)		<i>BLM</i> 1 (1)
Nils Runeby (1931–2009)		<i>Arbbl</i> 2 (2)
Arne Sand (1927–1963)		<i>ST</i> 2 (3)
Karl-Henrik Sandberg (1912–1998)	K. H. S.	<i>Arbbl</i> 2 (2)
Ove Sandell (f. 1923)	O. S–II	<i>Arbbl</i> 1 (4)
Sven Sandstedt (1897–1967)	Svale	<i>SvD</i> 1 (1)
Per Schwanbom (1925–2012)		<i>Persp</i> 2 (6), <i>Även ST</i>
Marie-Louise Segerstedt (1906–2001)	M.–L. S.	<i>GHT</i> 1 (7)
Sten Selander (1891–1957)		<i>SvD</i> 1 (2)
Margareta Sjögren (1919–1996)		<i>SvD</i> 3 (4)
Kjell Stensson (1917–1990)		<i>ST</i> 1 (2)
Martin Strömberg (1905–1990)		<i>ST</i> 2 (10)
Bo Strömstedt (f. 1929)		<i>Expr</i> 4 (13)
Victor Svanberg (1896–1985)		<i>ST</i> 1 (2)
Olof Svensson (f. 1925)		<i>Arbt</i> 2 (2)
Gösta Swärd (1920–1983)		<i>SDS</i> 1 (1)
Bengt Söderbergh (f. 1925)		<i>Expr</i> 2 (5)
Henning Söderhjelm (1888–1967)	H. S–m	<i>GHT</i> 7 (16)
Lennart Sörensen (f. 1936)	Les	<i>SDS</i> 2 (2)
Tage Thiel (1909–1990)		<i>ST</i> 2 (2)
Herbert Tingsten (1896–1973)		<i>DN</i> 2 (2)
Birgitta Trotzig (1929–2011)		<i>BLM</i> 1 (9)
Carl Axel Westholm (1925–1995)		<i>UNT</i> 1 (3)
Ingemar Wizelius (1910–1999)		<i>DN</i> 2 (4)
Per Wästberg (f. 1933)		<i>BLM</i> 1 (1), <i>Även DN</i>
Helge Åkerhielm (1910–1968)		<i>Persp</i> 1 (3)
Thore Åkerström		<i>DT</i> 3 (5)
Elof Åkesson (1892–1979)		<i>SDS</i> 1 (1)
Sven Öjlert (1914–1970)	S. Ö–t	<i>Arbbl</i> (1)
Anders Österling (1884–1981)	A. Ö.	<i>ST</i> 2 (6)

Bilaga 3. Kritiker 2006

Kritiker i dagspress och tidskrifter 2006 som ingår i urvalet.

Antal recensioner som anges är det som ingår i urvalet. Inom parentes anges det antal recensioner kritikern skrivit hela oktober och mars månad i tidningarna, eller under hela året i tidskrifterna.

För radio- och TV-kritiken anges bara antal recensioner i urvalet.

NAMN OCH FÖDELSEÅR

TIDNING/TIDSKRIFT OCH ANTAL RECEUSERADE VERK

Örjan Abrahamsson (f. 1969)	<i>Vi</i> 1 (9) (även t ex <i>Dalarnas Tidningar</i> , <i>Östgöta-Correspondenten</i>)
Ingeborg Ahlander (f. 1945)	<i>NA</i> 1 (2)
Daniel Andersson (f. 1975)	<i>NA</i> 2 (8)
Pelle Andersson (f. 1969)	<i>AB</i> 1 (3)
Anne Aobadia (f. 1963)	<i>SDS</i> 1 (2)
Jan Arnald (f. 1963)	<i>GP</i> 1 (3)
Mats Arvidsson (f. 1944)	<i>P1</i> 1
Eva Beckman (f. 1964)	<i>SVT1</i> 2
Aase Berg (f. 1967)	<i>Expr</i> 1 (4)
Ingalill Bergensten (f. 1951)	<i>NA</i> 1 (1)
Stigbjörn Bergensten (f. 1941)	<i>NA</i> 1 (1)
Måna N Berger (f. 1944)	<i>NA</i> 2 (3)
Pia Bergström (f. 1950)	<i>AB</i> 3 (6)
Erik Bergqvist (f. 1970)	<i>SvD</i> 1 (2)
Amelie Björck (f. 1973)	<i>GP</i> 1 (3)
Therese Bohman (f. 1978)	<i>AB</i> 1 (1)
Cecilia Bornäs (f. 1968–2012)	<i>SDS</i> 1 (3)
Ingrid P Bosseldal (f. 1963)	<i>GP</i> 1 (8)
Monica Braw (f. 1945)	<i>SvD</i> 1 (2)
Jan Broberg (1932–2012)	<i>SDS</i> 3 (6)
Olof Broddesson (f. 1981)	<i>HD</i> 1 (2)
Lennart Bromander (f. 1945)	<i>AB</i> 2 (8)
Anne Brügge (f. 1948)	<i>VK</i> 1 (3)
Andreas Brunner (f. 1973)	<i>SDS</i> 2 (11)
Thomas Brylla (f. 1944)	<i>UNT</i> 3 (6)
Marie Carlsson (f. 1970)	<i>NA</i> 1 (3)
Inti Chavez Perez (f. 1984)	<i>P1</i> 1
Elin Claeson (f. 1975)	<i>P1</i> 1
Anders Cullhed (f. 1951)	<i>DN</i> 1 (2)
Johan Dahlbäck (1962–2011)	<i>GP</i> 1 (2), <i>HD</i> (1)

Inger Dahlman (f. 1930)	VK 1 (3) (även t ex <i>Nya Wermlands Tidningen</i> och <i>Dalarnas Tidningar</i>)
Yukiko Duke (f. 1966)	SVT1 10
Maria Edström (f. 1956)	P1 1
Lars Ehlin (f. 1933)	NA 1 (1)
Anna Ehn (f. 1970)	UNT 1 (1)
Crister Enander (f. 1960)	HD 2 (5)
Per Engström (f. 1963)	P1 1
Marianne Ekenbjörn (f. 1948)	HD 2 (2) (även <i>Dalarnas Tidningar</i>)
Steven Ekholm (f. 1968)	DN 1 (1)
Michel Ekman (f. 1956)	SvD1 (3)
Andreas Ekström (f. 1975)	Expr 1 (1) (gästskribent, vanligtvis kritiker på SDS)
Magnus Eriksson (f. 1956)	SvD 2 (7)
Göran Everdahl (f. 1964)	SVT2 1
Anna-Karin Ferm (f. 1961)	SVT2 4
Aris Fioretos (f. 1960)	DN 2 (4)
Elin Fjellman Jaderup (f. 1973)	SDS 1 (1)
Suzanne Frieberg (f. 1962)	SDS 2 (5)
Peter Fröberg Idling (f. 1972)	Vi 1 (4), UNT 1 (1)
Mattias Fyhr (f. 1970)	O&B 2
Mats Gellerfelt (f. 1952)	SvD 1 (6)
Anahita Ghazinezam (f. 1980)	SVT2 1
Sara Gordan (f. 1972)	DN 1 (3)
Göran Greider (f. 1959)	DN 1 (1)
Peter Grönborg (f. 1956)	BT 1 (8)
Björn Gunnarsson (f. 1958)	GP 2 (5), även HD (1)
Therece Gustafson (numera Tilly) (f. 1979)	BT 1 (1)
Cathrine Gustavsson (f. 1964)	NA 2 (2)
Ann Gäre (f. 1950)	SDS 1 (1)
Isobel Hadley-Kamptz (f. 1976)	Expr 1 (1)
Magnus Haglund (f. 1960)	Expr 1 (2)
Annika J Hagström (f. 1979)	HD 2 (8)
Anna Hallberg (f. 1975)	DN 1 (2)
Kristin Hallberg (f. 1946)	SvD 1 (3)
Hanna Hallgren (f. 1972)	AB 1 (4)
Paulina Helgeson (f. 1970)	SvD 2 (3)
Anna Hellgren (f. 1983)	NA 1 (1)
Anna Hellsten (f. 1973)	SDS 1 (2)
Diana Holmberg (f. 1947)	HD 1 (3)
John-Henri Holmberg (f. 1949)	O&B 1, SDS 1 (4)
Inger Hullberg (f. 1941)	NA 1 (1)
Karin Håkanson (f. 1971)	O&B 1
Jenny Högström (f. 1974)	HD 1 (3), O&B 7, GP (5)

Jesper Högström (f. 1965)	<i>Expr</i> 1 (1)
Per Israelson (f. 1974)	<i>SvD</i> 1 (5)
Jeana Jarlsbo (f. 1955)	<i>SvD</i> 1 (1)
PC Jersild (f. 1935)	<i>O&B</i> 1
Stina Jofs (f. 1959)	<i>Vi</i> 1 (3)
Sebastian Johans (f. 1978)	<i>UNT</i> 1 (5)
Anders Johansson (f. 1968)	<i>Expr</i> 1 (2)
Eva Johansson (f. 1954)	<i>SvD</i> 1 (5), <i>Vi</i> 1 (4)
Karina Johansson (f. 1972)	<i>NA</i> 4 (5)
Åsa Johansson (numera Warnqvist) (f. 1975)	<i>SvD</i> 1 (3)
Arne Johnsson (f.1950)	<i>AB</i> 1 (2)
Viktoria Jäderling (f. 1971)	<i>GP</i> 1 (1)
C-G Karlsson (f. 1953)	<i>SVT2</i> 3
Cristina Karlstam (f. 1942)	<i>UNT</i> 2 (3)
Fabian Kastner (f. 1977)	<i>UNT</i> 1 (4), <i>BT</i> 1 (1) <i>VK</i> 1 (3) (även <i>Nya Wermlands Tidningen</i>)
Lena Kjersén (f. 1942)	<i>VK</i> 1 (4)
Ulrika Knutson (f. 1957)	<i>P1</i> 1
Bo-Ingvar Kollberg (f. 1944)	<i>UNT</i> 1 (4)
Maria Küchen (f. 1961)	<i>UNT</i> 1 (2), <i>Expr</i> (2)
Ulrika Kuoppa (f. 1968)	<i>SVT2</i> 1 (1)
Lena Kåreland (f. 1940)	<i>SvD</i> 1 (5)
Ulrika Kärnborg (f. 1969)	<i>DN</i> 1 (1)
Joel Landberg (f. 1980)	<i>HD</i> 1 (3)
Terje Holtet Larsen (f. 1963)	<i>O&B</i> 1
Ola Larsmo (f. 1957)	<i>DN</i> 1 (5)
Åke Leijonhufvud (f. 1945)	<i>SDS</i> 2 (4)
Nina Lekander (f. 1957)	<i>Expr</i> 4 (13)
Ylva Liljeholm (f. 1962)	<i>NA</i> 2 (5)
Lars Linder (f. 1946)	<i>DN</i> 1 (2)
Lennart Lindskog (f. 1954)	<i>VK</i> 1 (2)
Ann Lingebrandt (f. 1975)	<i>HD</i> 2 (10)
Andres Lokko (f. 1967)	<i>Expr</i> 1 (1)
Johan Lundberg (f. 1960)	<i>SvD</i> 2 (5)
Kristian Lundberg (f. 1966)	<i>HD</i> 1 (5), <i>Expr</i> (1)
Caj Lundgren (f. 1931)	<i>SvD</i> 2 (3)
Bo Lundin (f. 1941)	<i>SDS</i> 2 (9)
Göran Lundstedt (f. 1943)	<i>SDS</i> 1 (3)
Erik Löfvendahl (f. 1954)	<i>SvD</i> 1 (2)
Anne Marcusson (f. 1972)	<i>UNT</i> 1 (3)
Sara Meidell (f. 1980)	<i>VK</i> 1 (1)
Ulrika Milles (f. 1964)	<i>DN</i> 3 (5)
Kristoffer Moberg (f. 1976)	<i>NA</i> 8 (11)
Ingalill Mosander (f. 1943)	<i>SVT2</i> 3
Lars-Inge Nilsson (f. 1953)	<i>BT</i> 1 (8)
Oscar Nilsson (f. 1977)	<i>SDS</i> 2 (4)

Ulf Karl Olov Nilsson (f. 1965)	<i>O&B</i> 7
Hanna Nordenhök (f. 1977)	<i>O&B</i> 1. Även kritiker på <i>SDS</i>
Margaretha Nordgren (f. 1954)	<i>Vi</i> 1 (2)
Karin Nykvist (f. 1970)	<i>SDS</i> 2 (3)
Stina Nylén (f. 1968)	<i>GP</i> 1 (2)
Tommy Olofsson (f. 1950)	<i>SvD</i> 1 (6)
Jesper Olsson (f. 1966)	<i>SvD</i> 1 (3)
Mohamed Omar (f. 1976)	<i>UNT</i> 1 (1), <i>P1</i> 1
Peter Ortman (1939-2008)	<i>HD</i> 1 (6) (även <i>Nya Wermlands Tidningen</i>)
Bengt Packalén (f. 1946)	<i>P1</i> 2
Joakim Palmkvist (f. 1966)	<i>SDS</i> 1 (3)
Magnus Persson (f. 1968)	<i>SvD</i> 2 (4)
Henrik Petersen (f. 1973)	<i>HD</i> 3 (5)
Marie Peterson (f. 1953)	<i>DN</i> 1 (7)
Marie Pettersson (f. 1976)	<i>HD</i> 1 (9)
Per Planhammar (f. 1965)	<i>GP</i> 1 (7)
Fredrik Polback (f. 1971)	<i>NA</i> 1 (1)
Magnus Ringgren (f. 1949)	<i>AB</i> 1 (2)
Magnus Rodell (f. 1969)	<i>UNT</i> 1 (1)
Anneli Rogeman (f. 1957)	<i>Vi</i> 1 (5)
Jenny Rydqvist (f. 1970)	<i>SDS</i> 1 (5)
Daniel Sandström (f. 1968)	<i>SDS</i> 1 (2)
Nils Schwartz (f. 1944)	<i>Expr</i> 2 (5)
Dan Sjögren (f. 1942)	<i>NSD</i> 1 (2). Även andra tidningar t ex <i>Hallands Nyheter</i>
Göran Sommardal (f. 1947)	<i>P1</i> 1
Stefan Spjut (f. 1973)	<i>SvD</i> 1 (2)
Kristina Srbu Kjellgren (f. 1971)	<i>NA</i> 1 (1)
Andrés Stoopendaal (f. 1981)	<i>O&B</i> 1
Eva Ström (f. 1947)	<i>GP</i> (gästkritiker) 1 (2), <i>SDS</i> (4), <i>AB</i> (gästkritiker) (1)
Gun-Britt Sundström (f. 1945)	<i>SvD</i> 1 (2)
Christian Swalander (f. 1947)	<i>BT</i> 3 (5)
John Swedenmark (f. 1960)	<i>GP</i> 1 (2)
Per-Axel Svensson (f. 1954)	<i>BT</i> 1 (5)
Margareta Sörenson (f. 1951)	<i>Expr</i> 1 (1)
Ann-Mari Tammerman (f. 1966)	<i>UNT</i> 3 (7)
Jenny Teleman (f. 1973)	<i>P1</i> 1
Jonas Thente (f. 1964)	<i>DN</i> 2 (7)
Ying Toijer-Nilsson (f. 1924–2012)	<i>SvD</i> 2 (4)
Emma Tornborg (1978)	<i>SDS</i> 3 (6)
Monika Tunbäck-Hanson (f. 1936)	<i>GP</i> 1 (1)
Jenny Tunedal (f. 1973)	<i>AB</i> 1 (2)
Malin Ullgren (f. 1973)	<i>Expr</i> 1 (2)
Ingemar Unge (f. 1944)	<i>Vi</i> 1 (1)

Magnus Utvik (f. 1964)	<i>SVT1</i> 12
Carina Waern (f. 1955)	<i>HD</i> 1 (2)
Maria Vedin (f. 1956)	<i>NSD</i> 1 (2)
Maria Wennerström Wohrne (f. 1967)	<i>UNT</i> 1 (6)
Mikael Widell (f. 1958)	<i>SDS</i> 1 (3)
Petra Villani (f. 1978)	<i>SDS</i> 1 (1)
Björn Wiman (f. 1969)	<i>AB</i> (gästkritiker) 1 (1), <i>Expr</i> (1)
Ola Wiman (f. 1967)	<i>O&B</i> 1
Tore Winqvist (f. 1932)	<i>UNT</i> 1 (6)
Hege Woxen (f. 1975)	<i>O&B</i> 1
Jimmy Vulovic (f. 1970)	<i>HD</i> 1 (2)
Pia Zandelin (f. 1944)	<i>Expr</i> 2 (4)
Stina Zethraeus (f. 1964)	<i>DN</i> 1 (3)
Berit Åberg (f. 1951)	<i>Vi</i> 3 (14)
Kajsa Öberg Lindsten (f. 1953)	<i>GP</i> 2 (3)
Linda Östergaard (f. 1962)	<i>O&B</i> 1

Noter

INLEDNING

- 1 Tomas Forser, *Kritik av kritiken. 1900-talets svenska litteraturkritik*, Gråbo 2002, s. 9.
- 2 Se Sven Delblanc, "Diktaren som clown – Hjalmar Bergman (1883–1931)", *Genombrotts-tiden 1830–1920. Den Svenska Litteraturen* 2, red. Lars Lönnroth & Sven Delblanc, Sthlm 1999, s. 478–479; Lennart Edgren, "Vår gång framöver tjärstickan – Hjalmar Bergman och kritiken", *Tiden* 1984;5/6, s. 361–368; Ebba Witt-Brattström, *Moa Martinson. Skrift och drift i trettioalet*, diss. Sthlm 1988, s. 110; Eva Ström, *Edith Södergran*, Sthlm 1994, s. 122–130; Bengt Landgren, *Den poetiska världen. Strukturanalytiska studier i den unge Gunnar Ekelöfs lyrik*, Historia litterarum 11, Sthlm 1982, s. 13–43.
- 3 Dessa debatter behandlas utförligare i delen om "2006".
- 4 Göran Sörbom, "kritik", *Nationalencyklopedin*, <<http://www.ne.se>> (hämtad 2013-03-14).
- 5 Se t ex Göran Sörbom, *Dagskritikens plats i massmedia*, Forskningsprojektet *Kritik och Konst* nr 2, Uppsala 1982; Göran Sörbom, *Beskrivning, tolkning och värdering i dagskritisk verksamhet*, Institutionen för estetik, Uppsala universitet, Kurslitteratur 3, Uppsala 1986; Göran Sörbom, *Estetik, konst och kritik. Några artiklar och föredrag*, Institutionen för estetik, Uppsala universitet, Kurslitteratur nr 19, Uppsala 1993.
- 6 Se Jan-Gunnar Sjölin, "Inledning", *Om konstkritik. Studier av konstkritik i svensk dagspress 1990–2000*, red. Jan-Gunnar Sjölin, Lund 2003, s. 24.
- 7 Sörbom, *Beskrivning, tolkning och värdering i dagskritisk verksamhet*, s. 6–8. Se även Forser, *Kritik av kritiken*, som exemplifierar hur till synes objektiva beskrivningar egentligen är tolkningar och värderingar av verket genom att visa hur Aris Fioretos *Skallarna i Göteborgs-Posten* beskrivs som "en lätt text, faktiskt också i förståelsebemärkelse, men framför allt i densitetsbemärkelse" medan *Dagens Nyheter*s kritiker beskriver samma verk som tungt och svåräst. "Värderingen och beskrivningen blir i de två citaten samma handling. Det som ser ut som en redovisning visar sig vid en jämförelse vara sprickfärdigt av värderingar", s. 130.
- 8 "Det är alltså inte enbart innehållet och formen av det sagda eller skrivna som avgör om det är konstkritik eller ej utan också i vilket samhälleligt sammanhang det förekommer och vad för regler som gäller för detta sammanhang", skriver Sörbom, *Dagskritikens plats i massmedia*, s. 9, och syftar här på kritik av konstarnas i bred bemärkelse. Per Rydén betonar också det institutionaliserade när han stipulerar en definition av litteraturkritik: "Med litteraturkritik [...] förstås i denna framställning den gradvis institutionaliserade verksamhet, som består i att man tillägger ett litterärt verk ett värde och ger det en inplacering", *Domedagar. Svensk litteraturkritik efter 1880*, Press & Litteratur 14, Lund 1987, s. 7.
- 9 Johan Jarlbrink, *Det våras för journalisten. Symboler och handlingsmönster för den svenska pressens medarbetare från 1870-tal till 1930-tal*, Mediehistoriskt arkiv 11, Linköping studies in arts and science 463, diss. Linköping, Sthlm 2009, s. 10–11.
- 10 John Chr. Jørgensen, *Det danske anmelderis historie. Den litterære anmeldelses opståen og udvikling 1720–1906*, diss. Köpenhamn 1995, Fredriksberg 1994, s. 289. En annan betydelse av ordet litteraturkritik är den som används i engelskans *literary criticism* och franskan *critique littéraire*. Här åsyftas en bredare tolkning och analyserande akademisk verksamhet som kanske tydligast skiljer sig från massmediernas recensioner i det att den inte är bunden till utgivningen av ett visst nytt verk. Se Sörbom, *Estetik, konst och kritik*, s. 74; Forser, *Kritik av kritiken*, s. 9–10. Kritik i den här bemärkelsen ligger utanför mitt undersökningsområde.
- 11 Jørgensen för en filologisk diskussion om de olika begreppen i *Det danske anmelderis historie*, s. 9–15. Se även Sörbom, *Dagskritikens plats i massmedia*, s. 43–44.
- 12 [Arne Melberg], "Inledning", *Den litterära institutionen. Studier i den borgerliga litteraturs sociala historia redigerade av Arne Melberg*, Sthlm 1975, s. 17.
- 13 Peter Uwe Hohendahl, *The Institution of Criticism*, Ithaca/London 1982, s. 12.
- 14 Jfr Forser, *Kritik av kritiken*, s. 139; Johan Svedjedal, "Kritiska tankar. Om litteratur-

- kritiken och det litterära systemet”, *Tidskrift för Litteraturvetenskap* 1998:1, s. 59–60 eller Johan Svedjedal, ”Kritiska tankar. Om litteraturkritiken”, *Litteraturens offentligheter*, red. Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson, Lund 2009, s. 173.
- 15 Michel Foucault, *Vetandets arkeologi* [1969], övers. C G Bjurström, bearbetad av Sven-Erik Torhell, Sthlm 2002, s. 145.
- 16 Se *ibid.*, s. 145–154.
- 17 Se *ibid.*, s. 68–69.
- 18 *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*, 13:e uppl., Sthlm 2006, s. 619.
- 19 ”Norm”, *Nationalencyklopedin*, <<http://www.ne.se>> (hämtad 2013-03-02).
- 20 Michel Foucault, *Sexualitetens historia. Band 1. Viljan att veta* [1976], övers. Britta Gröndahl, bearbetad och fackgranskad av Per Magnus Johansson, Gbg 2002, s. 144–145.
- 21 Se Michel Foucault, *Diskursens ordning. Installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970* [1971], övers. Mats Rosengren, Moderna franska tänkare 15, Sthlm/Stehag 1993.
- 22 Michel Foucault, ”Diskursen ska inte uppfattas som...” [1976; 1994], övers. Jan Stolpe, *Diskursernas kamp. Texter i urval av Thomas Göselius & Ulf Olsson*, Sthlm/Stehag 2008, s. 182.
- 23 Foucault, *Diskursens ordning*, s. 42.
- 24 Ulf Olssons analys av Strindbergskritiken i *Jag blir galen. Strindberg, vansinnet och vetenskapen*, Sthlm/Stehag 2002, har varit särskilt viktig inspiration till applicering av Foucaults diskursbegrepp på recensioner. Journalistikforskaren Kristina Widestedt har i sin forskning om musikrecensioner också undersökt den musikkritiska diskursen med hjälp av Foucaults teorier och utifrån det skapat en analysmodell där hon bland annat fokuserar på genrens innehåll och teman, Kristina Widestedt, *Ett tongivande förnuft. Musikkritik i dagspress under två sekler*, diss. Sthlm 2001, s. 45–46.
- 25 Metodiskt har jag gått till väga så att jag läst och läst om recensionerna vid ett flertal tillfällen, jfr Stina Otterbergs beskrivning av vad hon kallar ”en omläsningens metod” i Stina Otterberg, *Klädd i sitt språk. Kritikern Olof Lagercrantz*, diss. Gbg, Lund 2010, s. 14.
- 26 Det gör också att jag i textanalyserna inte diskuterar vem som säger vad eftersom det är mindre viktigt än att det sägs. Se Foucault som skriver att diskursen inte handlar om ”individernas ’mentalitet’ eller medvetande” utan om regler som tvingar sig in i ”en sorts enhetlig anonymitet på alla individer som föresätter sig att tala inom detta diskursiva fält”, *Vetandets arkeologi*, s. 81. Det handlar här snarare om vilken roll den talande har än den enskilda individens åsikter: ”Analysen av utsagorna utförs alltså utan hänvisning till ett ’cogito’. Den ställer inte frågan om vem som talar, vem som visar sig eller döljer sig i det han säger, vem som genom att ta till orda utövar sin suveräna frihet, eller vem som utan att veta det underkastar sig ett tvång som han inte märker riktigt. Den placeras i själva verket på nivån av ’det sägs’ – och därmed bör man inte förstå en allmän opinion, en kollektiv föreställning som tvingar sig på varje individ; därmed bör man inte förstå en stor anonym röst som nödvändigtvis skulle tala genom vars och ens diskurs; utan mängden av det sagda, de relationer, regelbundenheter och de förvandlingar man kan iakta inom den, det område där vissa gestalter, vissa sammanträffanden, anger den särskilda plats ett talande subjekt intar och som kan förse med namnet av en upp hovsman. ’Vem som helst talar’, men det han säger, säger han inte från vilken plats som helst. Han är nödvändigtvis innesluten i en exterioritets spel”, *ibid.*, s. 151.
- 27 I princip skulle dessa recensioner kunnat vara vilka som helst men jag har valt sådana som bedömer de mest anmälda verken och som utgjort tydliga exempel på de typiska drag i kritiken som jag pekat på i de föregående kapitlen.
- 28 Vid ett år recenserades till exempel några cd-böcker och pocketböcker (Cathrine Gustavsson, *NA* 7.3.2006; Kristoffer Moberg, *NA* 9.3.2006; Kristoffer Moberg, *NA* 3.10.2006; Daniel Sandström, *SDS* 2.10.2006). Anmälningarna erbjuder sällan några formmässiga överraskningar. Ett av få undantag är en samlingsrecension av lyrik i *Ord & Bild* 2006 där två kritiker anmäler verken växelvis (Jenny Högström & Ulf Karl Olov Nilsson, *O&B* 2006:5, s. 134–142). Greppet med två anmälare om samma verk används även i ett avsnitt av TV-programmet *Go’kväll* (Göran Everdahl & Ingalill Mosander, *SVT2* 20.10.2006). Det förekommer även att en ny bok recenserar vid två olika tillfällen, av olika kritiker, men i samma tidning (X. X., *DN* 4.10.1906; Georg Nordensvan, *DN* 14.10.1906).

- 29 Se även Michael North, "Virtual Histories. The Year as Literary Period", *Modern Language Quarterly* (62) 2001:4, s. 407–424.
- 30 David E. Wellbery, "Introduction", *A New History of German Literature*, red. David E. Wellbery & Judith Ryan, Cambridge m. fl. 2004, s. xvii.
- 31 Hans Ulrich Gumbrecht, *In 1926. Living at the Edge of Time*, Cambridge m. fl. 1997, s. 426–428. Liknande tankar uttrycker James Chandler i *England in 1819* där han läser verk från just det året; Walter Scotts *Ivanhoe*, Lord Byrons *Don Juan* och Percy Bysshe Shelleys *A Defence of Poetry*. Chandler är intresserad av vilken tidsmedvetenhet som finns i verken vid dess tillkomsttid men också av hur de senare tillskrivits en viss historicitet. Studien utvecklas från en undersökning av litteraturen detta år till att diskutera litteraturens daterbarhet och vad det innebär historisera litterära verk. Se James Chandler, *England in 1819. The Politics of Literary Culture and the Case of Romantic Historicism*, Chicago & London 1998.
- 32 Gunhild Bergh, *Litterär kritik i Sverige under 1600- och 1700-talen*, diss. Uppsala, Sthlm 1916; Hjalmar Himmelstrand, *Olof Bergklints kritiska verksamhet. Ett bidrag till den litterära granskningens historia i Sverige*, diss. Uppsala 1898; Sverker Ek, "Bidrag till kännedom om Kellgrens kritiska verksamhet i Stockholms-Posten från och med år 1790", *Sammlaren* (28) 1907, s. 174–205.
- 33 Bengt Nordberg, *Recensenter och läsare. Stil- och ordstudier i några lyrikrecensioner*. Ord och Stil Språkvårdssamfundets skrifter 1, Lund 1968; Rolf Yrlid, *Litteraturrecensionens anatomi. Dagskritikens utformning och dagskritikernas värdekriterier vid bedömningen av Pär Lagerkvist*, Litteratur Teater Film 4, Skrifter från Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund, diss. Lund 1973.
- 34 Roger Holmström, *Karakteristik och värdering. Studier i finlandssvensk litteraturkritik 1916–1929*, diss. Åbo 1988; Eva Herner, *Svenska recensenter läser finska böcker. En studie i receptionen av finsk prosa, översatt på 1960-talet*, Acta Universitatis Stockholmiensis Studia Fennica Stockholmiensia 8, diss. Sthlm 1999.
- 35 Rydén, *Domedagar*, s. 79.
- 36 Per Rydén, *En kritikers väg. Studier i Oscar Levertins litteraturkritik 1883–1896*, Litteratur Teater Film 7 & Press & Litteratur 4, Skrifter från Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund, diss. Lund 1974; *En kritikers värderingar. Studier i Oscar Levertins litteraturkritik 1897–1906*, Litteratur Teater Film 12 & Press & Litteratur 9, Lund 1977; Carl Santesson, *Johan Erik Rydqvist. Kritikern och publicisten*, Sthlm 1944; Daniel Andrae, *Liberal litteraturkritik. J. P. Theorell, C. F. Bergstedt*, diss. Gbg, Sthlm 1940; Birger Christofferson, *Svenska kritiker och deras metoder. Essayer*, Sthlm 1962, som även har kommit i en reviderad upplaga under titeln *Svenska litteraturkritiker. Metoder, teorier, värderingar*, Sthlm 1970; Margaretha Fahlgren, *Litteraturkritiker i arbetarrörelsen. En studie i Erik Hedéns dagskritik 1909–1925*, Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet 14, diss. Uppsala 1981; Lena Kåreland, *Gurli Linders barnbokskritik. Med en inledning om den svenska barnbokskritikens framväxt*, Skrifter utgivna av Svenska Barnboksintitutet 4, diss. Uppsala, Sthlm 1977; Gunilla Domellöf, *I oss är en mångfald levande. Karin Boye som kritiker och prosamodernist*, Acta Universitatis Umensis Umeå Studies in the Humanities 77, diss. Umeå 1986; Jan Stenkvist, *Arnold Ljungdal, Clarté och tjugotalet*, Sthlm 1971; Tommie Zaine, *Radikal 30-tals humanism. En studie över Per Meurlings tidiga kultur- och litteraturkritik med tonvikt på åren 1933–36*, Aesthetica Upsaliensia 2, diss. 1984, Uppsala 1983.
- 37 Ingrid Svensson, *Klara Johanson som kritiker*, Kön och Kotterier 5, Uppsala 1997; Göran Lundstedt, *Till bords med de bästa. Om kritikern Knut Jaensson*, Lund 1997; Henrik Wallheim, *En underbar berättelse om ridderliga äventyr. V. F. Palmblad och den romantiska romanen*, diss. Uppsala, Hedemora 2007; Lennart Leopold, *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat. Studier i Bengt Lidfors litteraturkritiska gärning*, diss. Lund 2002, Hedemora 2001; Om Landquist som kritiker se Ingemar Nilsson, *John Landquist. Filosof, psykolog, kritiker. En biografi*, Vitterhetsakademiens skriftserie Svenska Lärde, Sthlm 2009; Lena Kåreland, *Traditionalist och smakdomare. Eva von Zweigberges barnbokskritik under 1940-talet*, Litteratur och Samhälle (32) nr 2, Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet, Uppsala 1997.
- 38 Martin Kylhammar, *Den okände Sten Selander. En borgerlig intellektuell*, Sthlm 1990; Bengt Landgren, *Sten Selander. Lyrik och litteraturkritik 1916–1957*, Hedemora 2009.

- 39 Otterberg, *Klädd i sitt språk*; Per Rydén, *Den framgångsrike förloraren. En värderingsbiografi över Carl David af Wirsén*, Sthlm 2010.
- 40 Lars Wolf, *Att möta sina domare. Selma Lagerlöfs väg till Gösta Berlings saga och bokens mottagande*, Litteratur och Samhälle (34) nr 1, Meddelanden från Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet, Uppsala 2000; Git Claesson Pipping, *Könet som läsangivelse. George Eliot och Victoria Benedictsson i det svenska 1880-talet. En receptionstudie*, diss. Sthlm, Sthlm/Stephag 1993; Inger Månesköld-Öberg, *Ola Hanssons livsdikt. Om mottagandet i Sverige och det sena författarskapet*, Sthlm 1998.
- 41 Hanna Östholm, *Litteraturens uppodling. Läsesällskap och litteraturkritik som politisk strategi vid sekelskiftet 1800*, diss. Uppsala, Hedemora 2000; Gunilla Domellöf, *Mätt med främmande mätt. Idéanalys av kvinnliga författares samtidsmottagande och romaner 1930–1935*, Hedemora 2001; Kurt Aspelin, *Poesi och verklighet. Del I. Några huvudlinjer i 1830-talets svenska kritikdebatt*, diss. Gbg, Gbg/Sthlm/Lund 1967; *Poesi och verklighet. Del II. 1830-talets liberala litteraturkritik och den borgerliga realismens problem*, Sthlm 1977; Åsa Arping, *Den anspråksfulla blygsambeten. Auktoritet och genus i 1830-talets svenska romandebatt*, diss. Gbg, Sthlm/Stephag 2002; Mats Jansson, *Kritisk tidspegel. Studier i 1940-talets svenska litteraturkritik*, Sthlm/Stephag 1998.
- Även om litteraturkritiken sällan är primärobjekt i litteraturvetenskaplig forskning så är den desto oftare sekundärmaterial. Ett kapitel om receptionen av en författare eller genre finns ofta med även i studier som primärt inte handlar om kritiken. Exempelen på dessa är många men nämnas kan till exempel David Gedin, *Fältets herrar. Framväxten av en modern författarroll. Artonhundraåttitalet*, diss. Sthlm, Sthlm/Stephag 2004, som även beskriver litteraturkritikernas roll och Jerry Määttäs avhandling om science fiction i Sverige behandlar hur genren mottogs av kritikerna i *Raketsommar. Science fiction i Sverige 1950–1968*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga Institutionen i Uppsala 51, diss. Uppsala, Lund 2006. Intressanta kapitel om kritikermottagande av enskilda författarskap finns i Ebba Witt-Brattströms avhandling *Moa Martinson och Petra Broomans om Stina Aronson, Detta är jag. Stina Aronsons litteraturhistoriska öde*, Sthlm 2001.
- 42 *Norsk litteraturkritikks historie 1770–1940. Bind I: 1770–1848*, red. Edvard Beyer & Morten Moi, Oslo 1990; *Norsk litteraturkritikks historie 1770–1940. Bind II: 1848–1870*, red. Arild Linneberg, Oslo 1992; Jørgensen, *Det danske anmelderis historie*.
- 43 Exempelvis Hans Hertel, *Litteraturens vaneforbrydere. Kritikere, forlæggerer og lystlæsere – det litterære liv i Danmark gennem 200 år*, 2:a rev. uppl., Köpenhamn 1999; John Chr. Jørgensen, *Dagbladskritikeren. Essays om at skrive, redigere og analysere boganmeldelser*, Fredriksberg 1994; John Chr. Jørgensen, *Sprogblomster i spinatbedet. En bog om kritikeres proget*, Köpenhamn 1999; *Samtale med et svin. En antologi om litteraturkritikk*, red. Sissel Lie & Liv Nysted, Oslo 1995; *Det glatte lag. Tanker om litteraturkritikk*, red. Cecilie Lund, Oslo 1996; Erik Bjerck Hagen, *Litteraturkritikk. En introduksjon*, Oslo 2004; Atle Christiansen, *Kritikarboka. Om litteratur, journalistikk og kvalitet*, LNU sin skriftserie 183, Bergen 2010.
- 44 Litteraturkritiken var länge negligerad i den svenska litteraturhistorien. Rydén påpekar att när Karl Warburg, själv kritiker, i sin litteraturhistorieskrivning skriver om Olof Bergklint och Thomas Thorild är det deras roll som poeter som betonas och inte deras kritiska verksamhet, *Domedagar*, s. 37. Birger Christofferson har uppmärksammat det paradoxala i litteraturhistorikernas förfarande som resulterar i ”att Daniel Fallström förefaller ha varit en betydelsefullare författare än Fredrik Böök”, *Svenska kritiker och deras metoder*, s. 202. I den senaste utgåvan från 1999 av *Den Svenska Litteraturen*, red. Lars Lönnroth & Sven Delblanc, Sthlm, har litteraturkritiken fått större uppmärksamhet och även i *Den svenska pressens historia*, ett verk i fyra band utgivet 2000–2003 med Per Rydén och Karl Erik Gustafsson som huvudredaktörer, behandlas den litteraturkritiska utvecklingen i pressen.
- 45 Sven Nilsson, *Kulturmaterialiet i storstadspresen under 1960-talet*, Press & Litteratur 5, Lund 1974; Sven Nilsson, *Det offentliga samtalet. Storstadspresen som medium för kulturinformation och kulturdebatt*, Litteratur Teater Film 11 & Press & Litteratur 7, Skrifter utgivna från Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund, diss. Lund 1975.
- 46 Donald Broady & Mikael Palme, ”Inträdet. Om litteraturkritik som intellektuellt fält” [1984 (1991/1992)], *Kulturens fält. En antologi*, red. Donald Broady, Skeptronserien

- SEC/ILU, Uppsala universitet, Gbg 1998, s. 173–215.
- 47 En regelrätt fältstudie skulle krävt betydligt större empiriska studier av fältets interna strukturer, dess relationer till andra maktfält samt av positionsinnehavarnas habitus. Se Pierre Bourdieu, *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur* [1992], övers. Johan Stiernma, Moderna franska tänkare 31, Sthlm/Stehag 2000, s. 312–313. Det är dessutom högst osäkert om litteraturkritiken under någon av de undersökta perioderna över huvud taget utgjort ett autonomt fält i bourdieusk mening. Se Broady & Palme, ”Inträdet”, s. 175–178.
- 48 Forser, *Kritik av kritiken*, s. 140.
- 49 Olsson, *Jag blir galen*; Boel Englund & Lena Kåreland, *Rätten till ordet. En kollektivbiografi över skrivande Stockholmskvinnor 1880–1920*, Sthlm 2008.
- 50 Christer Jacobson, *På väg mot tiotalet. Två studier*, diss. Uppsala, Sthlm/Gbg/Uppsala 1961. Mer specifikt studien ”Några principfrågor i svensk litteraturkritik 1900–1910”, s. 13–118.
- 51 Karl Erik Rosengren, *Sociological Aspects of the Literary System*, diss. Lund, Sthlm 1968; Karl Erik Rosengren, *The Climate of Literature. Sweden's Literary Frame of Reference, 1953–1976*, Cultural Indicators: The Swedish Symbol System, 1945–1975 Report no. 5, Lund 1983.
- 52 *En bok om böcker. Litteraturutredningens branschstudier*, 1968 års litteraturutredning (L 68), SOU 1972:80, Utbildningsdepartementet, Sthlm 1972.
- 53 Cecilie Wright Lund, *Kritikk og kommers. Kulturdekningen i skandinavisk dagspresse*, Oslo 2005.
- 54 00-tal (30–31) 2009; Andreas Åberg, *Den vältempererade kritiken*, Sthlm 2009; Björn Gustavsson, *Farväl kultursidor*, Borås 2008; *Kulturjournalistikens gränser*, red. Oscar Hemer & Malena Forsare, Umeå 2010; Thomas Anderberg, *Alla är vi kritiker*, Sthlm 2009.
- 55 *O&B* 1997:2, s. 45–89.
- 56 Magnus Jansson & Erik Andersson, ”Experiment i kritik”, *O&B* 1997:2, s. 41–44.
- 57 ”EAOIE”, *OEI* 2000/2001:4–5, s. 1; *OBS*, ”Fiktiv litteraturkritik”, P1 1.5.2009–16.6.2009. I det första programmet recenserade Mikael van Reís ”Paolo Roberto Scharins storartade debutroman ’Kronologins hemliga väsen’, ett alternativ till Dan Browns bästsäljare Da Vinci-koden”. I det avslutande programmet anmälde Amanda Svensson ”Markus Kamms tredje och i särklass sämsta roman ’Johanna Lundströms spegelfantasier’ som handlar om Johanna Lundströms resa mot att bli en intellektuellt värdig kulturpersonlighet”. Stanislaw Lems fiktiva recensioner i *Det perfekta tomrummet* (sv. övers. 1975) uppges som en inspirationskälla till programserien. Se: <<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=503&artikel=2813145>> (hämtad 2013-03-14).

1906

- 1 Gustaf Hellström, *Det var en tjugande idyll...*, Sthlm 1938, s. 28–29.
- 2 Reaktionerna efter Levertins död skildras även av Nathan Shachar i *Blodseld och nordisk längtan. Oscar Levertin och hans tid*, Sthlm 2006, s. 379–384.
- 3 Bemötandet från kritikerna var i huvudsak tveksamt. De hoppades att Österling skulle återgå till lyriken, vilket han också gjorde. Själv skriver Österling i sina memoarer om detta versdrama ”som numera säkerligen få har läst” att han ”är ganska övertygad om att de heta romerska arbetstimmar som slukades av detta experiment, skulle ha kunnat användas långt bättre”, Anders Österling, *Minnets vägar*, Sthlm 1967, s. 110.
- 4 Se –m, *AB* 28.3.1906; E. Sn, *AB* 27.10.1906. Recensioner i urvalet hänvisas till med kritikerns namn eller signatur, tidning/tidskrift/kanal och datum eller nummer samt i tidskrifternas fall sidnummer. I källförteckningen är recensionerna sorterade på kritikerns namn, i de fall det är känt. En pseudonym- och signaturnyckel återfinns på s. 9.
- 5 Ingeborg Nordin Hennel, *Vreden. Olof Högberg och hans Norrlandsepos*, Bjästa 1978, s. 6.
- 6 Se Ann-Sofi Ljung Svensson, ”Berget, ynglingen och solen. Ett vitalistiskt motiv hos Karl-Erik Forsslund”, *Tidskrift för Litteraturvetenskap* 2007:3, s. 40. Stavningsfrågan var i hög grad aktuell. Just 1906 drevs den stora stavningsreformen från gammal-

- stavning till nysvenska igenom. Forsslund hörde till den radikalare krets som även ville förenkla stavningen av "tj", "sj" och j-ljudet, men som alltså inte fick sin önskan igenom. Nystavningen hade en politisk betydelse, särskilt inom kvinnorörelsen där man genom att tidigt nystava signalerade modernitet och självständighet. Recensionerna 1906 var för det mesta skrivna med gammalstavning men det finns exempel på kritiker (däribland Bengt Lidforss och Algot Ruhe i *Arbetet* och Vera von Kræmer i *Social-Demokraten*) som anammade den moderna stavningen. Om stavningsreformen se t ex Ulf Teleman, *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*, Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 87, Sthlm 2003, s. 81–86; Anna Nordlund, *Selma Lagerlöfs underbara resa genom den svenska litteraturhistorien 1891–1996*, diss. Uppsala, Sthlm/Stehag 2005, s. 97.
- 7 Se Birgit Petersson, "Tidningar som industri och parti (1880–1897)", *Den svenska pressens historia II. Åren då allting hände (1830–1897)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2001, s. 314–317.
- 8 *Svenskt Pressregister* påbörjades 1965 på initiativ av Litteraturhistoriska institutionen vid Lunds universitet och de första sju banden publicerades mellan 1967 och 1998. 1987 påbörjades en digitalisering av registret som idag täcker åren 1904–1909 och som sedan år 2000 sköts av Mittuniversitetet. Databasen och information om projektet finns på: <<http://www.svep.bib.miun.se/>> (hämtad 2013-02-06). *Svenskt Pressregister* 1906 omfattar *Aftonbladet*, *Arbetet*, *Dagens Nyheter*, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, *Göteborgs-Posten*, *Nya Dagligt Allehanda*, *Post och Inrikes Tidningar*, *Social-Demokraten*, *Stockholms Dagblad*, *Stockholms-Tidningen*, *Sundsvalls Tidning*, *Svenska Dagbladet*, *Svenska Morgonbladet*, *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, *Upsala Nya Tidning*, *Västernorrlands Allehanda* och *Vårt Land*.
- 9 Uppgifter om att dessa tidningar hade recensioner är bland annat hämtade från *Idun* årgång 1906 där mottagandet av romanprisvinnaren *Den stora vreden* refererades.
- 10 *Post- och Inrikes Tidningar* valdes främst bort eftersom alla recensioner där var skrivna av Carl David af Wirsén som även medverkade i *Vårt Land*.
- 11 Uppgifterna är hämtade från Sven Tollin, *Svensk dagspress 1900–1967. En systematisk och kommenterad kartläggning*, Sthlm 1967. I de fall där politisk inriktning inte uppges i *Svensk dagspress* har jag kompletterat med uppgifter ur *Den svenska pressens historia III. Det moderna Sveriges spegel (1897–1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2001, s. 51, s. 65.
- 12 Se Per Rydén, "Plats för kultur", *Vår dagliga läsning. Några sidor till belysning av den svenska dagspressens genrer och historia*, Sthlm 1981, s. 152.
- 13 Det är inte helt lätt att avgöra vad som är en samlingsrecension och vad som är enskilda recensioner. 1906 är det vanligt med en allmänt hållen rubrik som t ex "Nya dikt-samlingar" varefter varje bok behandlas för sig. En sådan recension räknas här som samlingsrecension om den är undertecknad endast en gång av samma kritiker. Recensionerna som är skrivna av olika anmälare men under samma rubrik eller av samma kritiker, men där varje enskild recension är signerad, har jag däremot inte räknat som samlingsrecensioner.
- 14 Med hjälp av Kungliga Bibliotekets tidskriftsdatabas *Nya Lundstedts Tidskrifter* och Claes-Göran Holmbergs bibliografi *Litterära tidskrifter i Sverige 1900–1970. En kommenterad bibliografi*, Press & Litteratur 8, Lund 1975, har jag fått en överblick av tidskriftsproduktionen – och till viss del även kritikverksamheten i den – vid början av seklet. Databasen *Nya Lundstedts Tidskrifter* finns på <<http://www.kb.se/samlingarna/tidningar-tidskrifter/soka/Nya-Lundstedt-tidskrifter/>> (hämtad 2013-02-06). Bernhard Lundstedts tryckta och digitaliserade bibliografi, *Sveriges periodiska litteratur 1645–1899*, sträcker sig fram till 1899, därefter har det digitala projektet tagit vid.
- 15 Inget tyder på att någon av de andra fackförbundstidskrifterna skulle haft någon större bevakning tidigare än så. Se Kristina Wallander, *Med arbetarna som läsekrets. Fackförbundspressens kulturstoff från 1887 till våra dagar*, Gideå 1992 och *Metallarbetaren och litteraturen. Det litterära stoffet i en svensk fackförbundstidning 1890–1978*, Press & Litteratur 13, diss. Lund 1982.
- 16 Holmberg, *Litterära tidskrifter i Sverige 1900–1970*, s. 9.
- 17 Eric Johannesson, *Den läsande familjen. Familjetidskriften i Sverige 1850–1880*, Nordiska museets Handlingar 96, diss. Uppsala, Sthlm 1980, sträcker sig visserligen bara fram till 1880 och en del familjetidskrifter som *Allers familj-journal* fanns även 1906. Det

- framgår dock inte av Johannessons avhandling att dessa skulle innehållit någon litteraturkritik. Ulrika Holgerssons avhandling *Populärkulturen och klassambället. Arbete, klass och genus i svensk dampress i början av 1900-talet*, diss. Lund, Sthlm 2005, undersöker *Svensk Damtidning*, enligt hennes uppgift så hade tidningen mycket sällan litteraturbevakning.
- 18 Om *Vårbris* se även Claes-Göran Holmberg, *Upprorets tradition. Den unglitterära tidskriften i Sverige*, diss. Lund, Sthlm & Lund 1987, s. 44.
- 19 *Ord och Bild* trycktes därefter i en årsupplaga och det är till denna jag framöver refererar.
- 20 Citerat efter Aspelin, *Poesi och verklighet. Del II*, s. 61.
- 21 Om Wendela Hebbe se Brita Hebbe, *Wendela. En modern 1800-talskvinna*, Sthlm 1974; Ami Lönnroth & Per Eric Mattsson, "Aftonbladets första kulturredaktör", *Grundad 1830 av Lars Johan Hierta*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Skriftserien Sylwan 4, Gbg 1999, s. 65–73.
- 22 Rydén, *Domedagar*, s. 98, s. 106–112, s. 121–137. Se även Nilsson, *Det offentliga samtalet*, s. 48–57.
- 23 Leif Kihlberg, *Dagens Nyheter och demokratins genombrott. Första delen. Ständigt i opposition 1888–1911*, Sthlm 1960, s. 24. Om *Dagens Nyheter*s kultursidas historia se Åke Lundqvist, *Kultursidan. Kulturjournalistiken i Dagens Nyheter 1864–2012*, Sthlm 2012.
- 24 Om Edvard Alkman se Eva von Zweigbergk, *Ung på 90-talet. Edvard Alkman som kulturkritiker*, Sthlm 1979.
- 25 Bäckström började skriva för *Göteborgs-Posten* 1904 och blev ordinarie medarbetare 1911. 1919 gick han över till *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* där han även kom att skriva konst- och teaterkritik. Se G. S. [Georg Svensson], "Birger Bäckström", *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok 1*, red. Nils Bohman, Sthlm 1942, s. 167; "Birger Bäckström", *GHT* 19.7.1962.
- 26 Lennart Hirschfeldt, *Upsala Nya Tidning. Nyhetsorgan och opinionsbildare 1890–1959. Första delen. I kamp för demokratin 1890–1920*, Uppsala 1987, s. 40; Ingmar Lundkvist, *Kulturprosten. Torsten Fogelqvist som DN-publicist och folkbildare*, diss. Lund, Sthlm 2005, s. 50–59.
- 27 Gunilla Lundström, "En värld i rubriker och bilder (1897–1919)", *Den svenska pressens historia III. Det moderna Sveriges spegel (1897–1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2001, s. 26.
- 28 Se Svensson, *Klara Johanson som kritiker*, s. 36–38.
- 29 Om *GHT* se Forser, *Kritik av kritiken*, s. 27–28; Claes Krantz, "Tredje sidan fyrtio år", *GHT* 11.11.1960; Claes Krantz, *G. H. T. 1832–1917*, Gbg 1957, s. 146, s. 178. Se även Eva Heggstad, "Kritik och kön. 1880-talets kvinnliga kritiker och exemplet Eva Brag", *Samlaren* (115) 1994, s. 59–62; Ö. L. [Örjan Lindberger], "Karl Warburg", *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok 8*, red. Torsten Dahl, Sthlm 1955, s. 215–216.
- 30 Magnus Jansson, "Från Böök till Enckell. Lyrikkritikens öde i Ord & Bild. Bidrag till tidskriftens historia", *O&B* 1992:3, s. 61–62.
- 31 Se Birgitta Göranson, "Presentation och värdering av litteratur i Social-Demokraten och Vårt Land år 1887", *Åtta presshistoriska studier*, Press & Litteratur 2, Litteraturvetenskapliga Institutionen i Lund, Lund 1974, s. 151–156.
- 32 Petersson, "Tidningar som industri och parti (1880–1897)", s. 283–286.
- 33 Lundström, "En värld i rubriker och bilder (1897–1919)", s. 55.
- 34 Om Bengt Lidforss se Leopold, *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat*, samt Rydén, *Domedagar*, s. 169–171.
- 35 Göranson, "Presentation och värdering av litteratur i Social-Demokraten och Vårt Land år 1887", s. 150.
- 36 Rydén, *Den framgångsrike förloraren*, s. 332.
- 37 Mia von Friesen (under namnet Mia Leche-Löfgren) skulle fortsätta som kritiker i framför allt *GHT* och *Idun* och engagerade sig i den liberala kvinnörelsen och i fredsrörelsen. Se Carin Österberg, Inga Lewenhaupt & Anna Greta Wahlberg, *Svenska kvinnor. Föregångare, nyskapare*, Lund 1990, s. 221–222; Forser, *Kritik av kritiken*, s. 43–45.
- 38 Mia Leche-Löfgren, *Våra föräldrars värld*, Sthlm 1934, s. 205. Se även Englund & Kåreland, *Rätten till ordet*, s. 73.
- 39 Englund & Kåreland, *Rätten till ordet*, s. 90.
- 40 *Nya Dagligt Allehanda* hade rötter tillbaka ända till 1767 som *Dagligt Allehanda*. 1908

- slogs *Nya Dagligt Allehanda* samman med *Vårt Land*.
- 41 Jarl Torbacke, *Allehanda skepnader. (Nya) Dagligt Allehanda 1767–1944*, Skriftserien Sylwan 15, diss. Gbg 2005, s. 177, s. 195–196.
- 42 Se Anna Nordenstam, *Begynnelse. Litteraturforskningens pionjärkvinnor 1850–1930*, diss. Gbg, Sthlm/Stehag 2001, s. 77–78.
- 43 Till hjälp i avslöjandet av signaturer har jag haft bland annat ”Pseudonym- och Signaturregister” i den av Kungliga Biblioteket digitaliserade *Sveriges Periodiska Litteratur* <http://www.kb.se/Sverigesperiodiskalitteratur/index/3_s_s_594_617.htm> (hämtad 2013-02-06); Per Andersson, *Pseudonymregister*, Lund 1967; Rolf Yrild, *Pär Lagerkvists kritiker. En recensionsbibliografi*, Lund 1970; *Publicistklubbens matrikel vid 20:de århundradets början. Biografiska och genealogiska uppgifter*, utg. Viktor Millqvist, Sthlm 1901; Hans Leander, *Publicistklubbens porträttmatrikel vid femtioårsjubileet 1924 med biografiska uppgifter om publicistklubbens medlemmar*, Sthlm 1924, samt Pressarkivets signatur- och pseudonymregister på Riksarkivet.
- 44 Gedin, *Fältets herrar*, s. 76.
- 45 Utifrån beräkningar baserade på *Svenskt Pressregister* var ungefär två tredjedelar av recensionerna i *Stockholms-Tidningen* anonyma medan bara enstaka saknade namngiven författare i *Göteborgs-Posten*.
- 46 Enligt Rydén var anledningen till att *Dagens Nyheter* var senare än andra tidningar med att signera recensioner ett utslag av litteraturkritikens traditionellt låga status i tidningen, Rydén, *Domedagar*, s. 127.
- 47 För att ge en mer heltäckande bild av kritikerkåren 1906 behöver dock listan kompletteras med några personer vilka var aktiva men inte publicerade sig i mars eller oktober. Hit hör till exempel barnbokskritiker som Nanna Bendixson i *Aftonbladet*, Gurli Linder i *Dagens Nyheter* och John Bratt i *Handelstidningen*. Även Annastina Alkman i *Göteborgs-Posten*, Anders Österling i *Svenska Dagbladet* och Jacobine Ring i *Nya Dagligt Allehanda* saknas. Därtill bör även Johan Nordling som stod för recensionsverksamheten i *Idun* och K. G. Ossian-Nilsson som var verksam i *Ny Tid* nämnas. I Jacobson, ”Några principfrågor i svensk litteraturkritik 1900–1910”, s. 357 listas det tiotal recensioner Ossian-Nilsson skrev för *Ny Tid* under 1906. Den som är bekant med sekelskiftets kritik saknar förmodligen Anna Branting och Ellen Key. Den förra var anställd som teaterkritiker på *Stockholms-Tidningen* och den senare skrev inte någon kritik under 1906. Se Lena Svanberg, *Anna Branting*, Sthlm 1988, s. 183–184 och Maria Larsens bibliografi över Keys artiklar och recensioner i Mia Leche-Löfgrens *Ellen Key. Hennes liv och verk*, Sthlm 1930. Andra från perioden kända namn är David Sprengel och John Landquist på *Svenska Dagbladet*. Den förra vistades utomlands mellan 1903 och 1912 och den senare arbetade under 1906 på sin licentiatavhandling, och recenserade endast facklitteratur. Se Jacobson, ”Några principfrågor i svensk litteraturkritik 1900–1910”, s. 60–72. Ytterligare en av *Svenska Dagbladets* kritiker är frånvarande, nämligen Hjalmar Söderberg, som under 1890-talet var en av tidningens främsta teater- och litteraturanmälare men alltså inte skrev några bokrecensioner just detta år. Om Hjalmar Söderberg som kritiker se Massimo Ciaravolo, *Den insiktsfulle läsaren. Några drag i Hjalmar Söderbergs litteraturkritik*, Söderbergssällskapets skriftserie 8, Sthlm 1994. Söderbergs kritik finns samlad i Hjalmar Söderberg, *Samlade verk. Litterärt. Varia II*, urval och kommentar av Herbert Friedländer, Sthlm 1943.
- 48 Jfr t ex Jarlbrink, *Det våras för journalisten*, s. 69–70 om hur ytterst få de kvinnliga medarbetarna i pressen var.
- 49 De var därmed i ungefär samma ålder som kritikerna varit drygt tio år tidigare, enligt Rydéns undersökningar i *Domedagar*, s. 130.
- 50 Wärburg hade begärt avsked år 1900 från professuren i Göteborg. Det bör också påpekas att det akademiska Sverige var litet vid tiden och professurerna i litteraturhistoria bara fyra stycken. Se Claes Ahlund, ”Litteraturämnets etableringsfas. Från 1890 till 1919”, Claes Ahlund & Bengt Landgren, *Från etableringsfas till konsolidering. Svensk akademisk litteraturundervisning 1890–1946*, Acta Universitatis Upsaliensis Historia litterarum 24, Uppsala 2003, s. 13–116.
- 51 Se Svante Nordin, *Fredrik Böök. En levnadsteckning*, Vitterhetsakademiens skriftserie Svenska Lärde, Sthlm 1994, s. 69–70; Lundkvist, *Kulturprosten*, s. 16–18.
- 52 Heggestad, ”Kritik och kön”, s. 55–57.

- 53 Rydén, *Domedagar*, s. 129.
- 54 Se Margareta Berger, *Pennskaft. Kvinnliga journalister i svensk dagspress 1690–1975*, Sthlm 1977, s. 39.
- 55 *Ibid.*, s. 39–40, s. 55. En förteckning över kvinnor verksamma i pressen finns i Birgitta Ney, *Skriftställarinnor, journalister m fl. En förteckning över kvinnor verksamma i pressen ca 1893–1924*, Skriftserie från Centrum för kvinnoforskning Rapport nr 19, Sthlm 2000. Om Maria Cederschiöld se *Tidningskvinnor 1690–1960*, red. Kristina Lundgren & Birgitta Ney, Lund 2000, s. 58–60; Berger, *Pennskaft*, s. 87–104.
- 56 Linders och Johanson kritikerverksamheter har blivit föremål för monografier. Bendixson, Ring, von Friesen och von Kræmer omskrivs i Englunds och Kårelands kollektivbiografi *Rätten till ordet*.
- 57 Både Aivva Uppström och Bendixson fortsatte som barnboksförfattare. Vera von Kræmer fortsatte att skriva recensioner, bland annat av film, men hennes huvudsakliga uppdrag som skribent gällde pedagogik och handarbete. Fanny Ekenstierna blev senare redaktör för tidskriften *Hemtrefnad*.
- 58 Många män skrev barnbokskritik men att barn – och därmed också barnlitteraturen – ansågs som en kvinnoangelägenhet var förmodligen en anledning till att så många kvinnor påträffades här. Se Kåreländ, *Gurli Linders barnbokskritik*, s. 125. Bland kvinnliga barnlitteraturkritiker kan förutom Bendixson i *Aftonbladet* även Annastina Alkman i *Göteborgs-Posten* och Jeanna Oterdahl i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* nämnas. Om Jeanna Oterdahls barnbokskritik se Ying Toijer-Nilsson, *Jeanna Oterdahl. Liv och verk*, Skrifter utgivna av Svenska barnboksintitutet nr 58, Sthlm 1996, s. 146–157.
- 59 Englund & Kåreländ, *Rätten till ordet*, s. 91–92, s. 131–132.
- 60 Englund och Kåreländ menar att det kan ha berott på att de ägnade sig åt så många olika aktiviteter, men det gjorde å andra sidan även många män. Mer betydelsefull är förmodligen de båda forskarnas andra förklaring: den underordnade ställningen de kvinnliga kritikerna fick på grund av sitt kön och det faktum att de vanligtvis verkade i en kvinnlig sfär. Se *Rätten till ordet*, s. 132.
- 61 Om Johansons studietid se Carina Burman, *K. J. En biografi över Klara Johanson*, Sthlm 2007, s. 57–69.
- 62 Englund & Kåreländ, *Rätten till ordet*, s. 105, s. 122–125.
- 63 Johanson hade börjat skriva recensioner och kåserier i *Stockholms Dagblad* 1899, dessförinnan hade hon varit den vid sidan av redaktören enda anställda på *Dagny* och dit återvände hon som frilans när hon slutat på *Stockholms Dagblad* 1912. Hon medverkade även sporadiskt i *Ord och Bild*, Svensson, *Klara Johanson som kritiker*, s. 9. Klara Johansons kritik finns samlad i *En skapande kritiker. Essäer, anmärkningar och kåserier av Klara Johanson* med inledning, urval och kommentarer av Carina Burman, Lund 2008. Gurli Linder bevakade barnlitteraturen för *Dagens Nyheter*s räkning från början på förra seklet och fram till 1930-talet. Hennes kritikerverksamhet beskrivs i Kåreländ, *Gurli Linders barnbokskritik*.
- 64 Se S. Sw. [Sven Swensson], ”Emil Svensén”, *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok* 7, red. Torsten Dahl, Sthlm 1954, s. 383–384; Carl Anders Dymling, ”Thore Blanche”, *Svenskt biografiskt lexikon, Fjärde bandet*, red. Bertil Boëthius, Sthlm 1924, s. 765–766; S. Sw. [Sven Swensson], ”Gottfried Renholm”, *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok* 6, red. Torsten Dahl, Sthlm 1949, s. 237; *Publicistklubbens matrikel vid 20:de århundradets början*, s. 160–161.
- 65 Om dem se Ragnar A6menius, ”Tor Hedberg”, *Svenskt biografiskt lexikon, Band 18*, red. Erik Grill, Sthlm 1969–1971, s. 399–404 eller J. E. [Johannes Edfelt], ”Tor Hedberg”, *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok* 3, red. Torsten Dahl, Sthlm 1946, s. 341–342; Barbro Schaffer, ”Georg Nordensvan”, *Svenskt biografiskt lexikon, Band 27*, red. Göran Nilzén, Sthlm 1990–1991, s. 327–333.
- 66 Se även von Zweigbergks bild av kritikers förflyttningar mellan tidningar i *Ung på 90-talet*, s. 36–38.
- 67 Se Lundkvist, *Kulturprosten*, s. 25–26.
- 68 Räknas även tidskrifterna in är det drygt tre fjärdedelar av de anmälda verken som bara recenserats i ett forum. En sådan jämförelse blir dock något missvisande eftersom utgivningsperioder och urvalsprinciper (*Ord och Bild* recenserade bara svensk litteratur) skiljer sig åt.

- 69 B. L. *Arbt* 10.3.1906.
- 70 Osigen., *AB* 4.10.1906; *XX.*, *DN* 4.10.1906.
- 71 Ibid. Se även B. B–n, *DN* 27.10.1906, efter anmälan av Hjalmar Söderbergs drama *Gertrud*: ”Jag beklagar att dessa flyktiga rader, nedkastade i största hast efter en första bekantskap med skådespelet, icke säga hälften af hvad som kan och förmodligen kommer att sägas om det. De få betraktas som en blott antydan, och jag hoppas bli i tillfälle att återkomma vid ett uppförande af pjäsen.”
- 72 Fyra anmälningar vardera fick Sven Lidmans *Källorna*, Axel Klinckowströms *Örnstjuren*, Nils Wilhelm Lundhs *Mars*, *Uppgörelsen* av Sigbrand (Evert Sylvander), danska Holger Drachmanns *Hr Oluf han rider* och amerikanska *Den långa dagen*, ”en sann historia berättad af en fabriksflicka”.
- 73 Av de norska och danska verk som recenserades i dagspressen anmäldes 33 på originalspråk och fem i översättning.
- 74 Claes-Göran Holmberg, ”Litterärt utlandsklimat under 1880-talet. Några anteckningar om recensioner av engelsk, fransk och tysk litteratur”, *Åtta presshistoriska studier*, Press & litteratur 2, Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund, Lund 1974, s. 91–114; Holger Ahlenius, *Från sekelskifte till fyrriotat. Svensk dikt och debatt 1893–1943*, Sthlm 1964, s. 50.
- 75 I dagpressen totalt är fördelningen därmed 76 procent recensioner av manliga författares verk och 23 procent recensioner av kvinnliga författares verk.
- 76 Här recenseras 14 verk av kvinnliga författare och 6 av manliga. Det innebär att om *Dagny*, med sin medvetna satsning på kvinnliga författarskap, inte ingått i urvalet hade hela urvalet (dagstidningar och *Ord och Bild*) också hamnat på en fördelning av ungefär 24 procent recensioner av kvinnors verk och 76 procent av mäns.
- 77 Fördelningen är densamma om man istället ser till recenserade verk.
- 78 Att få fram exakta siffror över hur mycket skönlitteratur som skrevs av män respektive kvinnor under året är svårt. Jag har gjort några egna beräkningar utifrån *Årskatalog för Svenska Bokhandeln utgiven av Svenska Bokförläggarföreningen genom Vilhelm Gödel*, Sthlm 1906, och kommit fram till att fördelningen var 28 procent kvinnliga författare och 72 procent manliga i 1906 års utgivning. Dessa siffror stämmer väl överens med de kvantitativa undersökningar som gjorts av andra perioder och som tyder på att de kvinnliga författarna skulle stå för ungefär 20–30 procent av utgivningen. Se t ex Anna Williams, *Stjärnor utan stjärnbilder. Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 35, Sthlm 1997, s. 99; Johan Svedjedal, *Bokens samhälle. Svensk Bokförläggareförening och svensk bokmarknad 1887–1943*, Sthlm 1993, s. 396–398; Pia Lamberth, ”Som ensamma fyrar i natten? En främst kvantitativ undersökning av kvinnliga svenskspråkiga författares aktivitet 1900–1949”, *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1991:3, s. 31–42.
- 79 Se Tomas Forser, ”Litteraturkritik som julklappstips”, *Barnbok och barnboksforskning*, red. Lena Fridell, Sthlm 1972, s. 122–123.
- 80 Lena Kårelands undersökning av barnbokskritiken under 1880- och 1890-talet visar på liknande resultat: *Stockholms Dagblad*, *Nya Dagligt Allehanda* och *Aftonbladet* recenserade mest barnböcker och den socialistiska pressen ingen alls, vilket hon antog berodde på att de främst bevakade litteratur som tog upp samhällsfrågor, Kåreland, *Gurli Linders barnbokskritik*, s. 28–33.
- 81 Rydén, *Domedagar*, s. 141.
- 82 Beräknat utifrån uppgifter i *Svenskt Pressregister*.
- 83 Rydén, *Domedagar*, s. 141.
- 84 Beräknat utifrån uppgifter i *Svenskt Pressregister*.
- 85 Rydén, *Domedagar*, s. 143–149.
- 86 För alla undersökta år gäller att jag har räknat antal tecken med blanksteg (enbart brödtexten). Variationen i textlängd är stor. I dagspressen får 11 verk omdömen kortare än 1 500 tecken och 12 längre än 10 000 tecken, varav en på över 25 000 tecken.
- 87 Medellängden för en recension är 6 117 tecken i dagspressen och 9 088 i tidskrifterna. Det är framför allt *Ord och Bilds* artiklar som är långa (medellängd 20 687 tecken), medan *Dagnys* snittar på 3 288. De båda tidskrifternas utrymme per verk är däremot mer jämförbart (3 521 i *Ord och Bild* och 2 630 i *Dagny*).
- 88 Olof von Dalin, *Tankar öfver critiquer*, Stockholm 1736. Om denna skrift se Bergh,

- Litterär kritik i Sverige*, s. 59–62.
- 89 Enligt Bergh skulle det också varit efter att Bergklint recenserat Erik Brander-Skiöldebrand i *Stockholms Weckoblad* 1775 som ”vår första större litterära strid” uppstod, *Litterär kritik i Sverige*, s. 103–105.
- 90 Se t ex Elof Ehnmark, *Fyra litterära kritiker*, Svenska humanistiska förbundet 81, Stockholm 1971, s. 24–34; Bergh, *Litterär kritik i Sverige*, s. 126–149.
- 91 Thomas Thorild, ”En kritik över kritiker” [1791], *Att följa ögonblicken. Texter i urval*, red. Horace Engdahl, Sthlm 2008, s. 202–206.
- 92 Johan Henrik Kellgren, ”Tankar öfver granskning” [1778], *Samlade Skrifter IV. Prosa-skrifter från Stockholms Postens begynnande till och med 1784*, utg. av Sverker Ek & Allan Sjöding, Svenska Författare utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet IX, Sthlm 1944, s. 4.
- 93 K. G. Ossian-Nilsson, *En kritik över kritici*, Sthlm 1907, s. 7.
- 94 Fredrik Vetterlund, ”C. D. af Wirsén. Några minnesord”, *OoB* 1912, s. 498.
- 95 Olsson, *Jag blir galen*, s. 42–47.
- 96 C. D. W., *VL* 16.3.1906. Jag har homogeniserat typografin i citat ur recensionerna under alla undersökta år så till vida att spärningar ersatts av kursiveringar. Fetstil som bara är en del i redigeringen av texterna och inte betydelsebärande har också tagits bort. Tidningstexter produceras under snabba förhållanden vilket gör att en hel del språkliga fel förekommer i recensionerna. Jag har försökt att begränsa antalet sic till de fall det varit flagranta felstavningar eller oegentligheter.
- 97 C. D. W., *VL* 9.3.1906.
- 98 Om sedlighetsdebatten på 1880-talet se t ex Gedin, *Fältets herrar*, s. 80–102.
- 99 Mathilda Malling anklagades till exempel för att skriva dålig svenska. Köpenhamnsbo som hon var, menade en kritiker att hon använde ”danismer uppblandade med engelska och tyska vändningar”, A. B–s, *SvD* 22.10.1906. I en annan recension framhölls hennes grammatiska fel och att ”hon ej ha en aning om den logiska användningen af hans och sin”, S. S–n., *StD* 21.10.1906. Även översättningar som har brister kommenteras, som den felaktiga syntaxen i Guy Thornes *Natt*: ”såsom i slutstycket på sidan 11 i första bandet, där den med *om* inledda konditionalbisatsen saknar verb”, för att ta ett exempel, C. D. W., *VL* 2.3.1906. Se även Alfred Jensen, *StD* 25.3.1906; Rm, *NDA* 27.10.1906.
- 100 –m, *AB* 31.3.1906.
- 101 Oscar Levertin, *SvD* 8.3.1906.
- 102 Ibid.
- 103 Oscar Levertin, ”Kriarättning, kritik och diktkonst”, *SvD* 10.3.1902. Se Björn Julén, ”Oscar Levertin i Svenska Dagbladet”, *Svenska Dagbladets historia. Del II. Litteratur, konst och musik i SvD 1897–1940*, Sthlm 1965, s. 9–11; Per Rydén, *Verner & Oscar. En kärlekshistoria. Heidenstam och Levertin 1888–1906*, Sthlm 2006, s. 462–469.
- 104 C. D. W., *VL* 9.3.1906.
- 105 Rydén, *En kritikers värderingar*, s. 91–97; Carl Fehrman, ”Levertins kritiska principer”, *Poesi och parodi. Essayer*, Sthlm 1957, s. 177.
- 106 Se H. J., *Arbt* 23.3.1906.
- 107 K. G. Ossian-Nilsson, ”Svensk litteratur”, *Ny Tid* 12.10.1905.
- 108 Fredrik Böök, *OoB* 1906, s. 622.
- 109 H. J., *Arbt* 23.3.1906.
- 110 Ibid.
- 111 Ossian-Nilsson, *En kritik över kritici*, s. 12–13.
- 112 V. v. K., *SocD* 24.3.1906.
- 113 Ibid.
- 114 H. J., *Arbt* 23.3.1906.
- 115 Se t ex F. V., *AB* 8.10.1906; N. P., *NDA* 22.10.1906; –m, *AB* 31.3.1906; B. B–m, *GP* 29.3.1906; Glaukon, *SvD* 2.3.1906; Osign., *SocD* 27.10.1906; B. B–m, *GP* 9.3.1906; B. B–m, *GP* 9.10.1906; S. S–n., *StD* 21.10.1906; Fredrik Böök, *OoB* 1906, s. 552; Fredrik Böök, *OoB* 1906, s. 665; F. E., *Dagny* 1906:1, s. 30; J. A., *GHT* 27.3.1906.
- 116 Förutom exemplen nedan se även –pt–, *SDS* 27.10.1906; Oscar Levertin, *SvD* 19.3.1906; Böök, *OoB* 1906, s. 665.
- 117 Se t ex V. v. K., *SocD* 20.10.2006; Fredrik Böök, *OoB* 1906, s. 123; Böök, *OoB* 1906, s. 665, s. 667.
- 118 Oscar Levertin, *SvD* 11.3.1906.

- 119 B. B–n, *DN* 23.3.1906. Se även Karl Warburgs recension av *Nattens röster* som avslutas: ”ett fullfärdigt drama är arbetet *icke*, men det är en dialogiserad dikt som rymmer partier af rik poesi”, K. W–g, *GHT* 23.10.1906.
- 120 Se B. B–n, *DN* 23.3.1906; Levertin, *SvD* 11.3.1906. Per Erik Ljung skriver att Ekelund i ett brev till förläggaren Karl Otto Bonnier själv kommenterade recensenternas tal om hans brist på utveckling: ”Jag ser af recensionerna att man är grundligt trött på mig och att man ej längre hoppas någon ’utveckling’. Men med utveckling menar man långt ifrån den fördjupning, förstoring af lifssynen i allmänhet, förmågan att renare och renare återge själens bilder, mot hvilken den allvarliga dikten syftar, utan man menar en mängd strunt af den sort som man bäst kan sammanfatta i det rymliga tyska ordet ’Witz’. Man skall vara underhållande och instruktiv”, Per Erik Ljung, *Vilhelm Ekelund och den problematiska författarrollen*, diss. Lund 1980, s. 64–66.
- 121 B. B–n, *DN* 23.3.1906.
- 122 Levertin, *SvD* 8.3.1906.
- 123 Levertin, *SvD* 11.3.1906.
- 124 Qvidam Qvidamsson, *GHT* 16.3.1906. Se även Böök, *OoB* 1906, s. 623, som menar att den ”utveckling mot en ännu suveränare, en än mera förinnerligad konstform” som Ekelund påbörjat ”nätt sin höjd i ’Hafvets stjärna’”.
- 125 V. v. K., *SocD* 24.3.1906.
- 126 –ns, *StD* 15.10.1906.
- 127 B. B–m, *GP* 9.3.1906.
- 128 Levertin, *SvD* 11.3.1906; B. B–n, *DN* 23.3.1906. I en annan recension kallas Anders Österlings skildring ”pueril”, V. v. K., *SocD* 20.10.1906.
- 129 Se t ex Mia von Friesen, *VL* 1.10.1906; B. L., *Arbt* 10.3.1906; E. Sn, *AB* 27.10.1906; Fredrik Böök, *OoB* 1906, s. 240; Böök, *OoB* 1906, s. 552; Böök, *OoB* 1906, s. 122; Böök, *OoB* 1906, s. 663.
- 130 Nordlund, *Selma Lagerlöfs underbara resa genom den svenska litteraturhistorien 1891–1996*, s. 90. Nordlund hänvisar till exempel från Jacobssons *På väg mot tioalet*, s. 77–81.
- 131 Olsson, *Jag blir galen*, s. 56–58.
- 132 Om Georg von Omptedas *Herzeloide* heter det att den skildrar huvudpersonens liv ”från det han som ung glop fått sina första axelklaffar tills han blifvit öfverste och inför Högstdensamme får uppvisa sitt regemente”. Mer än så behöver inte berättas, menar anmälnaren, eftersom ”händelserna icke stort [äro] flera än de redan omtalade”, B. B–m, *GP* 29.3.1906. Likaså påpekas när Olof Högbergs *Den stora vreden* anmäls i *Aftonbladet*, att eftersom verket redan bedömts för ett halvår sedan med utförlig beskrivning av handlingen behöver inte detta upprepas i den nya recensionen, E. Sn, *AB* 27.10.1906. En liknande retorik använder en recensent eftersom det skulle ”beröfva läsaren det egentliga intresset af denna efemära lektyr”, J. A., *GHT* 25.10.1906. Ytterligare ett exempel erbjuder recensionen av pseudonymen Sigbrands roman *Uppgörelsen*. I den skildras ett framtida krig mellan Norge och Sverige. Ämnet var känsligt efter unionsupplösningen 1905 och anmälnaren kallar det för brottsligt av författaren att ge sig in på – vilket inte hindrar honom själv från att, ”[u]r kuriositetssynpunkt”, utförligt referera det, osign., *NDA* 9.10.1906.
- 133 Se t ex X. X., *DN* 30.10.1906; Osign., *DN* 12.3.1906; Böök, *OoB* 1906, s. 232–234; B–m, *GP* 15.3.1906; Rm, *NDA* 27.10.1906.
- 134 –n –st, *UNT* 2.3.1906. Det citerade stycket fortsätter med samma innehållsrefererat utifrån karaktären: ”[H]an har inredt ett särskildt rum i sin våning till hennes kult, dit inga profana få instiga. Där ligger hennes tunga gyllne fläta i ett relikskrin, där lysa ännu hennes ädelstenar och där hör han ännu den lätta rytmen af hennes steg. Och som han så lefver, är han i harmoni med sig själf och sin omgifning. Staden, som drömmar därute med sina tysta gator, sin ’klockskymning’ och sina gröna, liflösa kanaler, lefver ju också liksom han på ett minne, den är ett med hans döda kärlek och omsluter den som en passande infatning. Men så kommer verkligheten och gör sig påmint. Han får en vacker dag se en kvinna, som är gengångaren af hans döda hustru; han gripes af en hejdlös passion och han kastar sig in i ett kärleksförhållande. I början njuter han all sin forna lyckliga lifslefvande; de läppar, han kysser, äro desamma han fordom kysst, den barm, han sluter mot sin, klappar med samma heta slag som fordom, orden ha samma klang,

- ögonen samma skymningsljus. Efter en tid af rus och glömska börja olikheterna sticka fram och han lider af hvarje ny upptäckt som af en ful fläck på en vacker dräkt. Han blir så småningom kallsinnig och älskarinnans misstankar vakna, hon upptäcker hans förra förhållande och svartsjukan förfular henne ytterligare liksom den förfular alla kvinnor och blottar lgheterna i deras väsen. Hon förgriper sig slutligen på hans heligaste minnen och relikter och i uppbrusningen däröfver stryper Hugues Viane sin älskarinna i sin döda hustrus fläta. Lifvets lockelser blefvo hans undergång. Hans döda kärlek var starkare än hans lefvande. Han var liksom den döda Brügge bestämd till drömmar och skenlif, till lyssnande och hågkomster, meditation och ro, han kunde icke bryta förtrollningen och besegra döden med lifvet.”
- 135 Osign., *AB* 4.10.1906. Se även de andra recensionerna av Bjørnstjerne Bjørnsons *Mary*: X.X., *DN* 4.10.1906; Nordensvan, *DN* 14.10.1906; B. B–m, *GP* 16.10.1906; Tor Hedberg, *SvD* 12.10.1906.
- 136 Arne Melberg, *På väg från realismen. En studie i Lars Ahlins författarskap, dess sociala och litterära förutsättningar*, diss. Sthlm 1973, s. 20–24, s. 49–51, s. 71.
- 137 Böök, *OoB* 1906, s. 664; K. W–g, *GHT* 31.10.2006. Se även F. E., *Dagny* 1906:3, s. 80.
- 138 För fler exempel där karaktärernas psykologiska trovärdighet diskuteras se K. W–g, *GHT* 23.10.1906; J. A., *GHT* 25.10.1906; B. B–m, *GP* 9.3.1906; B. B–m, *GP* 15.3.1906; K. W–g, *GHT* 31.10.1906; S. S–n, *StD* 21.10.1906.
- 139 Hedberg, *SvD* 12.10.1906.
- 140 Debatten refereras bland annat i ”Kvinnorna och ’Mary’”, *SvD* 16.10.1906.
- 141 Hedberg, *SvD* 12.10.1906.
- 142 Ibid.
- 143 Nordensvan, *DN* 14.10.1906.
- 144 Johan Mortenson, *SvD* 19.10.1906. Se även recensionen av samma verk i B. B–n, *DN* 18.10.1906. *Social-Demokraterns* recensent konstaterar däremot att ”[h]uvudpersonen är Lydia”, V. v. K., *SocD* 20.10.1906.
- 145 Rm, *NDA* 27.10.1906; B. B–m, *GP* 9.3.1906. Se även recensionerna av *Göran Delling* där morfadern i romanen lyfts fram som mer intressant än huvudpersonen, B. B–m, *GP* 15.3.1906 och Glaukon, *SvD* 2.3.1906. Intressant i detta sammanhang är även Bööks uttalande i recensionen av Hugo Öbergs *Sonen* i *OoB* 1906, s. 123: ”Den unga dam, som där står vid hjältens sida, har i läsarens ögon icke på något sätt bevisat sin rätt till platsen; må vara att författaren tänkt sig henne så sympatisk som helst, han måste också lägga fram svart på vitt att hon är det.” Ett annat exempel är Fenwick i *Fenwicks karriär* om vilken kritiken skriver att ”hans lifs konflikter synas aldrig vara konflikter mellan ett bättre och ett sämre jag och han kan inte göra anspråk på vårt rent mänskliga intresse”, –ns, *StD* 15.10.1906, och Margit i Anna Egmans *Två Kvinnoöden* som recensenten menar ”intresserar föga”, D., *NDA* 26.10.1906.
- 146 Böök, *OoB* 1906, s. 125; M. Th., *Dagny* 1906:7–8, s. 186. Förutom exemplen nedan se även K. W–g, *GHT* 31.10.1906.
- 147 ”De flesta figurerna ha inte intresserat författaren ett spår, de gå kring som statister i något dekorativt syfte”, skriver Böök, *OoB* 1906 s. 126 om August Strindbergs *Historiska miniatyryr*. Angående K. G. Ossian-Nilssons *Marx Meyer på Värberg* som anmäls i samma recension påpekar kritikern att den är ”intresserande för ögonblicket men väckande en aldrig tillfredställd lust att få en glimt af den oroliga själ, hvars existens man i alla fall gissar sig till bakom rustningen och stormhatten”. Omdömet om huvudpersonen blir att ”Marx Meyer är från början till slut en tom och overklig dekorationsfigur, som man inte en minut bryr sig om”, s. 124. Se även F. E., *Dagny* 1906:11, s. 266; F. E., *Dagny* 1906:14, s. 317; F. E., *Dagny* 1906:18, s. 416; Böök, *OoB* 1906, s. 663; Böök, *OoB* 1906, s. 125; Torsten Fogelqvist, *UNT* 24.10.1906.
- 148 –m, *AB* 28.3.1906.
- 149 B. B–m, *GP* 9.10.1906. Samma krav ställs på karaktärerna i dramatan. Österlings *Nattens röster* får omdömet att ”både handling och karaktärer [äro] så abstrakta, så liter individuella, så skisserade att man icke kan följa dem med något intresse”, Mortensen, *SvD* 19.10.1906, och att de ”äro så entoniga, att deras mänskliga puls upphört att slå”, Fogelqvist, *UNT* 24.10.1906.
- 150 Lars-Åke Skalin, *Karaktär och perspektiv. Att tolka litterära gestalter i det mimetiska språkspelet*, Acta Universitatis Upsaliensis, Historia litterarum 17, Uppsala 1991, s. 12–13,

- s. 22–23, s. 107.
- 151 Melberg, *På väg från realismen*, s. 11, s. 58–61.
- 152 Ibid., s. 52, s. 64–65.
- 153 Hedberg, *SvD* 12.10.1906; A. B–s, *SvD* 4.10.1906. Se även –m, *AB* 19.10.1906, där det beklagas att författaren inte lyckats ”att inblåsa någon storhetens ande i sin handling och sina figurer” och B. L., *Arb* 10.3.1906 som skriver att ”det beundransvärda i Geijerstams konst ligger icke minst i hans förmåga att låta lifvet föra sin egen talan, att låta lifsöden organiskt växa fram, mötas och omslingras, stödjande eller förkväfvande hvarandra som växtligheten i en tropisk urskog. Geijerstam eger på en gång vetenskapsmannens lugna objektivitet och diktarens förmåga att ge lif åt sina gestalter”.
- 154 Böök, *OoB* 1906, s. 235–237. Om det problematiska mottagandet av *Doktor Glas* se Tommy Olofsson, ”Söderbergsfejden. Striden om *Doktor Glas*”, *Läkarens plikt och moralens flytande tillstånd. Synpunkter på Hjalmar Söderbergs Doktor Glas*, red. Nils O. Sjöstrand, Söderbergssällskapets skriftserie 19, Sthlm 2010, s. 260–270.
- 155 H. J., *Arbt* 23.3.1906.
- 156 Carl Fehrman betonar ”personlighetskraver” som kärnan i Oscar Levertins kritik i *Oscar Levertin*, Sthlm 1947, s. 60. Kjell Espmark talar om ”det så kallade äkthetskriteriet” i en essä om Heidenstam, med vilket han åsyftar ”det som säger att diktens värde är avhängigt av överensstämmelsen med författarens eget liv”, *Albatrossen på däck*, Sthlm 2008, s. 106.
- 157 Glaukon, *SvD* 2.3.1906. Ytterligare exempel är recensionen av Christian Krohgs Dissonantser där kritikern skriver att: ”Författarpersonligheten söker man däremot förgäves i de förträffliga stilproven. Så präktigt berättelsen om den något vridne järnvägspassageraren med sina skräckinjagande förutsägelser om en kommande järnvägsolycka än är gjord, så verkar den knappast en första hands-skildring”, osign., *DN* 27.10.1906.
- 158 M. H. Abrams, *The Mirror and the Lamp. Romantic Theory and the Critical Tradition*, New York 1953, s. 21–22.
- 159 Fredrik Böök, *OoB* 1906, s. 493.
- 160 K. J., *OoB* 1906, s. 351.
- 161 K. J., *STD* 28.10.1906.
- 162 Levertin, *SvD* 11.3.1906; Böök, *OoB* 1906, s. 665.
- 163 B. B–n, *DN* 23.3.1906.
- 164 Ibid.
- 165 Böök, *OoB* 1906, s. 549. Han skriver i samma recension: ”Det är beklagligt, att så mycket af Lidmans poesi reducerar sig till en skicklig lek med ord, hvilkas höga färg är ett smink öfver inre kyla och likgiltig konstmässighet. Så mycket mera beklagligt, som många dikter ha verkligt äkta och beundransvärda egenskaper”, s. 549.
- 166 Uttrycket används också av Böök i *OoB* 1906, s. 491–492 där han diskuterar hur en avancerad form som sonetten kan riskera att skymma den ”inre formen”: ”För den som tror, att känslans styrka och den inre formens orubbade helgjutenhet äro lyrikens djupaste kraf, kan sonetten aldrig göra anspråk på någon af de allra främsta platserna inom diktens värld. [...] Men den poet, som i sin dikt ej vill oförbehållsamt ge sitt väsen, utan blott en enstaka reflex af det lif, som är hans innersta, som vill anordna ett kulisslandskap med trolsk belysning för att låta ana den värld, där han lever, som låter sina tankar leka maskerad, att de må gå ut förklädda bland folket utan att röja mera än mästare vill – för honom är sonetten en gifven och gifvande form.”
- 167 Böök, *OoB* 1906, s. 622. Böök uttrycker även denna syn på diktande i en recension av Sigurd Agrell där han skriver ”man vill dock gärna höra något personligt tonfall, något som har tycke af nödvändighet och djup inre upplevelse: i dessa dikter finnes intet däraf”, *OoB* 1906, s. 493.
- 168 Böök, *OoB* 1906, s. 230.
- 169 Levertin, *SvD* 11.3.1906. Jämför recensionen av Viggo Stuckenberg *Sidste Digte* där Qvidam Qvidamsson, *GHT* 25.10.1906, skriver att dikterna ger ”ett verkligt stämnings-äkt intryck, och man förstår, att det är en passionerad friluftsmänniska och icke en skrifbordspoet som skapat dem”.
- 170 Även i romankritiken kan vi se att verklighetsbas inte behöver vara en fördel. ”Sanna berättelser, sanna i bemärkelsen upplefvade, äro som vi alla veta endast undantagsvis god

- konst”, skriver –ns, *StD* 17.10.1906. En recensent påpekar i anmälningen av *Den långa dagen* att ”[b]enämningen ’sann historia’ eller ’sann händelse’ är ofta blott och bart en litterär skylt och såsom sådan af ringa eller ingen betydighet, ty om ett arbete, framträdande i form af roman, novell, drama eller huru som helst, röra sig med fiktioner eller med masker, detta är ju i *vanliga* fall för läsaren komplett likgiltigt, endast arbetet är bra gjordt, intresserar genom handlingen samt bevarar tids- och karaktärfärgen”, Rm, *NDA* 27.10.1906.
- 171 Böök, *OoB* 1906, s. 493.
- 172 von Friesen, *VL* 1.10.1906; B. B–m, *GP* 26.10.1906; F. V., *AB* 8.10.1906.
- 173 B. B–m, *GP* 26.10.1906.
- 174 F. V., *AB* 8.10.1906. Se även recensionen av Hugo Öbergs *Allt under himlen* där kritikern betonar att författaren ”icke efterbildar på känn, utan att det är själfva metoden han vill åt – och det är ju också det enda fruktbara sättet att studera” en förebild, B. B–m, *GP* 26.10.1906. Ett exempel på en författare som lyckats med att göra något eget är Anna Maria Roos med ungdomsromanen *Svipdags saga* om vilken en kritiker skriver: ”Den fornordiska diktningens ton är smidigt och lyckligt efterliknad, men den verkar ej lånad, ty förf. har kunnat omdana den efter sin skaldepersonlighets särkynne och så åstadkommit en egen stilart, hvilken i allt framstår som en helgjuten skapelse, fylld af individualitetens levande ande.” Också i detta citat understryks betydelsen av att efterlikna men inte ”låna” och hur viktigt det är att författarens originalitet och personlighet kommer till uttryck, A. U., *Dagny* 1906:19–20, s. 442.
- 175 Se t ex: Böök, *OoB* 1906, s. 233; T.B., *AB* 30.10.1906; F. V., *AB* 7.3.1906.
- 176 E. Sn, *AB* 27.10.1906. Se även resonemangen i *Aftonbladets* recension om likheterna mellan Runebergs *Ålgskyttarna* och Klinckowströms *Örnsjö-tjuren*, –m, *AB* 31.3.1906.
- 177 E. Sn, *AB* 27.10.1906.
- 178 Ossian-Nilsson, ”Svensk litteratur”.
- 179 F. V., *AB* 7.3.1906.
- 180 Levertin, *SvD* 8.3.1906. Klinckowström debuterade som författare med *Sånger och sånger* 1893, och hade innan *Örnsjö-tjuren* bland annat givit ut *Svipdag Egilssons saga* 1894, *Fornsånger* 1895, *Pigge* 1897 och *Jägarlåtår* 1898, på Bonniers förlag. Om Klinckowström se Olle Franzéns artikel i *Svenskt biografiskt lexikon*, Band 21, red. Erik Grill, Sthlm 1975–1977, s. 310–313.
- 181 Levertin, *SvD* 8.3.1906.
- 182 Andreas Nyblom, *Ryktbarhetens ansikte. Verner von Heidenstam, medierna och personkulten i sekelskiiftets Sverige*, Linköping Studies in Arts and Science No. 433, diss. Linköping, Sthlm 2008, s. 70. Om hierarkin mellan titlarna skald, författare och litteratör se även Dag Nordmark, *Pajas, politiker och moralist. Om Gustaf Frödings tidningstexter 1885–1896*, Hedemora 2010, s. 57–59.
- 183 Fredrik Böök, *OoB* 1906, s. 60. Bland övriga recenserade författarna kan nämnas Marika Cederström, Anna Wahlenberg, Henning von Melsted, Hugo Öberg, Gustaf Ullman och Algot Ruhe.
- 184 Se t ex: F. V., *AB* 31.10.1906, om Antonio Beltramelli: ”En poet är emellertid Beltramelli, en passionernas tecknare som icke alltför många andra” eller –m, *AB* 28.3.1906, om Högbergs *Den stora vreden* ”det är, något i sitt slag alldeles nytt, som härigenom tillförts vår litteratur,” liksom E. Sn, *AB* 27.10.1906, om samma verk. Se även V. v. K., *SocD* 24.3.1906.
- 185 K. J., *StD* 11.3.1906.
- 186 Levertin, *SvD* 11.3.1906.
- 187 B. B–n, *DN* 23.3.1906; C. D. W., *VL* 19.10.1906; Levertin, *SvD* 11.3.1906; Böök, *OoB* 1906, s. 123; Glaukon, *SvD* 2.3.1906. Se även: Böök, *OoB* 1906, s. 490; B. B–n, *DN* 18.10.1906; M. Th., *Dagny* 1906:9, s. 211; –m, *AB* 28.3.1906.
- 188 Levertin, *SvD* 11.3.1906.
- 189 Böök, *OoB* 1906, s. 623.
- 190 C. D. W., *VL* 9.3.1906.
- 191 Se t ex K. J., *StD* 11.3.1906; –ns, *StD* 17.10.1906; Böök, *OoB* 1906, s. 496; Böök, *OoB* 1906, s. 233; –m, *AB* 19.10.1906. Ett annat exempel är Sigbrands författande av *Uppgörelsen* som kallas ”ett sammanskrifvande” eftersom ”författandet är ett alldeles för fint ord för detta handverk”, Mustafa, *DN* 10.10.1906.

- 192 F. V., *AB* 8.10.1906
- 193 –ns, *StD* 17.10.1906.
- 194 Osign., *VL* 16.10.1906.
- 195 Osign., *DN* 27.10.1906; Verner Söderberg, *StD* 11.10.1906.
- 196 Mortensen, *SvD* 19.10.1906. Se även V. v. K., *SocD* 20.10.1906, som skriver om samma verk att det är ”klent, allt för tidigt utsläppt, för omoget” och att det är ”skada att han stöpt sina ordmålningar i form av ett så ofullgånget drama”.
- 197 Se även Böök, *OoB* 1906, s. 552, som beskriver Nils Wohllins *Strofer* som ”närmast en lyrisk dagbok, som allmänheten strängt taget inte behöft få ta del af. Den är nämligen allt för löst utkastad, med allt för impromptuartad ordrikedom, för att höja sig till konstnärlig nivå. Ingenting har fått klarna och koncentrera sig, dikterna ha en uppenbar karaktär af emotionella öfverskottsprodukter, för att använda en estetiskt-fysiologisk term” och Böök, *OoB* 1906, s. 495, som i recensionen av Axel Kumliens och Peter Nordens debutantverk undrar: ”Är det för hårdt tal, om man beklagar förläggare, tryckeri, bokhandel, kritik och eventuellt publik? Särskildt tryckeri, bokhandel och kritik, ty de båda andra kunna strafflöst hålla sig undan. Om inte förläggaren gjort det, kommer publiken med all säkerhet och med all rätt att göra det.” Se även Böök, *OoB* 1906, s. 662.
- 198 F. V., *AB* 31.10.1906. Se även F. E., *Dagny* 1906:1, s. 29–30; Böök, *OoB* 1906, s. 63; F. E., *Dagny* 1906:4–5, s. 114–115.
- 199 Gaye Tuchman & Nina E. Fortin, *Edging Women Out. Victorian Novelists, Publishers, and Social Change*, London 1989.
- 200 Gedin, *Fältets herrar*, s. 73–80.
- 201 Om Wahlenberg se W. F. [William Freij], ”Anna Wahlenberg”, *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok* 8, red. Torsten Dahl, Sthlm 1955, s. 142–143. Om Malling se Birgitta Ney, ”På gränsen till det förbjudna. Om Stella Kleve”, *Nordisk Kvinnolitteraturhistoria. Band 2. Fadershuset. 1800-talet*, red. Elisabeth Möller Jensen m.fl., Höganäs 1993, s. 540–547. Om författarrollen och det moderna genombrottets kvinnor se Ingeborg Nordin Hennel & Christina Sjöblad, ”Lyckligare ungdom har aldrig funnits. Det moderna genombrottet i Sverige”, *Nordisk Kvinnolitteraturhistoria. Band 2. Fadershuset. 1800-talet*, red. Elisabeth Möller Jensen m. fl., Höganäs 1993 s. 503–507.
- 202 Ney, ”På gränsen till det förbjudna”, s. 546–547. Se även Birgitta Ney, *Bortom berättelserna. Stella Kleve – Mathilda Malling*, diss. Sthlm, Sthlm/Stehag 1993, s. 185. Maria Andersson diskuterar också mottagandet av ”Stella Kleve” respektive ”Mathilda Malling” i *Att bli människa. Barn, sedlighet och kön i Amanda Kerfstedts, Helena Nybloms och Mathilda Mallings författarskap 1880–1910*, Skrifter utgivna av Svenska Barnboksinstitutet nr 108 samt Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet nr 49, diss. Sthlm, Sthlm/Gbg 2010. Hon ifrågasätter där bilden av att reträtten till mindre prestigefyllda och mer traditionellt kvinnliga genrer skulle skett i samband med namnbytet, och hävdar istället att det var en långsammare förskjutning mot den mer renodlade underhållningslitteraturen under 1900-talets första decennium. Gemensamt var däremot, skriver hon, att ”[o]avsett vilket namn Malling skrev under blev hennes person och verk föremål för förhandlingar om vad det innebar att vara kvinna och författare”, s. 45–58.
- 203 Se A. B–s, *SvD* 22.10.1906; osign., *DN* 29.10.1906; M. v. F., *VL* 20.10.1906; B. B–n, *DN* 30.10.1906; J. A., *GHT* 25.10.1906; S. S–n, *StD* 21.10.1906.
- 204 Böök, *OoB* 1906, s. 124.
- 205 Osign., *DN* 29.10.1906.
- 206 Se t ex Mia von Friesen, *VL* 18.10.1906; F. E., *Dagny* 1906:1, s. 29–30; Böök, *OoB* 1906, s. 61–64.
- 207 Böök, *OoB* 1906, s. 62–63. Se även samma kritikers recension av Jane Gernandt-Claine, *OoB* 1906, s. 232–233. Ett annat exempel på denna retorik är recensionen av Eliza Orzeszko i M. Th., *Dagny* 1906:9, s. 212–213: ”I trots af en genomförd och ofta träffande karakteristik [...] blir den psykologiska granskningen på intet sätt dominerande inom skildringen, så att den i motsats till de flesta moderna romaner erbjuder en förströende och hvilande lektyr utan att gifva anledning till invecklade grubblerier.”
- 208 Osign., *DN* 27.10.1906.
- 209 Elaine Showalter, *A Literature of Their Own. British Women Novelists from Brontë to Lessing* [1977], utökad version, Princeton 1999.
- 210 Arping, *Den anspråksfulla blygsamheten*, s. 166–169. Karin Palmkvist skriver också i en

- studie av 1880-talskritiken hur anmälarna utgick från "en tvåsidig måttstock" vilket innebar att män och kvinnor inte bara bedömdes utifrån olika skalor utan också med olika språkliga uttryck, Karin Palmkvist, "Hur 'skrifvande damer' bedömdes. 80-talskritiken och den tvåsidiga måttstocken", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 1981:2, s. 115–121.
- 211 Showalter, *A Literature of Their Own*, s. 90.
- 212 Claesson Pipping, *Könet som läsanvisning*, s. 131.
- 213 F. E., *Dagny* 1906:3, s. 70–80. Se även recensionen av Eli Heiki där kritikern rekommenderar författaren en "starkare koncentration af sitt ämne, och utan de långa beskrifningarna från både ett svenskt och ett tyskt landtogs, utan allt det myckna pratet om hönor och smågrisar, och utan en blå dam, som för ett par århundraden sedan fallit offer för männens lättsinne och nu går igen för att varna unga flickor", M. C., *AB* 23.10.1906, och recensionen av Anna Egman *Två kvinnoöden* där anmälaren beklagar den långa inledningen om protagonistens föräldrars öde med omdömet: "Denna förhistoria tyckes oss absolut onödig. Den förlänger endast bokens redan dessförutan ansenliga bredd. I mycket omogen och naiv och med en föga utpräglad stil, saknar dock ej denna roman ansatser. Kanske kan författarinnan blifva något, om hon lär sig att koncentrera sig", D., *NDA* 26.10.1906.
- 214 Showalter, *A Literature of Their Own*, s. 73. Anne E. Boyd menar i *Writing for Immortality. Women and the Emergence of High Literary Culture in America*, Baltimore 2009, att samma fenomen drabbade amerikanska kvinnliga författare under andra hälften av 1800-talet. Hon summerar bemötandet de kvinnliga författare som yrkade på ett konstnärligt skrivande mötte i kritiken med orden: "[O]ne thing is clear: each was judged as ultimately limited by her sex in the production of great art. None of them could escape reviewers' biases toward women as writers and their expectations for women's fiction", s. 233.
- 215 Se Williams, *Stjärnor utan stjärnbilder*, s. 95.
- 216 Christer Strahl, *Nationalism & Socialism. Fosterlandet i den politiska idédebatten i Sverige 1890–1914*, Bibliotheca Historica Lundensis LIII, diss. Lund, Sthlm 1983, s. 7–9; Patrik Hall, *Den svenskaste historien. Nationalism i Sverige under sex sekler*, Sthlm 2000, s. 213.
- 217 Staffan Björck, *Heidenstam och sekelskiftets Sverige. Studier i hans nationella och sociala författarskap*, diss. Lund, Sthlm 1946, s. 7–17.
- 218 Se Björck, *Heidenstam och sekelskiftets Sverige*, s. 17, s. 38–39.
- 219 Glaukon, *SvD* 3.3.1906. Se även recensionerna av *Göran Delling* i G–g N., *DN* 26.3.1906, där romanen kallas "typiskt svensk" och "en hymn till svensk natur, uppstämd med en kärlek och en hänförelse som ej är att ta miste på" samt M. Th., *Dagny* 1906:9, s. 211, där Bergslagen förklaras vara "så innerligt förbunden med vår nationalkänsla".
- 220 G–g N., *DN* 26.3.1906. Se även Glaukon, *SvD* 2.3.1906, som skriver om morfadern att dennes karaktär som så präglad av det svenska klimatet "att hans inre var till hälften stelnadt af den köld, som ligger öfver landet visst allt sedan istiden, och att han ändå var en sådan vek svärmare, var som ett litet barn bara, som leker midt i våren". En sådan karaktär "bör kunna förstås af alla svenskar".
- 221 Levertin, *SvD* 8.3.1906.
- 222 Osign., *DN* 12.3.1906. Strofen är denna:
 "Alla med jubel och fröjd nu togo den bräddade helan,
 Utom den gamle majorn, som sin i det rykande kaffet
 Tömde betänksamt ned, som bruket det ville i Trosa."
- 223 K. J., *StD* 11.3.1906.
- 224 Se E. S–n, *AB* 27.10.1906; F. V., *AB* 31.10.1906.
- 225 F. V., *AB* 31.10.1906. Se även B. B–n, *DN* 16.10.1906, som beskriver Viggo Stuckenbergs dikter som speglade "det danska genomsnittslandskapet med öppna rymder, ljus slätt och ljus sjö – liksom landets poetiska genomsnittslynne".
- 226 –ns, *StD* 21.10.1906; N. P., *NDA* 24.10.1906. Dessa föreställningar om nationsegenskaper kan förstås användas i motsatt riktning också som i recensionen av Oskar Hoffmanns *Bland Marsmänniskor* där det istället är den "högst otyska stilen" som påpekas, F. V., *AB* 7.3.1906 och Christian Krohgs stil som kallas "mer kosmopolitisk än norsk", A. B–s, *SvD* 4.10.1906.
- 227 Andrea Kollnitz, *Konstens nationella identitet. Om tysk och österikisk modernism i svensk*

- konstkritik 1908–1934*, Eidos nr 21, Skrifter utgivna från Konstvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet, diss. Sthlm 2008, s. 444.
- 228 Hedberg, *SvD* 12.10.1906. Han påpekar också i detta sammanhang att den engelska översättningens titel skulle vara ”The race and the homestead”.
- 229 Ibid.
- 230 Nordensvan, *DN* 14.10.1906.
- 231 B. B–m, *GP* 16.10.1906.
- 232 Se E. Sn, *AB* 27.10.1906; Böök, *OoB* 1906, s. 663; Böök, *OoB* 1906, s. 495.
- 233 C. D. W., *VL* 16.3.19206.
- 234 Levertin, *SvD* 11.3.12906.
- 235 Olsson, *Jag blir galen*, s. 87.
- 236 H. J., *Arbt* 23.3.1906.
- 237 Enligt uppgifter i *Svenskt Pressregister*.
- 238 Om Harald Johnson se R. A. [Ragnar Amenius], *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok 4*, red. Torsten Dahl, Sthlm 1948, s. 106; Thomas Lind, ”Angående göingar och detektivromaner”, *Sydförfattaren*, 1993:1, s. 25.
- 239 Se Levertin, *SvD* 11.3.1906.
- 240 Om Lidforss, Levertin och Ekelund se Nils Beyer, *Bengt Lidforss. En levnadsteckning*, Sthlm 1968, s. 185–201.

1956

- 1 Eva Lilja & Jan Magnusson, ”Inledning”, *Bo-lövens sorl. Romantisk modernism och estetisk funktionalism i femtitalets poesi*, Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet nr 32, Gbg 1998, s. 7.
- 2 Ulf Olsson, ”Världen efter världskriget. 1950-talets prosaförfattare”, *Den Svenska Litteraturen 3. Från modernism till massmedial marknad. 1920–1995*, red. Lars Lönnroth, Sven Delblanc & Sverker Göransson, Sthlm 1999, s. 319.
- 3 Se Ulf Olsson, ”Vad läste man på 1950-talet?”, *Den Svenska Litteraturen 3. Från modernism till massmedial marknad. 1920–1995*, red. Lars Lönnroth, Sven Delblanc & Sverker Göransson, Sthlm 1999, s. 322–323.
- 4 Olsson, ”Världen efter världskriget”, s. 319–320.
- 5 Eva Lilja & Niklas Schiöler, ”Poeten dold i bilden. 1950-talets lyrik”, *Den Svenska Litteraturen 3. Från modernism till massmedial marknad. 1920–1995*, red. Lars Lönnroth, Sven Delblanc & Sverker Göransson, Sthlm 1999, s. 342–370.
- 6 Karl Erik Lagerlöf, ”Förord”, *Femtitalet i backspegl. Ett urval essäer om svenska författare ur 50-talsgenerationen sammanställt av Karl Erik Lagerlöf*, Sthlm 1968, s. 5.
- 7 Lilja & Magnusson, ”Inledning”, s. 8–9. Se Rikard Schönström, ”Det andra femtitalet. Några reflexioner över Göran Palms och Göran Printz-Påhlsons tidiga litteraturkritik”, *Bo-lövens sorl. Romantisk modernism och estetisk funktionalism i femtitalets poesi*, red. Eva Lilja & Jan Magnusson, Skrifter utgivna vid Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet nr 32, Gbg 1998, s. 46 samt *Svensk litteratur i kritik och debatt 1957–70*, red. Sven Nilsson & Rolf Yrlid, Sthlm 1972.
- 8 Gösta Attorps, ”Litteraturen 1956”, *Svenska Dagbladets Årsbok. Trettiofjärde årgången. (Händelserna 1956)*, red. Erik Rudberg & Edvin Hellblom, Sthlm 1957, s. 165–166.
- 9 *Svensk bokförteckning. Årskatalog 1956*, red. Bibliografiska Institutet vid Kungl. Biblioteket i Stockholm, Sthlm 1957.
- 10 Attorps, ”Litteraturen 1956”, s. 165; *Svenska Dagbladets Årsbok. Trettiofjärde årgången. (Händelserna 1956)*, red. Erik Rudberg & Edvin Hellblom, Sthlm 1957, s. 14, s. 276.
- 11 ”Kommentarer och notiser. Bokåret 1956”, *BLM* 1957:1, s. 3–6.
- 12 *Röda Rummet*, SVT1 23.5.1998.
- 13 Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, ”Inledning”, *Den svenska pressens historia IV. Bland andra massmedier (efter 1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2002, s. 13–15; Lars-Åke Engblom, ”Tidningarna dör men pressen lever (1945–1958)”, *Den svenska pressens historia IV. Bland andra massmedier (efter 1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2002, s. 24.

- 14 Engblom, "Tidningarna dör men pressen lever (1945–1958)", s. 67, s. 106–107.
- 15 Per Rydén, "Guldåldern (1919–1936)", *Den svenska pressens historia III. Det moderna Sveriges spegel (1897–1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2001, s. 232–235; Elisabeth Sandlund, "Beredskap och repression (1936–1945)", *Den svenska pressens historia III. Det moderna Sveriges spegel (1897–1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2001, s. 372–381.
- 16 Gustafsson & Rydén, "Inledning", s. 13.
- 17 Se Holmberg, *Upprorets tradition*, s. 87–107; Holmberg, *Litterära tidskrifter i Sverige 1900–1970*; Åke Runnquist, *Litterära tidskrifter 1920–1960*, Sthlm 1964, s. 71–92.
- 18 *Svensk tidningsindex*, årg. 4, utgiven av Bibliotekstjänst, red. Nils Palmberg & Siv Rehnstam, Lund 1956. Urvalet ska enligt bibliografin ha gjorts med hänsyn till politisk och geografisk variation men styrdes också av tidningarnas villighet att bidra med material. Nils Palmberg, *Svensk tidningsindex*, årg. 1, utgiven av Bibliotekstjänst, red. Nils Palmberg & Siv Rehnstam, Lund 1953, s. 3–4. Enligt *Statistisk årsbok för Sverige 1957*, årg. 44, Statistiska Centralbyrån, Sthlm 1957, s. 295, fanns det 216 dagstidningar år 1956.
- 19 Alla tidningar som ingår i *Svensk tidningsindex* urval publicerade någon gång bokrecensioner under 1956.
- 20 Uppgifter hämtade från Tollin, *Svensk dagspress 1900–1967*. Angivna upplagesiffror gäller vardagar i de fall de skiljer sig från helgens. Det bör påpekas att "moderat" i detta sammanhang inte står för Moderata samlingspartiet som fram till 1969 hette Högerpartiet utan för en liberal konservatism.
- 21 Se Engblom, "Tidningarna dör men pressen lever (1945–1958)", s. 80–83.
- 22 Jag har däremot använt tidskriftsbibliografin för att få en överblick över vilka tidskrifter som fanns på marknaden och vilka som skrev om litteratur. Till stor hjälp har också Runnquists *Litterära tidskrifter 1920–1960* och Holmbergs *Litterära tidskrifter i Sverige 1900–1970* varit.
- 23 Holmberg, *Litterära tidskrifter*, s. 33–35, s. 161–162; Wallander, *Med arbetarna som läsekrets*, s. 170.
- 24 Solveig Lundgren, *Dikten i etern. Radion och skönlitteraturen 1925–1955*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen nr 31, diss. Uppsala 1994, s. 18–19, s. 138–167.
- 25 Ibid., s. 148.
- 26 Ibid., s. 139–140. Se även Dag Nordmark, *Finrummet och lekstugan. Kultur- och underhållningsprogram i svensk radio och TV*, Sthlm 1999, s. 58–62 samt Svedjedal, *Bokens samhälle*, s. 381–385.
- 27 Uppgifter från *Röster i radio* 1956 samt Sveriges Radios pressklippssamling Ö02 volym: 321.
- 28 Josen, *DN* 22.9.1956, Sveriges Radios pressklippssamling Ö02 volym: 321.
- 29 Tore Borglund, *Expr* 13.10.1956, Sveriges Radios pressklippssamling Ö02 volym: 321.
- 30 "Hört i radio", *Oskarshamns-Tidningen* 20.10.1956, Sveriges Radios pressklippssamling Ö02 volym: 321.
- 31 Sveriges Radios pressklippssamling Ö02 volym: 321, citat från Whodunit [Karl Persson], "Litteraturspegel", *BT* 30.9.1956.
- 32 Nordmark, *Finrummet och lekstugan*, s. 201, samt genomgång av tablåer i *Röster i radio* 1956.
- 33 I *Uppsala Nya Tidning* spreds kulturartiklarna ut över hela veckan och på 1950-talet infördes avdelningen "Boklådan", med korta, konsumentupplysande recensioner. Sedan 1946 fanns litteraturkrönikan "Tryckt och otryckt". Lennart Hirschfeldt, *Uppsala Nya Tidning. Nyhetsorgan och opinionsbildare. 1890–1959. Andra delen. För frihetens sak 1920–1959*, Uppsala 1988, s. 193, s. 211–212. En kultursida infördes 1959 under Sven-Erik Larssons ledning med Hugo Wortzelius som kulturredaktör, Bo-Ingvar Kollberg, "I kulturflödets mitt i 50 år", *UNT* 21.12.2009.
- 34 Lundström, "En värld i rubriker och bilder (1897–1919)", s. 71–72. Se även Krantz, "Tredje sidan fyrtio år".
- 35 Catrine Brödje, *Ett annat tiotal. En studie i Anna Lenah Elgströms tiotalprosa*, diss. Sthlm, Stehag 1998, s. 28; Fahlgren, *Litteraturkritiker i arbetarrörelsen*, s. 21.
- 36 Även sedan Fogelqvist kommit till tidningen låg den långt efter *Svenska Dagbladet* och

- Handelstidningen* när det gällde att konkurrera om de kulturellt intresserade läsarna. Fogelqvists ambition att ändra på detta uttrycks i ett brev till styrelsen 1924. Där skriver han om hur *Dagens Nyheter* borde kunna ”hävda sin ställning som ett samtidigt kulturorgan” utan att hota tidningens ”ursprungliga demokratiska fysionomi”. Man kan inte, menar han, som tidningen dittills gjort, helt negligera den kulturintresserade läsekretsen men man skulle heller inte delta i någon ”kulturhögfärd i förhållande till gemene man”. Fogelqvists lösning var en varannandagsprincip. En helsida hade varit alldeles för mycket och en understreckare alltför lång för att locka ovana läsare – men kulturmateriallet skulle i alla fall återkomma med regelbundenhet och på samma plats i tidningen. Då skulle ”det dubbla syftet vara vunnet att bibehålla den kulturella elitpubliken utan att överanstränga den andra”. Ivar Ljungquist återger brevet i dess helhet i *Ur Dagens Nyheter historia. Del III. 1922–1946*, Sthlm 1954, s. 108–115, och noterar att nästan alla Fogelqvists idéer fick gehör hos ledningen och infördes. ”Detta är första gången i Dagens Nyheter historia som kultursidans betydelse både hävdades och preciseras”, kommenterar Lundqvist citatet i *Kultursidan*, s. 157.
- 37 Petersson, ”Tidningar som industri och parti (1880–1897)”, s. 314–317; Rydén, ”Guldåldern (1919–1936)”, s. 185, s. 229–230.
- 38 Ove Sandell, ”Litteraturkritik som idékamp”, *En verklig folktidning. Arbetet 1887–1962. En festskrift till 75-årsjubileet*, Skrifter för Arbetets historia 1, red. Alvar Alsterdal & Ove Sandell, Malmö 1962, s. 159–161, s. 168. Om Stig Ahlgren som kritiker och kulturredaktör, se Jansson, *Kritisk tidspegel*, s. 31–48 och Christofferson, *Svenska kritiker och deras metoder*, s. 149–159. Ahlgrens litteraturkritik finns utgiven i Stig Ahlgren, *Obehagliga stycken. Kritik och polemik 1939–1944*, Sthlm 1944. Om Boye som kritiker se Domellöf, *I oss är en mångfald levande*. Johnson var som mest aktiv som kritiker under 1920- och 1930-talen men skrev bara enstaka recensioner efter andra världskriget och inga under 1956. Se Per-Olof Mattsson, *Eyvind Johnson. Bibliografi*, Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis vol. xxxvi, Uppsala 2000, s. 138–164. Ett urval av Johnsons litteraturkritiska produktion finns i Eyvind Johnson, *Kritik I. 1921–1931*, red. Björn Gustavsson, Lund 2009 och Eyvind Johnson, *Kritik II. 1932–1935*, red. Per-Olof Mattsson, Lund 2011.
- 39 Ulf Ivar Nilsson, *För en lyckligare mänsklighet. 100 år med Arbetarbladet*, Gävle 2002, s. 123–124.
- 40 *En fri tidning. Arbetaren – syndikalistisk pressröst 60 år*, Sthlm 1981, s. 97. I *Arbetaren* hade Stig Carlson, Axel Liffner, Artur Lundkvist, Arne Sand och Karl Vennberg tidigare skrivit. Stig Dagerman var tidningens första kulturredaktör. Han lämnade dock uppdraget redan efter ett år för att satsa på sitt skönlitterära författarskap. Se *ibid.*, s. 102; Engblom, ”Tidningarna dör men pressen lever (1945–1958)”, s. 78–80. Om Dagermans tid som kritiker på *Arbetaren*, se Karin Palmkvist, *Diktaren i verkligheten. Journalisten Stig Dagerman*, diss. Lund, Sthlm 1989, s. 53–90.
- 41 Nilsson, *Det offentliga samtalet*, s. 84–86.
- 42 Upplagan för *Göteborgs-Posten* 1955 var enligt Tollin, *Svensk dagspress*, 217 700 exemplar. *GHT* gjordes 1948 om till morgontidning men då prenumererade redan åtta av tio hushåll på *Göteborgs-Posten* på morgnarna. Upplagesiffrorna rasade för *Handelstidningen* som 1973 gick i konkurs. Engblom, ”Tidningarna dör men pressen lever (1945–1958)”, s. 92; Sverker Jonsson, ”Tv förändrar världen (1958–1975)”, *Den svenska pressens historia IV. Bland andra massmedier (efter 1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2002, s. 231–233.
- 43 G. L. [Gunilla Lundström], ”Kostnaderna drar iväg”, *De första 150 åren*, red. Gunilla Lundström, Malmö 1998, s. 218.
- 44 Beräknat utifrån uppgifter i *Svensk tidningsindex*.
- 45 Karl Erik Gustafsson, ”Århundredets dagstidning”, *Sverige (Expressen). Berättelsen om hur Expressen blev Sveriges rikstidning*, Sthlm 1984, s. 44.
- 46 Kristoffer Holt, *Publicisten Ivar Harrie. Ideologi, offentlighetsdebatt och idékritik i Expressen 1944–1960*, Linköping studies in arts and science 413, diss. Linköping, Sthlm 2008, s. 93–94.
- 47 Ivar Harrie, ”Bekymret kultursidan”, *Festskrift till Helge Heilborn på femtioårsdagen den 7.10 1947*, Sthlm 1947, s. 43–44. Se även Holt, *Publicisten Ivar Harrie*, s. 94–95.
- 48 Holt, *Publicisten Ivar Harrie*, s. 70, s. 94–96.

- 49 Se Engblom, ”Tidningarna dör men pressen lever (1945–1958)”, s. 25–26.
- 50 Upplagemässigt låg dock *Arbetaren* långt efter konkurrenten *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* i regionen, *ibid.*, s. 100–102.
- 51 Se Stig Hadenius, ”Medelstenssons tidning”, *Aftonbladet. En svensk historia*, red. Gunnar Fredriksson, Dieter Strand, Stig Hadenius & Karl Erik Gustafsson, Sthlm 1980, s. 270.
- 52 Forser, *Kritik av kritiken*, s. 56.
- 53 Se Lundqvist, *Kultursidan*, s. 203–234.
- 54 Otterberg, *Klädd i sitt språk*, s. 126.
- 55 Se *Sextioalskritik*, red. Per Olov Enquist, Sthlm 1966, s. 43.
- 56 Magnus Johansson, *Socialism och elitism. Victor Svanbergs litterära värderingssystem*, Litteratur och samhälle (27) nr 2. Meddelande från Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 1991, s. 40.
- 57 Landgren, *Sten Selander*, s. 154–156. Selander berättar om bytet i Ljungquist, *Ur Dagens Nyheters historia. Del III*, s. 197.
- 58 Se Rydén, *Domedagar*, s. 313.
- 59 När *Morgan-Tidningen* lades ner följde Lundkvist med till socialdemokraternas nya huvudorgan, den då LO-ägda *Stockholms-Tidningen*. Lundkvist skriver om konflikten med Tingsten i självbiografien *Självporträtt av en drömmare med öppna ögon*, Sthlm 1966, s. 207–208. Om tredje ståndpunkten se Tomas Forser & Per Arne Tjäder, *Tredje ståndpunkten. En debatt från det kalla krigets dagar*, Zeitserien 15, Staffanstorps 1972.
- 60 Se Rydén, ”Guldåldern (1919–1936)”, s. 245–252; Engblom, ”Tidningarna dör men pressen lever (1945–1958)”, s. 58; Holmberg, *Upprorets tradition*, s. 59–107.
- 61 Holmberg, *Litterära tidskrifter i Sverige 1900–1970*, s. 32–35; Tomas Forser, ”BLM in memoriam. Sju decenniers litterära magasin – ett bokslut”, *O&B* 1999:6, s. 12–13. *BLM* lades ner 1999 men återuppstod med Kristoffer Leandroer som redaktör 2002–2004.
- 62 Per Wästbergs kritiska produktion 1956 listas i Anders Ryberg, *Per Wästbergs skrifter 1943–1973. En bibliografi*, Sthlm 1973, s. 43–45. Gunnar Ekelöf hörde också till tidskriftens medverkare, men ingår inte i det här urvalet. Urval av Ekelöfs kritik finns i *Gunnar Ekelöf. Kritiker i BLM*, Enskede 2003 och *Gunnar Ekelöf. Kritiker i Socialdemokraten, Vi & Dagens Nyheter*, Enskede 2003.
- 63 Bergman hade börjat som kritiker i *Arbetaren* redan innan han debuterade som lyriker men hade från 1956 och livet ut *Aftonbladet* som fast forum. Birgitta Trotzig hade visserligen skrivit kritik för flera tidningar och tidskrifter men skulle sedan främst ägna sig åt sitt skönlitterära författarskap. Se Rydén, *Domedagar*, s. 496, s. 505–506.
- 64 Förutom *BLM* hade Cederroth *Perspektiv* och *Tidningen Upsala* som regelbundna uppdragsgivare. 1958 gav han ut den nykritiskt influerade antologin *Elva diktanalyser* men kort därefter lämnade han kritiken. Enligt vännen Adam Taube var det för att istället ägna sig åt sin ”stora självpåtagna livsuppgift” att dokumentera den gamla svenska landsbygds-kulturens språkbruk som han slutade. Adam Taube, ”Sigvard Cederroth – en ensling med många vänner”, *Uppland* 2001, s. 13–15.
- 65 Se Rydén, *Domedagar*, s. 484.
- 66 ”Jörgen Elgström”, *Nationalencyklopedin*, <<http://www.ne.se>> (hämtad 2013-03-02).
- 67 Se Wallander, *Med arbetarna som läsekerets*, s. 150–211. Som exempel kan anföras att i *Metallarbetaren* år 1955 bestod 5,4 procent av innehållet av bokrecensioner varav 42 procent utgjordes av skönlitteratur. I *Sia*, Skogsindustriarbetarnas tidskrift, utgjorde recensionerna nästan en tiondel av innehållet och då var över 80 procent av dem av skönlitteratur, s. 176.
- 68 LT:s förlag (Lantbruksförbundets Tidskriftsförlag) ingår numera i bokförlaget *Natur & Kultur*.
- 69 Tore Frängsmyr, *Vägröjare i kulturdebatten. Ragnar Oldberg och Perspektiv*, Sthlm 1977, s. 7.
- 70 *Ibid.*, s. 79.
- 71 Holmberg, *Litterära tidskrifter i Sverige 1900–1970*, s. 162; Greta Renborg, *Bildande blad. Tidskrifter i folkbildningens tjänst*, Sthlm 1996, s. 183.

- 72 Frängsmyr, *Väggröjare i kulturdebatten*, s. 80, s. 85.
- 73 Se t ex Hemming Sten, "Vänlig kritik och vänkritik", *Expr* 31.3.1956; Ove Sandell, "Sladder om litteraturen", *Arbbl* 10.10.1956; Lars Villius, "Om litteraturkritiken", *Kvällsposten* 18.1.1956.
- 74 I Jansson, *Kritiskt tidspegel*, finns ett kapitel om Axel Liffner som kritiker, s. 206–226. Ett urval av Karl Vennbergs kritik finns i Karl Vennberg, *På mitt samvete. Recensioner, essäer och tidskritik från fem decennier. Urval och förord Björn Håkanson*, Sthlm 1987. Henrik Sjögren som var kulturredaktör för *Kvällsposten* har skrivit om tidningens kultursida och dess medarbetare i *En kultursidas uppgång och fall. Finkultur och masskultur i Kvällsposten 1950–1971*, Sthlm 2008. Om *Göteborgs-Posten* under den här perioden se Forser, *Kritik av kritiken*, s. 38–43.
- I listan fattas förstås många recensenter som var verksamma i andra organ än de som ingår i urvalet eller som inte skrev under perioden. I *Aftonbladet* skrev Margareta Ekström, John Landquist, Axel Liffner, Sven Stolpe och Karl Vennberg. I frikyrkliga *Svenska Morgonbladet* skötte Harry Lindström, Olle Nilsson och Erland Sundström större delen av litteraturbevakningen. Bland de olika göteborgstidningarnas kritiker bör nämnas Sten Björild som medverkade i *Göteborgs-Posten*, Walter Dickson i *Ny Tid*, och Torbjörn Thörngren i *Göteborgs-Tidningen*. I Skåne stod Helmer Lång och Karl Hugo Axelsson för huvuddelen av recensionsverksamheten i *Skånska Dagbladet*. Bengt Göransson tog, tillsammans med Tore Borglund, hand om densamma på *Kvällspostens* nystartade kultursida.
- På tidskrifterna fanns framträdande kritiker som Göran Printz-Påhlson i *Salamander* och Göran Palm i *Upptakt*. I *Clarté* skrev redaktören John Takman, Matts Rying, Kristina Bohman, Jan Stenkvist och Bo G. Gustafsson och i *Samtid och framtid* medverkade Daniel Andreae, Beppe Wolgers och Ralf Parland.
- Fredrik Böök som 1906 just påbörjat sin karriär som kritiker hade nu avslutat den. Han hade haft sin storhetstid på 1920-talet då han framstod som den store rikslikaren. Efter en tid med dålig hälsa hade han dragit ner på uppdragen och 1956 skrev han bara enstaka artiklar, varav en bokanmälan. Om Böök på se Nordin, *Fredrik Böök*, s. 190, s. 375–376. Bööks verksamhet 1956 framgår i Rolf Arvidsson, *Fredrik Bööks bibliografi 1898–1967*, Sthlm 1970, s. 304–305.
- 75 Jfr Nilsson, *Det offentliga samtalet*, s. 153–163.
- 76 Sådana exempel utgör Torborg Ottosdotter som 1933 gav ut romanen *Falska gudar* och Kerstin Ahlstrand som tillsammans med Lars Kyhle skrivit deckaren *Mord förgäves* 1956. Karl Gustav Lindkvist debuterade 1953 med diktsamlingen *Regnängeln* och kom 1955 ut med novellsamlingen *Katten*. Både Ahlstrand (under namnet Matz) och Lindkvist inriktade sig senare på barnlitteratur.
- 77 Benämningen författarkritiker syftar alltså här enbart på att kritikern är skönlitterärt verksam.
- 78 Rydén, *Domedagar*, s. 271.
- 79 Österling var också den enda av kritikerna i urvalet som även var verksam 1906, då som anmälare i *Svenska Dagbladet* (och tillika själv recenserad för dramat *Nattens röster*). Om Österling se Christofferson, *Svenska kritiker och deras metoder*, s. 38 samt Rydén, *Domedagar*, s. 269–277.
- 80 Landgren, *Sten Selander*, s. 153–156. Om Selander som kritiker se även Kylhammar, *Den okände Sten Selander*, s.127–157.
- 81 Om Artur Lundkvist som kritiker se t ex Paul Lindblom, *Artur Lundkvist i en föränderlig värld*, Sthlm 1976, s. 210–220; Christofferson, *Svenska kritiker och deras metoder*, s. 78–97; Rydén, *Domedagar*, s. 487–488. Ett urval av Lundkvists dagspresskritik av svensk skönlitteratur finns samlade i *Vandringar bland böcker. Svensk litteratur- och kulturkritik. Artiklar ur tidningar och tidskrifter*, i urval av Magnus Bergh & Francisco J. Uriz, Sthlm 1985.
- 82 Edfelt berättar i Ljungquist, *Ur Dagens Nyheters historia. Del III*, om hur han efterträdde Bo Bergman som anmälare av modern lyrik 1940, s. 195–196. Se även Ingemar Algulin, "Johannes Edfelt", *Nationalencyklopedin*, <<http://www.ne.se>> (hämtad 2013-02-12).
- 83 Se t ex Wallander, *Metallarbetaren och litteraturen*, s. 73, om att *Metallarbetaren* inte bara var ett viktigt publiceringsforum för skönlitterära författare utan också gav dem möjligheter att öka sin försörjning genom att skriva artiklar och kritik.
- 84 Totalt disputerade 38 personer i litteraturhistoria under perioden 1947–1956. I sin helhet fanns bara runt 25 undervisande professorer, docenter och lektorer i litteraturämnet på

- universiteten och högskolorna under samma period. Bengt Landgren, "Universitetsämne i brytningstid. Svensk akademisk litteraturundervisning 1947–1956", *Universitetsämne i brytningstider. Studier i svensk akademisk litteraturundervisning 1947–1995*, Acta Universitatis Upsalensis Historia litteraturae 25, red. Bengt Landgren, Uppsala 2005, s. 69, s. 78, s. 138, s. 145–146, s. 157, s. 200–201, s. 210, s. 264, s. 269.
- 85 Se Nilsson, *För en lyckligare mänsklighet*, s. 124.
- 86 Otterberg, *Klädd i sitt språk*, s. 126.
- 87 Forser, *Kritik av kritiken*, s. 71.
- 88 Nilsson, *Det offentliga samtalet*, s. 84–86.
- 89 Ebba Lindqvist, *GHT* 8.3.1956; Artur Lundkvist, *MT* 6.10.1956.
- 90 Se Per Rydén, *Allmänningen. Inledande studier i pressvetenskap*, Press & Litteratur 16, Lund 1991, s. 127–128.
- 91 I sina memoarer, *Unga år*, Helsingfors 1962, berättar Söderhjelm att han började recensera skönlitteratur 1911 för *Finsk tidskrift* och fortsatte med det under sin studietid. 1920 fick han regelbundna uppdrag som recensent i *Hufvudstadsbladet* och som Finlandskorrespondent för *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*. Året därpå erbjöds han en tjänst som Londonkorrespondent och därefter ett vikariat på redaktionen i Göteborg av den senare, s. 70–79, s. 110–115. Söderhjelm's bibliografi samt ett urval av hans omkring 5 000 bokrecensioner finns i Kai & Inga Brita Södehjelm, *Förteckning över Henning Söderhjelm's tryckta skrifter 1909–1967*, Gbg 1993.
- 92 Carlsson var dessutom redaktör för tidskriften *Lyriskvännen*. Om Stig Carlsson se Jansson, *Kritisk tidspegel*, s. 227–240 och "Stig Carlsson", *Nationalencyklopedin*, <<http://www.ne.se>> (hämtad 2013-03-02).
- 93 Sjögren, *En kultursidas uppgång och fall*, s. 53, s. 63–69. Sjögren berättar att Palmlund tidigare skrivit för *Lundagård*, *Arbetet* och *Afiontidningen* och att han från 1957 var medarbetare i *Kvällsposten*. Palmlund ägnade sig vid sidan av kritikerverksamheten åt att skriva läromedel i gymnasiesvenska under 1960- och 70-talen och disputerade på en avhandling om Erik Lindorm 1981, s. 331–332.
- 94 G. L. [Gunilla Lundström], "C.O.W. tar över", *De första 150 åren*, red. Gunilla Lundström, Malmö 1998, s. 67; Lundström, "Kostnaderna drar iväg", s. 218.
- 95 Om Linder som kritiker se Rydén, *Domedagar*, s. 312–321 och Christofferson, *Svenska kritiker och deras metoder*, s.127–135.
- 96 Lundstedt, *Till bords med de bästa*, s. 17–20. I Lundstedts bok finns även en bibliografi över alla Jaenssons texter som visar att han skrev drygt ett tjugotal recensioner i *Dagens Nyheter* under 1956, s. 124.
- 97 Torsten Ekbohm & Olle Orrje, "Förord" i Bengt Holmqvist, *Kritiska ögonblick. Essäer, artiklar 1946–1986* i urval av Torsten Ekbohm och Olle Orrje, Sthlm 1987, s. 7–8. Se även Kerstin Laitinen, *Från esteticism till socialitet. Bengt Holmqvist som litteraturteoretiker 1946–1949*, Meddelanden från avdelningen för svensk litteratur Nordica, Helsingfors universitet 2, Helsingfors 1979 och Matts Rying, *Kritiker idag. Ivar Harrie, Bengt Holmqvist, Petter Bergman, Ruth Halldén, Karl Erik Lagerlöf, Åke Janzon, Maria Bergom-Larsson och John Landquist intervjuade av Matts Rying*, Sthlm 1972, s. 51–75.
- 98 Kerstin Matz skriver fortfarande kritik för *Jury*, *Dagens Arbete* och Bibliotekstjänst.
- 99 Se Berger, *Pennskrift*, s. 202, s. 216.
- 100 Ann Bouleau är en pseudonym för Eivor Björk, senare Ann Diczfalusy. Se Kungliga Biblioteket, Adolf och Eva Björks samling: tillägg, signum ACC2011_11.
- 101 I urvalet ingår inte heller någon kvinnlig recensent i *Morgon-Tidningen* eller *Stockholms-Tidningen* men där medverkade bland andra Cordelia Edvardson och Ella Taube under perioder utanför urvalet.
- 102 Kristina Wallanders "Om kvinnor som skribenter i svensk fackförbundspress", *Nordisk forskning om kvinnor och medier*, red. Ulla Carlsson, NORDICOM-Sverige 3/1993, Gbg 1993, s. 189–200, visar att förekomsten av kvinnliga skribenter i fackförbundspressen genomgående var låg, men på 1940-talet medverkade enstaka kvinnliga krönikörer på tidningens särskilda kvinnoisidor.
- 103 I urvalet ingår bara en kvinna, Torborg Ottosdotter. Hon var journalist och medarbetare i flera Göteborgstidningar men skrev bara en recension i *Perspektiv* under hela året, *Tidningskvinnor 1690–1960*, s. 232–233. Se även presentationen av Ottosdotter i "Apropåer", *Persp* 1956:6, s. 291.

- 104 Kåreland, *Traditionalist och smakdomare*, s. 12–17.
- 105 Om Lennart Hellsing som barnbokskritiker se Lena Kåreland, *Modernismen i barnkammaren. Barnlitteraturens 40-tal*, Skrifter utgivna av Svenska Barnboksintitutet nr 66, Sthlm 1999, s. 165–205. Även kulturchefen Olof Lagercrantz skrev då och då barnboks-kritik och i en särskild barnboksbilaga till *Dagens Nyheter* medverkade Erik Lönnroth och Olle Holmberg, Otterberg, *Klädd i sitt språk*, s. 127.
- 106 Gunnell Vallquist var sedan 1940-talet översättare av fransk litteratur och skribent för *BLM* och *Dagens Nyheter*. Hon översatte bland annat Marcel Proust *På spaningen efter den tid som flytt* under 1950-talet och var en viktig introduktör av fransk litteratur. Hon knöts till *Svenska Dagbladet* 1952. 1982 valdes hon in i Svenska Akademien. Ylva Eggehorn, ”Inledning”, Gunnell Vallquist, *Texter i urval*, red. Peter Halldorf, Sthlm 2008, s. 15–20.
- Ven Nyberg hade varit journalist på *Svenska Dagbladet* sedan 1922 och ansvarade då för följetonger och söndagsbilagan. Hon var den som introducerade tidningens ”I dag-kåseri”. Under Martin Rogbergs tid som litteraturchef delade hon ansvaret för litteratur-bevakningen med honom och var efter 1945 ensamt ansvarig. Berger, *Pennskaft*, s. 213–214.
- Margareta Sjögren (ibland Sjögren-Olsson) var också journalist och hade tidigare arbetat på *Expressen* men kom till *Svenska Dagbladet* 1953. ”Margareta Sjögren”, *Nationalencyklopedi*, <<http://www.ne.se>> (hämtad 2013-03-02).
- 107 Ebba Lindqvist debuterade 1931 med diktsamlingen *Jord och rymd* och skrev under sin livstid sjuvton diktsamlingar och en novellsamling. Birgitta Bergsten pekar i sin biografi över Lindqvist på den marginaliserade plats författaren fått i senare litteratur-historieskrivning, *Kvinnan och havet. Ebba Lindqvist – liv och dikt*, Partille 2008, s. 16–20, s. 266. I den finns även en bibliografi över Lindqvists kritik, s. 240–242.
- 108 Se Brödje, *Ett annat tital*, s. 13.
- 109 *En fri tidning*, s. 106; Jansson, *Kritisk tidspegel*, s. 193–205. Heymans kritik finns samlad i *Den oärlige sanningsägaren och andra essayer*, Sthlm 2000.
- 110 Olof Lagercrantz, *Ett år på sextioalet*, Sthlm 1990, s. 27.
- 111 Rosengren, *The Climate of Literature*, s. 130.
- 112 I urvalet recenserar kvinnor lika ofta manliga (18 recensioner) som kvinnliga (17 recensioner) författare medan 193 recensioner skrivna av män behandlar andra män och bara 35 behandlar kvinnor.
- 113 I urvalet 1906 ingår åtta kvinnliga kritiker (22 procent) och i urvalet för 1956 arton (16 procent). En skillnad i urvalet är att 1906 ingick kvinnotidskriften *Dagny*. Någon liknande tidskrift som vänder sig särskilt till kvinnliga läsare ingår inte urvalet 1956. *Hertha*, som blev Fredrika-Bremer-Förbundets tidskrift 1914 och som gavs ut fram till 1999, innehöll ett fåtal recensioner av skönlitteratur 1956.
- 114 Se Rosengren, *The Climate of Literature*, s. 130. Fördelningen 85 procent manliga och 15 procent kvinnliga kritiker är samma fördelning som Eva HERNERS undersökning av recensioner av finsk litteratur översatt till svenska under 1960-talet visar, *Svenska recen-senter läser finska böcker*, s. 16. Enligt Steinar Gimnes låg fördelningen i Norge under 1950- och 60-talet på 10 procent kvinnliga kritiker i dagspressen, ”Frå periferi til sentrum. Litteraturkritikk etter 1945”, *Norsk kvinnelitteraturhistorie. Bind 3 1940–1980*, red. Irene Engelstad, Jorunn Hareide, Irene Iversen, Torill Steinfeld & Janneken Øverland, Oslo 1990, s. 171. I antologin *Sextiotalskritik* ingår inte heller någon kvinnlig kritiker vilket kan tolkas som att de antingen inte fanns, att de inte var tillräckligt framstående eller att de utifrån redaktörens kriterier inte ansågs som kvalitativa eller representativa.
- 115 Forser, *Kritik av kritiken*, s. 139.
- 116 Lundqvist, *Kultursidan*, s. 263–266.
- 117 Se följande avsnitt s. 73.
- 118 Utifrån Landgrens ”Universitetsämne i brytningstid” kan de kvinnliga doktorerna i litteraturämnet beräknas inte ha varit fler än tre mellan 1947 och 1956, se s. 69, s. 128, s. 145-146, s. 211, s. 264. Se även Marta Ronnes ”Kvinnliga studenter i litteraturhistoria”, *Universitetsämne i brytningstider. Studier i svensk akademisk litteraturundervisning 1947–1995*, Acta Universitatis Upsaliensis Historia litterarum 25, red. Bengt Landgren, Uppsala 2005, s. 629
- 119 Toril Moi, ”Att erövra Bourdieu”, övers. Inger Henrysson, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1994:1, s. 17–18. Moi presenterar Bourdieus användning av begreppen fält som ”ett system av konkurrerande sociala relationer som fungerar i enlighet med sin egen specifika logik

- och sina egna regler". För att uppnå en härskarposition på fältet krävs det att man besitter det speciella *symboliska kapital* som är gångbart på respektive fält, i detta fall det intellektuella, s. 5.
- 120 Williams, *Stjärnor utan stjärnbilder*.
- 121 Se Forser, *Kritik av kritiken*, s. 196.
- 122 Bo Strömstedt, "PS", *Sverige (Expressen)*. *Berättelsen om hur Expressen blev Sveriges rikstidning*, Sthlm 1984, s. 395.
- 123 Jansson, *Kritisk tidspegel*, s. 195. Se även Karl Erik Lagerlöfs beskrivning av hur han fick uppdraget som litteraturrecensent i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* på slutet av 1950-talet i Karl Erik Lagerlöf, *Moralisten och drakarna*. Minnen, Sthlm 2010, s. 80–81.
- 124 Wallander, *Med arbetarna som läsekrets*, s. 177.
- 125 Man får en god inblick i hur liten den litterära världen är och det täta umgänget mellan författare, kritiker och publicister om man läser Lagercrantz dagböcker eller Tingstens memoarer. Se Olof Lagercrantz, *Vid sidan av. Möten med författare från fyrtiotal till sjuttioital. Dagboksanteckningar i urval av Richard Lagercrantz och Stina Otterberg*, Sthlm 2011 och Herbert Tingsten, *Mitt liv. Tio år 1953–1963*, Sthlm 1964.
- 126 Otterberg, *Klädd i sitt språk*, s. 144.
- 127 *Ibid.*, s. 144–146.
- 128 Även Stig Carlson recenserade och blev själv recenserad av Larsson respektive Sjödin, Lars Widding, "Poeter berömmar varann", *Expr* 31.3.1956.
- 129 Sten, "Vänlig kritik och vänkritik". Se även Lars Bäckström, "Att säga ifrån", *Upptakt* 1956:2, s. 17.
- 130 *Svensk bokförteckning 1956*, s. 279.
- 131 Här avses svenska original och utländska verk i svensk översättning. Barn- och ungdomslitteratur är inte inräknad. *En bok om böcker*, s. 462–471.
- 132 Rosendahl hade gett ut nästan trettio verk sedan början på 1930-talet. Sandgren, som tillhört *fem unga*, hade en blandad produktion av romaner, diktsamlingar, dramatik och barn- och ungdomslitteratur bakom sig. *Årsklass 39* var Olssons första roman men han hade gett ut fackböcker och var redan känd för en stor publik som journalist och krönikör på *Dagens Nyheter* under signaturen Jolo. Husáhr, Parling och Liffner, som alla tre debuterat på 1940-talet, var också de välkända. Idag är flera av dem inte längre det. Rosendahl, Olsson och Liffner tas upp i den senaste utgåvan av *Den Svenska Litteraturen* men ingen av dem får där något större utrymme. Parling, som skrev ett fyrtiotal verk fram till sin död 2002, liksom Husáhr som vid sin tidiga bortgång 1958 hade författat ett tiotal och belönats med Svenska Dagbladets litteraturpris 1949, omnämns inte alls. Se *Den Svenska Litteraturen 3. Från modernism till mass-medial marknad*, red. Lars Lönnroth, Sven Delblanc & Sverker Göransson, Sthlm 1999.
- 133 Branners *Ingen kender natten* recenserades i danskt original i *Dagens Nyheter* i mars av Jan Gehlin som också stod för den svenska översättningen, *Ingen känner natten*, vilken recenserades i oktober.
- 134 Rydén, *Domedagar*, s. 489–490. Det stämmer också med utgivningen i stort där översättningar från engelskan utgjorde 67 procent av den totala översättningslitteraturen, *Statistisk årsbok för Sverige 1957*, s. 296.
- 135 Av dessa var ett franskt, sex danska och elva engelska.
- 136 I Rosengren, *The Climate of Literature*, s. 130, är andelen kvinnliga kritiker 1953–1976 också 20 procent.
- 137 Det finns ingen statistik för detta men jag har själv gått igenom den skönlitteratur som är registrerad i *Svensk bokförteckning 1956*. Enligt mina beräkningar var 17,5 procent av den skriven av kvinnor.
- 138 Medellängden för en recension av en manlig författare låg på 2 248 tecken medan en kvinna kunde räkna med en bedömning på 1 828 tecken.
- 139 Otterberg, *Klädd i sitt språk*, s. 127.
- 140 Forser, "Litteraturkritik som julklappstips", s. 122.
- 141 Dagstidningarna Forser undersöker är *Aftonbladet*, *Dagens Nyheter*, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* och *Svenska Dagbladet* under 1957, 1963 och 1970. Totalt publicerades omkring 150 barnboksrecensioner (vanligtvis samlingsrecensioner) i dessa tidningar under 1957 varav 80 publicerades i december. Forser, "Litteraturkritik som julklappstips", s. 124.
- 142 *Svenska Dagbladets* anmälan kom först den 21 oktober, och ytterligare några tidningar

- skrev inte alls om *Lojägarna* under innevarande månad. Se *Svensk tidningsindex* 1956, s. 533.
- 143 "Sagor om särlingar", *MT* 9.3.1956.
- 144 Se t ex Villius, "Om litteraturkritiken"; Sven Stolpe, "Striden kan börja!", *ST* 7.5.1955; Sven Ulric Palme, "Kritikens journalistiska funktion", *ST* 21.5.1955.
- 145 Av de 47 i Sverige utgivna verken (vilkas förlag uppges i *Libris*) som recenserades i *BLM* var 18 (38 procent) utgivna av Bonniers. I *Perspektiv* var 12 av 34 svenska original utgivna av LT:s Förlag (35 procent) och i *Metallarbetaren* var 9 av 22 svenska original utgivna av Tiden (41 procent).
- 146 Medellängd för en recension i dagspressen var 3 053 tecken och tidskriftskritiken 3 907 tecken år 1956. År 1906 var medellängden 6 117 i dagspressen och 9 088 tecken i tidskrifterna. Medellängden per recenserat verk var i dagspressen 2 348 tecken och i tidskrifterna 1 935 tecken 1956. Motsvarande siffror för 1906 var 4 783 tecken i dagspressen och 3 255 i tidskrifterna.
- 147 Medellängden för en recension i *BLM* var 4 801 tecken, men per verk bara 2 350. I *Norrköpings Tidningar* låg medellängden på 5 928 tecken och per verk 1 270.
- 148 Medellängden i *Metallarbetaren* per recension var 3 183 tecken och per verk 1 158, i *Expressen* 2 224 respektive 1 779 tecken och i *Arbetarbladet* 1 836 tecken både per recension och verk. Antal tecken per recenserat verk var i genomsnitt 3 575 tecken i *Uppsala Nya Tidning*, 2 673 i *Sydsvenska Dagbladet*, 2 635 i *Stockholms-Tidningen*, 2 651 i *Svenska Dagbladet* och 2 241 i *Arbetaren*.
- 149 Forser, "BLM in memoriam", s. 13.
- 150 Lundkvist, *Självpporträtt av en drömmare med öppna ögon*, s. 236.
- 151 Se t ex Otterberg, *Klädd i sitt språk*, s. 213.
- 152 För att få en översikt över debatterna har jag använt mig av *Svensk tidningsindex* och *Svensk tidskriftsindex* ämnesord "kritik" och kuverten märkta "Kritik och kritiker" i Sigtunastiftelsens klippssamlingar. Jag har också tagit fram andra artiklar jag hittat av slump eller uppmärksammas på i tidigare forskning.
- 153 Debatten om "Kritikens tidsålder" inleddes 12 april 1955 med Bengt Holmqvists artikelserie under samma rubrik i *Stockholms-Tidningen*. Holmqvist kritiska betraktelse gällde den litteraturvetenskapliga nykritiken i USA men för kritikerkollegerna blev den anledning att diskutera kritikens tillstånd i den svenska dagspressen. Debatten pågick med inlägg från Holmqvist ("Kritikens tidsålder", 12.4.1955, "Dikten, tiden och kritiken", 20.4.1955, "Dikten, sanningen och kritiken", 27.4.1955 och "Sällsamt möte", 27.5.1955), Victor Svanberg ("Den usla kritiken" 29.4.1955), Stolpe ("Striden kan börja!", 7.5.1955), Palme ("Kritikens journalistiska funktion", 21.5.1955), Erik Hj. Linder ("Andlighet och Klokskap", 25.5.1955), och Bo Setterlind ("Diktaren och kritiken", 29.5.1955). Birger Christofferson sammanfattade debatten i "Kritikens uppståndelse", *ST* 31.5.1955 och skrev även om den i *Svenska kritiker och deras metoder*, s. 186–189.
- 154 Se t ex Christiansen, *Kritikarboka*, s. 27; Jørgensen, *Sprogblomster i spinatbedet*, s. 18.
- 155 Palme, "Kritikens journalistiska funktion".
- 156 Setterlind, "Diktaren och kritiken".
- 157 Villius, "Om litteraturkritiken".
- 158 Karl Hugo Axelsson, "Liknar något annat", *Skånska Dagbladet*, 9.3.1956.
- 159 Sandell, "Sladder om litteraturen".
- 160 Jansson, *Kritisk tidspegel*, s. 279–280, s. 289–296.
- 161 Birger Christofferson skriver i *Svenska kritiker och deras metoder* om det motstånd som nykritiken mötte, bland annat i form av Harry Järvs skrift *Kritik mot den nya kritiken* 1953, s. 186–198.
- 162 Svanberg, "Den usla kritiken"; Stolpe, "Striden kan börja!"
- 163 Se Holmqvist, "Sällsamt möte".
- 164 Lennart Fröier, "Svagheter hos prosakritiken", *Arbt* 19.6.1956.
- 165 Jacob Branting, "Tendenslitteratur – om behovet av definition och debatt", *Aftonbladet* 24.1.1956. Se även Bäckström, "Att säga ifrån", s. 17.
- 166 Om obegriplighetsdebatten se t ex Martin Kylhammar, "Belysta svarta skuggor. Sten Selander och modernismens hybris", i förf. *Den tidlöse modernisten. En essäbok*, Sthlm 2004, s. 139–145.
- 167 Harrie, "Bekymret kultursidan", s. 43–44.

- 168 Nilsson, *Det offentliga samtalet*, s. 99.
- 169 Sandell, "Sladder om litteraturen".
- 170 Erwin Leiser, "Förgiftad kritik", *MT* 9.10.1956.
- 171 Erwin Leiser, "Sten i glashus", *MT* 12.10.1956; Bernt Eklundh, "Är Jönssons lugna glädje en fara för kulturen?", *Göteborgs-Tidningen* 12.10.1956.
- 172 Lars Widding, "Diktens rymdskepp Aniara startar nu! Skygg Martinson gav med sig, hade två slut på boken. Här är bokens egna fakta om rymdskeppet", *Expr* 13.10.1956 med illustration av Magnus Gerne. I *Raketsommar* skriver Määttä om detta uppslag och den debatt som följde, s. 135–141, liksom Sara Danius i "Harry Martinson och maskinens estetik", *Efter femtio år: Aniara 1956–2006. Föredrag vid ett symposium i Kungl. Vitterhetsakademien 12 oktober 2006*, red. Bengt Landgren, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Konferenser 67, Sthlm 2007, s. 30–48.
- 173 Olof Lagercrantz, "Rymdskepp i Expressen", *DN* 14.10.1956. Även Viveka Heyman i *Arbetaren* och Åke Lindner i *Sydsvenska Dagbladet* reagerade negativt på *Expressens* artikel, Määttä, *Raketsommar*, s. 137.
- 174 Ivar Harrie, "Profanerar Expressen Martinson? Dygdig fasa inför kultursidan", *Expr* 15.10.1956.
- 175 Rydén, *Domedagar*, s. 33. Se även Forser som skriver att kritiken som texttyp har en "iögonenfallande stabilitet", *Kritik av kritiken*, s. 55.
- 176 Många recensioner gör nedslag i scener i verken eller ger inblickar i motiv och teman som tas upp. Se t ex Petter Bergman, *BLM* 1956:3, s. 230; Victor Svanberg, *ST* 6.10.1956; Jan Gehlin, *DN* 5.3.1956; Barbro Hähnel, *DN* 6.10.1956; Ingemar Wizelius, *DN* 3.10.1956; Martin Rogberg, *SvD* 1.10.1956; Olle Herrlin, *SvD* 7.10.1956; G. J., *SDS* 6.10.1956; Elof Åkesson, *SDS* 4.10.1956; Bengt Jändel, *Persp* 1956:3, s. 136; E. R. Gummerus, *Persp* 1956:8, s. 382; Per Schwanbom, *Persp* 1956:8, s. 386.
- 177 Iakttagelsen kan jämföras med Rolf Yrliids kvantitativa studie av Pär Lagerkvist-kritiken. Han har undersökt hur stor del av recensionerna som ägnades åt innehåll, tolkningar och värderingar under respektive decennium från 1910-talet till 1960-talet. 1950-talet var det decennium då kategorin "innehåll" var som lägst (25 procent). Under "läsning", där tolkning ingår, är procentandelen näst högst (52 procent, respektive 55 procent på 1960-talet) liksom "värdering" (13 procent, och lägre endast på 1960-talet), *Litteraturrecensionens anatomi*, s. 42.
- 178 Rydén, *Domedagar*, s. 488–489.
- 179 Jansson, *Kritisk tidspegel*, s. 13, s. 146–147.
- 180 Otterberg, *Klädd i sitt språk*, s. 178, s. 212. Artikeln som Otterberg citerar är "Lyrisk kriorättare", *DN* 13.11.1959. Lagercrantz upprepar sitt ställningstagande i artikeln "Betygen och dikten" som publicerades i *DN* 11.5.1960 där han skriver: "Kritikerns uppgift är inte att sätta betyg. Han har att söka fastställa egenarten hos de diktare han tar ställning till. Han skall förstå och tolka", *Svensk litteratur i kritik och debatt 1957–70*, s. 41.
- 181 Simone, *Arbbl* 2.10.1956; Barbro Hähnel, *DN* 3.10.1956; Birgitta Trotzig, *BLM* 1956:8, s. 659; Jändel, *Persp* 1956:3, s. 136. Se även t ex Paul Lindblom, *MT* 9.3.1956; Rogberg, *SvD* 1.10.1956; Dagny Levin, *Arbbl* 4.10.1956; Sven Kiellander, *Arbt* 4.10.1956; Tord Bäckström, *GHT* 6.3.1956; C. A. Westholm, *UNT* 4.10.1956; Staffan Larsson, *BLM* 1956:8, s. 661; Elof Ehnmark, *UNT* 5.10.1956.
- 182 Som vi kunde se i föregående kapitel riktades också kritik mot recensenternas alltmer krystade försök att se "symboler, allegorier och mystiska mönster" i varenda roman som recenserades. Se t ex Fröier, "Svagheter hos prosakritiken".
- 183 Margit Abenius, *BLM* 1956:8, s. 665. Se även t ex Gummerus, *Persp* 1956:8, s. 382; Lars Bäckström, *UNT* 4.10.1956; Lennart Sörensen, *SDS* 1.10.1956.
- 184 Sigvard Cederroth, *BLM* 1956:8, s. 661.
- 185 "Där är lotsen Holmström, som ständigt har förlusten av sin dyrbara båt i tankarna, där är fadern med sin emigrantdröm, modern med sin oro för sonen och ungmön Signe med sitt svikna kärlekshopp", heter det om Husåhrs *Tre hjältar*, Kiellander, *Arbt* 4.10.1956. Agnar Mykles *Lasso kring fru Luna* "bokstavligen myllrar av skarpt fixerade, ilsket och humoristiskt uppfattade personer i skisser som färgas av relationen till Ask och ändå behåller ett slags stovvulen, generös objektivitet: pensionatstater, sjökaptener, uppserskor, fränskilda fruar, lärare, universitetsungdom, alla levandegjorda av ett ohämmat och sensuellt temperament", Rogberg, *SvD* 1.10.1956. Se även Christina Lilliestierna, *DN*

- 5.3.1956; Sten Selander, *SvD* 4.10.1956; Gunnar Gunnarson, *MA* 1956:38, s. 13.
- 186 Lindqvist, *GHT* 8.3.1956; Carl Fehrman, *SvD* 6.10.1956. För liknande återbruk av diktarens eget språk se även Erik Hj. Linder, *ST* 6.10.1956; Cederroth, *BLM* 1956:8, s. 658; Erwin Leiser, *MT* 3.10.1956.
- 187 Det finns flera exempel på verk som jämförs med framstående eller kanoniserade författare. Till exempel så liknas Italo Svevos språkliga exakthet vid Gustave Flauberts och hans psykologiska subtilitet med Prousts, Lars-Göran Eriksson, *BLM* 1956:3, s. 231–232. Gunnar Gunnarssons sätt att skildra godhet gör att han hamnar i sällskap med Dostojevskij, Melville och Laxness, Knut Jaensson, *DN* 6.10.1956. Se även Arne Sand, *ST* 9.3.1956; Gunnar Gunnarson, *MA* 1956:39, s. 7; Sigvard Cederroth, *BLM* 1956:3, s. 228–229; Harald Forss, *Persp* 1956:3, s. 137; Margit Abenius, *BLM* 1956:8, s. 654; Fehrman, *SvD* 6.10.1956.
- 188 Sigvard Mårtensson, *SDS* 2.10.1956.
- 189 Ibid. Ett annat exempel är recensionen av Eva Wennerström-Hartmanns roman *Marmorhänderna* där kritikern för ett ingående resonemang om verkets form: ”Eva Wennerström-Hartmann har gått mycket omsorgsfullt tillväga. Hennes roman är komponerad på två plan (vilket visserligen inte heller är något okänt i modern filmteknik) på så sätt att den 40-åriga Elisabet får tillfälle att göra en vallfart till de italienska platser, där hon som 19-åring upplevde sin intensivaste, mest innehållsrika tid. I vartannat kapitel skildras denna resa i jagform, i vartannat Elisabets tidigare upplevelser under den stående rubriken ’Berättelsen om’. Denna dubbelexponering är genomförd med konsekvent beräkning. Den senare resan ger förklaring till åtskilligt som förblev dunkelt under den tidigare, då Elisabet på fascistregimens tid kommer i kontakt med motståndsrörelsen och upplever en intensiv men ofullgånget kärlekshistoria med en av dess ledare. Dessutom ger den senare resan en summa, ett livsresultat, vilket kan karakteriseras som smärtsam resignation. Men inte nog med det. I romanhandlingen förekommer en rad inlagda småberättelser, vilka alla har sin innebörd, sin tydning”, Ehnmark, *UNT* 5.10.1956. För andra recensioner med centrala berättartekniska diskussioner se Bengt Holmqvist, *DN* 3.10.1956; Rogberg, *SvD* 1.10.1956; Sigvard Cederroth, *Persp* 1956:8, s. 386; Per Wästberg, *BLM* 1956:8, s. 663–664; Larsson, *BLM* 1956:8, s. 661; Torborg Ottosdotter, *Persp* 1956:8, s. 385.
- 190 Gunnarson, *MA* 1956:38, s. 13. Andra exempel är Erik Lönnroth, *DN* 5.10.1956; Arne Sand, *ST* 1.10.1956; Lindblom, *MT* 9.3.1956; Sven Lindner, *BLM* 1956:8, s. 666.
- 191 Se t ex Ellberg, *Arbbl* 4.10.1956; Kerstin Koch, *Arbt* 4.10.1956; Tage Thiel, *ST* 1.10.1956; Ven Nyberg, *SvD* 1.10.1956; Wästberg, *BLM* 1956:8, s. 664.
- 192 Lars Bäckström, *UNT* 5.3.1956. Se även Staffan Larsson, *SvD* 5.3.1956: ”Det är, schematiserat och förenklat, en del av den centrala problematiken i Stig Carlsons nya diktbok, som jag uppfattar den.”
- 193 Westholm, *UNT* 4.10.1956. Se även Åke Lindström som skriver om Rosendahls *Lojägarna* ”att man efter läsningen mest är benägen att oreserverat tacka för en stor och mäktig skildring av människor, varm och närande, rik på den goda humor som är besk och illusionsfri” men han påpekar också att ”[u]nder själva plöjningsarbetet, om jag så får säga, kan man nämligen inte låta bli att knorra över Rosendahls ofog med stilen”, *Expr* 6.10.1956.
- 194 Per Lagerholm, *BLM genom sju decennier*, Svensk sakprosa nr 33, Institutionen för nordiska språk, Lund 2001, s. 19–22 och s. 30–39. Intressant att notera är att det fokus på analys som är centralt i recensionerna 1948 är mer nedtonat redan i Lagerholms nästa urvalsperiod, 1965, då istället innehållet ägnas större intresse, s. 40–41.
- 195 Nils Runeby, *Arbbl* 2.10.1956; Kurt Bergström, *Arbbl* 8.3.1956; Ellberg, *Arbbl* 4.10.1956; Koch, *Arbt* 4.10.1956. ”Marmorhänderna är verkligen en bok att undra över – och att beundra”, skriver Ehnmark, *UNT* 5.10.1956 om Eva Wennerström-Hartmanns roman. ”När man läst den, bläddrar man gärna tillbaka för att studera vävens mönster närmare. Man läser om den, man lär sig alltmer tycka om den.” Per Schwanbom, *Persp* 1956:3, skriver om Thomas Manns *Svindlaren Felix Krulls bekännelser* att det blir ”nog lite pratigt till men för gestaltningen (alltid författarens fara), och slutet är inte fullt så fascinerande. Ens intresse slappar en del där, men inte mer än att intrycket av att det är en mycket rolig bok kvarstår”, s. 134. Se även: Tord Bäckström, *GHT* 3.10.1956; Bengt Jändel, *NorrkT* 7.3.1956; Folke Isaksson, *MT* 5.10.1956; Selander, *SvD* 4.10.1956; Thiel, *ST* 1.10.1956;

- Ehnmark, *UNT* 5.10.1956; Erik Gamby, *UNT* 5.10.1956; Wästberg, *BLM* 1956:8, s. 664; Larsson, *BLM* 1956:8, s. 661; Nils Ludvig, *Persp* 1956:8, s. 387; Schwanbom, *Persp* 1956:3, s. 134; Stig Carlson, *Persp* 1956:8, s. 379.
- 196 Bergström, *Arbbl* 8.3.1956; Sörensen, *SDS* 1.10.1956; Nils Runeby, *Arbbl* 4.10.1956; Simone, *Arbbl* 2.10.1956; Jacob Branting, *MT* 5.10.1956.
- 197 E. P., *Arbt* 1.10.1956; Lindqvist, *GHT* 8.3.1956.
- 198 Göran O. Eriksson, *BLM* 1956:3, s. 225–226.
- 199 Larsson, *SvD* 5.3.1956.
- 200 Cederroth, *BLM* 1956:3, s. 228.
- 201 Gunnar Gunnarson, *MA* 1956:40, s. 14. Se även Westholm, *UNT* 4.10.1956 som skriver: "Ordfödet är inknappat och greppet stramare, men det innebär en stegring snarare än en stilbrytning."
- 202 Johannes Edfelt, *DN* 7.3.1956.
- 203 Lilja & Schiöler, "Poeten dold i bilden", s. 348.
- 204 Kylhammar, "Belysta svarta skuggor. Sten Selander och modernismens hybrid", s. 139–145. Resonemanget grundar sig på Kylhammars *Den okände Sten Selander*, s. 146–157.
- 205 Om *Camera obscura* och dess mottagande se t ex Peter Luthersson, *Svensk litterär modernism. En stridsstudie*, Sthlm 2002, s. 13–36.
- 206 Evald Palmlund, *Arbt* 3.10.1956.
- 207 Karl Gustav Lindkvist, *Persp* 1956:3, s. 136.
- 208 Bert [Bertil Arborén], "50-tal om 40-talism: Bort från det krystade Åter till romantiken!" [sic], *DN* 9.10.1950. Se även Paul Tenngart, *Romantik i välfärdsstaten. Metamorfoförfattarna och den svenska samtiden*, Lund 2010, s. 25.
- 209 Mårtensson, *SDS* 2.10.1956; G. J., *SDS* 6.10.1956.
- 210 Big Ben, *GHT* 3.10.1956; Carlson, *Persp* 1956:8, s. 380.
- 211 Palmlund, *Arbt* 3.10.1956; Bäckström, *UNT* 4.10.1956.
- 212 Bäckström, *UNT* 5.3.1956; Lars Bäckström, *UNT* 5.10.1956.
- 213 Bäckström, *GHT* 3.10.1956.
- 214 Se t ex Ehnmark, *UNT* 5.10.1956 som skriver att *Marmorhänderna* har "allmänmänskliga, allmängiltiga perspektiv" eller Schwanbom, *Persp* 1956:3 som berömmar Thomas Manns förmåga att "gestalta personliga problem så att de blir allmängiltiga".
- 215 E. R. Gummerus, *Persp* 1956:3, s. 135.
- 216 Carlson, *Persp* 1956:8, s. 377–378. Se även Eriksson, *BLM* 1956:3, s. 231, där Italo Svevo sägs ha "förmågan att visa hela den komplikation som ryms i elementärt mänskliga relationer".
- 217 Lennart Fröier, *Arbt* 3.10.1956.
- 218 Bäckström, *GHT* 3.10.1956.
- 219 Lundkvist, *MT* 6.10.1956; H. S–m, *GHT* 5.3.1956; Lindkvist, *Persp* 1956:3, s. 137. Se även Mårtensson, *SDS* 2.10.1956; Gunnarson, *MA* 1956:39, s. 7; Gunnarson, *MA* 1956:40, s. 14; Sven O. Bergkvist, *MA* 1956:42, s. 19; Ralf Parland, *Persp* 1956:3, s. 132.
- 220 Hugo Kamras, *BLM* 1956:3, s. 233; Gunnarson, *MA* 1956:39, s. 7; Gunnarson, *MA* 1956:40, s. 14.
- 221 Se till exempel: Eriksson, *BLM* 1956:3, s. 231; Ehnmark, *UNT* 5.10.1956; Stig Carlson, *MT* 6.10.1956; Gösta Swärd, *SDS* 6.10.1956; Jörgen Elgström, *BLM* 1956:3, s. 236. Se även Carlson, *Persp* 1956:8, s. 377–380; Branting, *MT* 7.3.1956; Svanberg, *ST* 6.10.1956; G. J., *SDS* 6.10.1956; Mårtensson, *SDS* 2.10.1956; Westholm, *UNT* 4.10.1956.
- 222 H. S–m, *GHT* 5.3.1956; Lindkvist, *Persp* 1956:3, s. 136; Carlson, *Persp* 1956:8 s. 377. Se även Schwanbom, *Persp* 1956:3, s. 134; Bergkvist, *MA* 1956:42, s. 19; Holmqvist, *DN* 3.10.1956; Jan Gehlin, *DN* 1.10.1956.
- 223 Schwanbom, *Persp* 1956:8, s. 386.
- 224 Selander, *SvD* 4.10.1956.
- 225 Se t ex Sand, *ST* 1.10.1956; Enar Jonsson, *GHT* 3.10.1956; Gamby, *UNT* 5.10.1956; Ralf Parland, *MA* 1956:41, s. 16; Selander, *SvD* 4.10.1956; Mårtensson, *SDS* 2.10.1956; H. S–m, *GHT* 5.3.1956; Eva Moberg, *BLM* 1956:3, s. 232; Les, *SDS* 1.10.1956; Carl-Eric Nordberg, *BLM* 1956:8, s. 662–663.
- 226 Peter Forsgren, "Från Böök till Björck. På spaning efter den svenska romanen. Bidrag till tidskriftens historia", *O&B* 1992:3, s. 76. Om psykologisk trovärdighet som ett viktigt kriterium se även Eva Heggstad, *Alice Lyttkens i och om 1930-talet*. Skrifter för

- centrum för genusvetenskap 11, Uppsala 2009, s. 69–70 och Otterberg, *Klädd i sitt språk*, s. 194.
- 227 Trotzig, *BLM* 1956:8, s. 660.
- 228 Wästberg, *BLM* 1956:8, s. 663–664.
- 229 Anna Lenah Elgström, *SDS* 1.10.1956.
- 230 Skalin, *Karaktär och perspektiv*, s. 23.
- 231 Ivar Harrie, ”Svenska romaner och noveller”, *OoB* 1934, s. 165. Citatet finns också återgivet och kommenterat i Forsgren, ”Från Böök till Björck”, s. 77.
- 232 Westholm, *UNT* 4.10.1956.
- 233 Schönström, ”Det andra femtiotalet”, s. 46. Sven Nilsson & Rolf Yrild nämner politiska händelser från detta år som Ghanas oavhängighetsförklaring och revolutionen på Kuba, tekniska och mediala innovationer som de reguljära TV-sändningarna och utgivningen av kvalitetspocketböcker och inom litteraturen att prosan fick ökad betydelse. Händelserna anses peka mot ett förändrat politiskt och litterärt klimat, ”Inledning”, *Svensk litteratur i kritik och debatt 1957–70*, Sthlm 1972, s. 9–11.
- 234 Nina Burton, *Den hundrade poeten. Tendenser i fem decenniers poesi*, FIB:s lyrikklubbs bibliotek nr 246, Sthlm 1988, s. 98–99.
- 235 Carlson, *Persp* 1956:8, s. 377–380. Se även Jonsson, *GHT* 3.10.1956; Branting, *MT* 5.10.1956; Sörensen, *SDS* 1.10.1956; Gustaf Löqvist, *DT* 3.10.1956; Larsson, *BLM* 1956:8, s. 662.
- 236 Se t ex Mårtensson, *SDS* 2.10.1956, som skriver om C.P. Snow att hans ”roman om det engelska forskarteamet i Barford har sin betydelse dels som initierad skildring av atomforskningen på ett avgörande stadium, dels som psykologisk människoskildring med perspektiv på tidshändelserna, de internationella sammanhangen och krigsårens livskänsla i det kämpande England”. Även om den tar upp ”genomgripande händelser i tiden” så är det ”med det enskilda ödet i centrum för handlingen”.
- 237 Tenngart, *Romantik i välfärdsstaten*, s. 29. Tenngart menar dock att också det kan vara politiskt: ”Den fria poesin, befriad från varje form av nyttoaspekt, kan utgöra en motkraft till det tydligt nyttoinriktade svenska välfärdsbygget”, skriver han och ser, i linje med Jacques Rancières teorier, Anderssons uttalande som ett exempel på ”den apolitiskt politiska konsten”.
- 238 Ulf Boëthius, ”Populärlitteraturen – finns den?”, *Brott, kärlek, äventyr. Texter om populär litteratur*, red. Dag Hedman, Lund 1995, s. 19.
- 239 Ibland är det relativt enkelt att avgöra vad som hör till populärlitteraturen men i många fall är det mer problematiskt. Barbara Cartland bör räknas som en underhållningsförfattare inom romantikgenren, men ska Alice Lyttkens det? Deckare och thrillers hör vanligtvis till populärlitteraturen, men hur är det med en spänningsförfattare som Friedrich Dürrenmatt? Siffrorna är ungefärliga, men visar att underhållningslitteraturen recenserades i stor utsträckning.
- 240 Otterberg skriver till exempel att Olof Lagercrantz resonerade enligt principen ”[j]u sämre eller oviktigare, desto kortare anmälning”, *Klädd i sitt språk*, s. 213.
- 241 Kerstin Ahlstrand, *Expr* 7.10.1956.
- 242 Se t ex Jörgen Elgströms samlingsrecension av deckare i *BLM* 1956:8, s. 676, där om-dömet om Orvar Magnussons *Lump och lik* avges på under 250 tecken.
- 243 Olof Svensson, *Arbt* 4.10.1956; Bäckström, *GHT* 3.10.1956. Se även Thiel, *ST* 1.10.1956; O. E–m, *SvD* 1.10.1956; Ellberg, *Arbbl* 4.10.1956.
- 244 Leison, *SDS* 4.10.1956.
- 245 Runeby, *Arbbl* 2.10.1956.
- 246 Herbert Tingsten, *DN* 7.10.1956.
- 247 Sand, *ST* 1.10.1956.
- 248 H. S–m, *GHT* 5.3.1956
- 249 Isaksson, *MT* 5.10.1956.
- 250 O. E–m, *SvD* 1.10.1956. Se även Big Ben, *GHT* 8.3.1956 som skriver att ”David Dodge är tydligen ett namn att lägga på minnet i thrillerbranschen – han lyckas spolia sömnen ett par spännande timmar”.
- 251 Se t ex Wizelius, *DN* 3.10.1956; Thiel, *ST* 1.10.1956; S. Ö–t, *Arbbl* 2.10.1956; Folke Isaksson, *MT* 1.10.1956; K. H. S., *Arbbl* 6.10.1956; Sven Lindqvist, *DN* 6.10.1956.
- 252 Elgström, *BLM* 1956:8, s. 675; Björn von Rosen, *BLM* 1956:8, s. 671.

- 253 L. D., *NorrkT* 2.10.1956. Se även t ex Runeby, *Arbbl* 2.10.1956.
- 254 Elgström, *BLM* 1956:3, s. 236.
- 255 Ibid. Se även t ex Kjell Stensson, *ST* 1.10.1956.
- 256 Ehnmark, *UNT* 5.10.1956.
- 257 Rogberg, *SvD* 1.10.1956.
- 258 von Rosen, *BLM* 1956:8, s. 670–671.
- 259 Abenius, *BLM* 1956:8, s. 665.
- 260 Sara Kärrholm, *Konsten att lägga pussel. Deckaren och besvärjandet av ondskan i folkhemmet*, diss. Lund, Sthlm/Stehag 2005, s. 7–8, s. 41–47.
- 261 Jörgen Elgström & Åke Runnquist, *Svensk mordbok. Den svenska detektivromanens historia 1900–1950*, Bokvännens bibliotek nr 36, Sthlm 1957, s. 147.
- 262 Parland, *MA* 1956:41, s. 16. Se även L. D., *NorrkT* 2.10.1956, som skriver att Elise Dufva inte har ”förutsättningar för att bli något ljus på det svenska deckarfiramentet, där trängseln redan är betänkligt stor”.
- 263 Elgström & Runnquist, *Svensk mordbok*, s. 146–147.
- 264 Anders Öhman gör en kort genomgång av högt och lågt i ett historiskt perspektiv, ”Hög och låg litteratur”, *Populärlitteratur. De populära genrernas estetik och historia*, Lund 2002, s. 8–15, där resonemang om modernismen och populärlitteraturen är baserat på Christa Bürger, Peter Bürger & Jochen Schulte-Sasse (red.), *Zur Dichotomisierung von hoher und niederer Literatur*, Frankfurt am main 1982.
- 265 Om fördelningen av recensioner av manliga respektive kvinnliga författare se föregående kapitel, s. 73.
- 266 Heggstad, *Alice Lyttkens i och om 1930-talet*, s. 9.
- 267 Olsson, ”Vad läste man på 1950-talet”, s. 323. Alice Lyttkens och Dagmar Edqvist omnämns till exempel enbart på s. 378 i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria Band III. Vida Världen. 1900–1960*, red. Elisabeth Möller Jensen, Höganäs 1996. Heggstad menar att Lyttkens frånvaro i litteraturhistorieskrivningen förmodligen beror på hennes popularitet och på att hennes läsare är kvinnor, *Alice Lyttkens i och om 1930-talet*, s. 9–12. Dagmar Edqvists författarskap har inte alls behandlats av forskare, med undantag för en analys av romanen *Kamrathustru* (1932) av Eva Heggstad i *En bättre och lyckligare värld. Kvinnliga författares utopiska visioner 1850–1950*, diss. Uppsala, Sthlm/Stehag 2003.
- 268 Andreas Huyssen, ”Mass Culture as Woman: Modernism’s Other” [1986], i förf. *After the Great Divide. Modernism, Mass Culture, Postmodernism*, Houndmills/Basingstoke/Hampshire & London 2002, s. 47–58.
- 269 Margareta Sjögren, *SvD* 7.10.1956.
- 270 Ion, *SDS* 4.10.1956. Se även Runeby, *Arbbl* 2.10.1956; Simone, *Arbbl* 2.10.1956.
- 271 Mary Ellmann, *Thinking About Women*, New York 1968, s. 29. Se Domellöf, *Mätt med främmande mått*, s. 25.
- 272 Abenius, *BLM* 1956:8, s. 665.
- 273 Domellöf, *Mätt med främmande mått*, s. 131; Ellmann, *Thinking About Women*, s. 150.
- 274 Ion, *SDS* 4.10.1956; Lindqvist, *DN* 6.10.1956.
- 275 Pil Dahlerup, ”Omedvetna attityder hos en recensent” [1972], övers. Jan Wahlén, *Feministiska litteraturanalyser 1972–2002*, red. Åsa Arping & Anna Nordenstam, Lund 2005, s. 17–24.
- 276 Bo Strömstedt, *Expr* 7.10.1956.
- 277 Leiser, ”Förgiftad kritik”.
- 278 Witt-Brattström, *Moa Martinson*, s. 53.
- 279 Recensionen är återgiven med författarens tillstånd.
- 280 Rydén, *Domedagar*, s. 385.
- 281 Se Lindström, *Expr* 6.10.1956; Thore Åkerström, *DT* 6.10.1956.

2006

- 1 ”2000-talets bästa romaner”, *DN* 24.9.2011. I Jerry Mättäas undersökning av litterära priser och utmärkelser i Sverige bedöms Augustpriset, Nordiska rådets litteraturpris, Svenska Akademiens nordiska pris, Samfundet De Nios stora pris, Övralidspriset samt

- Stiftelsen Selma Lagerlöfs litteraturpris vara de mest ansedda, ”Pengar, prestige, publicitet. Litterära priser och utmärkelser i Sverige 1786–2009”, *Samlaren* (131) 2010, s. 270.
- 2 Raket Chukri, ”Bortom anständigheten”, *SDS* 20.12.2009; Andreas Ekström, ”Läsarna väljer”, *SDS* 23.12.2009.
- 3 Se Karl Berglund, *Deckarboomen under lupp. Statistiska perspektiv på svensk kriminal litteratur 1977–2010*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 64, Uppsala 2012, s. 80.
- 4 Annina Rabe, ”Litteratur: Pretto chic”, *Nollnoll. Decenniet som förändrade världen*, red. Tobias Nielsén & Anders Rydell, Sthlm 2010, s. 170–182.
- 5 Ibid., s. 175.
- 6 Se ”SvB:s Årstopp lista 2006”: <http://www.svb.se/topplistor/svbs%C3%A5rs_topplista-2006> (hämtad 2013-02-27).
- 7 Se t ex ”Kulturredaktionen listar årets bästa böcker”, *SDS*: <<http://www.sydsvenskan.se/kultur--nojen/kulturredaktionen-listar-arets-basta-bocker/>> (hämtad 2013-03-21); ”Årets hårda paket”, *DN* 12.12.2006; ”Klappjakt”, *Expr* 12.12.2006 och 14.12.2006; Ingrid P Bosseldal, ”Strid om liv och dikt”, *GP* 31.12.2006; ”Bokad tid”, *SvD* 10.12.2006.
- 8 Se t ex Ida Lännerberg, ”Det var ju min romanfigur som ringde upp”, *SDS* 9.9.2006.
- 9 Se t ex Karolina Andersson, ”Debutant anklagas för litterär stöld”, *SvD* 2.2.2006.
- 10 Se t ex Anders Johansson, *Expr* 3.10.2006; Johan Lundberg, *SvD* 3.10.2006; Caj Lundgren, *SvD* 2.10.2006.
- 11 Jonsson, ”Tv förändrar världen (1958–1975)”, s. 137, s. 159.
- 12 Se Ingela Wadbring, *Gratis skröp eller demokratiskt tillskott? Dagliga gratistidningar i Sverige*, Sthlm 2009, s. 69–74.
- 13 Uppgifter hämtade från *TS-tidningen* 2007:1, s. 1–10.
- 14 Av de dagstidningar som företrädde en politisk linje var cirka 70 procent borgerliga och 20 procent socialdemokratiska år 2005. Stig Hadenius, Lennart Weibull & Ingela Wadbring, *Massmedier. Press, radio och tv i den digitala tidsåldern*, 9:e rev. uppl., Sthlm 2008, s. 137.
- 15 En jämförelse kan göras mellan antalet recenserade verk i de fyra dagstidningar som ingår under alla urvalsperioder, *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet*, *Sydsvenska Dagbladet* och *Upsala Nya Tidning* under hela mars och hela oktober månad.
1906	5	6	0	2
1956	ca 20	ca 15	ca 12	ca 4
2006	ca 40	ca 50	ca 45	ca 35
OKTOBER	DN	SVD	SDS	UNT
1906	1	4	5	21
1956	ca 60	ca 50	ca 60	ca 28
2006	ca 40	ca 45	ca 70	ca 35
- 16 En god överblick ger katalogen *Kulturtidskriften 2006–2007*, utgiven av Sveriges Tidskriftsverkstäder och finansierad av Kulturrådet.
- 17 Tidskriften *Ord och Bild* ändrade 1965 stavningen till *Ord & Bild*.
- 18 Om *Kulturnytt* och andra kulturprogram i radio se Nordmark, *Finrummet och lekstugan*, s. 157.
- 19 Radioanmälningarna var oftast 3–4 minuter vilket i skriften text motsvarar 2 000–3 000 tecken.
- 20 Om kulturbevakning i TV se Nordmark, *Finrummet och lekstugan*, s. 251–255, s. 298–301; Leif Furhammar, *Sex, såpor och svenska krusbär. Television i konkurrens*, Sthlm 2006, s. 316–324; Ann Steiner, *Litteraturen i mediasambället*, 2:a uppdat., rev. och något utökade uppl., Lund 2012, s. 198–201.
- 21 Programmet från 28.3.2006 med Magnus Utvik hade till exempel tema arbetarlitteratur och då anmäldes Moa Martinsons *Kvinnor och äppelträd* (1933), Harry Martinsons *Nässlor på blomma* (1935), Elsie Johanssons *Glasfågeln* (1996), Aino Trosells *Offshore* (1991) och Lena Kallenbergs *Coola krogen* (2005). När Katherine Paterson tilldelades ALMA-priset i mars recenserades två av hennes böcker i *Gomorrön Sverige*.

- 22 Se Furhammar, *Sex, såpor och svenska krusbär*, s. 320–321.
- 23 Urval av avsnitt har gjorts efter uppgifter i *Svensk Mediedatabas*, <<http://smdb.kb.se/>>, (hämtad 2013-02-02).
- 24 Om läsrecensioner på internet se Ann Steiner, "Amatörkritik på internet", *Litteraturens offentligheter*, red. Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson, Lund 2009, s. 177–190 eller Ann Steiner, "Digital litteraturkritik", *Litteraturens nätverk. Berättande på internet*, red. Christian Lenemark, Lund 2012, s. 51–63. Dessförinnan har även Petra Söderlund studerat läsforum på nätet i *Läsarnas nätverk. Om bokläsare och Internet*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala nr 47, Uppsala 2004.
- 25 Om detta se t ex Jo Bech-Karlsen, *Kulturjournalistikk. Avkobling och tilkobling*, Oslo 1991, s. 11–12 samt Karl Erik Gustafsson, "I datorernas värld (efter 1975)", *Den svenska pressens historia IV. Bland andra massmedier (efter 1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2002, s. 367.
- 26 Avdelningen "Kultur & Nöje" hade införts 2005. 2009 slog *Uppsala Nya Tidning* ihop kultur- och nöjesredaktionerna, Kollberg, "I kulturflödets mitt i 50 år".
- 27 Oscar Hemer berättar om förändringarna på *Sydsvenska Dagbladets* kultursida i början på 1990-talet i "Kulturstriden. En kritisk tillbakablick på de inställda upproprens nittioal", *Kulturjournalistikens gränser*, red. Oscar Hemer & Malena Forsare, Umeå 2010, s. 22–37, och Ingrid Elam om *Dagens Nyheter* i "Konsten att avgå som kulturchef".doc 2000:10, s. 7–45. Om sammanslagningen av kultur och nöje i *Nerikes Allehanda* skriver Björn Gustavsson i *Farväl kultursidor*, s. 44–55.
- 28 Ett exempel på en sådan är samarbetet *Dalarnas Tidningar* där *Falu Kuriren*, *Borlänge Tidning* och ytterligare några dagstidningar ingår. Sedan 2002 samordnas även *Expressens*, *GT:s* och *Kvällspostens* kultursidor.
- 29 Leif Ove Larsen, "Forskyvningar. Kulturdekningen i norske dagsaviser 1964–2005", *Kulturjournalistikk. Pressen og den kulturelle offentligheten*, red. Karl Knapskog & Leif Ove Larsen, Oslo 2008, s. 283–325.
- 30 Wright Lunds studie *Kritikk og kommers* visar att det publicerades mer recensioner i *Dagens Nyheter* efter formatminskningen men att färre artiklar kunde kategoriseras som analyserande och nyanserande, s. 94. Håkan Lindgren undersökte på bloggen *The Loser* svenska kultursidor från fem decennier och kom även han fram till resultatet att utrymmet som ägnades kulturen var större 2005 än någonsin tidigare. Håkan Lindgren, "Kultursidor från 1995, 1985, 1975... och 1935", *The Loser*: <www.agamemnon.se/LoserKultursidor.html> 12.8.2005 (hämtat 2009-04-17).
- 31 Josefine Sternvik, *I krympt kostym. Morgontidningarnas formatförändring och dess konsekvenser*, diss. 2008, Gbg 2007, s. 85–112.
- 32 Ibid., s. 21.
- 33 Se t ex Per Rydén, "Tabloidernas krympta verklighet", *PS till den svenska pressens historia*, Skriftserien Sylwan 17, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Gbg 2006, s. 173–188.
- 34 Josefine Sternvik, "Att titta på tidningen", *00-tal* (30–31) 2009, s. 48.
- 35 Se t ex Malena Forsare, "Kritikens etik. Om professionell hållning och helhetssyn", *Kulturjournalistikens gränser*, red. Oscar Hemer & Malena Forsare, Umeå 2010, s. 51; Madeleine Grive, "Det här numret kommer inte att recenseras av *Dagens Nyheter*", *00-tal* (30–31) 2009, s. 4–6; Andreas Harbsmeier, "Gedigna sågningar & slappa hyllningar", *00-tal* (30–31) 2009, s. 39–42; Roger Holmström, "Dagskritik i omvandling", *Kritikens dimensioner. Festskrift till Tomas Forser*, red. Åsa Arping & Mats Jansson, Sthlm/Stehag 2008, s. 38–39; Ivo Holmqvist, "Cui bono – en pessimistisk betraktelse om svensk dagskritiks uppgång och fall", *Tijdschrift voor Skandinavistiek* (30) 2009:1, s. 84–85; Kertil Johansson, "Mumlarna", *Glänta* 2001:1, s. 23; MarieLouise Samuelsson, "Kritiken – en hotad frizon i förvandling", *Författaren* 2004:4, s. 4–7; Åberg, *Den vältempererade kritiken*.
- 36 Se t ex Svedjedal, "Kritiska tankar", 1998, s. 56–57 eller "Kritiska tankar", 2009, s. 167–168; Per I. Gedin, *Litteraturen i verkligheten. Om bokmarknadens historia och framtid*, 2:a rev. uppl., Sthlm 1997, s. 252; Lasse Winkler, "Litteraturkritiken saknar i dag inflytande", *Svensk Bokhandel* 2000:6, s. 21; Sternvik, "Att titta på tidningen", s. 47.
- 37 Se t ex Lena Andersson, "Produktionsförhållanden styr innehåll", *SvD* 12.2.2002; Ingrid Elam, "Kritikerns eld värmer", *Expr* 13.1.2002; Gustavsson, *Farväl kultursidor*, s. 15;

- Thomas Götselius, "Vinstkrav drabbar texterna", *DN* 10.9.2009; Anna Hallberg, "Gamla varelser och nya. Om samtidens kritiska läge", *Lyrkvännan* 2003:3, s. 89–91; John Swedenmark, "Söndag hela veckan", *00-tal* (30–31) 2009, s. 131.
- 38 Oscar Hemer & Malena Forsare, "Förord", *Kulturjournalistikens gränser*, red. Oscar Hemer & Malena Forsare, Umeå 2010, s. 7.
- 39 Madeleine Gustafsson, "Anteckningar om kritik. Inför en föreläsning för Fria seminariet i litterär kritik, hösten 2005", *Kritiker* 2006:2, s. 85.
- 40 Eva Adolffson, "Kritik, litteratur och journalistikens tvång. Några kommentarer vid ett seminarium", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1998:3/4, s. 8; Tomas Forser, "Dagspress och tidspress I. Kritikerns roll, exemplet Knut Jaensson", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1998:3–4, s. 134.
- 41 Tomas Forser, "Tabloidiseringen av det litterära samtalet. Om kritiken, dess villkor och former", *Tidskrift för Litteraturvetenskap* 1998:1, s. 67. Se även Forser, *Kritik av kritiken*, s. 150–152.
- 42 Anders Mildner, "Amatörernas utmaning. Vem behöver en kritiker när alla skriver kritik?", *Kulturjournalistikens gränser*, red. Oscar Hemer & Malena Forsare, Umeå 2010, s. 66–69. Se även Andreas Nordström, "Vadå kritiker? Det finns ju en topplista på nätet", *Expr* 13.8.2010; Jan Gradvall, "Kritikens tur", *Expr* 17.8.2010; Peter Cornell, "En utvidgad offentlighet", *Expr* 25.8.2010.
- 43 Rónán McDonald, *The Death of the Critic*, London/New York 2007.
- 44 Anders Åberg och Madeleine Grive, "Det okritiska samtalet", i Andreas Åberg, *Den vältempererade kritiken*, Sthlm 2009, s. 17.
- 45 Per Rydén, "Kritik, trots allt!", *Kritikens dimensioner. Festskrift till Tomas Forser*, red. Åsa Arping & Mats Jansson, Sthlm/Stehag 2008, s. 28. Rydén för samma resonemang i Per Rydén, "Litteraturkritikens betydelse", *Läsarnas marknad, marknadens läsare. En forskningsantologi. Litteraturutredningen i samband med Nordicom*, red. Ulla Carlsson & Jenny Johansson, SOU 2012:10, Sthlm 2012, s. 208–209; Anderberg, *Alla är vi kritiker*, s. 14–15.
- 46 Se Steiner, *Litteraturen i mediasamhället*, s. 198–199; Lars Schmidt, "Läsandets Lisa och Sluggo", *Svensk Bokhandel* 2004:15, s. 16–19. Litteraturkritiken i televisionen har även en svensk tradition som föregår de utländska förlagorna. Här kan nämnas aktualitetsmagasinet *Halvsju* som sändes från 1971 i TV1 och kaféprogram *Café Norrköping* och *Café Sundsvall* med flera. Se Nordmark, *Finrummet och lektugan*, s. 300–301.
- 47 Lasse Winkler, "Tv har tagit över litteraturkritikerns roll", *Svensk Bokhandel* 2000:6, s. 14–19; Lars Schmidt, "Maktfaktor med klös", *Svensk Bokhandel* 2006:15, s. 19.
- 48 Steiner, "Amatörkritik på internet", s. 188–189.
- 49 Obs! *Kulturradion* i P1 sände t ex hösten 2008 serien "Bloggen – litteraturkritikens död?".
- 50 Se Lundqvist, *Kultursidan*, s. 419.
- 51 Mats Holm, "'Tagging' – en svordom i kyrkan", *Svensk Bokhandel* 2004:4, s. 20–21.
- 52 Lisa Irenius, "Nu testar vi betyg på all kultur", *UNT* 17.11.2010.
- 53 Högström & Nilsson, *O&B* 2006:5, s. 134–142.
- 54 För fler jämförelser av recensionernas längd se s. 120–121.
- 55 Se Anna Hallberg, "Litteraturkritik som utmanar", *DN* 13.8.2008.
- 56 Se t ex: Andersson, "Produktionsförhållanden styr innehåll"; Elam, "Kritikerns eld värmer", Ulf Eriksson, "Litteraturkritiker samtalar för litet", *SvD* 16.9.2009; Mats Gellerfelt, "Kritiken mot kritiken – samma visa om igen", *SvD* 15.2.2002; Ulf Eriksson, "När bryter sig kritikerna ut?", *GP* 10.6.2003; Göran Greider, "Glädjande manifest", *DN* 4.9.2009; Madeleine Grive, "Kritisk reträtt", *Expr* 19.1.2010; Björn Gunnarsson, "En retorisk tuppfäktning", *Hallands Nyheter* 6.2.2010; Götselius, "Vinstkrav drabbar texterna"; Anna Hallberg, "Be inte om ursäkt – inta scenen", *GP* 14.9.2000; Anna Hallberg, "Dags bryta upp från kritikens slutstation", *DN* 14.7.2009; Kristian Lundberg, "I 000 tecken på att jag är en smurf", *GP* 14.6.2003; Kristian Lundberg, "Visst. Allt rämnar. Äntligen", *AB* 17.6.2003; Magnus William-Olsson, "Läsarna, har de övergivit kritikerna?", *AB* 16.6.2003.
- 57 Pia Bergström, *AB* 10.3.2006; Hanna Hallgren, *AB* 10.3.2006; Johan Dahlbäck, *GP* 2.10.2006.
- 58 Det fanns, som redan antytts, också ett antal framträdande skribenter som inte medverkade i tidningarna under urvalsperioderna men som bör nämnas för att ge en mer

- rättvisande bild av kåren. Madeleine Gustafsson, Birgit Munkhammar och Lotta Olsson på *Dagens Nyheter* hör hit, liksom *Svenska Dagbladets* Heidi von Born, Carl-Johan Malmberg och Annina Rabe. Så även Anders Paulrud i *Aftonbladet*, Alexandra Coelho Ahndoril och Daniela Floman på *Göteborgs-Posten*, Stig Hansén på *Helsingborgs Dagblad*, Björn af Kleen och Oline Stig på *Sydsvenska Dagbladet* och på *Vi Nina* Solomin (som under året tog över posten som litteraturredaktör från Berit Åberg).
- 59 ”Tycker du om lyrik?”, *Lyrikvännen* 2006:3–4, s. 95–111.
- 60 Se t ex Forser, *Kritik av kritiken*, s. 170–171.
- 61 Gustavsson, *Farväl kultursidor*, s. 427–429.
- 62 Se Mikael Hagner intervju med Inger Dahlman, ”Ett liv utan böcker otänkbart”, *Barometern* 7.1.2012.
- 63 Det senare gällde till exempel Bo-Ingvar Kollberg och Cristina Karlstam på *Uppsala Nya Tidning*, Ingrid P Bosseldal på *Göteborgs-Posten*, Björn Wiman på *Expressen* och Pelle Andersson på *Aftonbladet*. Utöver dessa skrev förstås flera kulturchefer och litteraturredaktörer, t ex Maria Schottenius och Åsa Beckman på *Dagens Nyheter*, Per Svensson på *Expressen*, Håkan Jaensson på *Aftonbladet*, Daniel Sandström på *Sydsvenska Dagbladet*, Carl Otto Werkelid och Kaj Schueler på *Svenska Dagbladet* och Stefan Eklund, *Borås Tidnings* kulturchef.
- 64 Se föregående kapitel, s. 70.
- 65 Forser, *Kritik av kritiken*, s. 158.
- 66 Eva-Lotta Hultén, ”Massor av kvinnor inte många”, *GP* 13.12.2002.
- 67 Ann Olsson-Gislow, ”Kulturpojkar på solsidan”, *Expr* 4.4.2003; Per Svensson, ”Sagt och ogjort”, *Expr* 4.4.2003; Ann Olsson-Gislow, ”Damrummet upptaget”, *Expr* 5.12.2003.
- 68 Wright Lund, *Kritikk og kommers*, s. 97–98.
- 69 Eva Clementi, *Bokens kapital i dagspressen. En studie av fyra stockholmstidningars litteraturbevakning*, magisteruppsats i journalistikvetenskap, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet 2005, s. 24. Clementi skriver även om sina resultat i ”Obalans”, *Expr*, 13.1.2006; Lina Samuelsson, *Det här är inte en recension. Normer i den samtida svenska litteraturkritiken*, magisteruppsats i litteraturvetenskap, Stockholms universitet 2006, s. 27.
- 70 Wright Lund, *Kritikk og kommers*, s. 108–109; Jan Fredrik Hovden & Karl Knapskog, ”Kulturjournalistiken i det norske journalistiske feltet”, *Kulturjournalistikk. Pressen og den kulturelle offentligheten*, red. Karl Atle Knapskog & Leif Ove Larsen, Oslo 2008, s. 64.
- 71 Se t ex Hallberg, ”Gamla varelser och nya”, s. 93 om en sådan intern utredning på *Göteborgs-Posten*.
- 72 Hallberg, ”Gamla varelser och nya”, s. 87.
- 73 Tomas Forser, ”I vinnarhållet”, *Expr* 17.2.2005.
- 74 Hallberg, ”Gamla varelser och nya”, s. 86.
- 75 Gustavsson, *Farväl kultursidor*, s. 19.
- 76 Ibid.
- 77 Jag räknar enbart med skönlitterära verk eftersom det är den litteratur som kritikerna i urvalet själva recenserar och eftersom debatterna gällt just de skönlitterära författarkritikerna. Att enbart tryckta verk ingår innebär att författare till genrer som till exempel (otryckt) dramatik och radioföljetonger inte inkluderas.
- 78 Fördelningen 1906 är beräknad på den grupp kritiker som jag lyckats identifiera.
- 79 Martin Röshammar, ”Kritiken som slagpåse”, *GP* 30.4.2004.
- 80 Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson diskuterar utförligt Skugges recension och debatten som följde i *Fenomenet Björn Ranelid*, Malmö 2009, s. 187–212. Se även Wright Lund, *Kritikk og kommers*, s. 116–117; Samuelsson, *Det här är inte en recension*, s. 1–2.
- 81 Magnus Eriksson, ”Skugge är alltings mått”, *SvD* 17.10.2003
- 82 Intervju i Markus Wilhelmsson, ”Här är höstens stora kulturfajt. Skugge vs Ranelid”, *Expr* 18.10.2003.
- 83 Stefan Jonsson, ”Vi förlorade en essäserie och fick ett läppgräl”, *DN* 8.10.2003.
- 84 Per Svensson, ”I bräcklig farkost”, *Expr* 19.10.2003.
- 85 Se Stefan Lindqvist, ”Det här är min Toblerone-affär”, *HD* 16.12.2006; Gabriel Bystrom, ”En möjlig hållning som kritiker”, *GP* 19.12.2006; Truls Nilsson, ”Lundberg slutar recensera böcker i HD”, *HD* 19.12.2006; Daniel Sandström, ”Sågning värd en sågning”, *SDS* 19.12.2006; Ingrid P Bosseldal, ”Nog läser vi”, *GP* 23.12.2006.

- 86 För att vara en profession krävs visserligen – även i de allra vidaste definitionerna – betydligt större självständighet och mer specialiserade arbetsformer än kritikeruppdraget hade. Det hindrar dock inte att själva professionaliseringsprocessen kan studeras. Birgit Petersson använder tyske historikern Jürgen Kockas definition av en profession: ”*En profession är ett icke-kroppsligt heltidsyrke, vars utövande förutsätter en specialiserad, systematisk utbildning. Genomgång av vissa examina krävs, vilka berättigar till speciella titlar och diplom och ger professionen dess roll i arbetsdelningen. Professioner tenderar att kräva tjänstemonopol, såväl som frihet från kontroll av andra, vare sig lekmän eller staten. Eftersom de är baserade på kompetens, professionell etik och har ett särskilt samhällsintresse, gör de anspråk på speciella materiella belöningar och högre social prestige.*” Hon kommenterar: ”Snabbt kan konstateras att vare sig dagens eller gårdagens journalistryke uppfyller de krav som ovan ställs på en profession. Vid sekelskiftet 1900 var väl i stort sett endast villkoret att inte vara ett kroppsarbete uppfyllt. Idag saknas fortfarande tjänstemonopol och självständighet i yrkesutövningen och inget absolut krav ställs på viss, specialiserad utbildning”, Birgit Petersson, *Från journalist till murvel. Journalistrykets professionalisering från 1900 till 1960-talet*, Skriftserien Sylwan 16, Gbg 2006, s. 23–24.
- 87 Det första exemplet är det som den engelske sociologen Frank Parkin kallar *social closure* och det andra vad svenske historikern Klas Åmark benämner *öppna karteller*. Se Petersson, *Från journalist till murvel*, s. 27–28.
- 88 Hallberg, ”Gamla varelser och nya”, s. 89–91.
- 89 Andersson, ”Produktionsförhållanden styr innehåll”.
- 90 Arne Ruth, ”(Går)Dagens Nyheter”, *00-tal* (30–31) 2009, s. 18.
- 91 Gustavsson, *Farväl kultursidor*, s. 430–431.
- 92 Andersson, ”Produktionsförhållanden styr innehåll”.
- 93 Norsk litteraturkritikerlag gick 1998 ihop med Norsk kunstkritikerlag och Kritikerlaget for teater, musikk og ballett och bildade Norsk kritikerlag. Om Norsk litteraturkritikerlag se *Det glatte lag*, s. 21–46.
- 94 Ulf Eriksson berättar om Fria Seminariet i Litterär Kritik i ”Kritikens gestalt. Några erfarenheter från Fria Seminariet i Litterär kritik”, *Tidskrift för Litteraturvetenskap* 2006:3–4, s. 22–32.
- 95 Se ”Kulturkritik får universitetskurs”, *UNT* 21.3.2009. Om kritikutbildningar se även Sverker Tirén, ”Kritikfabriker”, *00-tal* (30–31) 2009, s. 70–76. På Norges teknisk-naturvetenskapelige universitet i Trondheim finns masterprogrammet ”Kunstkritikk og kulturformidling”.
- 96 Se Christiansen, *Kritikarboka* och [Jimmy Vulovic], ”Romanrecensionen”, *Kulturjournalistikens grunder*, Lund 2007, s. 71–101. I Magdalena Nordensons läromedel *Opinionsjournalistik. Att skriva ledare, kolumner och recensioner*, Lund 2008 finns också några kapitel om recensioner i allmänhet, s. 179–235.
- 97 Se Sanna Björling, ”Tre frågor till DN:s Lotta Olsson. Vad skiljer recensioner av deckare från andra recensioner?”, *DN* 24.9.2006; Mats Granberg, ”Inger skriver med okuvlig energi”, *NorrkT* 14.10.2006.
- 98 Ett av de senaste kritikerpriserna är Lagercrantzén som delas ut av *Dagens Nyheter* till minne av Olof Lagercrantz kritikerverksamhet.
- 99 Se Anders Johansson i Anders Johansson, Sharon Rider & Malin Rönnblom, ”Kritikens läge. En intervju av Leila Brännström”, *Fronesis* 2011:36–37, s. 27.
- 100 *Nerikes Allehanda* utmärker sig genom att i stor utsträckning recensera verk som inte anmäls i de andra tidningarna. Det är dock inte typiskt för lokaltidningarna i övrigt att välja bort de mest kända verken. I *Borås Tidning* och *Västerbottens-Kuriren* recenseras nästan enbart de mest populära titlarna.
- 101 Siffrorna anger totalt antal recensioner i dagspress, tidskrifter, radio och TV i urvalet.
- 102 Den inhemska litteraturen utgjorde också två tredjedelar av recensionerna.
- 103 Engelska var också det överlägset vanligaste språket som skönlitteratur översattes från i Sverige. Se Kungliga bibliotekets databas *Nationalbiografen* <<http://www.kb.se/Dokument/Soka/Statistik2006.pdf>> (hämtad 2013-02-06).
- 104 Fördelningen av svensk/utländsk litteratur är ungefär 65/35 vid 1906, 60/40 vid 1956 och 67/33 vid 2006 beräknat per recension.
- 105 1906 är nästan hälften av den utländska litteratur som recenseras originalverk, dessa är dock genomgående från Norge och Danmark. 1956 utgör de en mindre andel (17

- procent) men förutom norska och danska verk ingår ett fransk originalverk och flera engelska. 2006 ingår tre utländska originalverk, två engelska och ett franskt.
- 106 Enligt *Nationalbibliografen* publicerades i 882 svenska och skönlitterära originalverk och i 929 utländska översatta till svenska (inräknat nya verk, nya upplagor och såväl barn- och ungdoms- som vuxenlitteratur).
- 107 Samma förhållande gäller i andra länder. Se t ex Guri Fjeldberg, "På pressens premisser. Hvordan øke barnebokas status i dagspressen?", *Årboka. Litteratur for barn og unge*, Oslo 2003, s. 138–145; Per Thomas Andersen, "Danjanistikk og kritikk", *Samtale med et svin. En antologi om litteraturkritikk*, red. Sissel Lie & Liv Nysted, Oslo 1995, s. 22; Ingrid Elam, "Storsäljande romaner på originalspråk recenseras fortfarande på kultursidorna. Men först när de svenska romanerna fått sitt", *DN* 15.3.2008.
- 108 2006 är 78 procent recensioner av prosa och 19 procent av lyrik. 1956 utgjorde prosarecensionerna 75 procent och de av lyrik 22 procent och 1906 var de 70 procent och lyrikanmälningarna 22 procent. 1906 recenserades även 10 procent dramatik.
- 109 Av recensionerna är 135 av mäns verk och 141 av kvinnors. Totalt är det 77 kvinnor och 85 män som recenseras. Några verk har både en manlig och kvinnlig författare. Till skillnad från tidigare är märks det inga skillnader i recensionernas längd beroende på den anmälda författarens kön.
- 110 Enligt Sveriges Författarförbund var 48 procent av deras medlemmar kvinnor och 52 procent män 2012.
- 111 Se t ex Ann Heberlein, "Kvinnor för sig och män för alla", *SDS* 4.6.2010; Clementi, *Bokens kapital i dagspressen*, s. 27; Samuelsson, *Det här är inte en recension*, s. 29.
- 112 I 30 procent av recensionerna recenserar en kvinna en annan kvinna och i 32 procent är det en man som recenserar en annan man. Det kan jämföras med 1906 då 62 procent av recensionerna (där kritikerns kön var känt) var anmälningar där män bedömde andra män och 1956 då 73 procent av anmälningarna var recensioner av män om andra mäns verk.
- 113 I 21 procent av recensionerna recenserar en man en kvinna och i 17 procent av recensionerna en kvinna en man. Motsvarande siffror 1906 är 15 respektive 10 procent och 1956 13 respektive 7 procent.
- 114 Några recensenter påpekar att den tänka målgruppen är kvinnor. Ulrika Milles, *DN* 5.10.2006, kommenterar det rosa omslaget på Janouchs roman: "Jag ser framför mig hur den här boken ligger i skötväskorna hos alla mammor till jul". Och att "den är förstas som alla böcker riktade till kvinnor i dag bekräftande knallrosa". När Andreas Ekström, *Expr* 4.10.2006, recenserar samma bok beklagar han också omslagsfärgen. Boken kan tilltala män lika mycket som kvinnor, men hur ska papporna "hitta en bok som ser ut som en sockrad Bridget Jones med sitt omslag av rosa gullegull?" undrar han. Män kan läsa kvinnor, men inte gärna rosa böcker av kvinnor.
- 115 Se t ex Mats Lundman, "Vinter i barnboksvärlden. Massgravar och betygsättning", *Författaren* 2002:3, s. 4–7.
- 116 Se t ex Kajsa Öberg Lindsten, "Tänk om man skrev på blodigt allvar", *GP* 20.11.2000; Fjeldberg, "På pressens premisser", s. 138–145; Lundman, "Vinter i barnboksvärlden"; Anna Bengtsson, "Saknas – en seriös bilderbokskritik", *Tecknaren* 2011:1, s. 22–23.
- 117 Av totalt 40 recensioner är 29 skrivna av kvinnor och 11 av män.
- 118 *Ord & Bilds* kritikredaktörer i slutet av 1990-talet skriver om sin syn på urvalsprocessen: "Tjugo recensioner om året medger inget heltäckande urval i någon genre. En indikation på vilka böcker som är viktigast kan man få via kultursidorna – redan innan en bok av Kerstin Ekman, Göran Sonnevi och Göran Tunström kommer ut är det årets händelse – men medan dagstidningarna har utrymme nog även åt debutanter och andra osäkra kort, skulle vi bli tvungna att år efter år recensera samma Frostenson, Gustafsson och Jäderlund. Om vi istället kapitulerar för våra egna idiosynkrasier kan vi bli en röst i den utopiska tidskriftskör där de personliga urvalen sammantagna ger en fullgod bevakning", Andersson & Jansson, "Experiment i kritik", s. 44. Urvalet 2006 tyder på att kritikredaktörerna åtminstone inte påtagligt ändrat inriktning.
- 119 Malin Ullgren, "Sluta dalta med bästsäljarna!", *DN* 7.12.2008. Se även debatten som utlöstes efter författaren Unni Drougges artikel om kritikernas makt: Unni Drougge, "Unni Drougge, tilltufsad konstnär, talar ut: Så förstör sadistiska kritiker mitt liv", *Expr* 26.4.2004 med svar från bland andra Kristian Lundberg, "Unniversum", *Expr* 28.4.2004;

- Maria Schottenius, "Kritiken i knivdrama", *DN* 5.5.2004; Ulrika Milles, "Hotfull, kvinnlig läsarmassa", *DN* 5.5.2004; Andreas Ekström, "Hundraåringen som slog alla rekord", *SDS* 4.9.2011; Jens Liljestrand, "Bleka gestalter", *SDS* 18.9.2011.
- 120 Se t ex Peter Hansen, "Fin i kanten - populärkulturen och den marginaliserade litteraturkritiken", *Svensk Tidskrift* 2003:2, s. 8–11; Eriksson, "När bryter sig kritikerna ut?"; Lundberg, "1 000 tecken på att jag är en smurf"; Ullgren, "Sluta dalta med bästsäljarna!"
- 121 Tomas Forser, "Tyckandets olidliga lätthet", *00-tal* (30–31) 2009, s. 22.
- 122 Swedenmark, "Söndag hela veckan", s. 131.
- 123 Bo Westlund, "Förstadagsrecensionen – en tradition på väg bort", *Svensk Bokhandel* 2008:20, s. 7–9.
- 124 Se Sven-Eric Liedman, "Dagspress och tidspress II. Förstadagsrecensionens dilemma", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1998:3–4, s. 135.
- 125 Svedjedal, "Kritiska tankar", 1998, s. 53 eller "Kritiska tankar", 2009, s. 163. Se även Martin Högröm, "Att inte recensera *Kompoststation* och alla andra verk och böcker", *O&B* 2011:4, s. 44–45.
- 126 Se Westlund, "Förstadagsrecensionen – en tradition på väg bort", s. 7.
- 127 Ann-Sofi Ljung Svensson, "Motståndets essästik. Om konsten att skriva långt och ledigt", *Kulturjournalistikens gränser*, red. Oscar Hemer & Malena Forsare, Umeå 2010, s. 88.
- 128 Det finns inga jämförbara undersökningar om andra år. Den mest snarlika är Eva Clementis studie av bokrecensioner (även facklitteratur) under en vecka i *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet*, *Expressen* och *Aftonbladet* 1984, 1994 och 2004. Medellängden 1984 låg beroende på tidning mellan ca 2 700 och 3 600 tecken och 1994 mellan ca 2 400 och 3 600. Clementis resultat pekar alltså på att recensionerna höll ungefär samma genomsnittslängd som 1956 och 2006 även 1984 och 1994, *Bokens kapital i dagspressen*, s. 19. Även andra undersökningar tyder på att förändringarna efter 1956 inte varit stora. 1968 års litteraturutredning undersökning av skönlitteraturrecensioner visade att genomsnittslängden i *Dagens Nyheter*, *Arbetarbladet* och *BLM* minskat mellan 1956 och 1968. När istället samtliga recensioner av ett verk från 1956 och ett från 1968 av samma författare jämfördes hade antalet recensioner blivit färre det senare året men texterna något längre. Man konstaterade då att andelen korta recensioner minskat men att de längre hade samma omfattning som tidigare. *En bok om böcker*, s. 460–461. Nilssons undersökning av elva dagstidningars kultursidor 1960, 1965 och 1969 i *Kulturmaterialelet i storstadspresen under 1960-talet* visade att antalet litteraturrecensioner minskat kraftigt men att längden på anmälningarna inte förändrats, s. 62–78.
- 129 Medellängden per recenserat verk i tidskrifterna var följande: *OoB* (1906): 3 521 tecken, *Dagny* (1906): 2 630 tecken, *BLM* (1956): 2 350 tecken, *Persp* (1956): 1 864 tecken, *MA* (1956): 1 158 tecken, *O&B* (2006): 5 225 tecken och *Vi* (2006): 1 089 tecken.
- 130 Forser, "I vinnarhålet".
- 131 *Expressens* Per Svensson påpekade att författare ofta var bra kritiker: "Kravspecifikation på en intressant kritiker är ju i grunden densamma som på en intressant författare: hon måste äga förmågan att skriva mothärs, det vill säga hon måste våga skriva bra", "Till kritiken av kritikerna", *Expr* 18.2.2005. *Göteborgs-Postens* Mikael van Reis menade att recensenter hade integritet nog att bedöma sina kolleger, och skulle de inte ha det så skulle det upptäckas av kulturredaktören: "Finns det ett allmänt problem i svensk litteraturkritik är det för hög rotation, fragmentariska referenssystem och en uttrycksförmåga som hellre vill vara smart pratad än i stillhet precist skriven", "Sänka skepp?", *GP* 22.2.2005. *Dagens Nyheter*s kulturchef Maria Schottenius påpekade också kulturredaktörernas förmåga att avgöra vilka kritiker som kunde recensera vilka författare utan risk för jäv. Dessutom märker läsaren om något inte står rätt till menade hon: "En kritiker med integritet visar i text efter text om han eller hon är solid eller ej. Har en kärna som ingen rubbar. Det känner läsaren", "Lyssna på rösten", *DN* 28.2.2005. Se även Aase Berg, "Fejsa narcissismen, Forser", *Expr* 19.2.2005; Kristian Lundberg, "Plånboksfrågor", *Expr* 19.2.2005; Malte Persson, "Tack för analysen, Tomas", *Expr* 19.2.2005.
- 132 Per Olov Enquist menade att det var mer internationell orientering bland kritikerna som behövdes. "Vad ger det, egentligen, för en ung författare att recensera en svensk samtidskollega? Inte ett skit. Kniven inte vässad, insikten knappast större, blicken aldrig höjd

- ovan skospetsen. För till sist var väl ändå den yttersta avsikten med unga författare på kultursidorna dels att höja blicken i kulturdebatten, vitalisera, ge utblick, dels skärpa den egna kritiska kniven”, Per Olov Enquist, ”Knivens uppgift”, *Expr* 22.2.2005.
- 133 Tomas Forser, ”I filmjökens land”, *Expr* 25.2.2005.
- 134 Pelle Andersson, ”Ikonerna & de feqa”, *AB* 28.2.2005.
- 135 Ibid. Se även Kristian Lundberg, ”Den kritiska punkten”, *Expr* 2.3.2005; Göran Greider, ”Det är värre än så!”, *AB* 3.3.2005.
- 136 Se till exempel: Anneli Rogeman, ”Litteraturkritiken lever farligt”, *SvD* 8.9.2002; Åsa Beckman, ”Jag undrar om jag någon bokhöst läst så många nervöst välvilliga recensioner”, *DN* 13.10.2007; Linna Johansson, ”Hellre jävig Zern än jädra smörja”, *Expr* 3.5.2008.
- 137 ”Litteraturgräl på kultursidor”, *SvD* 3.3.2005; Lundberg, ”Den kritiska punkten”.
- 138 Jonas Thente, ”Litterär terrorism?”, *DN* 5.10.2006.
- 139 Johan Lundberg, ”Provokation på reklambyrånivå”, *SvD* 10.10.2006; Anders Johansson, ”När kritikerna tappar koncepten”, *Expr* 10.10.2006. Se även inlägg från Åsa Beckman, ”Jig tinkir firtsitti skritti”, *DN* 11.10.2006; Pelle Andersson, ”Raattamaa gör världen tydlig”, *AB* 13.10.2006.
- 140 Annina Rabe påpekar i ”Poetiska bataljer”, *Lyrikvännen* 2010:2, att språkmaterialism är ”ett begrepp som har fått anpassa sig lite efter hur det har används, och dess ursprung är oklart. Såvitt jag kan se var det en föga språkmaterialistisk kritiker, *SvDs* Magnus Eriksson, som använde det första gången 2000, och då i en positiv recension av Björn Ranelid, knappast han heller en språkmaterialismens företrädare – i alla fall inte om man skall gå efter motståndarnas kriterier. Då är en språkmaterialist någon som medvetet skyr kommunikation och berättande poesi, någon som förkastar traditionella metaforer och ser den språkliga upplösningen som en politisk handling. Det är en poesi som hyllar fragmentet snarare än helheten, det experimenterande snarare än det erfarenhetsbaserade”, 52–53.
- 141 Therese Bohman, ”Söndra & härska”, *AB* 17.4.2007.
- 142 Se Lars Mikael Raattamaa, ”Normer är till för att brytas!”, *AB* 19.4.2007; Therese Bohman, ”Mer hur än vad”, *AB* 20.4.2007; Hanna Hallgren, ”(Sk)riv – för en ny värld”, *AB* 25.4.2007; Johan Lundberg, ”Alla har fel”, *AB* 28.4.2007; Hanna Hallgren, ”Gå nya världar till mötes”, *AB* 2.5.2007; Viktor Johansson, ”Andra normer – nytt att gilla”, *AB* 3.5.2007; Therese Bohman, ”Bryta normer är väl ingen konst”, *AB* 10.5.2007; Johan Lundberg, ”Poesi?”, *Expr* 23.5.2007; Malte Persson, ”Onödigt ensidig indignation”, *Expr* 2.5.2007.
- 143 Jesper Högström, ”Epik i kistan”, *Expr* 21.5.2007.
- 144 Krister Gustavsson, ”Från källarhållet”, *Expr* 26.5.2007.
- 145 Pelle Andersson, ”Vad det egentligen handlar om”, *AB* 30.5.2007.
- 146 Daniel Sandström, ”Kvack! I den litterära ankdammen låtsas man att allt är som förut”, *SDS* 25.5.2007.
- 147 Anders Johansson, ”Drömmen om en debatt”, *Expr* 29.5.2007.
- 148 Magnus Eriksson, ”Litteraturdebatten förs utan insatser”, *SvD* 1.6.2007.
- 149 Se Jenny Bergenmar, ”Kanske ska kvinnor inte minnas”, *GP* 21.2.2001 med svar från bland andra Ole Hessler, ”Gubbiga ugglor i mossen?”, *GP* 27.2.2001; Åsa Beckman, ”Exit existensen – enter språket”, *DN* 24.3.2001. Se även Jenny Bergenmar, ”Är du konkret, poet? Om poesikritikens estetiska tunnelseende”, *Glänta* 2001:3, s. 102–105.
- 150 ”Manifest för ett nytt litterärt decennium”, *DN* 22.8.2009 och motmanifestet ”Manifest för en olovlig litteratur”, *DN* 26.8.2009.
- 151 Jfr Merja Hurri, ”Kultursidan som slagfält. Estetisk, journalistisk och populariserande kritik i ljuset av Pierre Bourdieus och Hugh D. Duncans åskådningar”, *Nordicom-Information. Information om medie- och kommunikationsforskning i Norden*, 1995:1, s. 25–26.
- 152 Virginia Woolf, *Reviewing*, Hogarth Sixpenny Pamphlets nr 4, London 1939, s. 10.
- 153 Forser, *Kritik av kritiken*, s. 87; Åberg, *Den vältempererade kritiken*, s. 59; Merete Mazzarella, ”Dags att diskutera etiken i kulturkritiken”, *Moderna Tider* (11) 2000:okt, s. 15.
- 154 Hanna Hallgren, *AB* 10.3.1906. Se även Lena Kjersén, *VK* 10.3.2006; Henrik Petersen, *HD* 9.3.2006; Monika Tunbäck-Hanson, *GP* 10.3.2006.
- 155 Stina Jofs, *Vi* 2006:10, s. 62.

- 156 En annan recension, av Bret Easton Ellis *Lunar Park*, börjar med följande anekdot:
 ”Ibland har jag lurat i mina barn att det inte är bacon eller tomat i vissa rätter. Numera äter de tomater och själv läser jag sedan många år tillbaka deckare, science fiction – och en och annan fantasyroman. Med detta vill jag bara säga att det kan vara bra att ljuga ibland. Varje gång jag lurats in i en ny genre inser jag att det bara finns bra och dåliga böcker, inte bra och dåliga genrer. Och efter att ha läst Bret Easton Ellis *Lunar Park* inser jag att jag måste ta itu med ytterligare en genre – skräckromanen.” Pelle Andersson, *AB* 2.10.2006. För fler exempel se Jenny Tunedal, *AB* 2.10.2006; Högström & Nilsson, *O&B* 2006:5, s. 134–142; Göran Greider, *DN* 6.10.2006.
- 157 Ekström, *Expr* 4.10.2006.
- 158 Se t ex Tommy Olofsson, *SuD* 5.10.2006; Emma Tornborg, *SDS* 3.10.2006; Högström & Nilsson, *O&B* 2006:5, s. 134–142; Anna Hellgren, *NA* 5.10.2006. Eller Daniel Andersson, *NA* 9.3.2006, som inleder recensionen av australienska Les Murrays *Dikter från den efterblivna landsbygden* med att berätta: ”Jag har aldrig varit i Australien, men jag har, som de flesta, en ganska distinkt uppfattning om kontinenten.”
- 159 Andrés Stoopendaal, *O&B* 2006:5, s. 142.
- 160 Se t ex Mats Gellerfelt som skriver i ”Paris bästa ostron”, *oo-tal* (30–31) 2009, s. 78, att ”kritikern, även i seriösa fora, berättar gärna om sig själv och det är jag, jag, jag, som om inte läsaren vet att det är ’jag’ som skriver. Det var bland det första jag fick lära mig av äldre kritiker på sjuttioalet: ingen är intresserad av vad du ser från sommarhusets veranda eller att få informationer om ditt sällsliv. Jag har försökt att följa rådet. Det ska vara personligt i vår tid; kritiken som en del av kändiskulten”. Se även Åberg, *Den vältempererade kritiken*, s. 85, som menar att ”[i]nte minst i litteraturkritiken står JAGET i centrum. Om inte författarjaget befinner sig under lupp, är inte kritikern sen att placera sig själv där i ett självbespeglade syfte – texterna som recenseras och reflekteras används som redskap för att positionera sig som skribent. I centrum står inte ambitionen att ge en bild av den litterära texten och utifrån denna bild låta ett kvalificerat omdöme växa fram. Viktigare är att ge uttryck för sina egna allmänna åsikter, ofta provokationer, som ska befästa namnet på kartan av kulturskribenter”.
- 161 Hemer, ”Kulturstriden”, s. 34.
- 162 Ingrid Elam, *Jag. En fiktion*, Sthlm 2012, s. 140.
- 163 Till exempel reader-response-teorier, postmoderna teoribildningar, feministisk kritik och postkolonial kritik.
- 164 Forser, *Kritik av kritiken*, s. 163: ”Den personliga kritikens utspel kan naturligtvis vara en försäkran om ärligt uppsåt, en personlig investering i den traditionellt förtråkade ämbetsrollen. ’Jag’ är här och jag garanterar att min läsning är gjord med hull och hår, vädjar den självbiografiskt tillkännagivande kritikern. Men vi kan alltså också lägga perspektivet i litet annan vinkel och säga, att när alla andra talar om sig själva i celebritetskulturen, faller det sig naturligt att också kritikern gör det.”
- 165 Dan Sjögren, *NSD* 2.10.2006.
- 166 Petersen, *HD* 9.3.2006; Magnus Ringgren, *AB* 7.3.2006. Se även Malin Ullgren, *Expr* 10.3.2006; Marie Peterson, *DN* 10.3.2006.
- 167 P C Jersild, *O&B* 2006:1–2, s. 135–136. Se även Tunbäck-Hanson, *GP* 10.3.2006 som frågar angående Inger Alfvéns *Mandelkärnan* om hennes irritation över verket beror ”på en svaghet i kompositionen eller på att jag inte gillar att den intelligenta Laura är så lättinfluerad av männen som kommer i hennes väg? Förmodligen bådadera”.
- 168 Se t ex Mattias Fyhr, *O&B* 2006:5, s. 146–148; Stoopendaal, *O&B* 2006:5, s. 143.
- 169 Johansson, *Expr* 3.10.2006.
- 170 Se t ex Fabian Kastner, *UNT* 2.10.2006 (samma recension i *VK* 2.10.2006) som skriver om Bret Easton Ellis senaste roman: ”De som kritiserat Lunar Park för att vara splittrad, osammanhängande och överlastad tycks ha missat att också detta är en hommage till Hamlet, som ju även den är ett genrevidrigt hopkok fullt av luckor. Hur lyckat detta drag sedan är kan förstås diskuteras. Själv blir jag i alla fall både road, skrämmd, förbryllad och fascinerad.” En liknande retorik använder Lars Linder, *DN* 2.10.2006, som skriver att Kjell Espmarks tidigare verk ”hyllades för både sin fräna samtidskritik, sin intrikata komposition och sitt liksom glidande språk, som i sig fångade både glömskan och den maktlystet upplåsta falskhet som följde i dess spår. Många kritiker vände sig samtidigt skarpt mot den mjältsjuka och den ofta rent hämndlystna avsky mot människor och

- omvärld som ångade ur och mellan raderna. Själv kände jag samma motvilja, men uppfattade den som en effekt av romanernas höga verkningsgrad. Läsaren drogs in i en delvis skrämmande mental värld som möjligen bar drag av författarens egen”.
- 171 Forser, *Kritik av kritiken*, s. 199.
- 172 Mazzarella, ”Dags att diskutera etiken i kulturkritiken”, s. 14–15.
- 173 Thomas Brylla, *UNT* 11.3.2006; Ingemar Unge, *Vi* 2006:10, s. 63.
- 174 Jesper Högström, *Expr* 3.10.2006; Peter Fröberg, *UNT* 9.3.2006; Olof Broddesson, *HD* 2.10.2006; Johan Lundberg, *SvD* 2.10.2006. Se även: Högström & Nilsson, *O&B* 2006:5, s. 134–142; Marie Pettersson, *HD* 11.3.2006; Mats Gellerfelt, *SvD* 8.3.2006; Ann Gäre, *SDS* 3.10.2006; Karina Johansson, *NA* 2.10.2006; John Swedenmark, *GP* 3.10.2006; Emma Tornborg, *SDS* 2.10.2006.
- 175 Se t ex Marianne Ekenbjörn, *HD* 2.10.2006; Anne Marcusson, *UNT* 10.3.2006; Carina Waern, *HD* 6.3.2006; Jan Broberg, *SDS* 2.10.2006.
- 176 Kristoffer Moberg, *NA* 4.10.2006.
- 177 Christian Swalander, *BT* 10.3.2006; Stefan Spjut, *SvD* 7.3.2006; Magnus Eriksson, *SvD* 6.10.2006.
- 178 Annika J Hagström, *HD* 10.3.2006. Se även Anna Hellsten, *SDS* 9.3.2006; Oscar Nilsson, *SDS* 3.10.2006.
- 179 Ullgren, *Expr* 10.3.2006.
- 180 Se Jonas Thente, ”Bemötandet av årets debutanter”, *Vår Lösen* 2000:7/8, s. 472. För exempel se t ex: Magnus Persson, *SvD* 3.10.2006; Brylla, *UNT* 11.3.2006; Per Planhammar, *GP* 4.10.2006; Kristina Srbu Kjellgren, *NA* 6.10.2006.
- 181 Erik Bergqvist, *SvD* 5.10.2006; Sebastian Johans, *UNT* 4.10.2006.
- 182 Jørgensen, *Sprogblomster i spinatbedet*, s. 66.
- 183 Yukiko Duke, *SVTi* 3.3.2006; Jersild, *O&B* 2006:1–2, s. 136; Tore Winqvist, *UNT* 8.3.2006. Se även Kjersén, *VK* 10.3.2006; Olofsson, *SvD* 5.10.2006.
- 184 Exempler är många men se t ex Ekenbjörn, *HD* 2.10.2006; Peter Fröberg Idling, *Vi* 2006:10, s. 62; Andersson, *NA* 9.3.2006; Bergström, *AB* 10.3.2006; Jonas Thente, *DN* 7.3.2006; Måna N. Berger, *NA* 4.10.2006; Mattias Fyhr, *O&B* 2006:6/2007:1, s. 182; Moberg, *NA* 3.10.2006; Pia Zandelin, *Expr* 7.3.2006; Monica Braw, *SvD* 8.10.2006.
- 185 Isobel Hadley-Kamptz, *Expr* 8.3.2006. Se även Hellsten, *SDS* 9.3.2006; Pettersson, *HD* 11.3.2006; Magnus Utvik, *SVTi* 7.3.2006.
- 186 Nils Schwartz, *Expr* 9.3.2006. Se även Pia Bergström, *AB* 8.3.2006.
- 187 Andersen, ”Danjanistikk og kritikk”, s.17.
- 188 Se intervju med Carl-Johan Malmberg av Sara Stribe Pavell, ”Värdet av värden”, *oo-tal* (30–31) 2009, s. 81.
- 189 Se t ex Högström & Nilsson, *O&B* 2006:5, s. 141.
- 190 Förutom exemplen nedan se t ex: Karin Håkanson, *O&B* 2006:5, s. 149–151; Cristina Karlstam, *UNT* 6.10.2006; Linder, *DN* 2.10.2006; Magnus Haglund, *Expr* 2.10.2006; Aase Berg, *Expr* 10.3.2006; Erik Löfvendahl, *SvD* 10.3.2006; Unge, *Vi* 2006:10, s. 63; Caj Lundgren, *SvD* 10.3.2006; Maria Küchen, *UNT* 10.3.2006; Aris Fioretos, *DN* 7.3.2006; John-Henri Holmberg, *SDS* 2.10.2006.
- 191 Berit Åberg, *Vi* 2006:10, s. 63; Ylva Liljeholm, *NA* 3.10.2006; Fyhr, *O&B* 2006:5, s. 146–148. Andra exempel är Inger Alfvén som med *Mandelkärnan* velat ”än en gång [...] skriva en brett upplagd utvecklingsroman” (Inger Hullberg, *NA* 10.3.2006), Nadine Gordimer som ”drivs fortfarande av ett samhälleligt engagemang (Eriksson, *SvD* 6.10.2006) och Karin Stensdotters *Den gordiska soffan* som innehåller scener som ”har samma varseblivningsrikedom och mångbottnadhet som kännetecknade debuten”, Swedenmark, *GP* 3.10.2006.
- 192 Nils Schwartz, *Expr* 6.10.2006.
- 193 Peterson, *DN* 10.3.2006; Lennart Bromander, *AB* 6.10.2006. Se även t ex Fröberg Idling, *Vi* 2006:10, s. 62.
- 194 Elin Claeson, *SvD* 2.10.2006; Michel Ekman, *Pr* 2.3.2006; Jofs, *Vi* 2006:10, s. 62. Se även: Tunedal, *AB* 2.10.2006; Duke, *SVTi* 3.3.2006; Magnus Utvik, *SVTi* 14.3.2006.
- 195 Se Högström & Nilsson, *O&B* 2006:5, s. 141; Amelie Björck, *GP* 10.3.2006; Andreas Brunner, *SDS* 10.3.2006; Jesper Olsson, *SvD* 10.3.2006.
- 196 Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson, *Författaren som kändis*, Malmö 2011, s.14–17.
- 197 Winqvist, *UNT* 8.3.2006.

- 198 C-G Karlsson, *SVT2* 6.10.2006. En liknande tolkning görs av Lundgren, *SvD* 2.10.2006.
- 199 Olofsson, *SvD* 5.10.2006. Se även Stoopendaal, *O&B* 2006:5, s. 142–144.
- 200 Per Engström, *PI* 10.3.2006. Se även Olsson, *SvD* 10.3.2006 som skriver att "[o]m man räknar efter (Jäderlund är född 1955) och börjar läsa, så ligger det nära till hands att ge årtalen en självbiografisk innebörd" och Anne Brügge, *VK* 10.3.2006, som påpekar att "Ann Jäderlund var tolv år 1967. Puberteten, vägen från barn till kvinna, är nu forskarens material" samt Brunner, *SDS* 10.3.2006.
- 201 Björck, *GP* 10.3.2006.
- 202 Jfr Elam, *Jag*, s. 140–147.
- 203 Ann Jäderlund, *I en cylinder i vattnet av vattengråt*, Sthlm 2006, s. 31. Se t ex Sara Meidell, *VK* 9.3.2006; Pettersson, *HD* 11.3.2006; Hellsten, *SDS* 9.3.2006.
- 204 Eva Johansson, *SvD* 2.10.2006.
- 205 Dahlbäck, *GP* 2.10.2006. Se även Per-Axel Svensson, *BT* 2.10.2006, som frågar om romanen, "den autentiska utsmyckningen till, bara [är] en fejk?" och själv svarar på frågan att den "visade sig vara någonting mittemellan" och beskriver den som "halvfiktiv" och att "förekomsten av självbiografiskt stoff stundtals är ymnigt".
- 206 Jenny Högström, *HD* 3.10.2006.
- 207 Debatten om Maja Lundgrens *Myggor och tigrar* och Lars Norén *En dramatikers dagbok* har analyserats i Cristine Sarrimo, "Maja Lundgren versus Lars Norén. Det offentliga samtalets mekanismer", *Litteraturens offentligheter*, red. Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson, Lund 2009, s. 103–117. En liknande tendens märktes också i mottagandet av Carina Rydbergs *Den högsta kasten* 1997, se Christian Lenemark, *Sanna lögnar. Carina Rydberg, Stig Larsson och författarens medialisering*, diss. Gbg, Hedemora/Möklinta 2009, s. 58–60.
- 208 Anders Johansson, "Tio försök till kritik av debatten om Maja Lundgrens *Myggor och tigrar*. Ett autentiskt haveri", *O&B* 2006/2007:6/1, s. 35.
- 209 Se t ex Ivo Holmqvist artikel "Cui bono" där han beskriver sitt eget och andra kritikers reaktioner på romanen.
- 210 Hege Woxen, *O&B* 2006:1–2, s. 141.
- 211 Olofsson, *SvD* 5.10.2006. Se även Fredrik Polback, *NA* 6.3.2006, som skriver om Mikael Bergstrands *Doft av hämnd* att: "Styrkan i författarens berättelse är det verkliga ämnet och att händelserna inte på något vis är osannolika. För att förstärka detta har författaren använt sig av ett klipskt grepp, nämligen att krydda historien med faktiska brott som vi läsare känner igen från nyhetsrapporteringen". Samt Åke Leijonhufvud, *SDS* 7.3.2006, som kommenterar att "H C Andersens reaktion på den nedsablade engelska tidningsartikeln är skildrad med det självupplevdas hela styrka".
- 212 En ungdomsbok där alla huvudpersonerna har utländsk bakgrund får goda omdömen men påpekandet "att det naturligtvis kommer att smälla högre när barnen från förorten växer upp och själva skriver om sin verklighet", Suzanne Frieberg, *SDS* 3.10.2006.
- 213 Karin Nykvist, *SDS* 10.3.2006.
- 214 Kastner, *UNT/VK* 2.10.2006.
- 215 Lennart Lindskog, *VK* 9.3.2006; Jeana Jarlsbo, *SvD* 6.3.2006; Åsa Johansson, *SvD* 2.10.2006; Elin Fjellman Jaderup, *SDS* 3.10.2006. Se även Eva Johansson, *Vi* 2006:10, s. 63; Örjan Abrahamsson, *Vi* 2006:10, s. 62; Lars Ehlin, *NA* 3.10.2006; Steven Ekholm, *DN* 2.10.2006; Berit Åberg, *Vi* 2006:3, s. 75; Karlstam, *UNT* 6.10.2006; Mohamed Omar, *UNT* 5.10.2006; Jan Arnald, *GP* 9.3.2006.
- 216 Andersson, *NA* 9.3.2006.
- 217 Ulrika Kuoppa, *SVT2* 3.3.2006.
- 218 Kjersén, *VK* 10.3.2006; Måna N. Berger, *NA* 7.3.2006; Kastner, *UNT/VK* 2.10.2006; Högström, *HD* 3.10.2006.
- 219 Steiner, *Litteraturen i mediasambället*, s. 196.
- 220 Hadley-Kamptz, *Expr* 8.3.2006.
- 221 Brügge, *VK* 10.3.2006.
- 222 Förutom exemplen nedan se t ex Thente, *DN* 7.3.2006; Johansson, *Expr* 3.10.2006; Nina Lekander, *Expr* 10.3.2006; Maria Wennerström Wahrne, *UNT* 11.3.2006.
- 223 Abrahamsson, *Vi* 2006:10, s. 62.
- 224 Anne Aobadia, *SDS* 7.3.2006; Crister Enander, *HD* 10.3.2006.
- 225 Eva Beckman, *SVT2* 10.3.2006.

- 226 Sara Gordan, *DN* 4.10.2006. Se även Högström & Nilsson, *O&B* 2006:5, s. 137; Linder, *DN* 2.10.2006.
- 227 Arnald, *GP* 9.3.2006.
- 228 Diana Holmberg, *HD* 2.10.2006.
- 229 Olofsson, *SvD* 5.10.2006. Se även Woxen, *O&B* 2006:1–2, som avslutar recensionen av Kastners *Oneirine* med att "[n]ågot av det bästa med Fabian Kastners romandebut är att den väcker min läslust", s. 141.
- 230 Pernille Haugen, *Litterær mediedebatt 1998. En kamp om normer, makt og posisjoner*, Norsk Kulturråds rapportserie nr 20, Oslo 2000, s. 119.
- 231 Hellgren, *NA* 5.10.2006. Se även Jenny Rydqvist, *SDS* 6.3.2006, som beskriver läsoplevelsen av James Pattersons *En 2:a chans* som "den litterära motsvarigheten till att hetsäta jordnötter. De må smaka okej för stunden, men mätt blir man inte – och kanske inte heller sugen på mer".
- 232 Åke Leijonhufvud, *SDS* 10.3.2006; Ann-Mari Tammerman, *UNT* 11.3.2006; Hagström, *HD* 10.3.2006. Se även Gellerfelt, *SvD* 8.3.2006; Lundberg, *SvD* 2.10.2006; Margaretha Nordgren, *Vi* 2006:3, s. 74; Hellsten, *SDS* 9.3.2006; Abrahamsson, *Vi* 2006:10, s. 62; Srbu Kjellgren, *NA* 6.10.2006; Moberg, *NA* 3.10.2006.
- 233 Ingalill Mosander, *SVT2* 31.3.2006.
- 234 Jersild, *O&B* 2006:1–2, s. 136.
- 235 Anna Hallberg, *DN* 2.10.2006. Se även Unge, *Vi* 2006:10, s. 63.
- 236 Det "blir en hel del tomgångskörning" i *Gravidchock* menar Fröberg, *UNT* 9.3.2006. "För ospännande intrig och för tråkiga transportsträcker", tycker Pettersson, *HD* 11.3.2006, om samma roman. Gäre, *SDS* 3.10.2006, menar att Ingrid Olssons *Betong fjärl* betong ganska snabbt blir långtråkig och hade "vunnit på att stramas åt rejält" och Magnus Utvik tycker att Katerina Janouch *Dotter önskas* "går lite på tomgång", *SVT1* 10.10.2006.
- 237 Ullgren, *Expr* 10.3.2006. Se även Eva Ström, *GP* 10.3.2006: "Alexandra Coelho Ahndoril får mig att grubbla vidare också sedan jag slagit samman bokens pärmar."
- 238 Eva Beckman, *SVT2* 26.10.2006.
- 239 Ingalill Bergensten, *NA* 2.10.2006.
- 240 Daniela Floman, "Om att läsa Göran Sonnevis Ocean", *Kritiker* 2007:5, s. 98.
- 241 Karina Johansson, *NA* 3.10.2006. Se även Paulina Helgeson, *SvD* 9.3.2006: "Från sida ett blir läsaren fast förankrad i Agatas huvud och får ta del av hennes tankar, resonemang och känslolägen."
- 242 Nykvist, *SDS* 10.3.2006. Exempelen på detta är många. En kritiker beskriver styrkan i Niklas Rådströms skildring av H. C. Andersen som att "[o]lusten inför den med tiden ovälkomne gästen går igenom texten, man vill själv slänga ut honom genom fönstret, samtidigt som man tycker synd om honom, det är skickligt avvägt", Spjut, *SvD* 7.3.2006. En annan uttrycker att "[d]et slår gnistor av levande liv omkring H. C. Andersen och man får förmimelsen av att komma honom mycket nära" och att "[u]tan avstånd i tid och rum är man med honom", Inger Dahlman, *VK* 7.3.2006.
- 243 Jimmy Vulovic, *HD* 4.10.2006. Se även Arne Johnsson, *AB* 9.3.2006, som skriver om en diktsamling: "Jag läser boken och det är som att jag betraktar en stor målning, dunkel, sepia, kimrök, ultramarin, mörkt rött, guld, vitt som äggskal, pärlor, nej inte ens betraktar, jag är med poeten [sic] denna målning när han tar sin läsare runt i landskapet."
- 244 Duke, *SVT1* 3.3.2006. Se även: Yukiko Duke, *SVT1* 31.10.2006; Utvik, *SVT1* 7.3.2006; Utvik, *SVT1* 14.3.2006.
- 245 Andres Lokko, *Expr* 5.10.2006. Se även Karina Johansson, *NA* 5.10.2006; Nina Lekander, *Expr* 3.10.2006.
- 246 Lena Kåreland, *SvD* 6.3.2006. Se även Lekander, *Expr* 10.3.2006; Ingalill Mosander, *SVT2* 20.10.2006.
- 247 Björn Wiman, *AB* 9.3.2006; Meidell, *VK* 9.3.2006.
- 248 Peterson, *DN* 10.3.2006.
- 249 Bjerck Hagen, *Litteraturkritikk*, s. 44–48.
- 250 Anderberg, *Alla är vi kritiker*, s. 158–159.
- 251 *Ibid.*, s. 243.
- 252 *Ibid.*, s. 245.
- 253 Begreppet medielogik syftar på de typiska kommunikationsformer olika medier använder

- för att förmedla information, David L. Altheide & Robert P. Snow, *Media Logic*, Sage Library of Social Research 89, London/Beverly Hills 1979, s. 10. Vad som blir en nyhet skulle alltså bero på vilka möjligheter händelsen har enligt rådande medielogik. Se även Jesper Strömbäck, *Den medialiserade demokratin. Om journalistikens ideal, verklighet och makt*, Sthlm 2004, s. 130.
- 254 "Den historiska romanen är en livaktig genre i Sverige. Ellen Mattssons [sic] *Snö*, Stewe Claesons *Pigan i Arras* och Alexandra Coelho Ahndorils *Stjärneborg* är några exempel, medan samtiden ofta tydligare ger sig till känna i poesi och dramatik. Men vid närmare granskning är det inte sällan samtida problem som diskuteras i en avgränsad historisk tid, som lockar med sin magi och illusion av översikt", Ström, *GP* 10.3.2006. Se även Gellerfelt, *SvD* 8.3.2006, som påstår att "den internationella bokmarknaden för närvarande svämmar över av mysterier från forntiden, medeltiden eller renässansen".
- 255 Nina Lekander, *Expr* 8.3.2006. Therece Gustafsons, *BT* 9.3.2006, recension av *Gravidchock* inleds med: "Att använda mediearbetsplatser i romaner har blivit populärt. Om dessutom huvudpersonen är en ung kvinnlig reporter är det full pott." Ulrika Milles, *DN* 8.3.2006, konstaterar att "[ä]mnet är klassisk mark: den kvinnliga reporterns väg mot erkännande och insikt".
- 256 Berit Åberg, *Vi* 2006:3, s. 74. Se även Viktoria Jäderling som i en recension av Juli Zeh påpekar att "Jonathan Safran Foer, Helen Dewitt och ett gäng andra har redan undersökt möjligheterna med överbegåvade barn" och att "[p]ostmoderna sadomasochistiska lekar och slavens makt över herren är andra motiv man inte så sällan stöter på i film och litteratur" vilket får "en del att kännas slitet i Leklust", *GP* 8.10.2006.
- 257 Se Aobadia, *SDS* 7.3.2006; Gustafson, *BT* 9.3.2006.
- 258 Gustafson, *BT* 9.3.2006.
- 259 Hellsten, *SDS* 9.3.2006.
- 260 Se även Johansson, *NA* 5.10.2006, som beskriver Mats Strandbergs *Jaktsäsong* som "ännu en bok som beskriver trettioårsperiodens glädjeämnen och vändor på ett lättsamt sätt" och som platsar "i kölvatnet efter Bridget Jones". Hon berömmar även Strandberg för att han inte verkar "besitta det tvång som många andra författare inom denna genre verkar ha, att äckelbeskriva saker in i minsta detalj".
- 261 Wiman, *AB* 9.3.2006.
- 262 Se Katarina Bernhardsson, "Ätstörning som litterär störning. Berättelser om anorexi i kritisk belysning", *Litteraturens värden*, red. Anders Mortensen, Sthlm/Steag 2009, s. 248–260.
- 263 Kristian Lundberg, *HD* 8.3.2006.
- 264 Frederik Stjernfelt, "Negativismen i kulturen", i Frederik Stjernfelt & Søren Ulrik Thomsen, *Kritik av den negativa uppbyggligheten. Sju essäer* [2005], övers. Staffan Vahlquist, Sthlm 2007, s. 93.
- 265 *Ibid.*, s. 94.
- 266 Andreas Brunner, *SDS* 2.10.2006.
- 267 Förutom exempel nedan se även Lundberg, *SvD* 3.10.2006.
- 268 Johansson, *AB* 9.3.2006.
- 269 Björn Gunnarsson, *GP* 3.10.2006.
- 270 Peter Grönborg, *BT* 8.3.2006. Se även Högström & Nilsson, *O&B* 2006:5, s. 137, som anser att Sandell ibland har "en irriterande tydlig ideologi om poeten som siare, bard och sanningssägare. Det är som om hans önskan att vara Poet spärrar hans möjligheter att riktigt bli det".
- 271 Nina Lekander, *Expr* 4.10.2006.
- 272 Högström & Nilsson, *O&B* 2006:5, s. 138.
- 273 Ylva Liljeholm, *NA* 10.3.2006. Se även Bergensten, *NA* 2.10.2006; Anahita Ghazinezam, *SVT2* 3.3.2006.
- 274 Margareta Sörenson, *Expr* 6.3.2006; Swedenmark, *GP* 3.10.2006; Ekholm, *DN* 2.10.2006. Se även Enander, *HD* 10.3.2006; Karin Nykvist, *SDS* 5.10.2006.
- 275 Se Samuelsson, *Det här är inte en recension*, s. 67.
- 276 Kastner, *UNT/VK* 2.10.2006.
- 277 Berger, *NA* 7.3.2006.
- 278 Håkanson, *O&B* 2006:5, s. 151; Johansson, *Expr* 3.10.2006. Se även Åberg, *Vi* 2006:3, s. 75; Kåreland, *SvD* 6.3.2006.

- 279 Mohamed Omar, *Pr* 21.3.2006. Se även Beckman, *SVT2* 10.3.2006, som säger om Safran Foers *Extremt högt och otroligt nära* att hon när romanen var slut ”inte bara fått tillbaka tron på Jonathan Safran Foer utan faktiskt på hela mänskligheten”.
- 280 Swedenmark, *GP* 3.10.2006.
- 281 Kjersén, *VK* 10.3.2006.
- 282 Henrik Petersen, *HD* 8.10.2006.
- 283 Linda Östergaard, *O&B* 2006:5, s. 154.
- 284 Se Clemens Altgård & Håkan Sandell, *Om retrogardism*, Lund 1995. Om begreppet ”språkmaterialism” se not 140, s. 216.
- 285 Anders Cullhed, *DN* 11.3.2006.
- 286 Lindskog, *VK* 9.3.2006.
- 287 Olsson, *SvD* 10.3.2006.
- 288 Ibid.
- 289 Brunner, *SDS* 10.3.2006.
- 290 Sörenson, *Expr* 6.3.2006.
- 291 Johans, *UNT* 4.10.2006.
- 292 Lundgren, *SvD* 10.3.2006.
- 293 Winqvist, *UNT* 8.3.2006.
- 294 Lundberg, *SvD* 2.10.2006; Leijonhufvud, *SDS* 10.3.2006.
- 295 Ekman, *SvD* 2.10.2006.
- 296 Bergström, *AB* 10.3.2006.
- 297 Tunbäck-Hanson, *GP* 10.3.2006.
- 298 Ingrid P Bosseldal, *GP* 9.3.2006.
- 299 Jfr Forser, *Kritik av kritiken*, s. 158–159.
- 300 ”47 intellektuella”, ”Nej, det räcker inte!”, *AB* 13.2.2007.
- 301 Ibid.
- 302 Lenemark, *Sanna lögner*, s. 159.
- 303 Sarrimo, ”Maja Lundgren versus Lars Norén”, s. 114. Se även Lenemark, *Sanna lögner*, s. 171–177; Stig Hansén, ”Galningen Lundgren och geniet Norén – om kultursfären får bestämma”, *GT* 30.4.2008.
- 304 ”S. K. A. M. Litterärt Manifest No 1”, *Bang* 2002:4, s. 33.
- 305 Sara Stridsberg, ”En all-män-mänsklig erfarenhet?”, *Bang* 2003:2, s. 40.
- 306 Se även t ex Dilsa Demirbag-Sten, ”Är du kvinna bör du le brett”, *GP* 2.1.2009; Annika Seward Jensen, ”Om det personliga i litteraturen”, *Bang* 1998:4, s. 38–39; Unn Conradi Andersen, *Har vi henne nå? Kvinnelige forfatterskap & mediene*, Oslo 2009.
- 307 Dahlerup, ”Omedvetna attityder hos en recensent”, s. 17–24.
- 308 Berg, *Expr* 10.3.2006.
- 309 Hallgren, *AB* 10.3.2006. Se även Brügge, *VK* 10.3.2006, som först skriver ”[n]u är detta inte ett politiskt inlägg utan en blick bakåt för att se hur vi blev till, i en hemlighetsfull inskolning, i sårbar ensamhet” för att sedan ändra sig: ”Men visst är detta också politik, en flickpolitisk historieskrivning om de år som annars var 1900-talets mest radikala. Diktsamlingen kommer dessutom i en tid, då fler tjejer än någonsin hamnar i akut alkoholförgiftning, anorexia och annat självskaðebeteende.”
- 310 Förutom exemplet nedan se även Liljeholm, *NA* 10.3.2006; Sörenson, *Expr* 6.3.2006; Ann-Mari Tammerman, *UNT* 11.3.2006.
- 311 Milles, *DN* 5.10.2006.
- 312 Annika J Hagström, *HD* 4.10.2006.
- 313 Inti Chavez Perez, *Pr* 8.3.2006, diskuterar: ”Under läsandets gång får jag också en känsla av att det finns ett problem med Julio Cortázars kvinnoösyn. Jag kan inte riktigt sätta fingret på vad det är som stör, men kvinnorna är frånvarande i Lucas värld. Dom nämns bara som nåns fru, medan männen är självständiga och tydliga. Och den där misstanken om att boken har nån form av genusproblem lägger viss sordin över läsningen. Mot slutet av boken finns till exempel en rolig scen där Lucas har bakat en tårta till en tjejs födelsedag och alla gästerna på kalaset blir helt djuriska av den där tårten och jag skrattade högt. Tills Lucas kastar tårten i födelsedagsbarnets ansikte. Vad händer? Jag förstår inte. Är tårten ett brutalt skämt från författarens sida eller bara ett tecken på kvinnoförakt?” Se även Unge, *Vi* 2006:10, s. 63, som påpekar den ”lätt gubbsnuskiga reflektion” som huvudpersonen Herakles i Theodor Kallifatides roman med samma namn gör.

- 314 Hellgren, *NA* 5.10.2006.
 315 Ola Wiman, *O&B* 2006:3–4, s. 189.
 316 Johansson, *SvD* 2.10.2006. Se till exempel även Andersson, *AB* 2.10.2006: ”Jag blir livrädd när jag inser vilket samhälle Ellis lever i. Ellis far, Ellis själv, Ellis son... Patrick Bateman... alla är de störda produkter av Amerika – ett samhälle som inte kan ta hand om sina barn. Och det samhället är, precis som mitt, i högsta grad på riktigt.” Och Högström, *HD* 3.10.2006: ”Jag är mer intresserad av den dysfunktionella tillvaro som råder i den rika förstaden, där barnen går på psykofarmaka, föräldrarna håller veder- värdiga middagsbjudningar och skolorna är bevakade av beväpnade vakter. Allt det som hör den här världen till – rundorna hos familjeterapeuten, den spända tystnaden när Bret stiger in i Robbys tonårsrum och samtalet med en hysterisk och berusad mamma efter ett föräldramöte – är helt enkelt kusligt så det räcker.”
 317 Svensson, *BT* 2.10.2006.
 318 Gellerfelt, *SvD* 8.3.2006; Lundberg, *SvD* 2.10.2006. Se även Högström & Nilsson, *O&B* 2006:5, s. 134, som påpekar ”[j]ag vet, man får inte skriva om poeternas kroppar” och Arnald, *GP* 9.3.2006, som kommenterar angående Håkan Sandell att ”[f]å poeter av i dag kan slänga ur sig så mycket politiskt inkorrekt: ’kvinnor älskar kroppskult, sundhet, / de är verkligen de sista grekerna’”.
 319 Recensionen är återgiven med författarens tillstånd.
 320 Se t ex Lundman, ”Vinter i barnboksvärlden”.
 321 Se Åsa Beckmans svar ”Öva er i att lämna ert kön!”, *DN* 24.11.1988.
 322 Se Andersson, ”Ikonerna & de feга kritikerna”.
 323 Se t ex Petersen, *HD* 8.10.2006; Östergaard, *O&B* 2006:5; Olsson, *SvD* 10.3.2006; Lindskog, *VK* 9.3.2006.
 324 I kapitlet om Ann Jäderlunds, Birgitta Lillpers och Katarina Frostensons 1980-tals- diktning i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* beskriver Åsa Beckman att ett gemensamt drag var just att de ”vänder ryggen åt modernismens stolta strävan efter ett autentiskt jag. Det jag som träder fram i dikterna är istället spritt. Det märks tydligast på att dess kropp inte hänger ihop. Diktjaget kan titta på sin hand och inte känna igen den eller höra sin egen röst och inte veta var den kommer ifrån”, ”Den herrelösa dikten”, *Nordisk kvinno- litteraturhistoria Band IV. På jorden. 1960–1990*, red. Elisabeth Møller Jensen m.fl., Höganäs 1997, s. 478–479.
 325 Se Stribe Pavell, ”Värdet av värden”, s. 81.

AVSLUTNING

- 1 Nina Björk, ”Sjärens spegel”, *O&B* 1997:2, s. 80–81.
 2 Foucault, *Diskursens ordning*, s. 7.
 3 Ibid., s. 7–15.
 4 Foucault, ”Diskursen ska inte uppfattas som...”, s. 182.
 5 Se Foucault, *Diskursens ordning*, s. 15–16.
 6 Ibid., s. 19–20.
 7 Jfr ett av kritikexperimenten i *O&B* 1997:2 där kritikern får i uppdrag att recensera en etablerad författare som om han eller hon vore en debutant och därmed ”berövas den genealogiska kontexten”, s. 59.
 8 Ett intressant exempel är när en kritiker kallade en författares verk debut, trots att samma författare skrivit flera verk tidigare. Kritikern ansåg dem dock alltför amatörmässig för att räknas in i författarskapet. Se föregående kapitel, s. 41–42.
 9 Foucault, *Diskursens ordning*, s. 21.
 10 Svensson, *Klara Johanson som kritiker*, s. 42.
 11 Foucault, *Diskursens ordning*, s. 24.
 12 Ibid., s. 25.
 13 Jag använder det nuvarande namnet litteraturvetenskap som en övergripande beteckning för all akademisk forskning om litteratur även om disciplinen under mina undersökningsperioder gått under andra namn.
 14 Jfr Foucault, *Diskursens ordning*, s. 13.

- 15 Ibid., s. 10–14.
- 16 Ibid., s. 11–12.
- 17 Jens Ganman, ”Besinningslöst och roligt med fitness”, *Östersunds-Posten* 23.1.2012.
 Se t ex Hanna Fahl, ”Rätt som det är upptäcker man att man inte alls var särskilt kul”, *DN* 28.1.2012; Eva Berglund, ”Ganman gör mig förbannad och besviken”, *Östersunds-Posten* 25.1.2012. När recensionen publicerades på tidningens hemsida finns möjlighet för läsarna att kommentera den vilket många gjorde: <<http://op.se/kulturnoje/recensioner/1.4310779-besinningslost-ochroligt-med-fitness>> (hämtad 2013-03-14).
 Några av dem publicerades också i *Östersunds-Posten* 25.1.2012.
- 18 <<http://op.se/kulturnoje/recensioner/1.4310779-besinningslost-och-roligt-med-fitness>> (hämtad 2013-03-14).
- 19 Jens Ganman, ”Liv Strömqvist behövs definitivt” [sic], *Östersunds-Posten* 25.1.2012.
- 20 Se t ex Carlson, *Persp* 1956:8, s. 377; Trotzig, *BLM*, 1956:8, s. 658–660.
- 21 Foucault, *Diskursens ordning*, s. 8.
- 22 Se Samuelsson, *Det här är inte en recension*, s. 70.
- 23 Foucault, *Diskursens ordning*, s. 8.
- 24 Jfr de resonemang Foucault för i *Viljan att veta* om diskursen om den mänskliga sexualiteten, s. 35–41.
- 25 Foucault, *Diskursens ordning*, s. 7; s. 26.
- 26 Sveriges Författarförbund är initiativtagare till och organiserar Kritikerforum.
 Se <www.forfattarforbundet.se> och <www.kritikerforum.se> (hämtade 2013-03-14).
- 27 Foucault, *Diskursens ordning*, s. 26.
- 28 Lundqvist, *Kultursidan*, s. 422; Clas Barkman & Georg Cederskog, ”SvD:s kulturdel i graven”, *DN* 21.9.2012.
- 29 Arne Melberg, ”På Twitter kan ingen höra dig tänka”, *SvD* 8.9.2012.
- 30 Trendspanaren Ross Dawson har på bloggen *Trends in the Living Networks* förutspått papperstidningens död i Sverige till 2025, <http://rossdawsonblog.com/weblog/archives/2010/10/launch_of_newsp.html> (hämtad 2013-03-14).
 Boken status som artefakt är också under omprövning. Att den nya tekniken har gjort det billigt och enkelt för vem som helst att publicera och distribuera böcker, att ISBN-nummer går att köpa och att litteratur kan produceras av dataprogram och spridas som e-postspam väcker frågan om vad som är ett litterärt verk, vem som är en författare och vilken roll bokförlag och andra aktörer i den litterära institutionens har. Se Rasmus Fleischer, *Boken*, Sthlm 2011.

Källor och litteratur

UNDERSÖKT MATERIAL

Recensioner 1906

- [Atterbom, John], "Bokvärlden", *GHT* 27.3.1906, rec. av Nils Wilhelm Lundh, *Mars*
–, "Bokvärlden", *GHT* 9.10.1906, rec. av Ernst Didring, *Kronans kaka*
–, "Bokvärlden", *GHT* 18.10.1906, rec. av Holger Drachmann, *Hr. Oluf han rider*
–, "Bokvärlden", *GHT* 25.10.1906, rec. av Anna Wahlenberg, *Förbrytare*
–, "Bokvärlden", *GHT* 30.10.1906, rec. av Ellen Lundberg, *Sånger och syner*
[Bergman, Bo], "Nya diktsamlingar", *DN* 23.3.1906, rec. av Sven Lidman, *Källorna*; Vilhelm Ekelund, *Hafvets stjärna*
–, "Danska böcker", *DN* 16.10.1906, rec. av Viggo Stuckenbergs, *Sidste Digte*; Emma Gad, *Den mystiske Arv*
–, "Ett svenskt versdrama", *DN* 18.10.1906, rec. av Anders Österling, *Nattens röster*
–, "Svensk prosakonst", *DN* 30.10.1906, rec. av Anna Wahlenberg, *Förbrytare*
–, "Hjalmar Söderbergs nya bok", *DN* 27.10.1906, rec. av Hjalmar Söderberg, *Gertrud*
[Blanche, Thore], "Översättningslitteratur", *AB* 30.10.1906, rec. av Oscar Wilde, *Spöket på Canterville*; Katherine Cecil Thurston, *John Chilcote M. P.*; William Magnay, *En öfvermänniska*
[Brunius, August], "Litteratur", *SvD* 4.10.1906, rec. av Christian Krohg, *Dissonantser*
–, "Litteratur", *SvD* 22.10.1906, rec. av Mathilda Mallings, *Hennes hjälte*; Anna Wahlenberg, *Förbrytare*
[Bäckström, Birger], "Boknytt", *GP* 1.3.1906, rec. av Jonas Lie, *Östen för sol, Vesten för maane og bagom Babylons taarn*; Karin Michaëlis, *De smaa Mennesker*; Jens Zeitlitz Kielland, *To Brødre*
–, "Boknytt", *GP* 9.3.1906, rec. av Arvid Järnefelt, *Helena*
–, "Göran Dellings", *GP* 15.3.1906, rec. av Karl-Erik Forsslund, *Göran Dellings*
–, "Boknytt", *GP* 23.3.1906, rec. av Sigurd Mathiesen, *Nag*
–, "Boknytt", *GP* 29.3.1906, rec. av Georg von Ompteda, *Herzelöide*
–, "Boknytt", *GP* 9.10.1906, rec. av Anatole France, *Ametistringen*; Fredrik van Eeden, *Ute bland människorna*
–, "Björnsons nya bok", *GP* 16.10.1906, rec. av Bjørnstjerne Bjørnson, *Mary*
–, "Boknytt", *GP* 26.10.1906, rec. av Hugo Öberg, *Allt under himmelens fäste...*; Ernst Didring, *Kronans kaka*
Böök, Fredrik, "Svensk berättarkonst", *OoB* 1906, rec. av Anna Wahlengrens, *Den syndiga, gamla mäniskan*; Anna Wahlengrens, *Två slags folk*; Elisabeth Kuylenstierna-Wensters, *Lifvets röster*; Maria-Rieck Müllers, *Flyttfågeln*; Ellen Westers, *Anna Elisabet Lindons*; Annie Quidings, *Fru Fannys son*; Marika Cederströms, *Janinas hjärta*, s. 60–64
–, "Svensk berättarkonst II", *OoB* 1906, rec. av Henning von Melsted, *Kvinnoöden*; Gustaf Ullmans, *Fast mark*; Hugo Öbergs, *Sonen*; Gustaf Hellströms, *Ungkarlar*; Gustaf Hellströms, *När mannen vaknar*; K. G. Ossian-Nilssons, *Marx Meyer på Varberg*; Mathilda Mallings, *Lady Elizabeth Percy*; August Strindbergs, *Historiska miniatyrer*, s. 121–126
–, "Svenska romaner", *OoB* 1906, rec. av Axel Lundegårds, *Drottning Margareta*, *Valdemar Danekonungs dotter*; Jane Gernandt-Claines, *När sjön går hög*; Henning Berger, *Ysail*; Hjalmar Söderbergs, *Doktor Glas*; Gustaf af Geijerstams, *Farliga makter*, s. 230–240
–, "Svensk lyrik", *OoB* 1906, rec. av Daniel Fallströms, *I gyllenrödt*; Daniel Fallströms, *Hvita syrener*; Bertel Gripenbergs, *Gallergrinden*; Sigurd Agrells, *Solitudo*; Gustaf Ullmans, *Caprifol*; Axel Kumliens, *Stigar och stråk*; Peter Nordens, *Jungfru Solsken*; Axel Klinckowströms, *Örnstjuren*, s. 490–496
–, "Ur bokmarknaden", *OoB* 1906, rec. Vilhelm Ekelunds, *Hafvets stjärna*, s. 622–623
–, "Svensk lyrik II", *OoB* 1906, rec. av Sven Lidmans, *Källorna*; Anders Österlings, *Offerkransar*; Nils Wohlin, *Strofer*; Karl-Erik Forsslunds, *Landliga låtar*; Ola Hanssons, *Det*

- förlofvade landet; Unga poeter. Ett urval av Sveriges yngsta lyrik*, s. 549–553
- , "Svensk berättarkonst", *OoB* 1906, rec. av Hugo Öberg, *Makter*; Sigge Almén, *Kumlagården*; Karl-Erik Forsslund, *Göran Delling*; Sigfrid Siwertz, *Margot*; Henning von Melsted, *Fantomen*; Gustaf Ullman, *Tord*; Mathilda Malling, *En springande gnista*; Anna Wahlenberg, *Förbrytare*; Nils Wilhelm Lundh, *Mars*, s. 662–668
- [Cederschiöld, Maria], "Konst och litteratur", *AB* 23.10.1906, rec. av Eli Heiki [Laura Fitinghoff], *Vid gränsen*
- D., "Böcker", *NDA* 26.10.1906, rec. av Anna Egman, *Två kvinnoöden*; Edvard Egeberg, *Smaa oplevelser*
- [Drysen, Samuel], "Mary. Björnstjerne Björnsons nya bok", *DN* 4.10.1906, rec. av Björnstjerne Björnson, *Mary*
- , "Sigurds sista bok", *DN* 30.10.1906, rec. av Sigurd [Alfred Hedenstierna], *Petterssons Lina* [Ekenstierna, Fanny], "Norsk och dansk skönlitteratur I", *Dagny* 1906:1, rec. av Jenny Blicher-Clausen, *Sonja*; Charlotte Eilersgaard, *Familjen Helwig*; Charlotte Eilersgaard, *Fru Direktörskan*, s. 29–30
- , "Norsk och dansk skönlitteratur II", *Dagny* 1906:3, rec. av Thit Jensen *Martyrium*; Alvide Prydz, *Akkorder*; Berndt Lie, *Vildfugl*, s. 79–80
- , "Litteratur", *Dagny* 1906:4–5, rec. av Guy Thorne, *Natt*, s. 114–115
- , "Litteratur", *Dagny* 1906:11, rec. av Elisabeth Schøyen, *Den hvita slafvinnan*, s. 266–267
- , "Litteratur", *Dagny* 1906:14, rec. av Jane Gernandt Claine, *När sjön går hög*, s. 317
- , "Litteratur", *Dagny* 1906:18, rec. av *Den långa dagen*, s. 416–417
- , "Litteratur", *Dagny* 1906:18, rec. av Mathilda Roos, *En springande gnista*, s. 417–418
- , "Litteratur", *Dagny* 1906:18, rec. av Eli Heiki, *Vid gränsen*, s. 418–419
- , "Litteratur", *Dagny* 1906:18, rec. av *Den långa dagen*, s. 416–417
- , "Litteratur", *Dagny* 1906:19–20, rec. av Christina Nilsson, *Två kvinnor*, s. 444
- [Fleetwood, Clara], "Litteratur", *Dagny* 1906:14, rec. Hjalmar Bergman, *Solviro*, s. 318–319
- [Fogelqvist, Torsten], "Böcker", *UNT* 2.3.1906, rec. av Georges Rodenbach, *Det döda Brügge*
- , "Böcker", *UNT* 24.10.1906, rec. av Anders Österling, *Nattens röster*
- [Friesen, Mia von], "Litteratur", *VL* 1.10.1906, rec. av Ernst Didring, *Kronans kaka*
- , "Litteratur", *VL* 18.10.1906, rec. av mrs Campbell Praed, *Nyria*
- , "Litteratur", *VL* 20.10.1906, rec. av Anna Wahlenberg, *Förbrytare*
- , "Litteratur", *VL* 20.10.1906, rec. av *Den långa dagen*
- Hedberg, Tor, "Litteratur", *SvD* 12.10.1906, rec. av Björnstjerne Björnson, *Mary*
- Jensen, Alfred, "Det röda skrattet", *StD* 25.3.1906, rec. av Leonid Andrejev, *Det röda skrattet*
- J. M., "Böcker", *UNT* 13.3.1906, rec. av *Dantes gudomliga komedi*
- [Johanson, Klara], "Ur bokmarknaden", *OoB* 1906, rec. av A. T. Gellerstedt, *Från hult och täppor*, s. 350–351
- , "Böcker från Svensk-Amerika", *StD* 11.3.1906, rec. av *Prärieblomman*; Birger Sandzén, *Med pensel och penna*
- , "Danska uppgörelseromaner", *StD* 14.10.1906, rec. av Henrik Pontoppidan, *Lykke-Per*; Vilhelm Thaning, *Den store appetit*; Martin Andersen Nexö, *Pelle Erobreren*
- , "Tyska romaner", *StD* 26.10.1906, rec. av Wilhelm Speck, *Två själar*; Hanns von Zobeltitz, *Arbete*
- , "Versböcker", *StD* 28.10.1906, rec. av Ellen Lundberg, *Sånger och syner*; Elsa Ribbing, *Fördolda rikedomar*; Harald Jacobsson, *Geysir*
- [Johnsson, Harald], "Nya böcker", *Arb* 23.3.1906, rec. av Vilhelm Ekelund, *Hafvets stjärna*
- [Kræmer, Vera von], "Litteratur", *SocD* 24.3.1906, rec. av Nils Wilhelm Lundh, *Mars*
- , "Litteratur", *SocD* 20.10.1906, rec. av Anders Österling, *Nattens röster*
- [Kuylenstierna, Alexis], "Uppgörelsen", *DN* 10.10.1906, rec. av Sigbrand [Evert Sylvander], *Uppgörelsen*
- [Larsson, Hans Emil], "Litteratur", *SDS* 27.10.1906, rec. av Anders Österling, *Nattens röster*
- Levertin, Oscar, "Nya diktsamlingar I", *SvD* 8.3.1906, rec. av Axel Klinckowström, *Örnsjö-tjuven*
- , "Nya diktsamlingar II", *SvD* 11.3.1906, rec. av Vilhelm Ekelund, *Hafvets stjärna*; Sven Lidman, *Källorna*
- , "Litteratur", *SvD* 19.3.1906, rec. av Hjalmar Procopé, *Mot öknen*; Hjalmar Procopé, *Belsazars gästabud*
- , "Litteratur", *SvD* 29.3.1906, rec. av Gustav Frenssen, *Hilligenlei*

- [Lidforss, Bengt], "Nya böcker", *Arb* 10.3.1906, rec. av Gustaf af Geijerstam, *Farliga makter*
- , "Nya böcker", *Arb* 11.10.1906, rec. av Leon Larsson, *Ur djupet*
- Mortensen, Johan, "Litteratur", *SvD* 19.10.1906, rec. av Anders Österling, *Nattens röster*
- [Nordensvan, Georg], "Svensk prosakonst", *DN* 26.3.1906, rec. av Karl-Erik Forsslund, *Göran Delling*
- , "Björnsons Mary", *DN* 14.10.1906, rec. av Bjørnstjerne Bjørnson, *Mary*
- N. P., "Kronans kaka", *NDA* 3.10.1906, rec. av Ernst Didring, *Kronans kaka*
- , "Litterärt okynne", *NDA* 9.10.1906, rec. av Sigbrand, *Uppgårelsen*
- , "En lögn-symfoni", *NDA* 10.10.1906, rec. av Stellan Rye, *Lögnens ansigter*
- , "Ur samtidens historia", *NDA* 22.10.1906, rec. av Vilhelm Thaning, *Den store appetit*
- , "Små bokanmälningar", *NDA* 24.10.1906, rec. av Karin Hultman, *Sjukhusinteriörer*
- ns, "Litterärt", *StD* 2.10.1906, rec. av Gilbert Parker, *Donovan Pascha*
- , "Litterärt", *StD* 14.10.1906, rec. av Harris Burland, *Den svarta automobilen*
- , "Litterärt", *StD* 15.10.1906, rec. av Mrs Humphrey Ward, *Fenuicks karriär*
- , "Litterärt", *StD* 17.10.1906, rec. av Karin Hultman, *Sjukhusinteriörer*
- , "Fabriksflickor", *StD* 19.10.1906, rec. av *Den långa dagen*
- , "Böcker om unga flickor", *StD* 21.10.1906, rec. av Charlotte Eilersgaard, *Mors lille Pige*;
- Ingeborg Maria Sick, *Else*; Bernt Lie, *Vildfågel*
- , "Litterärt", *StD* 24.10.1906, rec. av Archibald Clavering Gunter, *Mademoiselle de Brécourt från Paris*
- O. M., "Hilligenlei", *StD* 23.3.1906, rec. av Gustav Frenssen, *Hilligenlei*
- [Renholm, Gottfried], "Böcker", *NDA* 27.10.1906, rec. av Sophie von Knorring, *Torparen och hans omgivning*; Hanns von Zobeltitz, *Arbete*; Gustava Svanström, *Daniel*; *Den långa dagen*.
- [Rosén, Olof], "Från bergen och skogarna I och II", *SvD* 2–3.3.1906, rec. av Karl-Erik Forsslund, *Göran Delling*
- Ruhe, Algot, "Kronans kaka", *Arbt* 4.10.1906, rec. av Ernst Didring, *Kronans kaka*
- [Runström, J. A.], "Konst och litteratur", *AB* 28.3.1906, rec. av Olof Högberg, *Den stora vreden*
- , "Konst och litteratur", *AB* 31.3.1906, rec. av Axel Klinckowström, *Örnsjö-tjuren*
- , "Konst och litteratur", *AB* 19.10.1906, rec. av Nils Gustaf [Nils Krok], *Saul*
- [Svensén, Emil], "Konst och litteratur", *AB* 27.10.1906, rec. av Olof Högberg, *Den stora vreden*
- [Svensson, Nils Peter], "Bokvärlden", *GHT* 16.3.1906, rec. av Vilhelm Ekelund, *Hafvets stjärna*
- , "En bok från 'det drömmande Flandern'", *GHT* 10.10.1906, rec. av Georges Rodenbach, *Klockspelaren*
- , "Bokvärlden", *GHT* 25.10.1906, rec. av Viggo Stuckenberg, *Sidste Digte*
- t. –t., "Litteratur", *SDS* 14.10.1906, rec. av Olof Hermelin, *Gåtor på tidens strand*
- Söderberg, Verner, "Litterärt", *StD* 11.10.1906, rec. av Sigbrand, *Uppgårelsen*
- [Söderman, Sven], "Oscar Wildes berättelser på svenska", *StD* 23.3.1906, rec. av Oscar Wilde, *Spöket på Canterville och andra noveller och sagor*
- , "Litterärt", *StD* 21.10.1906, rec. av Mathilda Malling, *Hennes hjälte*
- , "Gurre", *StD* 22.10.1906, rec. av Holger Drachmann, *Gurre*
- , "Drachmanns nya drama", *StD* 28.10.1906, rec. av Holger Drachmann, *Hr. Oluf han rider*
- [Thorburn, Mildred], "Litteratur", *Dagny* 1906:9, rec. av Karl-Erik Forsslund, *Göran Delling*, s. 210–212
- , "Litteratur", *Dagny* 1906:9, rec. av Eliza Orzeszko, *Gästabudet*, s. 212–213
- , "Litteratur", *Dagny* 1906:19–20, rec. av Anna Petri, *Lovisa Svenssons lefnadsminnen*, s. 443–444
- [Uppström, Aivva], "Litteratur", *Dagny* 1906:7–8, rec. av Nils Wilhelm Lundh, *Mars*, s. 185–186
- , "Litteratur", *Dagny* 1906:7–8, rec. av Lafcadio Hearn, *Natalika*, s. 187–188
- , "Litteratur", *Dagny* 1906:19–20, rec. av Anna Maria Roos, *Svipdags saga*, s. 442–443
- [Warburg, Karl], "Mary". Björnsons nya bok", *GHT* 11.10.1906, rec. av Bjørnstjerne Bjørnson, *Mary*
- , "Bokvärlden", *GHT* 23.10.1906, rec. av Anders Österling, *Nattens röster*
- , "Bokvärlden", *GHT* 31.10.1906, rec. av Hjalmar Söderberg, *Gertrud*
- [Vetterlund, Fredrik], "Konst och litteratur", *AB* 7.3.1906, rec. av Gabriel Scott, *Det flyvende bord*

- , ”Konst och litteratur”, *AB* 7.3.1906, rec. av Oskar Hoffmann, *Bland Marsmänniskor*
- , ”Konst och litteratur”, *AB* 21.3.1906, rec. av Lafcadio Hearn, *Natalika*
- , ”Konst och litteratur”, *AB* 8.10.1906, rec. av Ernst Didring, *Kronans kaka*
- , ”Konst och litteratur”, *AB* 30.10.1906, rec. av Holger Drachmann, *Hr. Oluf han rider*
- , ”Konst och litteratur”, *AB* 31.10.1906, rec. av Antonio Beltramelli, *Naturbarn*
- [Wirsn, Carl David af], ”Litteratur”, *VL* 2.3.1906, rec. av Guy Thorne, *Natt I, II*
- , ”Litteratur”, *VL* 9.3.1906, rec. av Vilhelm Ekelund, *Hafvets stjärna*
- , ”Litteratur”, *VL* 16.3.1906, rec. av Sven Lidman *Källorna*; Sven Lidman, *Primavera*
- , ”Litteratur”, *VL* 19.10.1906, rec. av Elsa Ribbing, *Fördolda rikedomar*
- , ”Litteratur”, *VL* 26.10.1906, rec. av Anders Österling, *Nattens röster*
- X., ”Litterärt”, *StD* 6.3.1906, rec. av Georg von Ompteda, *Herzeloide*

Osignerade recensioner:

- ”Mary. Bjørnstjerne Bjørnsons nya bok”, *AB* 4.10.1906, rec. av Bjørnstjerne Bjørnson, *Mary*
- ”Korta anmälningar”, *DN* 12.3.1906, rec. av Hermann Hesse, *Peter Camenzind*; Axel Klinckowström, *Örnstj-tjuven*
- ”Ur grannländernas litteratur”, *DN* 27.10.1906, rec. av Holger Drachmann, *Hr. Oluf han rider*; Christian Krohg, *Dissonanser*; Karin Michaëlis, *Tommelise*; Harald Raage, *Fru Berete*
- ”Korta anmälningar”, *DN* 29.10.1906, rec. av Mathilda Malling, *Hennes hjälte*
- ”Den stora vreden”, *DN* 28.10.1906, rec. av Olof Högberg, *Den stora vreden*
- ”Literatur”, *SocD* 27.10.1906, rec. av Anna Wahlenberg, *Förbrytare*; Mathilda Malling, *Hennes hjälte*
- ”Litteratur”, *VL* 16.10.1906, rec. av Karin Hultman, *Sjukhusinteriörer*
- ”Litteratur”, *VL* 23.10.1906, rec. av Sigbrand, *Uppgörelsen*

Recensioner 1956

- Abenius, Margit, ”Aniaras färd”, *BLM* 1956:8, rec. av Harry Martinson, *Aniara*, s. 652–654
- , ”Uppväxtår”, *BLM* 1956:8, rec. av Eva Berggrén, *Den svarta trädgården*; Maj Birkstam, *Eva Ingen*, s. 664–666
- Adlerberth, Roland, ”The Noble Art of Cartooning”, *BLM* 1956:3, rec. av James Rössel, *25 amerikanska skämttecknare*; Thorvald Gahlin, *Salon Gahlin 1955*; Poul Strøyer, *Strøyers dagbok 1955*, s. 236–237
- , ”Händelser på resor”, *BLM* 1956:8, rec. av Josef Martin Bauer, *Så långt benen bär*, s. 672
- , ”Essex-traden”, *Expr* 5.10.1956, rec. av Olive Eckerson, *Drottningens gunstling*
- Ahlstrand, Kerstin, ”Påfrestande”, *Expr* 7.10.1956, rec. av Margaret Bell Houston, *Bortom horisonten*
- [Arwastsson, Hans Erik], ”Lipizzaner-historia”, *SDS* 3.10.1956, rec. av Arthur-Heinz Lehmann, *Majestäten och vi*
- [Asplund, Uno], ”Politiskt raffel”, *GHT* 8.3.1956, rec. av David Dodge, *Ljusen från Skaro*
- , ”Väg till undergången”, *GHT* 3.10.1956, rec. av Evan Hunter, *Det lätta steget*
- Bergkvist, Sven O., ”Stad och land”, *MA* 1956:42, rec. av Jan Olof Olsson, *Årsklass 39*; Jan Myrdal, *Att bli och vara*; Helmer Stuge, *Puraks söner*, s. 19
- Bergman, Petter, ”Vid hungerns vändkrets”, *BLM* 1956:3, rec. av Henry Miller, *Kräftans vändkrets*, s. 230
- Bergström, Kurt, ”Smärtans hus”, *Arbbl* 8.3.1956, rec. av Mario Tobino, *Kvinnorna i Magliano*
- Borglund, Tore, ”Korta recensioner”, *Persp* 1956:3, rec. av Erik Rostböll, *Lysen*, s. 134–135
- , ”Sonat”, *Persp* 1956:8, rec. av Gunnar Gunnarsson, *Sonat vid havet*, s. 383
- , ”En skolroman”, *Persp* 1956:8, rec. av Jens Bjørneboe, *Jonas*, s. 383–384
- Bouleau, Ann, ”Exotiska äventyrskor blir borgerliga sedesamma fruar”, *Expr* 7.10.1956, rec. av Karin Hellstedt, *Olga*; Nicole, *Lejonen är lösa*
- Branting, Jacob, ”Sagor om särlingar”, *MT* 7.3.1956, rec. av Beppe Wolgers, *Djur som inte...*
- , ”Ringvrakens marknad”, *MT* 5.10.1956, rec. av Olle Länsberg, *Den hårda leken*
- Bäckström, Lars, ”Intellektuell och puritan”, *UNT* 5.3.1956, rec. av Artur Lundkvist, *Dikter 1928–1954*
- , ”Ord droppvis”, *UNT* 4.10.1956, rec. av Axel Liffner, *Glanslöst*

- , "Ikaros och tyngderna", *UNT* 5.10.1956, rec. av Johannes Edfelt, *Under Saturnus*
Bäckström, Tord, "Två danska skådespel", *GHT* 6.3.1956, rec. av Finn Methling, *Maaske*;
Knud Sönderby, *Kvindernes oprør*
- , "Gammalt vin på ny lägel", *GHT* 3.10.1956, rec. av Ivan Oljelund, *I gudarnas knän*
Carlson, Stig, "Gustav Sandgrens nya roman", *MT* 1.10.1956, rec. av Gustav Sandgren,
Värregnets tid
- , "Av 39 års klass", *MT* 6.10.1956, rec. av Jan Olof Olsson, *Årsklass 39*
- , "Engagerat – mer eller mindre", *Persp* 1956:8, rec. av Ivar Lo-Johansson, *Journalisten*; Artur
Lundkvist, *Vindingevals*; Björn-Erik Höijer, *Befriaren*; Owe Husåhr, *Tre hjältar*; Nils
Parling, *Sodom*; Sven O. Bergkvist, *Sommar i världen*; Bertil Schütt, *Konsten att få ovänner*;
Tora Dahl, *Långt bort härifrån*; Eva Berggrén, *Den svarta trädgården*; Ivan Oljelund,
I gudarnas knän, s. 377–380
- Cavefors, Bo, "Den nya författargenerationen i USA", *DT* 8.3.1956, rec. av *New Campus*
Writing
- Cederroth, Sigvard, "Den gamla musiken och den nya verkligheten", *BLM* 1956:3, rec. av Arne
Nyman, *Ytor*; Anna Greta Wide, *Dikter i juli*; Ingeborg Erixson, *Spegelbild*, s. 228–230
- , "Täthet som dygd", *BLM* 1956:8, rec. av Axel Liffner, *Glanslöst*, s. 658
- , "Diktens ordning", *BLM* 1956:8, rec. Johannes Edfelt, *Under Saturnus*, s. 654–656
- , "Solitär", *BLM* 1956:8, rec. av Folke Dahlberg, *Roende*, s. 660–661
- , "Roslagsö", *Persp* 1956:8, rec. av Maj-Britt Eriksson, *Melodi på nyckelharpa*, s. 386
[Dansk, Lennart], "Bra och mindre bra", *NorrkT* 2.10.1956, rec. av Orwar Magnusson, *Lump*
och lik; Elise Dufva, *Döden öppnar dörren*
- [Dhejne, Hans], "På kärlekens vingar", *SDS* 4.10.1956, rec. av Raymond Peynet,
På Kærlighedens Vinger
- , "Skånst Arkadien", *SDS* 6.10.1956, rec. av Gabriel Jönsson, *Min strand*
- Edfelt, Johannes, "Realister och romantiker", *DN* 7.3.1956, rec. av Birger Norman,
Frånvarons ring; Olle Mattson, *Amatörastronom*; Torsten Söderling, *Skisser med svarta ord*;
Björn S. Nordenborg, *Dikter som natten*; Christian Stannow, *Elegier*
- , "Aforistisk vers", *DN* 5.3.1956, rec. av Elis Elmgren, *Blindo*
- Ehnmark, Elof, "Livsresans facit", *UNT* 5.10.1956, rec. av Eva Wennerström-Hartmann,
Marmorhänderna
- Elgström, Anna Lenah, "Osmält verklighet", *SDS* 1.10.1956, rec. av Björn-Erik Höijer,
Befriaren
- Elgström, Jörgen, "Prospekt från mordisk resebureau", *BLM* 1956:3, rec. av Christianna Brand,
Mord bland turister; David Dodge, *Ljuset från Skaro*; Elisabet Kågerman, *Döden skriver*
svenska, s. 235–236
- , "Tretton vid mordet", *BLM* 1956:8, rec. av Richard W. Bergh, *Mord på Stadion*; John
Bingham, *Inspektör Morgans dilemma*; Edward Crandall, *Skuggan av ett brott*; Thomas B.
Dewey, *De onda kvarteren*; Friedrich Dürrenmatt, *Domaren och hans bödel*; Max Ehrlich,
Första tåget till Babylon; Anders Jonason, *Mördaren kommer strax*; Orwar Magnusson, *Lump*
och lik; Nils Arne Perner, *Med berättat mord*; Kristina Sand, *Här ligger hunden begravd*;
Marguerite Steen, *De besatta*; Thomas Sterling, *Mord i Venedig*; Inga Thelander, *Skuggan*
över Ninas hus, s. 674–676
- [Engström, Olof], "Äventyrlig utflykt", *SvD* 1.10.1956, rec. av Richard Pape, *Chansen var noll*
Eriksson, Göran O., "Flyktteknik", *BLM* 1956:3, rec. av Stig Carlson, *Mittlinje*; Olle
Mattson, *Amatörastronom*; Eric von Post, *Ramazan*; Prins Wilhelm, *Verklighetens*
skuggbilder; Arne Lundgren, *Havstulpan*; Ture Eriksson, *Stålspegel*, s. 225–227
- Eriksson, Lars-Göran, "Livet i Trieste", *BLM* 1956:3, rec. av Italo Svevo, *Farväl till ungdomen*,
s. 230–232
- Fehrman, Carl, "Vers för alla årstider", *SvD* 6.10.1956, rec. av Gabriel Jönsson, *Min strand*
- Fleisher, Frederic, "Gymnasistdikt", *Expr* 3.10.1956, rec. av Tennessee Williams, *In the Winter*
of Cities
- Forss, Harald, "Korta recensioner", *Persp* 1956:3, rec. av Sten Hagliden, *Till fots*, s. 137
- Forsell, Lars, "Om baderskor och andra", *DN* 6.10.1956, rec. av Alice Timander, *Den gröna*
katten
- Fröier, Lennart, "Äktenskap av en slump", *Arbt* 2.10.1956, rec. av H. E. Bates, *Den sömlösa*
månen
- , "En yngre gubbe", *Arbt* 3.10.1956, rec. av Lars Gyllensten, *Senilia*

- , "Mer än deckare", *Arbt* 4.10.1956, rec. av Friedrich Dürrenmatt, *Domaren och hans bödel*
- , "Åh, detta under", *Arbt* 6.10.1956, rec. av Sven Rosendahl, *Lojägarna*
- Gamby, Erik, "Arbete och miljö", *UNT* 5.10.1956, rec. av Nils Parling, *Sodom*; Folke Fridell, *Bönsöndag*
- Gehlin, Jan, "Ingen känner natten", *DN* 5.3.1956, rec. av H. C. Branner, *Ingen kender natten*
- , "Atombomb i familjeroman", *DN* 1.10.1956, rec. av Dagmar Edqvist, *Paradisets portar*
- Gummerus, E. R., "Korta recensioner", *Persp* 1956:3, rec. av Sivar Arnér, *Fyra som var bröder*, s. 135
- , "Finländsk nyrealism", *Persp* 1956:8, rec. av Jörn Donner, *Jag, Erik Anders*, s. 382–383
- Gunnarson, Gunnar, "Öden i dag och natt", *MA* 1956:38, rec. av Artur Lundkvist, *Vindingevals*; H. C. Branner, *Ingen känner natten*; Sven O. Bergkvist, *Sommar i världen*, s. 13
- , "Människans lott", *MA* 1956:39, rec. av Ulla Isaksson, *Dit du icke vill*; Owe Husåhr, *Tre hjältar*; Tora Dahl, *Långt bort härifrån*, s. 7
- , "Från hjälteåldern till prosans tidevarv", *MA* 1956:40, rec. av Ivan Oljelund, *I gudarnas knän*; Nils Parling, *Sodom*; Folke Fridell, *Bönsöndag*; Maj Birkstam, *Eva Ingen*, s. 14
- Herrlin, Olle, "I bakvänd krage", *SvD* 7.10.1956, rec. av James Insight, *En mycket ung präst*
- Heyman, Viveka, "Drömmen om köttet", *DT* 5.3.1956, rec. av Rudolf Värnlund, *Det druckna kvarteret*
- , "Varför?", *DT* 1.10.1956, rec. av Per-Erik Wahlund, *Ressällskap*
- Hjelm, Greta, "En rysk neurokirurg", *GHT* 3.10.1956, rec. av Antonina Koptjajeva, *Kirurgien i Jakutien*
- Holmqvist, Bengt, "Bråk i Brest", *DN* 3.10.1956, rec. av Jean Genet, *Matrosen och stjärnan*
- Hähnel, Barbro, "De står utanför", *DN* 3.10.1956, rec. av Nevil Shutes, *Till minnet av Janet*; A. J. Cronin, *Korsfararens grav*
- , "Vackra flickors väg", *DN* 6.10.1956, rec. av Herman Wouk, *Marjorie Morningstar*
- Isaksson, Folke, "Charmfulla bagateller", *MT* 1.10.1956, rec. av Anna Barney, *Under palmerna*
- , "En krigsroman", *MT* 5.10.1956, rec. av Gert Ledig, *Stalinorgeln*
- Ivarsson, Nils Ivar, "Gift och ensam", *SDS* 4.10.1956, rec. av Ingrid Beije, *Den förgyllda ensamheten*
- Jaansson, Knut, "Novellen om Sesar", *DN* 6.10.1956, rec. av Gunnar Gunnarsson, *Sonat vid havet*
- Johansson, Rune, "Ett skolkollektiv", *DN* 6.10.1956, rec. av Ragnar Mattson, *Sommaren är ljuvlig för ungdomen*
- Jonsson, Enar, "Rustningsindustrin i skottgluggen", *GHT* 3.10.1956, rec. av Nils Parling, *Sodom*
- [Josephson, Lennart], "Massor av skräck", *SDS* 1.10.1956, rec. av Willy Walfridsson, *Heden*
- Jändel, Bengt, "Urval och tolkningar", *NorrkT* 7.3.1956, rec. av Erik Axel Karlfeldt, *De 29 dikterna samt en visbok; Poesi om kärlek; 40 år finlandssvensk lyrik*; Bertolt Brecht, *Sånger mellan krigen*; Pablo Neruda, *Den stora oceanen*; Axel Fredenholm, *Hopisång*; Paul La Cour, *Fragment av en dagbok*
- , "Romantisk poesi", *NorrkT* 2.10.1956, rec. av Bo Setterlind, *Svävande över paniken*; Carl Björkman, *Domaredans*; Hilding Jacobsson, *Pastoral konsert*; Elis Marieta, *Stilövning*; P. E. Wahlund, *Bambusflöjten*
- , "Korta recensioner", *Persp* 1956:3, rec. av Olle Svensson, *De blindas flykt*, s. 135–136
- [Jönsson, Gabriel], "Okänd Linna på svenska", *SDS* 6.10.1956, rec. av Väinö Linna, *Mörk kärlek*
- Kamras, Hugo, "En domptör", *BLM* 1956:3, rec. av Robert Margerit, *Stallmästaren*, s. 232–233
- [Kiellander, Sven], "En hästbok", *Arbt* 3.10.1956, rec. av Arthur-Heinz Lehmann, *Majestädet och vi*
- , "Triangelndrama", *Arbt* 4.10.1956, rec. av Owe Husåhr, *Tre hjältar*
- Koch, Kerstin, "Kring en charmör", *Arbt* 1.10.1956, rec. av Kristina Sand, *Här ligger hunden begravnen*
- , "Skaplig intrig", *Arbt* 2.10.1956, rec. av Elise Dufva, *Döden öppnar dörren*
- , "Mord i municipen", *Arbt* 4.10.1956, rec. av Nils Kellgren, *Fyra ur leken*
- , "Pojkligor", *Arbt* 4.10.1956, rec. av Thomas B. Dewey, *De onda kvarteren*
- , "Bestseller", *Arbt* 7.10.1956, rec. av Harold Robbins, *79 Park Avenue*
- Lagercrantz, Olof, "Spoon river och Alexandria", *DN* 11.3.1956, rec. av Edgar Lee Master, *Spoon river-antologin*
- , "I visionärt ljus", *DN* 6.10.1956, rec. av Mira Teeman, *Tre dagar innan*

- Larsson, Staffan, "Skyldig men frikänd", *BLM* 1956:8, rec. av Owe Husáhr, *Tre hjältar*, s. 661–662
- , "Position plus", *SvD* 5.3.1956, rec. av Stig Carlson, *Mittlinje*
- Leiser, Erwin, "Maria Wine väver sitt mönster", *MT* 3.10.1956, rec. av Maria Wine, *Munspel under molnen*
- Levin, Dagny, "Birger Sjöberg än en gång", *Arbbl* 4.10.1956, rec. av Birger Sjöberg, *Fridas tredje bok*
- Lilliestierna, Christina, "Tjuv bland tjuvar", *DN* 5.3.1956, rec. av Georges Darien, *Le voleur*
- [Lindberg, Sture], "Dråplig doktor", *Arbbl* 4.10.1956, rec. av Richard Gordon, *Doktorn är lös*
- Lindblom, Paul, "Sydamerikas explosiva litteratur", *MT* 9.3.1956, rec. av Miguel Angel Asturias, *Presidenten*; Jorge Amado, *Kärlek och död vid havet*; Alfredo Varela, *Den mörka floden*; José Eustasio Rivera, *Försvunna i djungeln*; Rómulo Gallegos, *Den onda anden*
- Linder, Erik Hj., "En ö och en måne", *ST* 6.10.1956, rec. av Gabriel Jönsson, *Min strand*
- Lindkvist, Karl Gustav, "Korta recensioner", *Persp* 1956:3, rec. av Hans Peterson, *Hejda solnedgången*, s. 136–137
- Lindner, Sven, "Lovell-Svenssons valda dikter", *BLM* 1956:3, rec. av Lotten Lovell-Svensson [Ann Margret Dahlquist-Ljungberg], *Goddag och adjö*, s. 227–228
- , "Det andra Capri", *BLM* 1956:8, rec. av Félicien Marceau, *Mitt lilla Capri*, s. 666
- [Lindskoug, Ossian], "En engelsk Maigret", *ST* 6.10.1956, rec. av John Bingham, *Inspektör Morgans dilemma*
- [Lindström, Margit], "Atombomben och samvetet", *Arbbl* 2.10.1956, rec. av Dagmar Edqvist, *Paradisets portar*
- Lindström, Åke, "Sandgrens vårregn kallt för kolleger", *Expr* 5.10.1956, rec. av Gustav Sandgren, *Vårregnets tid*
- , "Rosendahls skogsrovare samhällets starka stöd. Romaner om det omöjliga livet i norr", *Expr* 6.10.1956, rec. av Sven Rosendahl, *Lojägarna*; Otto Karl-Oskarsson, *Vägen från Oxnäset*
- Lindqvist, Ebba, "Fem diktsamlingar", *GHT* 8.3.1956, rec. av Britt-Marie Eklund, *Lek med skärvor*; Lars Fredin, *Jordorgel*; Bengt Jändel, *Frostvarning*; Arne Nyman, *Ytor*; Irmelin Sandman, *Trollsång*
- Lindqvist, Sven, "Svensk dam under palmer", *DN* 6.10.1956, rec. av Anna Barney, *Under palmerna*
- Lundkvist, Artur, "Nöden och äventyret", *MT* 6.10.1956, rec. av Sven Rosendahl, *Lojägarna*
- Lång, Carl-Olof, "Kommunistroman om målare", *Expr* 10.3.1956, rec. av Ernst Lindholm, *Hägrande stad*
- Lönnroth, Erik, "Den odödliga drottningen", *DN* 5.10.1956, rec. av Ruth Stephan, *The Flight*; Barbara Cartland, *The Outrageous Queen*
- Lönnroth, Lars, "Samlade middagstal", *DT* 5.10.1956, rec. av Sigfrid Siwertz, *Den goda trätan*
- Löfvqvist, Gustaf, "Den stora kapplöpningen och smällen i Hiroshima", *DT* 3.10.1956, rec. av C. P. Snow, *De nya männen*; Michihiko Hachiya, *Dagbok från Hiroshima*
- Moberg, Eva, "En gentleman i Afrika", *BLM* 1956:3, rec. av David Unwin, *Guvernörens hustru*, s. 232
- Mårtensson, Sigvard, "Fyra komedier", *Persp* 1956:8, rec. av Erland Josephson, *Sällskapslek*; Jean Anouilh, *Ornifle eller Luftgästen*; Hans Hergin, *O, sköna Tasmanien!*; Bo Widerberg, *Skiljas*, s. 375–376
- , "Moralen och karriären", *SDS* 2.10.1956, rec. av C. P. Snow, *De nya männen*
- Nerman, Bengt, "Korta recensioner", *Persp* 1956:3, rec. av Tage Aurell, *Viktor*, s. 136
- [Nilsson-Leissner, Torsten], "Kanske en deckare", *SDS* 4.10.1956, rec. av Thomas Sterling, *Mord i Venedig*
- Nordberg, Carl-Éric, "Sviter av ett bomskort", *BLM* 1956:8, rec. av Sven Rosendahl, *Lojägarna*, s. 656–657
- , "Hamlet som atomforskare", *BLM* 1956:8, rec. av Dagmar Edqvist, *Paradisets portar*, s. 662–663
- Nordin, Åke, "Finlands dikt är vår", *MT* 5.3.1956, rec. av 40 år finlandssvensk lyrik
- Nyberg, Ven, "Kärlekspår i rokokon", *SvD* 1.10.1956, rec. av Alice Lyttkens, *Kärleksbesvär*; Ebba L. Lewenhaupt, *Prins Solsken*
- [Olsson, Nils Ludvig], "Farfars ungar", *Persp* 1956:8, rec. av Paul Lundh, *Farfars ungar*, s. 386–387
- Ottosdotter, Torborg, "Biblisk berättelse", *Persp* 1956:8, rec. av Gösta Carlberg, *Simons kvinna*, s. 385
- Palmlund, Evald, "På eget förlag", *Arbt* 10.3.1956, rec. av Gunnar Möllerstedt, *Vila under dimträd*

- , "Kerstin Hed", *Arbt* 1.10.1956, rec. av Kerstin Hed, *Skådebana*
- , "Liffnerska", *Arbt* 3.10.1956, rec. av Axel Liffner, *Glanslöst*
- Parland, Ralf, "Heinrich Heine på 1950-talet", *MA* 1956:11, rec. av Heinrich Heine, *Dikter*, s. 16
- , "Olika sätt att få ovänner", *MA* 1956:41, rec. av Bertil Schütt, *Konsten att få ovänner*; Olle Länsgren, *Den hårda leken*; Nils Kellgren, *Fyra ur leken*, s. 16
- , "Purpurmolnet", *Persp* 1958:8, rec. av Johannes Edfelt, *Purpurmolnet*, s. 386
- , "Korta recensioner", *Persp* 1956:3, rec. av Aksel Lindström, *Den röda elden*; Albert Viksten, *Pälsjägarnas paradis*, s. 131–132
- , "Korta recensioner", *Persp* 1956:3, rec. av Axel Fredenholm, *Hopisång*, s. 137
- Rinman, Sven, "Kellgrens senaste", *GHT* 5.3.1956, rec. av Johan Henrik Kellgren, *Dikter i urval*
- Rogberg, Martin, "Norsk Thomas Wolfe", *SvD* 1.10.1956, rec. av Agnar Mykle, *Lasso kring fru Luna*
- Rosen, Björn von, "Ljudet av bösskott", *BLM* 1956:8, rec. av Robert Ruark, *Någonting av värde*, s. 670–671
- Runeby, Nils, "Ledsam gunstling", *Arbbl* 2.10.1956, rec. av Olive Eckerson, *Drottningens gunstling*
- , "Kamp i mörkret", *Arbbl* 4.10.1956, rec. av Friedrich Dürrenmatt, *Domaren och hans bödel*
- Sand, Arne, "Balzac – mer än frispråkig", *ST* 9.3.1956, rec. av Honoré de Balzac, *Frispråkiga historier*
- , "Bydären och byråkratien", *ST* 1.10.1956, rec. av Mac Hyman, *Sergeanten och jag*
- [Sandberg, Karl-Henrik], "Linklater på dåligt humör", *Arbbl* 1.10.1956, rec. av Eric Linklater, *Den trogne bundsförvanten*
- , "Blod på varje sida", *Arbbl* 6.10.1956, rec. av Frederic Prokosch, *Berättelse vid midnatt*
- [Sandell, Ove], "Nattståndet", *Arbbl* 7.3.1956, rec. av Mordecai Richler, *Akrobaterna*
- [Sandstedt, Sven], "Trähästbravad med andeskådning", *SvD* 1.10.1956, rec. av E. H. Jones, *Vägen till En-Dor*
- Schwanbom, Per, "Korta recensioner", *Persp* 1956:3, rec. av Thomas Mann, *Svindlaren Felix Krulls bekännelser*, s. 134
- , "Per Wästbergs världsbild", *Persp* 1956:8, rec. av Per Wästberg, *Halva kungariket*, s. 385–386
- [Segerstedt, Marie-Louise], "Sanna män av Arons hus", *GHT* 3.10.1956, rec. av Jules Berman, *Arvet från Sinai*; Herman Wouk, *Marjorie Morningstar*
- Selander, Sten, "Jolos skönlitterära debut", *SvD* 4.10.1956, rec. av Jan Olof Olsson, *Årsklass 39*
- Sjögren, Margareta, "Kapsejade äktenskap", *SvD* 7.10.1956, rec. av Nicole, *Lejonen är lösa*; Leiken Schjelderup, *Tag mig om du vill*; Elisabeth Trévol, *Min älskade*
- Stensson, Kjell, "Blandat om Mendelssohn", *ST* 1.10.1956, rec. av Pierre La Mure, *Kärleken har många namn*
- Strömberg, Martin, "Utsnitt ur författarliv", *ST* 1.10.1956, rec. av Gustav Sandgren, *Vårregnets tid*; Jan Olof Olsson, *Årsklass 39*
- Strömstedt, Bo, "Poet på luffen", *Expr* 10.3.1956, rec. av Torsten Söderling, *Skisser med svarta ord*
- , "Trogen i det lilla", *Expr* 3.10.1956, rec. av Lars Nilson, *Sommarens gud*
- , "Liffner ansåg sig för pratig, gick ner från 37 till 31 ord", rec. av Maria Wine, *Munspel under molnen*; Axel Liffner, *Glanslöst*
- Svanberg, Victor, "Vildmark", *ST* 6.10.1956, rec. av Sven Rosendahl, *Lojägarna*
- Svensson, Olof, "Medelmåttig Sandgren", *Arbbl* 4.10.1956, rec. av Gustav Sandgren, *Vårregnets tid*
- , "Det handlar om kärlek", *Arbt* 4.10.1956, rec. av David Garnett, *Kärlekens druvor*
- Swärd, Gösta, "Förljugna dagar", *SDS* 6.10.1956, rec. av Nadine Gordimer, *The Lying Days*
- Söderbergh, Bengt, "Sofistikerad fransk pastisch skön lektyr för trötta själar", *Expr* 2.10.1956, rec. av Louise de Vilmorin, *En historia om kärlek*
- , "Öppen livsstil i Japan – med exotisk reservation", *Expr* 3.10.1956, rec. av Junichiro Tanizaki, *Somliga tycker om nässlor*
- [Söderhjelm, Henning], "Två samtidsromaner", *GHT* 5.3.1956, rec. av Nigel Balchin, *The Fall of the Sparrow*; Robert Henriques, *Red over Green*
- , "Nicholas Blake", *GHT* 8.3.1956, rec. av Nicholas Blake, *A Tangled Web*
- , "Ung världsförbättrare", *GHT* 9.3.1956, rec. av Jörn Donner, *Jag, Erik Anders*
- , "Exotisk fantasi", *GHT* 1.10.1956, rec. av Simon Kent, *Karibisk hamn*
- , "Fränt", *GHT* 4.10.1956, rec. av Angus Wilson, *Dåligt sällskap*
- , "Fjällbönder", *GHT* 6.10.1956, rec. av Sven Rosendahl, *Lojägarna*
- [Sörensen, Lennart], "Dagdrömmeri", *SDS* 1.10.1956, rec. av Cläre Lennart, *Stad med skära hus*

- , "Jazz, whisky och kärlek", *SDS* 1.10.1956, rec. av Johannes Allen, *Ung leg*
Thiel, Tage, "Underhållning i överkant", *ST* 1.10.1956, rec. av Richard Pape, *Chansen var noll*;
Geoffrey Household, *Hasard*
Tingsten, Herbert, "Amerikansk politik i romaner", *DN* 7.10.1956, rec. av John O'Hara, *Ten North Frederick*; Edwin O'Connor, *The Last Hurrah*
Trotzig, Birgitta, "Till dom eller till kärlek", *BLM* 1956:8, rec. av Tora Dahl, *Långt bort häri-från*, s. 658–660
Westholm, C. A., "Ingen känner natten", *UNT* 4.10.1956, rec. av H. C. Branner, *Ingen känner natten*
Wizelius, Ingemar, "Mord på mördare", *DN* 3.10.1956, rec. av Friedrich Dürrenmatt, *Domaren och hans bödel*
–, "Snöripsbönderna", *DN* 6.10.1956, rec. av Sven Rosendahl, *Lojägarna*
Wästberg, Per, "Förspel i ungdomen", *BLM* 1956:8, rec. av Jan Olof Olsson, *Årsklass 39*, s. 663–664
Åkerström, Thore, "En modern fabel", *DT* 1.10.1956, rec. av Wolf Mankowitz, *En killing för en styver*
–, "Ett sekunda sortiment", *DT* 5.10.1956, rec. av Väinö Linna, *Mörk kärlek*
–, "Vägen till Galtåsen", *DT* 6.10.1956, rec. av Sven Rosendahl, *Lojägarna*
Åkerhielm, Helge, "Essäist med humor", *Persp* 1956:8, rec. av Per Erik Wahlund, *Ressällskap*, s. 381–382
Åkesson, Elof, "Amerikanskt om Kristina", *SDS* 4.10.1956, rec. av Ruth Stephan, *The Flight*
[Öjlert, Sven], "Romantik om korståg", *Arbbl* 2.10.1956, rec. av Francis van Wyck Mason, *Silverleoparden*
[Österling, Anders], "Fransk mästarroman", *ST* 7.3.1956, rec. av Alphonse Daudet, *Sapho*
–, "Elegi över åsna", *ST* 1.10.1956, rec. av Juan Ramon Jiménez, *Silver och jag*

Osignerade recensioner:

- "Från öst och nord", *MA* 1956:11, rec. av Tove Ditlevsen, *Barnomens gata*
"Fin boksvit", *MA* 1956:12, rec. av Rudolf Värnlund, *Det druckna kvarteret*; Pantelejmon Romanov, *Tre par silkesstrumpor*; Jan Gehlin, *Gränstrakter*; Martin Andersen Nexö, *Ditte människobarn*, s. 19

Recensioner 2006

- Abrahamsson, Örjan, "Hypersnitsigt om Sir Arthur", *Vi* 2006:10, rec. av Julian Barnes, *Arbur & George*, s. 62
Ahlander, Ingeborg, "Det här är sånt som går hem hos de minsta", *NA* 4.10.2006, rec. av Anna-Clara Tidholm, *En liten stund*
Andersson, Daniel, "Omtumlande diktrader från oändliga fält av röd jord", *NA* 9.3.2006, rec. av Les Murray, *Dikter från den efterblivna landsbygden*
–, "En dikt som aldrig tycks vilja ta mark", *NA* 5.10.2006, rec. av Jörgen Lind, *Villa dei Papiri*
Andersson, Pelle, "Jagad av sitt eget verk", *AB* 2.10.2006, rec. av Bret Easton Ellis, *Lunar Park*
Aobadia, Anne, [utan rubrik], *SDS* 7.3.2006, rec. av Sonya Hartnett, *Jag är djävulen*
Arnald, Jan, "Bland hängrovare och Dante", *GP* 9.3.2006, rec. av Håkan Sandell, *Skisser till ett århundrade*
Arvidsson, Mats, *Kulturnytt* P1 7.3.2006, rec. av Niklas Rådström, *Gästen*
Beckman, Eva, *Kulturnyheter*na SVT2 10.3.2006, rec. av Jonathan Safran Foer, *Extremt högt och otroligt nära*
–, *Kulturnyheter*na SVT2 26.10.2006, rec. av Göran Moldén, *Fågelskådaren*
Berg, Aase, "Dikten rasar", *Expr* 10.3.2006, rec. av Ann Jäderlund, *I en cylinder i vattnet av vattengrät*
Bergsten, Ingalill, "Tät roman med lång eftersmak", *NA* 2.10.2006, rec. av Marta Morazzoni, *I moderns hus*
Bergsten, Stigbjörn, "Det är dags för kommissarie Rebus att gå i pension", *NA* 2.10.2006, rec. av Ian Rankin, *Adress Fleshmarket Close*
Berger, Måna N., "Ett besök som inte blev som någon tänkt sig", *NA* 7.3.2006, rec. av Niklas Rådström, *Gästen*

- , "Sanslösa svängar och skarp satirisk humor", *NA* 4.10.2006, rec. av Jasper Fforde, *Var är Jane Eyre?*
- Bergström, Pia, "Lovsång till äldre damer", *AB* 8.3.2006 rec. av Oscar Danielson, *Johannas backe*
- , "Mer kropp än ande", *AB* 10.3.2006, rec. av Alexandra Coelho Ahndoril, *Birgitta och Katarina*
- , "Rädslan för att inte vara någon särskild", *AB* 4.10.2006, rec. av Johan Harstad, *Buzz Aldrin – Vart tog du vägen i myllret?*
- Bergqvist, Erik, "Absurdistisk debut med ödesdiger pingvin", *SvD* 5.10.2006, rec. av Andrej Kurkov, *Döden och pingvinen*
- Björck, Amelie, "Något darrande nytt", *GP* 10.3.2006, rec. av Ann Jäderlund, *I en cylinder i vattnet av vattengråt*
- Bohman, Therese, "Dumhet, då som nu", *AB* 4.10.2006, rec. av Gustave Flaubert, *Den eviga dumbeten*
- Bornäs, Cecilia, "Strålande, till sist", *SDS* 6.10.2006, rec. av Nadine Gordimer, *Börja leva*
- Bosseldal, Ingrid P, "Utan en enda liten röd skamfläck", *GP* 9.3.2006, rec. av Belinda Olsson, *Gravidchock*
- Braw, Monica, "Förförisk chick lit i 1800-talets Japan", *SvD* 8.10.2006, rec. av Hikosaku Kubotas, *Gatusångerskan Omatsus äventyr*
- Broberg, Jan, "I flygande fläng", *SDS* 6.3.2006, rec. av Ian Smith, *Koltrastrapporten*
- , "Elegant och elegiskt", *SDS* 2.10.2006, rec. av Peter Robinson, *En bit av mitt hjärta*; Jim Kelly, *Mäntunneln*
- Broddezon, Olof, "Tunt om ungdomar på glid", *HD* 2.10.2006, rec. av Nigel Hinton, *Gangsterbröder*
- Bromander, Lennart, "Giftig professor har kul", *AB* 2.10.2006, rec. av Kjell Espmark, *Motvilliga historier*
- , "Med klar blick", *AB* 6.10.2006, rec. av Nadine Gordimer, *Börja leva*
- Brügge, Anne, "Glesa bokstäver på tunn is", *VK* 10.3.2006, rec. av Ann Jäderlund, *I en cylinder i vattnet av vattengråt*
- Brunner, Andreas, "Tillverkade tårar", *SDS* 10.3.2006, rec. Ann Jäderlund, *I en cylinder i vattnet av vattengråt*
- , "En lustfylld massaker", *SDS* 2.10.2006, rec. av Lars Mikael Raattamaa, *Svensk dikt*
- Brylla, Thomas, "Vardagsnära antihjältar", *UNT* 11.3.2006, rec. av Tomas Dömstedt, *Tim och matchen med sportfånarna*; Søren Würtz, *Tuffa tider, Teodor!*; Javier Salinas, *Volleyboll för massajer*
- Carlsson, Marie, "Visst kan den bli chef som är på smällen", *NA* 9.3.2006, rec. av Belinda Olsson, *Gravidchock*
- Chavez Perez, Inti, *Kulturnytt* P1 8.3.2006, rec. av Julio Cortázar, *Den där Lucas*
- Claeson, Elin, *Kulturnytt* P1 2.3.2006, rec. av Magnus Hedlund, *Ärligt talat*
- Cullhed, Anders, "Retrogarde och nybarock", *DN* 11.3.2006, rec. av Håkan Sandell, *Skisser till ett århundrade*
- Dahlbäck, Johan, "Bret gör upp med Bret", *GP* 2.10.2006, rec. av Bret Easton Ellis, *Lunar Park*
- Dahlman, Inger, "Dickens får dansken på halsen", *VK* 7.3.2006, rec. av Niklas Rådström, *Gästen*
- Duke, Yukiko, *Gomorra Sverige* SVT1 21.3.2006, rec. av Katherine Paterson, *Himmelska rikets rebeller*; Katherine Paterson, *Lyddie*; Niklas Rådström, *Gästen*; Solja Krapu, *Det börjar så oskyldigt med diskbänken*
- , *Gomorra Sverige* SVT1 31.10.2006, rec. av Astrid Trotzig, *Patrioter*; Bali Rai, *Rykten*
- , *Gomorra Sverige* SVT1 31.10.2006, rec. av Ylva Karlsson, *Om man heter Robin*; Paul Auster, *Resor i skriptoriet*; Dennis Lehane, *Mörker ta min hand*; Phan Thi Vang Anh, *När man är ung*
- Edström, Maria, *Kulturnytt* P1 28.3.2006, rec. av Martin Engberg, *Tecknen runt huset*
- Ehlin, Lars, "Till slut passar bitarna ihop i Liffners skickliga romanbygge", *NA* 3.10.2006, rec. av Eva-Marie Liffner, *Drömmaren och sorgen*
- Ehn, Anna, "Läsning från två håll", *UNT* 11.3.2006, rec. av Thomas Halling & Eva Eriksson, *Det var tur/Det var synd*
- Ekenbjörn, Marianne, "Ylet från vildmarken", *HD* 2.10.2006, rec. av Bengt Oldshammar & Veronica Nilsson, *Vargarna från Trollsjöasen*
- , "Ungt flyktingliv", *HD* 2.10.2006, rec. av Håkan Lindquist, *I ett annat land*
- Ekholm, Steven, "Se barnen!", *DN* 2.10.2006, rec. av Ylva Karlsson, *Om man heter Robin*
- Ekman, Michel, "Glömskan tema i täta noveller", *SvD* 2.10.2006, rec. av Kjell Espmark, *Motvilliga historier*

- Ekström, Andreas, "Inte utan en dotter", *Expr* 4.10.2006, rec. av Katerina Janouch, *Dotter önskas*
 Enander, Crister, "Psykologisk realism på hög nivå", *HD* 10.3.2006, rec. av Inger Alfvén,
Mandelkärnan
 –, "En genuin författarbegåvning", *HD* 11.3.2006, rec. av Oscar Danielson, *Johannas backe*
 Engström, Per, *Kulturmytt P1* 10.3.2006, rec. av Ann Jäderlund, *I en cylinder i vattnet av vattengrät*
 Eriksson, Magnus, "Indiska tabun bryts i damkupé", *SvD* 5.10.2006, rec. av Anita Nair,
Kvinnor på ett tåg
 –, "Nadine Gordimer lysande när hon laddar det vardagliga", *SvD* 6.10.2006, rec. av Nadine
 Gordimer, *Börja leva*
 Everdahl, Göran & Mosander, Ingalill, *Go'kväll* SVT2 20.10.2006, rec. av Bodil Malmsten,
Hör hur mitt hjärta bultar
 Ferm, Anna-Karin, *Go'kväll* SVT2 6.10.2006, rec. av Michael Connelly, *Fallet avslutat*; Mark
 Crick, *Kafkas soppa*
 –, *Go'kväll* SVT2 13.10.2006, rec. av Annie Proulx, *Vilda vägar; Över gränsen*
 Fioretos, Aris, "Öst möter väst", *DN* 7.3.2006, rec. av DBC Pierre, *Ludmila's Broken English*
 –, "Händelser vid vatten", *DN* 10.3.2006, rec. Ann Jäderlund, *I en cylinder i vattnet av vattengrät*
 Fjellman Jaderup, Elin, [utan rubrik], *SDS* 3.10.2006, rec. av Frida Nilsson & Stina Wirsén,
Hedvig och Max-Olov
 Friberg, Suzanne, [utan rubrik], *SDS* 7.3.2006, rec. av Helena Öberg, *Min syster flygande Flavia*
 –, "Marsvinsdrömmar i invandrarförorten", *SDS* 3.10.2006, rec. av Christina Wåhlén,
Glasögonklubben
 Fröberg [Idling], Peter, "En journalistisk roman utan doft", *UNT* 9.3.2006, rec. av Belinda
 Olsson, *Gravidchock*
 –, "Hotfulla vinddrag", *Vi* 2006:10, rec. av Christine Falkenland, *Trasdockan*, s. 62
 Fyhr, Mattias, [utan rubrik], *O&B* 2006:5, rec. av Carina Rydberg, *Den som vässar vargars*
tänder, s. 146–148
 –, [utan rubrik], *O&B* 2006:6/2007:1, rec. av Bret Easton Ellis, *Lunar Park*, s. 182–184
 Gellerfelt, Mats, "Svindlande gåtfull skattjakt", *SvD* 8.3.2006, rec. av Arthur Phillips,
Egyptologens gåta
 Ghazinezam, Anahita, *Go'kväll* SVT2 3.3.2006, rec. av Peter Adolphsen, *Brummstein*
 Gordan, Sara, "I Koreakrigets skugga", *DN* 4.10.2006, rec. av Park Wan-Suh, *Det kala trädet*
 Greider, Göran, "Konsumism", *DN* 6.10.2006, rec. av Lena Acebo, *Här bor Brynebrinks*
 Grönberg, Peter, "Tappar greppet om budskapet", *BT* 8.3.2006, rec. av Håkan Sandell, *Skisser*
till ett århundrade
 Gunnarsson, Björn, "Drömt liv och levda drömmar", *GP* 7.3.2006, rec. av Niklas Rådström,
Gästen
 –, "På tungsint spaning efter den tid som flytt", *GP* 3.10.2006, rec. av Marcus Birro, *43 dikter*
 Gustafson, Therece, "Förutsebar rapport", *BT* 9.3.2006, rec. av Belinda Olsson, *Gravidchock*
 Gustavsson, Cathrine, "Cd-bok", *NA* 7.3.2006, rec. av Tony DiTerlizzi & Holly Black,
Spiderwick: Vättar i väggen, bok nr 1
 –, "Cd-bok", *NA* 7.3.2006, Tony DiTerlizzi & Holly Black, *Spiderwick: Stenens öga, bok nr 2*
 Gäre, Ann, [utan rubrik], *SDS* 3.10.2006, rec. av Ingrid Olsson, *Betong fjärril betong*
 Hadley-Kamptz, Isobel, "Agatflicka", *Expr* 8.3.2006, rec. av Belinda Olsson, *Gravidchock*
 Haglund, Magnus, "Skrämmande tecken", *Expr* 2.10.2006, rec. Per Nilsson, *Svenne*
 Hagström, Annika J, "Birgitta utan bortförklaringar", *HD* 10.3.2006, rec. av Alexandra Coelho
 Ahndoril, *Birgitta och Katarina*
 –, "Sorgeprocess i flickrosa", *HD* 4.10.2006, rec. av Katerina Janouch, *Dotter önskas*
 Hallberg, Anna, "Skimrande vackert", *DN* 2.10.2006, rec. av Mats Söderlund, *Hyperparasiterna*
 Hallberg, Kristin, "Förtjusande lantlig charm", *DN* 6.3.2006, rec. av Isabelle Halvarsson,
Fräs och snöstormen
 Hallgren, Hanna, "Med örat mot snittytan", *AB* 10.3.2006, rec. av Ann Jäderlund, *I en*
cylinder i vattnet av vattengrät
 Helgeson, Paulina, "Temposnabb underhållning med en touche av djup", *SvD* 9.3.2006, rec.
 av Belinda Olsson, *Gravidchock*
 –, "Ingelman-Sundberg sparar inte på krutet", *SvD* 3.10.2006, rec. av Catharina Ingelman-
 Sundberg, *Brännmärket*
 Hellgren, Anna, "Banalt lesbiskt triangeldrama", *NA* 5.10.2006, rec. av Hanna Wallsten,
Vi skulle älska om vi bara kunde

- Hellsten, Anna, "Agata tar hem spelet", *SDS* 9.3.2006, rec. av Belinda Olsson, *Gravidchock*
- Holmberg, Diana, "Kusligt om identitet", *HD* 2.10.2006, rec. av Kjell Espmark, *Motvilliga historier*
- Holmberg, John-Henri, "Schabloner i väl fångad miljö", *SDS* 2.10.2006, rec. av Jonas Moström, *Svart cirkel*
- , [utan rubrik], *O&B* 2006:1–2, rec. av Colm Tóibín, *Mästaren*, s. 143–146
- Hullberg, Inger, "Återigen ett avstamp i vår egen nutid", *NA* 10.3.2006, rec. av Inger Alfvén, *Mandelkärnan*
- Håkanson, Karin, [utan rubrik], *O&B* 2006:5, rec. av Jenny Erpenbeck, *Ordbok*, s. 149–151
- Högström, Jenny, "Kusligt så det räcker", *HD* 3.10.2006, rec. av Bret Easton Ellis, *Lunar Park*
- Högström, Jenny & Ulf Karl Olov Nilsson, "Lyrisk utblick hösten 2006", *O&B* 2006:5, rec. av Katarina Frostenson, *Ordet*; Joar Tiberg, *Mellanben*; Ida Linde, *Maskinflickans testament*; Håkan Sandell, *Skisser till ett århundrade*; Marie Silkeberg, 23:23; Magnus William-Olsson, *Ögonblicket är för Pindaros ett litet rum i tiden*; Helene Rådberg, *En sorts mamma kallad*; Ann Jäderlund, *I en cylinder i vattnet av vattengråt*, s. 134–142
- Högström, Jesper, "Genererande generationer", *Expr* 3.10.2006, rec. av Astrid Trotzig, *Patrioter*
- Israelson, Per, "Skildringen av städerna fascinerar", *SvD* 2.10.2006, rec. av Philip Reeve, *De vandrande städerna*
- Jarlsbo, Jeana, "Le Clézio fortsätter överraska", *SvD* 6.3.2006, rec. av J. M. G. Le Clézio, *Ouranian*
- Jersild, P. C., [utan rubrik], *O&B* 2006:1–2, rec. av Pauline Wolff, *Vi är luftens drottning*, s. 134–136
- Jofs, Stina, "Låt Ann vänta ännu ett tag", *Vi* 2006:10, rec. av Stig Claesson, *God natt fröken Ann*, s. 62
- Johans, Sebastian, "Stilsäker debut i novellform", *UNT* 4.10.2006, rec. av Anna Schulze, *Brist*
- Johansson, Anders, "Trasiga monument", *Expr* 3.10.2006, rec. av Lars Mikael Raattamaa, *Svensk dikt*
- Johansson, Eva, "Ellis vänder sitt monster ryggen", *SvD* 2.10.2006, rec. av Bret Easton Ellis, *Lunar Park*
- , "Inte så ofarliga lekar", *Vi* 2006:10, rec. av Juli Zeh, *Leklust*, s. 63
- Johansson, Karina, "Krystat och ointressant om ett vardagligt liv i glamourös förpackning", *NA* 2.10.2006, rec. av Denise Rudberg, *Matilde*
- , "Lättsamt hokus-pokus", *NA* 2.10.2006, rec. av Nora Roberts, *Nyckeln till sanningen*
- , "Dramatisk spänning i 1300-talets Sverige", *NA* 3.10.2006, rec. av Catharina Ingelman-Sundberg, *Brännmärket*
- , "Inte bara glam och glamour i gayvärlden", *NA* 5.10.2006, rec. av Mats Strandberg, *Jaktsäsong*
- Johansson, Åsa, "Briljant bok om fantasins kraft", *SvD* 2.10.2006, rec. av Ryōji Arai, *Sussa och Natti*
- Johnsson, Arne, "Rusig av kärlek och annat", *AB* 9.3.2006, rec. av Håkan Sandell, *Skisser till ett århundrade*
- Jäderling, Viktoria, "Världen är ohyggligt förlorad", *GP* 8.10.2006, rec. av Juli Zeh, *Leklust*
- Karlsson, C-G, *Go'kväll* SVT2 6.10.2006, rec. av E. M. Forster, *Ett rum med utsikt*; Anne Wiazemsky, *Lovsånger till kärleken*
- , *Go'kväll* SVT2 27.10.2006, rec. av P. J. Tracy, *Levande byte*
- Karlstam, Cristina, "En saga på diktens eget tungomål", *UNT* 7.3.2006, rec. av Niklas Rådström, *Gästen*
- , "Vid livets ändpunkter", *UNT* 6.10.2006, rec. av Nadine Gordimer, *Börja leva*
- Kastner, Fabian, "Fler pärlor av Poe i ny översättning", *BT* 7.3.2006, rec. av Edgar Allan Poe, *Samlade noveller. Volym 2*
- , "En bok som är just vad den förnekar", *UNT* 2.10.2006, rec. av Bret Easton Ellis, *Lunar Park*
- , "American Psycho möter Hamlet", *VK* 2.10.2006, rec. av Bret Easton Ellis, *Lunar Park* [samma text som i *UNT*]
- Kjersén, Lena, "En flerspråkighetens triumf", *VK* 10.3.2006, rec. av Alexandra Coelho Ahndoril, *Birgitta och Katarina*
- Knutson, Ulrika, *Kulturnytt* P1 10.3.2006, rec. av Alexandra Coelho Ahndoril, *Birgitta och Katarina*
- Kollberg, Bo-Ingvar, "Finstämd sommarbetraktelse", *UNT* 5.10.2006, rec. av Katarina Kieri, *Vem vågar sommaren?*

- Küchen, Maria, "Med psykologisk perfektion", *UNT* 10.3.2006, rec. av Anita Shreve, *Ljus över snö*
 Kuoppa, Ulrika, *Go'kväll* SVT2 3.3.2006, rec. av Jonathan Safran Foer, *Extremt högt och otroligt nära*
- Kåreland, Lena, "Relationsdrama i nytt land", *SvD* 6.3.2006, rec. av Anna Höglund, *Mina och Käge drar västerut*
- Kärnborg, Ulrika, "Anspråkslöst och spännande", *DN* 10.3.2006, rec. av Alexandra Coelho Ahndoril, *Birgitta och Katarina*
- Landberg, Joel, "Varumärken så att man storknar", *HD* 3.10.2006, rec. av Jenny Leeb, *Grevgatan 22*
- Larsen, Terje Holtet, [utan rubrik], *O&B* 2006:1–2, rec. av Claudia Marcks, *Hjältar*, s. 136–138
- Larsmo, Ola, "Billigt papper succé för sf", *DN* 2.10.2006, rec. av H. G. Wells, *I avgrunden*
- Leijonhufvud, Åke, "Sagan om Charles och Hans Christian", *SDS* 7.3.2006, rec. Niklas Rådström, *Gästen*
- , "Livets mörka kärnpunkter", *SDS* 10.3.2006, rec. av Inger Alfvén, *Mandelkärnan*
- Lekander, Nina, "She office", *Expr* 8.3.2006, rec. av Elisabeth Andersson, *På andra sidan Venus*
- , "Stadier på livets väg", *Expr* 10.3.2006, rec. av Inger Alfvén, *Mandelkärnan*
- , "Herre Jesus, Jan", *Expr* 3.10.2006, rec. av Jan Berglin, *Berglin nästa*
- , "En ffigare finhet", *Expr* 4.10.2006, rec. av Vendela Fredricson, *Landar*
- Liljeholm, Ylva, "Liten till formatet men med stort innehåll", *NA* 10.3.2006, rec. av Ann Granhammer, *Den indianska krassens blickande*
- , "En isande kall betraktelse över ett segregerat Sverige", *NA* 3.10.2006, rec. av Astrid Trotzig, *Patrioter*
- Linder, Lars, "Guidad tur i glömskans land", *DN* 2.10.2006, rec. Kjell Espmark, *Motvilliga historier*
- Lindskog, Lennart, "Oslo i övernaturligt ljus", *VK* 9.3.2006, rec. av Håkan Sandell, *Skisser till ett århundrade*
- Lingebrandt, Ann, "Giganternas möte mellan fars och drama", *HD* 12.3.2006, rec. av Niklas Rådström, *Gästen*
- , "Gnistrande", *HD* 4.10.2006, rec. av Vendela Fredricson, *Landar*
- Lokko, Andres, "Läget, Frank?", *Expr* 5.10.2006, rec. Richard Ford, *The Lay of the Land*
- Lundberg, Kristian, "Varför just han?", *HD* 8.3.2006, rec. av Jens M. Johansson, *Tröst*
- Lundberg, Johan, "Sträck- och skräckläsning inifrån ljusskyggt Stockholm", *SvD* 2.10.2006, rec. av Mari Jungstedt, *Den döende dandy*
- , "Poetisk dissektion utan hjärta", *SvD* 3.10.2006, rec. av Lars Mikael Raattamaa, *Svensk dikt*
- Lundgren, Caj, "En virtuos skildrare av relationer", *SvD* 10.3.2006, rec. av Inger Alfvén, *Mandelkärnan*
- , "Brittisk klassiker äntligen på svenska", *SvD* 2.10.2006, rec. av E. M. Forster, *Ett rum med utsikt*
- Lundin, Bo, "Arvidsson fortfarande i stöten", *SDS* 2.10.2006, rec. av Tomas Arvidsson, *Andras pengar*
- , "Charmiga Birgitta", *SDS* 2.10.2006, rec. av Birgitta Rudberg, *Oskuldens sista år*
- Lundstedt, Göran, "Kollektiv demens i vår tid", *SDS* 2.10.2006, rec. av Kjell Espmark, *Motvilliga historier*
- Löfvendahl, Erik, "Heliga Birgitta får mänskliga dimensioner som mor", *SvD* 10.3.2006, rec. av Alexandra Coelho Ahndoril, *Birgitta och Katarina*
- Marcusson, Anne, "Idenitet och minne", *UNT* 10.3.2006, rec. av Inger Alfvén, *Mandelkärnan*
- Meidell, Sara, "Rund mage – platt text", *VK* 9.3.2006, rec. av Belinda Olsson, *Gravidchock*
- Milles, Ulrika, "Babylycka?", *DN* 8.3.2006, rec. av Belinda Olsson, *Gravidchock*
- , "Parodisk vrede", *DN* 4.10.2006, rec. av Kari Hotakainen, *En klassiker*
- , "Längtan efter en dotter", *DN* 5.10.2006, rec. av Katerina Janouch, *Dotter önskas*
- Moberg, Kristoffer, "Science fiction med fångslände framtidsskildringar", *NA* 8.3.2006, rec. av Bruce Sterling, *Schismatrix*
- , "Cd-bok", *NA* 9.3.2006, rec. av Laura Trenter, *Snögrottan*
- , "Cd-bok", *NA* 9.3.2006, rec. av Michael Connelly, *Skuggspel*
- , "Bland gentlemen och fula flugor", *NA* 3.10.2006, rec. av Kazuo Ishiguro, *Never let me go*;
 Klas Östergren, *Gentlemen*; Patricia Cornwell, *Flyg fula fluga*; Fred Vargas, *Mannen som vände insidan ut*
- , "Navelskådning och skräck i Ellis hopkok", *NA* 4.10.2006, rec. av Bret Easton Ellis, *Lunar Park*
- Mosander, Ingall, *Go'kväll* SVT2 31.3.2006, rec. av Håkan Nesser, *Människa med hund*

- , *Go'kväll* SVT2 20.10.2006, rec. av Stina Wirsen, *Vem bestämmer?*
- , *Go'kväll* SVT2 27.10.2006, rec. av Melissa Bank, *Drömstället*
- Nilsson, Lars-Inge, "Tilltalande spretighet", *BT* 10.3.2006, rec. av Ann Jäderlund, *I en cylinder i vattnet av vattengrät*
- Nilsson, Oscar, "Fantasy utan fantasi", *SDS* 7.3.2006, rec. av Ruben Eliassen, *Profetiernas utvalda*
- , [utan rubrik], *SDS* 3.10.2006, rec. av Lene Kaaberbøl, *Silverhästen*
- Nordenhök, Hanna, [utan rubrik], *O&B* 2006:6/2007:1, rec. av Klas Söderberg, *Om det håller om*, s. 184–187
- Nordgren, Margaretha, "Ett inkapslat frö", *Vi* 2006:3, rec. av Ann Granhammer, *Den indiska krassens blickande*, s. 74
- Nykvist, Karin, "Helgonet blir människa", *SDS* 10.3.2006, rec. av Alexandra Coelho Ahndoril, *Birgitta och Katarina*
- , "Formstarkt felsteg", *SDS* 5.10.2006, rec. av Vendela Fredricson, *Landar*
- Nylén, Stina, "Mer som en film än som en bok", *GP* 4.10.2006, rec. av Philip Reeve, *De vandrande städerna*
- Olofsson, Tommy, "Sviten om Alexandra en litterär prestation", *SvD* 5.10.2006, rec. av Anna Mattsson, *Vägar utan nåd*
- Olsson, Jesper, "Jäderlund genomför ett poetiskt minnesarbete", *SvD* 10.3.2006, rec. av Ann Jäderlund, *I en cylinder i vattnet av vattengrät*
- Omar, Mohamed, "Magiskt om döden mitt i livet", *UNT* 5.10.2006, rec. av David Toscana, *Klagosång över Miguel Pruneda*
- , *Kulturnytt* P1 21.3.2006, rec. av Elisabeth Rynell, *I mina hus*
- Ortman, Peter, "Sture Dahlström blåste hårt redan från början", *HD* 7.3.2006, rec. av Sture Dahlström, *Kattens skratt*
- Packalén, Bengt, *Kulturnytt* P1 1.3.2006, rec. av David Toscana, *Klagosång över Miguel Pruneda*
- , *Kulturnytt* P1 16.3.2006, rec. av José Saramago, *Klarsynen*
- Palmkvist, Joakim, [utan rubrik], *SDS* 7.3.2006, rec. av Carina Wilke & Richard Wilke, *Kompiskrocken*
- Persson, Magnus, "Sandell är vidöppen för oväntade infall", *SvD* 9.3.2006, rec. av Håkan Sandell, *Skisser till ett århundrade*
- , "Det triviala får ny energi", *SvD* 3.10.2006, rec. av Nils Håkanson, *Nya Aros*
- Petersen, Henrik, "En allt mindre kokett traditionalist", *HD* 9.3.2006, rec. av Håkan Sandell, *Skisser till ett århundrade*
- , "Diktens triumf över språkets lögn", *HD* 10.3.2006, rec. av Ann Jäderlund, *I en cylinder i vattnet av vattengrät*
- , "Splittrat", *HD* 8.10.2006, rec. av Kaj Svensson, *Ingen tom yta*
- Peterson, Marie, "Strax innan tinningen", *DN* 10.3.2006, rec. av Inger Alfvén, *Mandelkärnan*
- Pettersson, Marie, "En bok som kunde varit viktig", *HD* 11.3.2006, rec. av Belinda Olsson, *Gravidchock*
- Planhammar, Per, "Skapande av livets geometri", *GP* 4.10.2006, rec. av Vendela Fredricson, *Landar*
- Polback, Fredrik, "Ungdomsthiller nära verkligheten", *NA* 6.3.2006, rec. av Mikael Bergstrand, *Doft av hämnd*
- Ringgren, Magnus, "När Dickens tröttnade på Andersen", *AB* 7.3.2006, rec. av Niklas Rådström, *Gästen*
- Rodell, Magnus, "En tung väg mot helgonförklaring", *UNT* 10.3.2006, rec. av Alexandra Coelho Ahndoril, *Birgitta och Katarina*
- Rogeman, Anneli, "Gökboet minus McMurphy", *Vi* 2006:10, rec. av Ninni Holmqvist, *Enhet*, s. 63
- Rydqvist, Jenny, "Hetsläsning för kvinnor", *SDS* 6.3.2006, rec. av James Patterson, *En 2:a chans*
- Sandström, Daniel, "Vän av kaos", *SDS* 2.10.2006, rec. av Bret Easton Ellis, *Lunar Park*
- Schwartz, Nils, "Livets porlinsskärvor", *Expr* 9.3.2006, rec. av Oscar Danielson, *Johannas backe*
- , "Strålkran", *Expr* 6.10.2006, rec. av Nadine Gordimer, *Börja leva*
- Sjögren, Dan, "Psykologiska noveller", *NSD* 2.10.2006, rec. av Kjell Espmark, *Motvilliga historier*
- Sommardal, Göran, *Kulturnytt* P1 24.10.2006, rec. av Ulf Eriksson, *Om dagars genomskinlighet*
- Spjut, Stefan, "En sagolikt obehaglig besökare", *SvD* 7.3.2006, rec. av Niklas Rådström, *Gästen*
- Srbu Kjellgren, Kristina, "Ojämn men lovande romandebut", *NA* 6.10.2006, rec. av Caroline

- Giertz, *Ashimas bok*
 Stoopendaal, Andrés, [utan rubrik], *O&B* 2006:5, rec. av Yukio Mishima, *Sol och stål*, s. 142–144
 Ström, Eva, ”En mental kortslutning av sekler”, *GP* 10.3.2006, rec. av Alexandra Coelho
 Ahndoril, *Birgitta och Katarina*
 Sundström, Gun-Britt, ”Envetet ljus på vardagens vanlighet”, *SvD* 9.3.2006, rec. av Oscar Danielson, *Johannas backe*
 Swalander, Christian, ”När giganter möts”, *BT* 7.3.2006, rec. av Niklas Rådström, *Gästen*
 –, ”Birgitta, Katarina och vadå..?”, *BT* 10.3.2006, rec. av Alexandra Coelho Ahndoril, *Birgitta och Katarina*
 –, ”Krisen mitt i livet”, *BT* 6.10.2006, rec. av Nadine Gordimer, *Börja leva*
 Swedenmark, John, ”Berättaren står i vägen för berättelsen”, *GP* 3.10.2006, rec. av Karin Stensdotter, *Den gordiska soffan*
 Svensson, Per-Axel, ”Ellis skriver rena rama smörjan”, *BT* 2.10.2006, rec. av Bret Easton Ellis, *Lunar Park*
 Sörenson, Margareta, ”Bären varandras bördor”, *Expr* 6.3.2006, rec. av Jukka Wieslander & Sven Nordqvist, *Mamma Mu får ett sår*
 Tammerman, Ann-Mari, ”Fantasier levs ut”, *UNT* 11.3.2006, rec. av Petter Lidbeck & Lisen Adbåge, *När Johan vaknar en morgon är han stark*; Måns Gahrton & Johan Unenge, *Ronny & Julia och en miljon monster*
 –, ”Spännande fantasy”, *UNT* 11.3.2006, rec. av Lene Kaaberbøl, *Skämmarkriget*
 Teleman, Jenny, *Kulturnytt* P1 30.10.2006, rec. av Göran Moldén, *Fågelskådaren*
 Thente, Jonas, ”Tiden går men käringarna består”, *DN* 7.3.2006, rec. av Ulf Lundkvist, *Kung Viggo och herr kantarell*
 –, ”Drömligt möte”, *DN* 7.3.2006, rec. av Niklas Rådström, *Gästen*
 Toijer-Nilsson, Ying, ”Tillbaka till 1700-talet på unik teater”, *SvD* 6.3.2006, rec. av Solveig Faringer, *Den trettiofjärde pärlan*
 –, ”Olivecronas vrenar är ett lyckokast”, *SvD* 2.10.2006, rec. av Lotta Olivecrona, *Vren Tornens hemlighet*
 Tornborg, Emma, ”Gå på en Mina”, *SDS* 6.3.2006, rec. av Denise Mina, *Blodsarv*
 –, ”Ta genren på allvar!”, *SDS* 2.10.2006, rec. av Bodil Mårtensson, *Nattportierns historia*
 –, ”Hemliga ögat tror inte på tomtén”, *SDS* 3.10.2006, rec. av Mårten Sandén, *Midnattstjärnan*
 Tunbäck-Hanson, Monika, ”Illustrerad utveckling”, *GP* 10.3.2006, rec. av Inger Alfvén, *Mandelkärnan*
 Tunedal, Jenny, ”I ett ömt och kyligt Sverige”, *AB* 2.10.2006, rec. av Astrid Trotzig, *Patrioter*
 Ullgren, Malin, ”Barmhärtighetsbörd”, *Expr* 10.3.2006, rec. av Alexandra Coelho Ahndoril, *Birgitta och Katarina*
 Unge, Ingemar, ”Herakles öde berör inte”, *Vi* 2006:10, rec. av Theodor Kallifatides, *Herakles*, s. 63
 Utvik, Magnus, *Gomorron Sverige* SVT1 7.3.2006, rec. av Steven Saylor, *I Hades käftar*; Belinda Olsson, *Gravidchock*
 –, *Gomorron Sverige* SVT1 14.3.2006, rec. av Denise Mina, *Blodsarv*; Lauren Kelly, *Det stulna hjärtat*; Philippe Claudel, *Grå själar*
 –, *Gomorron Sverige* SVT1 28.3.2006, rec. av Moa Martinson, *Kvinnor och äppelträd*; Harry Martinson, *Nässlorna blomma*; Elsie Johansson, *Glasfågeln*; Aino Trosell, *Offshore*; Lena Kallenberg, *Coola krogen*
 –, *Gomorron Sverige* SVT1 10.10.2006, rec. av Katerina Janouch, *Dotter önskas*; Darren Shan, *Skräckens hus*
 Waern, Carina, ”Epik vid flodens strand”, *HD* 6.3.2006, rec. av Bruce Markoff, *Vattenburen*
 Vedin, Maria, ”Somliga skrivprojekt är roligare för författaren...”, *NSD* 9.3.2006, rec. av Stefan Hammarén, *På burklös mark*
 Wennerström Wohnr, Maria, ”Stympade hyacinter och dissonans”, *UNT* 11.3.2006, rec. av Ann Jäderlund, *I en cylinder i vattnet av vattengråt*
 Widell, Mikael, ”Svår att lägga undan”, *SDS* 6.3.2006, rec. av Michael Simon, *Sweet Virginia*
 Villani, Petra, [utan rubrik], *SDS* 3.10.2006, rec. av Pija Lindenbaum, *Lill-Zlatan och morbror raring*
 Wiman, Björn, ”Busigt, bussigt, rått”, *AB* 9.3.2006, rec. av Belinda Olsson, *Gravidchock*
 Wiman, Ola, [utan rubrik], *O&B* 2006:1–2, rec. av Ida Börjel, *Skåneradio*, s. 188–189

- Winqvist, Tore, "Om kärlek som tar slut en torsdag", *UNT* 8.3.2006, rec. av Jens M. Johansson, *Tröst*
- Woxen, Hege, [utan rubrik], *O&B* 2006:1–2, rec. av Fabian Kastner, *Oneirine*, s. 138–141
- Vulovic, Jimmy, "Knappast av Nobelklass", *HD* 4.10.2006, rec. av Nadine Gordimer, *Börja leva*
- Zandelin, Pia, "Hemma i berättelsen", *Expr* 7.3.2006, rec. av Niklas Rådström, *Gästen*
- , "Gå undenom", *Expr* 2.10.2006, rec. av Kjell Espmark, *Motvilliga historier*
- Zethraeus, Stina, "Från Aaaj till Öhh", *DN* 2.10.2006, rec. av Thomas Halling & Kenneth Andersson, *ABC och hör*
- Åberg, Berit, "Fadern, sonen och språket", *Vi* 2006:3, rec. av Jonas Hassen Khemiri, *Montecore*, s. 74
- , "Gamling skildrad med värdighet", *Vi* 2006:3, rec. av Kirsten Thorup, *Ingenmansland*, s. 75
- , "Bland nasare och backstugubar", *Vi* 2006:10, rec. av Kjell Johansson, *Rummet under golvet*, s. 63
- Öberg Lindsten, Kajsa, "Brev till en psykodoktor", *GP* 2.10.2006, rec. av Kjell Espmark, *Motvilliga historier*
- , "Vem är skyldig?", *GP* 4.10.2006, rec. av Per Nilsson, *Svenne*
- Östergaard, Linda, [utan rubrik], *O&B* 2006:5, rec. av Ursula Andkjær Olsen, *Lulus sånger och tal*, s. 154–155

ÖVRIGA KÄLLOR

Arkiv och samlingar

- Kungliga biblioteket, Stockholm: Adolf och Eva Björks samling: tillägg.
Signum ACC2011_11
- Pressarkivets signatur- och pseudonymregister, Riksarkivet, Stockholm,
Sigtunastiftelsens klipparkiv, Sigtunastiftelsen, Sigtuna
- Sveriges Radios pressklippssamling Ö02 volym: 321, Sveriges Radio, Stockholm

Digitala källor

- Dawson, Ross, *Trends in the Living Network*, "Launch of Newspaper Extinction Timeline for every country in the world":
<http://rossdawsonblog.com/weblog/archives/2010/10/launch_of_newsp.html>
(hämtad 2013-03-14)
- Kommentarer till Jens Ganman, "Besinningslöst och roligt med fitness", OP.se:
<<http://op.se/kulturnoje/recensioner/1.4310779-besinningslost-och-roligt-med-fitness>>
(hämtad 2013-03-14)
- Kungliga Biblioteket, "Pseudonym- och Signaturregister", *Sveriges Periodiska Litteratur*:
<http://www.kb.se/Sverigesperiodiskalitteratur/index/3_s_594_617.htm> (hämtad 2013-03-13)
- , *Nationalbiografien*: <<http://www.kb.se/Dokument/Soka/Statistik2006.pdf>>
(hämtad 2013-03-21)
- , *Nya Lundstedts Tidskrifter*: <<http://www.kb.se/samlingarna/tidningar-tidskrifter/soka/Nya-Lundstedt-tidskrifter/>> (hämtad 2013-03-31)
- Lindgren, Håkan, "Kultursidor från 1995, 1985, 1975... och 1935", *The Loser*:
<www.agamemnon.se/LoserKultursidor.html>, 12.8.2005 (hämtad 2009-04-17)
- Nationalencyklopedin*: <<http://www.ne.se>>. Osignerade artiklar, sökord: norm; Margareta Sjögren; Stig Carlson; (hämtade 2013-03-02)
- Svensk Bokhandel*, "SvB:s Årstopplista 2006":
<<http://www.svb.se/topplistor/svbs-%C3%A5rstopplista-2006>> (hämtad 2013-02-27)
- Svenskt Pressregister*: <<http://www.svep.bib.miun.se/>> (hämtad 2013-02-06)
- Sveriges Radio, "Fiktiv litteraturkritik":

<<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=503&artikel=2813145>>
(hämtad 2013-03-14)

Sydsvenskan, "Kulturredaktionen listar årets bästa böcker, SDS:

<<http://www.sydsvenskan.se/kultur--nojen/kulturredaktionen-listar-arets-basta-bocker/>>
(hämtad 2013-03-21)

Etermedier

OBS, "Fiktiv litteraturkritik", P1 1.5.2009–16.6.2009

OBS, "Bloggen – litteraturkritikens död?", P1 3.10.2009–11.11.2009

Röda Rummet, SVT1 23.5.1998

Periodika

"47 intellektuella", "Nej, det räcker inte!", *AB* 13.2.2007

"2000-talets bästa romaner", *DN* 24.9.2011

Adolfsson, Eva, "Kritik, litteratur och journalistikens tvång. Några kommentarer vid ett seminarium", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1998:3/4, s. 3–9

Andersson, Karolina, "Debutant anklagas för litterär stöld", *SvD* 2.2.2006

Andersson Lena, "Produktionsförhållanden styr innehåll", *SvD* 12.2.2002

–, "Ikonerna & de feiga kritikerna", *AB* 28.2.2005

–, "Raattamaa gör världen tydlig", *AB* 13.10.2006

–, "Vad det egentligen handlar om", *AB* 30.5.2007

"Apropåer", *Perspektiv* 1956:6

[Arborén, Bertil] Bert, "50-tal om 40-talism: Bort från det krystade Åter till romantiken!" [sic], *DN* 9.10.1950

Axelsson, Karl Hugo, "Liknar något annat", *Skånska Dagbladet* 9.3.1956

Barkman, Clas & Cederskog, Georg, "SvD:s kulturdel i graven", *DN* 21.9.2012

Beckman, Åsa, "Öva er i att lämna ert kön!", *DN* 24.11.1988

–, "Exit existensen – enter språket", *DN* 24.3.2001

–, "Jig tinkir firtsitti skritti", *DN* 11.10.2006

–, "Jag undrar om jag någon bokhöst läst så många nervöst välvilliga recensioner", *DN* 13.10.2007

Bengtsson, Anna, "Saknas – en seriös bilderbokskritik", *Tecknaren* 2011:1, s. 22–23

Berg, Aase, "Fejsa narcissismen, Forser", *Expr* 19.2.2005

Bergemar, Jenny, "Kanske ska kvinnor inte minnas", *GP* 21.2.2001

–, "Är du konkret, poet? Om poesikritikens estetiska tunnelseende", *Glänta* 2001:3, s. 102–105

Berglund, Eva, "Ganman gör mig förbannad och besviken", *Östersunds-Posten* 25.1.2012

"Birger Bäckström", *GHT* 19.7.1962

Björk, Nina, "Själens spegel", *O&B* 1997:2, s. 80–82

Björling, Sanna, "Tre frågor till DN:s Lotta Olsson. Vad skiljer recensioner av deckare från andra recensioner?", *DN* 24.9.2006

Bohman, Therese, "Söndra & härska", *AB* 17.4.2007

–, "Mer hur än vad", *AB* 20.4.2007

–, "Bryta normer är väl ingen konst", *AB* 10.5.2007

"Bokad tid", *SvD* 10.12.2006

Bosseldal, Ingrid P, "Nog läser vi", *GP* 23.12.2006

–, "Strid om liv och dikt", *GP* 31.12.2006

Branting, Jacob, "Tendenslitteratur – om behovet av definition och debatt", *Afontidningen* 24.1.1956

Byström, Gabriel, "En omöjlig hållning som kritiker", *GP* 19.12.2006

Bäckström, Lars, "Att säga ifrån", *Upptakt* 1956:2, s. 15–17

Christofferson, Birger, "Kritikens uppståndelse", *ST* 31.5.1955

Chukri, Raket, "Bortom anständigheten", *SDS* 20.12.2009

Clementi, Eva, "Obalans", *Expr* 13.1.2006

Cornell, Peter, "En utvidgad offentlighet", *Expr* 25.8.2010

Demirbag-Sten, Dilsa, "Är du kvinna bör du le brett", *GP* 2.1.2009

- Drougge, Unni, "Unni Drougge, tilltufsad konstnär, talar ut: Så förstör sadistiska kritiker mitt liv", *Expr* 26.4.2004
- "EAOIE", *OEF* 2000/2001:4–5, s. 1–2
- Edgren, Lennart, "Vår gång framöver tjärstickan – Hjalmar Bergman och kritiken", *Tiden* 1984:5/6, s. 361–368
- Ek, Sverker, "Bidrag till kännedom om Kellgrens kritiska verksamhet i *Stockholms-Posten* från och med år 1790", *Sammlaren* (28) 1907, s. 174–205
- Eklundh, Bernt, "Är Jönssons lugna glädje en fara för kulturen?", *Göteborgs-Tidningen* 12.10.1956
- Ekström, Andreas, "Läsarna väljer", *SDS* 12.23.2009
- , "Hundraåringen som slog alla rekord", *SDS* 4.9.2011
- Elam, Ingrid, "Konsten att avgå som kulturchef", *.doc* 2000:10, s. 7–45
- , "Kritikerns eld värmer", *Expr* 13.1.2002
- , "Storsäljande romaner på originalspråk recenserar fortfarande på kultursidorna. Men först när de svenska romanerna fått sitt", *DN* 15.3.2008
- Enquist, Per Olov, "Knivens uppgift", *Expr* 22.2.2005
- Eriksson, Magnus, "Skugge är alltings mått", *SvD* 17.10.2003
- , "Litteraturdebatten förs utan insatser", *SvD* 1.6.2007
- Eriksson, Ulf, "När bryter sig kritikerna ut?", *GP* 10.6.2003
- , "Kritikens gestalt. Några erfarenheter från Fria Seminariet i Litterär kritik", *Tidskrift för Litteraturvetenskap* 2006:3–4, s. 22–32
- , "Litteraturkritiker samtalar för litet", *SvD* 16.9.2009
- Fahl, Hanna, "Rätt som det är upptäcker man att man inte alls var särskilt kul", *DN* 28.1.2012
- Fjeldberg, Guri, "På pressens premisser. Hvordan øke barnebokas status i dagspressen?", *Årboka. Litteratur for barn og unge*, Oslo 2003, s. 138–146
- Floman, Daniela, "Om att läsa Göran Sonnevis Ocean", *Kritiker* 2007:5, s. 97–103
- Forser, Tomas, "Tabloidiseringen av det litterära samtalet. Om kritiken, dess villkor och förmer", *Tidskrift för Litteraturvetenskap* 1998:1, s. 62–86
- , "Dagspress och tidspress I. Kritikerns roll, exemplet Knut Jaensson", *Tidskrift för Litteraturvetenskap* 1998:3–4, s. 133–134
- , "BLM in memoriam. Sju decenniers litterära magasin – ett bokslut", *O&B* 1999:6, s. 12–20
- , "I vinnarhålet", *Expr* 17.2.2005
- , "I filmjökens land", *Expr* 25.2.2005
- , "Tyckandets olidliga lätthet", *00-tal* (30–31) 2009, s. 20–26
- Forsgren, Peter, "Från Böök till Björck. På spaning efter den svenska romanen. Bidrag till tidskriftens historia", *O&B* 1992:3, s. 73–78
- Fröier, Lennart, "Svagheter hos prosakritiken", *Arbt* 19.6.1956
- Ganman, Jens, "Besinningslöst och roligt med fines", *Östersunds-Posten* 23.1.2012
- , "Liv Strömquist behövs definitivt" [sic], *Östersunds-Posten* 25.1.2012
- Gellerfelt, Mats, "Kritiken mot kritiken – samma visa om igen", *SvD* 15.2.2002
- , "Paris bästa ostron", *00-tal* (30–31) 2009, s. 77–79
- Gradvall, Jan, "Kritikens tur", *Expr* 17.8.2010
- Granberg, Mats, "Inger skriver med okuvlig energi", *NorrkT* 14.10.2006
- Greider, Göran, "Det är värre än så!", *AB* 3.3.2005
- , "Glädjande manifest", *DN* 4.9.2009
- Grive, Madeleine, "Det här numret kommer inte att recenserar av Dagens Nyheter", *00-tal* (30–31) 2009, s. 4–6
- , "Kritisk reträtt", *Expr* 19.1.2010
- Gunnarsson, Björn, "En retorisk tuppfäktning", *Hallands Nyheter* 6.2.2010
- Gustafsson, Madeleine, "Anteckningar om kritik. Inför en föreläsning för Fria seminariet i litterär kritik, hösten 2005", *Kritiker* 2006:2, s. 74–85
- Gustavsson, Krister, "Från källarhålet", *Expr* 26.5.2007
- Götselius, Thomas, "Vinstkrav drabbar texterna", *DN* 10.9.2009
- Hagner, Mikael, "Ett liv utan böcker otänkbart", *Barometern* 7.1.2012
- Hallberg, Anna, "Be inte om ursäkt – inta scenen", *GP* 14.9.2000
- , "Gamla varelser och nya. Om samtidens kritiska läge", *Lyriskvällen* 2003:3, s. 84–97
- , "Litteraturkritik som utmanar", *DN* 13.8.2008
- , "Dags bryta upp från kritikens slutstation", *DN* 14.7.2009

- Hallgren, Hanna, "Gå nya världar till mötes", *AB* 2.5.2007
- , "(Sk)riv för en ny värld", *AB* 25.4.2007
- Hansen, Peter, "Fin i kanten – populärkulturen och den marginaliserade litteraturkritiken", *Svensk Tidskrift* 2003:2, s. 8–11
- Hansén, Stig, "Galningen Lundgren och geniet Norén – om kultursfären får bestämma", *GT* 30.4.2008
- Harbsmeier, Andreas, "Gedigna sågningar & slappa hyllningar", *00-tal* (30–31) 2009, s. 38–42
- Harrie, Ivar, "Profanerar Expressen Martinson? Dygdig fasa inför kultursidan", *Expr* 15.10.1956
- Heberlein, Ann, "Kvinnor för sig och män för alla", *SDS* 4.6.2010
- Heggestad, Eva, "Kritik och kön. 1880-talets kvinnliga kritiker och exemplet Eva Brag", *Samlaren* (115) 1994, s. 52–67
- Hessler, Ole, "Gubbiga ugglor i mossen?", *GP* 27.2.2001
- Holm, Mats, "'Tagging' – en svordom i kyrkan", *Svensk Bokhandel* 2004:4, s. 20–21
- Holmqvist, Bengt, "Kritikens tidsålder", *ST* 12.4.1955
- , "Dikten, tiden och kritiken", *ST* 20.4.1955
- , "Dikten, sanningen och kritiken", *ST* 27.4.1955
- , "Sällsamt möte", *ST* 27.5.1956
- Holmqvist, Ivo, "Cui bono – en pessimistisk betraktelse om svensk dagskritiks uppgång och fall", *Tijdschrift voor Skandinavistiek* (30) 2009:1, s. 71–91
- Hultén, Eva Lotta, "Massor av kvinnor inte många", *GP* 13.12.2002
- Högström, Martin, "Att inte recensera Kompoststation och alla andra verk och böcker", *O&B* 2011:4, s. 43–47
- Högström, Jesper, "Epik i kistan", *Expr* 21.5.2007
- Irenius, Lisa, "Nu testar vi betyg på all kultur", *UNT* 17.11.2010
- Jansson, Magnus, "Från Bök till Enckell. Lyrikkritikens öde i Ord & Bild. Bidrag till tidskriftens historia", *O&B* 1992:3, s. 61–72
- Jansson, Magnus & Andersson, Erik, "Experiment i kritik", *O&B* 1997:2, s. 41–44
- Johansson, Anders, "När kritikerna tappar koncepten", *Expr* 10.10.2006
- , "Drömmen om en debatt", *Expr* 29.5.2007
- , "Tio försök till kritik av debatten om Maja Lundgrens Myggor och tigrar. Ett autentiskt haveri", *O&B* 2006/2007:6/1, s. 28–36
- Johansson, Anders, Rider, Sharon & Rönnblom, Malin, "Kritikens läge. En intervju av Leila Brännström", *Fronesis* 2011:36–37, s. 20–37
- Johansson, Kettel, "Mumlarna", *Glänta* 2001:1, s. 23–27
- Johansson, Linna, "Hellre jävig Zern än jädra smörja", *Expr* 3.5.2008
- Johansson, Viktor, "Andra normer – nytt att gilla", *AB* 3.5.2007
- Jonsson, Stefan, "Vi förlorade en essäserie och fick ett läppgräl", *DN* 8.10.2003
- "Klappjakt", *Expr* 12.12.2006 och 14.12.2006
- Kollberg, Bo-Ingvar, "I kulturflödets mitt i 50 år", *UNT* 21.12.2009
- "Kommentarer och notiser. Bokåret 1956", *BLM* 1957:1, s. 3–6
- Krantz, Claes, "Tredje sidan fyrtio år", *GHT* 11.11.1960
- "Kulturkritik får universitetskurs", *UNT* 21.3.2009
- "Kvinnorna och 'Mary'", *SvD* 16.10.1906
- Lagercrantz, Olof, "Rymdskepp i Expressen", *DN* 14.10.1956
- Lamberth, Pia, "Som ensamma fyror i natten? En främst kvantitativ undersökning av kvinnliga svenskspråkiga författares aktivitet 1900–1949", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1991:3, s. 31–42
- Leiser, Erwin, "Förgiftad kritik", *MT* 9.10.1956
- , "Sten i glashus", *MT* 12.10.1956
- Levertin, Oscar, "Kriarättning, kritik och dikt Konst", *SvD* 10.3.1902
- Liedman, Sven-Eric, "Dagspress och tidspress II. Förstadagsrecensionens dilemma", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1998:3–4, s. 135–137
- Liljestrand, Jens, "Bleka gestalter", *SDS* 18.9.2011
- Lind, Thomas, "Angående gåingar och detektivromaner", *Sydförfattaren*, 1993:1, s. 25
- Linder, Erik Hj., "Andlighet och Klokskap", *ST* 25.5.1955
- Lindqvist, Stefan, "'Det här är min Toblerone-affär'", *HD* 16.12.2006
- "Litteraturgräl på kultursidor", *SvD* 3.3.2005
- Ljung Svensson, Ann-Sofi, "Berget, ynglingen och solen. Ett vitalistiskt motiv hos Karl-Erik Forsslund", *Tidskrift för Litteraturvetenskap* 2007:3, s. 39–55

- Lundberg, Johan, "Provokation på reklambyrånivå", *SvD* 10.10.2006
- , "Alla har fel", *AB* 28.4.2007
- , "Poesi?", *Expr* 23.5.2007
- Lundberg, Kristian, "1 000 tecken på att jag är en smurf", *GP* 14.6.2003
- , "Visst. Allt rämnar. Äntligen", *AB* 17.6.2003
- , "Unniversum", *Expr* 28.4.2004
- , "Plånboksfrågor", *Expr* 19.2.2005
- , "Den kritiska punkten", *Expr* 2.3.2005
- Lundman, Mats, "Vinter i barnboksvärlden. Massgravar och betygsättning", *Författaren* 2002:3, s. 4–7
- Lännerberg, Ida, "Det var ju min romanfigur som ringde upp", *SDS* 9.9.2006
- "Manifest för en olovlig litteratur", *DN* 26.8.2009
- "Manifest för ett nytt litterärt decennium", *DN* 22.8.2009
- Mazzarella, Merete, "Dags att diskutera etiken i kulturkritiken", *Moderna Tider* (11) 2000:okt, s. 14–15
- Melberg, Arne, "På Twitter kan ingen höra dig tänka", *SvD* 8.9.2012
- Milles, Ulrika, "Hotfull, kvinnlig läsarmassa", *DN* 5.5.2004
- Moi, Toril, "Att erövra Bourdieu", övers. Inger Henrysson, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1994:1, s. 3–25
- Määttä, Jerry, "Pengar, prestige, publicitet. Litterära priser och utmärkelser i Sverige 1786–2009", *Samlaren* (131) 2010, s. 232–329
- Nilsson, Truls, "Lundberg slutar recensera böcker i HD", *HD* 19.12.2006
- Nordström, Andreas, "Vadå kritiker? Det finns ju en topplista på nätet", *Expr* 13.8.2010
- North, Michael, "Virtual Histories. The Year as Literary Period", *Modern Language Quarterly* (62) 2001 nr 4, s. 407–424
- Olsson-Gislow, Ann, "Kulturpojkar på solsidan", *Expr* 4.4.2003
- , "Damrummet upptaget", *Expr* 5.12.2003
- Ossian-Nilsson, K. G. "Svensk litteratur", *Ny Tid* 12.10.1905
- Palme, Sven Ulric, "Kritikens journalistiska funktion", *ST* 21.5.1955
- Palmkvist, Karin, "Hur 'skrivande damer' bedömdes. 80-talskritiken och den tvåsida mått stocken", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 1981:2, s. 115–122
- Persson, Malte, "Tack för analysen, Tomas", *Expr* 19.2.2005
- , "Onödigt ensidig indignation", *Expr* 2.5.2007
- Raattamaa, Lars Mikael, "Normer är till för att brytas!", *AB* 19.4.2007
- Rabe, Annina, "Poetiska bataljer", *Lyrikvännen* 2012:2, s. 49–57
- Reis, Mikael van, "Sänka skepp?", *GP* 22.2.2005
- Rogeman, Anneli, "Litteraturkritiken lever farligt", *SvD* 8.9.2002
- Ruth, Arne, "(Går)Dagens Nyheter", *00-tal* (30–31) 2009, s. 17–19
- Röshammar, Martin, "Kritiken som slagpåse", *GP* 30.4.2004
- "Sagor om särlingar", *MT* 9.3.1956
- Samuelsson, MarieLouise, "Kritiken – en hotad frizon i förvandling", *Författaren* 2004:4, s. 4–7
- Sandell, Ove, "Sladder om litteraturen", *Arbbl* 10.10.1956
- Sandström, Daniel, "Sägning värd en sägning", *SDS* 19.12.2006
- , "Kvack! I den litterära ankdammen låtsas man att allt är som förut", *SDS* 25.5.2007
- Schmidt, Lars, "Läsandets Lisa och Sluggo", *Svensk Bokhandel* 2004:15, s. 16–19
- , "Maktfaktor med klös", *Svensk Bokhandel* 2006:15, s. 18–19
- Schottenius, Maria, "Kritiken i knivdrama", *DN* 5.5.200?
- , "Lyssna på rösten", *DN* 28.2.2005
- Setterlind, Bo, "Diktaren och kritiken", *ST* 29.5.1955
- Seward Jensen, Annika, "Om det personliga i litteraturen", *Bang* 1998:4, s. 38–39
- "S. K. A. M. Litterärt Manifest No 1", *Bang* 2002:4, s. 33
- Sten, Hemming, "Vänlig kritik och vänkritik", *Expr* 31.3.1956
- Sternvik, Josefine, "Att titta på tidningen", *00-tal* (30–31) 2009, s. 43–48
- Stolpe, Sven, "Striden kan börja!", *ST* 7.5.1955
- Stribe Pavell, Sara, "Värdet av värden", *00-tal* (30–31) 2009, s. 81–82
- Stridsberg, Sara, "En all-män-mänsklig erfarenhet?", *Bang* 2003:2, s. 39–42
- Svanberg, Victor, "Den usla kritiken", *ST* 29.4.1955
- Swedenmark, John, "Söndag hela veckan", *00-tal* (30–31) 2009, s. 130–134

- Svedjedal, Johan, "Kritiska tankar. Om litteraturkritiken och det litterära systemet", *Tidskrift för Litteraturvetenskap* 1998:1, s. 49–61
- Svensson, Per, "Sagt och ogjort", *Expr* 4.4.2003
- , "I bräcklig farkost", *Expr* 19.10.2003
- , "Till kritiken av kritikerna", *Expr* 18.2.2005
- Taube, Adam, "Sigvard Cederroth. En ensling med många vänner", *Uppland* 2001, s. 7–24
- Thente, Jonas, "Bemötandet av årets debutanter", *Vår Lösen* 2000:7–8, s. 467–473
- , "Litterär terrorism?", *DN* 5.10.2006
- Tirén, Sverker, "Kritikfabriker", *00-tal* (30–31) 2009, s. 70–76
- TS-tidningen* 2007:1, s. 1–10
- "Tycker du om lyrik?", *Lyrikvännen* 2006:3–4, s. 94–111
- Ullgren, Malin, "Sluta dalta med bästsäljarna", *DN* 7.12.2008
- Westlund, Bo, "Förstadagsrecensionen – en tradition på väg bort", *Svensk Bokhandel* 2008:20, s. 6–9
- Vetterlund, Fredrik, "C. D. af Wirsén. Några minnesord", *OoB* 1912, s. 497–509
- Widding, Lars, "Poeter berömmar varann", *Expr* 31.3.1956
- , "Diktens rymdskepp Aniara startar nu! Skygg Martinson gav med sig, hade två slut på boken, Här är bokens egna fakta om rymdskeppet", *Expr* 13.10.1956
- Wilhelmsson, Markus, "Här är höstens stora kulturfajt. Skugge vs Ranelid", *Expr* 18.10.2003
- William-Olsson, Magnus, "Läsarna, har de övergivit kritikerna?", *AB* 16.6.2003
- Villius, Lars, "Om litteraturkritiken", *Kvällsposten* 18.1.1956
- Winkler, Lasse, "Litteraturkritiken saknar i dag inflytande", *Svensk Bokhandel* 2000:6, s. 21
- , "Tv har tagit över litteraturkritikerns roll", *Svensk Bokhandel* 2000:6, s. 14–19
- "Årets hårda paket", *DN* 12.12.2006
- Öberg Lindsten, Kajsa, "Tänk om man skrev på blodigt allvar", *GP* 20.11.2000

LITTERATUR

- Abrams, M. H., *The Mirror and the Lamp. Romantic Theory and the Critical Tradition*, New York 1953
- Ahlenius, Holger, *Från sekelskifte till fyrtyotal. Svensk dikt och debatt 1893–1943*, Sthlm 1964
- Ahlgren, Stig, *Obehagliga stycken. Kritik och polemik 1939–1944*, Sthlm 1944
- Ahlund, Claes, "Litteratörernas etableringsfas. Från 1890 till 1919", i Claes Ahlund & Bengt Landgren, *Från etableringsfas till konsolidering. Svensk akademisk litteraturundervisning 1890–1946*, Acta Universitatis Upsaliensis Historia litterarum 24, Uppsala 2003, s. 13–116
- Algulin, Ingemar, "Johannes Edfelt", *Nationalencyklopedin*, <<http://www.ne.se>> (hämtad 2013-02-12)
- Altgård, Clemens & Sandell, Håkan, *Om retrogardism*, Lund 1995
- Altheide, David L. & Snow, Robert P., *Media Logic*, Sage Library of Social Research 89, London/Beverly Hills 1979
- Amenius, Ragnar, "Harald Johnsson", *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok* 4, red. Torsten Dahl, Sthlm 1948
- , "Tor Hedberg", *Svenskt biografiskt lexikon, Band 18*, red. Erik Grill, Sthlm 1969–1971, s. 341–342
- Anderberg, Thomas, *Alla är vi kritiker*, Sthlm 2009
- Andersten, Per Thomas, "Danjanistikk og kritikk", *Samtale med et svin. En antologi om litteraturkritikk*, red. Sissel Lie & Liv Nysted, Oslo 1995, s. 9–26
- Andersen, Unn Conradi, *Har vi henne nå? Kvinnelige forfatterskap & mediene*, Oslo 2009
- Andersson, Maria, *Att bli människa. Barn, sedlighet och kön i Amanda Kerfstedts, Helena Nybloms och Mathilda Mallings författarskap 1880–1910*, Skrifter utgivna av Svenska Barnboksintitutet nr 108 samt Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet nr 49, diss. Sthlm, Sthlm/Gbg 2010
- Andersson, Per, *Pseudonymregister*, Lund 1967
- Andreæ, Daniel, *Liberal litteraturkritik. J. P. Theorell, C. F. Bergstedt*, diss. Gbg, Sthlm 1940

- Arping, Åsa, *Den anspråksfulla blygsambeten. Auktoritet och genus i 1830-talets svenska roman-debatt*, diss. Gbg, Sthlm/Stehag 2002
- Arvidsson, Rolf, *Fredrik Bööks bibliografi 1898–1967*, Sthlm 1970
- Aspelin, Kurt, *Poesi och verklighet. Del I. Några huvudlinjer i 1830-talets svenska kritikerdebatt*, diss. Gbg, Gbg/Sthlm/Lund 1967
- , *Poesi och verklighet. Del II. 1830-talets liberala litteraturkritik och den borgerliga realismens problem*, Sthlm 1977
- Attorns, Gösta, "Litteraturen 1956", *Svenska Dagbladets Årsbok. Trettiofjärde årgången. (Händelserna 1956)*, red. Erik Rudberg & Edvin Hellblom, Stockholm 1957, s. 165–168
- Bech-Karlsen, Jo, *Kulturjournalistikk. Avkobling og tilkobling*, Oslo 1991
- Beckman, Åsa, "Den herrelösa dikten", *Nordisk kvinnolitteraturhistoria Band IV. På jorden. 1960–1990*, red. Elisabeth Möller Jensen m.fl., Höganäs 1997, s. 478–492
- Berger, Margareta, *Pennskaft. Kvinnliga journalister i svensk dagspress 1690–1975*, Sthlm 1977
- Bergh, Gunhild, *Litterär kritik i Sverige under 1600- och 1700-talen*, diss. Uppsala, Sthlm 1916
- Berglund, Karl, *Deckarboomen under lupp. Statistiska perspektiv på svensk kriminalhistoria 1977–2010*. Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 64, Uppsala 2012
- Bergsten, Birgitta, *Kvinnan och havet. Ebba Lindqvist – liv och dikt*, Partille 2008
- Bernhardsson, Katarina, "Åtstörning som litterär störning. Berättelser om anorexi i kritisk belysning", *Litteraturens värden*, red. Anders Mortensen, Sthlm/Stehag 2009, s. 248–260
- Beyer, Nils, *Bengt Lidfors. En levnadsteckning*, Sthlm 1968
- Björck, Staffan, *Heidenstam och sekelskiftets Sverige. Studier i hans nationella och sociala författarskap*, diss. Lund, Sthlm 1946
- Boëthius, Ulf, "Populärlitteraturen – finns den?", *Brott, kärlek, äventyr. Texter om populärlitteratur*, red. Dag Hedman, Lund 1995, s. 17–34
- Bourdieu, Pierre, *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur* [1992], övers. Johan Stierna, Moderna franska tänkare 31, Sthlm/Stehag 2000
- Boyd, Anne E., *Writing for Immortality. Women and the Emergence of High Literary Culture in America*, Baltimore 2009
- Broady, Donald & Mikael Palme, "Intrådet. Om litteraturkritik som intellektuellt fält" [1984/1991/1992], *Kulturens fält. En antologi*, red. Donald Broady, Skeptronserien SEC/ILU, Uppsala universitet, Gbg 1998, s. 173–215
- Broomans, Petra, *Detta är jag. Stina Aronsons litteraturhistoriska öde*, Sthlm 2001
- Brödje, Catrine, *Ett annat tiotal. En studie i Anna Lenah Elgströms tiotalprosa*, diss. Sthlm, Stehag 1998
- Burman, Carina, *K. J. En biografi över Klara Johanson*, Sthlm 2007
- Burton, Nina, *Den hundrade poeten. Tendenser i fem decenniers poesi*, FIB:s lyrikklubbs bibliotek nr 246, Sthlm 1988
- Chandler, James, *England in 1819. The Politics of Literary Culture and the Case of Romantic Historicism*, Chicago & London 1998
- Christiansen, Atle, *Kritikarboka. Om litteratur, journalistikk og kvalitet*, LNU sin skriftserie 183, Bergen 2010
- Christofferson, Birger, *Svenska kritiker och deras metoder. Essayer*, Sthlm 1962
- , *Svenska litteraturkritiker. Metoder, teorier, värderingar*, Sthlm 1970
- Ciaravolo, Massimo, *Den insiktsfulle läsaren. Några drag i Hjalmar Söderbergs litteraturkritik*, Söderbergssällskapets skriftserie 8, Sthlm 1994
- Claesson Pipping, Git, *Könet som läsanvisning. George Eliot och Victoria Benedictsson i det svenska 1880-talet. En receptionstudie*, diss. Sthlm, Sthlm/Stehag 1993
- Clementi, Eva, *Bokens kapital i dagspressen. En studie av fyra stockholmstidningars litteraturbevakning*, magisteruppsats i journalistikvetenskap, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet 2005
- Dahlerup, Pil, "Omedvetna attityder hos en recensent" [1972], övers. Jan Wahlén, *Feministiska litteraturanalyser 1972–2002*, red. Åsa Arping & Anna Nordenstam, Lund 2005, s. 17–24
- Dalin, Olof von, *Tankar öfver critiquer*, Stockholm 1736
- Danius, Sara, "Harry Martinson och maskinens estetik", *Efter femtio år: Aniara 1956–2006. Föredrag vid ett symposium i Kungl. Vitterhetsakademien 12 oktober 2006*, red. Bengt Landgren, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Konferenser 67, Sthlm 2007, s. 30–48

- Delblanc, Sven, "Diktaren som clown – Hjalmar Bergman (1883–1931)", *Genombrottstiden 1830–1920. Den Svenska Litteraturen 2*, red. Lars Lönnroth & Sven Delblanc, Sthlm 1999, s. 477–498
- Den Svenska Litteraturen 3. Från modernism till massmedial marknad*, red. Lars Lönnroth, Sven Delblanc & Sverker Göransson, Sthlm 1999
- Det glatte lag. Tanker om litteraturkritik*, red. Cecilie Lund, Oslo 1996
- Domellöf, Gunilla, *I oss är en mångfald levande. Karin Boye som kritiker och prosamodernist*, Acta Universitatis Umensis Umeå Studies in the Humanities 77, diss. Umeå 1986
- , *Mätt med främmande mått. Idéanalys av kvinnliga författares samtidsmottagande och romaner 1930–1935*, Hedemora 2001
- Dymling, Carl Anders, "Thore Blanche", *Svenskt biografiskt lexikon, Fjärde bandet*, red. Bertil Boëthius, Sthlm 1924, s. 765–766
- [Edfelt, Johannes], "Tor Hedberg", *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok 3*, red. Torsten Dahl, Sthlm 1946, s. 341–342
- Eggehorn, Ylva, "Inledning", Gunnell Vallquist, *Texter i urval*, red. Peter Halldorf, Sthlm 2008, s. 15–20
- Ehnmark, Elof, *Fyra litterära kritiker*, Svenska humanistiska förbundet 81, Stockholm 1971
- Ekbom, Torsten & Orrje, Olle, "Förord", Bengt Holmqvist, *Kritiska ögonblick. Essäer, artiklar 1946–1986 i urval av Torsten Ekbom och Olle Orrje*, Sthlm 1987, s. 5–9
- Ekelöf, Gunnar, *Gunnar Ekelöf. Kritiker i BLM*, Enskede 2003
- , *Gunnar Ekelöf. Kritiker i Socialdemokraten, Vi & Dagens Nyheter*, Enskede 2003
- Elam, Ingrid, *Jag. En fiktion*, Sthlm 2012
- Elgström, Jörgen & Runnquist, Åke, *Svensk mordbok. Den svenska detektivromanens historia 1900–1950*, Bokvännens bibliotek nr 36, Sthlm 1957
- Ellmann, Mary, *Thinking About Women*, New York 1968
- En bok om böcker. Litteraturutredningens branschstudier*, 1968 års litteraturutredning (L 68), SOU 1972:80, Utbildningsdepartementet, Sthlm 1972
- Engblom, Lars-Åke, "Tidningarna dör men pressen lever (1945–1958)", *Den svenska pressens historia IV. Bland andra massmedier (efter 1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2002, s. 20–133
- Englund, Boel & Kåreland, Lena, *Rätten till ordet. En kollektivbiografi över skrivande Stockholmskvinnor 1880–1920*, Sthlm 2008
- En fri tidning. Arbetaren – syndikalistisk pressröst 60 år*, Sthlm 1981
- En skapande kritiker. Essäer, anmärkningar och kåserier av Klara Johanson*, inledning, urval och kommentarer av Carina Burman, Lund 2008
- Espmark, Kjell, *Albatrossen på däck*, Sthlm 2008
- Fahlgren, Margaretha, *Litteraturkritiker i arbetarrörelsen. En studie i Erik Hedéns dagskritik 1909–1925*, Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitetet 14, diss. Uppsala 1981
- Fehrman, Carl, *Oscar Levertin*, Sthlm 1947
- , "Levertins kritiska principer", *Poesi och parodi. Essayer*, Sthlm 1957, s. 173–187
- Fleischer, Rasmus, *Boken*, Sthlm 2011
- Forsare, Malena, "Kritikens etik. Om professionell hållning och helhetssyn", *Kulturjournalistikens gränser*, red. Oscar Hemer & Malena Forsare, Umeå 2010, s. 46–61
- Forser, Tomas, "Litteraturkritik som julklappstips", *Barnbok och barnboksforskning*, red. Lena Fridell, Sthlm 1972, s. 122–137
- , *Kritik av kritiken. 1900-talets svenska litteraturkritik*, Gråbo 2002
- Forser, Tomas & Tjäder, Per Arne, *Tredje ståndpunkten. En debatt från det kalla krigets dagar*, Zenitserien 15, Staffanstorps 1972
- Forslid, Torbjörn & Ohlsson, Anders, *Fenomenet Björn Ranelid*, Malmö 2009
- , *Författaren som kändis*, Malmö 2011
- Foucault, Michel, *Vetandets arkeologi* [1969], övers. C G Bjurström, bearbetad av Sven-Erik Torhell, Sthlm 2002
- , *Diskursens ordning. Installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970* [1971], övers. Mats Rosengren, Moderna franska tänkare 15, Sthlm/Stehag 1993
- , *Sexualitetens historia. Band 1. Viljan att veta* [1976], övers. Britta Gröndahl och bearbetad och fackgranskad av Per Magnus Johansson, Gbg 2002
- , "Diskursen ska inte uppfattas som..." [1976; 1994], övers. Jan Stolpe, *Diskursernas kamp*.

- Texter i urval av Thomas Götselius & Ulf Olsson*, Sthlm/Stehag 2008, s. 181–182
- [Freij, William], "Anna Wahlenberg", *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok* 8, red. Torsten Dahl, Sthlm 1955, s. 142–143
- Franzén, Olle, "Axel Klinckowström", *Svenskt biografiskt lexikon, Band 21*, red. Erik Grill, Sthlm 1975–1977, s. 310–313
- Frängsmyr, Tore, *Vägröjare i kulturdebatten. Ragnar Oldberg och Perspektiv*, Sthlm 1977
- Furhammar, Leif, *Sex, såpor och svenska krusbär. Television i konkurrens*, Sthlm 2006
- Gedin, David, *Fältets herrar. Framväxten av en modern författarroll. Artonhundraåttitalet*, diss. Sthlm, Sthlm/Stehag 2004
- Gedin, Per I., *Litteraturen i verkligheten. Om bokmarknadens framtid och historia*, 2:a rev. uppl., Sthlm 1997
- Gimnes, Steinar, "Frå periferi til sentrum. Litteraturkritikk etter 1945", *Norsk kvinnelitteraturhistorie. Bind 3 1940–1980*, red. Irene Engelstad, Jorunn Hareide, Irene Iversen, Torill Steinfeld & Janneken Øverland, Oslo 1990, s. 169–176
- Gumbrecht, Hans Ulrich, *In 1926. Living at the Edge of Time*, Cambride m.fl. 1997
- Gustafsson, Karl Erik, "Århundredets dagstidning", *Sverige (Expressen). Berättelsen om hur Expressen blev Sveriges rikstidning*, Sthlm 1984, s. 9–98
- , "I datorernas värld (efter 1975)", *Den svenska pressens historia IV. Bland andra massmedier (efter 1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2002, s. 248–369
- Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per, "Inledning", *Den svenska pressens historia IV. Bland andra massmedier (efter 1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2002, s. 13–19
- Gustavsson, Björn, *Farväl kultursidor*, Borås 2008
- Göranson, Birgitta, "Presentation och värdering av litteratur i Social-Demokraten och Vårt Land år 1887", *Åtta preshistoriska studier*, Press & Litteratur 2, Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund, Lund 1974, s. 149–178
- Hadenius, Stig, "Medelstens tidning", *Aftonbladet. En svensk historia*, red. Gunnar Fredriksson, Dieter Strand, Stig Hadenius & Karl Erik Gustafsson, Sthlm 1980
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart & Wadbring, Ingela, *Massmedier. Press, radio och tv i den digitala tidsåldern*, 9:e rev. uppl., Sthlm 2008
- Hagen, Erik Bjerck, *Litteraturkritikk. En introduksjon*, Oslo 2004
- Hall, Patrik, *Den svenskaste historien. Nationalism i Sverige under sex sekler*, Sthlm 2000
- Harrie, Ivar, "Svenska romaner och noveller", *OoB* 1934, s. 165–174
- , "Bekymret kultursidan", *Festskrift till Helge Heilborn på femtioårsdagen den 7.10 1947*, Sthlm 1947
- Haugen, Pernille, *Litterær mediedebatt 1998. En kamp om normer, makt og posisjoner*, Norsk Kulturråds rapportserie nr 20, Oslo 2000
- Hebbe, Brita, *Wendela. En modern 1800-talskvinna*, Sthlm 1974
- Heggestad, Eva, *En bättre och lyckligare värld. Kvinnliga författares utopiska visioner 1850–1950*, diss. Uppsala, Sthlm/Stehag 2003
- , *Alice Lyttkens i och om 1930-talet*. Skrifter för centrum för genusvetenskap 11, Uppsala 2009
- Hellström, Gustaf, *Det var en tjugande idyll...*, Sthlm 1938
- Hemer, Oscar, "Kulturstriden. En kritisk tillbakablick på de inställda upprorens nittioal", *Kulturjournalistikens gränser*, red. Oscar Hemer & Malena Forsare, Umeå 2010, s. 22–37
- Hemer, Oscar & Forsare, Malena, "Förord", *Kulturjournalistikens gränser*, red. Oscar Hemer & Malena Forsare, Umeå 2010, s. 7–9
- Herner, Eva, *Svenska recensenter läser finska böcker. En studie i receptionen av finsk prosa, översatt på 1960-talet*, Acta Universitatis Stockholmiensis Studia Fennica Stockholmiensia 8, diss. Sthlm 1999
- Hertel, Hans, *Litteraturens vaneforbrydere. Kritikere, forleggerer og lystlæsere – det litterære liv i Danmark gennem 200 år*, 2:a rev. uppl., Köpenhamn 1999
- Heyman, Viveka, *Den örlige sanningssägaren och andra essayer*, Sthlm 2000
- Himmelstrand, Hjalmar, *Olof Bergklints kritiska verksamhet. Ett bidrag till den litterära granskningens historia i Sverige*, diss. Uppsala 1898
- Hirschfeldt, Lennart, *Upsala Nya Tidning. Nyhetsorgan och opinionsbildare 1890–1959. Första delen: I kamp för demokratin 1890–1920*, Uppsala 1987
- , *Upsala Nya Tidning. Nyhetsorgan och opinionsbildare. 1890–1959. Andra delen. För frihetens sak 1920–1959*, Uppsala 1988
- Hohendahl, Peter Uwe, *The Institution of Criticism*, Ithaca/London 1982

- Holgersson, Ulrika, *Populärkulturen och klassambället. Arbete, klass och genus i svensk dampress i början av 1900-talet*, diss. Lund, Sthlm 2005
- Holmberg, Claes-Göran, "Litterärt utlandsklimat under 1880-talet. Några anteckningar om recensioner av engelsk, fransk och tysk litteratur", *Åtta presshistoriska studier*, Press & litteratur 2, Litteraturvetenskapliga Institutionen i Lund, Lund 1974, s. 91–114
- , *Litterära tidskrifter i Sverige 1900–1970. En kommenterad bibliografi*, Press & Litteratur 8, Lund 1975
- , *Upprorers tradition. Den unglitterära tidskriften i Sverige*, diss. Lund, Sthlm & Lund 1987
- Holmström, Roger, *Karakteristik och värdering. Studier i fnlandsvensk litteraturkritik 1916–1929*, diss. Åbo 1988
- , "Dagskritik i omvandling. Reflexioner kring marginalisering", *Kritikens dimensioner. Festskrift till Tomas Forser*, red. Åsa Arping & Mats Jansson, Sthlm/Stehag 2008, s. 36–43
- Holt, Kristoffer, *Publicisten Ivar Harrie. Ideologi, offentlighetsdebatt och idékritik i Expressen 1944–1960*, Linköping studies in arts and science no 413, diss. Linköping, Sthlm 2008
- Hovden, Jan Fredrik & Knapskog, Karl, "Kulturjournalistikken i det norske journalistiske feltet", *Kulturjournalistikk. Pressen og den kulturelle offentligheten*, red. Karl Atle Knapskog & Leif Ove Larsen, Oslo: Scandinavian Academic Press 2008, s. 51–77
- Hurri, Merja, "Kultursidan som slagfält. Estetisk, journalistisk och populariserande kritik i ljuset av Pierre Bourdieus och Hugh D. Duncans åskådningar", *Nordicom-Information. Information om medie- och kommunikationsforskning i Norden*, 1995:1, s. 25–30
- Huyssen, Andreas, "Mass Culture as Woman: Modernism's Other" [1986], *After the Great Divide: Modernism, Mass Culture, Postmodernism*, Houndmills/Basingstoke/Hampshire & London 1987
- Jacobson, Christer, "Några principfrågor i svensk litteraturkritik 1900–1910", *På väg mot tiotalet. Två studier*, diss. Uppsala, Sthlm/Gbg/Uppsala 1961
- Jansson, Mats, *Kritisk tidspegel. Studier i 1940-talets svenska litteraturkritik*, Sthlm/Stehag 1998
- Jarlbrink, Johan, *Det våras för journalisten. Symboler och handlingsmönster för den svenska pressens medarbetare från 1870-tal till 1930-tal*, Mediehistoriskt arkiv 11, Linköping studies in arts and science 463, diss. Linköping, Sthlm 2009
- Johannesson, Eric, *Den läsande familjen. Familjetidskriften i Sverige 1850–1880*, Nordiska museets Handlingar 96, diss. Uppsala, Sthlm 1980
- Johansson, Magnus, *Socialism och elitism. Victor Svanbergs litterära värderingssystem*, Litteratur och samhälle (27) nr 2, Meddelande från Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 1991
- Johnson, Eyvind, *Kritik I. 1921–1931*, red. Björn Gustavsson, Lund 2009
- , *Kritik II. 1932–1935*, red. Per-Olof Mattsson, Lund 2011
- Jonsson, Sverker, "Tv förändrar världen (1958–1975)", *Den svenska pressens historia IV. Bland andra massmedier (efter 1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2002, s. 134–247
- Julén, Björn, "Oscar Levertin i Svenska Dagbladet", *Svenska Dagbladets historia. Del II. Litteratur, konst, teater och musik i SvD 1897–1940*, Sthlm 1965, s. 1–32
- Jäderlund, Ann, *I en cylinder i vattnet av vattengråt*, Sthlm 2006
- Jørgensen, John Chr., *Det danske anmelderis historie. Den litterære anmeldelses opståen og udvikling 1720–1906*, diss. Köpenhamn 1995, Fredriksberg 1994
- , *Dagbladskritikeren. Essays om at skrive, redigere og analysere boganmeldelser*, Fredriksberg 1994
- , *Sprogblomster i spinatbedet. En bog om kritikernespoget*, Köpenhamn 1999
- Kellgren, Johan Henrik, "Tankar öfver Granskning" [1778], *Samlade Skrifter IV. Prosaskrifter från Stockholms Postens begynnande till och med 1784*, utg. av Sverker Ek & Allan Sjöding, Svenska Författare utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet IX, Sthlm 1944, s. 3–41
- Kihlberg, Leif, *Dagens Nyheter och demokratins genombrott. Första delen. Ständigt i opposition 1888–1911*, Sthlm 1960
- Kollnitz, Andrea, *Konstens nationella identitet. Om tysk och österrikisk modernism i svensk konstkritik 1908–1934*, Eidos nr 21, Skrifter från Konstvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet, diss. Sthlm 2008
- Krantz, Claes, *G. H. T. 1832–1917*, Gbg 1957
- Kulturjournalistikens gränser*, red. Oscar Hemer & Malena Forsare, Umeå 2010
- Kylhammar, Martin, *Den okände Sten Selander. En borgerlig intellektuell*, Sthlm 1990
- , "Belysta svarta skuggor. Sten Selander och modernismens hybris", i förf. *Den tidlöse*

- modernisten. *En essäbok*, Sthlm 2004, s. 121–155
- Kåreland, Lena, *Gurli Linders barnboks kritik. Med en inledning om den svenska barnboks kritikens framväxt*, Skrifter utgivna av Svenska Barnboks institutet nr 4, diss. Uppsala, Sthlm 1977
- , *Traditionalist och smakdomare. Eva von Zweigbergks barnboks kritik under 1940-talet*, Litteratur och Samhälle (32) nr 2, Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet, Uppsala 1997
- , *Modernismen i barnkammaren. Barnlitteraturens 40-tal*, Skrifter utgivna av Svenska Barnboks institutet nr 66, Sthlm 1999
- Kärrholm, Sara, *Konsten att lägga pussel. Deckaren och besvärjandet av ondskan i folkhemmet*, diss. Lund, Sthlm/Stehag 2005
- Lagercrantz, Olof, *Ett år på sextioalet*, Sthlm 1990
- , *Vid sidan av. Möten med författare från fyrtiotal till sjuttital. Dagboksanteckningar i urval av Richard Lagercrantz och Stina Otterberg*, Sthlm 2011
- Lagerholm, Per, *BLM genom sju decennier*, Svensk sakprosa nr 33, Institutionen för nordiska språk, Lund 2001
- Lagerlöf, Karl Erik, ”Förord”, *Femtitalet i backspegl. Ett urval essäer om svenska författare ur 50-tals generationen sammanställt av Karl Erik Lagerlöf*, Sthlm 1968, s. 5–6
- , *Moralisten och drakarna. Minnen*, Sthlm 2010
- Laitinen, Kerstin, *Från esteticism till socialitet. Bengt Holmqvist som litteraturteoretiker 1946–1949*, Meddelanden från avdelningen för svensk litteratur Nordica, Helsingfors universitet 2, Helsingfors 1979
- Landgren, Bengt, *Den poetiska världen. Strukturanalytiska studier i den unge Gunnar Ekelöfs lyrik*, Historia litterarum 11, Sthlm 1982
- , ”Universitetsämne i brytningstid. Svensk akademisk litteraturundervisning 1947–1956”, *Universitetsämne i brytningstider. Studier i svensk akademisk litteraturundervisning 1947–1995*, Acta Universitatis Upsaliensis Historia Litterarum 25, red. Bengt Landgren, Uppsala 2005, s. 15–304
- , *Sten Selander. Lyrik och litteraturkritik 1916–1957*, Hedemora 2009
- Larsen, Leif Ove, ”Forsknyningar. Kulturdekningen i norske dagsaviser 1964–2005”, *Kulturjournalistikk. Pressen og den kulturelle offentligheten*, red. Karl Atle Knapskog & Leif Ove Larsen, Oslo 2008, s. 283–329
- Larsen, Maria, ”Bibliografi över Ellen Keys svenska originalarbeten, artiklar och recensioner av henne”, i Mia Leche-Löfgren, *Ellen Key. Hennes liv och verk*, Sthlm 1930, s. 214–220
- Leander, Hans, *Publicistklubbens porträttmatrikel vid femtioårsjubileet 1924 med biografiska uppgifter om publicistklubbens medlemmar*, Sthlm 1924
- Leche-Löfgren, Mia, *Våra föräldrars värld*, Sthlm 1934
- Lenemark, Christian, *Sanna lögner. Carina Rydberg, Stig Larsson och författarens medialisering*, diss. Gbg, Hedemora/Möklinta 2009
- Leopold, Lennart, *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat. Studier i Bengt Lidforss litteraturkritiska gärning*, diss. Lund 2002, Hedemora 2001
- Lilja, Eva & Magnusson, Jan, ”Inledning”, *Bo-lövens sorl. Romantisk modernism och estetisk funktionalism i femtitalets poesi*, Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet nr 32, Gbg 1998, s. 7–13
- Lilja, Eva & Schiöler, Niklas, ”Poeten dold i bilden. 1950-talets lyrik”, *Den Svenska Litteraturen 3. Från modernism till massmedial marknad. 1920–1995*, red. Lars Lönnroth, Sven Delblanc & Sverker Göransson, Sthlm 1999, s. 342–370
- [Lindberger, Örjan], ”Karl Warburg”, *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok*, 8, red. Torsten Dahl, Sthlm 1955, s. 215–216
- Lindblom, Paul, *Artur Lundkvist i en föränderlig värld*, Sthlm 1976
- Ljung, Per Erik, *Vilhelm Ekelund och den problematiska författarrollen*, diss. Lund 1980
- Ljung Svensson, Ann-Sofi, ”Motståndets essäistik. Om konsten att skriva långt och ledigt”, *Kulturjournalistikens gränser*, red. Oscar Hemer & Malena Forsare, Umeå 2010, s. 88–97
- Ljungquist, Ivar, *Ur Dagens Nyheters historia. Del III. 1922–1946*, Sthlm 1954
- Lund, Cecilie Wright, *Kritikk og kommers. Kulturdekningen i skandinavisk dagspresse*, Oslo 2005
- Lundgren, Solveig, *Dikten i etern. Radion och skönlitteraturen 1925–1955*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen nr 31, diss. Uppsala 1994
- Lundkvist, Artur, *Självporträtt av en drömmare med öppna ögon*, Sthlm 1966

- , *Vandringar bland böcker. Svensk litteratur- och kulturkritik. Artiklar ur tidningar och tidskrifter*, i urval av Magnus Bergh & Francisco J. Uriz, Sthlm 1985
- Lundkvist, Ingmar, *Kulturprosten. Torsten Fogelqvist som DN-publicist och folkbildare*, diss. Lund, Sthlm 2005
- Lundstedt, Göran, *Till bords med de bästa. Om kritikern Knut Jaensson*, Lund 1997
- Lundström, Gunilla, "C.O.W. tar över", *De första 150 åren*, red. Gunilla Lundström, Malmö 1998, s. 63–69
- , "Kostnaderna drar iväg", *De första 150 åren*, red. Gunilla Lundström, Malmö 1998, s. 211–220
- , "En värld i rubriker och bilder (1897–1919)", *Den svenska pressens historia III. Det moderna Sveriges spegel (1897–1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2001, s. 22–141
- Lundqvist, Åke, *Kultursidan. Kulturjournalistiken i Dagens Nyheter 1864–2012*, Sthlm 2012
- Luthersson, Peter, *Svensk litterär modernism. En stridsstudie*, Sthlm 2002
- Lönnroth, Ami & Mattsson, Per Eric, "Aftonbladets första kulturredaktör", *Grundad 1830 av Lars Johan Hierta*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Skriftserien Sylwan 4, Gbg 1999, s. 65–73
- Mattsson, Per-Olof, *Eyvind Johnson. Bibliografi*, Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis vol xxxvi, Uppsala 2000
- McDonald, Rónán, *The Death of The Critic*, London/New York 2007
- Melberg, Arne, *På väg från realismen. En studie i Lars Ahlins författarskap, dess sociala och litterära förutsättningar*, diss. Sthlm 1973
- , "Inledning", *Den litterära institutionen. Studier i den borgerliga litteraturens sociala historia redigerade av Arne Melberg*, Sthlm 1975, s. 9–29
- Mildner, Anders, "Amatörernas utmaning. Vem behöver en kritiker när alla skriver kritik?", *Kulturjournalistikens gränser*, red. Oscar Hemer & Malena Forsare, Umeå 2010, s. 62–71
- Månesköld-Öberg, Inger, *Ola Hanssons livsdikt. Om mottagandet i Sverige och det sena författarskapet*, Sthlm 1998
- Määttä, Jerry, *Raketsonnar. Science fiction i Sverige 1950–1968*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 51, diss. Uppsala, Lund 2006
- Ney, Birgitta, *Skriftställarinnor, journalister m fl. En förteckning över kvinnor verksamma i pressen ca 1893–1924*, Skriftserie från Centrum för kvinnoforskning, Rapport nr 19, Sthlm 2000
- , "På gränsen till det förbjudna. Om Stella Kleve", *Nordisk Kvinnolitteraturhistoria. Band 2. Faderns huset. 1800-talet*, red. Elisabeth Möller Jensen m. fl., Höganäs 1993, s. 540–547
- , *Bortom berättelserna. Stella Kleve – Mathilda Malling*, diss. Sthlm, Sthlm/Stehag 1993
- Nilsson, Ingemar, *John Landquist. Filosofi, psykolog, kritiker. En biografi*, Vitterhetsakademiens skriftserie Svenska Lärde, Sthlm 2009
- Nilsson, Sven, *Kulturmaterialiet i storstadspressen under 1960-talet*, Press & Litteratur 5, Lund 1974
- , *Det offentliga samtalet. Storstadspressen som medium för kulturinformation och kulturdebatt*, Litteratur Teater Film 11 & Press & Litteratur 7, Skrifter utgivna från Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund, diss. Lund 1975
- [Nilsson, Sven & Yrlid, Rolf], "Inledning", *Svensk litteratur i kritik och debatt 1957–70*, Sthlm 1972, s. 9–18
- Nilsson, Ulf Ivar, *För en lyckligare mänsklighet. 100 år med Arbetarbladet*, Gävle 2002
- Nordberg, Bengt, *Recensenter och läsare. Stil- och ordstudier i några lyrikrecensioner*, Ord och Stil, Språkvårdssamfundets skrifter 1, Lund 1968
- Nordenson, Magdalena, *Opinionsjournalistik. Att skriva ledare, kolumner och recensioner*, Lund 2008
- Nordenstam, Anna, *Begynnelse. Litteraturforskningens pionjärkvinnor 1850–1930*, diss. Gbg, Sthlm/Stehag 2001
- Nordin Hennel, Ingeborg, *Vreden. Olof Högberg och hans Norrlandsepos*, Bjästa 1978
- Nordin Hennel, Ingeborg & Sjöblad, Christina, "Lyckligare ungdom har aldrig funnits. Det moderna genombrottet i Sverige", *Nordisk Kvinnolitteraturhistoria. Band 2. Faderns huset. 1800-talet*, red. Elisabeth Möller Jensen m. fl., Höganäs 1993, s. 495–507
- Nordin, Svante, *Fredrik Böök. En levnadsteckning*, Vitterhetsakademiens skriftserie Svenska Lärde, Sthlm 1994

- Nordisk kvinnohistoria Band III. Vida Världen. 1900–1960*, red. Elisabeth Møller Jensen, Höganäs 1996
- Nordlund, Anna, *Selma Lagerlöfs underbara resa genom den svenska litteraturhistorien 1891–1996*, diss. Uppsala, Sthlm/Stehag 2005
- Nordmark, Dag, *Finrummet och lekstugan. Kultur- och underhållningsprogram i svensk radio och TV*, Sthlm 1999
- , *Pajas, politiker och moralist. Om Gustaf Frödings tidningstexter 1885–1896*, Hedemora 2010
- Norsk litteraturkritikks historie 1770–1940. Bind I: 1770–1848*, red. Edvard Beyer & Morten Moi, Oslo 1990
- Norsk litteraturkritikks historie 1770–1940. Bind II: 1848–1870*, red. Arild Linneberg, Oslo 1992
- Nyblom, Andreas, *Ryktbarhetens ansikte. Verner von Heidenstam, medierna och personkulten i sekelskiftets Sverige*, Linköping Studies in Arts and Science No. 433, diss. Linköping, Sthlm 2008
- Olofsson, Tommy, ”Söderbergsfejden. Striden om *Doktor Glas*”, *Läkarens plikt och moralens flytande tillstånd. Synpunkter på Hjalmar Söderbergs Doktor Glas*, red. Nils O. Sjöstrand, Söderbergssällskapets skriftserie nr 19, Sthlm 2010, s. 260–270
- Olsson, Ulf, ”Världen efter världskriget. 1950-talets prosaförfattare”, *Den Svenska Litteraturen 3. Från modernism till massmedial marknads. 1920–1995*, red. Lars Lönnroth, Sven Delblanc & Sverker Göransson, Sthlm 1999, s. 319–341
- , ”Vad läste man på 1950-talet?”, *Den Svenska Litteraturen 3. Från modernism till massmedial marknads. 1920–1995*, red. Lars Lönnroth, Sven Delblanc & Sverker Göransson, Sthlm 1999, s. 322–323
- , *Jag blir galen. Strindberg, vansinnet och vetenskapen*, Sthlm/Stehag 2002
- Ossian-Nilsson, K. G., *En kritik över kritici*, Sthlm 1907
- Otterberg, Stina, *Klädd i sitt språk. Kritikern Olof Lagercrantz*, diss. Gbg, Lund 2010
- Palmkvist, Karin, *Diktaren i verkligheten. Journalisten Stig Dagerman*, diss. Lund, Sthlm 1989
- Petersson, Birgit, ”Tidningar som industri och parti (1880–1897)”, *Den svenska pressens historia II. Åren då allting hände (1830–1897)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2001
- , *Från journalist till murvel. Journalistyrkets professionalisering från 1900 till 1960-talet*, Skriftserien Sylwan 16, Gbg 2006
- Publicistklubbens matrikel vid 20:de århundradets början. Biografiska och genealogiska uppgifter*, utg. Viktor Millqvist, Sthlm 1901
- Rabe, Annina, ”Litteratur: Pretto chic”, *Nollnoll. Decenniet som förändrade världen*, red. Tobias Nielsén & Anders Rydell, Sthlm 2010, s. 170–182
- Renborg, Greta, *Bildande blad. Tidskrifter i folkbildningens tjänst*, Sthlm 1996
- Ronne, Marta, ”Kvinnliga studenter i litteraturhistoria”, *Universitetsämne i brytningstider. Studier i svensk akademisk litteraturundervisning 1947–1995*, Acta Universitatis Upsaliensis Historia litterarum 25, red. Bengt Landgren, Uppsala 2005, s. 625–721
- Rosengren, Karl Erik, *Sociological Aspects of the Literary System*, diss. Lund, Sthlm 1968
- , *The Climate of Literature. Sweden's Literary Frame of Reference, 1953–1976*, Cultural Indicators: The Swedish Symbol System, 1945–1975 Report no. 5, Lund 1983
- Runnqvist, Åke, *Litterära tidskrifter 1920–1960*, Sthlm 1964
- Ryberg, Anders, *Per Wästbergs skrifter 1943–1973. En bibliografi*, Sthlm 1973
- Rydén, Per, *En kritikers väg. Studier i Oscar Levertins litteraturkritik 1883–1896*, Litteratur Teater Film 7 & Press & Litteratur 4, Skrifter från Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund, diss. Lund 1974
- , *En kritikers värderingar. Studier i Oscar Levertins litteraturkritik 1897–1906*, Litteratur Teater Film 12 & Press & Litteratur 9, Lund 1977
- , ”Plats för kultur”, *Vår dagliga läsning. Några sidor till belysning av den svenska dagspressens genrer och historia*, Sthlm 1981
- , *Domedagar. Svensk litteraturkritik efter 1880*, Press & Litteratur 14, Lund 1987
- , *Allmänningen. Inledande studier i pressvetenskap*, Press & Litteratur 16, Lund 1991
- , ”Guldåldern (1919–1936)”, *Den svenska pressens historia III. Det moderna Sveriges spegel (1897–1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2001, s. 142–265
- , ”Tabloidernas krympta verklighet”, *PS till den svenska pressens historia*, Skriftserien Sylwan 17, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Gbg 2006
- , *Verner & Oscar. En kärlekshistoria. Heidenstam och Levertin 1888–1906*, Sthlm 2006
- , ”Kritik, trots allt!”, *Kritikens dimensioner. Festskrift till Tomas Forser*, red. Åsa Arping & Mats

- Jansson, Sthlm/Stehag 2008, s. 23–35
- , *Den framgångsrike förloraren. En värderingsbiografi över Carl David af Wirsén*, Sthlm 2010
- , "Litteraturkritikens betydelse", *Läsarnas marknad, marknadens läsare. En forskningsantologi. Litteraturutredningen i samband med Nordicom*, red. Ulla Carlsson & Jenny Johannisson, SOU 2012:10, Sthlm 2012, s. 207–217
- Rying, Matts, *Kritiker idag. Ivar Harrie, Bengt Holmquist, Petter Bergman, Ruth Halldén, Karl Erik Lagerlöf, Åke Janzon, Maria Bergom-Larsson och John Landquist intervjuade av Matts Rying*, Sthlm 1972
- Samtale med et svin. En antologi om litteraturkritikk*, red. Sissel Lie & Liv Nysted, Oslo 1995
- Samuelsson, Lina, *Det här är inte en recension. Normer i den samtida svenska litteraturkritiken*, magisteruppsats i litteraturvetenskap, Stockholms universitet 2006
- Sandell, Ove, "Litteraturkritik som idékamp", *En verklig folkridning. Arbetet 1887–1962. En festskrift till 75-årsjubileet*, Skrifter till Arbetets historia 1, red. Alvar Alsterdal & Ove Sandell, Malmö 1962, s. 153–169
- Sandlund, Elisabeth, "Beredskap och repression (1936–1945)", *Den svenska pressens historia III. Det moderna Sveriges spegel (1897–1945)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Sthlm 2001, s. 266–381
- Santesson, Carl, *Johan Erik Rydqvist. Kritikern och publicisten*, Sthlm 1944
- Sarrimo, Cristine, "Maja Lundgren versus Lars Norén. Det offentliga samtalets mekanismer", *Litteraturens offentligheter*, red. Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson, Lund 2009, s. 103–117
- Schaffer, Barbro, "Georg Nordensvan", *Svenskt biografiskt lexikon, Band 27*, red. Göran Nilzén, Sthlm 1990–1991, s. 327–333
- Schönström, Richard, "Det andra femtiotalet. Några reflexioner över Göran Palms och Göran Printz-Påhlsons tidiga litteraturkritik", *Bo-lövens sorl. Romantisk modernism och estetisk funktionalism i femtiotalets poesi*, red. Eva Lilja & Jan Magnusson, Skrifter utgivna vid Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet nr 32, Gbg 1998, s. 45–63
- Sextiotalskritik*, red. Per Olov Enquist, Sthlm 1966
- Shachar, Nathan, *Blodseld och nordisk längtan. Oscar Levertin och hans tid*, Sthlm 2006
- Showalter, Elaine, *A Literature of Their Own. British Women Novelists from Brontë to Lessing* [1977], utökad version, Princeton 1999
- Sjögren, Henrik, *En kultursidas uppgång och fall. Finkultur och masskultur i Kvällsposten 1950–1971*, Sthlm 2008
- Sjölin, Jan-Gunnar, "Inledning", *Om konstkritik. Studier av konstkritik i svensk dagspress 1990–2000*, red. Jan-Gunnar Sjölin, Lund 2003, s. 11–33
- Skalin, Lars-Åke, *Karaktär och perspektiv. Att tolka litterära gestalter i det mimetiska språkspelet*, Acta Universitatis Upsaliensis, Historia litterarum 17, Uppsala 1991
- Statistisk årsbok för Sverige 1957*. Årg. 44, Statistiska Centralbyrån, Sthlm 1957
- Steiner, Ann, "Amatörkritik på internet", *Litteraturens offentligheter*, red. Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson, Lund 2009, s. 177–190
- , *Litteraturen i mediasamhället*, 2:a uppd., rev. och något utökade uppl., Lund 2012
- , "Digital litteraturkritik", *Litteraturens nätverk. Berättande på internet*, red. Christian Lenemark, Lund 2012, s. 51–63
- Stenkvist, Jan, *Arnold Ljungdal, Clarté och tjugotalet*, Sthlm 1971
- Sternvik, Josefine, *I krympt kostym. Morgontidningarnas formatförändring och dess konsekvenser*, diss. 2008, Gbg 2007
- Stjernfelt, Frederik, "Negativismen i kulturen", i Frederik Stjernfelt & Søren Ulrik Thomsen, *Kritik av den negativa uppbyggligheten. Sju essäer* [2005], övers. Staffan Vahlquist, Sthlm 2007, s. 82–109
- Strahl, Christer, *Nationalism & Socialism. Fosterlandet i den politiska idédebatten i Sverige 1890–1914*, Bibliotheca Historica Lundensis LIII, diss. Lund, Sthlm 1983
- Ström, Eva, *Edith Södergran*, Sthlm 1994
- Strömbäck, Jesper, *Den medialiserade demokratin. Om journalistikens ideal, verklighet och makt*, Sthlm 2004
- Strömstedt, Bo, "PS", *Sverige (Expressen). Berättelsen om hur Expressen blev Sveriges rikstidning*, Sthlm 1984, s. 393–409
- Svanberg, Lena, *Anna Branting*, Sthlm 1988
- Svedjedal, Johan, *Bokens samhälle. Svensk Bokförläggareförening och svensk bokmarknad 1887–1943*, Sthlm 1993

- , ”Kritiska tankar. Om litteraturkritiken”, *Litteraturens offentligheter*, red. Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson, Lund 2009, s. 157–176
- Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*, 13:e uppl., Sthlm 2006
- Svenska Dagbladets Årsbok. Trettiofjärde årgången. (Händelserna 1956)*, red. Erik Rudberg & Edvin Hellblom, Sthlm 1957
- Svensk bokförteckning. Årskatalog 1956*, red. Bibliografiska Institutet vid Kungl. Biblioteket i Stockholm, Sthlm 1957
- Svensk litteratur i kritik och debatt 1957–70*, red. Sven Nilsson & Rolf Yrlid, Sthlm 1972
- Svensk tidningsindex*, årg. 1, utgiven av Bibliotekstjänst, red. Nils Palmborg & Siv Rehnstam, Lund 1953
- Svensk tidningsindex*, årg. 4, utgiven av Bibliotekstjänst, red. Nils Palmborg & Siv Rehnstam, Lund 1956
- [Svensson, Georg], ”Birger Bäckström”, *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok 1*, red. Nils Bohman, Sthlm 1942, s. 167
- Svensson, Ingrid, *Klara Johanson som kritiker*, Kotterier och kön, Rapport 5, Uppsala 1997
- [Svensson, Sven], ”Gottfried Renholm”, *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok 6*, red. Torsten Dahl, Sthlm 1949, s. 237
- , ”Emil Svensén”, *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok 7*, red. Torsten Dahl, Sthlm 1954, s. 383–384
- Söderberg, Hjalmar, *Samlade verk. Litterärt. Varia II*, urval och kommentar av Herbert Friedländer, Sthlm 1943
- Söderhjelm, Henning, *Unga år*, Helsingfors 1962
- Söderhjelm, Kai & Inga Brita, *Förteckning över Henning Söderhjelm tryckta skrifter 1909–1967*, Gbg 1993
- Sörbom, Göran, *Dagskritikens plats i massmedia*, Forskningsprojektet *Kritik och Konst* nr 2, Uppsala 1982
- , *Beskrivning, tolkning och värdering i dagskritisk verksamhet*, Institutionen för estetik, Uppsala universitet, Kurslitteratur 3, Uppsala 1986
- , *Estetik, konst och kritik. Några artiklar och föredrag*, Institutionen för estetik, Uppsala Universitet, Kurslitteratur nr 19, Uppsala 1993
- , ”kritik”, *Nationalencyklopedin* <<http://www.ne.se>> (hämtad 2013-02-12)
- Söderlund, Petra, *Läsarnas nätverk. Om bokläsare och Internet*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala nr 47, Uppsala 2004
- Teleman, Ulf, *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*, Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 87, Sthlm 2003
- Tenngart, Paul, *Romantik i välfärdsstaten. Metamorfosförfattarna och den svenska samtiden*, Lund 2010
- Thorild, Thomas, ”En kritik över kritiker” [1791], *Att följa ögonblicken. Texter i urval*, red. Horace Engdahl, Sthlm 2008, s. 192–264
- Tidningskvinnor 1690–1960*, red. Kristina Lundgren & Birgitta Ney, Lund 2000
- Tingsten, Herbert, *Mitt liv. Tio år 1953–1963*, Sthlm 1964
- Toijer-Nilsson, Ying, *Jeanna Oterdahl. Liv och verk*, Skrifter utgivna av Svenska barnboks-institutet nr 58, Sthlm 1996
- Tollin, Sven, *Svensk dagspress 1900–1967. En systematisk och kommenterad kartläggning*, Sthlm 1967
- Torbacke, Jarl, *Allehanda skepnader. (Nya) Dagligt Allehanda 1767–1944*, Skriftserien Sylwan 15, Gbg 2005
- Tuchman, Gaye & Fortin, Nina E., *Edging Women Out. Victorian Novelists, Publishers, and Social Change*, London 1989
- Wadbring, Ingela, *Gratis skröp eller demokratiskt tillskott? Dagliga gratistidningar i Sverige*, Sthlm 2009
- Wallander, Kristina, *Metallarbetaren och litteraturen. Det litterära stoffet i en svensk fackförbundstidning 1890–1978*, Press & Litteratur 13, diss. Lund 1982
- , ”Om kvinnor som skribenter i svensk fackförbundspress”, *Nordisk forskning om kvinnor och medier*, red. Ulla Carlsson, NORDICOM-Sverige 3/1993, Gbg 1993, s. 189–200
- , *Med arbetarna som läsekrets. Fackförbundspressens kulturstoff från 1887 till våra dagar*, Gideå 1992

- Wallheim, Henrik, *En underbar berättelse om ridderliga äventyr. V. F. Palmblad och den romantiska romanen*, diss. Uppsala, Hedemora 2007
- Wellbery, David E., "Introduction", *A New History of German Literature*, red. David E. Wellbery & Judith Ryan, Cambridge m. fl. 2004, s. xvii–xxv
- Vennberg, Karl, *På mitt samvete. Recensioner, essäer och tidskritik från fem decennier. Urval och förord Björn Håkanson*, Sthlm 1987
- Widestedt, Kristina, *Ett tongivande förnuft. Musikkritik i dagspress under två sekler*, diss. Sthlm 2001
- Williams, Anna, *Stjärnor utan stjärnbilder. Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 35, Sthlm 1997
- Witt-Brattström, Ebba, *Moa Martinson. Skrift och drift i trettioalet*, diss. Sthlm 1988
- Wolf, Lars, *Att möta sina domare. Selma Lagerlöfs väg till Gösta Berlings saga och bokens mottagande*, Litteratur och Samhälle, (31) nr 1, Meddelanden från Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet, Uppsala 2000
- Woolf, Virginia, *Reviewing*, Hogarth Sixpenny Pamphlets nr 4, London 1939
- [Vulovic, Jimmy], "Romanrecensionen", *Kulturjournalistikens grunder*, Lund 2007, s. 71–101
- Yrliid, Rolf, *Pär Lagerkvists kritiker. En recensionsbibliografi*, Lund 1970
- , *Litteraturrecensionens anatomi. Dagskritikens utformning och dagskritikernas värdekriterier vid bedömningen av Pär Lagerkvist*, Litteratur Teater Film 4, Skrifter från Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund, diss. Lund 1973
- Zaine, Tommie, *Radikal 30-tals humanism. En studie över Per Meurlings tidiga kultur- och litteraturkritik med tonvikt på åren 1933–36*, Aesthetica Upsaliensia 2, diss. 1984, Uppsala 1983
- Zweigbergk, Eva von, *Ung på 90-talet. Edvard Alkman som kulturkritiker*, Sthlm 1979
- Åberg, Andreas, *Den vältempererade kritiken*, Sthlm 2009
- Åberg, Andreas & Grive, Madeleine, "Det okritiska samtalet", i Andreas Åberg, *Den vältempererade kritiken*, Sthlm 2009, s. 11–17
- Årskatalog för Svenska Bokhandeln utgiven av Svenska Bokförläggarföreningen genom Vilhelm Gödel*, Sthlm 1906
- Öhman, Anders, "Hög och låg litteratur", *Populärlitteratur. De populära genrernas estetik och historia*, Lund 2002, s. 7–22
- Österberg, Carin, Lewenhaupt, Inga & Wahlberg, Anna Greta, *Svenska kvinnor. Föregångare, nyskapare*, Lund 1990
- Österling, Anders, *Minnets vägar*, Sthlm 1967
- Östholm, Hanna, *Litteraturens uppodling. Läsesällskap och litteraturkritik som politisk strategi vid sekelskiftet 1800*, diss. Uppsala, Hedemora 2000

Personregister

- Abenius, Margit, 61, 65, 67, 69, 70–71, 170, 183, 205, 208, 228
Abrahamsson, Örjan, 173, 219–220, 233
Abrams, M. H., 39, 191, 245
Ackebo, Lena, 235
Adbåge, Lisen, 239
Adlerberth, Roland, 65, 170, 228
Adolfsson, Eva, 107, 211, 241
Adolphsen, Peter, 235
Agrell, Sigurd, 191, 225
Ahlander, Ingeborg, 173, 233
Ahlenius, Holger, 27, 187
Ahlgren, Stig, 62, 197, 245
Ahlin, Lars, 56, 190, 251
Ahlstrand, Kerstin, 69, 170, 199, 207, 228
Ahlund, Claes, 185, 245
Ahndoril, Alexander, 100, 132
Alakoski, Susanna, 100
Alfons, Sven, 71
Alfvén, Inger, 117–119, 131, 138, 144, 145, 149, 217–281, 235, 236–239
Algulin, Ingemar, 199, 245
Alkman, Annastina, 22, 185–186
Alkman, Edvard, 21–22, 184, 255
Allen, Johannes, 233
Almén, Sigge, 226
Alsterdal, Alvar, 197, 253
Altgård, Clemens, 222, 245
Altheide, David, L., 221, 245
Amado, Jorge, 231
Amenius, Ragnar, 195, 245
Amis, Kingsley, 57
Anderberg, Thomas, 16, 108, 138–139, 182, 211–212, 245
Andersen, H. C., 127–128, 219F, 238
Andersen, Per Thomas, 129, 214, 218, 245
Andersen, Unn Conradi, 222, 245
Andersson, Daniel, 110, 173, 218–219, 233
Andersson, Elisabeth, 237
Andersson, Erik, 182, 214, 243
Andersson, Karolina, 209, 241
Andersson, Kenneth, 240
Andersson, Lena, 210–211, 213, 241
Andersson, Maria, 193, 245
Andersson, Paul, 56–57, 88, 207
Andersson, Pelle, III, 121, 123, 173, 212, 216–217, 223, 233
Andersson, Per, 185, 245
Andkjær Olsen, Ursula, 240
Andreæ, Daniel, 180, 199, 245
Andrejev, Leonid, 226
Anouilh, Jean, 231
Aobadia, Anne, 173, 219, 221, 233
Arai, Ryôji, 236
Arborén, Bertil [Bert], 206, 241
Arnald, Jan, 173, 219–220, 223, 233
Arnér, Sivar, 230
Aronson, Stina, 56–57, 181, 246
Arping, Åsa, 15, 45, 181, 193, 208, 210–211, 246, 249, 252
Arwastsson, Hans Erik, 8, 170, 228
Arvidsson, Ingrid, 61, 70
Arvidsson, Mats, 173, 233
Arvidsson, Rolf, 199, 246
Arvidsson, Tomas, 237
Asklund, Erik, 723
Aspelin, Kurt, 15, 181, 184, 246
Aspenström, Werner, 57
Asplund, Uno, 8, 67, 170, 206–207, 228
Asturias, Miguel Angel, 231
Atterbom, John, 8, 168, 188–190, 193, 225
Attorps, Gösta, 57, 195, 246
Aurell, Tage, 231
Auster, Paul, 234
Axelsson, Karl Hugo, 76, 199, 203, 241
Balchin, Nigel, 232
Balzac, Honoré de, 232
Bank, Melissa, 238

Barkman, Clas, 224, 241
 Barnes, Djuna, 57
 Barnes, Julian, 100, 135, 233
 Barney, Anna, 93, 230–231
 Bates, H. E., 229
 Bauer, Josef Martin, 228
 Bech-Karlsen, Jo, 210, 246
 Beckman, Eva, 116, 173, 219–220, 222, 233
 Beckman, Åsa, 152, 212, 216, 223, 241, 246
 Beije, Ingrid, 92–93, 230
 Beltramelli, Antonio, 47, 192, 228
 Bendixson, Nanna, 185–186
 Benedictsson, Victoria, 15, 181, 246
 Bengtsson, Anna, 214, 241
 Berg, Aase, III, 173, 215, 218, 222
 Berg, Daniel, 169
 Berg, Ruben G:son, 22
 Bergenmar, Jenny, 124, 216, 241
 Bergensten, Ingalill, 173, 220–221, 233
 Bergensten, Stigbjörn, 173, 233
 Berger, Henning, 225
 Berger, Margareta, 186, 200–201, 246
 Berger, Måna N, 173, 218, 219, 221, 233
 Berggrén, Eva, 228–229
 Bergh, Gunhild, 14, 180, 187–188, 246
 Bergh, Magnus, 199, 251
 Bergh, Richard W., 229
 Bergklint, Olof, 14, 28, 180–181, 188, 248
 Bergkvist, Sven O., 170, 206, 228–230
 Berglin, Jan, 237
 Berglund, Eva, 224, 241
 Berglund, Karl, 209, 246
 Bergman, Bo, 8, 21, 24, 71, 168, 187, 189–194, 198, 199, 225
 Bergman, Hjalmar, 9, 17, 178, 226, 242, 247
 Bergman, Ingmar, 100, 132
 Bergman, Petter, 56, 65–67, 170, 200, 204, 228, 253
 Bergom-Larsson, Maria, 200, 253
 Bergqvist, Erik, 173, 218, 234
 Bergstedt, C. F., 15, 180, 245
 Bergsten, Birgitta, 201, 246
 Bergstrand, Mikael, 219, 238
 Bergström, Kurt, 170, 205–206, 228
 Bergström, Pia, 110, 173, 211, 218, 222, 234
 Berman, Jules, 232
 Bernhardsson, Katarina, 140, 221, 246
 Beyer, Edvard, 181, 252
 Beyer, Nils, 195, 246
 Bingham, John, 229, 231
 Birkstam, Maj, 80, 92, 228, 230
 Birro, Marcus, 141, 235
 Bjurström, C G, 179, 247
 Björck, Amelie, 173, 218–219, 234
 Björck, Staffan, 46, 194, 206–207, 242, 246
 Björild, Sten, 199
 Björk, Adolf, 200, 240
 Björk, Eivor, se Bouleau, Ann
 Björk, Eva, 200, 240
 Björk, Nina, 154, 223, 241
 Björkman, Carl, 230
 Björling, Gunnar, 149
 Björling, Sanna, 213, 241
 Björneboe, Jens, 228
 Bjørnson, Bjørnstjerne, 26, 48, 119, 157, 190, 225–228
 Blake, Nicholas, 232
 Blanche, Thore [Theodor], 8, 25, 168, 186, 192, 225
 Blicher-Clausen, Jenny, 226
 Boëthius, Bertil, 186, 247
 Boëthius, Ulf, 88, 206, 246
 Bohman, Kristina, 199
 Bohman, Nils, 184, 254
 Bohman, Therese, 122, 173, 216, 234, 241
 Bolin, Greta, 69
 Bonnier, Karl Otto, 189
 Borglund, Tore, 61, 170, 196, 199, 228
 Born, Heidi von, 212
 Bornäs, Cecilia, 173, 234
 Bosseldal, Ingrid P, 110, 173, 209, 212–222, 234, 241
 Bouleau, Ann, 69, 170, 200, 228
 Bourdieu, Pierre, 16, 71, 182, 201, 216, 244, 246, 249
 Boyd, Anne E., 194, 246
 Boye, Karin, 15, 62, 180, 197, 247
 Brag, Eva, 22, 24, 184, 243
 Brand, Christianna, 89, 229
 Brander-Skiöldebrand, Erik, 188
 Brandt, T., 169
 Branner, H. C., 73, 81, 87, 202, 230, 233

- Branting, Anna, 22, 24, 185, 253
 Branting, Hjalmar, 22
 Branting, Jacob, 65, 67, 77, 170, 203, 206–207, 228, 241
 Bratt, John, 185
 Braw, Monica, 173, 218, 234
 Brecht, Bertolt, 230
 Broady, Donald, 16, 181, 182, 246
 Broberg, Jan, 173, 218, 234
 Brodesson, Olof, 173, 218, 234
 Bromander, Lennart, 173, 218, 234
 Broomans, Petra, 181, 246
 Brown, Dan, 182
 Brunius, August, 8, 25, 168, 188, 191, 193–194, 225
 Brunner, Andreas, 110–111, 173, 218–219, 221–222, 234
 Brügge, Anne, 173, 219, 222, 234
 Brylla, Thomas, 110, 173, 218, 234
 Brännström, Leila, 213, 243
 Brödje, Catrine, 196, 201, 246
 Burland, Harris, 227
 Burman, Carina, 186, 246–247
 Burton, Nina, 88, 207, 246
 Byggmästar, Eva-Stina, 100
 Bürger, Christa, 208
 Bürger, Peter, 208
 Byron, George Gordon, 180
 Byström, Gabriel, 212, 241
 Bäckström, Lars, 67, 72, 170, 202–206, 228, 241
 Bäckström, Birger, 8, 22, 24, 168, 184, 188–190, 192, 195, 225, 241, 254
 Bäckström, Tord, 170, 204–207, 229
 Bødker, Cecil, 93, 146
 Böll, Heinrich, 57
 Börjel, Ida, 148, 239
 Böök, Fredrik, 13, 22, 24, 32, 109, 111, 115, 168, 181, 184–185, 188–193, 195, 199, 206–207, 225, 242–243, 246, 251
- Carlberg, Gösta, 231
 Carlson, Stig, 57, 63, 66–68, 72, 82, 170, 197, 200, 202, 205–207, 224, 229, 231, 240
 Carlsson, Marie, 173, 234
- Carlsson, Ulla, 200, 211, 253–254
 Cartarescu, Mircea, 100
 Cartland, Barbara, 89, 92, 207, 231
 Cavefors, Bo, 66, 170, 229
 Cederroth, Sigvard, 65, 67, 76, 170, 198, 204–206, 229, 245
 Cederschiöld, Maria, 8, 25, 168, 186, 194, 226
 Cederskog, Georg, 224, 241
 Cederström, Marika, 192, 225
 Chandler, James, 180, 246
 Charteris, Leslie, 57
 Chavez Perez, Inti, 111, 173, 222, 234
 Cheyney, Peter, 57
 Christiansen, Atle, 116, 181, 203, 213, 246
 Christie, Agatha, 57
 Christofferson, Birger, 15, 181, 197, 199–200, 203, 241, 246
 Chukri, Rakel, 209, 241
 Ciaravolo, Massimo, 185, 246
 Claeson, Elin, 173, 218, 234
 Claeson, Stewe, 221
 Claesson Pipping, Git, 15, 46, 125, 131, 181, 194, 246
 Claesson, Stig, 125
 Claudel, Philippe, 239
 Clementi, Eva, 112, 212, 214–215, 241
 Coelho Ahndoril, Alexandra, 111, 117–119, 128, 133, 137, 142, 144, 149, 212, 220–221, 234–239
 Cole, Jackson, 57
 Connelly, Michael, 235, 237
 Conradson, Ivar, 17
 Cornell, Peter, 211, 241
 Cornwell, Patricia, 237
 Cortázar, Julio, 147, 222, 234
 Crandall, Edward, 229
 Crick, Mark, 235
 Croneman, Johan, 116
 Cronin, A. J., 230
 Cullhed, Anders, 173, 222, 234
- Dagerman, Stig, 69, 197, 252
 Dahl, Tora, 57, 69, 73–74, 80, 84, 86, 159, 229, 230, 233
 Dahl, Torsten, 184, 186, 193, 195, 245, 247–248, 250, 254

Dahlberg, Folke, 80, 229
 Dahlbäck, Johan, 110, 173, 211, 219, 234
 Dahlerup, Pil, 93, 146, 208, 222, 246
 Dahlgren, Lotten, 25
 Dahlman, Inger, 111, 116, 174, 212, 220, 234
 Dahlquist-Ljungberg, Ann Margret, se Lovell-
 Svensson, Lotten
 Dahlström, Sture, 238
 Dalin, Olof von, 28, 187, 246
 Danielson, Oscar, 129, 234–235, 238–239
 Danielsson, Axel, 22
 Darius, Sara, 204, 246
 Dansk, Lennart, 8, 68, 170, 208, 229
 Dante Alighieri, 226, 233
 Darien, Georges, 231
 Daudet, Alphonse, 252
 Dawson, Ross, 224, 240
 Delblanc, Sven, 178, 181, 195, 202, 247, 250,
 252
 Demirbag-Sten, Dilsa, 222, 241
 Dewey, Thomas B., 229–230
 Dewitt, Helen, 221
 Dhejne, Hans, 8, 67–68, 76, 170, 229
 Dickens, Charles, 127, 133, 234, 238
 Dickson, Walter, 199
 Diczfalusy, Ann, se Ann Bouleau
 Didring, Ernst, 26, 40, 225–228
 Ditlevsen, Tove, 252
 Dodge, David, 207, 228, 229
 Domellöf, Gunilla, 15, 92, 189–181, 197, 208,
 247
 Donner, Jörn, 230, 232
 Dostojevskij, Fjodor, 205
 Drachmann, Holger, 187, 225, 227–228
 Drottij, Simon, 169
 Drougge, Unni, 9, 214, 242
 Drysén, Adolf Samuel, 8, 168, 179, 187,
 189–190, 226
 Dufva, Elise, 90, 208, 229–230
 Duke, Yukiko, 103, 174, 218, 220, 234
 Duncan, Hugh D., 216, 249
 Dymling, Carl Anders, 186, 247
 Dürrenmatt, Friedrich, 73, 207, 229–230,
 232–233
 Dömstedt, Tomas, 234
 Edfelt, Johannes, 57, 65, 67, 72, 84, 170, 186,
 199, 206, 229, 232, 245, 247
 Edgren, Lennart, 178, 242
 Edqvist, Dagmar, 56, 70, 73, 80, 92, 208,
 230–231
 Edström, Maria, 174, 234
 Edvardson, Cordelia, 116, 200
 Eeden, Fredrik van, 225
 Egeberg, Edvard, 226
 Eggehorn, Ylva, 201, 247
 Egman, Anna, 190, 194, 226
 Ehlin, Lars, 174, 219, 234
 Ehn, Anna, 174, 234
 Ehnmark, Elof, 67, 170, 188, 204–206, 208,
 229, 247
 Ehrlich, Max, 90, 229
 Eilersgaard, Charlotte, 226–227
 Ek, Sverker, 14, 180, 188, 242, 249
 Ekbohm, Torsten, 200, 247
 Ekelund, Vilhelm, 17, 26, 29, 31–35, 38, 43,
 49–55, 189, 195, 225–228, 250
 Ekelöf, Gunnar, 9, 178, 198, 247, 250
 Ekenbjörn, Marianne, 174, 218, 234
 Ekenstierna, Fanny, 8, 168, 186, 226
 Ekholm, Steven, 174, 219, 221, 234
 Eklund, Britt-Marie, 80, 231
 Eklund, Stefan, 212
 Eklundh, Bernt, 78, 204, 242
 Ekman, Kerstin, 118
 Ekman, Michel, 174, 218, 222, 234
 Ekström, Andreas, 174, 209, 214–215, 217, 235,
 242
 Ekström, Margareta, 199
 Elam, Ingrid, 127, 210–211, 214, 217, 219, 242,
 247
 Elgström, Anna Lenah, 62, 67, 69, 90, 170,
 196, 207, 229, 246
 Elgström, Jörgen, 65, 91, 170, 198, 206, 208,
 229, 247
 Eliassen, Ruben, 258
 Eliot, George, 181, 246
 Eliot, T. S., 83
 Ellis, Bret Easton, 110, 117, 128, 132–133, 148,
 159, 217, 223, 233–239
 Ellmann, Mary, 92–93, 208, 247
 Elmgren, Elis, 229

- Enander, Crister, 174, 219, 221, 235
 Enckell, Rabbe, 57, 184, 243
 Engberg, Martin, 234
 Engblom, Lars-Åke, 195–198, 247
 Engdahl, Horace, 188, 254
 Engelstad, Irene, 201, 248
 Englund, Boel, 16, 23, 25, 182, 184, 186, 247
 Engström, Olof, 170, 229
 Engström, Per, 174, 219, 235
 Enquist, Per Olov, 198, 215–216, 242, 253
 Erdmann, Nils, 23
 Eriksson, Einar, 169
 Eriksson, Eva, 234
 Eriksson, Göran O., 65, 70, 170, 206, 229
 Eriksson, Lars-Göran, 170, 205, 229
 Eriksson, Magnus, 114, 123, 174, 212, 216, 218, 235, 242
 Eriksson, Maj-Britt, 229
 Eriksson, Maria, 100
 Eriksson, Ture, 229
 Eriksson, Ulf, 116, 211, 213, 215, 238, 242
 Erixson, Ingeborg, 229
 Erpenbeck, Jenny, 141, 236
 Espmark, Kjell, 57, 117, 119, 127, 131, 135, 144, 191, 217, 234, 236–238, 240, 247
 Everdahl, Göran, 174, 179, 235

 Fagerberg, Sven, 56
 Fahl, Hanna, 224, 242
 Fahlgren, Margaretha, 180, 196, 247
 Falkenland, Christine, 235
 Fallström, Daniel, 181, 225
 Faringer, Solveig, 239
 Fehrman, Carl, 67, 171, 188, 191, 205, 229, 247
 Ferm, Anna-Karin, 173, 235
 Fförde, Jasper, 234
 Fioretos, Aris, 174, 178, 218, 235
 Fitinghoff, Laura, se Heiki, Eli
 Fjeldberg, Guri, 214, 242
 Fjellman Jaderup, Elin, 174, 219, 235
 Flaubert, Gustave, 36, 38, 163, 205, 234
 Fleetwood, Clara, 168, 226
 Fleischer, Rasmus, 224, 247
 Fleisher, Frederic, 171, 229
 Fleming, Ian, 57

 Floman, Daniela, 137, 212, 220, 242
 Foer, Jonathan Safran, 100, 139, 221–222, 233, 237
 Fogelqvist, Torsten, 168, 184, 190, 196–197, 226, 251
 Ford, Richard, 237
 Forsare, Malena, 107, 182, 210–211, 215, 247–251
 Forser, Tomas, 9, 14, 16, 64–65, 68, 70–71, 73–74, 107, 111, 113, 118, 121, 125, 127, 178, 182, 184, 187, 198–204, 210–212, 215–218, 222, 241–242, 249, 252
 Forsgren, Peter, 86, 206–207, 242
 Forslid, Torbjörn, 131, 179, 210, 212, 218–219, 247, 253–254
 Forss, Harald, 171, 205
 Forssell, Lars, 56, 67, 171
 Forsslund, Karl-Erik, 18, 26, 39, 46, 182–183, 225–227, 229, 243
 Forster, E. M., 131, 236–237
 Fortin, Nina E., 193, 254
 Foucault, Michel, 11–13, 154–156, 158–160, 162, 179, 223–224, 247
 France, Anatole, 37, 225
 Franzén, Olle, 192, 248
 Fredenholm, Axel, 230, 232
 Fredin, Lars, 231
 Fredricson, Vendela, 141, 237–238
 Fredriksson, Gunnar, 198, 248
 Freij, William, 193, 248
 Frenssen, Gustav, 226–227
 Freud, Sigmund, 87
 Fridell, Folke, 83, 230
 Fridell, Lena, 187, 247
 Frieberg, Suzanne, 111, 174, 219, 235
 Friedländer, Herbert, 185, 254
 Friesen, Mia von, 8, 23–25, 168, 184–186, 189, 192–193, 226, 250
 Frostenson, Katarina, 214, 223, 236
 Frängsmyr, Tore, 66, 198–199, 248
 Fröberg [Idling], Peter, 174, 218, 220, 235
 Fröding, Gustaf, 192, 252
 Fröier, Lennart, 68, 76, 171, 203–204, 206, 229, 242
 Furhammar, Leif, 209–210, 248
 Fyhr, Mattias, 174, 217–218, 235

- Gad, Emma, 225
 Gahlin, Thorvald, 228
 Gahrton, Måns, 239
 Gallegos, Rómulo, 231
 Gamby, Erik, 171, 206, 230
 Ganman, Jens, 158–159, 224, 240–242
 Gardell, Jonas, 100
 Garnett, David, 232
 Gedin, David, 44, 181, 185, 188, 193, 248
 Gedin, Per I., 210, 248
 Gehlin, Jan, 171, 202, 204, 206, 230, 233
 Geijerstam, Gustaf af, 26, 191, 225, 227
 Gellerfelt, Mats, 174, 211, 217–218, 220, 223, 235, 242
 Gellerstedt, A. T., 226
 Genet, Jean, 230
 Genandt-Claine, Jane, 193, 225–226
 Gerne, Magnus, 204
 Ghazinezam, Anahita, 174, 221, 235
 Giertz, Caroline, 239
 Gimnes, Steinar, 201, 248
 Goethe, Johann Wolfgang von, 30
 Gordan, Sara, 174, 220, 235
 Gordimer, Nadine, 117, 128, 131, 137, 218, 232, 234–236, 238–240
 Gordon, Richard, 231
 Gradvall, Jan, 211, 242
 Granberg, Anna-Karin, 131
 Granberg, Mats, 213, 242
 Granhammer, Ann, 237–238
 Greider, Göran, 174, 211, 216–217, 235, 242
 Greitz, Torgny, 84
 Grill, Erik, 186, 192, 245, 248
 Gripenberg, Bertel, 225
 Grive, Madeleine, 210–211, 242, 255
 Grönborg, Peter, 110, 174, 221, 235
 Gröndahl, Britta, 179, 247
 Guillou, Jan, 100
 Gullberg, Hjalmar, 72
 Gumbrecht, Hans Ulrich, 13, 14, 180, 248
 Gummerus, Edvard Robert, 171, 204, 206, 230
 Gunnarson, Gunnar, 66, 76, 171, 205–206, 230
 Gunnarsson, Björn, 174, 211, 221, 235, 242
 Gunnarsson, Gunnar, 205, 228, 230
 Gunter, Archibald Clavering, 227
 Gustafson, Therece, 174, 221, 235
 Gustafsson, Bo G., 199
 Gustafsson, Karl Erik, 63, 181, 183–184, 195–198, 210, 247–249, 251–253
 Gustafsson, Lars, 100, 214
 Gustafsson, Madeleine, 107, 211–212, 242
 Gustavsson, Björn, 16, 113, 116, 182, 197, 210, 212–213, 248–249
 Gustavsson, Cathrine, 174, 179
 Gustavsson, Krister, 123, 216, 236, 242
 Gyllensten, Lars, 56–57, 84–85, 229
 Gäre, Ann, 174, 218, 220, 235
 Gödel, Vilhelm, 187, 255
 Göranson, Birgitta, 184, 248
 Göransson, Bengt, 199
 Göransson, Sverker, 195, 202, 247, 250, 252
 Götselius, Thomas, 111, 179, 211, 242, 248
 Hachiya, Michihiko, 231
 Hadenius, Stig, 198, 209, 248
 Hadley-Kamptz, Isobel, 174, 218–219, 235
 Hagen, Erik Bjerck, 138, 181, 220, 248
 Hagliden, Sten, 229
 Haglund, Magnus, 174, 218, 235
 Hagner, Mikael, 212, 242
 Hagström, Annika J., 110, 174, 218, 220, 222, 235
 Hall, Patrik, 194, 248
 Hallberg, Anna, 111, 113, 115, 174, 211–213, 220, 235, 242
 Hallberg, Kristin, 110, 174, 235
 Halldén, Ruth, 200, 253
 Halldór Laxness, 187
 Halldorf, Peter, 201, 247
 Hallgren, Hanna, 110, 174, 211, 216, 222, 235, 243
 Halling, Thomas, 234, 240
 Hallström, Per, 17
 Halvarsson, Isabelle, 235
 Hammarén, Stefan, 239
 Hansen, Peter, 215, 243
 Hansén, Stig, 212, 222, 243
 Hansson, Ola, 15, 17, 181, 225, 251
 Harbsmeier, Andreas, 210, 243

Hareide, Jorunn, 201, 248
 Harrie, Ivar, 61, 63, 64, 71, 77–78, 87,
 197, 200, 203–204, 207, 243, 248–249, 253
 Harstad, Johan, 234
 Hartnett, Sonya, 233
 Haugen, Pernille, 136, 220, 248
 Hearn, Lafcadio, 227–228
 Hebbe, Brita, 184, 248
 Hebbe, Wendela, 21, 184, 248
 Heberlein, Ann, 214, 243
 Hed, Kerstin, 82, 232
 Hedberg, Tor, 22, 25, 168, 186, 190–191, 195,
 226, 245, 247
 Hedén, Erik, 15, 62, 180, 247
 Hedenstierna, Alfred, se Sigurd
 Hedlund, Magnus, 131, 234
 Hedlund, S. A., 22
 Hedlund, Tom, 111
 Hedman, Dag, 207, 246
 Heggestad, Eva, 24, 92, 184–185, 206, 208,
 243, 248
 Heidenstam, Verner von, 17, 22, 188, 191–192,
 194, 246, 252
 Heiki, Eli, 194, 226
 Heilborn, Helge, 197, 248
 Heine, Heinrich, 232
 Helén, Gunnar, 68
 Helgeson, Paulina, 174, 220, 235
 Hellblom, Edvin, 195, 246, 254
 Hellgren, Anna, 174, 217, 220, 223, 235
 Helsing, Lennart, 69, 201
 Hellstedt, Karin, 228
 Hellsten, Anna, 174, 218–221, 236
 Hellström, Gustaf, 17, 182, 225, 248
 Hemer, Oscar, 107, 127, 182, 210–211, 215, 217,
 247–251
 Henriques, Robert, 89, 232
 Henrysson, Inger, 119, 244
 Hergin, Hans, 231
 Hermelin, Olof, 227
 Herner, Eva, 15, 180, 201, 248
 Herrlin, Olle, 171, 204, 230
 Hertel, Hans, 181, 248
 Hesse, Hermann, 228
 Hessler, Ole, 216, 243
 Heyman, Viveka, 65, 69–71, 171, 201, 204,
 230, 248
 Hierta, Lars Johan, 184, 251
 Hillbäck, Ella, 57
 Himmelstrand, Hjalmar, 14, 180, 248
 Hinton, Nigel, 128, 234
 Hirschfeldt, Lennart, 184, 196, 248
 Hjelm, Greta, 69, 171, 230
 Hoffmann, Oskar, 41, 194, 228
 Hohendahl, Peter Uwe, 11, 178, 248
 Holgersson, Ulrika, 184, 249
 Holm, Mats, 211, 243
 Holmberg, Claes-Göran, 20, 27, 183–184, 187,
 196, 198, 249
 Holmberg, Diana, 174, 220, 236
 Holmberg, John-Henri, 174, 218, 236
 Holmberg, Olle, 201
 Holmqvist, Bengt, 65, 67–69, 72, 75–76, 171,
 200, 203, 205–206, 230, 243, 247, 250, 253
 Holmqvist, Ivo, 210, 219, 243
 Holmqvist, Ninni, 238
 Holmström, Roger, 15, 180, 210, 249
 Holt, Kristoffer, 64, 197, 249
 Hotakainen, Kari, 237
 Household, Geoffrey, 233
 Houston, Margaret Bell, 89, 92, 228
 Hovden, Jan Fredrik, 211–212, 249
 Hullberg, Inger, 174, 218, 236
 Hultén, Eva-Lotta, 112, 212, 243
 Hultman, Karin, 43, 48, 227–228
 Hunter, Evan, 84, 228
 Hurri, Merja, 216, 249
 Husáhr, Owe, 73–74, 85, 202–204, 229–231
 Huyssen, Andreas, 92, 208, 249
 Hülphers, Walter E., 169
 Hyman, Mac, 89, 232
 Håkanson, Björn, 199, 255
 Håkanson, Karin, 174, 218, 221, 236
 Håkanson, Nils, 238
 Håkansson, Gabriella, 115
 Hähnel, Barbro, 69–70, 171, 204, 230
 Högberg, Olof, 17–18, 37, 41, 47, 182, 189, 192,
 227–228, 251
 Höglund, Anna, 237
 Högström, Jenny, 110–111, 174, 179, 211, 217–221,
 223, 236
 Högström, Jesper, 122, 175, 216, 218, 236
 Högström, Martin, 215, 243

- Höijer, Björn-Erik, 85, 87, 229
- Ingelman-Sundberg, Catharina, 235–236
- Insight, James, 230
- Irenius, Lisa, 211, 243
- Isaksson, Folke, 67, 171, 205, 207, 230
- Isaksson, Ulla, 57, 230
- Ishiguro, Kazuo, 237
- Israelson, Per, 175, 236
- Ivarsson, Nils Ivar, 8, 63, 171, 208, 230
- Iversen, Irene, 201, 248
- Jacobson, Christer, 16, 182, 185, 189, 249
- Jacobsson, Harald, 226
- Jacobsson, Hilding, 230
- Jaensson, Håkan, 212
- Jaensson, Knut, 15, 67–69, 171, 180, 200, 205, 211, 230, 242, 251
- Jakobson, Lars, 100
- James, Henry, 163
- Janouch, Katerina, 118, 126, 147, 214, 220, 235, 237, 239
- Janson, Gustaf, 54
- Jansson, Magnus, 182, 184, 214, 243
- Jansson, Mats, 15, 69, 76, 79, 181, 197, 199–204, 210–211, 249, 253
- Janzon, Åke, 70, 200, 253
- Jarlbrink, Johan, 178, 185, 249
- Jarlsbo, Jeana, 175, 219, 236
- Jensen, Alfred, 168, 188, 226
- Jensen, Thit, 226
- Jersild, P C, 175, 217, 218, 220, 236
- Jiménez, Juan Ramón, 57, 233
- Jofs, Stina, 175, 216, 218, 236
- Johannesson, Eric, 183–184, 249
- Johannisson, Jenny, 211, 253
- Johans, Sebastian, 175, 218, 222, 236
- Johanson, Klara, 8, 13, 15, 22, 24–25, 156, 168–169, 180, 184, 186, 191–192, 194, 223, 226, 246–257, 254
- Johansson, Anders, 122–123, 132, 175, 209, 213, 216–217, 219, 236, 243
- Johansson, Elsie, 209, 239
- Johansson, Eva, 175, 219, 223, 236
- Johansson, Jens M., 128, 131, 140, 144, 237, 240
- Johansson, Karina, 175, 218, 220–221, 236
- Johansson, Kettel, 210, 243
- Johansson, Kjell, 100, 130, 240
- Johansson, Linna, 216, 243
- Johansson, Magnus, 56, 249
- Johansson, Majken, 56
- Johansson, Per Magnus, 179, 247
- Johansson, Rune, 171, 230
- Johansson, Viktor, 216, 243
- Johansson, Åsa, 175, 219, 236
- Johnson, Eyvind, 56, 62, 197, 249, 251
- Johnsson, Arne, 175, 220–221, 236
- Johnsson, Harald, 8, 53–55, 168, 195, 226, 245
- Jonason, Anders, 229
- Jones, E. H., 214, 232
- Jonsson, Enar, 8, 171, 206–207, 230
- Jonsson, Stefan, 114, 212, 243
- Jonsson, Sverker, 197, 209, 249
- Jonsson, Thorsten, 65
- Josephson, Erland, 231
- Josephson, Lennart, 8, 67, 171, 230
- Julén, Björn, 188, 249
- Jungstedt, Mari, 118, 128, 144, 148, 237
- Jäderling, Viktoria, 175, 221, 236
- Jäderlund, Ann, 110, 116, 119, 123, 125, 130–132, 134–135, 143, 146–147, 149–153, 157, 159, 214, 219, 223, 233–236, 238–239, 249
- Jändel, Bengt, 66–67, 171, 204–205, 230–231
- Järnefelt, Arvid, 34, 37, 225
- Järv, Harry, 203
- Jönsson, Gabriel, 8, 67, 80, 171, 204, 206, 229, 231, 242
- Jørgensen, John Chr., 15, 128, 178, 181, 203, 218, 249
- Kaaberbøl, Lene, 233–239
- Kallenberg, Lena, 209, 239
- Kallifatides, Theodor, 222, 239
- Kamras, Hugo, 67, 171, 206, 230
- Karlfeldt, Erik Axel, 17, 230
- Karl-Oskarsson, Otto, 231
- Karlsson, C-G, 175, 219, 236
- Karlsson, Ylva, 234
- Karlstam, Cristina, 175, 212, 218–219, 236

- Kastner, Fabian, 100, 110–111, 133, 175, 217, 219–221, 236, 240
- Kellgren, Johan Henrik, 14, 28, 180, 188, 232, 242, 249
- Kellgren, Nils, 230, 232
- Kelly, Jim, 234
- Kelly, Lauren, 239
- Kent, Simon, 232
- Kerfstedt, Amanda, 193, 245
- Key, Ellen, 24, 31, 185, 250
- Key, Helmer, 22
- Khemiri, Jonas Hassen, 99, 139, 240
- Kiellander, Sven, 8, 171, 204, 230
- Kieri, Katarina, 236
- Kihlberg, Leif, 21, 184, 249
- Kjersén, Lena, 175, 216, 218–219, 222, 236
- Kleen, Björn af, 212
- Kleve, Stella, se Mathilda Malling
- Klinckowström, Axel, 29–30, 41–42, 47, 187, 192, 225, 226–228, 248
- Klingspor, Agneta, 100
- Knapskog, Karl [Atle], 112, 210–212, 249, 250
- Knausgård, Karl Ove, 100
- Knorrning, Sophie von, 227
- Knutson, Ulrika, 175, 236
- Koch, Kerstin, 171, 205, 230
- Kocka, Jürgen, 213
- Kollberg, Bo-Ingvar, 175, 196, 210, 212, 236, 243
- Kollnitz, Andrea, 48, 194, 249
- Koptjajeva, Antonina, 230
- Kræmer, Vera von, 8, 22, 25, 168, 183, 186, 188–190, 192–193, 226, 230
- Krantz, Claes, 184, 196, 243, 249
- Krapu, Solja, 234
- Kreuger, Torsten, 75
- Krohg, Christian, 191, 194, 225, 228
- Krok, Nils, 227
- Kubotas, Hikosaku, 234
- Kumlien, Axel, 193, 225
- Kuoppa, Ulrika, 175, 219, 237
- Kurkov, Andrej, 128, 234
- Kuylenstierna, Alexis, 8, 168, 192, 226
- Kuylenstierna-Wenster, Elisabeth, 225
- Küchen, Maria, 175, 218, 237
- Kyhle, Lars, 199
- Kylhammar, Martin, 15, 83–84, 180, 199, 203, 206, 249
- Kyrklund, Willy, 56
- Kågerman, Elisabet, 89–90, 229
- Kåreland, Lena, 16, 23, 25, 111, 175, 180, 182, 184, 186–187, 201, 220–221, 237, 247, 250
- Kärnberg, Ulrika, 175, 237
- Kärrholm, Sara, 91, 208, 250
- La Cour, Paul, 230
- La Mure, Pierre, 232
- Lagercrantz, Olof, 8, 15, 64, 67, 69–70, 72, 78–79, 161, 171, 179, 201–202, 204, 207, 213, 230, 243, 250, 252
- Lagercrantz, Richard, 202, 250
- Lagerholm, Per, 81, 250
- Lagerkvist, Pär, 15, 57, 180, 185, 204, 255
- Lagerlöf, Karl Erik, 56, 195, 200, 202, 250, 253
- Lagerlöf, Selma, 15, 17, 181, 183, 189, 252, 255
- Laitinen, Kerstin, 200, 250
- Lamberth, Pia, 187, 243
- Landberg, Joel, 118, 175, 237
- Landgren, Bengt, 15, 65, 178, 180, 185, 198–201, 204, 245–246, 250, 252
- Landquist, John, 15, 180, 185, 199–200, 251, 253
- Lang, Maria, 56, 91
- Lapidus, Jens, 100
- Larsen, Leif Ove, 105, 210, 212, 249–250
- Larsen, Maria, 185
- Larsen, Terje Holtet, 175, 237
- Larsmo, Ola, 175, 237
- Larsson, Hans Emil, 8, 24, 168, 188, 226
- Larsson, Leon, 227
- Larsson, Staffan, 65, 67, 72, 171, 202, 204–207, 231
- Larsson, Stieg, 99–100
- Larsson, Stig, 145, 219, 250
- Larsson, Sven-Erik, 196
- Larsson, Åsa, 100
- Le Clézio, J. M. G., 236
- Leander, Hans, 185, 250
- Leandoer, Kristoffer, 198
- Leber, Huck, se Johanson, Klara
- Leche-Löfgren, Mia, se Friesen, Mia von
- Ledig, Gert, 89, 230

- Leeb, Jenny, 118, 237
 Lehane, Dennis, 234
 Lehmann, Arthur-Heinz, 228, 230
 Leijonhufvud, Åke, 175, 219–220, 222, 237
 Leiser, Erwin, 63, 77–78, 171, 204–205, 208, 231, 243
 Lekander, Nina, 110, 175, 219–221, 237
 Lem, Stanislaw, 182
 Lenemark, Christian, 145, 210, 219, 222, 250, 253
 Lennart, Clare, 232
 Leopold, Lennart, 180, 184, 250
 Levander, Hans, 61
 Levengood, Mark, 100
 Lewenhaupt, Ebba L., 70, 231
 Lewenhaupt, Inga, 184, 255
 Levertin, Oscar, 8, 10, 15, 17, 22, 24, 30–31, 51–52, 54, 168, 180, 182, 188–189, 191–192, 194–195, 226, 243, 247, 249, 252–253
 Levin, Dagny, 70, 171, 204, 231
 Lidbeck, Petter, 239
 Lidforss, Bengt, 8, 15, 23, 54, 168, 180, 183–184, 187, 189, 191, 195, 227, 246, 250
 Lidman, Sara, 56
 Lidman, Sven, 17, 29, 33, 38–40, 42, 49, 51–52, 187, 191, 225–226, 228
 Lie, Berndt, 227
 Lie, Jonas, 225
 Lie, Sissel, 181, 214, 245, 253
 Liedman, Sven-Eric, 215, 243
 Liffner, Axel, 57, 72–73, 84, 197, 199, 202, 228–229, 232
 Liffner, Eva-Marie, 234
 Lilja, Eva, 57, 83, 195, 206, 250, 253
 Liljeholm, Ylva, 175, 218, 221–222, 237
 Liljestrand, Jens, 215, 243
 Lilliestierna, Christina, 67, 69, 171, 204, 231
 Lillpers, Birgitta, 223
 Lind, Jörgen, 233
 Lind, Thomas, 195, 243
 Lindberg, Sture, 8, 171, 205, 207, 231
 Lindberger, Örjan, 184, 250
 Lindblad, Göran, 61
 Lindblom, Paul, 171, 199, 204–205, 231, 250
 Linde, Ida, 236
 Lindegren, Erik, 83–84, 149
 Lindell, Börje, 61
 Lindenbaum, Pija, 239
 Linder, Erik Hjalmar, 65, 67–68, 70, 171, 200, 203, 205, 231, 243
 Linder, Gurli, 15, 25, 69, 180, 185–187, 250
 Linder, Lars, 175, 217–218, 220, 237
 Lindgren, Astrid, 123
 Lindgren, Håkan, 210, 240
 Lindholm, Ernst, 231
 Lindkvist, Karl Gustav, 171, 199, 206, 231
 Lindner, Sven, 65, 76, 171, 205, 231
 Lindner, Åke, 204
 Lindorm, Erik, 200
 Lindquist, Håkan, 234
 Lindqvist, Ebba, 68–69, 71, 171, 200–201, 205–206, 231, 246
 Lindqvist, Stefan, 243
 Lindqvist, Sven, 171, 207, 208, 212, 231
 Linskog, Lennart, 175, 219, 222, 223, 237
 Linskoug, Ossian, 8, 171, 231
 Lindström, Aksel, 232
 Lindström, Harry, 199
 Lindström, Margit, 8, 171, 204, 206, 208, 231
 Lindström, Åke, 64, 71, 98, 171, 205, 208, 231
 Lingebrandt, Ann, 110, 175, 237
 Linklater, Eric, 232
 Linna, Väinö, 230, 233
 Linneberg, Arild, 181, 252
 Ljung Svensson, Ann-Sofi, 18, 119, 182, 215, 243, 250
 Ljung, Per Erik, 15, 189, 250
 Ljungdal, Arnold, 180, 253
 Ljungquist, Ivar, 197–199, 250
 Ljungquist, Walter, 57
 Lo-Johansson, Ivar, 56–57, 85, 159, 229
 Lokko, Andres, 175, 220, 237
 Lotass, Lotta, 100
 Lowden, Martina, 99–100
 Lovell-Svensson, Lotten, 231
 Lund, Cecilie [Wright], 16, 112, 181–182, 210, 212, 247, 250
 Lundberg, Ellen, 225–226
 Lundberg, Johan, 122–123, 175, 209, 216, 218, 220–223, 237, 244
 Lundberg, Kristian, 115, 122, 159–160, 175, 211–212, 214–216, 221, 237, 244

- Lundberg, Lotta, 100
 Lundegård, Axel, 225
 Lundgren, Arne, 229
 Lundgren, Caj, 175, 209, 218–219, 222, 237
 Lundgren, Kristina, 186, 254
 Lundgren, Maja, 132, 145–146, 219, 222, 243, 253
 Lundgren, Solveig, 61, 196, 250
 Lundh, Nils Wilhelm, 32, 34, 187, 225–227
 Lundh, Paul, 231
 Lundin, Bo, 175, 237
 Lundkvist, Artur, 57, 63, 65, 67–68, 70, 75, 81, 84, 93, 171, 197–200, 203, 206, 228–231, 250
 Lundkvist, Ingmar, 184–186, 251
 Lundkvist, Ulf, 239
 Lundman, Mats, 214, 223, 244
 Lundqvist, Åke, 184, 197–198, 201, 211, 224, 251
 Lundstedt, Göran, 175, 180, 200, 237, 251
 Lundström, Gunilla, 63, 184, 196–197, 200, 251
 Luthersson, Peter, 206, 251
 Lyttkens, Alice, 56, 70, 92, 206–208, 231, 248
 Lång, Carl-Olof, 171, 231
 Lång, Helmer, 199
 Läckberg, Camilla, 100
 Lännerberg, Ida, 209, 244
 Länsberg, Olle, 228, 232
 Löfvendahl, Erik, 175, 218, 237
 Lönnroth, Ami, 184, 250
 Lönnroth, Erik, 171, 201, 205, 231
 Lönnroth, Lars, 66, 171, 178, 181, 195, 202, 231, 247, 250, 252
- Magnay, William, 225
 Magnusson, Jan, 57, 195, 250, 253
 Magnusson, Orwar, 207, 229
 Malling, Mathilda, 26, 44–45, 188, 193, 225–228, 245, 251
 Malmberg, Carl-Johan, 212, 218
 Malmsten, Bodil, 235
 Mankowitz, Wolf, 233
 Mann, Thomas, 205–206, 232
 Marceau, Félicien, 231
- Marcks, Claudia, 237
 Marcusson, Anne, 175, 218, 237
 Margerit, Robert, 230
 Marieta, Elis, 230
 Marklund, Liza, 100, 139
 Markoff, Bruce, 239
 Martinson, Harry, 57, 61, 70, 74, 78, 93, 204, 209, 228, 239, 243, 245–246
 Martinson, Moa, 9, 93, 178, 181, 208–209, 239, 255
 Mason, Francis van Wyck, 233
 Master, Edgar Lee, 230
 Mathiesen, Sigurd, 225
 Mattson, Ellen, 221
 Mattson, Olle, 229
 Mattson, Ragnar, 230
 Mattsson, Anna, 118, 131, 133, 135, 238
 Mattsson, Per Eric, 184, 251
 Mattsson, Per-Olof, 197, 249
 Matz, Kerstin, se Ahlstrand, Kerstin
 Mazzarella, Merete, 125, 127–128, 136, 218, 244
 McDonald, Rónán, 108, 211, 251
 Meidell, Sara, 175, 219, 220, 237
 Melberg, Arne, 38, 161, 178, 190–191, 224, 244, 251
 Melsted, Henning von, 195, 225–226
 Melville, Herman, 205
 Methling, Finn, 229
 Meurling, Per, 15, 180, 255
 Michaëlis, Karin, 45, 225, 228
 Mildner, Anders, 107, 211, 251
 Miller, Henry, 228
 Milles, Ulrika, 9, 175, 214–215, 221–222, 237, 244
 Millqvist, Viktor, 185, 252
 Mina, Denise, 239
 Mishima, Yukio, 126, 239
 Moberg, Eva, 69, 172, 206, 231
 Moberg, Kristoffer, 175, 179, 218, 220, 237
 Moberg, Vilhelm, 57, 74, 123
 Moi, Morten, 181, 252
 Moi, Toril, 71, 201, 244
 Moldén, Göran, 137, 233, 239
 Morazzoni, Marta, 233
 Mortensen, Anders, 221, 246
 Mortensen, Johan, 24, 168–169, 190, 193, 227

- Mosander, Ingalill, 108, 175, 179, 220, 235, 237
 Moström, Jonas, 236
 Munkhammar, Birgit, 212
 Murray, Les, 134, 217, 233
 Mykle, Agnar, 90, 204, 232
 Myrdal, Jan, 228
 Månesköld-Öberg, Inger, 15, 181, 251
 Mårtensson, Bodil, 239
 Mårtensson, Sigvard, 66, 172, 205–207, 231
 Määttä, Jerry, 208
 Möllerstedt, Gunnar, 231
 Møller Jensen, Elisabeth, 193, 208, 223, 246, 251–252
- Nair, Anita, 235
 Nerman, Bengt, 172, 231
 Neruda, Pablo, 230
 Nesser, Håkan, 100, 136, 139, 237
 Nexø, Martin Andersen, 226, 233
 Ney, Birgitta, 44, 186, 193, 251, 254
 Nicole, 92, 228, 232
 Nielsén, Tobias, 209, 252
 Nietzsche, Friedrich, 151
 Nilsén-Somre, Lennart, 56
 Nilson, Lars, 232
 Nilsson, Christina, 226
 Nilsson, Frida, 235
 Nilsson, Ingemar, 180, 251
 Nilsson, Lars-Inge, 110, 175, 238
 Nilsson, Olle, 199
 Nilsson, Oscar, 178, 238
 Nilsson, Per, 235, 240
 Nilsson, Sven, 15, 63, 75, 77, 88, 181, 195, 197, 200, 204, 207, 215, 251, 254
 Nilsson, Sven-Eric, se Magnusson, Orwar
 Nilsson, Truls, 212, 244
 Nilsson, Ulf Ivar, 197, 200, 251
 Nilsson, Ulf Karl Olov, 141, 176, 179, 211, 217–218, 220–221, 223, 236
 Nilsson, Veronica, 234
 Nilsson-Leissner, Torsten, 8, 67, 172, 207, 231
 Nilzén, Göran, 186, 253
 Nordberg, Bengt, 14, 180, 251
 Nordberg, Carl-Eric, 94, 96–98, 172, 206, 231
 Norden, Peter, 193, 225
 Nordenborg, Björn, 83, 229
 Nordenhök, Hanna, 176, 238
 Nordenson, Magdalena, 213, 251
 Nordenstam, Anna, 185, 208, 246, 251
 Nordensvan, Georg, 25, 168, 179, 186, 190, 195, 227, 253
 Nordgren, Margaretha, 176, 220, 238
 Nordin Hennel, Ingeborg, 18, 182, 193, 251
 Nordin, Svante, 185, 199, 251
 Nordin, Åke, 172, 231
 Nordling, Johan, 185
 Nordlund, Anna, 35, 183, 189, 252
 Nordmark, Dag, 192, 196, 209, 211, 252
 Nordqvist, Sven, 144, 239
 Nordström, Andreas, 211, 244
 Nordström, Ludvig, 17
 Norén, Lars, 145, 219, 222, 243, 253
 Norman, Birger, 83, 229
 North, Michael, 180, 244
 Nyberg, Ven, 8, 69, 172, 201, 205, 231
 Nyblom, Andreas, 192, 252
 Nyblom, Helena, 193, 245
 Nycop, Carl-Adam, 63–64
 Nykvist, Karin, 176, 219–221, 238
 Nylén, Stina, 176, 238
 Nyman, Arne, 82–83, 229, 231
 Nysted, Liv, 181, 214, 245, 253
- O’Conner, Edwin, 89, 233
 O’Hara, John, 233
 Oates, Joyce Carol, se Kelly, Lauren
 Ohlsson, Anders, 131, 179, 210, 212, 218–219, 247, 253–254
 Oldberg, Ragnar, 66, 198, 248
 Oldshammar, Bengt, 234
 Olivecrona, Lotta, 239
 Oljelund, Ivan, 57, 229–230
 Ollén, Natanael Per, 169
 Olofsson, Tommy, 118, 176, 191, 217–220, 238, 252
 Olsson, Belinda, 111, 117–119, 128–130, 132, 134, 138–139, 234–239
 Olsson, Ingrid, 220
 Olsson, Jan Olof, 73, 85–86, 202, 228–229, 232–233

- Olsson, Jesper, 176, 218–219, 220, 223, 238
 Olsson, Linda, 100
 Olsson, Lotta, 116, 212–213, 241
 Olsson, Nils Ludvig, 8, 172, 206, 231
 Olsson, Ulf, 16, 29, 35, 49, 56, 179, 188–189, 195, 208, 248, 252
 Olsson-Gislow, Ann, 112, 212, 244
 Omar, Mohamed, 176, 219, 222, 238
 Ompteda, Georg von, 189, 225, 228
 Orrje, Olle, 200, 247
 Ortman, Peter, 176, 238
 Orzeszko, Eliza, 193, 227
 Oscarson, Peter, 18
 Ossian-Nilsson, K. G., 28, 31–32, 185, 188, 190, 192, 225, 244, 252
 Oterdahl, Jeanna, 186, 254
 Otterberg, Stina, 15, 64, 68, 71–73, 79, 179, 181, 198, 200–204, 207, 250, 252
 Ottosdotter, Torborg, 172, 199–200, 231
- Packalén, Bengt, 176, 238
 Palm, Göran, 195, 199, 253
 Palmblad, V. F., 180, 255
 Palmborg, Nils, 196, 254
 Palme, Mikael, 181–182, 246
 Palme, Sven Ulric, 75, 203, 244
 Palmkvist, Joakim, 176, 238
 Palmkvist, Karin, 193–194, 197, 244, 252
 Palmlund, Evald, 68, 172, 200, 206, 231
 Pamuk, Orhan, 100
 Pape, Richard, 89, 229, 233
 Parker, Gilbert, 227
 Parkin, Frank, 213
 Parland, Ralf, 172, 199, 206, 208, 232
 Parling, Nils, 73, 202, 229–230
 Parturier-Berrichon, Françoise, se Nicole
 Paterson, Katherine, 209, 234
 Patterson, James, 220, 238
 Paulrud, Anders, 212
 Perner, Nils Arne, 229
 Persson, Karl, 196
 Persson, Magnus, 176, 238
 Persson, Malte, 215–216, 218, 244
 Petersen, Henrik, 151–153, 176, 216–217, 222–223, 238
- Petersens, Hedvig af, 169
 Peterson, Hans, 84, 231
 Peterson, Marie, 176, 217–218, 220, 238
 Peterson, P. G., 58
 Petersson, Birgit, 183–184, 197, 213, 252
 Petri, Anna, 227
 Pettersson, Marie, 110, 176, 218–220, 238
 Phillips, Arthur, 148, 235
 Pierre, DBC, 235
 Planhammar, Per, 176, 218, 238
 Pleijel, Agneta, 100
 Poe, Edgar Allan, 236
 Polback, Fredrik, 176, 219, 238
 Pontoppidan, Henrik, 226
 Post, Eric von, 229
 Praed, Mrs Campbell, 226
 Prins Wilhelm, 229
 Printz-Påhlson, Göran, 57, 195, 199, 253
 Procopé, Hjalmar, 226
 Prokosch, Frederic, 232
 Proulx, Annie, 235
 Proust, Marcel, 201, 205
 Prydz, Alvide, 226
- Quiding, Annie, 225
 Qvidamsson, Qvidam, se Svensson, Nils Peter
- Raage, Harald, 43, 228
 Raattamaa, Lars Mikael, 112, 127, 140–141, 216, 234, 236–237, 241, 244
 Rabe, Annina, 99, 209, 212, 216, 244, 252
 Rai, Bali, 234
 Rancière, Jacques, 207
 Ranelid, Björn, 9, 114–115, 159, 212, 216, 245, 247
 Rankin, Ian, 233
 Raoul-Duval, Josette, se Nicole
 Reeve, Philip, 236, 238
 Rehnstam, Siv, 196, 254
 Reis, Mikael van, 182, 215, 244
 Renborg, Greta, 198, 252
 Renholm, Gottfried, 8, 24–25, 168, 186, 188–190, 192, 227, 254
 Ribbing, Elsa, 226, 228

Richler, Mordecai, 232
 Rider, Sharon, 213, 243
 Rieck-Müller, Maria, 45, 225
 Ring, Jacobine, 24, 185
 Ringgren, Magnus, 176, 217, 238
 Rinman, Sven, 8, 67, 172, 232
 Rivera, José Eustasio, 231
 Robbins, Harold, 230
 Roberts, Nora, 236
 Robinson, Peter, 234
 Rodell, Magnus, 176, 238
 Rodenbach, Georges, 35, 226–227
 Rogberg, Martin, 172, 201, 204–205, 208, 232
 Rogeman, Anneli, 176, 216, 238, 244
 Romanov, Pantelejmon, 233
 Ronne, Marta, 201, 252
 Roos, Anna Maria, 192, 227
 Roos, Mathilda, 226
 Rosen, Björn von, 172, 232
 Rosén, Olof, 8, 168, 188, 190–192, 194, 207–208, 227
 Rosendahl, Sven, 57, 73–74, 94, 96–97, 157, 202, 205, 230–233
 Rosengren, Karl Erik, 16, 70, 182, 201–202, 252
 Rosengren, Mats, 179, 247
 Rostböll, Erik, 238
 Ruark, Robert, 90, 232
 Rudberg, Birgitta, 237
 Rudberg, Denise, 236
 Rudberg, Erik, 195, 246, 254
 Ruhe, Algot, 169, 183, 192, 227
 Runeberg, Johan Ludvig, 192
 Runeby, Nils, 172, 205–208, 232
 Runnquist, Åke, 91, 196, 208, 247, 252
 Runström, J. A., 8, 24, 169, 182, 188, 190–192, 227
 Ruth, Arne, 213, 244
 Ryan, Judith, 180, 255
 Ryberg, Anders, 198, 252
 Rydberg, Carina, 130, 145, 219, 235, 250
 Rydberg, Viktor, 22
 Rydell, Anders, 209, 252
 Rydén, Per, 14–16, 21, 24, 27, 67, 71, 79, 108, 134, 178, 180–181, 183–188, 195–200, 202, 204, 208, 210–211, 247–249, 251–253
 Rydqvist, Jenny, 176, 220, 238
 Rydqvist, Johan Erik, 15, 180, 253
 Rydstedt, Anna, 56
 Rye, Stellan, 227
 Rying, Matts, 199–200, 253
 Rynell, Elisabeth, 141, 238
 Rådberg, Helene, 236
 Rådström, Niklas, 117, 127–128, 141, 220, 233–240
 Rådström, Pär, 56
 Rönnblom, Malin, 213, 243
 Röshammar, Martin, 212, 244
 Rössel, James, 228

 Said, Edward W., 148
 Salinas, Javier, 234
 Samuelsson, Lina, 212, 214, 221, 224, 253
 Samuelsson, MarieLouise, 210, 244
 Sand, Arne, 56, 67, 172, 197, 199, 205–207
 Sand, Kristina, 229–230, 232
 Sandberg, Karl-Henrik, 8, 67, 172, 207, 232
 Sandell, Håkan, 117, 127, 140, 142–143, 222–223, 233–238, 245
 Sandell, Ove, 8, 62, 76–77, 135, 172, 197, 203–204, 221, 232, 244, 253
 Sandemose, Aksel, 96
 Sandén, Märten, 239
 Sandgren, Gustav, 57, 73, 202, 229, 231–232
 Sandlund, Elisabeth, 196, 253
 Sandman, Irmelin, 231
 Sandstedt, Sven, 8, 172, 232
 Sandström, Daniel, 123, 176, 179, 212, 216, 238, 244
 Sandzén, Birger, 226
 Santesson, Carl, 180, 253
 Saramago, José, 238
 Sarrimo, Cristine, 146, 219, 222, 253
 Saylor, Steven, 239
 Schaffer, Barbro, 186, 253
 Schiller, Harald, 63
 Schiöler, Niklas, 83, 195, 206, 250
 Schjelderup, Leiken, 70, 232
 Schmidt, Lars, 211, 244
 Schottenius, Maria, 122, 212, 215, 244
 Schueler, Kaj, 212

Schulte-Sasse, Jochen, 208
 Schulze, Anna, 128, 144, 236
 Schwanbom, Per, 172, 204–206, 232
 Schwartz, Nils, 176, 218, 238
 Schütt, Bertil, 229, 232
 Schönström, Rikard, 88, 195, 207, 253
 Schöyen, Elisabeth, 226
 Scott, Gabriel, 227
 Scott, Walter, 180
 Segerstedt, Marie-Louise, 8, 172, 232
 Selander, Sten, 15, 61, 65, 67, 76, 83, 88, 172, 180, 198–199, 203, 205–206, 232, 249–250
 Setterlind, Bo, 56, 75, 203, 230, 244
 Seward Jensen, Annika, 222, 244
 Shachar, Nathan, 182, 253
 Shan, Darren, 239
 Shelley, Percy Bysshe, 180
 Showalter, Elaine, 45–46, 193–194, 253
 Shreve, Anita, 237
 Shutes, Nevil, 230
 Sick, Ingeborg Maria, 48, 227
 Sigbrand, 43, 187, 189, 192, 226–228
 Sigurd, 226
 Silkeberg, Marie, 100, 141, 236
 Simon, Michael, 239
 Sivers, Malou von, 103
 Siwertz, Sigfrid, 17, 226, 231
 Sjöberg, Birger, 70, 231
 Sjöblad, Christina, 193, 251
 Sjödin, Stig, 72, 202
 Sjöding, Allan, 188, 249
 Sjögren, Dan, 176, 217, 238
 Sjögren, Henrik, 199–200, 253
 Sjögren, Margareta, 69, 201, 208, 232, 240
 Sjölin, Jan-Gunnar, 178, 253
 Sjöstrand, Nils O., 191, 252
 Sjöstrand, Östen, 62
 Skalin, Lars-Åke, 37, 190, 207, 253
 Skugge, Linda, 9, 114–115, 159–160, 212, 242, 245
 Smith, Ali, 100
 Smith, Ian, 234
 Smith, Zadie, 100
 Snow, C. P., 80, 207, 231
 Snow, Robert P., 221, 245
 Solomin, Nina, 212
 Sommardal, Göran, 176, 238
 Sonnevi, Göran, 100, 137, 214, 220, 242
 Speck, Wilhelm, 226
 Spillane, Mickey, 57
 Spjut, Stefan, 176, 218, 220, 238
 Sprengel, David, 185
 Srbu Kjellgren, Kristina, 176, 218, 220, 238
 Stannow, Christian, 229
 Steen, Marguerite, 229
 Steiner, Ann, 108, 134, 209–211, 219, 253
 Steinfeld, Torill, 201, 248
 Sten, Hemming, 64, 72, 78, 199, 244
 Stenberg, Birgitta, 57
 Stenkvist, Jan, 180, 199, 253
 Stensdotter, Karin, 141, 218, 239
 Stensson, Kjell, 172, 208, 232
 Stephan, Ruth, 231, 233
 Sterling, Bruce, 237
 Sterling, Thomas, 229, 231
 Sternvik, Josefine, 106, 210, 244, 253
 Stierna, Johan, 182, 246
 Stiernstedt, Marika, se Cederström, Marika
 Stig, Oline, 212
 Stjernfelt, Frederik, 122, 140, 221, 253
 Stolpe, Jan, 179, 247
 Stolpe, Sven, 76, 199, 203, 244
 Stoopendaal, Andrés, 176, 217, 219, 239
 Stowe, Harriet Beecher, 123
 Strahl, Christer, 194, 253
 Strand, Dieter, 198, 248
 Strandberg, Mats, 221, 236
 Stribe Pavell, Sara, 218, 223, 244
 Stridsberg, Sara, 99, 146, 222, 244
 Strindberg, August, 14, 16–17, 35, 40–42, 49, 179, 190, 225, 252
 Ström, Eva, 111, 175, 178, 220–221, 239, 253
 Strömberg, Martin, 172, 232
 Strömberg, Ragnar, 114
 Strömbäck, Jesper, 221, 253
 Strömquist, Liv, 158, 224, 242
 Strömstedt, Bo, 71, 77–78, 172, 202, 208, 232, 253
 Strøyer, Poul, 228
 Stuckenberg, Viggo, 191, 194, 225, 227
 Stuge, Helmer, 228
 Sundgren, Nils Petter, 65

- Sundström, Erland, 199
 Sundström, Gun-Britt, 176, 239
 Swalander, Christian, 176, 218, 239
 Svanberg, Lena, 185, 253
 Svanberg, Victor, 65, 67–69, 76, 172, 198,
 203–204, 206, 232, 244, 249
 Svanström, Gustava, 37, 227
 Swedenmark, John, 119, 176, 211, 215, 218,
 221–222, 239, 244
 Svedjedal, Johan, 119, 178–179, 187, 196, 210,
 215, 245, 253
 Svensén, Emil, 8, 25, 169, 182, 186, 189, 192,
 195, 227, 254
 Svensson, Amanda, 182
 Svensson, Georg, 65, 184, 254
 Svensson, Ingrid, 169, 180, 184, 186, 223, 254
 Svensson, Kaj, 142, 238
 Svensson, Nils Peter, 8, 169, 189, 191, 227
 Svensson, Olle, 80, 230
 Svensson, Olof, 172, 207, 232
 Svensson, Per, 112, 114, 212, 215, 245
 Svensson, Per-Axel, 176, 219, 223, 238
 Swensson, Sven, 186, 254
 Svevo, Italo, 205–206, 229
 Swärd, Anne, 100
 Swärd, Gösta, 172, 206, 232
 Sylvander, Evert, se Sigbrand
 Söderberg, Hjalmar, 17, 22, 38, 185, 187, 191,
 225, 246, 252, 254
 Söderberg, Klas, 238
 Söderberg, Verner, 25, 169, 193, 227
 Söderbergh, Bengt, 67, 172, 232
 Södergran, Edith, 9, 178, 253
 Söderhjelm, Henning, 8, 68, 172, 200,
 206–207, 232, 254
 Söderhjelm, Inga Brita, 200, 254
 Söderhjelm, Kai, 200, 254
 Söderling, Torsten, 253
 Söderlund, Mats, 136, 235
 Söderlund, Petra, 210, 254
 Söderman, Sven, 8, 22, 24, 169, 188, 190, 193,
 227
 Sönderby, Knud, 229
 Sörbom, Göran, 10, 178, 254
 Sörensen, Lennart, 8, 66, 172, 204, 206–207,
 232
 Sörenson, Margareta, 176, 221, 222, 239
 Takman, John, 199
 Tammerman, Ann-Mari, III, 176, 220, 222,
 239
 Tanizaki, Junichiro, 232
 Taube, Adam, 198, 245
 Taube, Ella, 200
 Teeman, Mira, 230
 Teleman, Jenny, 176, 239
 Teleman, Ulf, 183, 254
 Tenngart, Paul, 88, 206–207, 254
 Terlizzi, Tony Di, 235
 Thaning, Vilhelm, 226–227
 Thelander, Inga, 89, 229
 Thente, Jonas, 122, 176, 216, 218–219, 239, 245
 Theorell, J.P., 15, 180, 245
 Thi Vang Anh, Phan, 234
 Thiel, Ernst, 22
 Thiel, Tage, 172, 205, 207, 233
 Thomsen, Søren Ulrik, 122, 140, 221, 253
 Thorburn, Mildred, 8, 227, 169, 190, 192–194
 Thorild, Thomas, 28, 41, 181, 188, 254
 Thorne, Guy, 188, 226, 228
 Thorup, Kirsten, 100, 240
 Thurston, Katherine Cecil, 225
 Thörngren, Torbjörn, 199
 Tiberg, Joar, 236
 Tidholm, Anna-Clara, 233
 Tilly, Therece, se Gustafson, Therece
 Timander, Alice, 229
 Tingsten, Herbert, 64–65, 67, 70, 72, 172, 198,
 202, 207, 233, 254
 Tirén, Sverker, 213, 245
 Tjäder, Per Arne, 198, 247
 Tobino, Mario, 228
 Tóibín, Colm, 236
 Toijer-Nilsson, Ying, III, 176, 186, 239, 254
 Tollin, Sven, 183, 196–197, 254
 Torbacke, Jarl, 23, 185, 254
 Torhamn, Urban, 56
 Torhell, Sven-Erik, 179, 247
 Tornborg, Emma, 176, 217–218, 239
 Toscana, David, 238
 Tracy, P. J., 236

Tranströmer, Tomas, 56
 Trenter, Laura, 237
 Trenter, Stieg, 56, 91
 Trévol, Elisabeth, 70, 232
 Trosell, Aino, 209, 239
 Trotzig, Astrid, 128, 130, 234, 236–237, 239
 Trotzig, Birgitta, 56, 65, 67, 69, 172, 198, 204, 207, 224, 233
 Tuchman, Gaye, 44, 193, 254
 Tunbäck-Hanson, Monika, 176, 216–217, 222, 239
 Tunedal, Jenny, 176, 217–218, 239
 Tunström, Göran, 214

 Ullgren, Malin, 118, 176, 214–215, 217–218, 220, 239, 245
 Ullman, Gustaf, 40, 192, 225–226
 Unenge, Johan, 239
 Unge, Ingemar, 176, 218, 220, 222, 239
 Unwin, David, 231
 Uppström, Aivva, 8, 169, 187, 192, 227
 Uriz, Francisco J., 199, 251
 Urvik, Magnus, 103, 177, 209, 218, 220, 239

 Wadbring, Ingela, 209, 248, 254
 Waern, Carina, 177, 218, 239
 Wahlberg, Anna Greta, 184, 255
 Wahldén, Christina, 235
 Wahlén, Jan, 208, 246
 Wahlenberg, Anna, 26, 44–45, 189, 192–193, 225–226, 228, 248
 Vahlquist, Staffan, 221, 253
 Wahlund, Per Erik, 230, 233
 Walfridsson, Willy, 230
 Wallander, Kristina, 20, 66, 71, 183, 196, 198–200, 202, 254
 Wallheim, Henrik, 180, 255
 Vallquist, Gunnel, 69, 201, 247
 Wallsten, Hanna, 147, 235
 Wan-Suh, Park, 235
 Warburg, Karl, 8, 22, 24, 53–54, 169, 181, 184–185, 189–190, 227, 250
 Ward, Humphrey Mrs, 34, 227
 Varela, Alfredo, 231

 Vargas, Fred, 237
 Warnqvist, Åsa, se Johansson, Åsa
 Vedin, Maria, 177, 239
 Weibull, Lennart, 209, 248
 Wellbery, David E., 180, 255
 Wells, H. G., 18, 237
 Vennberg, Karl, 70–71, 197, 199, 255
 Wennerström Wöhrne, Maria, 177, 219, 239
 Wennerström-Hartmann, Eva, 90, 205, 229
 Werkelid, Carl Otto, 212
 Wester, Ellen, 225
 Westholm, Carl Axel, 172, 204–207, 233
 Westlund, Bo, 215, 245
 Vetterlund, Fredrik, 8, 24, 29, 169, 192–194, 188, 227, 245
 Wiazemsky, Anne, 236
 Victor, Jan, 84
 Widding, Lars, 72, 78, 202, 204, 245
 Wide, Anna Greta, 229
 Widell, Mikael, 177, 239
 Widerberg, Bo, 231
 Widestedt, Kristina, 179, 255
 Wieslander, Jujja, 239, 144
 Viksten, Albert, 232
 Wikström, Cecilia, 100
 Wilde, Oscar, 18, 225, 227
 Wilhelmsson, Markus, 212
 Wilke, Carina, 238
 Wilke, Richard, 238
 Villani, Petra, 177, 239
 William-Olsson, Magnus, 116, 211, 236, 245
 Williams, Anna, 71, 187, 194, 202, 225
 Williams, Tennessee, 229
 Villius, Lars, 76, 199, 203, 245
 Vilmorin, Louise de, 232
 Wilson, Angus, 232
 Wiman, Björn, 111, 177, 212, 220–221, 239
 Wiman, Ola, 177, 239, 223
 Vinde, Victor, 75
 Wine, Maria, 77, 93, 231–232
 Winfrey, Oprah, 108
 Winkler, Lasse, 210–211, 245
 Winqvist, Tore, 177, 218, 222, 240
 Wirsén, Carl David af, 8–9, 15, 23–24, 29, 31, 169, 181, 183, 188, 192, 195, 228, 245, 253
 Wirsén, Stina, 235, 238

Witt-Brattström, Ebba, 178, 181, 208, 255
Wizelius, Ingemar, 172, 204, 207, 233
Wohlin, Nils, 193, 225
Wolf, Lars, 15, 255, 181
Wolfe, Thomas, 232
Wolff, Pauline, 100, 127–128, 136, 236
Wolgers, Beppe, 57, 74, 199, 228
Woolf, Virginia, 124, 216, 255
Wortzelius, Hugo, 196
Wouk, Herman, 70, 230, 232
Woxen, Hege, 177, 219–220, 240
Vulovic, Jimmy, 116, 177, 213, 220, 240, 255
Würtz, Søren, 234
Wählin, Karl, 22
Värnlund, Rudolf, 70, 230, 233
Wästberg, Per, 56, 65–67, 85, 172, 198,
205–207, 232–233, 252

Yrlid, Rolf, 15, 88, 180, 185, 195, 204, 207, 251,
254–255

Zandelin, Pia, 177, 218, 240
Zaine, Tommie, 180, 255
Zeh, Juli, 100, 221, 236
Zeitlitz, Jens, 225
Zern, Leif, 216, 243
Zethraeus, Stina, 177, 240
Zetterholm, Tore, 61
Zobeltitz, Hanns von, 226–227
Zola, Émile, 96
Zweigbergk, Eva von, 15, 69, 72, 180, 184, 186,
250, 255

Åberg, Anderas, 16, 108, 125, 182, 210–211,
216–217, 255
Åberg, Berit, 177, 212, 218–219, 221, 240
Åkerhielm, Annie, se Quiding, Annie
Åkerhielm, Helge, 172, 233
Åkerström, Thore, 98, 172, 208, 233
Åkesson, Elof, 172, 204, 233
Åkesson, Sonja, 56
Åmark, Klas, 213

Öberg, Helena, 235
Öberg, Hugo, 190, 192, 225–226
Öberg Lindsten, Kajsa, 177, 214, 240, 245
Ödman, N. P. (Pelle), 169
Öhman, Anders, 208, 255
Öjlert, Sven, 8, 172, 207, 233
Österberg, Carin, 184, 255
Östergaard, Linda, 177, 222–223, 240
Östergren, Klas, 237
Österling, Anders, 8, 17, 24, 26, 34, 43, 57, 67,
172, 182, 185, 189–190, 199, 225–228, 233, 255
Östholm, Hanna, 15, 181, 255
Øverland, Janneken, 201, 248

